

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

LÂRENDE/KARAMAN KENTİ OSMANLI KLASİK
EĞİTİM KURUMLARININ ANALİZİ (1600-1839)

İBRAHİM HAKKI AKMAN
DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ

KONYA

2018

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

LÂRENDE/KARAMAN KENTİ OSMANLI KLASİK
EĞİTİM KURUMLARININ ANALİZİ (1600-1839)

İBRAHİM HAKKI AKMAN
DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ

Bu çalışma Necmettin Erbakan Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projeleri tarafından 14141001 nolu Doktora tez projesi olarak desteklenmiştir.

KONYA

2018

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	İbrahim Hakkı AKMAN
	Numarası	128302043001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İlköğretim/Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Programı	Doktora
Tezin Adı		LÂRENDE/KARAMAN KENTİ OSMANLI KLASİK EĞİTİM KURUMLARININ ANALİZİ (1600-1839).

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

İbrahim Hakkı AKMAN

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	İbrahim Hakkı AKMAN
	Numarası	128302043001
	Ana Bilim/ Bilim Dalı	İlköğretim/Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ
Tezin Adı		LÂRENDE/KARAMAN KENTİ OSMANLI KLASİK EĞİTİM KURUMLARININ ANALİZİ (1600-1839).

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Lârende/Karaman Kenti Osmanlı Klasik Eğitim Kurumlarının Analizi (1600-1839)** başlıklı bu çalışma 22/02/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ

(Danışman)

Prof. Dr. Güngör KARAĞUZ

(Üye)

Prof. Dr. Nesimi YAZICI

(Üye)

Doç. Dr. Ömer AKDAĞ

(Üye)

Yrd. Doç. Dr. Kerim SARIÇELİK (Üye)

ÖN SÖZ/TEŞEKKÜR

Köklü bir tarihî geçmişe dayanan Karaman, İlk Çağlardan itibaren birçok medeniyetin yaşadığı bir yerleşim yeri olmuştur. Bizans idaresinin zayıflamasıyla birlikte Türklerin kontrolüne giren Lârende ve çevresi, XIV. yüzyılın başlarında Karamanoğullarına başkentlik yapmış, bu dönemde yeni abidevi eserler yapılmış, böylelikle Karaman bir eğitim kültür merkezi hâline gelmiştir. Bu özelliğini Osmanlı Dönemi'nde de korumuş, vakıfların hukuki statüleri vakfiyeleri esas alınarak devam ettirilmiş ve yenileri ilave edilerek mamur hâle getirilmiştir.

Çok geniş bir coğrafyada hüküm süren; birçok ayrı dil, din ve ırktan toplulukları uzun süre bir arada tutabilen Osmanlı Devleti'ndeki dinamikler sadece askerî harekâtla açıklanamaz. Bu bağlamda toplumun eğitim-öğretim, sosyal ve kültürel yapısı öne çıkmaktadır. Bu durum, Karaman şehri için de geçerlidir.

Tez yazımında Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Yazım Kılavuzu esas alınmıştır. Belgelerde geçen hicri tarihlerin yanına miladi tarih karşılıkları da verilmiştir. Çalışmada şehrin orijinal ismi olan Lârende ismine sadık kalınmakla birlikte yer yer Karaman ismi de kullanılmıştır.

Bu doktora çalışması; ön söz, içindekiler ve girişten sonra gelen üç bölüm ile sonuç, bibliyografya ve eklerden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde Lârende/Karaman'ın tarihçesi ile tezin hazırlanması esnasında yararlanılan kaynaklardan bahsedilmiştir. Birinci bölümde şehre ait yaygın eğitim kurumları, ikinci bölümde örgün eğitim kurumları, üçüncü bölümde ise örgün ve yaygın eğitim kurumlarının çalışanları arşiv belgeleri çerçevesinde incelenmiştir.

Bu çalışmada desteğini gördüğüm Necmettin Erbakan Üniversitesi Öğretim üyeleri Yrd. Doç. Dr. Kerim Sarıçelik ve Prof. Dr. Güngör Karauğuz'a, kaynak desteği sağlayan Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, Karaman Kadastro Müdürlüğü, Karaman Belediyesi İmar Müdürlüğü ve Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu yetkililerine; beni yönlendirip yol gösteren başından sonuna kadar sabırla çalışmalarımı takip eden değerli hocam Prof. Dr. Yusuf Küçükdağ'a şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

İbrahim Hakkı AKMAN
KONYA, 2018

Öğrencinin	Adı Soyadı	İbrahim Hakkı AKMAN
	Numarası	128302043001
	Ana Bilim/Bilim Dalı	İLKÖĞRETİM/Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ
Tezin Adı		LÂRENDE/KARAMAN KENTİ OSMANLI KLASİK EĞİTİM KURUMLARININ ANALİZİ (1600-1839).

ÖZET

Eğitime büyük önem veren Osmanlı Cihan Devleti, hâkimiyeti altındaki şehir, kasaba ve köylerde yaşayanların okul ihtiyaçlarını karşılamak için varlıklı insanları teşvik etmiş; başta padişah ve üst düzey devlet adamları olmak üzere hayırseverler de binlerce eğitim kurumu yaptırmıştır. Devlet, şehir mimarisinin temel yapılarından olan cami, mescit, mektep, medrese, kütüphane, tekke, zaviye, imaret gibi kurumların belli kurallar çerçevesinde yapılmasına önem vermiştir. Bu sayede geleneksel Osmanlı eğitim sistemi oluşmuş ve zamanla gelişmiştir. Merkezî idare, ihtiyacı olan eğitilmiş insanı, daha kuruluştan itibaren bu eğitim kurumlarından sağlamıştır.

Ülkenin hemen her tarafında olduğu gibi Lârende/Karaman'da da Türk-İslam eğitim kurumları Türkiye Selçukluları ile oluşturulmaya başlanmış; Karamanoğulları ve Osmanlılar bunu devam ettirmişlerdir. Söz konusu eğitim kurumları ile buralardaki görevlilerinin ihtiyaçları için vakıflar tahsis edilmiştir. Vakıfların hazırlattığı vakfiyelerle kurumun bir nevi tüzüğü oluşturulmuş, uygulanacak eğitim programının da çerçevesi çizilmiştir. Lârende/Karaman şehri bu kurumlar etrafında şekillenmiş, güçlü vakıflara sahip olan eğitim yapıları günümüze kadar ayakta kalabilmiştir.

Lârende/Karaman Kenti Osmanlı Klasik Eğitim Kurumlarının Analizi (1600-1839) adlı bu çalışmada; Lârende/Karaman'da günümüze kadar ulaşan eğitim kurumlarının yanında, bugün mevcut olmayan fakat incelenen dönemde faal olan örgün ve yaygın eğitim kurumları da arşiv kaynakları çerçevesinde incelenmiştir. Böylece geçmişe ait kaybolan bir fotoğrafın parçaları belgelerden tespit edilerek bir araya getirilmiş, anlamlı bir bütün oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Lârende/Karaman, Osmanlı Dönemi, Eğitim, Cami, Zaviye, Medrese, Sosyal ve Kültürel Hayat.

Öğrencinin	Adı Soyadı	İbrahim Hakkı AKMAN
	Numarası	128302043001
	Ana Bilim/Bilim Dalı	İLKÖĞRETİM/Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ
	Tezin İngilizce Adı	ANALYSIS OF CLASICAL EDUCATION INSTITUTIONS OF THE TOWN LÂRENDE/KARAMAN IN THE OTTOMAN PERIOD (1600-1839).

SUMMARY

The Ottoman Empire, which gave great importance to education, encouraged wealthy people to meet the school needs of the people living in the dominant cities, towns and villages; Thousands of educational establishments have been built by philanthropists, especially the sultan and senior statesmen. The state gave importance within certain rules for the establishment of institutions such as mosque, school, madrasah, library, dervish monastery and zawiya, imaret, which are the basic structures of city architecture. Hence, a traditional Ottoman education system has been formed and developed over time. The central administration has provided the educated people who need it from these educational institutions from the very beginning.

As in almost every part of the country on Lârende/Karaman Turkish-Islamic educational institutions in Turkey began to be formed by the Seljuks; Karamanoğulları and the Ottomans continued this. Foundations have been allocated for the needs of educational institutions and officials there. A kind regulation of the association prepared by the foundations was established and the training program to be implemented was framed. Lârende/Karaman city has been shaped around these institutions and the education structures with strong foundations have survived to daylight.

In this study called Analysis of Classical Educational Institutions of Ottoman Lârende/Karaman city (1600-1839); In addition to the educational institutions that have reached today in Lârende/Karaman, organized and non-formal education institutions which were active in the analyzed period, but not present today are also examined within the scope of archive resources.

Keywords: Lârende/Karaman, Ottoman Era, Education, Mosque, Zawiya, Madrasah, Social and Cultural Life.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
TEZ KABUL FORMU	iii
ÖN SÖZ/TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
KARAMAN ŞEHİRİ YAYGIN EĞİTİM KURUMLARI	20
1. CAMİLER	20
1.1. Eğitim-Öğretim Mekânı Olarak Cami ve Mescitler	20
2. KARAMAN ŞEHİRİ CAMİLERİ	24
2.1. Alaca Mescit Camii	25
2.2. Alaettin/Şeyh Alaettin Rumi/Karabaş/Siyahser Camii	26
2.3. Ali Dede Camii	30
2.4. Arapzade Camii	30
2.5. Baklazade Camii	33
2.6. Bey Camii	35
2.7. Bostancı/Bostaniye/Arasta/Seyit Ahmet Efendi Camii	36
2.8. Boyalı Kadı Pir Ahmet Efendi/Ahmet Bey/Hisar/Kale/Yılanlı Camii	41
2.9. Çeltek Mahalle/Meydan Camii	41
2.10. Debbaghane Camii	42
2.11. Fakçızade Camii	44
2.12. Fasih/Dikbasan Camii	45
2.13. Gedik Ahmet Paşa Camii	49
2.14. Hacı Ahmet/Aktarlar/Attarlar/Attariye/Pazar Camii	50
2.15. Hacı Ali Camii	52
2.16. Hacı Bekir/Bekir Efendi Camii	53
2.17. Hacı Beyler/Nizamettin Camii	54
2.18. Hacı Hüseyin Efendi/Yukarı Mescit Camii	57
2.19. Hacı İshak Medrese Mescidi/Camii	59
2.20. Hacı Yahya Camii	60
2.21. Hatip Mahalle Camii	61
2.22. İdemit Mahalle/Cuma Camii	62
2.23. Karamanoğlu İbrahim Bey İmarat Camii	62
2.24. Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviye ve Camii	64
2.25. Külâhçılar Camii	70
2.26. Lâl Paşa Camii	71
2.27. Maderimevlâna/Aktekke/Valide Sultan Camii/Kalemiye Camii	72
2.28. Mansur Dede Mahalle Camii	79
2.29. Molla Fenari Camii	80
2.30. Nasuh Bey Camii	82
2.31. Nuh Paşa/Paşa Camii	83
2.32. Recep/Hacı Recep/Seyit Hacı Recep Camii	87
2.33. Şaban Çavuş/Şabaniye Camii	88
2.34. Şeyh Ali Semerkandî Zaviye Camii	89
2.35. Şeyhler Mahalle Camii	91
2.36. Yeni/Camiicedit/Yeni Minareli Camii	92
2.37. Zaviye/Zaviye Mahalle/Karagöz Mehmet Efendi Camii	94
2.38. Zeynel Ağa/Çavuşzade/Ağa Camii	95

3. KARAMAN ŞEHİRİ MESCİTLERİ	97
3.1. Abbasoğlu/Abbas Mahallesi/Abbas Bey/Abbas Mescidi	99
3.2. Abdülğani Mescidi	101
3.3. Alacasuluk Mahalle Mescidi	102
3.4. Ali Baba/Şeyh Ali Baba Mescidi	103
3.5. Ali Şahne Mahalle Mescidi	103
3.6. Arap Efendi/Molla Arap Mescidi	104
3.7. Arslancı/Arslancioğlu/Hacı İdris Mescidi	105
3.8. Azrailoğlu/Azrail/Azrail Ağa Mescidi	106
3.9. Baloğlu/Ahi Osman Mescidi	107
3.10. Buğdaylı/Kaya Halil Efendi Mescidi	108
3.11. Çelebi/Şeyhî Çelebi Mescidi	110
3.12. Çukurçeşme Mescidi	111
3.13. Dahhak Mescidi	112
3.14. Demirciler/Beşir Efendi Mescidi	113
3.15. Dipi Bey Mescidi	115
3.16. Ebülfeth/Sadettin Ali Bey/Kesikbaş Mescidi	116
3.17. Emir Musa Medrese Mescidi	117
3.18. Emir Şah Zaviye Mescidi	119
3.19. Emmi Hoca Mahalle Mescidi	120
3.20. Fakih Ahmet/Ahmet Fakih/Ahmet Efendi Mescidi	121
3.21. Gazialp/Gazaliye Mescidi	122
3.22. Gazzaz Hoca Mescidi	123
3.23. Gözluoğlu Mescidi	124
3.24. Hacı Halil/Gazzazzade Hacı Halil Mescidi	124
3.25. Hacı Hasan Mescidi	125
3.26. Hacı İlyas Mescidi	126
3.27. Hacı Abdullah Mescidi	127
3.28. Hacı Alaettin Medrese Mescidi	127
3.29. Hacı Ali Mescidi	128
3.30. Hacı Celal Mahalle Mescidi	129
3.31. Hacı Celal Mescidi	131
3.32. Hacı İbrahim Mescidi	131
3.33. Sirkeçizade/Hacı Mahmut Mescidi	133
3.34. Hacı Muharrem/Tapucak Mescidi	133
3.35. Hacı Osman Mescidi	135
3.36. Hacı Resuloğlu Hacı Hüseyin Mescidi	136
3.37. Hacı Yusuf/Yusuf Bey Mescidi	137
3.38. Hanoğlu Mescidi	137
3.39. Hoca Abdülhannan/Hannan Hoca Mescidi	138
3.40. Çanşnır Mahmut oğlu Recep/Hoca Mahmut Mescidi	139
3.41. Hoca Mescidi	143
3.42. Hoca Veli/Hoca Veliyyüttin Mescidi	143
3.43. İbrikli/İbrikli Mahalle Mescidi	144
3.44. İdemit Mescidi	146
3.45. İshak Çelebi Mescidi	147
3.46. İshakzade Seyit Hafız Ömer Efendi Mescidi	148
3.47. Kale/Hisar Mahalle Mescidi	149
3.48. Karamanoğlu Mescidi	150
3.49. Kavşıt Mahalle Mescidi	151
3.50. Kethüda Mescidi	152
3.51. Koyuncu Baba Mescidi	153
3.52. Köhnebedesten Mahalle/Bezzazistan Mescidi	154
3.53. Kulak Mescidi	155
3.54. Kutbettin Mescidi	156

3.55. Küçük Dede/Koçak Dede Mescidi	157
3.56. Küçük Dede Zaviye/Ahmet Şeybani Zaviye/Erdoğan Bey/ Eminüttin Mescidi	158
3.57. Külhan Mahalle Mescidi	159
3.58. Leben Kadı Mescidi	160
3.59. Lutar/Lutarzade Mescidi	161
3.60. Mansur Dede Mescidi	162
3.61. Muslu Ağa/Musluoğlu Mescidi	164
3.62. Nakip/Nakip Çelebi Mescidi	165
3.63. Ramazan Çavuş Mescidi	166
3.64. Sadıkoğlu Mescidi	167
3.65. Say Mahalle Mescidi	168
3.66. Sekiz Çeşme/Sekiçeşme Mahalle Mescidi	169
3.67. Seydi Bey Mescidi	170
3.68. Seyit Hüseyin Zaviye Mescidi	171
3.69. Sinanüttin/Sinan Bey Mescidi	171
3.70. Sofular Mescidi	173
3.71. Şahruh Mahalle Mescidi	173
3.72. Şam Pazarı Mahalle Mescidi	174
3.73. Taş Mescit	175
3.74. Türkoğlu Mescidi	176
3.75. Veli Bey Mescidi	176
4. DİĞER CAMİ VE MESCİTLER	178
4.1. Abdürrezzak Camii	178
4.2. Derelioğlu Mescidi	178
4.3. Fenari Hamamı Mescidi	178
4.4. Hacı Derviş Mescidi	179
4.5. Hacı Eyüp Mescidi	179
4.6. Hacı Mehmet Mescidi	179
4.7. Hacı Ramazan Camii	179
4.8. Hatuniye Medrese Mescidi	180
4.9. İzzet Efendi Mescidi	180
4.10. Kasap Kerim Mescidi	180
4.11. Kocabaş Camii	180
4.12. Nalıncı Mescidi	181
4.13. Seyit Abdurrahman Efendi Mescidi	181
4.14. Süleyman Han Camii	181
4.15. Toraman Mescidi	182
4.16. Yeni Kapı Mescidi	182
5. MUSALLA	182
5.1. KARAMAN ŞEHİRİ MUSALLASI	183
6. KARAMAN'DA TASAVVUF	184
6.1. TASAVVUF	184
6.1.1. Yesevilik	185
6.1.2. Haydarilik	186
6.1.3. Mevlevilik	186
6.1.4. Bektaşilik	187
6.1.5. Kadirilik	188
6.1.6. Nakşibendilik	189
6.1.7. Halvetilik	190
7. KARAMAN ŞEHİRİ TEKKE, ZAVİYE DERGÂH VE BUK'ALARI	191
7.1. Açıkbaz/Kadirihane Tekkesi	196
7.2. Aktekke/Mevlevihane/Kalemiye Zaviyesi/Maderimevlâna/ Valide Sultan Tekkesi	197
7.3. Alaettin/Şeyh Alaettin Rumi/Karabaş/Siyahser Zaviyesi	201

7.4. Alaettin/Hacı Alaettin Buk'ası	204
7.5. Divanzade Zaviyesi	205
7.6. Ebubekir Efendi Zaviyesi	206
7.7. Emir Şah Zaviyesi	207
7.8. Hacı İsa Zaviyesi	208
7.9. Hacı İsmail/Şeyh Hacı İsmail/İsmail Hacı Zaviyesi	209
7.10. Hacı Şemsettin Dergâhı	210
7.11. Hatun Zaviyesi	210
7.12. Küçük Dede/Emünittin/Erdoğdu Zaviyesi	212
7.13. Ketenci Baba Zaviyesi	213
7.14. Mansur Dede Zaviyesi	217
7.15. Musa Paşa Zaviyesi	229
7.16. Rahime Hatun Hânkahı/Zaviyesi	229
7.17. Rüknettin Zaviyesi	220
7.18. Seyit Hüseyin Zaviyesi	222
7.19. Seyit Şeyh Hacı Musa Zaviyesi	223
7.20. Şah Mekki Zaviyesi	224
7.21. Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi	225
7.22. Şeyh Hacı Ahmet Efendi Zaviyesi	227
7.23. Şeyh Şehabettin Zaviyesi	228
7.24. Tıraşçı Baba Zaviyesi	229
7.25. Yunus Emre/Kirişçi Baba Zaviyesi	230
8. KARAMAN ŞEHİRİ TÜRBELERİ	233
8.1. Cambazzade Kadı Abdurrahman Türbesi	234
8.2. Cem Sultan Türbesi	234
8.3. Eminüttinzade Ahmet Bey/Erdoğdu Türbesi	235
8.4. Fındıklı Sultan Türbesi	236
8.5. Hacım Sultan Türbesi	236
8.6. Kandilli Türbesi	236
8.7. Karamanoğlu Türbesi	236
8.8. Kızlar Türbesi	237
8.9. Maderimevlâna Türbesi	237
8.10. Sadettin Ali Bey Türbesi	239
8.11. Şeyh Alaettin Rumi/Siyahser Türbesi	240
8.12. Şeyh Ali Semerkandî Türbesi	241
8.13. Şeyh Halil Efendi Türbesi	241
8.14. Yunus Emre/Kirişçi Baba Türbesi	242
8.15. Zaviye Sultan/Zeyve Sultan Türbesi	242
9. KARAMAN ŞEHİRİ İMARETHANELERİ	243
9.1. Karamanoğlu İbrahim Bey İmarethanesi	245
10. KARAMAN ŞEHİRİ KÜTÜPHANELERİ	250
10.1. Çavuşzade Zeynelabidin Kütüphanesi	250
10.2. Mehmet Reşit Ağa Kütüphanesi	251
11. KARAMAN ŞEHİRİ MUVAKKİTHANELERİ	252
11.1. Ağa/Çavuşzade Camii Muvakkithanesi	252
İKİNCİ BÖLÜM	
KARAMAN ŞEHİRİ ÖRGÜN EĞİTİM KURUMLARI	253
1. MEKTEPLER	253
1.1. Fiziki Yapı	253
1.2. Mekteplerde Eğitim-Öğretim	254
2. KARAMAN ŞEHİRİ MEKTEPLERİ	255
2.1. Arapzade Camii Muallimhanesi	255
2.2. Cambazzade/Kurşunlu Mektebi	256
2.3. Dahhak Mescidi Mektebi	257
2.4. Eminüttinzade Ahmet Bey/Erdoğdu Bey Mektephanesi	258

2.5. Fasih/Dikbasan Camii Mektebi	260
2.6. Gözlüoğlu Mektebi	260
2.7. Hacı Ali Camii Mektebi	261
2.8. Mehmet Efendi Mektebi	261
2.9. Müftüzade Mehmet Efendi Mektebi	262
2.10. Raziye Hatun Mektebi	263
2.11. Seyit Şeyh Hacı Mehmet Mektebi	263
2.12. Sirkecioğlu Hacı Ahmet Mektebi	264
2.13. İbrikli/İbrikli Mescidi Mektebi	265
2.14. İbrahim Efendizade Mehmet Efendi Mektebi	265
2.15. Yahya oğlu Molla Ahmet Muallimhanesi	266
3. MEDRESELER	266
3.1. Medreselerin Osmanlı Dönemi'nde Yapılanması	266
3.2. Medreselerde Denetim Mekanizması	276
3.3. Medrese Öğrencileri	279
3.4. Medresede Dersler ve Öğretim Tarzı	280
3.5. Öğretim Süresi	282
3.6. Medrese Talebesinin Yemeği ve Bursu	282
3.7. İcazet	283
3.8. Medreselerin Fiziki Yapıları	283
3.8.1. Dershane	284
3.8.2. Öğrenci Hücreleri	284
3.8.3. Mescit	285
3.8.4. Kütüphane	285
3.8.5. Çeşme, Şadırvan ve Havuz	285
3.8.6. Ahır	285
4. KARAMAN ŞEHİRİ MEDRESELERİ	286
4.1. Abbas Mahalle Medresesi	286
4.2. Abdülkadir Ağa/Arapzade Medresesi	286
4.3. Alacasuluk Medresesi	288
4.4. Alaettin/Hacı Alaettin Buk'a Medresesi	289
4.5. Ali Dede Medresesi	289
4.6. Ali Semerkandî Zaviye Medresesi	291
4.7. Arslancızade Hacı Ahmet/Arslancı Medresesi	291
4.8. Çavuşzade Hacı Zeynelabidin Ağa Medresesi	293
4.9. Emir Musa Medresesi	294
4.10. Emir Şah Zaviye Medresesi	296
4.11. Hacı Ahmet/Yeni Medrese	298
4.12. Hacı İshak/İshakiye Medresesi	298
4.13. Hacı Süleyman Efendi Medresesi	300
4.14. Hatuniye/Hatun/Sultan Hatun/Melek Hatun Medresesi	301
4.15. Hocazade Seyit Hacı Mehmet Efendi Medresesi	304
4.16. Kandilli Medresesi	305
4.17. Kara Fakih Mehmet Efendi Medresesi	305
4.18. Kırçalı Mustafa Efendi Medresesi	306
4.19. Maderimevlâna Medresesi	308
4.20. Molla Fenari/Külahçızade Hacı Ahmet ve Hacı Abdullah Medresesi	308
4.21. Rahime Hatun Hânkah Medresesi	310
4.22. Rakrak Medresesi	311
4.23. Rüknettî Zaviye Medresesi	312
4.24. Seyit Abdullah Efendi Medresesi	312
4.25. Seyit Ahmet Kadı Bey Medresesi	313
4.26. Seyit Hacı Yahya Medresesi	314
4.27. Seyit İbrahim Efendi/Şaban Çavuş Camii Medresesi	315
4.28. Seyit Mehmet-Seyit Abdülkerim Efendi/Keşlizade Medresesi	317

4.29. Seyit Mehmet Efendi Medresesi	318
4.30. Zincirli/Eskici Medresesi	319
5. KARAMAN ŞEHİRİ DARÜLHUFFAZLARI	321
5.1. Arapzade Camii Darülhuffazı	321
5.2. Çanşnır Mahmut oğlu Recep/Hoca Mahmut/ Sadettin Çelebi Darülhuffazı	322
5.3. Eminüttinzade Ahmet Bey/Erdoğdu Bey Darülhuffazı	323
5.4. Hacı Şemsettin Darülhuffazı	324
5.5. İshak Çelebi Darülhuffazı	325
6. KARAMAN ŞEHİRİ DARÜLKURRALARI	325
6.1. Karamanoğlu İbrahim Bey İmaret Darülkurrası	326
7. KARAMAN ŞEHİRİ DARÜLHADİSLERİ	328
7.1. Cemalettin Darülhadisi	329
7.2. Çanşnır Mahmut oğlu Recep/Hoca Mahmut Darülhadisi	329
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
LARENDE EĞİTİM KURUMLARINDA ÇALIŞAN PERSONEL	331
1. KADI VE NAİP	331
2. VAKFIN İDARESİNDEN SORUMLU GÖREVLİLER	333
2.1. Müteveli	333
2.2. Nazır	337
3. DİĞER VAKIF GÖREVLİLERİ	338
3.1. Kâtip	338
3.2. Cabi/Süvari Cabi/Atlıbaşı	339
3.3. Mutemet	341
3.4. Mühürdar	342
3.5. Mukayyit	342
4. ÖRGÜN EĞİTİM KURUMLARINDA ÇALIŞAN ÖĞRETİM ELEMANLARI	342
4.1. Müderris	342
4.2. Muıt	345
4.3. Kurra/Şeyhülkurra	346
4.4. Muallim/Muallimisıbyan/Mektep Hocası	346
5. YAYGIN EĞİTİM KURUMU ÇALIŞANLARI	347
5.1. EĞİTİM GÖREVLİLERİ	347
5.1.1. Dersiam	347
5.1.2. İmam	348
5.1.3. Hatip	350
5.1.4. Vaiz/Nasih/Cuma Vaizi	351
5.1.5. Kürsü Şeyhi	352
5.1.6. Müezzin	353
5.1.7. Sermahfil	354
5.1.8. Cüzhan	355
5.1.9. Muhammediyehan	356
5.1.10. Seccadenişin/Tekkenişin/Postnişin/Zaviyedar/Şeyh	357
5.1.11. İmaret Şeyhi	358
5.1.12. Nüvvabıimaret	358
5.1.13. Tefsirhan	358
5.1.14. Muvakkıt	359
5.1.15. Hafızıkütüp	359
5.2. DİĞER EĞİTİM GÖREVLİLERİ	360
5.2.1. Duagû/Duahan	360
5.2.2. Yasinhan	360
5.2.3. Nebehan	361
5.2.4. Mülkhan	361
5.2.5. Devirhan	362

5.2.6. İhlashan	362
5.2.7. Fetihhan	362
5.2.8. Naathan	363
6. EĞİTİM KURUMLARININ GÜVENLİK/TEMİZLİK/BAKIM/ONARIM/	
HİZMET VE TEKNİK İŞLERİNDEN SORUMLU OLAN GÖREVLİLER	363
6.1. Tabbah/Aşçı	363
6.2. Şakirditabbah	363
6.3. Meremmetçi/Merâmmetçi	363
6.4. Su yolcu	364
6.5. Çeşmeci	364
6.6. Saraç	364
6.7. Mücellit	365
6.8. Kilerci/Kilârî	365
6.9. Noktacı	365
6.10. Bevvap	366
6.11. Çerağdar	366
6.12. Kayyım	366
6.13. Ferraş	367
6.14. Karakullukçu	367
6.15. Kennas	368
SONUÇ	369
BİBLİYOGRAFYA	373
EKLER	391

KISALTMALAR

AA	:Ahilik Ansiklopedisi
AE	:Ali Emiri Tasnifi
bk.	:Bakınız
BOA	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	:Muallim Cevdet Tasnifi
C. EV	:Cevdet Evkaf
C. MF	:Cevdet Maarif
çev.	:Çeviren
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
düz.	:Düzenleyen
ed.	:Editör
H	:Hicri
HAT	:Hatt-ı Hümayun
haz	:Hazırlayan
İA	:İslâm Ansiklopedisi, MEB Yayını
İE	:İbnülemin
İÜSBE	:İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
KARŞS	:Karaman Şeriye Sicilleri
Km	:kilometre
KŞS	:Konya Şeriye Sicilleri
M	:Miladi
m	:metre
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
ö.	:ölümü
s	:sayfa
S	:Sayı
SABH. I	:Sultan I. Abdülhamit
SAMD. III	:Sultan III. Ahmet
SMHD. I	:Sultan I. Mahmut
SMST. III	:Sultan III. Mustafa
SSLM. III	:Sultan III. Selim
SÜEBE	:Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
SÜSBE	:Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
TD	:Tarih Dergisi
TD	:Tahrir Defteri
Terc	:Tercüme
TTK	:Türk Tarih Kurumu
TTD	:Tapu Tahrir Defteri
VAD	:Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Defterleri
VGM	:Vakıflar Genel Müdürlüğü
VGMA	:Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
TKGM. TADB. TTD.	:Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi Tahrir Defterleri
TOEM	:Târih-i Osmânî Encümeni Mecmûası
vd.	:ve devamı
Yay. Haz	:Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

İlk Çağ'dan beri önemli bir yerleşim yeri olan Lârende¹, diğer bir deyişle Karaman, Konya havzasının güneydoğusunda, Toros dağlarını aşarak Akdeniz kıyılarını İç Anadolu'ya bağlayan tarihî ticaret yolu üzerindedir². Bugünkü coğrafi dağılıma göre Akdeniz Bölgesi ile İç Anadolu Bölgesi'nin bir kısmını kapsamaktadır.

Türklerin, Lârende Bölgesi'ne ilk girişi Bizans'ın bölgedeki hâkimiyetinin zayıfladığı bir döneme rastlamaktadır. Esasen daha VII. yüzyılın ortalarından başlayıp iki asır boyunca devam eden zaman zarfında, Abbasi halifesine bağlı Türk komutanların Anadolu'ya sefere çıktıkları görülmektedir³.

Anadolu Fatihî Süleyman Şah'ın, Tarsus'u fethi ile Türkler bölgeyi hâkimiyet altına almışlardır. Orta Asya'da XIII. yüzyılın başlarında Moğol baskısının artmasıyla ülkelerini terk eden Karaman aşiretinin⁴ bir kısmı Azerbaycan ve Şirvan taraflarına yerleşirken ana kütle Anadolu'ya göç etmiştir⁵. Bunlar, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alaettin Keykubad (1220-1237) tarafından, Ermenek civarında Kamış mevkiine yerleştirilmişlerdir⁶. Oğuzların Afşar veya Salur boylarına mensup olduğu düşünülen⁷ Karamanlıların başındaki ilk tarihî şahsiyet aynı zamanda Karaman hanedanının atası olan Nure Sofî (ö. 1256)⁸, Şeyh Baba İlyas Horasanî'ye intisap edip “*Sofî*” lakabını aldıktan sonra göçebe Türkmenler arasındaki nüfuzunu artırmıştır⁹. Nure Sofî, Babai isyanında Kırşehir'de Selçuklulara karşı savaşmış¹⁰; yenilgiye uğrayınca Ermenek'e çekilmek zorunda kalmış, bir süre sonra vefat edince yerine oğlu Karaman Bey (1256-1262) aşiretin başına geçmiştir¹¹.

Türkiye Selçuklularının yıpranmasını¹² fırsat bilen Karaman Bey, 655/1257 tarihinde Selçuklular üzerine yürüyüp Lârende'yi almış ve bağımsızlığını ilan ederek dikkat

¹ Güngör Karauğuz, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II. Binde Orta Anadolu'nun Güney Kesimi*, Konya 2005, s. 130, 167-171.

² W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, (çev. Mihri Pektaş), İstanbul 1960, s. 396.

³ Gregory Abü'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abü'l-Farac Tarihi, I*, (çev. Ömer R. Doğrul), Ankara 1945, s. 225-226, 318, 320-321; M. Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi, I, Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 21, 25; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İzmir 1990, s. 28; Faruk Sümer, “Abbasiiler Tarihinde Orta Asyalı Bir Prens Afşin”, *Belleten*, LI/200 (1987), s. 658.

⁴ Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, I, (haz. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen), Ankara 1987, s. 44; Nesimi Yazıcı, *İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi*, Ankara 2012, s. 292.

⁵ Oruç Beğ, *Tarih*, (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2008, s. 3; Kemal, *Selâtin-nâme*, (haz. Necdet Öztürk), Ankara 2001, s. 22-23; Celalzade Salih Çelebi, *Hadikatü's-Selâtin*, TTK Kütüphanesi, no. 21, s. 16b, 17a.

⁶ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman I. Defter*, (haz. Şerafettin Turan), Ankara 1970, s. 137-138; M. C. Şihâbeddin Tekindağ, “Karamanlılar”, *İA*, VI, İstanbul 1955, s. 316.

⁷ Şikârî, *Karamannâme*, (haz. Metin Sözen-Necdet Sakaoglu), İstanbul 2005, s. 103.

⁸ Neşrî, *aynı yer*; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman II. Defter*, (haz. Şerafettin Turan), Ankara 1991, s. 67.

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988, s. 1.

¹⁰ Seyyid İlyas Kirmânî, “Karamannâme”, (çev. M. Koman), *Konya Dergisi*, S. 64-65 (Şubat-Mart 1944), s. 58.

¹¹ İbn Kemal, *aynı eser*, s. 67; Neşrî, *aynı eser*, s. 45.

¹² İdris-i Bitlisî, *Heşt Bihişt*, I, (haz. M. Karataş, S. Kaya, Y. Baş), Ankara 2008, s. 83.

çekmiştir¹³. Bu durum üzerine Selçuklular, Lârende'ye önemli miktarda asker gönderip şehri geri almış fakat Karaman Bey ve oğulları mücadeleyi sürekli devam ettirmiştir¹⁴.

İlk Karamanlı-Osmanlı ilişkileri Karamanoğlu Alaettin Ali Bey Dönemi'nde (1361-1398) başlamıştır¹⁵. Bu arada iki hanedan arasında kız alışverişi de olmuştur. İlki I. Murat'ın (1359-1389) kızı Melek Hatun ile Alaettin Ali Bey'in evlendirilmesi, diğeri ise Fatih Sultan Mehmet'in (1444-1446, 1451-1481), İbrahim Bey'in (1423-1464) kızı ile evlenmesidir. Bazı dönemlerde gerçekleşen iyi ilişkilere rağmen Karamanoğulları-Osmanlı ilişkileri oldukça inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Nitekim I. Murat zamanında, kendilerini Selçukluların hakiki vârisi olarak gören Karamanlılarla ilk savaşlar başlamıştır¹⁶. Karamanlılar diğer bazı Anadolu beylikleriyle işbirliği yaparak Osmanlı aleyhine ittifaka girdiklerinden Yıldırım Bayezit (1389-1402) harekete geçmiş ve yapılan mücadelelerde başarılı olmuştur¹⁷. Bir süre sonra tekrar anlaşmazlıklar çıkmış, 1397-1398 yılında Akçay mevkiinde yapılan savaşta mağlup olan Alaettin Ali Bey, Konya'da esir düşmüş¹⁸ ve idam edilmiştir¹⁹. Yıldırım Bayezit bir süre sonra Lârende'yi de ele geçirmiştir. Yıldırım'ın 1402'de Timur'a (1370-1405) yenilmesi sonucu²⁰ diğer beylikler gibi Karamanoğulları da siyaset sahnesindeki yerlerini yeniden almışlardır²¹. Mehmet Çelebi (1413-1421)²² ve II. Murat (1421-1451) zamanlarında Konya ve Lârende, Osmanlılarla Karamanlılar arasında el değiştirmiştir²³. Karamanlıların, Akkoyunlular ve Venediklilerle yaptıkları ittifak sebebiyle harekete geçen Fatih, Konya'yı 1467'de almış²⁴, bir süre sonra zanaatkâr ve sanatçılar başta olmak üzere

¹³ Aynı eser, s. 229; Celâl-zâde Sâlih Çelebi, *aynı eser*, s. 82a.

¹⁴ İbn Kemal, *aynı eser*, s. 61; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1993, s. 301.

¹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara 1988, s. 45-46; Fatih Dönemi tarihçilerinden Enverî, Osman Bey'in (ö. 1320) Tatar/Moğollar'a karşı Nure Sofî'nin oğlu Karaman'a (ö. 1262) yardım etmesi ile ilk Osmanlı-Karaman ilişkilerinin başladığını yazmaktadır. (Bk. *Düstürnâme*, (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2003, s. 22-23). Ancak Neşri Karamanoğullarının ortaya çıkışlarını detaylı bir şekilde anlatırken bu mevzudan bahsetmemiştir. (Bk. Neşri, *aynı eser*, s. 44; aynı yazar, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, II, (haz. Unat- Köymen), Ankara 1987, s. 771). Diğer kroniklerde de bu konu geçmemiştir. Kronolojik olarak bakıldığında da bu olayın mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

¹⁶ İdris-i Bitlisî, *aynı eser*, s. 371.

¹⁷ Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *Tarih*, I, (haz. Vahid Çabuk), Ankara 1989, s. 73.

¹⁸ Münecimbaşı Ahmet b Lütfullah, *Camiü'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, (haz. Ahmet Ağırakça), İstanbul 1995, s. 131.

¹⁹ Nişancı Mehmet Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Yusuf Ağa Kütüphanesi, Yazma no. 437/1-2, s. 63a.

²⁰ Şükrullah, *Behcetü't-Tevârih*, (haz. Hasan Almaz), İstanbul 2010, s. 387; Celâl-zâde Sâlih Çelebi, *aynı eser*, s. 144a, 146a, 151a.

²¹ Nişancı Mehmet Paşa, *aynı yazma*, s. 66b, İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, IV. Defter, (haz. Koji İmazawa), Ankara 2000, s. 448; Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman-F. Giese neşri-*, (haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992, s. 50; Celâl-zâde Sâlih Çelebi, *aynı eser*, s. 82a.

²² Aşık Paşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, (haz. Âlî Bey), İstanbul 1332, s. 88.

²³ Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 50; Solakzâde, *aynı eser*, s. 173-174, 213-214; Kemal, *Selâtin-nâme*, s. 144; Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar*, I, Ankara 1987, s. 56; Tekindağ, *aynı madde*, s. 325.

²⁴ Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 275-277; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman II. Defter*, s. 67.

bölgenin ileri gelenlerini İstanbul'a yerleştirmiştir²⁵. İki yıl sonra Karamanoğlu Kasım Bey (1469-1483) tekrar toparlanıp Ankara'ya kadar ilerleyince Osmanlı Ordusu 1471'de harekete geçerek Karaman ülkesini büyük ölçüde Osmanlı topraklarına katmış²⁶, bu durumda Karamanlılar daha güneye, dağlık bölgelere sığınmıştır. Bir süre sonra Kasım Bey, II. Bayezit'in (1481-1512) Cem Sultan'la (ö. 1495) uğraşmasını fırsat bilerek İçel ve Lârende'de Osmanlıların kontrolünde 1483 yılına kadar varlık göstermiş, onun ölümü ile Karamanoğulları büyük ölçüde tarih sahnesinden çekilmiştir²⁷. Buna rağmen Karamanoğulları adına Mustafa Bey; 905/1500-1501'de Varsak yöresinden topladığı destekle Lârende'de ayaklanmış fakat başarısız olmuştur²⁸.

İncelenen döneme yakın bir zamanda III. Murat'ın (1574-1595) yaptırdığı 992/1584 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'ne göre Lârende'de şehir merkezinde toplam 38²⁹; 1600-1839 tarihleri arasında ise 35 mahalle bulunmakta olup bunlar; Abbas, Ahi Osman, Alacasuluk, Ali Şahne, Emmi Hoca, Emekseven, Cedit, Çelttek, Fenari, Fakih, Gazalpa, Hacı Celal, Hatib, Hisariçi/Kale, Hoca Mahmut, İbrikli, İdemit, Kadı Dükkânı, Kavşıt, Kirişçi Baba, Köçekdede, Köhnebedesten, Külhan, Mansur Dede, Dahhak, Say, Sakabaşı, Siyahser, Sekiçeşme, Şam Pazarı, Şahruh, Şeyhler, Tapucak, Zaviye ve Zimmiyan mahalleleridir³⁰. Bugün Karaman'da bulunan mahallelerin önemli bir kısmı incelenen dönemde mevcuttu³¹.

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren eğitim ve öğretime önem vermiş, eğitim siyasetini büyük ölçüde vakıflar üzerinden yürütmüştür. Ülkenin hemen her tarafına yayılan örgün ve yaygın eğitim kurumlarına hayır sahipleri tarafından vakıflar tahsis edilmiş, böylece giderleri karşılanmıştır. Osmanlı toplumunu daha iyi tanımak ve anlamak için Osmanlı klasik eğitim sistemini bilmek önem arz etmektedir.

²⁵ Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, (çev. Dost Körpe), İstanbul 2002, s. 238; Halil İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606)*, Siyasal, Kurumsal, Ekonomik Gelişim, İstanbul 2009, s. 125.

²⁶ Neşrî, *aynı eser*, s. 791, 797.

²⁷ Tekindağ, *aynı madde*, s. 327.

²⁸ Nişancı Mehmed Paşa, *aynı yer*.

²⁹ İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Âbideleri*, (kısaltma: *Karaman Tarihi*), İstanbul 1967, s. 122; Osman Gümüşçü, *XVI. Yüzyıl Lârende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Ankara 2001, s. 70-71; Alâaddin Aköz, "XVI. Asırda Karaman Kazası", (SÜSBE Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1992, s. 18.

³⁰ Menzil ücretlerini gösteren 25 Muharrem 1160/06 Şubat 1747 tarihli bir hükümde Karaman'daki mahalleler; gelir performansına göre iyi, vasat ve zayıf diye üç gruba ayrılmışlardır. *KARŞS*, no. 284, s. 12, 18, 20.

³¹ Bugün isimlerini devam ettiren mahalleler; Abbas, Ahi Osman, Alacasuluk, Ali Şahne, Cedit, Çelttek, Fenari, Gazi Dükkânı, Hacı Celal, Hisar, Kirişçi, Koçak Dede, Külhan, Mansur Dede, Sakabaşı, Sekiçeşme, Siyahser, Taptuk Emre, Tapucak ve Yeni mahalleleridir.

Bu çalışmada Lârende/Karaman kentinin tarihî gelişimini daha açık bir şekilde ortaya koyabilmek için eğitim kurumlarının tarihsel gelişimi hakkında bilgiler verilecektir. Daha sonra Karaman'ın Osmanlı Dönemi klasik eğitim kurumlarının adı, yeri, banisi, yapım tarihi, mimari yapısı, vakfiyesi ve vakıfları ile görevlileri arşiv belgeleri ışığında incelenecektir.

II. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLARI

Araştırmanın kapsamını, günümüzdeki Karaman ili kent merkezini içine alan 1600-1839 yıllarındaki klasik eğitim kurumları oluşturmaktadır. *Tahrir, Mühimme, Hurufat, Temettü'at* defterleri ile *Karaman Şeriye Sicilleri*, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki konuyla ilgili arşiv kayıtları ışığında Karaman kent merkezindeki cami, mescit, tekke, zaviye, imaret, hânkah, mektep, medrese, darülhuffaz, darülkurra, darülhadis, kütüphane, muvakkithane ve türbe gibi klasik eğitim yapıları incelenecektir.

III. ARAŞTIRMANIN AMACI

Osmanlı Devleti hakkındaki çalışmalar, XX. yüzyılın ortalarına kadar özellikle Osmanlı siyasi tarihi üzerinde yoğunlaşmıştır. Devletin ağır yükünü üzerinde taşıyan Anadolu insanı ve onun eğitimini sağlayan klasik eğitim kurumları nedense dikkatlerden kaçmıştır. Fakat son dönemlerde Osmanlı tarihinin sosyokültürel dinamiklerini inceleyen araştırmalara yöneliş başlamış, özellikle Türk eğitim tarihi araştırmaları ile şehirlerin eğitim kurumları konusunda yapılan çalışmalar, 1980'lerden sonra ön plana çıkmıştır. Bu durum, kültür ve medeniyet tarihimiz açısından sağlıklı bir gelişmedir.

Çok geniş bir coğrafyada hüküm süren ve bünyesinde etnik kökeni, dili, rengi, kültürü ayrı pek çok milleti uzun yıllar barış içinde barındıran Osmanlı Cihan Devleti'ni daha iyi tanımak ve anlamak için Osmanlı toplumunun eğitim sistemini bilmek oldukça önemlidir. Devletin sosyokültürel temellerinin doğru anlaşılabilmesi için şehir merkezlerindeki eğitim kurumlarının üzerinde derinlemesine yapılacak araştırmalar, Osmanlı tarihinin temel meselelerinin çözümüne önemli denilebilecek bir katkı sağlayacağı gibi toplumu ayakta tutan temel dinamiklerin anlaşılmasına da yardım edecektir. Zira milletlerin yükselişleri gibi gerileyişlerindeki sebeplerin kritik noktasını eğitim ve eğitim kurumlarının oluşturduğu bilinen bir gerçektir. Geçmişe bakıldığında zaman toplumların ilerleyişleri salt askeri başarılarla; düşüşleri ise sadece siyasi, idari, askerî zafiyetlerle izah edilememektedir. Bu çerçevede Osmanlı klasik eğitimi ile eğitim kurumlarının incelenmesi önemli hâle gelmektedir.

Bu çalışmada amaç; Osmanlı toplumunun şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan örgün ve yaygın klasik eğitim kurumlarını Karaman kent merkezli inceleyerek Türk eğitim tarihine ışık tutmaktır.

IV. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Osmanlı sosyal yaşamında önemli bir yere sahip olan klasik eğitim müesseseleri hakkında arşiv kaynakları ışığında yapılacak olan bu araştırma, Türk eğitim tarihinin daha iyi anlaşılmasına ve bu kurumların işleyişinin aydınlatılmasına yardımcı olacaktır. Çalışma sonunda söz konusu eğitim kurumlarının yerleri ve isimleri, kadastral çalışmalar yardımıyla daha net bir şekilde tespit edilerek bunların günümüze gelen kalıntıları doğru bir şekilde ortaya çıkartılacak; bakım ve tamirlerine alt yapı oluşturacaktır. Geçmişe ait kültürel yapıların korunması toplumsal hafızayı güçlendirecek, bu durum eskiyle sağlıklı bağların kurulmasını sağlayacaktır. Ayrıca arşiv belgelerinden yola çıkılarak dönemin eğitim kadrosu hakkında bilgi sahibi olunabilecektir. Tanzimat (1839) sonrası modern eğitimin hangi temeller üzerinde geliştiği daha net görülecektir. 1600-1839 yılları arasında eğitimin nasıl yürütüldüğünün anlaşılması, aksayan yönlerinin tespit edilmesi, günümüz Türk eğitim sisteminin sağlıklı bir şekilde planlanmasında yol gösterici olacaktır.

Karaman'ın 1600-1839 yılları arası klasik eğitim kurumlarını müstakil olarak ele alan herhangi bir akademik çalışma şimdiye kadar yapılmamıştır. Bu tezde ortaya konulan tespitler, Tanzimat'tan sonraki sonra Karaman kentinin eğitim kurumlarını çalışacak olanlara bir rehber mahiyetinde olacaktır.

V. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma yöntemi olarak genel kaynak taraması ve muhteva çözümlemesi metodu kullanılmıştır. Çalışmada özellikle birinci el kaynak özelliğine sahip, ana kaynak niteliğinde olan arşiv belgelerine yer verilmiştir. Bu çerçevede öncelikle *Karaman Şer'iye Sicilleri* ile Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü *Kuyûd-ı Kadime Arşivi*'ndeki belgeler tespit edilip transkripsiyonu yapılmış, konu başlıklarına göre tasnif edilerek dijital ortamda fişlenmiştir. Ayrıca Karaman Kadastro Müdürlüğündeki haritalar tespit edilmiştir. Osmanlı ve Karamanoğullarına ait kroniklerdeki Lârende'ye yönelik bilgiler ve Karamanla ilgili telif eserler taranmıştır. Çalışma döneminin dışında kalmasına rağmen *Konya Vilayet Salnameleri*'ndeki eğitim kurumlarına ait bilgiler de dikkate alınmıştır. İncelenen dönemde faal olup günümüze kadar gelebilen ve tarihî eser olarak tescil edilen yapıların geçirdiği safhaları daha net görebilmek amacıyla Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ile Karaman Belediyesi'ndeki ilgili dosyalar taranmıştır. Yakın döneme ait olduğu için söz konusu yapılar hakkında dip notlarda bilgi verilmiştir.

Türk eğitim tarihi araştırmalarında saha incelemelerinin önemli bir yeri vardır. Bu nedenle Karaman'da alan incelemesi yapılarak günümüze ulaşan Osmanlı Dönemi klasik

eğitimine yönelik binalar, yazılı ve yazısız kaynaklar, konu ile ilgili şahsiyetlerin mezar ve türbeleri incelenmiş, böylelikle bu çalışmanın alt yapısı oluşturulmuştur.

VI. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Eğitim tarihi araştırmaları için eğitim kurumları ve burada çalışanlarla ilgili yazılan ve oluşturulan her şey bilgi kaynağı olabilir. Fakat her malzeme kaynak olma özelliğine sahip değildir. Malzemenin kaynak kabul edilebilmesi için olayın geçtiği zamanda kaydedilmiş olması veya bu zamana yakın ve o devrin kaynaklarından yararlanılarak meydana getirilmiş olması gerekir ki; bunlar sırasıyla ana kaynak ve birinci elden kaynak olma özelliği taşır³². Bu çerçevede devletin resmî evrakı statüsünde olan ana kaynaklar değerlendirilmiştir.

Bu araştırmada Osmanlı Devleti'nin resmî evrakı niteliğinde olan arşiv belgelerine geniş çapta ulaşılmıştır. Bunun yanında Karaman'da ayakta kalabilen mimari eserler ve kalıntılardan yararlanılmıştır. Ana kaynak veya birinci elden kaynağın bulunmaması hâlinde, birinci elden kaynaktan faydalanılarak meydana getirilen kaynaklara müracaat edilmiştir. Bu çalışmada kullanılan temel kaynaklar aşağıda belli başlıklar altında kısaca tanıtılmıştır.

1. YAYIMLANMAMIŞ ARŞİV BELGELERİ

Orta Doğu, Yakın Doğu, Balkan ve Akdeniz coğrafyalarında uzun bir süre devlet olma vasfını devam ettirmiş olan Osmanlı Devleti'nde daha ilk devirlerden itibaren arşiv fikrinin mevcut olduğu, bu güne kadar muhafaza edilmiş birçok arşiv vesikasının mevcudiyeti ile sabittir. Bununla birlikte Kuruluş Dönemi'ne ait sınırlı sayıda belge bulunmaktadır. Bunun sebebi; o dönemin savaşlarla geçmesi, Timur istilası ve Fetret Dönemi saltanat kavgalarıdır. İstanbul'un fethi (1453) sonrası devletin istikrara kavuşması, müesseselerinin oturması ve saltanat kavgalarının büyük ölçüde sona ermesiyle arşivciliğe önem verilmeye başlanmış; Kanuni Sultan Süleyman'dan (1520-1566) itibaren daha sistemli ve düzenli hâle getirilmiştir.

Devlete ait belgelerin bütünü, önem derecesine bakılmaksızın sandık ve torbalar içinde titizlikle muhafaza ediliyordu. Zaman zaman devlet kayıtlarının iyi korunması için emirler veriliyor, bu kayıtlar yine devlet eli ile tespit edilerek düzenleniyor ve muhafaza ediliyordu³³.

Bugün Osmanlı Devleti arşivlerinde sadece Osmanlı idaresindeki Anadolu şehirlerinin değil Osmanlı Devleti mirası üzerinde şu an mevcut bulunan elliye aşkın devletin tarihlerinin ana kaynakları bulunmaktadır. Bunların Akdeniz ve Avrupa ülkeleri tarihi için birinci derecede önemli arşivler olduğu kabul edilmektedir. Bilhassa sosyal, iktisadi, idari, nüfus ve benzeri konulardaki araştırmaların önem kazandığı çağımızda bu arşivler, oldukça zengin

³² Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, İstanbul 1995, s. 17.

³³ İsmet Binark, *Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri*, Ankara 1980, s. 11.

tarih kaynaklarını muhafaza etmektedirler³⁴. Bu arşivlerden Osmanlı Devleti'nin siyasi, iktisadi, sosyal ve benzeri konulardaki portresini çıkarmak mümkündür. Türkiye içindeki Osmanlı arşivlerinin önemli bir kısmı muhtelif devlet dairelerinin bünyesinde bulunmaktadır. Bunların bir kısmı Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün gayretleriyle İstanbul'daki Başbakanlık Osmanlı Arşivi ya da Ankara'daki Cumhuriyet Arşivi'nde toplanmıştır. Ayrıca vakıflara ait kayıtların büyük çoğunluğu Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde saklanmaktadır. Hâlen tasnif edilemeyen belgelerin tasnif çalışmaları devam etmektedir.

1.1. Şeriye Sicilleri

Kadıların görevleri gereği idari, iktisadi, dinî, sosyal ve askerî konularda şeri mahkemelerde verdikleri kararlar ile merkezden gelen ferman, berat ve mektup gibi belgelerin kaydedildiği defterlere “*Kadı Sicilleri*” veya “*Şeriye Sicilleri*” denilmektedir³⁵. Kadının yaptığı görevin çeşitliliği belgelere yansımış; bu sayede genelde Osmanlı tarihinin, özelde tutulduğu mahallin yerel tarihini aydınlatacak güvenilir ve zengin kaynaklar oluşmuştur³⁶.

Kadı sicilleri, içerik olarak çeşitli belgelerden oluşur. Dava tutanakları, hüccet ve ilam, mukavele, senet, vakfiye, nafaka, kefalet, vesayet, miras, boşanma davaları, tereke ve taksim kayıtları, köle ve cariyelerin özgürlüğüne kavuştuklarını belgeleyen “*İtknâme*”, evlenme ve boşanma kayıtları, fiyat tespitlerini içeren narh defterleri ile merkezden gelen belgeler bunlardan bazılarıdır³⁷.

Şeriye mahkemelerinin yetki alanları, II. Mahmut'la (1808-1839) başlayıp Tanzimat'tan sonra devam eden yeniden yapılanma çerçevesinde daraltılmış, Adliye Nazırlığına bağlı Nizamiye Mahkemeleri ön plana çıkmıştır. Vakıflara dair işlemler Evkaf Nezareti'ne, vergi toplama ve asayiş konuları ihtisap nazırlarına bırakılmıştır³⁸. Kadılar ise sadece evlenme, boşanma ve miras davalarına bakmakla görevlendirilmişlerdir. Bu durum kadı sicillerinin kapsamını da daraltmıştır.

Karaman kazasına ait 52 adet şeriye sicili bulunmaktadır. Bunlar; daha önce Konya Mevlâna Müzesi Arşivi'nde korunurken 1991 yılında Ankara'ya Millî Kütüphaneye

³⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara 1988, s. 79.

³⁵ Ahmet Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Katologu ve Seçme Hükümler*, I, İstanbul 1988, s. 11-12.

³⁶ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Ankara 1994, s. 65; Yusuf Küçükdağ, “Katologda Yer Almayan ve Yeni Ortaya Çıkan Bir Konya Şer'îye Sicili”, *Konya Şehrinin Fizikî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Makaleler-I*, (kısaltma: *Konya Şehri*), Konya 2004, s. 457.

³⁷ İzzet Sak, *10 Numaralı Konya Şer'îye Sicili, (1070-1071/1659-1661)*, Transkripsiyon, Konya 2003, s. XXIV; Alaaddin Aköz, *Kanunî Devrine Ait 939-941/1532-1535 Tarihli Lârende (Karaman) Şer'îye Sicili, Özet-Dizin-Tıpkıbasım*, Konya 2006, s. XXI.

³⁸ Ortaylı, *aynı eser*, s. 71.

gönderilmiştir. 2011 yılında ise BOA 'ya devredilmiş ve Meşihat Defterleri kataloğuna “MŞH. ŞSC. d ” kodu ile kaydedilmiştir. Diğer Anadolu kazalarına ait olanlar gibi *Karaman Kadı Sicilleri*’nin yazı dili de Türkçedir. Ancak az da olsa Arapça vakfiyelerle dava kayıtlarına da rastlanmaktadır.

Bu çalışmada *Karaman Kadı Sicilleri*’nin tamamı taranmış, konuyla alakalı olan bölümler fişlenerek ana kaynak olarak kullanılmıştır.

1.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi’nde, Türkiye Selçukluları, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Dönemi’nden aslı veya sureti günümüze kadar ulaşabilen 27 binin üzerinde vakfiye, zeyl vakfiye, tevcih, şahsiyet kaydı, berat, hüccet, muhasebe kayıtları ile sayıları milyonları bulan çok çeşitli vakıf belgesi muhafaza edilmektedir. Aşağıda bu çalışmada kullanılan defter ve belgelerin mahiyeti hakkında bilgi verilecektir.

1.2.1. Hurufat Defterleri

Hurufat Defterleri; bir vakfin görevlileri ile ilgili atama, ölüm, azil, maaş artırımı gibi işlemlerin özet olarak yazıldığı evrak defterleri olup tarihi itibari ile “*Şahsiyet*” ve “*Atik şahsiyet*” defterlerinden daha eskidir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi’nde bulunan *Hurufat Defterleri*’nde temel birim kazadır³⁹.

En eski hurufat defteri 975/1567 tarihli. Tanzimat’la birlikte “*Şahsiyet kayıtları*” tutulmaya başlandığından 1262/1844’ten sonra herhangi bir kayda rastlanılmamaktadır. Kazalar, Osmanlı alfabesindeki harf sırasına göre dizildiklerinden, defterlere harf kelimesinden türetilmiş olan “*Hurûfât*” adı verilmiştir. Toplam 416 adet olup temelde birer vakıf eseri olan cami, mescit, tekke, zaviye, türbe, imaret, mektep, medrese, darülhuffaz, darülkurra, darülahadis, kütüphane gibi sosyal ve dinî kurumlarla ilgili çeşitli işlemler *Hurufat Defterleri*’ne özet olarak kaydedilmiştir⁴⁰.

Lârende/Karaman kazasına ait toplam 25 adet *Hurufat Defteri* tespit edilmiş olup bunlarda geçen çalışma konusu ile ilgili kayıtlar fişlenerek bu çalışmada temel kaynak olarak kullanılmıştır.

1.2.2. Diğer Vakıf Defterleri

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’nde *Hurufat Defterleri* dışında Karaman’la ilgili diğer vakıf kayıtlarının bulunduğu defterlere de ulaşılmıştır. Çalışmada konuyla ilgili bunlarda yer alan bilgilere de yer verilmiştir.

³⁹ Tuncer Baykara, *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Ankara 1990, s. 4-5.

⁴⁰ Mevlüt Çam, “Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi”, AA, II, Ankara 2016, s. 332.

1.2.3. Münferit Vakıf Belgeleri

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde *Hurufat Defterleri* ve diğer vakıf defterleri dışında çeşitli vakfiye, ferman, ilam, hüccet, berat, emirname, tevcih, temessük, atık-esas ve şahsiyet kayıtları mevcuttur. Bunlar da fişlenerek bu tezin ilgili yerlerinde kullanılmıştır.

1.3. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi

Çeşitli vakıf kurumlarına ait bilgileri barındıran *Tapu-Tahrir Defterleri*'nin saklandığı arşivdir. 1913 yılında kurulan “*Defter-i Hakânî Nezâreti*”, 1924 yılında Tapu Umum Müdürlüğü olarak Ankara'ya nakledilmiştir. Böylece *Tapu-Tahrir Defterleri*, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi bünyesinde muhafaza altına alınmıştır⁴¹. Aşağıda bu çalışmada kullanılan vakıf tahrir defterlerine ait bilgiler verilmiştir.

1.3.1. Vakıf Tahrir Defterleri

Osmanlılarda tahrir işlemi padişahın tahta çıkışı, yeni bir yerin alınması gibi olaylar sonucunda yapılırdı. Tahrir işi “*İl yazıcısı*”, “*muhammarr-i vilâyet*” veya “*tahrîr emîni*” denilen görevliler aracılığı ile yapılırdı. Tahrir komisyonunda yörenin kadısı ile subaşı da bulunurdu. Bu defterler sayesinde her köyün kimin tımarı, mülkü veya vakfı olduğunu, vakıf kuruluşunun gelir kaynaklarını öğrenmek mümkün olmaktadır. Bu bakımdan mülk veya vakıf sahipleri için bu defterler zamanının birer tapu senedi hükmünde idi.

Tahrir işlemi sırasında mufassal ve icmal defterleri dışında ayrıca vakıf, mülk, avarız, cizye gibi defterler de hazırlanırdı. Böylece her sancak için ayrı bir nüfus ve gelir defteri meydana getirilirdi. Bölgedeki gelir kaynakları çeşitli etkenlerle değiştiği için zaman zaman bu tahrirler yenilenirdi⁴².

Vakıf Tahrir Defterleri, Karaman vakıflarına dair önemli bilgiler sunduğundan bu çalışmada *Kuyûd-ı Kadîme Arşivi*'ndeki 584 numaralı defterin Karaman'a ait kısmı taranmıştır.

1.4. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tasnifleri

İstanbul'da bulunan BOA, tarih araştırmacıları için önem arz eden arşiv kaynaklarının muhafaza edildiği yerdir. Buradaki belgelerden bir kısmı tasnif edilmiş, kataloglanmış, bunların bir kısmı ise elektronik ortama aktarılmıştır. Bu arşivde bulunup da yararlanılan defter ve tasnifler aşağıda açıklanmıştır.

1.4.1. Mühimme Defterleri

Divanhümayun toplantılarında görüşülen önemli siyasi, askerî, sosyal ve iktisadi kararların kaydedildiği defterlere *Mühimme Defterleri* denmiştir. Sadrazamın serdarıekrem

⁴¹ Mustafa Engin, “Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi”, AA, II, Ankara 2016, s. 283.

⁴² Aynı yer.

olarak seferlerde bulunduğu sırada toplanan divanlarda aldığı kararları içeren hükümlere “*Ordu Mühimmesi*”, sadrazamın İstanbul dışında bulunduğu sırada, vekili olarak görev yapan sadaret kaymakamının başkanlığında toplanan divan kararlarına ise “*Rikâb Mühimmesi*” adı verilmiştir. Osmanlı Arşivi’nde 989 numaralı Divanîhümayun Defterleri Kataloğunda, 961-1323/1554-1905 tarihleri arasında tutulmuş 266 adet *Mühimme Defteri* kayıtlıdır⁴³.

Mühimme Defterleri’ndeki kayıtlar, ilgili makama gönderilen fermanların suretleri şeklindedir. Sadrazamın başkanlığında; kubbe vezirleri, Anadolu ve Rumeli kazaskerleri, defterdar ve nişancının katıldığı divan toplantılarında alınan kararlar, padişah tasdikinden geçtikten sonra kronolojik sıra içinde defterlere kaydedilmiştir. Belgelerin diğer bir suretini ilgili kazanın *Şeriye Sicilleri*’nde bulmak mümkün olabilmektedir.

Mühimmelerdeki hükümlerin sayısı XVIII. yüzyıldan sonra azalmıştır. Devlet işlerinin Divanîhümayun’dan Paşa Kapısı’na kaydığı ve Babıali’nin yönetimde ağırlığının hissedilmeye başladığı dönemlerde padişah fermanlarının yerini zamanla sadrazam buyrukları almaya başlamıştır. Bununla birlikte, mühimme kayıtlarını tutan Divan kalemleri, az sayıdaki kâtip kadrosu ile Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine kadar eski görevini sürdürmüştür. *Mühimme Defterleri*, Osmanlı Devleti’nin en yüksek idari ve adli organı olan divanda tutulduğundan özellikle XVI-XVIII. asırlar için birinci derecede kaynak olarak kullanılmış⁴⁴ olup *Mühimme Defterleri*’ndeki Karaman’a ait hükümlerden yararlanılmıştır.

1.4.2. Karaman Ahkâm Defterleri

Osmanlı devlet sisteminde adli mekanizmanın başı hükümdardı. Adli ve idari görevler onun adına yürütülüyordu. Bu sebeple mağdur olan veya yerel mahkeme tarafından verilen karara itiraz etmek isteyen vatandaşların araya hiçbir aracı koymadan taleplerini padişaha veya onun yetki verdiği kişi ve kurumlara iletme imkânı vardı⁴⁵. Başlangıçta Divanîhümayun’a yansıyan şikâyetler için alınan kararlar *Mühimme Defterleri*’ne yazılıyordu⁴⁶. XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra bu kararlar eyalet ayrımı yapılmaksızın *Şikâyet Defterleri*’ne kaydedilmiş, devamında ise iş yükünün artmasına bağlı olarak eyalet adlarına göre “*Ahkâm Defterleri*” tutulmuştur⁴⁷. 989 numaralı Divân-ı Hümayun Defterleri Kataloğu’ndaki defterlerden biri olan *Karaman Ahkâm Defterleri*, 1742-1878 tarihleri

⁴³ Komisyon, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul 2010, s. 9.

⁴⁴ Mübahat S. Kütikoğlu, “Mühimme Defterleri”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 523.

⁴⁵ Halil Sahillioğlu, “Ahkâm Defteri”, *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 551.

⁴⁶ Uzunçarşılı, *aynı eser*, s. 79.

⁴⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara 1988, s. 280; Ramazan Günay, “Osmanlı Arşiv Kaynakları İçerisinde Ahkâm Defterleri Gelişim Seyri Muhtevası ve Önemi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 17 (2013/1), s. 9.

arasındaki hükümleri ihtiva etmekte olup 39 adettir. Defterlerde geçen araştırma konusu ile ilgili ulaşılabilen hükümlere bu çalışmada kaynak olarak yer verilmiştir.

1.4.3. Evkaf Defterleri

Tanzimat'tan önce vakıfların teftişini; vakfiyede tayin edilmiş nazırlar, merkezden atanan müfettişler ve yerel kadılar yürütmüştür. 24 Eylül 1826'da *Evkaf-ı Hümayun Nezâreti*'nin kurulmasıyla vakıfların idaresi tek elde toplanmıştır. BOA'da Evkaf Nezareti fonundaki, Lârende ile ilgili önemli bilgiler içeren 9517, 12003, 13564, 16662, 24325 ve 38414 nolu *Evkaf Defterleri* kaynak olarak kullanılmıştır.

1.4.4. Maliyeden Müdevver Defterler

Bu defterler; *Maliye Nezareti Defterleri* kapsamında olup Lârende'deki eğitim kurumlarına ait gelir-gider, görevli ücretleri ile yıllık bilançoları gibi bir takım bilgilere ulaşmak mümkün olmaktadır. Bu çerçevede 24, 7801, 4994, 7640 ve 18082 nolu *Maliye Defterleri* bu çalışmada kullanılmıştır.

1.4.5. Diğer BOA Tasnifleri

Yukarıda zikredilen defterler dışında BOA'da eğitim tarihi çalışmalarında kullanılabilecek bilgileri içeren başka tasnifler de mevcuttur.

1.4.5.1. Muallim Cevdet Tasnifi: İcra Vekilleri Heyeti'nin 08 Ekim 1932 tarihli kararıyla Muallim Cevdet'in başkanlığında yeni bir tasnif heyeti oluşturulmuştur. Muallim Cevdet 1935'te istifa ederek ayrıldığı halde tasnif, 1937 yılına kadar sürdürülmüştür. "Cevdet Tasnifi" adı verilen bu çalışmada belgeler; Evkaf, Maarif, Belediye, Askeriye, Adliye, Dâhiliye ve Tımar gibi konulara ayrılarak tasnif edilmiş olup 17 ana bölüm altında 960-1322/1553-1904 tarihleri arasındaki kayıtları içermektedir. Eğitim kurumları ile konular çoğunlukla *Cevdet Evkaf* ve *Cevdet Maarif* tasnifleri içindedir.

1.4.3.1.1. *Cevdet Evkaf:* Vakıflarla ilgili belgelerin yer aldığı katalogdur. 1004-1295/1595-1874 yılları arasını kapsamaktadır.

1.4.3.1.2. *Cevdet Maarif:* Eğitimle ilgili belgelerin kronolojisine dikkat edilmeden yapılan tasniflerin yer aldığı katalogdur. 989-1304/1581-1886 tarihleri arasındaki belgeleri içermektedir.

1.4.5.2. Hattihümayun: Bu tasnif, I. Mahmut'tan (1730-1754) II. Mahmut Dönemi sonuna kadar 112 yıllık dönemi içermekle beraber belgelerin çoğu III. Selim (1798-1807) ve II. Mahmut devirlerine aittir. Hattihümayunlarla ilgili ilk tasnif; 1883 yılında yapılmış, bu tarihte hazırlanan fihrist defterleri 1940 yılına kadar kullanılmıştır.

1.4.5.3. İbnülemin Tasnifi: İbnülemin Mahmut Kemal'in başkanlığında kurulan tasnif heyeti, belgeleri 1921 yılından başlayarak konularına göre tasnif etmiştir. İbnülemin tasnifi 23 ana bölüm altında toplanmış olup her konu kendi içinde bir kronolojik sıra takip

etmektedir. 30 kataloğu bulunan bu tasnifte, 829-1290/1425-1873 yılları arasındaki muhtelif konuları içeren 47.125 belge vardır.

1.4.5.4. Ali Emiri Tasnifi: Ali Emiri Efendi başkanlığında bir heyet tarafından 1918-1921 seneleri arasında gerçekleştirilen bir tasnif olmasından dolayı bu ad verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarından başlayarak Sultan Abdülmecid zamanına kadar gelen belgeleri ihtiva eder. Belgeler, padişahların saltanat sıraları esas alınarak tasnif edilmiş olup Sultan IV. Mehmet Dönemi'nden (1648-1687) itibaren belge sayısı artmaktadır.

Ali Emiri Tasnifi'nde; siyasi ve askerî konulara ait belgeler, tımar ve zeamet tevcihleri, yabancı ülkelerle münasebetler, Divanihümayun'a ait meseleler, maarif, inşaa ve tamir gibi konuları içeren kayıtlar bulunmaktadır.

1.5. Konya Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki Vakfiyeler

Türkiye Yazma Eser Kurumu Başkanlığına bağlı Konya Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Karaman eğitim tarihini ilgilendiren üç adet vakfiye mevcuttur. Bunlar; 10388, 10389 ve 10391 nolu orijinal vakfiyeler olup dijital kopyası temin edilmek sureti ile bu çalışmada kullanılmıştır.

2. YAYIMLANMIŞ ARŞİV BELGELERİ

Değişik kişiler tarafından, farklı zamanlarda tez, kitap veya makale olarak yayımlanmış defterler de mevcuttur. Bunların kronolojik sıraya göre tanıtımı aşağıda yapılmıştır.

2.1. Feridun Nafiz Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü *Kuyûd-u Kadime* Arşivi'ndeki 564 nolu deftere göre hazırlanan fihrist, 1958 yılında Feridun Nâfîz Uzluk tarafından yayımlanmıştır. Karaman Eyaleti ile ilgili Osmanlı Dönemi'nde yapılan en eski tarihli evkaf tahriridir. "*Kubbe Altından Müdevver Atik Konya Defteri*" adını taşıyan defter, Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde Gedik Ahmet Paşa'nın sadrazamlığı zamanında 881/1476 tarihinde Kâtip Muslihittin ve Kasım tarafından yazılmıştır.

2.2. Fahri Coşkun, "888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri (Tanıtım, Tahlil ve Metin)"

Muallim Cevdet Kataloğu'na ait bu defter II. Bayezid Dönemi'ne ait olup Fahri Coşkun tarafından 1996 yılında hazırlanmıştır. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan çalışma, basılmamıştır.

2.3. Mehmet Akif Erdoğan, “Murat Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilayetinde Vakıflar, I, II, III, IV”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/1 (2003), XVIII/2 (2003), XIX/1 (2004), XIX/2 (2004).

İstanbul Taksim Atatürk kitaplığının Muallim Cevdet kataloğunda kayıtlı bulunan 0-116/1 nolu bu evkaf defteri Tarih İncelemeleri Dergisi’nde, 2003-2004 yılları arasında “*Karaman Vilayeti Tarihinin Kaynakları*” isimli proje kapsamında Mehmet Akif Erdoğan tarafından bir seri hâlinde yayımlanmıştır. Toplam 110 varaktan oluşan defterin özgün başlığı “*Defter-i Mücmel-i Evkâf-ı Vilâyet-i Karaman ve Kayseriyye*” adını taşımakta olup ilgili tahrir emini Murat Çelebi ve Kâtip Mehmet Efendi’dir.

2.4. Seyit Ali Kahraman, *Karaman Vilâyeti Vakıfları, Kayseri 2009.*

Karaman Eyaleti’ne bağlı kaza ve sancakların vakıflarını ele alan bu defter XVI. yüzyılın başlarına aittir. 1520 sonrasına tarihlenen defter, 1931 yılında Bulgaristan’a hurda kâğıt olarak satılan evraklar arasındadır. Bu belgeler arasında başta vakıf defterleri olmak üzere 500’ü aşkın defter ve bir milyonu aşkın belge bulunmaktadır. 1993 yılında karşılıklı yapılan bir protokolle bu evrakların bir bölümü incelenmiş ve bir kısmının fotokopileri Türkiye tarafından alınmıştır⁴⁸. Seyit Ali Kahraman’ın ele aldığı bu defter, Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından yayımlanmıştır. Bu araştırmada, Lârende vakıflarının tarihî seyri ile ilgili önemli bilgiler veren bu arşiv kayıtlarından da yararlanılmıştır.

2.5. 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530).

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından 1996 yılında “*Defter-i Hâkânî*” dizisi içinde yayımlanmıştır. Defter Lârende ile birlikte Konya, Beyşehir, Akşehir, Aksaray, Niğde, Kayseri ve İçil livalarının vakıf tahrir bilgilerini de içermektedir. Defterde ayrıca Karaman Eyaleti’ne ait bir kanunname de yer almaktadır. 978 sayfadan oluşan defterin 76 boş sayfası bulunmaktadır.

2.6. Doğan Koçer, *Karaman Temettü’at Defterleri 1256-1261/1840-1844, I, Karaman 2007.*

Önceleri farklı adlar altında alınan vergiler, Tanzimat’ın getirdiği değişimle birlikte herkesin yıllık kazancı üzerinden hesaplanan ve “*Temettü*” denilen yeni bir vergi sistemine dönüşmüştür. Buna göre her hane bir vergi mükellefi sayılmış, yıllık kazanç belirlenerek buna göre vergi alınmıştır. Ekonomik gelirlerin ölçüsü olarak; halkın arazisi, mülkleri, hayvanları ve ticari gelirleri göz önünde bulundurulmuştur⁴⁹. Bu nedenle herkesin gelir

⁴⁸ XVI. Yüzyıl Başlarında Karaman Vilâyeti Vakıfları, (kısaltma: *Karaman Vilâyeti Vakıfları*), (haz. Seyit Ali Kahraman), Kayseri 2009, s. IX.

⁴⁹ Mübahat S. Kütükoğlu, “Osmanlı Sosyal ve İktisâdî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, *Belleten*, LIX/225 (1995), s. 395-396.

düzeyinin doğru bir şekilde tespit edilebilmesi amacıyla ilk defa 1256/1840, ikincisi ise 1261/1845'te ülkenin önemli bir kesiminde sayımlar yapılmış; bunun sonucu tahrir geleneğinin bir devamı niteliğindeki “*Emlak ve Arazi ve Hayvanat ve Temettüât Defterleri*” oluşturulmuştur⁵⁰. Bu defterlerde, tımar tevcih kayıtlarını hatırlatır biçimde vergi mükellefi erkeklerin tarifleri de yapılmıştır.

BOA'da Karaman'ı ilgilendiren 1256/1840 ve 1261/1845 yıllarına ait toplam 84 *Temettüât Defteri* bulunmaktadır⁵¹. Bu defterlere kişilerin, meslekleriyle birlikte elde ettikleri gelirlerde kaydedilmiş, mal varlıkları ve bunlardan sağlanan yıllık kazanç belirtilmiştir. Defterler oluşturulurken ülkedeki ekonomik potansiyelin tam olarak tespiti amaçlandığından vergi dışında olan demirbaş niteliğindeki hayvanlar ve ekilmeyen kıraç araziler gibi mülkler de ayrıntısı ile kaydedilmiştir⁵². Şahısların kiralayarak kullandıkları ve gelir elde ettikleri vakıf arazileri de bu defterlerde belirtilmiştir. Böylece eğitim kurumlarının vakıflarına ait gayrimenkuller ve bunların kimlerin tasarrufunda olduğu da ilgili defterlerden takip edilebilmektedir.

3. KRONİKLER

Olayların kronolojik sıraya göre yazıldığı, vakayiname de denen kronikler, Türk tarihine dair kullanılabilecek orijinal kaynaklardandır. Çalışmada konuyla ilgili aşağıdaki kronikler kullanılmıştır.

3.1. Karamanoğullarına Dair Kronikler

Karamanoğulları ile ilgili bilgiler daha çok Osmanlı kroniklerinde yer almaktadır. Bundan başka Şikârî'nin tarihi, Karamanoğulları'nı konu alan tek monografik eser konumundadır. Bunun için öncelikle “*Şikârî Târîhi*” üzerinde durulacaktır.

3.1.1. Şikârî Tarihi

Kataloglarda “*Karamannâme, Kitâb-ı Karamaniyye, Kitâb-ı Tevârih-i Karamaniyye*” şeklinde geçen eserin yazarı Şikârî'dir. Karamanoğulları tarihi açısından önemi, bu beyliği ele alan kapsamlı tek tarih eseri olmasından kaynaklanır. Osmanlı geleneği dışında, Karamanoğulları yanlısı bir tavırla yazılmıştır. Kitapta hiçbir tarih yer almadığı gibi yazılış zamanı da belli değildir. Bazı ifadelerden yola çıkarak çıkarımlarda bulunmaktadır⁵³.

Eserin bilinen en eski nüshası, Ankara Milli Kütüphanede A-4771 numara ile kayıtlı,

⁵⁰ Abdüllatif Şener, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İstanbul 1990, s. 95; Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991, s. 208.

⁵¹ *Karaman Temettü'at Defterleri 1256-1261/1840-1844, I*, (kısaltma: *Karaman Temettüât Defteri*), (haz. Doğan Koçer), Karaman 2007, s. 44.

⁵² Sait Öztürk, “Konya Temettüât Defterleri”, *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yılında Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi (07-09 Nisan 1999)*, Konya 2000, s. 534-535.

⁵³ Sara Nur Yıldız, “Şikârî”, *DİA*, XXXIX, Ankara 2010, s. 162-163.

1113/1701 istinsah tarihli nüshadır. Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi'ndeki nüsha, Mesut Koman tarafından *Karamanoğulları Tarihi* adıyla 1946'da neşredilmiştir. Diğer bir çalışma Metin Sözen ve Necdet Sakaoğlu tarafından 2005'te "*Karamannâme*" adıyla faksimile ve çeviriyazı olarak hazırlanmış olup çalışmada bu yayından yararlanılmıştır.

3.2. Osmanlı Dönemi Kronikleri

Bu çalışmada, Karamanoğulları ve Lârende ile Osmanlı-Karaman ilişkileri hakkında bilgi veren Osmanlı Dönemi kroniklerinden de yararlanılmıştır. Aşağıda bu eserler hakkında bilgi verilecektir.

3.2.1. Tevârih-i Âl-i Osmanlar

İlk örnekleri II. Murat Dönemi'nde ortaya çıkan "*Tevârih-i Âl-i Osman*"ların sayıları sonradan artmıştır. Bu tarihten önce aynı zamanda bir şair olan Ahmedî (ö. 1412) tarafından yazılan *İskendenâme*, Osmanlılar hakkında bilgi verse de bunlar çok sınırlıdır. Fatih Dönemi'nde Enverî'nin *Düsturnamesi* ile Şükrullah'ın *Behcetü't-Tevârihi* Osmanlı tarihini, kâinat tarihinin bir parçası olarak ele alırken II. Bayezit Dönemi'nde Âşık Paşazade'nin kaleme aldığı *Tevârih-i Âl-i Osman*, Osmanlı tarihinin müstakil olarak işlendiği ilk kronik olmuştur. XVI. yüzyılda da devam eden Tevârih-i Âl-i Osman yazma geleneğinin son temsilcisi Lütü Paşa'dır. Bu çalışmada kullanılan tarihler aşağıda verilmiştir.

1. Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991.
2. Âşık Paşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (haz. Âli Bey), İstanbul 1332.
3. Oruç bin Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2008.
4. İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (TTK tarafından bir dizi hâlinde yayınlanan I., II., IV., VII. ve VIII. defterler kullanılmıştır).
5. Lütü Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (haz. Âli Bey), İstanbul 1341.
6. Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992.

3.2.2. Diğer Vakayiname ve Tarihler

1. Gregory Abü'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abü'l-Farac Tarihi, I*, (çev. Ömer R. Doğrul), Ankara 1945.
2. Şükrullah, *Behcetü't-Tevârih*, (haz. Hasan Almaz), İstanbul 2010.
3. Kemal, *Selâtin-nâme*, (haz. Necdet Öztürk), Ankara 2001.
4. Enverî, *Düstûr-nâme*, (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2003.
5. Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, I-II, (haz. F. R. Unat-M. A. Köymen), Ankara 1987.
6. İdris-i Bitlisî, *Heşt Bihişt*, I,II, (haz. M. Karataş, S. Kaya, Y. Baş), Ankara 2008.
7. Şükrî-i Bitlisî, *Selîm-nâme*, (haz. Mustafa Argunşah), Kayseri 1997.
8. Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, İstanbul 1279.

9. Selanikî, *Târîh*, İstanbul 1281.
10. Gelibolulu Mustafa Âlî, *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr*, (haz. A. Uğur, M. Çuhadar, H. Çuhadar, A. Gül), Kayseri 1997.
11. Peçevî İbrahim Efendi, *Târîh*, I, İstanbul 1281.
12. Solakzâde Mehmet Hemdemî, *Târîh*, İstanbul 1297.
13. Münecimbaşı Ahmet b. Lütfullah, *Camiü'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, (haz. Ahmet Ağırakça), İstanbul 1995.
14. Naîmâ Mustafa Efendi, *Târîh-Ravzatü'l-Hüseyn Fî-Hülâsati Ahbârî'l-Hâfikayn*, I,II, İstanbul 1281.

4. BİYOGRAFİ, VEFAYAT, TEZKİRE, LAYİHA VE MENAKIPNAMELER

Karamanla ilgisi olan önemli devlet adamı, müderris, mutasavvıf ve şairlerin konu edildiği eserlerden yararlanılmış olup bunlar aşağıda zikredilecektir.

1. Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri/Menakib al-Ârifin*, I, İstanbul 1973; II, (yay. Tahsin Yazıcı), Ankara 1980.
2. Anonim, *Kitâb-i Müstetâb, Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler*, I, (haz. Yaşar Yücel), Ankara 1983.
3. Atâî, *Hadâikü'l-Hakâik fî-Tekmileti's-Şakâik*, (haz. A. Özcan), İstanbul 1989.
4. Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, (haz. Süleyman Solmaz), Denizli 2009.
5. Beyânî, *Tezkiret's-Şu'arâ*, (haz. İbrahim Kutluk), Ankara 2008.
6. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, II, III, İstanbul 1333-1342.
7. Fatîn Davut, *Hâtimetü'l-Eş'âr*, (haz. Ömer Çifçi), Ankara 2009.
8. Ferîdün bin Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler (Risâle)*, (çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1977.
9. Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994.
10. Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*, I, (haz. Faris Çerçi), Kayseri 2000.
11. Hafız Hüseyin Ayyansarayî, *Vefâyât-ı Selâtîn ve Meşâhir-i Ricâl*, (haz. Fahri Ç. Derin), İstanbul 1978.
12. Hafız Hüseyin Ayyansarayî, *Vefâyât*, (haz. Ramazan Ekici), İstanbul 2013.
13. Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye ez-Lemeât-ı Ulviyye*, (haz. Mehmet Serhan Tayşi), İstanbul 2013.
14. Kâtip Çelebi, *Kesfû'z-Zunûn an-Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, I, (terc. Rüştü Baltacı), İstanbul 2007.
15. Kâtip Çelebi, *Mizânü'l-Hak fî-İhtiyârî'l-Hak*, İstanbul 1286.
16. Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, (haz. Aysun Sungurhan Eydurhan),

Ankara 2009.

17. Koçi Bey, *Koçi Bey Risâlesi*, (haz. Zuhuri Danişman), İstanbul 1972.
18. Lâmiî Çelebi, *Tercüme-i Nefahatü'l-Üns*, İstanbul 1289.
19. Latîfî, *Tezkire-i Latîfî*, İstanbul 1314.
20. Mecdi Mehmet Efendi, *Tercüme-i Şakâik*, İstanbul 1269.
21. Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, I, II, III, IV, İstanbul 1311.
22. Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî-Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâidi'l-Eş'âr*, (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005.
23. Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, I, (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006.
24. Şeyhî Mehmet Efendi, *Vekayîü'l-Fudalâ*, I, II, III, (haz. A. Özcan), İstanbul 1989.
25. Taşköprizade, *eş-Şeâiku'n-Nu'mâniyye fî-'Ulemâi'd-Devleti'l-Osmânîyye*, (yay. Ahmet Subhi Furat), İstanbul 1985.
26. Taşköprülüzâde, *Osmanlı Bilginleri*, (terc. Muharrem Tan), İstanbul 2007.
27. Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye*, (haz. Âmil Çelebioğlu), İstanbul 1996.
28. Yunus Emre, *Dîvân ve Risâlet'ün-Nushiyye*, (haz. Mustafa Tatcı), İstanbul 2008.

5. SEYAHATNAMELER

Seyahatnameler, tarih araştırmacıları için birinci elden kaynaklardır. Bu eserlerde genel olarak gezilen yerlerin insan ve mekân bilgileri sade ve çıplak bir gözle kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, İbn Battûta *Seyahatnâme*si ile Karaman'ın eğitim kurumları hakkında en kapsamlı bilgiye ulaşılabilen Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme* isimli eseri kullanılmıştır.

5.1. İbn Battûta, Seyahatnâme

Orta Çağ'ın önemli seyyahlarından. İbn Battûta (ö. 1368) Fas'ın Tanca şehrinde 1304 yılında doğmuş, 22 yaşına kadar burada yaşamış, hukuk ve din tahsili görmüştür. 1325'te başlayan seyahatleri 28 yıl sürmüştür. *Rihletü İbn Battûta* olarak da bilinen *Tuhfetü'n-Nüzzâr fî-Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr* isimli eserinde; Mısır, Suriye, Arap Yarımadası, İran, Irak, Doğu Afrika, Anadolu, Kuzey Türk illeri, Doğu Asya, Hindistan, Çin, Sudan ve Endülüs'e dair izlenimlerini yazmıştır. 1332'de Lârende'yi de ziyaret eden İbn Battûta'nın *Seyahatnâme*si, İbn Cüzey tarafından kitaplaştırılmıştır. Bu çalışmada A. Sait Aykut'un hazırladığı 2004 tarihli yayın kullanılmıştır.

5.2. Evliya Çelebi, Seyahatnâme

Evliya Çelebi, 1020/1611 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1635'ten öldüğü tarih olan 1684 yılına kadar pek çok yeri gezmiştir. 1671'de Lârende'ye de gelmiş, gördüklerini akıcı bir üslupla yazmıştır. Evliya Çelebi *Seyahatnâme*si'nin; İstanbul, Londra ve Viyana'da

çeşitli nüshaları bulunmaktadır. İstanbul'daki nüshalar; başta Topkapı Sarayı Bağdat Köşkü ve Revan Köşkü kütüphaneleri olmak üzere Fatih/Millet, İstanbul Üniversitesi, Süleymaniye kütüphanelerindedir⁵⁴.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'ni ilk defa bilim dünyasına tanıtan Avusturyalı meşhur tarihçi J. V. Hammer olmuştur. Ondan sonraki bu konuyla ilgili ilk yayın F. Taeschner'in "*Osmanlılarda Coğrafya*" (1923) adlı makalesidir. Bu doktora çalışmasında; Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanan Orhan Saik Gökyay, Robert Dankoff, Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman ve Zekeriya Kurşun'un katkılarıyla hazırlanan eser kullanılmıştır. İlk sekiz cildi Topkapı Sarayı Bağdat Köşkü yazmaları esas alınarak hazırlanan dizinin son cildi ise Süleymaniye (Pertev Paşa, Beşir Ağa) ve Bağdat Köşkü nüshaları referans alınarak mukayeseli olarak yayımlanmıştır⁵⁵.

6. YAZMA ESERLER

Türk Kültür mirasının önemli ürünlerinden olan el yazması eserler; tarih, coğrafya, felsefe, fen bilimleri gibi değişik alanlarda yazılmıştır. Kaleme alındığı dönem ve yere ait temel bilgileri bünyesinde toplayan bu eserler bilim dünyasının ilk elden kaynaklarıdır. El yazması eserler kütüphane ve müzeler başta olmak üzere üniversiteler, çeşitli kurumlar ve şahıslarda bulunmaktadır. Bu çalışmada kullanılan yazmalar hakkında aşağıda bilgi verilmiştir.

6.1. Nişancı Mehmet Paşa, Tevârih-i Âl-i Osman

Nişancı Mehmet Paşa (ö. 1571), XVI. yüzyılda yaşamış olan Osmanlı devlet adamı ve tarihçisidir. Merzifonlu olup Ramazanzade Küçük Nişancı Paşa olarak tanınmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu eserinde, insanlığın yaratılışından Kanuni Dönemi'ne kadar olan olayları ele almaktadır. Eserin üçte ikilik kısmı Osmanlı Devleti ile ilgili olup sultanların doğum, ölüm ve saltanat tarihleri, metfun oldukları yerler, çocuklarının adları, savaşları, hayır ve hasenatları, padişahlar döneminde yaşamış ilim adamları, şeyhler ve din adamları detaya girilmeden ele alınmıştır. Bu çalışmada Yusuf Ağa Kütüphanesi 474/1-2 nolu yazma nüsha kullanılmıştır. Eser siyah ciltli 240 sayfa olup her sayfa 19 satırdan oluşmaktadır.

6.2. Celalzade Salih Çelebi, Hadîkatü's-Selâtin

Celalzade Salih Çelebi (ö. 1565), Nişancı Celalzade Mustafa Çelebi'nin kardeşi olup babasının kadılığı sırasında Priştine'de doğmuştur. Kanuni Dönemi'nde mülazım olarak müderrisliğe başlamış, Edirne ve İstanbul'da müderrislik ile Halep Kadılığı yapmıştır. Salih Çelebi başta tarih olmak üzere edebiyat, gramer ve fıkıh alanlarında çeşitli eserler kaleme

⁵⁴ Mücteba İlgürel, "Evliya Çelebi", *DİA*, XI, İstanbul 1995, s. 532.

⁵⁵ *Seyahatnâme*, (Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankoff), IX, İstanbul 2005, s. v.

almıştır. Söz konusu eser, Osmanlı'nın kuruluşundan Mehmet Çelebi Dönemi'nin (1413-1421) sonuna kadar olan olayları ele almakta olup esere ait dijital belgeler TTK Kütüphanesi'nin 21 nolu envanterinde kayıtlıdır.

7. TELİF ESERLER

Yukarıda zikredilen ana kaynakların yanında çağdaş araştırmacıların Lârende/Karaman ile ilgili çalışmalarından da yararlanılmıştır. Bunlardan biri Karaman İdadisi Riyaziye muallimlerinden Sapançalı H. Hüseyin'in "*Karaman Ahval-i İctimaiyye Coğrafiyye ve Tarihiyyesi*" isimli eseridir. Müellif, Milli Mücadele yıllarında el yazısı ile kaleme aldığı eserinde, Karaman'da mevcut olan klasik ve modern eğitim kurumlarının tarihçesi, fiziki yapısı, o dönemdeki eğitim-öğretim, öğrenci, öğretmen durumları hakkında bilgiler vermiştir. Ayrıca şehrin sosyoekonomik durumu hakkındaki gözlemlerini iyi ve aksak yönleriyle objektif olarak yazmıştır. Müellif eserini yazarken; vakfiyeler, ta'sirat defterleri, siciller, salnameler ile yerli ve yabancı telif eserlerden istifade etmiştir. Tıpkıbasımını İbrahim Güler'in hazırladığı eser, 1993 yılında TTK tarafından basılmıştır.

Diğer önemli bir çalışma İbrahim Hakkı Konyalı'nın "*Âbideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi Ermenek ve Mut Âbideleri*" eseridir. Bunun dışında Karaman'la ilgili diğer telif eserler de gözden geçirilmiş, bilimsel değeri olanlardan yararlanılmıştır. Ayrıca Türkiye'de son dönemde yapılmış olan klasik ve modern dönem eğitim tarihi araştırmalarının yanı sıra yüksek lisans ve doktora tezlerinin metodolojisi ve içeriği bu çalışmaya ışık tutmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARAMAN ŞEHİRİ YAYGIN EĞİTİM KURUMLARI

Osmanlı Devleti'nde yaygın eğitim kurumları; her yaştan ve eğitim seviyesinden kişinin kendi isteği ile gidip eğitim aldığı kurumlar olup buralara devam mecburiyeti yoktu. Bunlar, günümüzde uygulanmaya çalışılan “*Hayat Boyu Öğrenme*” modelinin klasik dönemdeki bir versiyonu gibiydi. Bir nevi “*Halk Eğitim Merkezi*” işlevi gören bu kurumlar cami/mescit, tekke/zaviye, imarethane, kütüphane, muvakkithane ve türbeler adı altında ayrı başlıklar hâlinde incelenecektir.

1. CAMİLER

Cami, Arapça kökenli bir kelime olup “*cem*” kökünden gelmektedir. Bir araya getiren, toplayan manasına gelmektedir. Başlangıçta sadece cuma namazı kılınan büyük mescitler için kullanılan “*el-mescidü'l-câmi*” tamlamasının kısaltılmış halidir. Daha sonra içinde cuma namazı kılınan, cuma ve bayram namazlarında hatibin hutbe okuması için minber bulunan mabetler cami, sadece vakit namazlarının kılındığı yerler ise mescit olarak isimlendirilmiştir⁵⁶.

1.1. Eğitim-Öğretim Mekânı Olarak Cami ve Mescitler

Hiz. Peygamber, tebliğe başladığı ilk dönemlerde Darülerkam'ı hem mescit hem de eğitim mekânı olarak kullanmıştır⁵⁷. Hicretten sonra bir mescit inşa etmiş ve bu mabedin bir bölümünü “*Suffe*” adı verilen eğitim-öğretim işlerine ayırmıştır⁵⁸. Böylece mescidin içinde gerçek manada İslam'ın ilk eğitim merkezi ortaya çıkmıştır⁵⁹. Hiz. Peygamber bir gün mescide girdiğinde cemaatin bir gurubunu dua ve zikirle, diğer bir kısmını ilimle meşgul olurken görüp, “...*Ben muallim olarak gönderildim...*” demiş⁶⁰, ilimle meşgul olanların yanına oturmuştur. Bu olay, İslam tarihinde ilk dönemlerden beri caminin eğitim ve öğretim alanındaki fonksiyonunu göstermesi bakımından önemlidir.

İslam'ın ilk asırlarından itibaren varolan ve gittikçe gelişerek bir medrese gibi de kullanılan camilerde; Kur'an, hadis, fıkıh, kelâm gibi o devrin temel ilimleri durumundaki

⁵⁶ Ahmet Önkal-Nebi Bozkurt, “Cami”, *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 46.

⁵⁷ Şükrullah, *Behcetü't-Tevârih*, (haz. Hasan Almaz), İstanbul 2010, s. 216.

⁵⁸ Suffe'deki eğitim-öğretim faaliyetleri için bk. Mehmet Dağ-Hıfzurrahman Raşit Öymen, *İslâm Eğitim Tarihi*, Ankara 1974, s. 3-4; Mücteba Uğur, *Hicri Birinci Asırda İslâm Toplumu*, İstanbul 1980, s. 141-142; Mustafa Baktır, “Suffe”, *DİA*, XXXVII, İstanbul 2009, s. 469-470.

⁵⁹ Ziya Kazıcı, “Eğitim”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, XIV, İstanbul 1993, s. 77.

⁶⁰ İbn Mâce el-Kazvini, *Sünen-i İbn-i Mâce*, VI, (terc. Haydar Hatipoğlu), İstanbul 1982, s. 87.

dersler okutulmuştur⁶¹. Zamanla her yaştan insanın bu ilim halkalarına ilgisi artmış, hatta birçok cami ve mescitte birden fazla ders halkası oluşmuştur⁶².

İslam'ın ilk önemli hukukçuları camide yetişip buralarda öğrencilerine ders vermişlerdir. Nitekim İmam Şafii, küçük yaşlarda camilerdeki ders halkalarına katılmış, daha sonra kendisi de buralarda ders okutmuştur⁶³. Mektep gibi kullanılan camilerde kütüphaneler oluşturulmuş, eser sahiplerinin, kitaplarının nüshalarını camilere bağışlamaları da bir gelenek hâline gelmiştir⁶⁴.

Mabetlerin eğitim ve öğretim mahalli olarak kullanılması geleneği Selçuklulardan sonra Osmanlılarda da benimsenmiş ve bu durum XX. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Lârende'de inşa edilen sıbyan mektepleri de genellikle mahalle camisinin hemen yanında veya bizzat bünyesinde inşa edilmiştir. Lârende şehir merkezinde bulunan Arapzade⁶⁵, İbrikli⁶⁶, Mehmet Efendi⁶⁷, Seyit Şeyh Hacı Mehmet⁶⁸, Gözlüoğlu⁶⁹, Müftüzade Mehmet Efendi⁷⁰, Hacı Ali⁷¹, Külhan⁷² mektepleri gibi eğitim kurumları buna örnek olarak gösterilebilir. Bu sayede öğrenciler camilerin imkânlarını rahatlıkla kullanabilmıştır. Bazı imamlar da bu mekteplerde bizzat muallim olarak görev almışlardır. Mesela Gözlüoğlu Mescidi imamı Hüseyin oğlu Seyit Ali aynı zamanda mektebin muallimisıbyanı idi. Seyit Ali'den sonra oğulları Seyit Hüseyin ve Seyit Ali de aynı mektepte 21 Rebiyülevvel 1222/29 Mayıs 1807 tarihinde muallimisıbyan olarak görev almışlardır (Bk. Ek- III)⁷³.

Camiler, sadece temel eğitimin verildiği yerler değil aynı zamanda daha üst eğitim kurumlarının bir ihtisas ve staj yeri idi. Mesela Lârende'de Hatip Mahallesi'nde bulunan Arapzade Camii'nin bünyesinde muallimhanenin dışında bir de daha üst eğitim kurumu olan darülhuffaz bulunmakta idi⁷⁴. Arapzade Camii, bu yönü ile hem mahalle çocuklarının temel eğitim aldığı bir mektep, hem de daha üst eğitim kurumları olan darülhuffazlarda hafızlık yapmak isteyen medrese öğrencileri için bir eğitim kurumu işlevi görmektedir. Ulemadan

⁶¹ Johs Pedersen, "Mescid", *İA*, VIII, İstanbul 1979, s. 48-49.

⁶² Mehmet İpşirli, "Dersiâm", *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 185-186.

⁶³ Ahmet Önkâl-Nebi Bozkurt, *aynı madde*, s. 50.

⁶⁴ W. Heffening, "Kütüphâne", *İA*, VI, İstanbul 1955, s. 1126-1130.

⁶⁵ BOA, C. MF, Dosya no. 140, Gömlek no. 6973; C. MF, Dosya no. 121, Gömlek no. 6044.

⁶⁶ KARŞS, no. 289, s. 71; no. 295, s. 127; no. 305, s. 266; VAD, no. 563, s. 4; no. 569, s. 18; no. 1147, s. 259; no. 1154, s. 15.

⁶⁷ VAD, no. 569, s. 10; no. 1147, s. 256.

⁶⁸ VAD, no. 558, s. 173; no. 560, s. 149.

⁶⁹ VAD, no. 562, s. 17; no. 1155, s. 9.

⁷⁰ VAD, no. 569, s. 19; no. 1139, s. 205.

⁷¹ VAD, no. 1131, s. 111.

⁷² VAD, no. 563, s. 4.

⁷³ VAD, no. 562, s. 17.

⁷⁴ KARŞS, no. 286, s. 98; VAD, no. 1146, s. 9; no. 1147, s. 258, 261.

liyakatli kişiler bu darühuffaza beratla görevli olarak atanıyor, ücretleri ise caminin vakıf gelirlerinden karşılanıyordu.

Öğrenciler medreselerdeki hücrelerde ikamet eder, belli dersleri medresenin dershanesinde gördükten sonra genel dersleri de camilerde takip ederlerdi. Takrir şeklinde verilen bu dersler için bazı cami ve mescitlere “*dersiâm*” adıyla müderrisler tayin edilirdi⁷⁵. Bunun örnekleri incelenen dönemde Lârende’de de görülmektedir. Mesela Karaman şehir merkezinde bulunan Nuh Paşa Camii eğitim hizmetlerinin yoğun olarak yapıldığı büyük ve merkezî mabetlerden biri idi. Bunun için camiye imam, hatip, vaiz, cüzhan gibi görevlilerin yanında medrese öğrencilerine ders veren müderrislerin atamaları da yapılmıştır. Bu müderrislerin bazılarında “*dersiâm*” unvanının da bulunduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Nitekim Nuh Paşa Camii’nin Cemaziyelahir 1123/Temmuz-Ağustos 1771’deki müderrisi Mehmet Efendi, beratla “*dersiâm*” olarak hizmet veriyordu⁷⁶.

Müderrislerin camilerde görev alması sadece bir cami ile sınırlı kalmamış, zamanla yaygınlaşmıştır. Nitekim benzer uygulamalar Fasih Camii’nde de olmuştur. 1260/1844-1845 tarihinde Fasih Camii müderrisi, Hasan Efendi oğlu Mehmet Efendi idi⁷⁷. Bu yönü ile Lârende’deki bazı camiler, hem medrese öğrencilerinin ders gördüğü bir örgün eğitim kurumu hem ahalinin yaygın eğitim aldığı bir okul işlevi görmektedir.

Camilerin her türlü müessesenin kendisinden doğduğu merkezî bir pozisyonu bulunuyordu. Bu sebeple yeni kurumlar mabedin dışına çıksa bile yakınında olması esas kabul edilmiştir. Mesela Lârende/Karaman’da Abdülkadir Ağa, Tapucak Mahallesi’ndeki medresesini Arapzade Camii’nin hemen yanına inşa ettirmiştir⁷⁸. Yine Lârendeli hayırseverlerden Seyit Mehmet Efendi, kendi adı ile yaptırdığı medresesini Külhan Mahallesi’ndeki Bostancı Camii’nin yanına yaptırmıştır⁷⁹. Benzer şekilde yöre eşrafından Kırçalı Mustafa Efendi’nin Debbaghane yakınlarında yaptırdığı medrese, Hacı Hüseyin Mescidi ile yanyana idi⁸⁰.

Bazen müderrisler aynı zamanda imam olarak da atanmışlardır. Örneğin 28 Rebiyülahir 1231/28 Mart 1816’da Seyit Mehmet ve Seyit Abdülkerim Efendi/Keşlizade

⁷⁵ İpşirli, *aynı yer*.

⁷⁶ VAD, no. 1131, s. 104. Camiye yapılan müderris atamaları XVIII. yüzyıl boyunca devam etmiştir. KARŞS, no. 285, s. 62; VAD, no. 562, s. 9; no. 563, s. 4-5; no. 1149, s. 3, 13.

⁷⁷ Karaman Temettüat Defteri, s. 490.

⁷⁸ BOA, AE, SSLM, III, Dosya no. 428, Gömlek no. 24480; BOA, C. MF, Dosya no. 121, Gömlek no. 6044.

⁷⁹ VAD, no. 561, s. 12; no. 563, s. 7.

⁸⁰ VAD, no. 560, s. 149; no. 563, s. 7; no. 569, s. 13.

Medresesi'nin müderrisi olan Seyit Mustafa, medresenin mescidinde imam olarak da görev yapıyordu⁸¹.

Camiler, ilk dönemlerden itibaren eğitimin vazgeçilmez ögesi olan kitapların bulunduğu kütüphaneleri de bünyelerinde barındırmışlardır. Kütüphaneler, camilerin bizzat bünyesinde bulunabileceği gibi müstemilatın içinde ayrı bir mekân da kütüphane hâline getirilebilirdi. Ulema ve medrese öğrencilerinin yanında halka da açık olan bu kütüphanelere zaman içinde kitap bağışları yapılmış, böylece kütüphanelerin kitap koleksiyonları zenginleşmiştir⁸². Lârende'de eğitimle ilgili olanların yanında halka da açık olan bir kütüphane bulunuyordu. Bu kütüphane, Dahhak Mahallesi'ndeki Zeynel Ağa/Ağa Camii ve Medresesi'nin de dâhil olduğu manzumenin içinde idi⁸³. Kütüphane, konik kubbeli ve sekiz köşeli olup⁸⁴ vakfîyesine göre içinde 79 yazma eser bulunuyordu. Vâkıf Çavuşzade Zeynelabidin Ağa, 1179/1766'da kütüphanenin de dâhil olduğu müstemilatın ihtiyaçları için Lârende içinde ve dışında araziler, bağlar, dükkânlar, ambar, mengenehan, hamam ve değirmen hisseleri ile han gibi birçok gayrimenkul vakfetmiştir⁸⁵. Pazartesi ve perşembe günleri açık olan kütüphaneye hafızıkütüpler atanmıştır⁸⁶.

Lârende'deki bu kütüphane bazı belirgin özellikleri ile benzerlerinden ayrılmıştır. Bunlardan biri hafızıkütübün diğer vakıf görevlilerine göre daha fazla ücret alması, diğeri ise muteber eserlerin bulunduğu bu kütüphaneye hafızıkütüp olarak müderrislerin de atanmasıdır. Nitekim müderrislerden Seyit Mahmut, evahir-i Rebiyülahir 1226/15 Mayıs 1811'de yukarıda zikredilen kütüphaneye hafızıkütüp olarak tayin edilmiştir⁸⁷. Dikkat çeken hususlardan biri de cami bünyesindeki görevlilerden birinin aynı zamanda cami ve kütüphanedeki kitapların tamirinden sorumlu olmasıdır⁸⁸. Bu durum, aynı zamanda kütüphanenin aktif olarak kullanıldığına da işaret etmektedir.

Osmanlı toplumunda cami sabahtan akşama kadar açıktı. Buraya atanan görevliler vasıtası ile halka eğitim veriliyordu. Lârende şehir merkezinde bulunan camilere atanan dersiam, müderris, imam, hatip, vaiz, kurra, kürsü şeyhi, cüzhan, ve duagû gibi görevliler mabedin bir “*halk eğitim merkezi*” işlevi görmesini sağlamışlardır.

⁸¹ VAD, no. 561, s. 23; no. 569, s. 14.

⁸² İsmail E. Erünsal, “Kütüphane”, *DİA*, XXVII, Ankara 2003, s. 26.

⁸³ VAD, no. 484, s. 458.

⁸⁴ Konyalı, *aynı eser*, s. 184; Gaffar Totaysalgır, *Karaman (Lârende) Tarihi İncelemeler*, Konya 1944, s. 68-69.

⁸⁵ VAD, no. 484, s. 458.

⁸⁶ BOA, C. MF, Dosya no. 130, Gömlek no. 6496; C. MF, Dosya no. 24, Gömlek no. 1186.

⁸⁷ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 27, s. 7.

⁸⁸ KARŞS, no. 297, s. 268.

2. KARAMAN ŞEHİRİ CAMİLERİ

Malazgirt Savaşı (1071) sonrası Anadolu'yu resmen yurt edinen Türkler iskân edildikleri yerlere öncelikle cami yaptırmışlardır. Osmanlılar da nüfusun artışına paralel olarak yeni camilere ihtiyaç hissetmiş; bu sebeple hemen her kente birden fazla cami, mahallelere de en az bir mescit inşa ettirmişlerdir. Nitekim Lârende'deki mahalleler de cami, mescit ve etrafındaki müstemilat çevresinde teşekkül etmiştir. Bu nedenle zamanla nüfus artmış, bazı mescitler, izinle cuma namazı kılınan camilere dönüştürülmüştür. Mesela Lârende'de Say Mahallesi'nde bulunan Baklazade Mescidi'ne 05 Cemaziyelevvel 1170/26 Ocak 1757 tarihinde padişah beratı ile minber konularak camiye çevrilmiştir⁸⁹. Yine 04 Şevval 1233/7 Ağustos 1818 tarihli bir belgeden Seyit Şeyh Mehmet Arif'in Hacı Beyler Mescidi'ni "*ta'mîr ve termîm*" den sonra buraya "*müceddeden minber va'z eylediği*" anlaşılmaktadır⁹⁰. Bu hususta diğer bir örnek de Fenari Mescidi'dir. Mescit harap bir vaziyete düşünce Seyit Hacı İbrahim, "*bâ-izn-i hümayûn*" mescidi yenilemiş ve camiye dönüştürmüştür. Bu nedenle oluşan hatip ihtiyacı sebebi ile 16 Şaban 1232/1 Temmuz 1817 tarihinde Seyit Abdullah bu göreve atanmıştır⁹¹.

Eski Türk geleneğine göre merkezdeki büyük camii ve onun yanında kurulmuş olan çarşı ve pazar yeri, şehrin merkezini teşkil ederdi. Özellikle büyük camilerin çevresine sebil, imaret, mektep, medrese, hamam gibi binalar yapılır, böylece bir külliye oluşur; burası şehrin odak noktası hâline gelirdi. Lârende'deki Maderimevlâna diğer adıyla Valide Sultan Camii⁹², Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti ve Camii⁹³ ve Hacı Beyler Camii⁹⁴ buna örnek olarak gösterilebilir. Lârende şehri Karamanoğulları Dönemi'nde bu yapılar etrafında şekillenmiş, yeni mahalleler oluşmuştur.

Lârende'de Karamanoğulları ve Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen cami ve mescitlerin yapım, onarım, bakım, tamirat, tadilat ve görevlilerin maaşları gibi her türlü ihtiyaçları kurulan vakıfların gelirleri, vakfı kuran vâkıfın koyduğu kurallar çerçevesinde mütevellilerce karşılanırdı. Artan gelirler varsa bu "*...ta'mîr ve masârif-i sâ'iresine...*" kullanılırdı (Bk. Ek- IV)⁹⁵. Kurulan vakıfların hukuki statüsü vakfı kuran şahsın kadılarına yazdırdığı ve onaylattığı vakfiyelerle belirlenirdi⁹⁶. Vakfiyeler o kurumun bir nevi tüzüğü

⁸⁹ KARŞS, no. 287, s. 22.

⁹⁰ KARŞS, no. 295, s. 79.

⁹¹ VAD, no. 569, s. 18/1.

⁹² BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 23, s. 119; no. 24, s. 399.

⁹³ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 8, s. 192; no. 19, s. 26.

⁹⁴ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 38a.

⁹⁵ KARŞS, no. 289, s. 83.

⁹⁶ Karaman'da Maderimevlâna vakfiyeleri için. Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, *vakfiye* no. 10389; KARŞS, no. 278, s. 19; no. 297, s. 260; no. 293, s. 575; no. 298, s. 27.

hükümündeydi. Camilerde bir görev herhangi bir sebeple boşaldığında mütevellinin doğrudan atama yapma yetkisi yoktu. İhtiyaçlar mütevellinin teklifi, kadının veya naibin ilamı ile İstanbul'a bildirilir, eğer uygun görülürse bu atama merkez tarafından onaylanır ve barat gönderilirdi⁹⁷.

Lârende camileri ile tanınmış Anadolu'nun önemli kentlerinden biri idi. Evliya Çelebi, meşhur *Seyahatnâme* adlı eserinde XVII. yüzyılın ilk yarısında Lârende'de Bostancı, Boyalı Kadi, Dikbasan, Maderimevlâna, Nuh Paşa, Hacı Beyler, Hacıoğlu, Karabaş, Kirişçi Baba ve Yeni Cami olmak üzere toplam 10 adet camiden bahsetmiştir⁹⁸. Ondan sonra başka camilerin de inşa edildiği belgelerden anlaşılmaktadır. Mescitlerin sayısı çok olduğundan Evliya Çelebi, Lârende'deki mescitleri eserine almamış, bu yüzden sadece sayı vermekle yetinmiş olmalıdır. Aşağıda öncelikle arşiv kaynaklarından tespit edilen camiler alfabetik sıraya göre incelendikten sonra mescitlere geçilecektir.

2.1. Alaca Mescit Camii

2.1.1. Adı ve Yeri

Alaca Mescit Camii, belgelerde “*Alaca Mescid*”⁹⁹ ve “*Alaca Mescid Câmî'i*”¹⁰⁰ şeklinde geçmektedir. Alaca Mescit ifadesinden başlangıçta mescit olarak yaptırıldığı daha sonra camiye dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Muhtemelen camide kullanılan renkli inşaat malzemesinden dolayı bu isimle anılan mabet, Çelttek Mahallesi'nde bulunmaktaydı¹⁰¹. Bir belgede ise Çelttek Mahallesi'nin yakınındaki Hacı Celal Mahallesi'nde gösterilmektedir¹⁰². Hemen yanında Seyit Abdullah Efendi Medresesi bulunuyordu.

2.1.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Alaca Mescit Camii'nin banisi ile inşa tarihine dair herhangi bir kayda şimdilik rastlanmamıştır. Mabet, Çelttek Mahallesi sakinleri tarafından yapılmış olmalıdır. Bununla birlikte mescitle alakalı şu ana kadar ulaşılan en eski belge, 1127/1715 tarihli olduğuna göre en geç XVIII. yüzyıldan önce inşa edildiği söylenebilir.

2.1.3. Mimari Yapısı

Şu anda mevcut olmayan Alaca Mescit Camii'nin mimari yapısı ile ilgili şimdilik herhangi bir belge tespit edilememiştir. Günümüze ulaşamadığına bakılırsa geleneksel yöntemlerle taş ve kerpiç malzemeden inşa edilmiş olmalıdır.

⁹⁷ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 24, s. 213; KARŞS, no. 290, s. 40, 55, 127; VAD, no. 1155, s. 5.

⁹⁸ *Seyahatnâme*, IX, s. 158.

⁹⁹ VAD, no. 559, s. 5.

¹⁰⁰ VAD, no. 1154, s. 16.

¹⁰¹ KARŞS, no. 333, s. 72.

¹⁰² VAD, no. 1139, s. 322.

2.1.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Alaca Mescit Camii'nin vakfiyesine henüz ulaşamamıştır. Bununla birlikte gelir getiren zengin vakıf gayrimenkulleri mevcuttu. Evasıt-ı Ramazan 1159/27 Eylül-06 Ağustos 1746 tarihli bir belgeye göre gayrimenkulleri şu şekilde belirtilmiştir: Cami yakınında bir zemin, üç bahçe, farklı yerlerdeki bir dönüm tarla ile altı kıta yer¹⁰³.

Alaca Mescit Camii'nin vakıf gayrimenkullerine zaman zaman müdahaleler olduğu yine yukarıda bahsedilen belgeden anlaşılmaktadır. Cami vakfının mütevellisi, vakıf bağlarıyla arsalarına müdahale ettiği iddiasıyla 1159/1746 tarihinde Lârende Voyvodasını Divanıhümayun'a şikâyet etmiştir. Bunun üzerine 16 Rebiyülevvel 1159/08 Nisan 1746 tarihinde yazılan bir emrişerifte defterhaneiamirede mevcut olan “*defter-i icmâl, defter-i mufassal ve defter-i evkâfın*” incelenerek mezkûr voyvodanın yaptığı uygulamanın usulsüz olduğu tespit edilmiş ve mağduriyetin giderilmesi hususunda Karaman Valisi ile Lârende Kadısı'ndan gereğinin yapılması istenmiştir.

2.1.5. Görevlileri

Alaca Mescit Camii'ne değişik kadrolar için yapılan görevli atamaları tespit edilmiştir. İmam ve hatipliğe atama ile ilgili ilk belge, 12 Rebiyülevvel 1127/18 Mart 1715 tarihlidir¹⁰⁴.

Alaca Mescit Camii Vakfı'nın müteveli kadrosuna da incelenen dönemde tayinler yapılmıştır. Bu kişiler sorumlu oldukları işlerini aksattığında haklarında şikâyetler olurdu. Mesela Seyit Mustafa, evasıt-ı Şevval 1169/9-18 Temmuz 1756 tarihinde Alaca Mescit Vakfı'nın mütevellisi Ömer Halife'yi Divanıhümayun'a gönderdiği bir arzuhâlde şikâyet etmiştir. Arzuhâlde vakfın parasını “...*Sadakât ve istikâmet üzere hıfz etmeyüb kendi umûruna sarf ve istihlâk ve vakf-ı şerîfe gadr-i küllî etdiğini bildirüb mütevellî-yi mezkûrun şer' ile muhâsebesin görölüb mâl-ı vakfı zuhûra getirmek bâbında hükm-ü hümayun ricâ...*” etmiştir¹⁰⁵.

Alaca Mescit Camii'ne imam, hatip ve müteveli dışında birçok müezzin ataması da bulunmaktadır¹⁰⁶.

2.2. Alaettin/Şeyh Alaettin Rumi/Karabaş/Siyahser Camii

2.2.1. Adı ve Yeri

Şeyh Alaettin Camii belgelerde; “*Sultân Şeyh Alâeddin Camii*”¹⁰⁷, “*Şeyh Alâeddin Rûmî Camii*”¹⁰⁸ gibi isimlerle de geçmekte olup Siyahser Mahallesi'nde bulunduğu için

¹⁰³ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 3, s. 36.

¹⁰⁴ VAD, no. 1131, s. 106.

¹⁰⁵ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 6, s. 298; KARŞS, no. 333, s. 80.

¹⁰⁶ KARŞS, no. 286, s. 112; no. 333, s. 72, 92; EV. d, no. 13564; AE. SMST. III, Dosya no. 52, Gömlek no. 3763; VAD, no. 1119, s. 183; no. 1139, s. 377; no. 559, s. 5; no. 560, s. 149; no. 562, s. 12; no. 1126 s. 179; no. 1154, s. 16; no. 1155, s. 5.

mahallenin adıyla da bilinmektedir¹⁰⁹. Evliya Çelebi; buradan “*Karabaş Camii*” olarak bahsetmiştir¹¹⁰. H. Hüseyin Sapançalı; *Karaman Ahval-i İctimaiyye Coğrafiyye ve Tarihiyyesi* adlı eserinde cami ile Lârende arasındaki mahallelerin erimesiyle buranın şehrin bir km dışında kaldığını, “*Karabaş Tecvidi*” risalesinin yazarı olan Karabaş Veli Alaettin’e izafeten Karabaş ismiyle de anıldığını belirtmektedir¹¹¹. Mehmed Tahir; Karabaş Veli’nin farklı bir kişi olduğunu yazmaktadır¹¹². Ünlü bir âlim olduğu için onun adına sevenlerinden biri inşa ettirmiş olabilir.

2.2.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Şeyh Alaettin Camii, belgelerde çok sık olarak “*Sultân Alâeddin binâ eylediği câmi’-i şerîf*” olarak¹¹³ geçmektedir. Şu halde banisi Şeyh Alaettin’dir. Bu zatın adı ile anılan caminin güneyindeki türbede metfun bulunan Şeyh Alaettin’in mezar taşında, 870/1466 yılında vefat ettiği yazılı olduğuna göre XV. yüzyılın ilk yarısında, Karamanoğulları Dönemi’nde, Konya ve çevresinin Osmanlı sınırlarına katılmasından kısa bir süre önce inşa edildiği söylenebilir.

2.2.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Şeyh Alaettin Camii’nin binası dikdörtgen bir plana sahip olup kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. Mabeyt; tekke, imaret ve türbeden¹¹⁴ meydana gelen manzumenin bir bölümünü oluşturmaktadır. Mabeydin doğusundaki hücrelerden oluşan tekke kısmı günümüze ulaşamamış fakat cami ve imaret bölümü kesme taştan yapılmış olduğundan ayakta kalabilmiştir. Caminin son cemaat revakı, kuzeyine imaret yapılıncı tekkenin içinde kalmış, doğu bölümü tadil edilerek tekkenin girişi buradan verilmiştir. Caminin taş mihrabı düz, kavisli ve eğimli silmelerle çerçevelenmiştir. Tavan örtüsünde ahşap malzeme kullanılmış olup eskiden düz toprak damlı iken yakın dönemde kiremitli kırma çatı hâline getirilmiştir¹¹⁵. Kuzeydoğu bölümünde yükselen minare, klasik dönem Osmanlı minarelerini anımsatmaktadır. Bunun için minaresinin sonradan, Osmanlı Dönemi’nde inşa edildiği söylenebilir. Yapı, sade bir süslemeye sahiptir.

¹⁰⁷ VAD, no. 569, s. 9; no. 1150, s. 6.

¹⁰⁸ KARŞS, no. 289, s. 126; VAD, no. 561, s. 22.

¹⁰⁹ KARŞS, no. 322, s. 72. Günümüzde tapuda 32-24 J pafta, 646 ada, 2 parselde bulunan cami; Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü’nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Siyahser Camii-Karabaş Veli Külliyesi”, Klasör no. 12.

¹¹⁰ *Sayahatnâme*, IX, s. 158.

¹¹¹ (kısaltma: *Ahval-i İctimaiyye*), (haz. İbrahim Güler), Ankara 1993, s. 50-51.

¹¹² “Karabaş Velî Ali Alâeddin el-Atvel”, *Osmanlı Müellifleri*, I, İstanbul 1333/1917, s. 148.

¹¹³ VAD, no. 569, s. 9.

¹¹⁴ BOA, C. EV, Dosya no. 261, Gömlek no. 13328; İlhan Temizsoy-Vehbi Uysal, *Karaman*, Konya 1987, s. 65.

¹¹⁵ Osman Nuri Dülgerler, *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*, Ankara 2006, s. 66.

Yüzyıllar boyunca onarımdan geçerek kullanılmaya devam eden Şeyh Alaettin Camii, incelenen dönemde de tamir edilmiştir. Nitekim Şeyh Alaettin'in sülalesinden olan Postnişin Şeyh Abdülaziz'in 1224/1809-1810'da zaviye ve yanındaki caminin yaklaşık 300 yıldır onarım görmediğinden 7.500 kuruşa tamir edilmesi talebini İstanbul'a bildirmesi¹¹⁶, zaviyenin bu tarihlerde onarıldığına işaret etmektedir. Ayrıca giriş kapısı üzerinde Sultan II. Abdülhamit'in (1876-1909) tuğrasının bulunması¹¹⁷ bu dönemde zaviye ile mabedin tekrar onarıldığını göstermektedir.

4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Şeyh Alaettin Camii ve müştemilatının vakfiyeleri ve vakıfları mevcut olup vakfın sahip olduğu gayrimenkullerin durumu, yapılan tahrirlerden takip edilebilmektedir. Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde yapılan *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'nde bu mabedin Göl Mescidi ismi ile kaydedildiğini Konyalı yazmıştır¹¹⁸. Öyle ise Musa Bağ ile Viribiyan köyündeki yer bu mabedin vakfı idi¹¹⁹. II. Bayezit Dönemi'nde vakıf gayrimenkullerinde artış olmuştur. Önceki tahrire ilaveten üç ayrı vakfın gelirleri de buraya aktarılmış, böylece yıllık geliri 570 akçeye çıkmıştır¹²⁰.

Şeyh Alaettin Camii'nin de dâhil olduğu manzumeye ait üç adet Arapça vakfiye bulunmakta olup bunların ikisi 900/1494 ve 902/1496 tarihlidir. Deftere noksan olarak kaydedilen bu vakfiyeler, Zaviye Şeyhi Abit Çelebi oğlu Mevlâna Pîrî adına düzenlenmiştir. Vâkıf, iki ayrı köyde bulunan gayrimenkullerini adı geçen manzumeye vakfetmiştir¹²¹. Şeyh Alaettin Zaviyesi'ne ait XVIII. yüzyılın sonlarında düzenlenen diğer vakfiye, zaviyeler konusu içinde incelenecektir.

XVI. yüzyıl başlarında mabet zaviye ile birlikte gösterilmiş, vakıfları ile bunların gelirlerinde değişiklik olmuştur. Buna göre 12 dönüm yer, üç dönüm bağ, Lârende'ye tabi Çavuş mezrası gelirleri ile Ereğli'ye tabi Durlas köyündeki değirmenin hisseleri caminin de dâhil olduğu manzumenin vakıfları idi¹²².

Şeyh Alaettin Camii'nin giderlerini karşılayacak ve ayakta kalmasını sağlayacak olan gayrimenkullerin sayısı zaman içerisinde artmıştır. Mesela 1260/1844-1845 yılında ziraata

¹¹⁶ KARŞS, no. 285, s. 203.

¹¹⁷ Temizsoy-Uysal, *aynı yer*.

¹¹⁸ Konyalı, *aynı yer*.

¹¹⁹ *Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi*, (haz. Feridun Nâfiz Uzluk), (kısaltma: *Fatih Devri Karaman Vakıfları*), Ankara 1958, s. 33.

¹²⁰ Fahri Coşkun, "888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri", (kısaltma: *888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri*), (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı Basılmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996, s. 76.

¹²¹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 320.

¹²² *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530)*, I, (kısaltma: *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*), Ankara 1996., s. 121.

elverişli olan ve olmayan toplam 44 dönüm arazi, Alaettin Camii Vakfı'nın tasarrufunda bulunuyordu. Bu araziler müteveli tarafından, Lârende'de ikamet edip değişik mesleklerle uğraşan şahıslara muayyen bir bedel karşılığında belli bir süreliğine kiraya verilmiştir¹²³.

2.2.5. Görevlileri

Şeyh Alaettin Camii'ne incelenen dönemde değişik görevler için çok sayıda atama gerçekleşmiştir. Bunların başında imam atamaları gelmekte olup ilk tayin, Şevval 1121/Kasım 1612'de gerçekleşmiştir.

Şeyh Alaettin Camii'nde imamlık ve mütevellilik görevinin birlikte yürütülüp bunlara ilaveten başka görevlerin de üstlenildiği de olmuştur. Örneğin Cemaziyelevvel 1168/Şubat 1754 tarihli bir belgeye göre vâkıfın çocuklarından Seyit Yahya, beratla Alaettin Camii evkafının “*sülüs hisse tevliyetini*” ve caminin “*rub' hisse imâmetini*” yapıyordu¹²⁴. 03 Rebiyülahir 1190/22 Mayıs 1776 tarihli bir belgeden ise “*...nısf imâmet, sülüs tevliyyet ve sülüs meşihâta ber-vech-i meşrûta evlâdiyyet üzre mutasarrıf iken cülûs-u hümayûn sebebiyle...*” beratı yenilenen Şeyh Salih, imamlık ve mütevellilik dışında kürsü şeyhliği yapmıştır¹²⁵. İmamların bu görevlerinin yanında cüzhan ve müezzin olarak da görev yaptığı belgelerden anlaşılmaktadır¹²⁶.

Şeyh Alaettin Camii'ne atanan diğer bir kadro hatiplere aittir. Seyit Feyzullah Halife'nin Muharrem 1175/Ağustos 1762¹²⁷ ve Rebiyülevvel 1188/Mayıs 1774 tarihinde hatiplik beratı yenilenmiştir¹²⁸. Seyit Feyzullah Halife bu görevlerine ilaveten cami ve tekkenin mütevelliliğini de yürütüyordu. 13 Rebiyülahir 1190/1 Haziran 1776 tarihinde yevmi bir akçe vazife ile bu görevini kendi rızasıyla oğlu Seyit Şeyh Abdullah'a devretmiştir¹²⁹.

Bu görevlilerin haricinde camiye daha başka imam, hatip, cüzhan, müezzin, müteveli, nazır, ferraş, bevvap gibi görevli atamaları tespit edilmiştir¹³⁰.

¹²³ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 339, 342, 348, 454.

¹²⁴ VAD, no. 1103, s. 205.

¹²⁵ KARŞS, no. 290, s. 142.

¹²⁶ VAD, no. 561, s. 22.

¹²⁷ VAD, no. 1126, s. 179.

¹²⁸ VAD, no. 1154, s. 112.

¹²⁹ KARŞS, no. 290, s. 142; VAD, no. 1147, s. 261.

¹³⁰ KARŞS, no. 290, s. 142; no. 293, s. 513; no. 322, s. 67; BOA, HAT, Dosya no. 1598, Gömlek no. 43; C. EV, Dosya no. 10, Gömlek no. 476; VAD, no. 561, s. 22; no. 562, s. 14; no. 1131, s. 102; no. 1147, s. 257, 260, 261; no. 1148, s. 18-19; no. 1150, s. 6; no. 1154, s. 11.

2.3. Ali Dede Camii

2.3.1. Adı ve Yeri

Ali Dede Camii, Şam Pazarı Mahallesi'nde bulunuyordu¹³¹. Zilhicce 1129/Kasım-Aralık 1717 tarihli bir belgede Ali Dede Mescidi olarak geçmesi¹³², başlangıçta mescit olarak kurulan mabedin daha sonra camiye dönüştürüldüğüne işaret etmektedir.

2.3.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Ali Dede Camii'nin banisi, Lârende eşrafından Ali Dede isimli bir şahıs olmalıdır. Mabede yapılan en eski atama, yukarıda geçen belgeye göre 1129/1717 tarihli olup berat yenileme kayıdır. 1140/1727-1728 tarihli bir belgeye göre de Ali Dede, cami ve mahalle çeşmelerinin bakım ve onarımı için bir miktar para bağışlamıştır¹³³. Bu bilgilerden hareketle mabedin, en geç XVII. yüzyıl sonlarında yaptırıldığı söylenebilir.

2.3.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Ali Dede Camii günümüzde mevcut değildir. Birçok belgede bahçesinde altı adet derslikten oluşan bir medresenin bulunduğu bahsedilmiş ve buraya XX. yüzyılın başına kadar müderrisler atanmıştır¹³⁴. Buna göre cami, hem Ali Dede Medresesi talebelerinin eğitim uygulaması yaptığı bir eğitim kurumu hem de yöre sakinlerinin hizmet aldığı bir mabet idi. Ayrıca cami avlusunda birçok çeşme vardı. Bunlar için de görevliler atanmıştır¹³⁵.

2.3.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Ali Dede Camii'nin vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte nukut vakfının olduğu 1140/1727-1728 tarihli belgeden anlaşılmaktadır¹³⁶.

2.3.5. Görevlileri

Ali Dede Camii'ne görevli tayinleri tespit edilmiştir. Bunlardan en eskisi, Zilkade 1129/Ekim-Kasım 1717 tarihli bir hatip atamasıdır¹³⁷. Ali Dede Camii'ne, XVIII. yüzyıl boyunca imam atamaları da yapılmıştır¹³⁸.

2.4. Arapzade Camii

2.4.1. Adı ve Yeri

Darülhuffazlar bölümünde incelendiği üzere muallimhane ve darülhuffaz olarak da kullanılan mabedin adı belgelerde; “*Arapoğlu*”¹³⁹, “*Arapzade*”¹⁴⁰, “*Arap Dede*”¹⁴¹ gibi

¹³¹ VAD, no. 561, s. 7; no. 563, s. 8; no. 569, s. 14, 16.

¹³² VAD, no. 1131, s. 108.

¹³³ KARŞS, no. 281, s. 39.

¹³⁴ VAD, no. 569, s. 14, 15, 16; no. 2180, s. 12.

¹³⁵ VAD, no. 1155, s. 9.

¹³⁶ KARŞS, no. 281, s. 39.

¹³⁷ VAD, no. 1131, s. 108.

¹³⁸ VAD, no. 1154, s. 12.

¹³⁹ VAD, no. 1131, s. 109, 113.

değişik isimlerle geçmektedir. Bugün Arapoğlu Camii olarak bilinmektedir. XVII-XVIII. yüzyıl belgelerinde mabedin bulunduğu yer, Hatip Mahallesi olarak gösterilmiştir. Hemen yanında şimdi mevcut olmayan Abdülkadir Ağa'nın yaptırdığı bir medrese bulunuyordu¹⁴². Cami, Tapucak Mahallesi ile Sekiçeşme Mahalleleri sınırında Bekir Sıtkı Erdoğan Caddesi üzerinde bulunmaktadır¹⁴³.

2.4.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Arapzade Camii'nin batı giriş kapısındaki beyaz mermer bir taş üzerine yazılmış dört satırdan oluşan kitabesinde yaptıranın adı yazılmamasına rağmen belgelerde, "...*Arab-zâde binâ eylediği câmi'*..." olarak geçmektedir¹⁴⁴. Şu halde Arapzade adında bir hayırsever tarafından inşa edilmiş olmalıdır. Kitabesine göre Lârende'nin Osmanlı sınırları içine alınmasından hemen sonra 899/1493 tarihinde bina edilmiştir. Bu sebeple 888/1483 tarihli vakıf tahririnde adı geçmemektedir.

2.4.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Arapzade Camii, enine doğru bir mekân anlayışı gözetilerek tasarlanmıştır. Genellikle kesme taş başta olmak üzere ahşap malzemenin birlikte uygulandığı sade bir yapıdır. Üstü düz toprak dam iken sonradan bir çatı ile örtülmüştür¹⁴⁵. Son cemaat yeri olmayan binanın doğu ve batısında iki kapısı mevcuttur. Esas giriş batıdaki ana kapıdandır. Mabedin bodur minaresi sonradan yaptırılmıştır¹⁴⁶. Yağmur sularını akıtmaya yarayan Selçuklu geleneğini yansıtan dokuz adet ejder başlı taş oluktan sadece biri günümüze kadar ulaşmıştır. Doğu kapısı önünde bulunan çeşme sonradan şadırvana çevrilmiştir¹⁴⁷.

Arapzade Camii'nin değişik zamanlarda tamir edildiği bilinmektedir. Bununla ilgili müezzin mahfilinin batı kapısının iç yüzeyinde bulunan bir tamir kitabesinde, Lârende Müftüsü Hadimlize Hasip Efendi tarafından 1229/1813 yılında onarıldığı belirtilmiştir¹⁴⁸. Yapı, geçirdiği tamiratlarla orijinal özelliğini kısmen kaybetmiştir.

¹⁴⁰ KARŞS, no. 292, s. 77.

¹⁴¹ VAD, no. 562, s. 14.

¹⁴² BOA, C. MF, Dosya no. 121, Gömlek no. 6044; Dosya no. 55, Gömlek no. 2721; Dosya no. 140, Gömlek no. 6973; Dosya no. 39, Gömlek no. 1911.

¹⁴³ Tapuda 32-24 A pafta, 592 (1986) ada, 14 (7) parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, "Arapzade Camii Dosyası", Klasör no. 13.

¹⁴⁴ KARŞS, no. 286, s. 98.

¹⁴⁵ Temizsoy-Uysal, *aynı eser*, s. 62.

¹⁴⁶ Dülgerler, *aynı eser*, s. 70.

¹⁴⁷ Şenay Alsan, "Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri (Orta Asya'dan Selçuklu'ya)", (M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2005, s. 121.

¹⁴⁸ Konyalı, *aynı eser*, s. 258.

2.4.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Arapzade Camii'nin tarihi eski vakfiyesi mevcut değildir. Bununla birlikte vakıflarına dair bilgiler, XVI. yüzyıla kadar götürülebilmektedir. Nitekim XVI. yüzyıl başlarına ait *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*'nde “*mescid-i veled-i Arab*” olarak kaydedilmiş ve vakıfları; Gölyeri'ndeki bir dönüm tarla ile Şeyh Mukbil olarak bilinen yer olarak tespit edilmiştir¹⁴⁹.

Arapzade Camii'nin vakıflarına XVI. yüzyıldan sonra yeni gayrimenkuller ilave edildiği 1000/1591 tarihli *Şeriye Sicili* kaydından anlaşılmaktadır. Buna göre söz konusu vakfın Akyokuş mevkiindeki bir dönüm arazisi bulunuyordu¹⁵⁰.

Vakıf kayıtlarından camiye ait vakıfların XVIII. yüzyılda da artış gösterdiği görülmektedir. Nitekim 1187/1773 tarihli vakıf kaydına göre Fakihzade Mehmet Efendi, Eskiçiler Çarşısı'nda bulunan üç adet dükkânını ilgili camiye vakfetmiştir. Vâkıfın şartları çerçevesinde dükkânlar kiraya verilecek, icarın üçte biri vakfa gelir olarak kaydedilecek, camide her gün cüz okunacaktır¹⁵¹.

Diğer bir vakıf kaydının tarihi 16 Rebiyülahir 1211/19 Ekim 1796 olup “*sahibiü'l-hayr*” İbrahim Efendizade oğlu Müftizade Ahmet Efendi'nin sahip olduğu bazı gayrimenkulleri vakfetmesi ile ilgilidir. Buna göre ismi geçen zat, Karaman'ın Nalbantlar Çarşısı'ndaki iki adet dükkânı ve bir adet ambarın üçte birini vakfetmiştir¹⁵².

Arapzade Camii'nin vakıfları XIX. yüzyılın ilk yarısında da mevcuttu. 1844-1845 tarihli *Temettüat Defterleri*'ndeki kayda göre bir dönüm bahçe bir adet dükkân, bir dönüm boyalık caminin vakfı idi¹⁵³.

2.4.5. Görevlileri

Arapzade Camii'ne incelenen dönemde birçok görevli ataması gerçekleştirilmiştir. Bunların başında caminin temel görevlilerinden olan imamlar gelmektedir¹⁵⁴.

Arapzade Camii'nde nazır atamaları da yapılmış olup bayanlar da bu kadroda görev almışlardır. Nitekim Rabia Hatun günlük iki akçe ücret ile bu vazifeyi yaparken damadı Ali Halife'ye görevini devretmek istemiş, bunun üzerine Lârende Kadısı Mehmet'in arzı üzerine Recep 1130/Mayıs-Haziran 1718 tarihinde Ali Halife'ye berat verilmiştir¹⁵⁵.

¹⁴⁹ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 165.

¹⁵⁰ *KARŞS*, no. 277, s. 4, 03 Safer 1000/20 Kasım 1591.

¹⁵¹ *VAD*, no. 1154, s. 11.

¹⁵² Vâkıfın şartı çerçevesinde müteveli olarak da Recepzade Hacı İsmail atanmıştır. Şeyh İsmail oğlu Seyit Şeyh Mehmet ise camide imamlık ve cüzhanlık vazifesini yapacak ve ücretini bu vakfın gelirlerinden alacaktır. *VAD*, no. 563, s. 3.

¹⁵³ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 339, 350, 416.

¹⁵⁴ *BOA, AE. SAMD. III*, Dosya no. 221, Gömlek no. 21354.

¹⁵⁵ *VAD*, no. 1131, s. 109.

Bunun dışında müezzin, vaiz, hatip, mütevellî kadrolarına çok sayıda atama tespit edilmiştir¹⁵⁶.

2.5. Baklazade Camii

2.5.1. Adı ve Yeri

Say Mahallesi'nde bulunan¹⁵⁷ Baklazade Camii, adını dönemin zengin hayırseverlerinden Mehmet Efendi'nin lakabı olan Baklazade'den almıştır¹⁵⁸. Bazı belgelerde "*Baklacı-zâde*"¹⁵⁹ olarak da geçmektedir. Başlangıçta mescit olarak yapılan mabet, merkezden gelen izin sonrasında 05 Cemaziyelevvel 1170/26 Ocak 1757'de minber konularak camiye dönüştürülmüştür¹⁶⁰.

2.5.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Baklazade Camii'ni inşa eden Say Mahallesi sakinlerinden, Baklazade Mevlâna Mehmet Efendi'dir¹⁶¹. Cami ile ilgili ulaşabilen en eski belge; mabedin banisi olan Baklazade'nin oğlu ve kızları tarafından hazırlatılan Cemaziyelahir 999/1591 tarihli bir vakfiye¹⁶² olduğuna göre mabet, bu tarihte veya bu tarihe yakın bir zamanda inşa edilmiş olmalıdır.

2.5.3. Mimari Yapısı

Baklazade Camii bugün mevcut olmayıp mimari yapısıyla alakalı şimdilik herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. Ayakta kalamadığına bakılırsa dönemin şartlarına göre toprak ve taş malzemeden geleneksel yöntemlerle yaptırılmış olmalıdır.

2.5.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Baklazade Camii ile alakalı ulaşılabilen tek vakfiye, yukarıda kısaca değinildiği üzere Cemaziyelahir 999/Nisan 1591 tarihli olup Mehmet Efendi'nin oğlu Hasan Çelebi ile kızları Fahrünnisa ve Abide Lârende Müftüsü Mevlâna Şeyh Nasuh Halife'nin huzurunda Karaman Şeriye Mahkemesi'nde tescil ettirmişlerdir. Buna göre Mahalle Mescidi'ne sınır olan iki sofa, beş adet tabhane, iki hayat, bir yarım sofa, iki ayrı oda, kiler ve ahırdan oluşan ev her şeyiyle birlikte vakfedilmiştir. Bunun haricinde aynı mahallede bulunan bir bahçe ile Seydi ve Yahşi Bahçesi olarak bilinen meşhur bahçeler, meyveli ve meyvesiz tüm ağaçlarıyla birlikte Baklazade Camii'nin vakıfları hâline getirilmiştir. Buralardan elde edilen gelirlerle

¹⁵⁶ KARŞS, no. 285, s. 187; no. 286, s. 76; no. 289, s. 18, 130; no. 292, s. 77; BOA, AE. SAMD. III, Dosya no. 221, Gömlek no. 21354; AE. SSLM III, Dosya no. 20, Gömlek no. 1177; VAD, no. 558, s. 174; no. 559, s. 3; no. 560, s. 149; no. 561, s. 15, 24; no. 562, s. 12; 563, s. 3, 8; no. 569, s. 9; no. 1131, s. 109, 113; no. 1147, s. 254, 258, 261, 264; no. 1150, s. 4; no. 1154, s. 11.

¹⁵⁷ BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 20, s. 252; VAD, no 1155, s. 7.

¹⁵⁸ KARŞS, no. 295, s. 120.

¹⁵⁹ KARŞS, no. 335, s. 85.

¹⁶⁰ KARŞS, no. 287, s. 22.

¹⁶¹ BOA, C. EV, Dosya no. 447, Gömlek no. 22636.

¹⁶² KARŞS, no. 277, s. 22.

görevlilerin ücretleri karşılanacak, şayet gelirler artarsa Mekke ve Medine fakirlerine tasadduk edilecektir¹⁶³.

Baklazade Camii'ne yukarıdaki vakfiyede belirtilen vakıfların dışında sonradan başka vakıflar da tahsis edilmiştir. Evahir-i Muharrem 1193/08-17 Şubat 1779 tarihi itibarıyla vakfın sahip olduğu mal varlığı şunlardır: Karaman'ın Pazaryeri'nde bir tuzcu dükkânı, Aşağı Çarşı'da bir bakkal dükkânı, Yukarı Çarşı'da iki adet dükkân, Göl Yeri denen mevkide tahminen dört, Mal Köprüsü başında altı dönüm tarla, Yağdan mevkiinde boyalık arsa ve sadece arsaları vakıf olan değişik yerlerdeki beş adet dükkân ile iki adet yağhane¹⁶⁴.

Baklazade Camii Vakfı'na gelir sağlayan yerlerden biri olan Göl Yeri mevkiindeki arazinin, evahir-i Safer 1169/26 Kasım-04 Aralık 1755 tarihinde icara verilmesine dair bir temessük belgesi bulunmaktadır. Buna göre arazinin kible tarafı göl, doğu tarafı şehrin suru, batı tarafı kamuya ait yol, kuzey tarafı ise Emir Musa Medresesi'nin vakfidir. Araziyi kullanan Uzunzade Seyit Mustafa gurbette vefat etmiş, kızları Ayşe ve Sakine de Karaman dışında yaşadığından tarlayı kullanmak istememişlerdir. Bu sebeple tarla, Seyit İsmail Efendi'ye ürünün onda biri karşılığında kiraya verilmiştir¹⁶⁵.

Baklazade Camii'nin yukarıda bahsedilen gayrimenkullerinin bir kısmının kiraya verilerek vakıf için gelir elde edildiği 1260/1844-1845 tarihli *Temettüat* kayıtlarından anlaşılmaktadır¹⁶⁶.

Baklazade Camii'nin vakfiyesi tespit edilememekle birlikte bir de nukut vakfının bulunduğu Cemaziyelahir 1109/Aralık 1697 tarihli bir belgeden anlaşılmaktadır. Buna göre vakfın mütevellisi Mehmet'in vefatıyla yerine günlük yarım akçe ücretle Veli getirilmiştir¹⁶⁷. Rebiyülevvel 1131/Mart 1719 tarihinde Veli'nin vefatıyla bu vazife Osman'a geçmiştir¹⁶⁸.

2.5.5. Görevlileri

Baklazade Camii'ne birçok görevli ataması yapılmıştır. Bunların başında imam, hatip ve müteveli atamaları gelmektedir. İmamlar bazen mütevellilik görevini de üstlenmişlerdir. Mesela Mustafa oğlu Mehmet, günlük bir akçe ücretle imamlık, yarım akçe ücretle

¹⁶³ Osmanlı toplumunda Mekke ve Medine'deki ihtiyaç sahipleri başta olmak üzere Kâbe ve Ravza görevlilerine hayırseverler tarafından vakıflar oluşturulmuştur. Gelirlerinden hâsıl olan paralar, hac mevsimlerinde “*surre alayları*” ile Hicaz Bölgesi'ne gönderilir, ilgililere nakden verilirdi (Nişancı Mehmet Paşa, *aynı yazma*, s. 72a). Vakıf Mehmet Efendi'de o zaman Türk toplumunda geleneksel olarak devam eden usule uyarak vakıf gelirlerinin artan kısmının Haremeyn fukarasına verilmesi şartını koyarak Anadolu insanındaki kutsal topraklara olan sevginin bir örneğini ortaya koymuştur. İncelenen dönemde bu hususta başka örnekler de bulunmaktadır. Geniş bilgi için bk. Mehmet Zeki Pakalın, “Haremeyn Vakıfları” *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, (kısaltma: *Tarih Terimleri*), İstanbul 1971, s. 741; Münir Atalar, *Osmanlı Devleti'nde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları*, Ankara 1991, s. 33.

¹⁶⁴ KARŞS, no. 297, s. 114.

¹⁶⁵ KARŞS, no. 287, s. 182.

¹⁶⁶ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 406.

¹⁶⁷ VAD, no. 1140, s. 653.

¹⁶⁸ VAD, no. 1131, s. 110.

mütevellilik, bir akçe ücretle nazırlık vazifesi yaparken vefat etmiştir. Bu nedenle oğulları Hüseyin ve Abdülkerim kardeşlere, 19 Şaban 1227/28 Ağustos 1812 tarihinde bu vazifeler için berat verilmiştir¹⁶⁹. Bunların dışında çeşitli görevli atamaları incelenen dönem boyunca düzenli olarak devam etmiştir¹⁷⁰.

2.6. Bey Camii

2.6.1. Adı ve Yeri

Bey Camii, *Hurufat* kayıtlarında Lârende/Karaman kent merkezi, Külhan Mahallesi'nde gösterilmektedir¹⁷¹.

2.6.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Bey Camii'nin banisi hakkında herhangi bir malumata ulaşamamıştır. İsmine bakılırsa “Bey” unvanı taşıyan biri tarafından yaptırılmış olmalıdır. 1476 ve 1483 tarihli tahrirlerde adı geçmeyen mescit ile ilgili ilk bilgilere, XVI. yüzyıl başlarına ait vakıf tahririnden¹⁷² ulaşılabildiğine göre XV. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olmalıdır.

2.6.3. Mimari Yapısı

Günümüze kadar ulaşamayan mabedin mimari yapısı hakkında bir belge bulunmamaktadır. Bununla birlikte banilerinden dolayı “Bey” unvanı alan diğer camilerdeki gibi kesme taşla yaptırıldığı düşünülebilir.

2.6.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Bey Camii'nin vakfiyesine henüz ulaşamamıştır. Ancak vakıflarının olduğu bilinmektedir. Nitekim XVI. yüzyıl başlarındaki tahrirde vakıf gayrimenkulleri; Hızır İlyas, Şeyh Mukbil, Hatun ve Emir Musa mevkiinde her biri birer dönüm olmak üzere toplam dört dönüm bağ ile Siryak mezrasının gelirlerinden ibarettir. Kanuni Dönemi'ne ait 1530 tarihli tahrirde de caminin vakfı olarak üç kıta bağ gösterilmiştir¹⁷³.

2.6.5. Görevlileri

Bey Camii'nin hatip kadrosuna incelenen dönemde “*hasbî*” olarak atamalar yapılmıştır¹⁷⁴. Hatip dışında buraya hangi görevlilerin atandığı şimdilik tespit edilememiştir.

¹⁶⁹ KARŞS, no. 295, s. 111, 120; VAD, no. 569, s. 17.

¹⁷⁰ KARŞS, no. 290, s. 127; no. 292, s. 110; no. 335, s. 92; BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 20, s. 252; C. EV, Dosya no. 447, Gömlek no. 22636; AE. SSLM. III, Dosya no. 382, Gömlek no. 22007; AE. SMST. III, Dosya no. 206, Gömlek no. 16233; AE. SSLM. III, Dosya no. 381, Gömlek no. 21944; VAD, no. 558, s. 172-173-174; no. 559, s. 3; no. 561, s. 6, 14, 15, 20; no. 562, s. 15, 18; no. 563, s. 3, 4, 6; no. 569, s. 7, 9, 10, 20, 21; no. 1154, s. 11; no. 1155, s7; no. 1131, s. 110, 111.

¹⁷¹ VAD, no. 563, s. 3, 4.

¹⁷² *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 173.

¹⁷³ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 122.

¹⁷⁴ VAD, no. 561, s. 18; no. 563, s. 3-4.

2.7. Bostancı/Bostaniye/Arasta/Seyit Ahmet Efendi Camii

2.7.1. Adı ve Yeri

Adı, kayıtlarda “*Bostâncı*” (Bk. Ek- III)¹⁷⁵ ve “*Bostâniye*”¹⁷⁶ Camii olarak geçmektedir. Mabet, Külhan Mahallesi’ndeki, şimdi mevcut olmayan Arasta Çarşısı sokağında bulunduğu¹⁷⁷ bir kısım belgelerde “*Arasta Câmî’i*” olarak isimlendirilmiş¹⁷⁸, Seyit Ahmet Efendi tamir ettirdiği için “*Seyyid Ahmed Efendi Mescidi*” olarak da kayıtlara geçmiştir¹⁷⁹. Hemen önünde şimdi mevcut olmayan Nasuh Bey Hamamı vardı. Vakfiyesinden tespit edildiğine göre civarında “*Türbe-i mutahhara-ı mâder-i Mevlânâ*” ile Pazarbozan Hanı, yakınında da “*Sûk-ı haffâfîn*” yani Haffaflar Çarşısı bulunmaktaydı (Bk. Ek- IV)¹⁸⁰. Bu sebeple halk arasında Mestçiler/Kavafçılar Camii olarak da adlandırılmıştır.

Bostancı Camii’nin bitişiğindeki arsa üzerine ilgili yerde incelendiği üzere sonradan Lârendeli müderrislerden Abdullah Efendizade olarak bilinen Seyit Mehmet Efendi tarafından bir medrese yaptırılmıştır.

2.7.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Bostancı Camii’nin adına bakılırsa Bostancı lakabını taşıyan bir hayırsever tarafından yaptırılmış olmalıdır. İnşa tarihini aydınlatacak kesin bir bilgi şimdilik bulunmamaktadır. Bununla birlikte 1008/1599 tarihinde tamir edildiği bilinmektedir. Öyle ise bu tarihten daha önce, XVI. yüzyılın başlarında yaptırıldığı söylenebilir. Evliya Çelebi Lârende’yi ziyaretinde bu camiye görmüş ve cemaatinin yoğunluğundan bahsetmiştir¹⁸¹.

2.7.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Bostancı Camii’nin ilk mimari yapısı bilinmemektedir. 1008/1599 tarihinde “*harâb*” durumda idi. Cami, yörenin hayırsever eşrafından Seyit Ahmet tarafından onarılmış ve bir kısım mülkler vakfedilmiştir. Seyit Hacı Zeynelabidin Ağa tarafından düzenlenen vakfiyeye göre 1180/1766 tarihinde tekrar tamir edilerek yenilenmiştir¹⁸². Yine 1313/1895 yılında bakım ve onarım görmüştür¹⁸³.

Bostancı Camii’ni 1943’te gören Konyalı, yapıyı tarif etmiştir. Buna göre mabet, muntazam kesme taştan yapılmıştı. Kapısının renkli mermerlerden zıvanalı bir kemeri

¹⁷⁵ VAD, no. 562, s. 17, 18; no. 1131, s. 114.

¹⁷⁶ VAD, no. 1150, s. 3.

¹⁷⁷ VAD, no. 1131, s. 113.

¹⁷⁸ KARŞS, no. 289, s. 83; VAD, no. 1131, s. 104. Karşılıklı olarak dükkânların dizildiği, üstü genellikle çatı ile örtülü sokaklara arasta denirdi (Nusret Çam, “Arasta”, *DİA*, III, İstanbul 1991, s. 335). Arastalar başta camiler olmak üzere daha çok kamu hizmeti gören binalara gelir getirmesi için yapılırdı.

¹⁷⁹ VAD, no. 1131, s. 103.

¹⁸⁰ KARŞS, no. 289, s. 83.

¹⁸¹ *Seyahatnâme*, IX, s. 158.

¹⁸² KARŞS, no. 289, s. 83.

¹⁸³ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 260.

bulunmakta idi. Son cemaat yerinde istelaktitli taş mihrapçıklar vardı. Yapının üç cephesinde ikişerden altı pencere mevcuttu. Yağmur ve kar sularını tahliye etmek için kullanılan güzel bir işçilikle işlenmiş taş olukları bulunmaktaydı. Önemli bir sanat eseri olan bu cami ihmaller sonucu oldukça yıpranmış, bir süre sonra da vakıflar idaresi tarafından kadro dışı bırakıldığı için yıkılmıştır¹⁸⁴.

2.7.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Bostancı Camii'nin muhtemelen XVI. yüzyılda vakfedilmiş gayrimenkulleri mevcut idi. Ancak bunlarla ilgili vakfiye tespit edilememiştir. Bostancı Camii ile ilgili bilinen ilk vakfiye; Çavuşzade ismiyle bilinen Seyit Abdurrahman Ağa'nın oğlu Seyit Hacı Zeynelabidin Ağa tarafından tanzim ve tescil ettirilmiş olup 1180/1766 tarihlidir. Vakfiyede geçtiği üzere Hacı Zeynelabidin Ağa'dan daha önce 1008/1599 yılında Seyit Ahmet Efendi, camiyi onartmış, caminin vakıf arsasına 24 adet dükkân yaptırmış ve gelirlerini mülkleriyle beraber vakfetmiştir. Fakat zamanla bu dükkânların 11'i yıkılmış, kalan 13'ü de kısmen harap olmuş, böylece cami vakfının gelirleri azalmıştır. Bunun üzerine Hacı Zeynelabidin Ağa, caminin vakıf arsası üzerine yeniden on adet dükkân yaptırmış, diğerlerini de onarmıştır. Bunların "*îrâdâd ve icârâtını*" cami hizmetleri ve Hacı Zeynelabidin Ağa'nın dedesi Seyit Hacı Mehmet Ağa'nın caminin yakınında bulunan "*sûk-ı haffâfin*"de yaptırdığı sebilin masrafları için tahsis etmiştir. Dükkânların kira gelirleri ise şu şekilde değerlendirilmiştir: Bir adet dükkânın geliri hatiplik yapan görevlilere, dört adet dükkânın geliri müezzinlere, beş adet dükkânın geliri mütevellî olanlara, altı adet dükkânın geliri imam olanlara, bir adet dükkânın geliri nazır olanlara, bir adet dükkânın geliri sebilin ihtiyaçlarına, bir adet dükkânın geliri yasinhan, nebehan ve aşırhanlara, iki adet dükkânın geliri nazır aracılığı ile caminin bakım ve onarım ihtiyaçlarına, üç adet dükkânın geliri müezzinlere ise bir adet dükkânın geliri de mum ve kandil giderlerine harcanacaktır. Artan gelirler onu on bir buçuk kuruşa istirbaha verilecektir (Bk. Ek- IV)¹⁸⁵. Ayrıca yukarıdaki vakfiyeye göre Hacı Hasan oğlu Hacı Mehmet isimli bir hayırsever de aynı çarşıda bulunan bir adet dükkânı caminin ihtiyaçları için vakfetmiştir.

Cami vakfına ait mülklerin bir kısmının durumu 1260/1844-1845 tarihli *Karaman Temettüat Defterleri*'nden takip edilebilmektedir. Buna göre Bostancı Camii Vakfı'na ait altı adet dükkân, 1260/1844-1845 yılında Mansur Dede Mahallesi sakinlerinden Abdurrahman oğlu Ömer Efendi'nin tasarrufunda idi¹⁸⁶.

¹⁸⁴ Aynı yer.

¹⁸⁵ KARŞS, no. 289, s. 83.

¹⁸⁶ Karaman Temettüat Defteri, s. 427.

2.7.5. Görevlileri

Bostancı Camii'ne incelenen dönemde çok sayıda görevli atanmıştır. Bunların başında imamlar gelmekte olup günlük yarım akçe ücret ile “*evkāt-ı selâsede*” imamlık yapıyorlardı¹⁸⁷. Büyük bir cami olduğu için buraya cuma müezzini de tayin edilmiştir¹⁸⁸. Bostancı Camii'nin hatip kadrosuna da birçok atama yapılmıştır. Atanan bazı hatipler bu görevlerinin yanında vaizlik de yapmışlardır¹⁸⁹.

Bostancı Camii'nde kadınların da müteveli olarak görev yaptıkları görülmektedir. Mesela caminin mütevellisi olmamasından dolayı günlük bir akçe ücretle Lârende Kadısı Mevlâna Osman'ın arzı üzerine Şerife Ayşe Hatun, Zilhicce 1122/Ocak-Şubat 1711 tarihinde beratla bu göreve atanmıştır¹⁹⁰.

Bunların dışında incelenen dönemde camiye düzenli olarak imam, hatip, vaiz, şeyh, müezzin, müteveli, nazır, kayyım ve ferraş gibi görevli atamaları tespit edilmiştir¹⁹¹.

2.8. Boyalı Kadı Pir Ahmet Efendi/Ahmet Bey/Hisar/Kale/Yılanlı Camii

2.8.1. Adı ve Yeri

Bazı belgelerde adı “*Ahmed Bey*” olarak da geçen¹⁹² Boyalıkadı Pir Ahmet Efendi Camii, Hisar Mahallesi'nde bulunuyordu¹⁹³. Bunun için Hisar veya Kale Camii olarak da adlandırılmıştır¹⁹⁴. Yapının renkli taş zıvanalarının yılanı benzetilmesinden dolayı halk arasında Yılanlı Camii olarak da bilinmektedir¹⁹⁵. Karaman Kalesi'nin güneydoğu eteğinde, Pazar Kapısı'ndan İç Kale'ye çıkarken sağdaki meyilli arazinin üzerinde bulunmaktadır¹⁹⁶.

2.8.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Boyalıkadı Pir Ahmet Efendi Camii'ni yaptıran kişinin “*Boyalıkadı dimekle ma'rûf Pir Ahmed Efendi*” olduğu arşiv kayıtlarında yazılıdır¹⁹⁷. Pir Ahmet Efendi'nin babası Mustafa Efendi; Totaysalgır'ın yazdığına göre Karamanoğulları Dönemi'nde yaşayan zamanının itibarlı şahsiyetlerinden biri olup Lârende ve Konya'da hayır kurumları

¹⁸⁷ VAD, no. 1131, s. 114, Rebiyülahir 1135/Ocak-Şubat 1721.

¹⁸⁸ VAD, no. 1131, s. 111, Cemaziyelahir 1131/Nisan-Mayıs 1719.

¹⁸⁹ VAD, no. 561, s. 14; no. 1131, s. 113.

¹⁹⁰ KARŞS, no. 281, s. 34; VAD, no. 1131, s. 103.

¹⁹¹ KARŞS, no. 281, s. 51; no. 284, s. 51; no. 305, s. 242; VAD, no. 560, s. 149; no. 561, s. 10, 17, 18; no. 562, s. 14, 16, 17, 18; no. 569, s. 8, 17, 19, 20; no. 1131, s. 104, 105, 106, 110, 111; no. 1131, s. 113; no. 1146, s. 9; no. 1147, s. 255, 258; no. 1149, s. 3; no. 1154, s. 11, 13; no. 1150, s. 1; no. 1155, s. 7.

¹⁹² VAD, no. 1140, s. 655.

¹⁹³ BOA, C. EV, Dosya no. 117, Gömlek no. 5810; KARŞS, no. 301, s. 21.

¹⁹⁴ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 20, s. 246; EV. BRT, Dosya no. 161, Gömlek no. 13; VAD, no. 1147, s. 263.

¹⁹⁵ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 263.

¹⁹⁶ Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124.

¹⁹⁷ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 20, s. 246; VAD, no. 569, s. 8, 9, 16.

yaptırmıştır¹⁹⁸. Safer 954/Mart-Nisan 1547 tarihli vakfiyesinden hareketle caminin en geç XVI. yüzyılın ilk yarısında yaptırıldığı söylenebilir¹⁹⁹.

2.8.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Boyalıkadı Pir Ahmet Camii, XVII. yüzyıl başlarında faal idi. Evliya Çelebi Karaman'a geldiğinde bu mabedi ziyaret etmiş, kiremitle örtülü yüksek bir kubbesinin olduğunu ve minaresinin eksik yapıldığını yazmıştır²⁰⁰. Sol sövenin üstünde Evliya Çelebi'nin şehri ziyaretinden sonra bir seveni tarafından yazıldığı düşünülen "*Seyyâh-ı 'âlem Evliya ruhiçün Fâtîha, Sene 1082/1671*" yazılıdır. Yapı, kesme taştan inşa edilmiştir. Günümüzde düz tavan ile örtülüdür. İstelaktitli taş mihrabı ve yine taş merdivenli minberi bulunmaktadır. Yıkılan veya eksik bırakılan minare, son cemaat yeri ile harimin birleştiği kuzeybatı köşede bulunmaktaydı. Sonradan tek şerefeli olarak inşa edilmiştir. Doğu ve batı yönlerinde bulunan ve son cemaat yeri hizasında yer alan kapılardan dış avluya girilmekte olup Kuzey tarafı bahçe duvarı ile çevrilmiştir²⁰¹.

Boyalıkadı Pir Ahmet Camii'nin kuzey tarafı hazire olarak kullanılmıştır. Kible tarafında kitabesiz olarak mevcut olan mezarın caminin banisine ait olduğu tahmin edilmektedir. Mezarlıkta, Osmanlı klasik mezar taşlarına ait birçok örnek bulunmaktadır²⁰². Lârende Müftüsü Arap Efendi namıyla bilinen Hacı Mehmet Efendi (ö. 1092/1681) ile kızı Emine Hatun'un (ö. 1177/1763) mezar taşları buradadır. Yine Lârende eşrafından Hacı Ömer Ağa'nın mezarı bu hazirede bulunmaktadır.

Boyalıkadı Pir Ahmet Camii birçok defa onarılmıştır. Mabedin son cemaat yeri batı penceresi üzerinde bulunan tamir kitabesinden yapının hisar halkı tarafından 1082/1671 tarihinde tamir ettirildiği anlaşılmaktadır. Konyalı; cami girişinde 1281/1864 tarihli bir tamir kitabesinden bahsetse de²⁰³, günümüzde söz konusu kitabe mevcut değildir. Caminin merkezinde bulunan ana kubbe ile son cemaat yerinde üç küçük kubbe 1281/1864 yılında yıkılmıştır. Vakıf mütevellisine, 22 Şevval 1281/20 Mart 1865'te Konya Malı Sandığı'ndan 1.179, 23 Şevval 1281/21 Mart 1865 tarihinde ise 1.026 kuruş ödenmiş²⁰⁴; bu para ile kubbelerin yerine düz toprak dam yapılmış, sonra da kiremit çatı ile örtülmüştür.

¹⁹⁸ Bu zat, Lârende'de bir hamam ve cami ile Konya'da Şeyh Mümin Halife Camii civarında bir mescit ve darülhuffaz yaptırmıştır. Bk. Totaysalgır, *aynı eser*, s. 60.

¹⁹⁹ Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, *vakfiye* no. 10388.

²⁰⁰ *Seyahatnâme*, IX, s. 158.

²⁰¹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 263.

²⁰² Temizsoy-Uysal, *aynı eser*, s. 61.

²⁰³ *Karaman Tarihi*, 263.

²⁰⁴ BOA, EV. BRT, Dosya no. 161, Gömlek no. 13.

Günümüzde mevcut olan mabet, son olarak 1990-1991 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir²⁰⁵.

2.8.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Boyalı Kadı Pir Ahmet Camii ile ilgili bir adet Arapça vakfiyeye ulaşılmıştır. Boyalıoğulları olarak bilinen Mustafa oğlu Pir Ahmet Efendi'nin oğulları Mevlâna Fethullah ile Mevlâna Sunullah, Safer 954/Nisan 1547 tarihli vakfiyeye göre babalarından kendilerine miras olarak kalan bir kısım gayrimenkul mülklerini vakfetmişlerdir. Buna göre Lâl veya Kadıbağı Çiftliği denilen çiftlikler, Erden Çiftliği, Taraçbağı ve Mancınık denilen yerler, Rüknettin Vakfı'nın güneyindeki tarlalar, Emir Musa Medresesi yakınındaki Bezirhane, İlisıra köyünde bağ, Nurettin Ağa Bağı denilen bağ ile Ermeniler Mahallesi'ndeki ağaçlı bir bağ vakfın gayrimenkulleri arasındadır. Görevlilerin ücretleri bu vakıf gelirlerinden ödenecek; eğer mescit yıkılıp yok olursa hafızlara tahsis edilen üç sehm, Mekke ve Medine'de yaşayan fakirlere gönderilecektir²⁰⁶.

Boyalı Kadı Pir Ahmet Efendi Camii'nin vakıfları zamanla çoğalmıştır. XVIII. yüzyılda caminin vakıfları şunlardır: Şabaniye yakınında Ermenekli Hasan'ın tasarrufunda bulunan bir bab kalaycı dükkânı, Kızılöbek mevki çevresinde bulunan üç dönümü boyalık olmak üzere toplam 27 dönüm tarla, Türütgözü yakınındaki toplam 17 dönüm boş arsa, Değirmendere yakınlarındaki yedi dönüm tarla ve Hacı Celal Mahallesi civarında toplam 17 dönüm tarla ile farklı yerlerde bulunan toplam 48 dönüm tarla²⁰⁷.

Boyalı Kadı Pir Ahmet Efendi Camii vakıflarının XIX. yüzyıldaki durumu *Temettüat* kayıtlarından anlaşılmaktadır. 1260/1844-1845 tarihinde vakfa ait 85,5 dönüm tarlanın büyük bir kısmı tarıma uygun iken bir kısmı da ziraata elverişli değildi²⁰⁸.

2.8.5. Görevlileri

Boyalı Kadı Pir Ahmet Efendi Camii'ne birçok imam²⁰⁹ ve eğitim görevlileri atanmıştır. Bunların başında vaizler gelmektedir. Mesela Seyit Mehmet, ücret almadan vaizlik yapmakta idi. Onun vefatı ile boşalan göreve Yunus, Cemaziyelevvel 1192/Mayıs 1778 tarihinde atanmıştır²¹⁰.

²⁰⁵ Tapuda 28-24 D pafta, 804 ada, 13 parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, "Pir Ahmet Camii ve Haziresi Dosyası", Klasör no. 15.

²⁰⁶ Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, *vakfiye* no. 10388.

²⁰⁷ KARŞS, no. 297, s. 112.

²⁰⁸ Karaman *Temettüat Defteri*, s. 377, 472, 486, 504.

²⁰⁹ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 20, s. 246.

²¹⁰ VAD, no. 1147, s. 253.

Boyalı Kadı Pir Ahmet Camii'nde eğitim işleri ile uğraşan diğer bir görevli kurra idi. Kurra, Kur'an'ı yedi vecihle tilavet eder, bu hususta ihtisas yapan öğrencileri yetiştirirdi. Recep 1197/Haziran 1783'te "...talebe-i 'ulûm ve hamele-i Kur'ân olan kimesnelere tâlim-i Kur'ân etmek..." amacı ile Hafız Abdurrahman görevlendirilmiştir²¹¹.

Cami vakfında görev yapan birçok mütevellî ataması tespit edilmiştir. Mütevellîlerin görevlerinden biri de vakıf gayrimenkullerini korumak ve bunları verimli bir şekilde işletmektir. Bu konuda bir olumsuzluk yaşanmaması için tedbir alır, gerekirse hukuki yollara başvururlardı²¹².

Bunların dışında çok sayıda imam, hatip, kurra, müezzin, sermahfil, devirhan, mütevellî, nazır gibi görevlinin Boyalıkadı Pir Ahmet Efendi Camii'nde görev yaptığı belgelerden anlaşılmaktadır²¹³. Yapılan atama çeşitliliği caminin oldukça işlek olduğunu göstermektedir.

2.9. Çeltek Mahalle/Meydan Camii

2.9.1. Adı ve Yeri

Çeltek Mahalle Camii, Lârende'nin Çeltek Mahallesi'nde yaptırılmış olmasından dolayı Çeltek Mahalle Mescidi adıyla anılmıştır. Kanuni Dönemi tahririnde bulunduğu yer "*meydân bağçesi kapusunda*" şeklinde kaydedilmiştir²¹⁴. Bu sebeple halk arasında Meydan Camii olarak da söylenmiştir. Mezarlık sokağında bulunan bu mabet, başlangıçta mescit olarak yapıldığı belgelerde; "*Çeltek Mahallesi Mescidi demekle ma'rûf câmi'-i şerîf...*"²¹⁵ olarak geçmesinden anlaşılmaktadır. Mahallenin nüfusunun artması sebebiyle oluşan ihtiyaçtan dolayı sonradan camiye dönüştürülmüş olmalıdır.

2.9.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Çeltek Mahalle Camii, Lârende eşrafından olup Şam Pazarı Camii'nin de banisi olan İbrahim Ağa isimli bir şahıs tarafından yaptırılmıştır²¹⁶. Fatih ve II. Bayezit Devri vakıfları arasında yer almamış, 1530 tahririnde "*Mescid-i Mahalle-i Çeltek*" şeklinde kaydedilmiştir²¹⁷. Bu bilgilere bakarak mabedin mescit olarak XVI. yüzyılın başlarında inşa edildiği söylenebilir.

²¹¹ VAD, no. 1147, s. 263.

²¹² BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 11, s. 320. Evasıt-ı Recep 1180/13-22 Aralık 1766.

²¹³ KARŞS, no. 285, s. 353; no. 286, s. 297; no. 277, s. 5; no. 301, s. 21; no. 317, s. 11; BOA, C. EV, Dosya no. 439, Gömlek no. 22240; EV. BRT, Dosya no. 161, Gömlek no. 13; C. EV, Dosya no. 485, Gömlek no. 24533; VAD, no. 558, s. 170, 172, 173, 176; no. 559, s. 4, 16; no. 560, s. 149; no. 561, s. 9; no. 562, s. 15; no. 563, s. 3, 5; no. 569, s. 8, 9, 12; no. 1103, s. 205; no. 1131, s. 103; no. 1139, s. 322; no. 1140, s. 655; no. 1154, s. 13; no. 1146, s. 10; no. 1147, s. 253, 256, 260, 263, 264, 265; no. 1155, s. 5, 6, 8.

²¹⁴ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 122.

²¹⁵ KARŞS, no. 281, s. 75.

²¹⁶ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 278.

²¹⁷ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 122.

2.9.3. Mimari Yapısı

Çeltek Mahalle Camii, toprak dam ile örtülü küçük bir yapıdır. Taştan yapılmış mihrabı istelaktitlidir. Minaresi tahtadandır. Konyalı'ya göre caminin mimari bir kıymeti bulunmamaktadır²¹⁸. Bununla birlikte Lârende'nin en eski camilerinden biri olma özelliğine sahiptir.

2.9.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Çeltek Mahalle Camii'nin vakfiyesine şu ana kadar ulaşılamamış olup vakfı ve bu vakıflara ait gelir getiren gayrimenkulleri bulunuyordu. XVI. yüzyıl başlarına ait *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*'nde bağ ve tarlalar hakkında bilgiler verilmiştir²¹⁹. 937/1530 yılında bu vakıflar, iki adet hane, dört kıta bağ ve 18 kıta zemindir²²⁰. Caminin giderleri ve görevlilerin maaşı öncelikle bu akarlardan karşılanıyordu. Eğer bu para yetmezse, mahalleli hayırseverlerin bağışlarına müracaat ediliyordu.

2.9.5. Görevlileri

Çeltek Mahalle Camii ve cami vakfına incelenen dönem içerisinde görevli atamaları yapıldığı belgelerden anlaşılmaktadır. Bunlar hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

Belgelerden tespit edilebilen en eski imam ataması, 1152/1739-1740 yılına aittir²²¹. Mabet camiye çevrildikten sonra hatip görevlendirmesi de yapılmıştır. Hatip olarak görev yapan Ahmet Halife vefat edince yerine kardeşi Yusuf Halife, Şaban 1134/Mayıs-Haziran 1722'de beratla tayin edilmiştir²²².

Çeltek Mahalle Camii'nin müezzin kadrosuna da günlük yarım akçe ücretle atama yapılmıştır²²³. Çeltek Mahalle Camii'ne yapılan diğer bir atama vakfın mütevellî kadrosu ile ilgili olup günlük bir akçe ücret ile vakıf mütevellisi olan İbrahim'in vefatı ile yerine Ahmet, Safer 1133/Aralık 1720 tarihinde bir beratla görevlendirilmiştir²²⁴.

2.10. Debbağhane Camii

2.10.1. Adı ve Yeri

Debbağhane Camii'ne Karaman'ın önemli üretim tesislerinin başında gelen debbağhanelerin yakınında bulunduğu için “*Debbağ-hâne*” adı verilmiştir²²⁵. Zilkade 1224/Aralık 1809 tarihli bir belgede “*Debbâğ Camii*” olarak da kaydedilmiştir²²⁶. Halk

²¹⁸ Aynı yer.

²¹⁹ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 154.

²²⁰ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 122.

²²¹ VAD, no. 1145, s. 6.

²²² VAD, no. 1131, s. 113.

²²³ KARŞS, no. 281, s. 75. Evasıt-ı Rebiyülahır 1133/10-19 Ocak 1721.

²²⁴ VAD, no. 1131, s. 112.

²²⁵ KARŞS, no. 285, s. 84.

²²⁶ VAD, no. 560, s. 150.

arasında Tabakhane Camii denmektedir. Bazı belgelerde mescit olarak geçtiğine göre²²⁷ sonradan ihtiyaca binaen camiye çevrilmiştir. Karaman Kalesi'nin doğu yakasında, Şam Pazarı Mahallesi'nde bulunuyordu²²⁸.

2.10.2. Banisi-Yapım Tarihi

Banisi hakkında kesin bir belge olmasa da, Debbağlığın Anadolu'da ahiler tarafından teşkilatlandırılan en eski meslek gruplarından olduğu ve başlarında “*Ahi Baba*” adı verilen bir görevlinin bulunduğu bilinmektedir²²⁹. Muhtemelen Debbağhane esnafının ihtiyacına cevap vermek amacıyla mensup oldukları hırfet grubunun ahi babası başkanlığında debbağlar tarafından yaptırıldığı söylenebilir. XV. ve XVI. yüzyıl Osmanlı vakıf tahrirlerinde ismi yer almayan camiye ait ulaşılabilen en eski belge, *Hurufat Defterleri*'nde geçen Rebiyülâhır 1122/Mayıs 1710 tarihli bir atama kayıdır²³⁰. Buna göre caminin XVII. yüzyılın sonlarında yaptırıldığı söylenebilir.

2.10.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Debbağhane Camii günümüzde ayakta değildir. Mimari yapısı ve müştemilatı hakkında herhangi bir belgeye şimdilik ulaşamamıştır. Ancak Ahi esnafının oluşturduğu bu tür yapıların; gezici dervişlerin ibadet, barınma ve toplantı gereksinimlerini karşılayacak şekilde yapıldığı bilinmektedir²³¹. Bu nedenle mabet dışında misafırhane, mutfak ve ahır gibi kullanılan odalar da müştemilatta yer almış olmalıdır.

2.10.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Debbağhane Camii'nin vakfiyesi ile ilgili malumata şimdilik rastlanmamıştır. Debbağhane Camii'nin vakıflarına ait ulaşılabilen ilk kayıt ise 1193/1779 tarihlidir. Buna göre Lârende'nin değişik yerlerinde bulunan 10 adet debbağ dükkânı, caminin vakıfları arasındaydı. Ayrıca 1193/1779 senesinde caminin imamlığı ile vakfın mütevelliliğini yapan Fazlızade Ömer Efendi'nin uhdesinde vakfa ait 45 kuruş nakit para bulunuyordu²³².

2.10.5. Görevlileri

Debbağhane Camii'ne incelenen dönem içinde düzenli bir şekilde çeşitli görevli atamalarının yapıldığı tespit edilmiş olup en eskisi imam kadrosuna aittir²³³. Mabede imam atamaları incelenen dönem içerisinde düzenli olarak devam etmiştir²³⁴.

²²⁷ VAD, no. 569, s. 8.

²²⁸ VAD, no. 563, s. 2.

²²⁹ Yusuf Küçükdağ, “Ahi Baba”, AA, I, Ankara 2014, s. 41.

²³⁰ VAD, no. 1131, s. 103.

²³¹ Ömer Akdağ-Bekir Şahin, *Dirilişin Şifresi: Ahilik*, Konya 2016, s. 12, 24.

²³² KARŞS, no. 297, s. 113.

²³³ VAD, no. 1139, s. 322, Ramazan 1141/Mart 1729.

²³⁴ KARŞS, no. 285, s. 84; no. 287, s. 24; VAD, no. 558, s. 167; no. 561, s. 5; no. 563, s. 6; no. 569, s. 8; no. 1131, s. 103.

Debbağhane Camii'ne vaiz ve nasih atamaları da yapılmıştır. Müftüzade Seyit Hacı Ömer oğlu Seyit Mehmet, 05 Zilkade 1224/12 Aralık 1809 tarihinde bu göreve ücretsiz olarak tayin edilmiştir²³⁵.

Camilerde dinî-tasavvufi bilgileri içeren Muhammediye adlı manzum kitap okunur²³⁶, cemaat eğitilirdi. Debbağhane Camii'ne de Muhammediyehan tayinleri yapılmıştır. Caminin imamı aynı zamanda bu görevi yürütüyordu. Günlük bir akçe ücret ile imam, bayramlarda ve sair günlerde Muhammediyehan olan Fazlullah oğlu Ömer vefat edince yerine 16 Muharrem 1205/25 Eylül 1790'da Süleyman oğlu Süleyman tayin edilmiştir²³⁷. Süleyman'ın feragat etmesiyle yerine oğlu Mustafa'ya selh-i Rebiyülevvel 1207/29 Kasım 1792 tarihinde Muhammediyehanlık görevi verilmiştir²³⁸.

2.11. Fakcızade Camii

2.11.1. Adı ve Yeri

Adı kayıtlarda “*Fakcızade*”²³⁹ veya “*Fakcıoğlu*”²⁴⁰ Camii olarak geçmektedir. Daha eski belgelerde mescit olduğu belirtilmiştir²⁴¹. İlerleyen dönemlerde camiye dönüştürüldüğü yapılan atamalardan anlaşılmaktadır²⁴². Cami, Osmanlı Dönemi'nde ortaya çıkan Hatip Mahallesi'nde bulunuyordu.

2.11.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Fakcızade Camii belgelerde; “*Hatip Mahallesi'nde vâki' ashâb-ı hayrâtтан Fakcı-zâde nâm sâhibü'l-hayrın binâ eylediği câmi'...*” olarak geçtiğine bakılırsa banisi mahallenin hayır sahiplerinden Fakcıoğlu adında bir kişidir. Fatih, II. Bayezit, Kanuni ve III. Murat Dönemi tahrirlerinde adı geçmeyen camiye ait ulaşılabilen en eski belge, Cemaziyelevvel 1139/Aralık 1726 tarihli bir atama kayıdır. Bulunduğu mahallenin ismi de eski vakıf tahrirlerinde geçmemektedir. Bu bilgilere bakılarak caminin, mahalle ile birlikte XVII. yüzyılda inşa edildiği söylenebilir.

2.11.3. Mimari Yapısı

Günümüze kadar ulaşamayan Fakcızade Camii'nin mimari yapısıyla alakalı belgelerden herhangi bir bilgiye şimdilik ulaşılamamıştır. Mabedin ayakta kalamadığına bakılırsa dönemin şartlarına uygun olarak toprak ve taş malzemeden küçük bir mahalle mescidi olarak inşa edildiği söylenebilir.

²³⁵ VAD, no. 560, s. 150.

²³⁶ Mustafa Uzun, “Muhammediye”, *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 586-587.

²³⁷ VAD, no. 558, s. 167.

²³⁸ VAD, no. 558, s. 172.

²³⁹ *KARŞS*, no. 293, s. 436; VAD, no. 1147, s. 251.

²⁴⁰ VAD, no. 1146, s. 9.

²⁴¹ VAD, no. 1128, s. 215.

²⁴² *KARŞS*, no. 305, s. 176.

2.11.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Fakçızade Camii'nin vakfiyesine şu ana kadar rastlanmamıştır. Bununla birlikte caminin menkul ve gayrimenkul vakıfları mevcuttu. Bunlardan biri Şaban Çavuş Camii yakınında bulunan bir berber dükkânı olup Hacı Şeyh Ali vakfetmiştir²⁴³. Ayrıca cami vakfına ait nakit paradan Panos adlı bir gayrimüslime beş kuruşluk borç verildiği belgelerden anlaşılmaktadır²⁴⁴.

2.11.5. Görevlileri

Fakçızade Camii'ne incelenen dönemde yapılan çeşitli görevli atamaları tespit edilmiştir. Bunların başında imamlar gelmekte olup genellikle mütevellilik görevini de üstlenmişlerdir (Bk. Ek- III)²⁴⁵. Bunun dışında incelenen dönemde camiye yapılan çok sayıda görevli atamaları tespit edilmiştir²⁴⁶.

2.12. Fasih/Dikbasan Camii

2.12.1. Adı ve Yeri

Fasih/Dikbasan Camii, Lârende'nin önemli ibadethanelerinden biri olup Mansur Dede Mahallesi'nde bulunmaktaydı. Mabedin adı, 888/1483 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'nde “*Câmi'-i Fasih*” olarak geçmektedir²⁴⁷. Dikbasan ismi camiye daha sonra verilmiştir²⁴⁸. Mahallenin adı bazı kayıtlarda Köhnebedesten olarak da geçmektedir²⁴⁹. Günümüzde caminin bulunduğu mahallenin ismi yine Mansur Dede'dir²⁵⁰.

2.12.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Fasih/Dikbasan Camii'nin banisi, isminden de anlaşılacağı üzere Fasih adlı bir şahıstır. Yapım tarihi ile ilgili farklı tespitler vardır. Yapıda iki kitabe bulunmaktadır. Uysal, mihrap duvarına yerleştirilen çini levhaya bakarak mabedin Karamanoğulları Dönemi'ne denk gelen 1436 yılını²⁵¹; Konyalı, binadaki taş yazıtın ikinci satırında bulunan yazının ebceet hesabını esas alarak 1493 yılını²⁵²; Diez, Aslanapa ve Koman, aynı kitabenin ebceet

²⁴³ KARŞS, no. 305, s. 251.

²⁴⁴ KARŞS, no. 305, s. 287.

²⁴⁵ KARŞS, no. 305, s. 176; VAD, no. 1147, s. 26; no. 562, s. 17.

²⁴⁶ KARŞS, no. 289, s. 131; no. 290, s. 40, 150; no. 293, s. 436; VAD, no. 559, s. 6; no. 560, s. 157; no. 561, s. 9, 10, 15, 16; no. 262, s. 17; no. 563, s. 10; no. 569, s. 18/1; no. 1128, s. 215; no. 1146, s. 9; no. 1147, s. 251, 257, 260; no. 1150, s. 1.

²⁴⁷ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 75.

²⁴⁸ KARŞS, no. 292, s. 100.

²⁴⁹ KARŞS, no. 282, s. 44.

²⁵⁰ Tapuda 32-24 A pafta, 584 ada, 1 parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 11.07.1980 tarih ve A-2313 nolu kararı ile birinci grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Fasih/Dikbasan Camii Dosyası”, Klasör no. 15.

²⁵¹ Temizsoy-Uysal, *aynı eser*, s. 64.

²⁵² Karaman Tarihi, s. 282.

hesabından 1512 yılını²⁵³; Sapancalı ise rivayetlere dayanarak 900-1000/1494-1592 yılları arasını esas almıştır²⁵⁴. Caminin haziresinde ölüm tarihi 1461 ve 1462 olan mezar taşları bulunmaktadır²⁵⁵. Fatih Dönemi tahririnde caminin ismi geçmemekte fakat 1483 yılında tamamlanan II. Bayezit tahririnde ismi yer almaktadır²⁵⁶. Bu bilgiler göz önüne alınarak Karamanoğulları'nın hâkimiyetinde XV. yüzyılın başlarında burada bir caminin olduğu, çeşitli sebeplerle yıkılan caminin II. Bayezit Dönemi'nde yeniden inşa edildiği söylenebilir.

2.12.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Fasih/Dikbasan Camii'nin doğu ve batı cephesinin alt kısımları ile destek ayakları düzgün kesme taştan, diğer yerler kerpiçten yapılmıştır. Tavan düz ahşap kaplamadır. Dikdörtgen bir alanı kaplayan camiye doğu, batı ve kuzeydeki üç kapıdan girilir. Yapı; enine gelişen, doğu-batı istikametine uzanan dört sahndan oluşmaktadır. Son sahnın üzerinde mahfil katı yer almaktadır. İç mekân dikdörtgen biçimli kesme taştan yapılmış, desteklerle ve sivri kemerlerle birbirinden ayrılmıştır. Minber, birbirine geçmeli ahşap malzemeden ve geometrik işlemeli olarak yapılmıştır. Mabetin kible tarafında altı, sağ ve solunda dörder adet yuvarlak kemer alınlıklı pencereler bulunmaktadır. Yapı, dışta abartılı süs unsuru taşımayıp oldukça sade tasarlanmıştır. İçte ise kemer içlerindeki kalem işleri ile kuzey giriş kapısı kemerinin kabartma ve işlemleri dikkat çekicidir. İç ve dış yapısı itibariyle Arapzade Camii ile benzerlik göstermektedir. Üst örtüsü orijinalinde düz toprak damken sonradan ahşap ile kaplanmıştır. Daha çok Orta Anadolu'da yaygın durumda olan bu camiler, “*Kûfe tipi*” olarak adlandırılmaktadır²⁵⁷. İlk hâlinde minare mevcut değildi. Nitekim XVII. yüzyılda Evliya Çelebi, camiye görmüş ve minaresiz olduğunu eserinde yazmıştır²⁵⁸. Daha sonra muhtemelen XVIII. yüzyılda doğu cephesine yuvarlak gövdeli ve tek şerefeli tuğladan bir minare yapılmış, girişi caminin içinden verilmiştir.

Bitişğinde bir mektep²⁵⁹ bir de hazire²⁶⁰ bulunan Fasih Camii'nin, sadece mabet bölümü birtakım onarımlar geçirerek günümüze kadar gelebilmiştir. Evail-i Rebiyülevvel 1225/6-15 Nisan 1810 tarihli bir belgeden; Fasih Camii'nin bu tarihten önce Hasan oğlu Hacı Ahmet tarafından tamir ettirilip “*mürtezikanın cihâtı için*” de birtakım gayrimenkuller vakfedildiği anlaşılmaktadır²⁶¹. Fasih Camii, Lârende'nin zengin ve nüfuzlu kişilerinden

²⁵³ Ernest Diez-O. Aslanapa-M. Koman, *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950, s. 38.

²⁵⁴ Sapancalı, *Ahval-i İctimaiyye*, s. 49-50.

²⁵⁵ Dülgerler, *aynı eser*, s. 53.

²⁵⁶ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 75.

²⁵⁷ Dülgerler, *aynı yer*.

²⁵⁸ *Seyahatnâme* IX, s. 159.

²⁵⁹ VAD, no. 569, s. 8

²⁶⁰ KARŞS, no. 292, s. 100.

²⁶¹ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 26, s. 24.

Tartanoğlu Mehmet Ağa tarafından 1229/1813-1814 tarihinde yeniden tamir ettirilmiştir. Mihrabın üstüne 1317/1899-1900 yılında tekrar onarıldığını gösteren rakamlar kazınmıştır²⁶².

2.12.4. Vakfyesi ve Vakıfları

Fasih/Dikbasan Camii'nin vakfyesi hakkında henüz bir bilgiye ulaşılammakla birlikte caminin bakım, onarım ve görevlilerinin ücretlerini karşılamak üzere XV. yüzyılın son çeyreğinde birtakım vakıf menkul ve gayrimenkulleri bulunduğu bilinmektedir. 888/1483 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'nde caminin vakıfları şöyle kaydedilmiştir: Kapan Pazarı'ndaki kervansarayın yarısı, Foni vadisinde bir değirmen, Hacı Mustafa oğlu değirmeni adıyla bilinen bir başka harap değirmen, değişik yerlerde bulunan 17 adet dükkân²⁶³.

Yukarıdakiler dışında XV. yüzyılın ikinci yarısında, Lâl Paşa Camii'nin harap olmasıyla vakıflarının Fasih Camii'ne bağlandığı aynı tarihli tahrirden anlaşılmaktadır. Bunlar: Lâl Paşa Camii'nin vakıf gelirlerini oluşturan Sinle köyündeki Lâl Paşa Hamamı ile Göküyük ve Porsuk mevkiinde bulunan, padişah iradesiyle Fasih Camii'ne devredilen bazı arazilerdir²⁶⁴.

Kanuni Dönemi'ndeki 937/1530 tahririnde de aynı vakıflar tekrarlanmıştır²⁶⁵. Fasih Camii'nin, evail-i Rebiyülevvel 941/10-19 Eylül 1534 yılında hatibi ve mütevellisi olan Mevlâna Abdülkerim Çelebi, camiye ait bazı arsaları icara vermiş, bunu Lârende Kadısı huzurunda belgelemiştir²⁶⁶.

Fasih/Dikbasan Camii'nin daha sonra vakıflarında artış olmuştur. Evahir-i Muharrem 1193/08-17 Şubat 1779 tarihli bir kayda göre vakfın tasarrufundaki gayrimenkuller şöyledir: Alacasuluk ve Emekseven mevkiinde altı dönüm tarla, Bey Efendi'nin oğullarının kullandığı sekiz dönüm tarla, Bozırmak altındaki sekiz dönüm tarla, İdemit ve Bağarası'nda üçer dönüm tarla, Hacı Celal yakınında bir dönüm tarla ve Ecir Ahmet kuyusu yakınında bir bahçe ile Bezzalar Çarşısı'nda Hacı Mehmet'in vakfettiği bezirgân dükkânı²⁶⁷.

Fasih/Dikbasan Camii Vakfı'na ait bazı mülklerin XIX. yüzyılın ilk yarısındaki durumunu *Temettüat Defterleri*'ndeki vakıf kayıtlarından takip etmek mümkün olmaktadır.

²⁶² Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 283, 285, 288.

²⁶³ Murad Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilâyetinde Vakıflar-II, (kısaltma: *Murad Çelebi Defteri*), (haz. M. Akif Erdoğan), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/2 (2003), s. 118.

²⁶⁴ 888/1483 Tarihli *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 75. Aynı bilgi aşağıdaki belgelerde de geçmektedir. BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 21, s. 233; no. 26, s. 14, 24; no. 27, s. 14; BOA, *C. BLD*, Dosya no. 118, Gömlek no. 5862.

²⁶⁵ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 117.

²⁶⁶ *KARŞS*, no. 324, s. 435.

²⁶⁷ *KARŞS*, no. 297, s. 110.

Buna göre 1260/1844-1845'te camii vakfının tasarrufunda bulunan gayrimenkuller altı dönüm tarla ve cami vakfının hisseli hamamıdır²⁶⁸.

2.12.5. Görevlileri

Fasih Camii'ne incelenen dönemde birçok görevli atanmış olup ilk atama imam kadrosuna aittir. Zilhicce 1122/Ocak-Şubat 1711 tarihinde imam olmamasından dolayı ücretsiz olarak Hacı Mehmet atanmıştır²⁶⁹.

Fasih Camii'nde bir görevlinin birden fazla vazife yaptığı da görülmektedir. Camide imamlık, müezzinlik ve nazırlık vazifesini yapmakta olan Seyit Nuh'un görevini bırakarak ikamet yerini değiştirmesi ve bulunduğu yerin tespit edilememesi sonucu hizmetler aksamış, caminin ihtiyaçları karşılanamamış ve cami vakıfları harap olmuştur. Bunun üzerine Seyit Nuh görevden alınmış, yerine yapılan imtihan sonucu yeterli olduğu anlaşılan Ömer oğlu Seyit Hafız Ali'ye, 03 Zilkade 1216/07 Mart 1802 tarihinde imamlık, Mustafa oğlu Seyit Hafız Mehmet'e 03 Zilkade 1216/7 Mart 1802 tarihinde müezzinlik²⁷⁰ ve Seyit Mustafa oğlu Seyit Ahmet'e, 15 Ramazan 1218/29 Aralık 1803'te nazırlık tevcihi yine imtihan sonucu yapılmıştır²⁷¹.

Fasih Camii'ne halkın eğitimi için vaiz ve hatip atamaları da yapılmıştır. Ramazan ayında ve sair günlerin ikindi vakitleri için "...ibâd-ı müslimîne ve muvahhidîne va'z ve tezkîr etmek için müceddeden kürsi ihdâs eyleyen..." İbrahim kızı Ayşe'nin koyduğu şartlar doğrultusunda Şeyh Hüseyin, günlük bir akçe ücretle Safer 1187/Mart 1773 tarihinde atanmıştır²⁷².

Fasih Camii görevlileri arasında müderrisler de bulunmaktaydı. 1260/1844-1845 tarihinde Fasih Camii müderrisi Hasan Efendi oğlu Mehmet Efendi idi. Yıllık tedris cihetinden Mehmet Efendi'ye tahakkuk eden ücret, 45 kuruş idi²⁷³.

Fasih Camii'ne bunların dışında imam, hatip, vaiz, cuma vaizi, şeyh, nazır, cabi ve mütevellî kadrolarına atamalar yapılmıştır²⁷⁴.

²⁶⁸ Karaman Temettüat Defteri, s. 359, 419, 430.

²⁶⁹ VAD, no. 1131, s. 103.

²⁷⁰ VAD, no. 562, s. 21.

²⁷¹ VAD, no. 561, s. 8.

²⁷² VAD, no. 1150, s. 3.

²⁷³ Karaman Temettüat Defteri, s. 490.

²⁷⁴ KARŞS, no. 282, s. 44, 52; no. 284, s. 26; no. 293, s. 104; BOA, AE, SMHD. I, Dosya no. 225, Gömlek no. 17906; VAD, no. 561, s. 7, 18; no. 562, s. 12, 21; no. 563, s. 4; no. 569, s. 8, 10, 16, 20; no. 1131, s. 110; no. 1147, s. 254; no. 1154, s. 14, 15; no. 1155, s. 7.

2.13. Gedik Ahmet Paşa Camii

2.13.1. Adı ve Yeri

Gedik Ahmet Paşa Camii, çeşmesiyle ünlü²⁷⁵ Sekiçeşme Mahallesi'nde idi²⁷⁶. Mabet, Osmanlı Devleti'nin önemli devlet adamlarından Gedik Ahmet Paşa (ö. 1482) tarafından yaptırıldığı²⁷⁷ için onun ismi ile anılmıştır.

2.13.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Gedik Ahmet Paşa Camii, arşiv kayıtlarında “*Merhum Gedik Ahmet Paşa nâm sâhibü'l-hayrın binâ ve ihyâ eylediği mescid-i şerîf...*”²⁷⁸ olarak geçmektedir. Bu durumda banisi, Fatih Dönemi'nde 1474-1476 yılları arasında sadrazamlık yapan ve Lârende'yi Osmanlı sınırlarına katan Gedik Ahmet Paşa'dır²⁷⁹. Gedik Ahmet Paşa, Karamanoğlu Pir Ahmet (1464-1469) ve kardeşi Kasım Bey'i (1469-1483) yenilgiye uğratarak²⁸⁰ Karamanoğulları'nın itaat altına alınmasında önemli bir fonksiyon icra etmiştir²⁸¹. Caminin yapım tarihini; XV. yüzyılın son çeyreğinde, 1471'deki Karaman seferi sonrasında aramak gerekir. Bu, sadrazamlıktan azledildiği 1476'dan önce muhtemelen 1475'tedir.

2.13.3. Mimari Yapısı

Gedik Ahmet Paşa Camii, günümüzde mevcut olmayıp mimari yapısı ve müştemilatı hakkında net bir bilgiye rastlanmamakla beraber bazı belgelerde mescit olarak geçtiğine bakılırsa²⁸² başlangıçta mescit iken mahallenin nüfusunun artması sonucu sonradan camiye dönüştürülmüştür.

Osmanlı Devleti'nde üst düzey bürokraside görev yapan devlet adamları cami, medrese, imaret, kervansaray gibi hayır müesseseleri inşa ettirmiş, bu kurumlar için vakıflar oluşturup vakfiyeler düzenletmişlerdir. Gedik Ahmet Paşa da bunlardan biri olup Lârende'nin dışında Afyonkarahisar'da yaptırdığı bir cami ve külliyesi de bulunmaktadır²⁸³. Buradaki eserin muntazam kesme taştan kubbeli ve minareli bir şekilde yapıldığı göz önüne alınırsa Lârende'de bulunan Gedik Ahmet Paşa Camii'nin de benzer özellikler taşıdığı tahmin edilebilir.

²⁷⁵ D. Ali Gülcan, *Karaman Mahalle Kasaba ve Köyleri Tarihçesi*, (kısaltma: *Karaman Mahalleleri*), (basım yeri yazılmamış), 1989, s. 39.

²⁷⁶ *KARŞS*, no. 293, s. 104.

²⁷⁷ *KARŞS*, no. 291, s. 36; *VAD*, no. 558, s. 175.

²⁷⁸ *KARŞS*, no. 284, s. 47; no. 291, s. 36; *VAD*, no. 1147, s. 255.

²⁷⁹ Oruç Beğ, *aynı eser*, s. 121.

²⁸⁰ Hadîdî, *aynı eser*, s. 284-285.

²⁸¹ Hedda Reindl Kiel, “Gedik Ahmed Paşa”, *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s. 543-544.

²⁸² *KARŞS*, no. 284, s. 47.

²⁸³ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri 855-886 (1451-1481)*, III, İstanbul 1973, s. 9-10; M. Baha Tanman, “Gedik Ahmet Paşa Külliyesi”, *DİA*, XIII, İstanbul 1991, s. 544-546; Ahmet Topbaş, “Gedik Ahmet Paşa ve Vakfı”, *Vakıf Haftası Kitabı*, II, Ankara 1985, s. 179-180.

2.13.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Gedik Ahmet Paşa Camii'nin vakfiyesi ile ilgili bir malumata henüz ulaşamamıştır. Ancak XV. yüzyılın son çeyreğindeki vakıf tahrir defterlerinden camiye ait vakıflar tespit edilebilmektedir. 888/1483 tarihli II. Bayezit Dönemi *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'ne göre caminin, Porsuk Mahallesi ve Ahi Osman Mahallesi'nde birer kıta arsası vardı²⁸⁴. Kanuni Dönemi'nde yapılan 937/1530 tahririnde ise yukarıdakilere Öyükü Bağ denenen yerde bir kıta arsa daha eklenmiştir²⁸⁵.

2.13.5. Görevlileri

Gedik Ahmet Paşa Camii'ne incelenen dönemde çok sayıda atama yapılmıştır. Tespit edilen en eski atama, Ramazan 1123/Ekim 1711 tarihli bir berat kayıdır. Buna göre bir akçe ücretle imam olan Mehmet'in vefatıyla yerine kardeşi Ahmet, Lârende Kadısı Ali'nin arzı üzerine beratla tayin edilmiştir²⁸⁶.

Gedik Ahmet Paşa Camii'nin vakıf mütevelliliği kadrosunda bayanların da görev aldığı olmuştur. Örneğin Rebiyülevvel 1184/Haziran 1770 tarihinde cami vakfının mütevellisi İsa'nın görevini kendi isteği ile bırakması sebebiyle yerine vâkıfın torunlarından Ümmügülsüm tayin edilmiş²⁸⁷, beratı ise Rebiyülevvel 1189/Mayıs 1775 tarihinde yenilenmiştir²⁸⁸. 17 Cemaziyelevvel 1193/02 Haziran 1779 tarihinde Ahmet kızı Ümmügülsüm vazifesini kendi rızası ile yakın akrabalarından Seyit Hacı İbrahim oğlu Seyit Ahmet'e devretmiştir²⁸⁹. Camiye bunlardan başka çok sayıda imam, cüzhan, müteveli ve nazır ataması yapıldığı tespit edilmiştir²⁹⁰.

2.14. Hacı Ahmet/Aktarlar/Attarlar/Attariye/Pazar Camii

2.14.1. Adı ve Yeri

Hacı Ahmet Camii, Lârende'nin en hareketli çarşılarından biri olan Sûkisultani'deki²⁹¹ Aktarlar Çarşısı'ndaydı²⁹². Bu nedenle mabet, Aktarlar, Attarlar, Attariye gibi isimlerle de

²⁸⁴ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 94.

²⁸⁵ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 156.

²⁸⁶ VAD, no. 1131, s. 104.

²⁸⁷ VAD, no. 1146, s. 10.

²⁸⁸ VAD, no. 1154, s. 14.

²⁸⁹ KARŞS, no. 284, s. 47.

²⁹⁰ KARŞS, no. 290, s. 154; no. 291, s. 36; no. 293, s. 104; VAD, no. 558, s. 168, 175; no. 559, s. 4; no. 562, s. 11, 13, 14; no. 563, s. 13; no. 569, s. 9, 17, 18/2; no. 1103, s. 205; no. 1126, s. 179; no. 1128, s. 215; no. 1131, s. 104, 109, 112; no. 1139, s. 322; no. 1146, s. 10; no. 1147, s. 252, 255; no. 1149, s. 3; no. 1150, s. 5; no. 1154, s. 11, 13, 14.

²⁹¹ Sûk-ı Sultanî; açık artırma ile ürün satılan bir haraç mezat yeri. Varisi olmadan vefat eden asker ve sivilin terekeleri burada açık artırma ile satılırdı. Bk. Ahmet Cengiz, *Karaman Tarihi (XVIII. Yüzyıl)*, Konya 2014, s. 38-39.

²⁹² VAD, no. 1148, s. 18.

anılmıştır. Halk arasında Pazar Camii olarak da söylenmiştir. Bulunduğu yer, günümüzde Ahi Osman Mahallesi, Gazi Paşa Caddesi olarak isimlendirilmektedir²⁹³.

2.14.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı Ahmet Camii ile ilgili belgelerde sıkça geçen “...*ashâb-ı hayrâtdan el-Hâcc Ahmed...*”²⁹⁴ ifadesinden banisinin, Lârende’nin Helvacı Mahallesi sakinlerinden Hacı Ahmet olduğu anlaşılmaktadır. Aynı hayırsever, Zaviye Mahallesi’nde bir de medrese yaptırmıştır²⁹⁵. İnşa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte ulaşılabilen en eski imam atama kaydının; Zilkade 1110/Mayıs 1699 tarihli²⁹⁶ olduğu dikkate alınarak bu tarihten önce, en geç XVII. yüzyıl ortalarında inşa edildiği söylenebilir.

2.14.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Hacı Ahmet Camii iki sıra hâlinde dört sütun tarafından desteklenmektedir. Müezzîn mahfili ahşap, mihrabı taş, minberi mermer malzemeden yapılmıştır. Toplam dokuz pencere aydınlık bir mabettir. Başlangıçta toprak damlı olarak yapılan camiye sonradan kırma kiremit çatı örülmüştür. Mescidin önünde Fakcızade Hacı Mehmet Efendi tarafından tamir edilen ve 1227/1812’de faal durumda olan çeşmeler bulunmakta idi²⁹⁷. Konyalı, caminin önünde güzel bir şadırvan bulunduğunu bu şadırvanın yıkılarak bazı parçalarının Maderimevlâna Camii’nin avlusunda yapılan şadırvana monte edildiğini tespit etmiştir²⁹⁸.

Hacı Ahmet Camii’nin kapısının üstünde bulunan üç satırlık tamir kitabesine göre cami, 1232/1816 tarihinde Hacı İsmail Efendi tarafından yenilenmek suretiyle tamir edilmiştir. Kitabenin altındaki tarih ilavesinden 1321/1903 tarihinde yeniden tamir edildiği anlaşılmaktadır. Mabet, Cumhuriyet Dönemi’nde de onarımlar geçirerek günümüze kadar gelebilmiştir²⁹⁹.

2.14.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Ahmet Camii’nin vakfiyesi hakkında henüz bir bilgiye ulaşılamamış, vakıflarıyla ilgili ise sınırlı sayıda belge tespit edilebilmiştir. Buna göre 28 Zilhicce 1141/25 Temmuz 1729 tarihinde caminin avlusunda bulunan cami vakfına ait bir bakkal dükkânı, 150 kuruşa

²⁹³ Tapuda 32-24 A pafta, 599(559) ada, 33 parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü’nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Attariye Camii Dosyası”, Klasör no. 12.

²⁹⁴ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 28, s. 115; KARŞS, no. 285, s. 184.

²⁹⁵ VAD, no. 1131, s. 106.

²⁹⁶ VAD, no. 1131, s. 102.

²⁹⁷ VAD, no. 569, s. 8.

²⁹⁸ *Karaman Tarihi*, s. 262.

²⁹⁹ Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Attariye Camii Dosyası”, Klasör no. 12.

satılmıştır³⁰⁰. “...*Câminin vakfına beher sene rü'yet-i hisâbı için...*”³⁰¹ yapılan nazırlık atamalarına bakılırsa vakfın daha başka gayrimenkulleri de mevcuttu.

2.14.5. Görevlileri

İncelenen dönemde Hacı Ahmet Camii'ne imam, hatip, müezzin, vaiz, cabi, nazır ve mütevellî kadrolarına çok sayıda atama yapılmıştır³⁰².

2.15. Hacı Ali Camii

2.15.1. Adı ve Yeri

Erken tarihli belgelerde Hacı Ali Mescidi olarak kaydedilen mabedin³⁰³, sonradan camiye çevrildiği anlaşılmaktadır. Mabet, “*Mahalle-i Cedîd*” yani Yeni Mahalle'de inşa edilmiştir³⁰⁴. Bu mahalle, bulunduğu yer itibarıyla Lârende Kalesi'ne yakınlığından dolayı bazı belgelerde Kale Mahallesi olarak da geçmektedir³⁰⁵.

2.15.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı Ali Camii, Lârende'nin hayırseverlerinden Hacı Yahyaoğlu Hacı Ali tarafından yaptırılmıştır³⁰⁶. İnşa tarihini net olarak aydınlatan bir belgeye şimdilik ulaşamamıştır. Cemaziyelevvel 1108/Kasım-Aralık 1696 tarihli ilk atama kayıtlarından³⁰⁷ yola çıkarak en geç XVII. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı tahmin edilebilir.

2.15.3. Mimari Yapısı ve Müstemilatı

Günümüzde mevcut olmayan Hacı Ali Camii'nin mimari yapısı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Yıkıldığına bakılırsa yörenin mimari özelliklerine uygun olarak taş ve toprak malzemeden basit mimari tekniklerle inşa edilmiş, bu yüzden yıkılmış olduğu söylenebilir. Banisi Hacı Ali, caminin yanında şadırvan ve çeşmeler de yaptırmış, bunlar için oluşturulan vakıflara Şevval 1190/Kasım-Aralık 1776'da görevliler atanmıştır³⁰⁸.

2.15.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Ali Camii'nin vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Bununla birlikte caminin birtakım vakıf mülkleri mevcuttu. Muharrem 1193/Ocak-Şubat 1779 tarihli bir belgede bu gayrimenkuller şu şekilde kaydedilmiştir: Eskiciler Çarşısı'nda bir eskici

³⁰⁰ KARŞS, no. 290, s. 5.

³⁰¹ VAD, no. 562, s. 13.

³⁰² KARŞS, no. 282, s. 52; no. 285, s. 184; no. 291, s. 18; no. 292, s. 209; no. 293, s. 615; no. 297, s. 247, 264; no. 305, s. 176; no. 322, s. 87; BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 28, s. 115; no. 34, s. 128; VAD, no. 558, s. 176; no. 561, s. 10, 11, 24; no. 562, s. 12, 13, 16; no. 563, s. 3, 4; no. 569, s. 7, 13, 14, 18/1; no. 1131, s. 102, 122; no. 1139, s. 322; no. 1147, s. 5, 260; no. 1148, s. 18; no. 1154, s. 14; no. 2180, s. 63, 316.

³⁰³ KARŞS, no. 288, s. 16.

³⁰⁴ KARŞS, no. 298, s. 52; VAD, no. 1126, s. 179; no. 1148, s. 19.

³⁰⁵ VAD, no. 1146, s. 10; no. 1131, s. 113.

³⁰⁶ VAD, no. 563, s. 8; no. 1147, s. 253.

³⁰⁷ VAD, no. 1140, s. 652.

³⁰⁸ VAD, no. 563, s. 8; no. 1147, s. 253.

dükkânı, Külâhçıoğlu Yağhanesi içinde bir ambar, Porsukkapı dışında bir arsa, Lârende'de bir adet menzil ile Köstükoğlu Ali tasarrufunda bir tarla³⁰⁹.

2.15.5. Görevlileri

Hacı Ali Camii'ne çok sayıda görevli atanmıştır. Tespit edilebilen en eski atama, Cemaziyelevvel 1108/Kasım-Aralık 1696 tarihinde imam kadrosuna yapılmıştır³¹⁰.

Hacı Ali Camii'nde imamlık görevi zaman zaman aksamıştır. Caminin imamlarından Seyit Abdullah, ilim tahsili için üç yılı geçkin bir süre Lârende'den ayrılmış, vekil aracılığıyla imamlık hizmetlerini devam ettirmiştir. Bu arada hariçten Abdullah isimli bir şahıs, kendi adına bir imamlık beratı çıkartsa da bölgenin itibarlı müderrislerinden İbrahim oğlu Seyit Hasan ve Hacı Hasan oğlu Seyit Ali'nin ihbarlarıyla usulsüzlük anlaşılmış, Cemaziyelevvel 1187/Temmuz-Ağustos 1773 tarihinde tekrar Seyit Abdullah'ın eski beratı iade edilmiştir³¹¹.

Hacı Ali Camii'nin nazırlık kadrosunda bayanlar da görev almışlardır. Cami ve şadırvan vakfının günlük bir akçe ücretle nazırı olan Seyit Hacı Lütfullah oğlu Seyit Mehmet'in vefatı ile kızı Şerife, Lârende Naibi Selim Sadık'ın arzı üzerine 05 Şevval 1190/17 Kasım 1776 tarihinde beratla nazır olarak atanmıştır³¹².

Hacı Ahmet Camii'ne kürsi şeyhi kadrosuna da atama yapıldığı görülmektedir. Mevlâna Seyit Hasan, 25 Zilhicce 1191/24 Ocak 1778 tarihinde ücretsiz olarak kürsi şeyhi olarak görevlendirilmiştir³¹³.

Yukarıdaki görevliler dışında camiye çok sayıda imam, hatip, müezzin, vaiz, kayyım ve mütevellî gibi görevliler atandığı belgelerden anlaşılmaktadır³¹⁴. Yapılan atamalar, Hacı Ali Camii'nin işlek bir cami olduğunu göstermektedir.

2.16. Hacı Bekir/Bekir Efendi Camii

2.16.1. Adı ve Yeri

Hacı Bekir Camii, Lârende'nin büyük ve eski mahallelerinden olan³¹⁵ Ali Şahne Mahallesi'nde inşa edilmiş³¹⁶ olup günümüzde mahallenin ismi ise Ali Şahane'dir.

³⁰⁹ Hacı Ali Camii'nin Muharrem 1193/Ocak-Şubat 1779'da 148,5 kuruş nakit parası vardır. *KARŞS*, no. 305, s. 257.

³¹⁰ *VAD*, no. 1131, s. 105.

³¹¹ *KARŞS*, no. 305, s. 270; *VAD*, no. 1150, s. 4.

³¹² *VAD*, no. 563, s. 8.

³¹³ *KARŞS*, no. 305, s. 209.

³¹⁴ *KARŞS*, no. 284, s. 59; no. 288, s. 16; no. 293, s. 104, 423; no. 298, s. 52; *VAD*, no. 558, s. 168, 172; no. 559, s. 6; no. 560, s. 153; no. 562, s. 16, 19; no. 561, s. 6, 13, 21, 23; no. 1146, s. 9; no. 1126, s. 179; no. 1131, s. 108, 109; no. 1146, s. 9; no. 1147, s. 253; no. 1148, s. 19; no. 1154, s. 14; no. 1155, s. 11, 12.

³¹⁵ Mahalle; 1500, 1518, 1530, 1541, 1584 yılında yapılan tahrirlerde geçmektedir. Bk. Gümüşçü, *aynı eser*, s. 91.

³¹⁶ *KARŞS*, no. 333, s. 52; *VAD*, no. 1131, s. 114.

2.16.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı Bekir Camii'nin banisi Lârende'nin hayırseverlerinden Hacı Bekir'dir. Kitabesi mevcut olmayan camiye, Ramazan 1108/1696-1697 tarihli yapılan ilk atama kayıtlarına³¹⁷ bakılırsa en geç XVII. yüzyılın ortalarında yaptırıldığı tahmin edilebilir.

2.16.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Günümüzde mevcut olmayan Hacı Bekir Camii'nin mimari yapısı ve müştemilatı hakkında henüz herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ayakta kalamadığına bakılırsa dönemin şartları içinde toprak, kerpiç ve taş malzemeden yapılmış, bu yüzden de yıkılmış olmalıdır.

2.16.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Vakfiyesi hakkında şimdilik bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte Hacı Bekir Camii'ne ait birtakım vakıf gayrimenkullerin olduğu bilinmektedir. 1260/1844-1845 yılında cami vakfına ait olan dört dönüm ziraata elverişli tarla mevcut idi³¹⁸.

2.16.5. Görevlileri

Hacı Bekir Camii ile ilgili *Lârende Hurufat Defterleri*'nde ve *Lârende Kadı Sicilleri*'nde Ramazan 1108/1696-1697 tarihinden itibaren imam vaiz ve müteveli atamalarına dair bilgiler bulunmaktadır³¹⁹.

2.17. Hacı Beyler/Nizamettin Camii

2.17.1. Adı ve Yeri

Hacı Beyler Camii'nin adı, belgelerde “*Hâcî Beğler*” veya banisinin diğer adı olan Nizamettin isminden dolayı “*Nizâmüddîn*” olarak geçmektedir³²⁰. Yeri bazı belgelerde Lârende'nin en işlek ve merkezî mahallesi olan Ali Şahne Mahallesi olarak belirtilirken³²¹, bazı belgelerde ise birbirlerine yakın olan Gazaliye ve Külhan mahalleleri olarak kaydedilmiştir³²². Güneybatısında Aktekke Camii bulunan mabedin yeri, günümüzde Külhan Mahallesi olarak isimlendirilmektedir³²³.

³¹⁷ VAD, no. 1140, s. 652.

³¹⁸ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 418.

³¹⁹ KARŞS, no. 333, s. 69; VAD, no. 563, s. 9; no. 1131, s. 107, 113-114 no. 1140, s. 652; no. 1148, s. 18.

³²⁰ KARŞS, no. 295, s. 79; VAD, no. 1119, s. 377; no. 1131, s. 114.

³²¹ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 1, s. 81; KARŞS, no. 322, s. 9.

³²² VAD, no. 563, s. 3; no. 1131, s. 104.

³²³ Tapuda 32-24 A pafta, 735. ada, 9. parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 11.07.1980 tarih ve A-2313 nolu kararı ile tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Hacı Beyler Camii Dosyası”, Klasör no. 12.

2.17.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı Beyler Camii, giriş cephesinin doğu bölümünde duvara yerleştirilmiş taş kitabeye göre Mısır Memluk hükümdarı olan Nasır'ın Lârende'deki naibi Sadettin Mübarek oğlu Emir Seyfettin Hacı Beyler tarafından 757/1356 tarihinde yaptırılmıştır³²⁴.

2.17.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Hacı Beyler Camii'nin mimari yapısı Lârende'deki Arapoğlu Camii'ne benzemekte olup muntazam kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir. İlk yapımında üzerinin düz toprak damlı olduğu tahmin edilmektedir. Günümüzde ise üzeri çatı ile örtülmüştür. Evliya Çelebi, eserinde caminin minaresiz olduğunu yazmıştır³²⁵. Kûfe tipi camiler gurubundan olup enine üç sahnalı sütunlar üzerine oturmaktadır. Bitişğinde Mehmet Efendi'nin inşa ettirdiği muallimhane vardı³²⁶.

Hacı Beyler Camii, günümüze çeşitli onarım ve değişikliklerle gelebilmiştir. 16 Zilhicce 1208/15 Temmuz 1794 tarihli bir belgede; caminin uzun müddetten beri harap bir halde olduğu, mütevellisi olan Seyit Şeyh Mehmet Arif'in camiye "...ta'mîr ve termîm edip, müceddeden minber vaz' ettiği..." belirtilmiştir³²⁷. Cemaziyelevvel 1223/Haziran-Temmuz 1808 tarihli bir *Hurufat Defteri* kaydından ise caminin tekrar tamire muhtaç olduğu Lârende eşrafından Mustafa isimli bir hayırseverin, mabedi tamir ettirdiği anlaşılmaktadır³²⁸. Caminin içindeki bir başka tamir kitabesine göre 1249/1834 yılında Lârende müftülüğüne atanan Hacı Hasip Efendi tarafından tamir edilmiştir³²⁹. Caminin yeri bugünkünden biraz daha önde bulunuyordu. Demiryolu inşası sebebiyle 1321/1903 yılında caminin taç kapısı bazı duvar taşları ve mihrabı yerinden sökülmüş, daha geride ve küçük olarak tekrar inşa edilmiştir. Bu sırada yapının batı cephesinde orijinal kesme taşlar kullanılmış, diğer duvarlar taş üzerine kerpiçe inşa edilerek iç cephedeki payeler azaltılmıştır. Bu işlemlerle cami özgün yapısını tamamen yitirmiştir³³⁰. Konyalı; 1943 yılında camiye ziyaretinde caminin harap bir halde olduğunu görmüştür. Cumhuriyet Dönemi'nde uzun yıllar metruk halde kalmış; 1951 tarihinde tamir edilerek Halk Kütüphanesi hâline getirilmiştir. 1979 tarihinde ise tekrar cami olarak kullanılmaya başlanmıştır³³¹.

³²⁴ TKGM. KK. TTD, no. 584, s. 28. Bu yıllarda Karamanoğullarının, Mısır Memluk Devleti'nin etkisi altında olduğu ve Kölemenlerle sıkı ilişki kurdukları bilinmektedir. Bk. İbn Battûta, *Seyahatnâme*, (çev. İnceleme ve Notlar: A. Sait Aykut), I, İstanbul 2004, s. 414.

³²⁵ *Seyahatnâme*, IX, s. 158.

³²⁶ VAD, no. 569, s. 10; no. 1147, s. 256.

³²⁷ KARŞS, no. 295, s. 79; VAD, no. 558, s. 175.

³²⁸ VAD, no. 1131, s. 104.

³²⁹ VAD, no. 2180, s. 324; Totaysalgır, *aynı eser*, s. 64; D. Ali Gülcan, *Geçmiş Yüzyılların Karaman Büyükleri ve Şairleri*, (kısaltma: *Karaman Büyükleri*), (basım yeri ve yılı yazılmamış), s. 202.

³³⁰ Temizsoy-Uysal, *aynı eser*, s. 64.

³³¹ *Karaman Tarihi*, s. 296-297.

2.17.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Beyler Camii'nin vakfiyesi günümüze kadar ulaşmamakla birlikte vakıfları hakkında tahrir ve ahkâm defterleri ile kadı sicillerinde bilgi bulunmaktadır. 881/1476 tarihli *Karaman Eyaleti Tahriri*'nde “*Hâcı Beğler Câmî'i Vakfı*” başlığı altında kaydedilmiştir. Buna göre vakıf gayrimenkulleri şunlardır: Çeltik Değirmeni'nin ¼ hissesi, Hoca Gazi isimli yer, cami yakınındaki bir bahçe, Süleyman Paşa Hamamı'nın yarısı ve Hazinesdar Seydi'nin mülkü önündeki yarım yer ile Alp Gazi Hamamı'nın yanındaki Velet Bostanı³³².

Hacı Beyler Camii, 888/1483 tarihli vakıf defterinde de yer almıştır. Burada önceki tahrirde kayıtlı olan gayrimenkuller tekrar edilirken bunların yıllık gelirleri de ayrı ayrı yazılmıştır³³³.

Karaman Eyaleti'ne ait XVI. yüzyılın başlarına tarihlenen bir diğer vakıf tahrir defterinde Hacı Beyler Camii'nin vakıf gayrimenkulleri ve bunların gelirlerinde belirgin bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Bu tahrirde, önceki gayrimenkullerin dışında yeni yerler cami vakıfları olarak kaydedilmiştir. Bunların başında dükkân yerleri gelmektedir. Ayrıca Körpe yeri denilen mekânda bulunan ceviz ağaçları ile cami yakınındaki bir bostan yeri, bu gayrimenkullerin arasında gösterilmektedir.

Yine aynı vakıf tahririne göre Hacı Beyler Camii Vakfı'nın gayrimenkullerinin durumunda önemli bir gelişme daha olmuştur. Padişah emri ile Lâl Paşa Hamamı'nın bir kısım hisseleri Hacı Beyler Camii'ne ilhak edilmiştir.

Hacı Beyler Camii Vakfı'na ait gayrimenkullerden olan Çeltik Değirmeni'nin 17 Şevval 939/12 Mayıs 1522 tarihindeki durumu *Karaman Şeriye Sicilleri*'nden tespit edilebilmektedir. Buna göre Hacı Beyler Camii Vakfı'nın mütevellisi Musa Kethüda oğlu Davut Halife, vakfa ait bir Çeltekte Değirmeni'nin bir kısım hisselerini günlük dokuz buçuk akçeye Halil bin Abdi ve Ramazan bin Erdoğan'a kiraya vermiştir³³⁴. Değirmenin bazı hisseleri ise 05 Zilkade 939/29 Mayıs 1533 tarihinde günlük yedi akçeye Yusuf oğlu Mustafa'ya kiralanmıştır³³⁵.

Hacı Beyler Camii'nin vakıfları 937/1530³³⁶ ve 992/1584 tarihli vakıf tahririnde de tekrarlanmaktadır³³⁷.

Hacı Beyler Camii'ne ait vakıflara dair bilgilere XVIII. yüzyılda da rastlanmaktadır. *Karaman Ahkâm Defterleri*'ndeki bir kayda göre Hacı Beyler Camii'nin evahir-i

³³² Fatih Devri *Karaman Vakıfları*, s. 25.

³³³ 888/1483 Tarihli *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 76.

³³⁴ *KARŞS*, no. 324, s. 416.

³³⁵ *KARŞS*, no. 324, s. 417.

³³⁶ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 43.

³³⁷ TKGM. KK. TTD, no. 584, s. 28; BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 1, s. 81.

Rebiyülevvel 1208/27 Ekim-05 Kasım 1793 tarihinde, köy ve mezarlardan gelen bir geliri bulunmamasına karşın Halil Değirmeni olarak isimlendirilen değirmen ile bağ ve zeminlerden gelen gelirleri vardı³³⁸. Lârende'nin Sinle Mahallesi'nde bulunan Lâl Paşa Hamamı'nda Fasih Camii ile beraber Hacı Beğler Camii'nin de hisseleri bulunuyordu³³⁹.

Hacı Beyler Camii Vakfı'nın XIX. yüzyıldaki gayrimenkullerine ait bilgilere *Temettüat* kayıtlarından ulaşılabilmektedir. Buna göre 1260/1844-1845 yılında vakfın tasarrufunda olan 17 dönüm tarla vakıf mütevellileri tarafından muayyen bir bedel karşılığında belli bir süreliğine şahıslara kiraya verilmiştir. Bu tarlaların iki dönümü boya imalatında kullanılan bitkilerin yetiştirildiği “*kökboyası*” tarlası idi³⁴⁰. Bu vakıf gayrimenkulleri, caminin güçlü vakıflara sahip olduğunu göstermektedir.

2.17.5. Görevlileri

Hacı Beyler Camii'nin hitabet ve tevliyetine ait ilk bilgilere 1476³⁴¹ ve 1483³⁴² tarihli vakıf tahrirlerinden ulaşılabilmektedir. İncelenen dönemde de atamalar devam etmiştir³⁴³. Ele alınan dönemde genellikle imamların uhdesine verilen mütevellilik, XVIII. yüzyıl ortalarında müstakil bir görev hâline gelmiştir³⁴⁴. Cami vakıflarının giderek artması müstakil kadroyu zorunlu hâle getirmiş olmalıdır.

Lârende'deki Aktekke şeyhlerinin de “...sinîn-i gayr-i ma'lûmeden beri...” askerî beratı ile Hacı Beyler Camii'nde şeyhlik ve mütevellilik yaptıkları belgelerden anlaşılmaktadır³⁴⁵. Bunların dışında camiye; imam, hatip, vaiz ve müteveli görevlendirmeleri düzenli olarak devam etmiştir³⁴⁶.

2.18. Hacı Hüseyin Efendi/Yukarı Mescit Camii

2.18.1. Adı ve Yeri

Kaynaklarda “*Hacı Hüseyin Mescidi*”³⁴⁷, “*Hacı Hüseyin Halife Câmi'i*”³⁴⁸ gibi isimlerle geçen bu mabet, bulunduğu konum itibarıyla “*Yukarı Mescid*” olarak da isimlendirilmekteydi³⁴⁹. Diğer ismi Ulu Zaviye olan Zaviye Mahallesi'nde bulunuyordu³⁵⁰.

³³⁸ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 1, s. 81.

³³⁹ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 26, s. 14, 24; no. 27, s. 14.

³⁴⁰ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 399, 400, 418, 428.

³⁴¹ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 25.

³⁴² *Murad Çelebi Defteri*, s. 118.

³⁴³ VAD, no. 1131, s. 106.

³⁴⁴ BOA, C. EV, Dosya no. 545, Gömlek no. 26913.

³⁴⁵ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 1, s. 81.

³⁴⁶ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 21, s. 14; C. EV, Dosya no. 250, Gömlek no. 12552; KARŞS, no. 292, s. 74; no. 295, s. 79, 101; no. 333, s. 25, 52; VAD, no. 558, s. 175; no. 561, s. 18; no. 562, s. 14; no. 563, s. 3, 4; no. 569, s. 7, 9, 12; no. 1128, s. 215; no. 1131, s. 103, 104, 106, 108, 109, 111, 112, 114; no. 1119, s. 377; no. 1140, s. 655; no. 1147, s. 254, 259; no. 1154, s. 12.

³⁴⁷ VAD, no. 563, s. 7.

³⁴⁸ VAD, no. 569, s. 8.

³⁴⁹ KARŞS, no. 281, s. 16.

24 Şevval 1223/13 Aralık 1808 tarihli bir belgede ise Şam Pazarı Mahallesi'nde gösterilmekte, banisi Hacı Hüseyin tarafından cemaatinin kalabalık olduğu gerekçesiyle "...*fermân-ı hümâyûn ile minber va'z ederek...*" camiye çevrildiği belirtilmektedir³⁵¹. Caminin yanında Kırçalı Mustafa Efendi Medresesi bulunuyordu³⁵².

2.18.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Başlangıçta mescit olarak inşa edilen Hacı Hüseyin Efendi Camii'nin banisi belgelerde; "*Hâcî Hüseyin Halîfe*" adındaki bir hayırsever olarak geçmektedir³⁵³. XVII. yüzyılda cami mevcut ve faaldi. Yapım tarihini net olarak aydınlatacak herhangi bir belge şimdilik bulunmamaktadır. En eski tarihli atama kaydının, Şevval 1129/Eylül-Ekim 1717 tarihli olduğu dikkate alınır en geç XVII. yüzyıl sonlarında yaptırılmış olmalıdır.

2.18.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Hacı Hüseyin Efendi Camii'nin mimari yapısı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Günümüze ulaşamadığından Lârende'nin klasik dönem özelliklerine uygun olarak geleneksel yöntemlerle, taş-kerpiç malzemeden ve toprak dam örtülü olarak yaptırılmış olmalıdır.

2.18.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Hüseyin Efendi Camii'nin adı Osmanlı Dönemi tahrirlerinde geçmeyip vakfiyesi ile alakalı bir bilgiye de henüz ulaşamamıştır. Yapılan mütevelli atamaları mabedin giderlerini karşılamak için birtakım menkul ve gayrimenkullerinin olabileceğini göstermektedir. Ancak bunlar bilinmemektedir.

2.18.5. Görevlileri

Hacı Hüseyin Efendi Camii'ne incelenen dönemde görevli atamaları yapılmıştır. Tespit edilen en erken tarihli atama belgesi, yukarıda belirtildiği gibi Şevval 1129/Eylül-Ekim 1717 tarihli bir imam atamasıdır.

Hacı Hüseyin Efendi Camii'nin hatiplik kadrosuna da atamalar yapılmıştır. Günlük bir akçe ücretle hatip olan Seyit Hacı Ali vefat edince büyük oğlu Seyit Mehmet, Ramazan 1139/Nisan-Mayıs 1727'de tayin edilmiştir³⁵⁴. Bunların haricinde mabede yapılan başka imam, hatip ve mütevelli atamaları da tespit edilmiştir³⁵⁵.

³⁵⁰ VAD, no. 560, s. 145. Mahalle adını Karamanoğlu II. İbrahim'in devlet adamlarından Şeyh Ali Semerkandî'nin halifesi Ahi Ahmet Halife'nin zaviyesinden almış olup zaviye günümüze kadar gelememiştir. Bk. Gülcan, *Karaman Mahalleleri*, s. 50.

³⁵¹ VAD, no. 560, s. 149; no. 563, s. 7.

³⁵² VAD, no. 560, s. 149; no. 563, s. 7.

³⁵³ KARŞS, no. 281, s. 16; VAD, no. 1131, s. 113.

³⁵⁴ VAD, no. 1128, s. 215.

³⁵⁵ KARŞS, no. 281, s. 16; VAD, no. 558, s. 171; no. 560, s. 149, 154; no. 563, s. 7; no. 569, s. 8, 13; no. 1103, s. 205; no. 1126, s. 179; no. 1128, s. 215; no. 1131, s. 55, 113; no. 1146, s. 9; no. 1154, s. 13.

2.19. Hacı İshak Medrese Mescidi/Camii

2.19.1. Adı ve Yeri

Hacı İshak Medrese Mescidi; Ali Şahne Mahallesi'nde, şimdiki Kale İlkokulu³⁵⁶ ile Hatuniye Medresesi'nin yakınlarında bulunuyordu³⁵⁷.

2.19.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı İshak Medrese Mescidi'nin banisi belgelerde, Hacı İshak Mehmet olarak geçmektedir. Babasının ismi Sefer'dir. Totaysalgır, mescit/caminin Pazarbozan Hanı'nda bir vakfı olduğundan yola çıkarak Karamanoğulları Dönemi'nde yapıldığını yazmıştır³⁵⁸. Fakat Hacı İshak'ın 29 Şevval 1146/4 Nisan 1734 tarihli vakfiyesi³⁵⁹ ve yaşadığı yıllar dikkate alındığında mescidin Osmanlılar zamanında, XVIII. yüzyılın başlarında yaptırılmış olduğu anlaşılmaktadır

2.19.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Hacı İshak Medrese Mescidi, taş malzemeden ve toprak damlı olarak inşa edildiğinden günümüze kadar ulaşamamıştır. Yukarıda geçen belgelerden de anlaşılacağı üzere mescit, aynı ismi taşıyan medresenin bitişiğinde, hem medrese öğrencilerinin tatbikat yeri hem mahalle sakinlerinin vakit namazlarını kıldığı mabetti. 1247/1831-1832 tarihli bir belgeye göre daha önce mescidin küçük ve cemaatinin çok olduğu gerekçesiyle Müderris Hacı Abdullah oğlu Şeyh Hacı Mehmet Efendi ile Kethüdazade İsmail Ağa'nın yardımlarıyla mescide minber konularak camiye çevrilmiştir³⁶⁰. Mescidin bulunduğu yer, Cumhuriyet Dönemi'nde satılmış özel mülkiyete geçmiştir³⁶¹.

2.19.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı İshak Medrese Mescidi ile ilgili bir adet vakfiyeye ulaşılmıştır. 29 Şevval 1146/4 Nisan 1734 yılında Ali Şahne Mahallesi sakinlerinden Safer oğlu Hacı İshak adına tescil edilen bu vakfiye ile mescit ve medresenin yer aldığı manzumeye bir kısım gayrimenkuller vakfedilmiştir. Bunlar; dört dönüm bahçe, Pazarbozan Hanı'nın içinde yer alan ve giriş kapısının hemen sağında bulunan bir adet “*tahtânî*” oda ve farklı yerlerde bulunan üç adet boyalıktır³⁶².

³⁵⁶ D. Ali Gülcan, *Karamanlı Halk Ozanlarından Gufrani ve Kenzi*, Karaman 1991, s. 7.

³⁵⁷ BOA, C. EV, Dosya no. 72, Gömlek no. 3590.

³⁵⁸ *Aynı eser*, s. 28.

³⁵⁹ VAD, no. 735, s. 170.

³⁶⁰ VAD, no. 559, s. 4; no. 2180, s. 153.

³⁶¹ Totaysalgır, *aynı yer*; Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 302.

³⁶² VAD, no. 735, s. 170.

2.19.5. Görevlileri

Hacı İshak Medrese Mescidi Vakfiyesi'nin tescil tarihi 1734 olduğu halde nedense görevli atamalarına dair bilgiler 50 sene sonrasına aittir. Bunların önemli bir kısmı imam kadrosu ile ilgilidir³⁶³.

Hacı İshak Medrese Mescidi'ne camiye çevrildikten sonra hatip atamaları da yapılmıştır. Medresede müderris olanlar “*hasbî*” hatip olarak camide de görev almışlardır. Nitekim Seyit Hacı Mehmet'ten sonra Abdullah oğlu Seyit Ali Efendi, 1247/1831-1832'de hatip olarak atanmıştır³⁶⁴.

Mescitle ilgili 29 Şevval 1146/4 Nisan 1734 tarihli vakfiyeye göre vakfın mütevellisi Vâkîf Hacı İshak olacak, onun vefatından sonra çocukları bu görevi yürüteceklerdir. Bununla birlikte vâkıfın mütevelliliğe atandığına dair bilgi bulunmamaktadır. Şaban 1188/Ekim-Kasım 1774 tarihinde Seyit Mustafa, mescit ve medresenin ortak mütevellisi olarak tayin edilmiştir³⁶⁵.

2.20. Hacı Yahya Camii

2.20.1. Adı ve Yeri

Cedit Mahallesi'nde bulunan Hacı Yahya Camii'nin aşağıda zikredilecek kayıtlarda mescit olarak da geçtiğine bakılırsa mabet, önce mescit olarak yaptırılmış, sonra ihtiyaca binaen camiye çevrilmiştir. Bazı belgelerde Zaviye Mahallesi'nde gösterilmiştir³⁶⁶.

2.20.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı Yahya Camii, Ömer Dede oğlu Hacı Yahya tarafından yaptırılmış olup (Bk. Ek-VII)³⁶⁷ inşa tarihini aydınlatacak bir kitabe veya belge henüz bulunmamaktadır. Ulaşılabilen evasıt-ı Muharrem 1193/29 Ocak-/Şubat 1779 tarihli en eski vakıf kaydı³⁶⁸ dikkate alınarak mescidin, en geç XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yaptırıldığı söylenebilir.

2.20.3. Mimari Yapısı ve Onarımları

Günümüzde mevcut olmayan Hacı Yahya Camii'nin mimari yapısı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Evasıt-ı Muharrem 1193/29 Ocak-7 Şubat 1779'da onarım masrafları için 27 kuruş harcanmış³⁶⁹ ancak yapılanlar hakkında bilgi verilmemiştir.

³⁶³ BOA, C. EV, Dosya no. 72, Gömlek no. 3590; BOA, C. EV, Dosya no. 72, Gömlek no. 3590; VAD, no. 558, s. 169, 174; no. 560, s. 149, 152; no. 561, s. 8-9; no. 562, s. 12; no. 569, s. 19; no. 1155, s. 10.

³⁶⁴ VAD, no. 559, s. 4.

³⁶⁵ VAD, no. 1154, s. 13.

³⁶⁶ VAD, no. 558, s. 176.

³⁶⁷ BOA, C. EV, Dosya no. 111, Gömlek no. 5509.

³⁶⁸ KARŞS, no. 297, s. 110.

³⁶⁹ KARŞS, no. 297, s. 111.

2.20.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Yahya Camii'nin vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak fonksiyonunu devam ettirebilmesi için bir kısım vakıf gelirleri mevcuttu. Yukarıda zikredilen evasıt-ı Muharrem 1193/29 Ocak-7 Şubat 1179 tarihli kadı siciline göre Ömer Dede oğlu Hacı Osman tarafından vakfedilen 15 dönüm tarla mabedin vakfı idi. Gayrimenkullerin kira gelirleri vakıf için önemli bir gelir kaynağı olup aynı tarihte cami vakfının Molla Hasan'da 10 kuruş, Hacı Osman'da yedi kuruş nakit parası bulunuyordu.

2.20.5. Görevlileri

Hacı Yahya Camii'ne incelenen dönemde imam-hatip, vakfına ise mütevellî atamaları yapılmıştır³⁷⁰.

2.21. Hatip Mahalle Camii

2.21.1. Adı ve Yeri

Hatip Mahalle Camii, kendi ismi ile anılan Hatip Mahallesi'nde bulunmaktaydı³⁷¹. Eski tarihli belgelerde “*Hatib*”³⁷² veya “*Hatib Mahallesi*”³⁷³ Mescidi olarak da geçen mabedin, 04 Rebiyülahir 1194/9 Nisan 1780 tarihli bir belgede³⁷⁴ cami olarak geçtiğine bakılırsa sonradan ihtiyaca binaen camiye çevrilmiştir.

2.21.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hatip Mahalle Camii'nin banisini ve yapım tarihini net olarak aydınlatacak herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır. Caminin imamlık kadrosuna yapılan Rebiyülahir 1122/Mayıs-Haziran 1710 tarihli en eski atama³⁷⁵ bilgileri göz önüne alınarak mahalle sakinleri tarafından en geç XVII. yüzyılın sonlarında yaptırıldığı söylenebilir.

2.21.3. Mimari Yapısı

Hatip Mahalle Camii günümüze kadar ulaşamamış, mimari yapısı ve müştemilatı hakkında da henüz bir belgeye rastlanmamıştır. Yıkıldığı göz önüne alındığında basit mimari tekniklerle taş ve kerpiç malzemeden geleneksel yöntemlerle yaptırıldığı söylenebilir.

2.21.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Vakfiyesi hakkında henüz bir bilgiye ulaşılamayan Hatip Camii'nin bakım-onarım ve görevli ücretleri gibi giderlerini karşılamak için bir kısım menkul ve gayrimenkullerinin olabileceği, cami vakfına yapılan mütevellî atamalarından anlaşılmakta ancak bunların neler olduğu bilinmemektedir.

³⁷⁰ BOA, C. EV, Dosya no. 111, Gömlek no. 5509; VAD, no. 558, s. 176.

³⁷¹ KARŞS, no. 290, s. 55.

³⁷² VAD, no. 1131, s. 106.

³⁷³ VAD, no. 1150, s. 7.

³⁷⁴ VAD, no. 1147, s. 258.

³⁷⁵ VAD, no. 1131, s. 103.

2.21.5. Görevlileri

Hatip Mahalle Camii'nde incelenen dönemde imam ve müteveli atamalarına dair çok sayıda kayıt bulunmaktadır³⁷⁶.

2.22. İdemit Mahalle/Cuma Camii

2.22.1. Adı ve Yeri

Belgelerde “*İdemit Mahallesi'nde câmi*”³⁷⁷ bulunduğu mahallenin isminden dolayı “*İdemit Mahalle Cami'i*”, bazı kayıtlarda ise “*Cum'a Cami'i*” olarak geçmektedir³⁷⁸.

2.22.2. Banisi ve Yapım Tarihi

İdemit Mahalle Camii'nin banisi hakkında henüz herhangi bir kayıt bulunamamıştır. Özel bir isimle anılmadığına bakılırsa mahallenin hayırseverleri tarafından yaptırıldığı tahmin edilebilir. *Hurufat Defterleri*'ndeki Rebiyülahir 1130/Mart-Nisan 1718 tarihli ilk atama kayıtlarına³⁷⁹ göre en geç XVII. yüzyılın sonlarında yaptırılmıştır.

2.22.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

İdemit Mahalle Camii günümüze kadar ulaşamamış olup mimari yapısı ve müştemilatı hakkında şimdilik bir bilgiye rastlanmamıştır. Ayakta kalamadığına göre toprak ve kerpiç malzemeden geleneksel yöntemlerle yaptırılmış olmalıdır.

2.22.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

İdemit Mahalle Camii'nin vakfiyesi ve vakıfları hakkında henüz bir bilgiye ulaşamamıştır. Bu durumda caminin; tamirat, tadilat ve görevli giderleri mahalle sakinlerince karşılanmış olmalıdır.

2.22.5. Görevlileri

İdemit Mahalle Camii'ne incelenen dönemde düzenli olarak imam ve hatipler tayin edilmiştir³⁸⁰.

2.23. Karamanoğlu İbrahim Bey İmaret Camii

2.23.1. Adı ve Yeri

İmaret Camii, Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti imaret müştemilatında bulunmakta idi³⁸¹. Vakfiyesinde mescit olarak geçmesine rağmen XVIII. yüzyıl vakıf kayıtlarında cami olarak zikredilmesi³⁸², sonradan camiye çevrildiğini göstermektedir.

³⁷⁶ KARŞS, no. 290, s. 55; VAD, no. 1119, s. 377; no. 1131, s. 103, 105-106; no. 1146, s. 10; no. 1147, s. 258; no. 1150, s. 7.

³⁷⁷ VAD, no. 1131, s. 112.

³⁷⁸ VAD, no. 1131, s. 113; no. 1148, s. 18.

³⁷⁹ VAD, no. 1131, s. 109.

³⁸⁰ VAD, no. 1119, s. 377; no. 1131, s. 109, 112; no. 1148, s. 18.

³⁸¹ VAD, no. 1131, s. 105.

³⁸² VAD, no. 1131, s. 104, 108, 109.

Karamanoğlu İbrahim Bey İmarek Camii, belgelerde İmarek Mahallesi'nde gösterilmektedir³⁸³. Vakfiyesinden anlaşıldığına göre imaret ve mescit şehrin dışında ve doğusunda bulunuyordu³⁸⁴. Mabedin yeri, günümüzde de İmarek Mahallesi olarak adlandırılmaktadır³⁸⁵.

2.23.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Karamanoğlu İbrahim Bey İmarek ve Mescit/Camii'nin vakfiyesine göre banisi Karamanoğlu II. İbrahim Bey olup 836/1432 yılında inşa ettirilmiştir³⁸⁶.

2.23.3. Mimari Yapısı ve Müstemilatı

Karamanoğlu İbrahim Bey İmarek Camii müstemilatında mabet ile beraber darülcürre, aşevi ve misafir odaları olduğu vakfiyesinde belirtilmiştir. Daha sonra bunlara türbe bölümü de eklenmiştir.

Yapının iç ve dış kısımlarında bütünü ile kesme taş kullanılmıştır. Namaz vakitleri haricinde eğitim yeri işlevi gören cami; girişin tam karşısında zemini yükseltilmiş, tonozla örtülü olan ana eyvandır. Buranın duvarları belli bir yüksekliğe kadar çini ile kaplanmıştır. Ana eyvanın iki yanında, kubbe ile örtülü ve giriş kapılarının üzerinde taşla yazılmış vakfiye özetleri bulunan kare planlı odalar yer almaktadır. Bu odalar, kışlık mabet ve dersane olarak kullanılmıştır³⁸⁷.

Caminin günümüzde İstanbul Çinili Köşk'te sergilenen mihrabı, çiniden yapılmıştır. Minare yapıya sonradan eklenmiştir³⁸⁸.

2.23.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Karamanoğlu İbrahim Bey İmarek ve Camii'nin Karamanoğlu II. İbrahim Bey tarafından düzenlenen 835/1432 tarihli vakfiyesinin orijinali günümüze kadar gelebilmiştir. Vakfiyeye göre caminin dâhil olduğu imaret ve müstemilatına gelir getirecek Lârende içinde ve dışında bulunan birçok gayrimenkul vakıf hâline getirilmiştir³⁸⁹.

Karamanoğlu İbrahim Bey İmarek Camii vakıflarının XVIII. yüzyıldaki durumunu *Ahkâm Defterleri*'nden de takip etmek mümkün olmaktadır. Buna göre Lârende Kadısı'na merkezden yazılan evahir-i Rebiyülevvel 1199/01-10 Şubat 1785 tarihli bir hükümde; Lârende'ye tabi Durdu, Bektaş, Uzunkışla, Keçikoyu köyleri; Aladağ'a bağlı Yerkuyu köyü

³⁸³ KARŞS, no. 291, s. 49.

³⁸⁴ VAD, no. 2113, s. 336.

³⁸⁵ Tapuda 28-24 D pafta, 755 (3078) ada, 22 parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 11.07.1980 tarih ve A-2313 nolu kararı ile I. grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, "İbrahim Bey Türbesi Dosyası", Klasör no. 15.

³⁸⁶ VAD, no. 2113, s. 336.

³⁸⁷ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 410.

³⁸⁸ Dülgerler, *aynı eser*, s. 116-117.

³⁸⁹ VAD, no. 2113, s. 333-336.

ile Kaş nahiyesine bağlı İbradı, Hanlı, Hisarcık, Sarıkaya, Düdükçü, Akburun, Kuş köylerinin nisf öşürleri imaret ve caminin vakıfları olduğu halde bu gelirlerin tımar sahipleri tarafından gasp edildiği belirtilip “*nisf ’öşürlerin taraf-ı vakfa ahz ve kabz etdirilmesi*” istenmiştir³⁹⁰.

2.23.5. Görevlileri

Karamanoğlu İbrahim Bey İmaret ve Camii’nde görev alacak imamların özellikleri 835/1432 tarihli yukarıda tanıtılan vakfiyede belirtilmiştir. Buna göre imamlarda namaza ait tüm hususları layıkıyla bilmeleri ve Hanefi Mezhebi’nden olmaları şartı aranmıştır. Ücreti ise imamet ve Kur’an tilaveti görevinden senelik 450 dirhem gümüş akçe olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede çalışılan dönemde de imam atamaları yapılmıştır³⁹¹.

Karamanoğlu İbrahim Bey İmaret ve Camii’nin yukarıda zikredilen vakfiyesinde, vakıfta görev alacak mütevellilerin hususiyetleri de belirtilmiştir. Vakfın tevliyeti, vâkıf İbrahim Bey hayatta oldukça kendisinde, vefatından sonra evladının üzerinde olacaktır. Nesli kesilecek olursa, zamanın hükümdarı, kadısı ve imamı gibi liyakatli kimselere verilecektir. Ayrıca mütevelliler; imaretin tüm görevlilerini takip edecek, görevinde ihmali olanları uyaracaktır. Vazifesinde kusuru olanları öncelikle “*kavl-i leyyîn*” yani yumuşak sözle ile ikaz edecek, sorun devam ederse yevmiye kesintisi yapabilecek, son aşama da görevden alınıp yerine vasıflı kişilerin atanması için gerekli girişimlerde bulunacaktır.

Vâkıfın şartları çerçevesinde incelenen dönemde müteveli atamaları yapılmıştır³⁹². Bunların dışında mabedin de dâhil olduğu imaret müstemilatına şeyh, tefsirhan, cüzhan, naathan, cabi, nakîb, çeşmeci, çerağî, ferraş, bevvap, serrac, su yolcu atamaları yapılmış olup³⁹³ bunlar, imaret başlığı altında incelenecektir.

2.24. Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviye ve Camii

2.24.1. Adı ve Yeri

Kirişçi Baba Camii, günümüzde Kirişçi Mahallesi, Yunus Emre Caddesi üzerindedir³⁹⁴. En eski kayıt olan Fatih Dönemi Tahriri’nde (1476), “*Sinle*” Mahallesi’nde Kirişçi Baba Zaviyesi olarak gösterilmekte³⁹⁵ ve zaviyenin yanında bir de mescidin olduğu bilgisi yer almaktadır. XVI. yüzyıl kayıtlarında “*Zâviye-i Yunus Emre el-Meşhûr bi-Kirişçi*

³⁹⁰ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 19, s. 26.

³⁹¹ KARŞS, no. 292, s. 10; VAD, no. 1131, s. 105.

³⁹² KARŞS, no. 277, s. 33; no. 280, s. 17.

³⁹³ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 19, s. 1; KARŞS, no. 290, s. 100; no. 291, s. 46; no. 292 s. 12, 77; no. 293, s. 46; VAD, no. 1131, s. 104, 107, 108, 109; no. 1139, s. 155.

³⁹⁴ Tapuda 32-24 A pafta, 539 ada, 2 parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü’nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci sınıf tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Yunus Emre Camii Dosyası”, Klasör no. 18.

³⁹⁵ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 31.

Baba” olarak geçmektedir (Bk. Ek- XI)³⁹⁶. XVIII. yüzyıl başlarında “*Kirişçi Baba Mahallesi’nde Yunus Emrem Zâviyesi*” olarak³⁹⁷ anılmaya devam eden yapıya 1168/1754-1755’te ise “*Kirişçi Baba Mahallesi’nde Kirişçi Baba Camii*” denmektedir³⁹⁸. Bazı Osmanlı arşiv belgelerinde “*Hânkah*” olarak geçtiği dikkate alınırsa³⁹⁹ ilgili bölümde ayrıca inceleneceği üzere cami bölümünün geniş bir tarikat yapısı olan Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviyesi’nin müstemilatında daha başlangıçtan itibaren bulunduğu söylenebilir.

2.24.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Türkiye Selçuklu Sultanlarının Orta Asya kökenli Türk mutasavvıflarına kucak açmasıyla⁴⁰⁰ başkent Konya ve Karaman, XIII. yüzyıl başlarında tasavvufi zenginliğin yoğun olarak yaşandığı bir bölge hâline gelmiştir. Özellikle Mevlâna ve ailesinin Karaman’da bir müddet kalması mutasavvıfların dikkatini çekmiş, değişik tasavvuf kollarına mensup birçok şeyh, dervişleriyle birlikte Karaman’a gelip yerleşmiştir⁴⁰¹. Bunlardan biri de Yunus Emre’dir.

Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviyesi ve Camii’nin banisi ve Yunus Emre’nin Türbesi konusunda değişik görüşler ortaya çıkmıştır. Nitekim Evliya Çelebi, Lârende’yi ziyaretinde cami ve müstemilatını görmüş ve eserinde Yunus Emre’nin burada metfun olduğunu belirtmiştir⁴⁰². Abdurrahman Câmî’nin “*Nefahatü’l-Üns*” adlı eserini Türkçeye tercüme eden Lâmiî Çelebi ise Yunus Emre’nin, Kütahya suyunun Sakarya suyuna karıştığı yerin yakınına defnedildiğini yazmıştır⁴⁰³. Bu durumda Karaman’daki Yunus Emre’nin kimliği üzerinde ayrıntılı olarak durmak gerekmektedir.

Yazdığı tasavvufi şiirlerle Türk kültürüne önemli katkılar sağlayan Yunus Emre’nin⁴⁰⁴, kendi eseri olarak bilinen “*Risâlet’ün-Nushiye*”de verdiği bilgilerden yola çıkarak araştırmacılar, genellikle onun 1240-1320 yılları arasında yaşadığı kanısına varmışlardır⁴⁰⁵. Yunus Emre’nin hayatı hakkındaki malumat, onun vefatından çok sonra yazılan menkıbe ve rivayetlere dayanmaktadır⁴⁰⁶. Bu sebeple Yunus Emre’nin yaşadığı yer ve faaliyetleri hakkında en objektif bilgileri resmî arşiv belgelerinde aramak daha doğru

³⁹⁶ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39b.

³⁹⁷ VAD, no. 1150, s. 4.

³⁹⁸ VAD, no. 1103, s. 205.

³⁹⁹ BOA, C. EV, Dosya no. 405, Gömlek no. 20515.

⁴⁰⁰ Ferîdûn bin Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler (Risâle)*, (çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1977, s. 23; Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara 1985, s. 94-98.

⁴⁰¹ Cemile Halilović Tekin, “Karaman Turizmi İçin Yunus Emre Tekkesi’nin Önemi”, *Karaman Ulusal Kültür ve İnanç Sempozyumu (23-24-25 Mart 2012)*, Karaman 2012, s. 214.

⁴⁰² *Seyahatnâme*, IX, s. 159.

⁴⁰³ *Tercüme-i Nefahatü’l-Üns*, İstanbul 1289, s. 691.

⁴⁰⁴ Nişancı Mehmet Paşa, *aynı yazma*, s. 68b.

⁴⁰⁵ Yunus Emre, *Dîvân ve Risâlet’ün-Nushiye*, (haz. Mustafa Tatcı), İstanbul 2008, s. 7.

⁴⁰⁶ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü’t-Tevârih*, II, İstanbul 1279, s. 429; Meedi Mehmet Efendi, *Tercüme-i Şakâik*, İstanbul 1269, s. 281-282.

olacaktır. Arşiv kayıtlarında Yunus Emre hakkındaki bilgiler çoğunlukla iki şehre ait kaynaklarda yoğunlaşmaktadır. Bunlardan biri yukarıda da belirtildiği gibi Eskişehir'in Sivrihisar kazası Sarı köyünü işaret etmektedir⁴⁰⁷. Bu hususta en eski bilgiler, 1520 tarihli tahrir defterinden tespit edilmektedir. Bu defterde, Eskişehir yakınlarındaki “*Saru köyünde Yunus Emir Bey'in bir çiftlik vakıf yeri var imiş. Zâviyesine kadîmden vakıf imiş. Şimdi evlâdından Osman oğlu Şeyh Mehmed tasarruf ider...*” bilgisi yer almaktadır⁴⁰⁸. Burada geçen Yunus Emir Bey adlı farklı bir kişi Yunus Emre ile karıştırılmış olmalıdır.

Yunus Emre'nin Karamanla ilişkisini ortaya koyan belgeler ise Kanuni'den çok önce Fatih Dönemi'ne ait 1476 tarihli vakıf tahririne kadar inmektedir⁴⁰⁹. Burada Yunus Emre Zaviyesi ve Mescidi'nin diğer ismi olan Kirişçi Baba Zaviyesi ve Mescidi'nin vakıfları tespit edilmiştir. 1483 tarihli II. Bayezit Dönemi tahririnde de yeni ilave edilen mülklerle birlikte tekrar kaydedilmiştir⁴¹⁰. Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) yaptırdığı 1518 tarihli tahrirden ise Yunus Emre'nin Lârende'de yaşadığı, Karamanoğlu İbrahim Bey'den hüccetli olarak mal varlığına sahip olduğu öğrenilmektedir⁴¹¹. Bu durumda Yunus Emre'nin yaşadığı yıllar dikkate alınırsa tahrirde geçen Karamanoğlu İbrahim Bey, İbn Battuta'nın (ö. 1368) da Lârende'de hükümdar olarak görüştüğü⁴¹², Bedrettin unvanını kullanan I. İbrahim Bey (1318-1333/1340- ?) olmalıdır. Yunus Emre ile ilgili XVIII. ve XIX. yüzyıllarda da devam eden belge çeşitliliği⁴¹³ onun Karamanlı olduğunu büyük ölçüde güçlendirse de en eski kaydın bile Yunus Emre'nin ölümünden 156 yıl sonrasına ait olduğunu unutmamak gerekmektedir.

Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviyesi Camii'nin yapım tarihini aydınlatacak herhangi bir kitabe veya belgeye şimdiye kadar rastlanmamıştır. 1330/1912 tarihli *Konya Vilayet Salnâmesi*'nde inşa tarihi 750/1349-1350 olarak kaydedilmiştir⁴¹⁴. Araştırmacılar bu konuda farklı tarihler ileri sürmüşlerdir. E. Diez, Aslanapa ve Koman⁴¹⁵ ile A. Kızıltan⁴¹⁶ ve

⁴⁰⁷ Hulûsi Güngör, “Devlet Arşivlerinde Yunus Emre ile İlgili Belgelerin Ortaya Koyduğu Gerçekler”, *Vakıf Haftası Kitabı*, VIII, Ankara 1991, s. 38-39.

⁴⁰⁸ İbrahim Hakkı Konyalı, “Yunus Emre Nerelidir?”, *Yedigün Dergisi*, S. 626 (1945), s. 5.

⁴⁰⁹ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 31.

⁴¹⁰ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 83.

⁴¹¹ Ömer Lütfi Barkan, “Osmanlı imparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak vakıflar ve temlikler (I) - İstilâ devirlerinin kolonizatör Türk dervişleri ve zâviyeler”, *VD*, S. 2 (1942), s. 333.

⁴¹² İbn Battûta, *aynı yer*.

⁴¹³ Ramazan 1036/20 Mayıs 1627 tarihli bir kadı sicilinde; “*Medîne-i Lârende mahallâtından Kirişçi Mahallesi'nde medfûn kutbü'l-ârifin Yunus Emre sırrihü'l-azîz hazretleri*” olarak geçmiştir (*KARŞS*, no. 293, s. 74). 03 Muharrem 1218/25 Nisan 1803 tarihli bir Hurufat kaydında, “...*Kutbü'l-arifin, gavsü'l-vasilîn Yunus Emre kuddese sırrahü'l-azîz hazretleri zaviyesi...*” şeklinde geçmektedir (*VAD*, no. 561, s. 7). 1289/1872 tarihli Konya Salnâmesi'nde ise “*Karaman'da kibâr-ı evliyaullahtan Tapduk ve Yunus Emrem medfûndurlar...*” tespiti yapılmıştır. *KVS*, tarih: 1289/1872, s. 88.

⁴¹⁴ *KVS*, tarih: 1330/1912, s. 125.

⁴¹⁵ E. Diez-O. Aslanapa-M. Mesut Koman, *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950, s. 44.

⁴¹⁶ A. Kızıltan, *Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescidler*, İstanbul 1958, s. 31.

Konyalı⁴¹⁷ herhangi bir tarih vermezken Dülgerler⁴¹⁸, mabedi 1382 tarihinden önceki yıllara tarihlendirmek gerektiğini yazmıştır. Hazirede bulunan mezar taşı tarihleri ve Yunus Emre'nin yaşadığı yıllar dikkate alınarak zaviye ve caminin en erken XIV. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiği söylenebilir.

2.24.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviyesi ve Camii; orijinal şekliyle zaviye⁴¹⁹, hazire ve türbeden⁴²⁰ oluşmaktadır. Zaviye ve hazire bölümleri ayakta değilken cami bölümü birçok tamiratlarla günümüze kadar ulaşmıştır. Tespit edilebilen ilk onarımların XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin merkezî idaresi tarafından yaptırıldığı görülmektedir. 29 Recep 1199/7 Haziran 1785 tarihinde yapılan keşif sonrası 2.000 kuruşluk bir meblağla yeniden yapılmasına karar verilmiş olmasına rağmen tamirin istenilen şekilde tamamlanamadığı anlaşılmaktadır. Bunun üzerine onarımın kâmilan bitirilmesi için 1.000 kuruşluk daha ek tahsisat istenmiştir⁴²¹. Yapılan ödenekler, Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviyesi'nin Osmanlı Devleti tarafından özel olarak desteklendiğini, faal olması için gerekli yardımların yapıldığını göstermektedir. Nitekim 1274/1858 tarihinde zaviyedeki Halvetî fukara ve dervişan için Karaman cizyesinden “*taâmiye*” adı altında bir tahsisatın ayrılması⁴²² bunu doğrulamaktadır.

Günümüze ulaşan Kirişçi Baba/Yunus Emre Camii; dışı kesme, içi ise moloz taştan yaptırılmış olup üzeri sıvanmıştır. Kare planlı yalın bir yapıdır. Sekizgen “*sagır*” kubbesi bulunmaktadır⁴²³. Caminin merkezî kubbesi önceleri yuvarlak ve taş kaplama iken Karaman Belediyesi tarafından piramit biçimindeki taş çatı ekletilmiş, böylece özgün mimarisi bozulmuştur. Yakın dönemde bu külah sökülmüş, aslına göre onarılmıştır. Bu sırada son cemaat yerinin yıkılmış olan kubbeleri de yenilenmiştir. Giriş kapısının sağında ve solunda birer mihrap nişi bulunmaktadır⁴²⁴. Caminin giriş yönünde beş kubbeli son cemaat revakı mevcuttur.

Yunus Emre Camii'nin bir de minaresi vardı. Konyalı; 30 Mart 1944 tarihindeki ziyaretinde caminin altı ağaç sütunlu kısa bir tahta minaresinin olduğunu, daha sonraki onarımlar sırasında bunun kaldırılarak yerine tuğla bir minarenin inşa edildiğini yazmıştır⁴²⁵.

⁴¹⁷ *Karaman Tarihi*, s. 364, 377.

⁴¹⁸ *Aynı eser*, s. 87.

⁴¹⁹ *KARŞS*, no. 292, s. 9.

⁴²⁰ *KARŞS*, no. 293, s. 74.

⁴²¹ BOA, C. EV, Dosya no. 405, Gömlek no. 20515.

⁴²² Tekin, *aynı tebliğ*, s. 215.

⁴²³ Dülgerler, *aynı eser*, s. 88.

⁴²⁴ Temizsoy-Uysal, *aynı eser*, s. 69.

⁴²⁵ *Karaman Tarihi*, s. 366.

Bu minare hâlen ayaktadır. Müştemilatla bulunan sarnıç ve çeşmeler de 1960 yılındaki genişletme çalışmaları kapsamında yıkılmış, bu yüzden günümüze ulaşamamıştır⁴²⁶.

2.24.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviye ve Camii'nin vakfiyesi şu ana kadar tespit edilemese de vakıf gayrimenkulleri tahrir defterlerine kaydedilmiştir. Bunun ilki 881/1476 tarihli olup vakıfları şu şekilde belirtilmiştir: Zaviye, Ulukapı ve İğlübağı yanında birer kıta yer, Keklice civarında üç kıta yer, Porsuk ve Emir Musa Medresesi civarında birer bağ ile Kavak Dersi'nde Kirişçi Değirmeni⁴²⁷.

Yunus Emre'ye saygısından dolayı hayırseverlerin ilgi alanına giren Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviye ve Camii'nin XV. yüzyıl sonlarından itibaren vakıflarında sürekli artış görülmektedir. Aşağıda bu vakıfların durumu kronolojik sıraya göre incelenecektir.

II. Bayezit Dönemi'nde tamamlanan 888/1483 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri* Defteri'nde önceki tahrirden farklı olarak iki ayrı değirmen ile bir kırıthane, bir bezirhane, harap vaziyette olan beş dükkân ve toplam 15 dönüm zemin kaydedilmiştir⁴²⁸.

Yunus Emre Zaviyesi'ne dair XVI. yüzyıl başlarına ait olan *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*'nde ise yukarıda zikredilen değirmenlerin ikisi de harap olarak kaydedilmiştir⁴²⁹. Yine XVI. yüzyıla ait olan bir diğer vakıf tahririnde (937/1530) tespit edilen zaviyenin⁴³⁰ gayrimenkullerinde artışlar olduğu görülmektedir. Buna göre vakfa ait araziler dokuz dönüme, bağların sayısı da dörde çıkmış, bir bahçe ilave edilmiştir. XVI. yüzyıl başlarında harap olarak kaydedilen iki değirmen, 1530 tarihinden önce bakım ve onarımdan geçmiş tekrar işlerlik kazanmıştır.

Bölge sakinlerinin Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviye ve Camii'ne ilgisi giderek artmış, bunun için maddi yönden destek olmuşlardır. Nitekim Lârende sakinlerinden Zeliha Hatun, evahir-i Zilhicce 939/14-22 Temmuz 1533 tarihinde bir “*nukud vakfı*” kurmuştur. Belgeye göre; “*Mâl-ı hâlisinden 400 'akçayı ifrâz edüb Kirişçi Câmî'i'ne hasbeten-lillah vakf*” etmiştir⁴³¹.

Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviyesi ve müştemilatının vakıfları ve bu vakıflara ait gelirler, III. Murat Dönemi 992/1584 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*'nde de tespit

⁴²⁶ Ahmet Talat Duru, *Yunus Şeyhliği*, Ankara 1993, s. 8.

⁴²⁷ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 31.

⁴²⁸ 888/1483 Tarihli *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 83.

⁴²⁹ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 146.

⁴³⁰ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 119.

⁴³¹ *KARŞS*, no. 324, s. 105.

edilmiştir. Buna göre deftere önceki tahrirlerde geçmeyen bir debbağhane ile bir ev yeri kaydedilmiştir (Bk. Ek- XI)⁴³².

Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviyesi ve Camii'nin vakıf gelirlerinde daha sonraki dönemlerde de değişiklikler olmuştur. Karaman Ahkâm Defteri'ne kayıtlı evahir-i Safer 1240/15-24 Ekim 1824 tarihli bir hükümde manzumenin vakıflarına dair yeni bilgilere ulaşılabilmektedir. Buna göre Kuştemur köyünün salariye mahsulatı ile rüsumatı, gendüm, şair, resmiçift ve bennak gelirlerinin Kirişçi Baba Zaviye ve Camii'ne tahsis edildiği görülmektedir⁴³³.

Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviye ve Camii'nin vakıf gayrimenkullerinin durumu, XIX. yüzyılın ilk yarısında eskiye göre büyük değişikliğe uğramıştır. 1260/1844-1845 tarihinde vakfa ait iki dönümü kök boya tarlası ve bir dönümü bostan tarlasından oluşan toplam 27 dönüm tarla ile bir dönüm bahçe mevcut idi⁴³⁴.

2.24.5. Görevlileri

Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviye ve Camii'ne çok sayıda görevli ataması tespit edilmiştir. Tekke vassına sahip olduğu için buraya eskiden sadece şeyh atamaları yapılmıyordu. Bununla ilgili ilk kayıt, 888/1483 tarihli olup⁴³⁵ buraya atanan şeyhler, tekke ve zaviyeler bölümünde ayrıntılı olarak incelenecektir.

Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviye ve Camii Vakfı'nda görev yapan mütevellilere ait tespit edilen en eski kayıt, evail-i Ramazan 940/16-25 Mart 1534 tarihine aittir. Bu tarihte Hoca Ali oğlu Hacı Ahmet, vakfın mütevellisi idi⁴³⁶. Diğer görevlilere ait belgeler eski olmayıp XVIII. yüzyılın ilk çeyreği ve sonrasına aittir. *Hurufat Defterleri*'nden tespit edilebilen en eski atama, Rebiyülahir 1122/Mayıs-Haziran 1710 tarihli olup buna göre görevinde kusuru olan Yahya Halife yerine Seyit Mehmet, müteveli olarak görevlendirilmiştir⁴³⁷.

Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviye ve Camii'ne atanan bazı imamlar “*hasbî*” yani ücretsiz olarak görev yapmıştır⁴³⁸. Tayin edilen bazı imamlar hatiplik vazifesini de üstlenmişlerdir⁴³⁹.

⁴³² TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39b.

⁴³³ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 32, s. 111; 25 Muharrem 1243/18 Ağustos 1827 tarihli bir kayıta Kuştemur karyesi mutasarrıfı Kızıllı Ali'nin, vakfa ait olan hisseyi vermemesi üzerine hukuki süreç başlamış, yapılan keşif sonrasında buradaki arsa, bağ ve değirmenin vakfa ait olduğu ve gereğinin buna göre yapılması istenmiştir. *KARŞS*, no. 324, s. 31.

⁴³⁴ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 390, 398, 400, 402, 405, 409, 425, 455, 456.

⁴³⁵ 888/1483 Tarihli *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 83.

⁴³⁶ Mütevellilik yapan Hoca Ali oğlu Hacı Ahmet, vakfa ait bazı gayrimenkullere ait bazı icâre sözleşmelerini Lârende Kadısı huzunda yapmıştır. *KARŞS*, no. 324, s. 213.

⁴³⁷ VAD, no. 1131, s. 103. Şaban 1185/Kasım-Aralık 1771.

⁴³⁸ VAD, no. 1148, s. 18.

Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviye ve Camii'nde müezzinlik yapan görevliler de bulunmaktaydı. 16 Zilkade 1220/05 Şubat 1806 tarihli kayıttan camide beratlı müezzinlerin görev yaptığı anlaşılmaktadır⁴⁴⁰. Buna göre müezzin atamaları bu tarihten daha önce, XVIII. yüzyılın ortalarında başlamış olmalıdır. Bunların dışında mabede incelenen dönem boyunca çok sayıda görevli tayin edilmiştir⁴⁴¹.

2.25. Külahçılar Camii

2.25.1. Adı ve Yeri

Külahçılar Camii, *Hurufat Defterleri*'ndeki kayıtlara göre Fenari Mahallesi'nde Külahçılar Çarşısı'nda gösterilmektedir⁴⁴². Bu durumda mabedin, Karaman şehrinin çarşı camilerinden birisi olduğu söylenebilir.

2.25.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Külahçılar Camii, yukarıda bahsedilen kayda göre Köylüoğlu Hacı Veli adındaki bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır. Şaban 1123/Eylül-Ekim 1711 tarihli en eski atama kaydından⁴⁴³ yola çıkarak mabedin, en geç XVII. yüzyıl sonlarında inşa edildiği düşünülebilir.

2.25.3. Mimari Yapısı

Külahçılar Camii, günümüzde mevcut olmayıp çıkan yangınlar sonrasında uzun yıllar atıl vaziyette kalmış ve 1964 yılında tekrar yanarak yok olmuştur. Konyalı; caminin önceki hâlini görmüş, mabedin boyuna bir planla tasarlandığını, sağında ve kıble tarafında beş pencere bulunduğunu, mihrabının taştan işlemeli bir şekilde yapıldığını ve üstünün toprak damla örtülü olduğunu yazmıştır⁴⁴⁴.

2.25.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Külahçılar Camii'nin vakfiyesi hakkında şimdilik herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak Köylüzade Hacı Veli Vakfı'ndan ücretlerini alan imam ve hatip atamaları bulunmaktadır⁴⁴⁵. Bu durumda Köylüzade Hacı Veli Vakfı'nın, Külahçı Camii'nin vakfi olduğu söylenebilir.

⁴³⁹ VAD, no. 1149, s. 3.

⁴⁴⁰ VAD, no. 561, s. 16.

⁴⁴¹ KARŞS, no. 292, s. 9, 77; BOA, C. EV, Dosya no. 36, Gömlek no. 1753; *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 34, s. 14; VAD, no. 559, s. 6; no. 560, s. 152, 153; no. 561, s. 1, 7, 16, 17, 18, 19, 22; no. 562, s. 14-15, 18-19; no. 563, s. 10; no. 569, s. 9, 15, 18/1, 18/2; no. 1103, s. 205; no. 1131, s. 111; no. 1148, s. 18; no. 1149, s. 3; no. 1154, s. 13; no. 1155, s. 5; no. 2180, s. 171.

⁴⁴² VAD, no. 1131, s. 104.

⁴⁴³ VAD, no. 1131, s. 104.

⁴⁴⁴ *Karaman Tarihi*, s. 336.

⁴⁴⁵ KARŞS, no. 296, s. 135.

2.25.5. Görevlileri

Külahçılar Camii'nin görevlileri hakkında sınırlı sayıda belge bulunmaktadır. En eskisi, XVIII. yüzyıl başlarına ait olup Şaban 1123/Eylül-Ekim 1711 tarihinde Mustafa isimli bir şahıs, vakfın mütevellisi olmamasından dolayı günlük bir akçe ücret ile bu göreve atanmıştır⁴⁴⁶. Zilkade 1123/Aralık 1711-Ocak 1712 tarihli bir başka kayda göre Yahya, günlük bir akçe ücret ile müezzin olarak tayin edilmiştir. Bunların dışında tespit edilen imam ve hatip atamaları eski olmayıp 10 Recep 1246/25 Aralık 1830 tarihlidir⁴⁴⁷.

2.26. Lâl Paşa Camii

2.26.1. Adı ve Yeri

Karaman'ın eski camilerinden biridir. 1476 vakıf tahririnde ismi “*Lâl Paşa*” olarak geçmekte⁴⁴⁸, belgelerde Say Mahallesi'nde olduğuna işaret edilmektedir⁴⁴⁹.

2.26.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Caminin banisi Lâl Paşa'dır. Şikârî'nin yazdığına göre “*Ağa*” unvanı ile de anılan Lâl Paşa, siyahi hadım ağasıydı. Karamanoğulları bürokrasisinde görev almış, bir ara Niğde Dizdarlığı da yapmıştır⁴⁵⁰. Ölüm tarihi bilinmemekle birlikte türbesi, Mut'ta yaptırdığı caminin önündedir. Karaman'daki cami ve hamamının dışında Konya'da darülhuffaz, Şahne köyünde zaviye, Mut'ta cami ve medrese yaptırmıştır⁴⁵¹. Lâl Paşa'nın yaşadığı yıllar göz önüne alınırsa Karaman'daki camisini XV. yüzyılın ilk yarısında yaptırdığı söylenebilir.

2.26.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Lâl Paşa Camii günümüzde ayakta olmayıp mimari yapısı ve müştemilatı ile ilgili herhangi bir belgeye şimdilik ulaşılamamıştır. Ancak Lâl Paşa'nın Mut'taki camisi, taş ve tuğladan kubbeli olarak yaptırılmıştır⁴⁵². Konya'daki kendi adı ile anılan darülhuffaz da kubbeli idi⁴⁵³. Bu örneklerle bakarak Karaman'daki caminin de kubbeli olarak taş ve tuğladan inşa edildiği düşünülebilir.

Lâl Paşa Camii, Karaman'ın Osmanlıların eline geçtiği 1471 yılında kullanılamayacak durumda idi. Bunun için 1476 tarihli tahrirde “*el-an harâb*” şeklinde kaydedilmiştir. II. Bayezit Dönemi'nde de aynı şekilde idi⁴⁵⁴. Bunun için daha önce değinildiği üzere vakıfları Fasih/Dikbasan Camii ile Hacı Beyler Camii'ne tahsis edilmiştir. Daha sonra tamamen

⁴⁴⁶ VAD, no. 1131, s. 104.

⁴⁴⁷ KARŞS, no. 293, s. 102; VAD, no. 2180, s. 85.

⁴⁴⁸ Fatih Devri Karaman Vakıfları, s. 25.

⁴⁴⁹ VAD, no. 562, s. 19.

⁴⁵⁰ Karamannâme, s. 38, 87, 94.

⁴⁵¹ İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi*, (kısaltma: *Konya Tarihi*), Konya 1967, s. 742-743.

⁴⁵² Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 740, 743.

⁴⁵³ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 951.

⁴⁵⁴ Fatih Devri Karaman Vakıfları, s. 25; 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 75.

ortadan kalkmış olmalıdır. XVI. yüzyıldan sonraki arşiv kaynaklarında din görevlisi adının geçmemesi de bunu göstermektedir.

2.26.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Lâl Paşa Camii'nin vakfiyesi tespit edilemeyip az da olsa vakıflarının bulunduğu 1476 tarihli tahrirden anlaşılmaktadır. Burada vakıfları şu şekilde belirtilmiştir: Sinle köyünde Lâl Paşa Hamamı, Emekseven yakınında bulunan İdemit köyünde yer, Kadıbağı yeri olarak da bilinen Turnan civarındaki tarlalar⁴⁵⁵.

2.26.5. Görevlileri

Lâl Paşa Camii'nin vakıfları, her ne kadar Fasih/Dikbasan Camii'ne devredilmişse de vakfına eskisi gibi müteveli⁴⁵⁶, nazır ve kâtip⁴⁵⁷ atamalarına devam edilmiştir. Bununla ilgili kayıtlar, 1804'e kadar gelmektedir⁴⁵⁸.

2.27. Maderimevlâna/Aktekke/Valide Sultan Camii/Kalemiye Camii

2.27.1. Adı ve Yeri

Maderimevlâna Camii, XVII. ve XVIII. yüzyıl belgelerinde Ali Şahne Mahallesi'nde gösterilmektedir⁴⁵⁹. İnşasında Ak taş kullanıldığı için halk arasında Aktekke de denen mabet, ilk banisi olan Kalemi oğlu Ahî Muhammet Bey'e izafeten Kalemiye Zaviyesi olarak da adlandırılmıştır⁴⁶⁰. 1584 tarihli vakıf tahrirlerinde de “*Zâviye-i Kalemi*” olarak kaydedilmiştir (Bk. Ek- XI)⁴⁶¹. Belgelerde ise daha çok Mevlâna'nın annesine nispetle Maderimevlâna⁴⁶² ve Valide Sultan⁴⁶³, Mevleviliğe ait olması sebebiyle de Mevlevi Tekkesi şeklinde anılmıştır⁴⁶⁴. Maderimevlâna Camii ve müstemilatı günümüzde Aktekke adı altında İmaret Mahallesi'nde bulunmaktadır⁴⁶⁵.

⁴⁵⁵ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 25; *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 140; BOA, C. BLD, Dosya no. 118, Gömlek no. 5862.

⁴⁵⁶ Müteveli İbrahim Halife yerine Hafız Ahmet, 18 Rebiyülahir 1216/28 Ağustos 1801 tarihinde görevlendirilmiştir. VAD, no. 562, s. 19.

⁴⁵⁷ Muslihiddin Halife ile Kasım oğlu Erdoğan Fakih, evası-ı Rebiyülahir 1000/26 Ocak-6 Şubat 1592'de vakfin hasbi nazırı ve kâtibi olarak görevlendirilmiştir. KARŞS, no. 277, s. 19.

⁴⁵⁸ Müteveli Hafız Ahmet'in feragat etmesi üzerine yerine Mehmet Ömer, 22 Recep 1219/27 Ekim 1804 tarihinde atanmıştır. VAD, no. 561, s. 11.

⁴⁵⁹ KARŞS, no. 296, s. 142.

⁴⁶⁰ Şikârî, *aynı eser*, s. 89-90.

⁴⁶¹ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39b.

⁴⁶² KARŞS, no. 317, s. 161; VAD, no. 561, s. 20.

⁴⁶³ BOA, C. EV, Dosya no. 230, Gömlek no. 11495; KARŞS, no. 293, s. 575; no. 296, s. 142; no. 298, s. 27.

⁴⁶⁴ VAD, no. 561, s. 20; no. 562, s. 14.

⁴⁶⁵ Tapuda 32-24 A pafta, 745 ada, 41 parselde bulunan Aktekke Camii, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 14.02.1986 tarih ve A-1879 nolu kararı ile birinci sınıf tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Aktekke Camii ve Çilehane Dosyası”, Klasör no. 12.

2.27.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Mevlevi tarihi hakkında önemli bilgiler veren Ahmet Eflaki'nin yazdığına göre Mevlâna'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin⁴⁶⁶ müridi Kalemioğlu Ahî Muhammet⁴⁶⁷ tarafından şeyhinin emri üzerine, Mevlâna'nın annesi Mümine Hatun'la ağabeyi Muhammet Alaettin'in mezarlarının bulunduğu yere birer türbe ve tekke yaptırmıştır⁴⁶⁸. Bu nedenle Karaman Mevlevihanesi'nin ilk banisinin Kalemioğlu Ahî Muhammet Bey olduğu söylenebilir. Bu yapı; önce Karamanoğlu Mirza Halil Bey, sonra da onun oğlu Alaettin Bey tarafından tecdiden inşa ettirilmiştir (Bk. Ek- X)⁴⁶⁹.

Giriş kapısının üzerindeki kitabe, Karamanoğlu Mahmut oğlu Halil oğlu Alaettin Bey'in, 01 Rebiyülevvel 772/23 Eylül 1370 tarihinde yaptırdığı yazılıdır⁴⁷⁰.

Yukarıda verilen tarih tekkenin ilk yapılış tarihi olmayıp Karamanoğulları zamanındaki genişletilme tarihi olmalıdır. Nitekim yukarıda işaret edildiği gibi Karaman Mevlevihanesi ilk defa Mevlâna'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin postnişinliği sırasında onun isteği ile inşa edilmiştir. Onun da 1312-1319 tarihlerinde posta oturup şeyhlik yaptığı bilinmektedir. Öyleyse Mevlevihane'yi bu yıllar arasında tarihlendirmek isabetli olacaktır.

2.27.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Maderimevlâna Camii çevresinin dolması sonucu bir metre kadar çukurda kalmıştır. Yapı; cami, türbe, zaviye, hazire, medrese ve derviş hücrelerinden oluşmaktadır.

Cami; yalın, muntazam kesme taştan inşa edilmiştir. Kare planlı mekân, yapılan büyük kemerlerle kuzeye doğru genişletilmiştir. Caminin ana mekânının doğu bölümü, Mevlâna'nın annesi Mümine Hatun, eşi Gevher Hatun, büyük kardeşi Alaettin Çelebi, burada değişik tarihlerde görev yapan Mevlevi Şeyhleri ve Karamanoğlu Seyfettin Süleyman Bey'in kabirlerinin bulunduğu 21 adet sandukalı hazireye ayrılmıştır⁴⁷¹. Bu sebeple caminin mihrabı tam eksende olmayıp batıya kaydırılmıştır. Merkezî tek kubbe kesme taştan yapılmıştır⁴⁷². Arka mekânda kadınlar mahfili bulunmaktadır.

⁴⁶⁶ Bazı tarihçilere göre II. İbrahim Bey ile II. Murat arasındaki sevgend-name için elçilik görevi de yapmıştır. “*Kabâyih-i ef’âlinde nâdim ve peşimân olub tekrâr hulk-ı kerîm-i sultânîye i’timâden zeyl-i şefâ’at ve zarâ’ata teşebbüs ve vesîle-i karâbet nisbî ile ki halilesi hemşire-i sultân idi. Hemân mezbûre-i cerâyim-i sâbıkasından istişfâ’ için tavassut ve hazret-i sultân-ı vilâyet-i Rûm seyyidü’l-ârifîn Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî ferzend-i ercümendlerinden olan Şeyhülislâm-ı A’zam Ârif Çelebi’yi dermeyân eyledi*”. Bk. İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, II, (haz. M.Karataş, S. Kaya, Y. Baş), Ankara 2008, s. 357; Müneccimbaşı, *aynı eser*, s. 207.

⁴⁶⁷ Yusuf Küçükdağ, “Kalemi Zaviyesi”, AA, II, Ankara 2014, s. 47-48.

⁴⁶⁸ Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri/Menakib al-Ârifîn*, I, (çev. T. Yazıcı), İstanbul 1973, s. 142-143; II, s. 337.

⁴⁶⁹ Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi, vakfiye no. 10389.

⁴⁷⁰ *Seyahatnâme*, IX, s. 158.

⁴⁷¹ E. Diez-O. Aslanapa-M. M. Koman, *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950, s. 45.

⁴⁷² Temizsoy-Uysal, *aynı eser*, s. 61.

Maderimevlâna Camii'nin güney ve batı tarafında, eski Karaman mezar taşlarına ait örneklerin de bulunduğu bir mezarlık mevcuttur. Burada Mevlâna sülalesine ait kişilerin kabirleri vardır⁴⁷³. Mevlevi literatüründe “*hâmuşân*” adı verilen mezarlığın büyük bir kısmı kaldırılmış, günümüze kadar ulaşamamıştır.

Maderimevlâna Camii birçok onarımlarla günümüze kadar gelebilmiştir. 1476'daki vakıf tahririnde “*Rakabeye muhtâc*” olarak kaydedilen⁴⁷⁴ caminin, 1483 tarihli tahririnde fiziki durumu yazılmamış fakat Sultan Hamamı'ndan Tahıl Pazarı'na kadar olan dükkân yerlerinin harap vaziyette olduğu kaydedilmiştir⁴⁷⁵. XVI. yüzyıl başlarında yapılan II. Bayezit Dönemi'ne ait bir başka vakıf tahririnde ise yine harap durumda bulunduğu bu sebeple burada “...ayende ve revendenin...” kalmadığı tespit edilmiştir⁴⁷⁶. Kanuni Dönemi'nde yapılan 1530 tarihli vakıf tahririnde yapının yine harap ve işlevsiz olduğundan, vakıflarının diğer camilere iltihak ettirildiği tespit edilmiştir⁴⁷⁷. Yukarıdaki bilgilerden hareketle mabedin, Karaman'ın Osmanlılara geçtiği sırada kullanılamayacak durumda olduğu söylenebilir. Bundan yüz sene sonra XVI. yüzyıl ortalarında onarılmış olmalıdır. III. Murat'ın 1584 tarihli tahririnde cami ve müstemilatının harabiyetinden bahsedilmemesi ve vakıf gelirlerinin de artması (Bk. Ek- XI)⁴⁷⁸ bu dönemde Mevlevihane'nin yeniden işlevsel hâle getirilmiş olduğuna işaret etmektedir.

Aktekke ve müstemilatı daha sonra da onarımlar geçirmiştir. Özellikle XVIII. ve XIX. yüzyıldaki tamiratlar önemlidir. Mevlevihane'nin tamiri için vakıf gelirlerinin yeterli olmadığı, bunun için merkeze müracaat edildiği 16 Rebiyülahir 1181/01 Eylül 1767 tarihli bir hattıhümayunda görülmektedir⁴⁷⁹. Tamir için ihtiyaç duyulan 2.000 kuruş masraf Esbkeşan mukataasından alınması için talimat verilmiştir. Ayrıca Şevval 1194/Eylül 1780 tarihli bir belgede türbe ve caminin harap olması sebebiyle tamire muhtaç olduğu belirtilmiş, bunun için gerekli meblağın verilmesine dair Kadı Seyit İzzettin, merkeze bir arzuhâl göndermiştir⁴⁸⁰. Bunun üzerine onarımlar için merkezden para tahsisatı yapılmış⁴⁸¹, ayrıca İçel Sancağı avarız gelirlerinin bir kısmı Mevlevihane'ye aktarılmıştır⁴⁸².

⁴⁷³ Hasan Özönder, “Karaman (Lârende) Mevlevihânesi”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 14 (1994), s. 149; Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü, “*Mazbut Hayrat/Aktekke Dosyası*”, Dosya no. 9.

⁴⁷⁴ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 31-32.

⁴⁷⁵ *888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri*, s. 83-84.

⁴⁷⁶ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 134.

⁴⁷⁷ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 120.

⁴⁷⁸ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39b.

⁴⁷⁹ BOA, C. EV, Dosya no. 7, Gömlek no. 331.

⁴⁸⁰ BOA, AE, SABH. I, Dosya no. 64, Gömlek no. 4447.

⁴⁸¹ BOA, C. EV, Dosya no. 230, Gömlek no. 11495; Dosya no. 326, Gömlek no. 16558; Dosya no. 630, Gömlek no. 31794.

⁴⁸² BOA, C. ML, Dosya no. 54, Gömlek no. 2510.

Caminin kubbesi ve diğer tamire muhtaç yerleri için 13 Şaban 1199/21 Haziran 1785 tarihinde 13.000 vakiyyeden fazla kurşuna ihtiyaç olduğundan, “...cânib-i mîrîden inayet birle ta'mîr ve inşâsına irâde-i seniyye-i 'aliyye ta'alluk...” etmiştir. Masrafların karşılanması için Bozkır madeni eminine ermîşerif yazılmış; tamirin gecikmemesi, sağlam ve dayanıklı yapılması istenmiştir⁴⁸³.

Tamirat çabalarına rağmen kısa bir süre sonra yine kubbe kurşunlarının 06 Safer 1214/10 Temmuz 1799 tarihinde yeniden değişmesi gerekmiştir. Bu durumda tamiratlar ya gerçekleşmemiş ya da yarım kalmış olmalıdır. Bu nedenle tamirat ve tadilatın yapılması için merkezden 2.500 kuruş tahsisat ayrılmış ancak bunun 1.362 kuruşu eski Esbkeşan Voyvodası Süleyman Bey tarafından yerine ulaştırılmadığından, belirtilen miktarın Süleyman Bey'den alınması için Karaman Valisi'ne ferman yazılmıştır⁴⁸⁴. 29 Muharrem 1217/01 Haziran 1802 tarihli bir belgeden tamirat için alınması gereken ödeneğin hâlâ verilmediği, bu sebeple “ta'mîr ve termîm”in tam olarak yapılamadığı anlaşılmaktadır⁴⁸⁵.

Aktekke yukarıda belirtilen gerekçelerle yine bakıma muhtaç hâle gelmiş, bu sebeple tamirat konusunu yeniden gündeme gelmiştir. Bunun için hassa mimarlarından Hafız Mehmet Efendi, keşif ve tamiri için Şevval 1218/Ocak 1804 tarihinde bina emini olarak atanmıştır⁴⁸⁶. Ancak onarımın yine istenilen şekilde gerçekleşmediği görülmektedir. Nitekim 1232-1235/1817-1820 tarihleri arasında türbe, semahane ve caminin mükemmelen tamir ve bakımı için yeniden keşif yapılmış, onarım masrafları Karaman Valisi Seyit Hüseyin Paşa tarafından karşılanmıştır (Bk. Ek- VIII)⁴⁸⁷.

2.27.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Karaman Mevlevihanesi'ne ait şimdilik yedi adet vakfiye tespit edilmiştir. Bunlar, aşağıda ayrı başlıklar hâlinde incelenecektir. Vakfiyeler daha önce Konyalı, Küçükdağ ve Akman tarafından yayımlanmış olup dip notlarda ayrıca belirtilmiştir.

Karamanoğlu Emir Mahmud oğlu Mirzade Halil Bey Vakfiyesi

Mevlevihaneye ait en eski vakfiyelerden biridir. Arapça olarak yazılmıştır. 745/1344-1345 tarihli vakfiyede Mirza Halil Bey, İbn Kalemi diye meşhur olan Ahi Muhammet Bey tarafından yaptırılan bu tekkeye iki taş üzerinde dönen bir değirmen vakfetmiştir. Ayrıca

⁴⁸³ BOA, AE, SABH, I, Dosya no. 64, Gömlek no. 4447.

⁴⁸⁴ KARŞS, no. 297, s. 189.

⁴⁸⁵ BOA, C. EV, Dosya no. 230, Gömlek no. 11491.

⁴⁸⁶ BOA, C. EV, Dosya no. 236, Gömlek no. 11763.

⁴⁸⁷ BOA, C. ML, Dosya no. 39, Gömlek no. 1774; C. EV, Dosya no. 645, Gömlek no. 32525; HAT, Dosya no. 594, Gömlek no. 29123.

şehrin dışında, Şeyh Baba denilen bir zaviyenin yakınında bulunan tarla ile Lârende’de Demirci Ali bahçesinin yakınında bulunan bir arazi vakfedilmiştir⁴⁸⁸.

Mirzade Halil Bey oğlu Alaettin Bey Vakfiyesi

Alaettin Bey 766/1364 tarihli vakfiyesi ile babasının yaptırdığı Mevlevi Zaviyesi’nin giderleri için Lârende’de buğday pazarı yakınındaki bir fırının tamamı ile Gazi Köprüsü yakınında bulunan bir araziye vakfetmiştir. Gelirler öncelikle tekkenin tamir, bakım ve onarım giderleri için sarf edilecektir. Artan gelirler misafirlere ve burada kalan Mevlevi dervişlerine harcanacaktır⁴⁸⁹.

Mirzade Halil Bey oğlu Alaettin Bey 769/1367-1368 Tarihli Vakfiyesi

Alaettin Ali Bey’in Arapça vakfiyesinden, babası Halil Bey’in yaptırdığı ve kardeşi Seyfettin Süleyman Bey’in de mezarının bulunduğu zaviyenin kible tarafına bir tekke daha yaptırdığı ve Mevlevilere tahsis edildiği anlaşılmaktadır.

Vâkıf, Lârende’nin doğusunda, Foni köyünün yakınında bulunan Selerek köyünün tamamını Mevlevi Tekkesi’ne vakfetmiştir. Yine bu köyde bulunan kardeşi Hızır Çelebi ile yeğenlerinin hisseleri de aynı tekkeye vakfedilmiştir (Bk. Ek- X)⁴⁹⁰.

Lârende Kadısı Mevlâna Seyit Mehmet Efendi Vakfiyesi

Lârende’de kadılık görevinde bulunan Mevlâna Seyit Mehmet Efendi, evail-i Recep 1011/15-24 Aralık 1602 tarihinde Maderimevlâna Camii’ne bin üç yüz elli akçe vakfetmiştir. Para güvenilir olan kişilere ve sağlam kefil olanlara “...onu on bir buçukdan istirbâha...” verilecektir. Anaparanın geliri mütevellinin kontrolünde olacak, mütevellî ise bunu her gün sabah namazı akabinde Yasin Suresi’ni okuyacak olan cami imamına verecektir⁴⁹¹.

Hassa Ahır Hazinesi Kâtibi Seyit Mehmet Efendi Vakfiyesi

Üsküdar Valide-i Atik Mahallesi sakinlerinden olan Kâtip Seyit Mehmet Efendi tarafından gurre-i Rebiyülevvel 1211/4 Eylül 1796’da bir “*nukud vakfi*” tanzim ettirilmiştir. Buna göre Vâkıf Seyit Mehmet Efendi, 375 esedî kuruşunu vakfetmiştir. Vakfedilen para Lârende’de onu on bir buçuktan istirbaha verilecektir. Elde edilen gelir iki kısma ayrılacaktır. Birinci kısım Halveti Şeyhi Seyit Şeyh Mehmet Efendi Tekkesi’ne ayrılırken

⁴⁸⁸ VAD, no. 579, s. 363-364; Ayrıca bk. Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 235.

⁴⁸⁹ VAD, no. 579, s. 361-362. Ayrıca bk. Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 234.

⁴⁹⁰ Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, *vakfiye* no. 10389; Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 252. Ayrıca bk. “Bir Hüccet İki Vakfiye”, *VD*, S. 7 (1968), s. 103-105; Yusuf Küçükdağ, “Karamanoğlu Alâeddin Bey Vakfiyesi”, *AA*, II, Ankara 2014, s. 53.

⁴⁹¹ *KARŞS*, no. 278, s. 19. Ayrıca bk. Küçükdağ, “Valide Sultan Tekkesi Karaman Mevlevihanesi Vakıfları ile Vakfiyeleri ve Karaman Turizminin Geliştirilmesi İçin Önemi”, *Karaman Ulusal Kültür ve İnanç Sempozyumu* (23-24-25 Mart 2012), Karaman 2012, s. 186.

diğer kısmı Maderimevlâna'nın türbesinde mevlit okuyanların giderleri için kullanılacaktır⁴⁹².

Hassa Silahşoru Aziz Efendi Vakfiyesi

Aslen Bursa'da oturan Hassa silahşorlarından Aziz Efendi, İdil Mütesellimi olarak da görev yapmıştır. Vakfiyesini, Lârende Kadısı huzurunda 27 Rebiyülahir 1240/20 Aralık 1824'te tanzim ettirmiştir. Aziz Efendi, beş yüz kuruşu Mevlevi Tekkesi için “*vakf ve habs*” etmiştir. Vakfedilen para “...*'Ale'l-vechil helâl istirbâh olunacaktır...*” Yüz kuruşun geliri dergâhta imam olanlara, diğer yüz kuruşun geliri kandil masrafiyla sair ihtiyaçlara, kalan üç yüz kuruşun geliri ise dergâhta ikamet eden dedelerin ihtiyaçlarına sarf edilecektir⁴⁹³.

Ser-postnişin Seyit Şeyh Mehmet Arif Efendi Vakfiyesi

Mevlâna soyundan gelen ve Mevlevi Tekkesi'nde postta oturan Seyit Şeyh Ebubekir'in oğlu Seyit Şeyh Mehmet Arif Efendi, vakfiyesini 07 Rebiyülevvel 1250/14 Temmuz 1834 tarihinde tanzim ettirmiştir. Bununla kendi tasarrufunda olan ev ve dükkânlarını söz konusu tekkeye vakfetmiştir. İcara verilecek olan mülklerin gelirleri öncelikle tekkenin giderleri için kullanılacaktır. Ayrıca her gün Halil oğlu Hafız Mehmet, Yasin Suresi kıraat edecek; ona, bu hizmetine mukabil vakıf gelirlerinden yıllık 15 kuruş tahsis edilecektir⁴⁹⁴.

Karamanoğlu topraklarının 1471'de Osmanlıların eline geçmesinden sonra Fatih, Aktekke'nin vakıf hükümlerini aynen devam ettirmiştir. Daha sonraki dönemlerde de yeni vakıf ve vakfiyeler eklenmiştir. Vakfın zaman içindeki durumu aşağıda incelenmiştir.

Mevlevihane ve müştemilatının vakıf gayrimenkulleri 1476'da şöyledir: Selerek köyünün bir kısım öşür gelirleri, Mevlevihane'nin yakınındaki değirmen, Çeltik köyü yakınında ve Aktekke'nin bitişiğinde birer bağ, Göde köyünde bir, Tayı Buzluğu'nda iki kıta tarla, Debbağhane yanındaki Çakıryeri, Pazar yerindeki harap dükkânlar ile Subaşı Değirmeni'nin yanındaki bağ yeri⁴⁹⁵.

II. Bayezit Dönemi 888/1483 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'nde, Fatih Dönemi tahririndeki vakıfların bir kısmı tekrar edilmiştir. Ayrıca vakfın dükkânlarının

⁴⁹² KARŞS, no. 297, s. 260. Ayrıca bk. Küçükdağ, *aynı tebliğ*, s. 186-187.

⁴⁹³ KARŞS, no. 293, s. 575. Ayrıca bk. İbrahim Hakkı Akman, “Karamanoğulları Beyliği Dönemi'nde Lârende/Karaman'da Mevleviliğin Doğuşu ve Gelişmesi”, *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-II (Karamanoğulları Beyliği)*, II, Karaman (23-25 Ekim 2015), (ed. Mehmet Şeker ve arkadaşları), Konya 2016, s. 238.

⁴⁹⁴ KARŞS, no. 298, s. 27. Ayrıca bk. Akman, *aynı tebliğ*, s. 238-239.

⁴⁹⁵ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 31-32.

Sultan Hamamı'ndan Tahıl Pazarı'na kadar uzanan yerde olduğu ve harap durumda bulunduğu belirtilmiştir⁴⁹⁶.

Karaman Eyaleti vakıflarını tespit eden XVI. yüzyılın başlarına ait tahrirde “*Vakf-ı Zâviye-i Kalemî, der-Lârende, binâ-i Alâeddîn bin Halîl Beğ bin Karaman*” şeklinde kaydedilen Mevlevihane'nin vakıflarında birtakım değişiklikler görülmektedir. Buraya önceki tahrirlerden farklı olarak bazı gayrimenkuller ilave edilmiştir. Bunlar; Ereğli'ye bağlı Zanapa köyü yakınında bir dönüm tarla, Kürd köyü yakınında bir bağ ile tarla, Mevlevihane yakınında bir arsa ve Öyükdibi mevkiinde bir tarladır. Ayrıca bu tahrirde vakfın toplam dükkân sayısı 10 adet olarak gösterilmiş, dükkânlar için “...*Bu dekâkîn harâb olup tammâmen yerleri kalmışdır, kimesne olmadığıçün battâldır, hâsıl yokdur...*” bilgisi verilmiştir⁴⁹⁷.

Kanuni Dönemi'nde yapılan 937/1530 tarihli vakıf tahririnde, Mevlevihane yine Kalemî Zaviyesi olarak geçmiş⁴⁹⁸, III. Murat Dönemi'nin 992/1584 tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Defteri'nde ise “*Zâviye-i Kalemî der nefis-i Lârende Mevlânâ Hüdâvendigâr'ın bu zâviye Emir-başı türbesidir.*” şeklinde kaydedilmiştir. Burada önceki tahrirlerde geçen vakıf gayrimenkulleri tekrar edilmiştir (Bk. Ek- XI)⁴⁹⁹. Vakıf gelirleri de bu dönemde artmış görünmektedir. Öyle ise önceki yıllarda harap durumda olan bazı vakıf mülkleri tamir edilerek yeniden verimli hâle getirildiği söylenebilir.

Mevlevihane'nin vakıflarının XVIII. yüzyıldaki durumunu *Ahkâm Defterleri*'nden de takip etmek mümkün olmaktadır. Mevlevihane'nin 1212/1797-1798 yılında şeyhi ve mütevellisi olan Mevlâna sülalesinden postnişin Mehmet Arif, Divanîhümayun'a gönderdiği bir arzuhâlde, vakfa yapılan hukuksuz müdahalenin engellenmesini isterken Karaman Mevlevihanesi'nin vakıf gayrimenkullerine ait bilgiler de vermektedir. Buna göre Vezir Hanı, Süleyman Bey Hamamı, üç adet ambar, iki dükkân ve bir ağıl Mevlevihane'nin vakfidir. Arzuhâle binaen gönderilen emrişerifle gayrimenkullerin Mevlevihane'ye ait olduğu belirtilmiş, gereksiz müdahalelerin önlenmesi istenmiştir⁵⁰⁰.

Cami ve türbenin istenilen şekilde hizmet verebilmesi için Osmanlı Devleti tarafından Mevlevihane'ye bazı muafiyetler de sağlanmıştır. Örneğin Mevlâna Dergâhı Postnişini Şeyh Ali Efendi, Karaman Mevlevihanesi'nin vakfı olan Selerek köyü koyunlarından “*âdet-i ağnâm*” ve diğer vergiler adı altında vergi istenmesi üzerine Rebiyülahir 1241/Kasım 1825

⁴⁹⁶ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 83-84.

⁴⁹⁷ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 134.

⁴⁹⁸ Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman, s. 120.

⁴⁹⁹ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39b.

⁵⁰⁰ BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 23, s. 119; no. 24, s. 399.

tarihinde merkeze yazdığı arzuhâlde durumu belirterek Selerek köyünden para istenmemesi talebinde bulunmuş, İstanbul bu talebi olumlu karşılamıştır⁵⁰¹.

2.27.5. Görevlileri

Mevlevihane’de görev yapanlara ait ilk bilgiler, şeyh ve mütevellilere aittir. Burada şeyh olanlar aynı zamanda mütevellilik görevini de üstlenmişlerdir⁵⁰². Yukarıdaki uygulama sonraki yüzyıllarda da devam ettirilmiş, şeyh ve müteveli atamaları birlikte yapılmıştır⁵⁰³.

Maderimevlâna Camii’nde görev yapan imamlara ait atama kayıtları da bulunmakta olup incelenen dönem boyunca birçok imam ataması yapılmıştır⁵⁰⁴. Cami işlevi gören mabetlere hatip atamaları da yapıldı. Mevlevihane aynı zamanda bir cami olduğu halde nedense hatip atamaları ile ilgili herhangi bir belge şimdilik tespit edilememiştir.

2.28. Mansur Dede Mahalle Camii

2.28.1. Adı ve Yeri

Mansur Dede Mahalle Camii, bazı belgelerde mescit olarak da geçmektedir⁵⁰⁵. Mabet, Lârende kent merkezinde bulunan Mansur Dede Mahallesi’nde ve Demirciler Çarşısı yakınlarında bulunuyordu⁵⁰⁶.

2.28.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Başlangıçta mescit olan Mansur Dede Mahalle Camii, belgelerde sıklıkla “...*ashâb-ı hayrâtın binâ eylediği*...”⁵⁰⁷ cami olarak zikredildiğine bakılırsa mahallenin hayırseverleri tarafından yaptırıldığı düşünülebilir. Mabede yapılan Cemaziyelahir 1138/Şubat-Mart 1726 tarihli ilk atama kaydından⁵⁰⁸ yola çıkılarak XVII. yüzyılın sonlarında inşa edildiği düşünülebilir.

2.28.3. Mimari Yapısı ve Onarımları

Mansur Dede Mahalle Camii günümüze kadar ulaşamayıp mimari yapısı ve müştemilatı hakkında da bir belgeye henüz rastlanmamıştır. Şaban 1140/Mart-Nisan 1728 tarihli bir belgeden, Mansur Dede Mahalle Camii’nin Hacı Mustafa isimindeki bir hayırsever tarafından tamir ettirildiği anlaşılmakta⁵⁰⁹ ancak yapılanların ayrıntısı tespit edilememektedir.

⁵⁰¹ BOA, C. EV, Dosya no. 377, Gömlek no. 19135.

⁵⁰² *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 31-32; *888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri*, s. 83-84.

⁵⁰³ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 23, s. 119; no. 24, s. 399.

⁵⁰⁴ *KARŞS*, no. 292, s. 150, 217, 422; *VAD*, no. 561, s. 12, 15; no. 562, s. 14; no. 563, s. 1; no. 1150, s. 252; no. 1154, s. 15.

⁵⁰⁵ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 28, s. 89; *KARŞS*, no. 290, s. 143; no. 305, s. 286; *VAD*, no. 561, s. 20; no. 1148, s. 18.

⁵⁰⁶ *VAD*, no. 1131, s. 106.

⁵⁰⁷ *KARŞS*, no. 285, s. 5.

⁵⁰⁸ *VAD*, no. 1091, s. 249.

⁵⁰⁹ *VAD*, no. 1139, s. 322.

2.28.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Mansur Dede Mahalle Camii'nin vakfiyesi hakkında henüz bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte diğer vakıf müesseselerinde olduğu gibi gelir getiren birtakım gayrimenkulleri mevcuttu. Nitekim evahir-i Muharrem 1193/08-17 Şubat 1779 tarihli bir kadı sicilinde caminin mal varlığı şu şekilde belirtilmiştir: Eskiciler Çarşısı'nda üç eskici dükkânı ile bir keçeçi dükkânı⁵¹⁰.

2.28.5. Görevlileri

Mansur Dede Mahalle Camii'ne incelenen dönem boyunca imam, hatip, müezzin, müteveli ve nazır gibi birçok görevli ataması düzenli olarak yapılmıştır⁵¹¹.

2.29. Molla Fenari Camii

2.29.1. Adı ve Yeri

Molla Fenari Camii, Osmanlı Dönemi ulemasından Şeyhülislam Molla Fenari'nin (ö. 1431) ismini taşıyıp Külâhçılar Çarşısı yakınlarında⁵¹², aynı adla anılan mahallede inşa edilmiştir⁵¹³. Molla Fenari'nin Karamanoğlu II. Mehmet Bey Dönemi'nde (1403-1418) Karaman'a gelip on yıldan fazla kaldığı bilinmektedir. Bu sırada muhtemelen adı mahalleye verilmiş, yine aynı mahallede bir de medrese ve hamam yaptırılmıştır. Mabet, başlangıçta mescit olup medresenin içinde bulunmaktaydı⁵¹⁴. Aşağıda zikredileceği üzere 13 Şevval 1232/26 Ağustos 1817'de cami hâline getirilmiştir.

2.29.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Molla Fenari Camii'nin banisi net olarak bilinmemektedir. Lârende'de uzun bir müddet kalan Molla Fenari, yazmış olduğu “*Aynü'l-a'yân*” isimli eserini Karamanoğlu II. Mehmet Bey'e ithaf etmiş, onun himayesini görmüştür⁵¹⁵. Buna göre Molla Fenari adı ile anılan mimari eserlerin, Molla Fenari veya onun adına Karamanoğlu II. Mehmet Bey tarafından XV. yüzyılın başlarında yaptırılmış olduğu düşünülebilir.

⁵¹⁰ KARŞS, no. 305, s. 253.

⁵¹¹ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 28, s. 89; KARŞS, no. 297, s. 19, 239; no. 305, s. 242; VAD, no. 558, s. 168; no. 561, s. 20; no. 563, s. 4, 6; no. 569, s. 11, 17; no. 1091, s. 249; no. 1148, s. 18; no. 1126, s. 179; no. 1139, s. 322; no. 1154, s. 15; no. 2176, s. 607.

⁵¹² Cengiz, *aynı eser*, s. 136.

⁵¹³ VAD, no. 1148, s. 18; no. 2180, s. 177.

⁵¹⁴ VAD, no. 563, s. 5.

⁵¹⁵ Asıl adı Şemseddin Muhammet bin Hamza'dır. Safer 751/Nisan 1350 yılında doğdu. Yıldırım Bayezit ve Çelebi Mehmet zamanında Bursa Kadılığı yaptı (bk. Mustafa Âlî, *Kitâbü'l-Târih-i Künhü'l-Ahbâr*, I, (haz. A. Uğur, M. Çuhadar, İ. H. Çuhadar, A. Gül), Kayseri 1997, s. 184-185). Öğrencileri arasında oğlu Mehmet Şah Fenari, Kadızade Rumî, Emir Sultan, Molla Yeğân, İbn Hacer el-Askalanî, Şehabettin İbn Arabşah, Kutbüddin-zade İzniki gibi şahsiyetler bulunmaktadır. Bursa'da üç mescit ve bir medrese ile Kudüs'de bir medrese yaptırmıştır. Yüzü aşkın eser bırakan Molla Fenari, Recep 834/15 Mart 1431 tarihinde Bursa'da vefat etmiştir. Cenazesi kendi yaptırdığı caminin haziresine gömülmüştür. İlmiyye Sâlnâmesi, 1334/1916, s. 322. Ayrıca bk. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1988, s. 648, 649; İbrahim Hakkı Aydın, “Molla Fenârî”, *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 245.

2.29.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Molla Fenari Camii, başlangıçta medresenin müştemilatında mescit olarak bulunuyordu⁵¹⁶. Bu medreseyi daha sonradan Külâhçızade Hacı Ahmet tamir ettiği için belgelerde “*Külâhçı-zâde’nin binâ eylediği medrese derûnundaki Fenârî Mescidi*” olarak geçmektedir⁵¹⁷. 13 Şevval 1232/26 Ağustos 1817 tarihinde yörenin ileri gelenlerinden Hacızade Hacı İbrahim Ağa tarafından “*izn-i hümayûn ile minber vaz’ edilmiş*” böylece camiye çevrilmiştir⁵¹⁸.

Molla Fenari Camii’nin zaman zaman onarıldığı bilinmektedir. Nitekim 1139/1726-1727 tarihinde harap bir vaziyetteydi. Yörenin hayırseverlerinden Hacı Mehmet, mabedi tamir ve ihya etmiş⁵¹⁹, 1170/1756-1757 yılında ise Hacı Hasan oğlu Hacı Ahmet, camide tekrar tamirat yaptırmıştır⁵²⁰. Konyalı, caminin 1297/1879 tarihinden önce yıkılıp yok olduğunu yazsa da 24 Rebiyülevvel 1330/13 Mart 1912 tarihine kadar yapılan atamalar⁵²¹, bu tarihe kadar faal olduğunu göstermektedir. Caminin avlusunda bir çeşme vardı⁵²². Cami ve medrese günümüze kadar ulaşamamış, yerleri satılarak özel mülk hâline getirilmiştir.

2.29.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Molla Fenari Camii’nin vakfiyesi hakkında henüz bir bilgiye ulaşılamamakla birlikte vakfının taşınmaz mülkleri bulunmaktaydı. Kanuni Dönemi’nde yapılan 937/1530 tahririnde “*Vakf-ı mescid-i Mahalle-i Fenârî*” başlığı altında vakıf olarak iki kıta zemin ve bir kıta bağ gösterilmiştir⁵²³. Cami ve medreseye daha sonra da gayrimenkuller vakfedilmiştir. 949/1542 tarihinde Seyit İsrail oğlu Seyit Mustafa adında bir hayırsever tarafından Fenari Mahallesi’ndeki iki ev ile bir bab dükkân buranın vakfına ilave edilmiştir⁵²⁴.

Mabedin XIX. yüzyıldaki vakıflarının gelişim seyri 1260/1844-1845 tarihli *Temettüat Defterleri*’nden de takip edilebilmektedir. Buna göre Molla Fenari Mescidi Vakfı’nın 10 dönümlük tarlası ile 1,5 dönüm boyalığı vardı⁵²⁵.

2.29.5. Görevlileri

Molla Fenari Camii’ne çeşitli görevli atamaları yapılmış olup bunlardan imam atamaları Rebiyülevvel 1141/Ekim-Kasım 1728 tarihlidir⁵²⁶. Mescidin 1817’de camiye

⁵¹⁶ BOA, C. MF, Dosya no. 79, Gömlek no. 3925.

⁵¹⁷ VAD, no. 2180, s. 6; no. 562, s. 15.

⁵¹⁸ VAD, no. 563, s. 5; no. 569, s. 18/1.

⁵¹⁹ VAD, no. 1128, s. 215.

⁵²⁰ Totaysalgır, *aymı eser*, s. 66.

⁵²¹ VAD, no. 2180, s. 6, 177.

⁵²² VAD, no. 558, s. 169; no. 560, s. 151.

⁵²³ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 122.

⁵²⁴ BOA, C. MF, Dosya no. 79, Gömlek no. 3925; Totaysalgır, *aymı eser*, s. 66.

⁵²⁵ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 289, 438.

⁵²⁶ VAD, no. 1139, s. 322.

çevrilmesiyle hatip ihtiyacı hâsıl olmuş, bu sebeple burada görev yapmak üzere 16 Şaban 1232/01 Temmuz 1817 tarihinde beratla hasbi hatip tayin edilmiştir⁵²⁷.

Molla Fenari Camii Vakfı'na mütevellî atamaları da yapılmıştır. 1542'de kurulan vakfın işlerini takip etmek için mütevellîye ihtiyaç duyulmuş, atamalar 24 Rebiyülahir 1304/20 Ocak 1887 tarihine kadar düzenli olarak sürmüştür⁵²⁸.

2.30. Nasuh Bey Camii

2.30.1. Adı ve Yeri

Osmanlı arşiv kayıtlarında “*Nasuh*” veya “*Nasuh Beğ*” Camii olarak geçen mabet, Lârende kent merkezinde bulunuyordu⁵²⁹.

2.30.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Nasuh Bey Camii Karamanoğulları Dönemi devlet adamlarından Nasuh Bey tarafından inşa ettirilmiştir⁵³⁰. Şikârî'ye göre Nasuh Bey, Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in (1424-1446) torunudur. Babası, Cambaz lakabını taşıyan bir defterdar olup II. İbrahim Bey'in çok sevdiği ve değer verdiği bir devlet adamıydı⁵³¹. Konyalı, Nasuh Bey'in II. İbrahim Bey ve Fatih Sultan Mehmet'ten gelen temliknameleri olduğunu yazmıştır⁵³². Bu bilgilere göre her iki hükümdarın zamanında da sağ olduğu anlaşılmakta olup camisini XV. yüzyılın ikinci yarısında inşa ettirdiği tahmin edilebilir. Nasuh Bey'in ayrıca Lârende'de kendi adıyla anılan bir hamamı bulunmaktadır⁵³³.

2.30.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Günümüzde mevcut olmayan Nasuh Bey Camii'nin mimari yapısı ve müştemilatı hakkında henüz bir belgeye rastlanmamıştır. Ancak banisinin Karamanoğulları bürokrasisinde görev yapan varlıklı bir devlet adamı olduğu düşünülürse yapısı, küçük mahalle camilerinden farklı olmalıdır. Konya Şekerfuruş Mahallesi'nde yaptırdığı Nasuh Bey Mescidi ve Darülhuffazı'nın mimari yapısı incelendiğinde muntazam kesme taşla dört köşeli bir plan üzerinde inşa edildiği görülmektedir⁵³⁴. Buna bakarak Lârende'deki Nasuh Bey Camii'nin Karamanoğulları mimarisinin özelliklerini yansıtan düzgün kesme taşla yaptırılmış, kubbeli bir yapı olduğu söylenebilir.

⁵²⁷ VAD, no. 569, s. 18/1.

⁵²⁸ KARŞŞ, no. 293, s. 578; BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 34, s. 117; VAD, no. 558, s. 167, 168, 169; no. 560, s. 5, 150, 151; no. 562, s. 15; no. 563, s. 10; no. 1128, s. 215; no. 1147, s. 252; no. 1148, s. 18; no. 1149, s. 3; no. 1150, s. 6; no. 1155, s. 6; no. 2180, s. 6.

⁵²⁹ VAD, no. 1103, s. 205.

⁵³⁰ VAD, no. 1149, s. 3.

⁵³¹ Şikârî, *aynı eser*, s. 234.

⁵³² Konya Tarihi, s. 469.

⁵³³ VAD, no. 561, s. 6; no. 739, s. 123; no. 1150, s. 7.

⁵³⁴ Konyalı, *aynı eser*, s. 465.

2.30.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Nasuh Bey Camii'nin vakfiyesi ve vakıflarıyla ilgili şimdilik tarihi eski bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte mabede gelir getiren vakıf gayrimenkullerinin bulunduğu Zilhicce 1108/Mayıs 1600 tarihli belgeden öğrenilmektedir. Buna göre banisi Nasuh Bey, Lârende yakınlarındaki Közek köyünde bulunan bazı arazi ve mülklerini cami için vakfetmiştir⁵³⁵. Lârende'de bulunan ve günümüze kadar ulaşamayan Nasuh Bey Hamamı⁵³⁶ diğer adı ile Küçük Hamam⁵³⁷ da caminin vakfıydı. Mabedin vakıflarının zaman içinde arttığı görülmektedir. Safer 1188/Nisan-Mayıs 1774 tarihindeki bir kayda göre Keçicemil, diğer ismiyle Öküzsınırı mezarısı mahsulatının bir kısmı vakfın ihtiyaçları için harcanıyordu⁵³⁸.

2.30.5. Görevlileri

Nasuh Bey Camii'nin vakfına görevli atamasına dair çok sayıda belge tespit edilmiştir. Bunların bir kısmı mütevellî, diğer bir kısmı da vakıf işlerini takip eden cabilere aittir⁵³⁹.

Nasuh Bey Camii'ne cüzhan atamaları da yapılmıştır. Camide vâkıfın şartları doğrultusunda sürekli cüz okunması, mabedin mektep gibi algılandığını göstermektedir. Cüzhanlar, ücretlerini Nasuh Bey Hamamı'nın gelirlerinden alıyorlardı⁵⁴⁰. Bunların dışında müezzin ve duagû atamalarına dair belgeler de mevcuttur⁵⁴¹.

2.31. Nuh Paşa/Paşa Camii

2.31.1. Adı ve Yeri

Nuh Paşa Camii, bazı belgelerde kısaca "*Paşa Câmî'i*" olarak da geçmektedir⁵⁴². Bulunduğu mahallenin adı bazı kayıtlarda Küçek Dede Mahallesi⁵⁴³, bazılarında ise Nuh Paşa Mahallesi olarak geçmektedir⁵⁴⁴. Günümüzde caminin bulunduğu mevki, Koçak Dede Mahallesi olarak isimlendirilmektedir⁵⁴⁵.

⁵³⁵ VAD, no. 563, s. 12; no. 1140, s. 653.

⁵³⁶ KŞS, no. 49, s. 12; VAD, no. 561, s. 11; no. 562, s. 18; no. 1147, s. 251, 258, 259, 263; no. 1150, s. 7.

⁵³⁷ VAD, no. 561, s. 9; no. 739, s. 123; no. 1150, s. 7.

⁵³⁸ VAD, no. 1150, s. 5. Mezradar Seyit Yahya olup ondan sonra oğulları Seyit Mehmet ve Seyit Nasuh bu görevi devam ettirmiştir VAD, no. 561, s. 18.

⁵³⁹ BOA, C. EV, Dosya no. 259, Gömlek no. 13212; VAD, no. 1140, s. 653.

⁵⁴⁰ VAD, no. 1150, s. 7.

⁵⁴¹ VAD, no. 561, s. 9; no. 1103, s. 205; no. 1149, s. 3.

⁵⁴² VAD, no. 580, s. 165.

⁵⁴³ VAD, no. 1147, s. 264; Küçek Dede bu mahallede yer alan Küçük Dede Tekkesi'nin şeyhlerindendir. Küçek Farsça'da küçük anlamına gelmektedir. Bk. Gülcan, *Karaman Mahalleleri*, s. 27.

⁵⁴⁴ KARŞS, no. 285, s. 297.

⁵⁴⁵ Tapuda 32-24 H pafta, 613 (4477) ada, 5(2) parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci sınıf tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, "Nuh Paşa Camii Dosyası", Klasör no. 14.

2.31.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Nuh Paşa Camii'nin banisi, III. Murat ve III. Mehmet'in (1595-1603) saltanat yıllarında Osmanlı bürokrasisinin birçok kademesinde önemli görevler yapmış⁵⁴⁶, maliye kökenli bir devlet adamı olan Nuh Paşa'dır⁵⁴⁷. Dönemin sadrazamı Yemişçi Hasan Paşa ile arasında mevcut olan soğukluk nedeniyle 1011/1603-1604'te azledilerek memleketi Lârende/Karaman'da “*mütekâ'idan*” oturması istenmiş⁵⁴⁸, Lârende'de emekliliği sırasında vefat etmiştir⁵⁴⁹.

Nuh Paşa Camii'nin inşa tarihine dair bilgi cümle kapısının kemerleri arasına yer alan kitabede bulunmaktadır. Buradaki “*sene 1005*” kaydından Nuh Paşa'nın camiyi Konya valiliği sırasında 1005/1595 tarihinde yaptırdığı anlaşılmaktadır⁵⁵⁰.

2.31.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Nuh Paşa Camii, tamamen kesme taşla inşa edilmiştir. Üst örtü ve minarede yine kesme taş kullanılmıştır. Yapının cepheleri farklı ve fazla sayıda pencereye sahiptir. Doğu, batı ve güney cephelerde yedişer; kuzey cephede ise iki pencere bulunur. Doğu ve batı taraflarına ise pencere açılmamıştır⁵⁵¹. Son cemaat yeri geniş tutulmuştur. Mihrap, giriş kapısının sağ ve solundaki gibi mihrapçıklar gibi mermerdendir. Minber ise kesme taştan yapılmıştır. Son cemaat yerinin kemerleri, kesme taştan yapılan iki ayak ile duvarlardaki konsollara oturtulmuş, tavan ise üç küçük kubbe ile örtülmüştür. Minaresi, doğu cephede, harim ile son cemaat yerinin birleştiği köşededir. Yüksek olarak yapılan minarenin gövdesi poligonal bir şekildedir.

Nuh Paşa Camii'nin avlusuna kuzeyde yer alan ve bir bölümü zemin kotunun altında kalmış olan büyük bir kapıdan girilmektedir⁵⁵². Evliya Çelebi, Lârende'yi ziyaretinde camiyi görmüş ve şöyle yazmıştır: “...*Gâyet musanna' ve münakkaş kârgîr binâ kubbe-i 'âlîsi üzre nîlgûn kurşun örtülüdür. Ve bir minâre-i mevzunu var kim bu şehirde misli yokdur. Havlusunda fıskiyesi ve şadırvanı selsebil gibi bol su akutub cemaat abdestlerini tazeleyüb Cenâb-ı Bâri'ye yaklaşırlar, aydınlık ve ferah bir camidir. Vâcibü's-seyr bir câmi-i rûşendir. Bu şehirde bundan gayri kurşunlu câmi' yokdur...*”⁵⁵³

⁵⁴⁶ KARŞS, no. 277, s. 31, 48.

⁵⁴⁷ VAD, no. 2176, s. 445; Devlet adamlığı için bk. Selânikî Mustafa Efendi, *Târih*, İstanbul 1281, s. 230, 305, 309, 343; Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, IV, İstanbul 1311, s. 578.

⁵⁴⁸ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-Ravzatü'l-Hüseyn Fî-Hülâsati Ahbâri'l-Hâfîkayn*, I, İstanbul 1281, s. 333; Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *Vefâyât-ı Selâtîn ve Meşâhir-i Ricâl*, (haz. Fahri Ç. Derin), İstanbul 1978, s. 151.

⁵⁴⁹ Gülcan, *Karaman Büyüklere*, s. 141.

⁵⁵⁰ Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124.

⁵⁵¹ Konyalı, *aynı eser*, s. 339.

⁵⁵² Temizsoy-Uysal, *aynı eser*, s. 93.

⁵⁵³ *Seyahatnâme*, IX, s. 159.

Evliya Çelebi'nin bu kaydından caminin üzerinin orijinalde de kurşun kaplı olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Recep 1133/Nisan-Mayıs 1721 tarihli bir belgede; caminin harap vaziyeti sebebiyle birçok yerinin tamire muhtaç olduğu, kubbe üzerindeki kurşunların kötü niyetli vakıf görevlileri tarafından sökülüp satıldığı kaydedilmiştir⁵⁵⁴. Öyle ise cami daha sonra tamiratlar geçirerek günümüze kadar ulaşmıştır. Evliya Çelebi'nin bahsettiği şadırvan ve 10 adet çeşme de harap durumda olduğu için 27 Safer 1234/26 Aralık 1818 tarihinde Seyit Mahmut adında bir hayırsever tarafından tamir ettirilmiştir⁵⁵⁵. Şadırvan günümüze ulaşmazken çeşmeler çeşitli onarımlarla ayakta kalabilmiştir⁵⁵⁶.

2.31.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Nuh Paşa Camii'nin vakıflarıyla ilgili üç adet vakfiye suretine ulaşılmıştır. Bunlar, kronolojik sıraya göre aşağıda incelenecektir.

Nuh Paşa Vakfiyesi

Mahmut oğlu Nuh Paşa adına kayıtlı Zilhicce 1005/Temmuz-Ağustos 1597 tarihli Arapça bir vakfiye sureti bulunmakta olup Nuh Paşa yaptırmış olduğu bu camiye şu mülkleri gelir olarak vakfetmiştir: Lârende'de cami yakınındaki kahvehane, kahvehanenin bitişiğinde bir fırın, Kakaç ve Beğ değirmenleri, Fakih Ahmet Değirmeni'nin bir kısmı ile Eski-Pazar'da iki dükkân.

Vakfın gelirleri öncelikle caminin ihtiyaçları ve görevlilerin maaşları için harcanacaktır. Artan paradan her gün 20 kuruş, Nuh Paşa'nın eşi Abdülmennan kızı Mehtap Hanım'a verilecektir. Hayatta olduğu müddetçe Nuh Paşa vakfın mütevellisi olacaktır⁵⁵⁷.

Budak Bey oğlu Ahmet Çavuş Vakfiyesi

Nuh Paşa'dan sonra da bazı hayırseverler Nuh Paşa Camii'ne vakıflar tahsis etmiş, vakfiyeler düzenlemişlerdir. Bunlardan ilki Muharrem 1024/Şubat-Mart 1615 tarihli Budak Bey oğlu Ahmet Çavuş vakfiyesi olup Koçak Dede Mahallesi'nde ve kale burcu yakınında bulunan kendisine ait iki evin tamamını camiye vakfedilmiştir. Evin kira gelirleri cami ihtiyaçları ile buradaki görevlilere harcanacaktır⁵⁵⁸.

Hacı Hüseyin oğlu Seyit Mahmut Vakfiyesi

Nuh Paşa'dan sonra düzenlenen ikinci vakfiye, 27 Safer 1234/26 Aralık 1818 tarihli olup Hacı Hüseyin oğlu Seyit Mahmut'un "*nukud vakfi*"na aittir. Yukarıda değinildiği üzere

⁵⁵⁴ VAD, no. 1131, s. 112.

⁵⁵⁵ VAD, no. 580, s. 165.

⁵⁵⁶ Tapuda 32-24 H pafta, 604 (2974) ada, 3(2) parselde bulunan çeşme, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, "Nuh Paşa Camii Çeşmesi", Klasör no. 14.

⁵⁵⁷ VAD, no. 2176, s. 445. Ayrıca bk. Totaysalgır, *aynı eser*, s. 70-71; Konyalı, *aynı eser*, s. 339-340.

⁵⁵⁸ VAD, no. 2176, s. 446-447. Ayrıca bk. Toyaysalgır, *aynı yer*; Konyalı, *aynı yer*.

Seyit Mahmut, Nuh Paşa Camii'nin avlusunda bulunan harap şadırvanı tamir ettirmiş ve su yolunun bakımını, ayrıca şehrin değişik yerlerinde bulunan çeşmelerin tamirini yaptırmıştır. Bunların her türlü masrafı için 2.500 kuruş akçe vakfetmiştir⁵⁵⁹.

Nuh Paşa Cami Vakfı'na ait bazı gayrimenkullerin durumu 1260/1844-1845 tarihli *Temettüat Defterleri*'nden de takip edilebilmektedir. Buna göre vakfın bir adet dükkânı kirada bulunuyordu⁵⁶⁰. Diğer vakıf gayrimenkulleri ile ilgili herhangi bir kayda ise rastlanmamıştır.

2.31.5. Görevlileri

Nuh Paşa Camii, Karaman'da eğitim hizmetlerinin yaygın olarak yapıldığı merkezî camilerden biri idi. Bunun için mabede; imam, hatip, vaiz, cüzhan gibi görevlilerin yanında eğitim hizmetlerinde görev alan müderris atamaları da yapılmıştır⁵⁶¹. Müderrislerin bazılarında “*dersiâm*” unvanı da bulunmakta idi⁵⁶². Bu yönü ile Nuh Paşa Camii, hem medrese öğrencilerinin ders gördüğü bir örgün eğitim kurumu hem ahalinin yaygın eğitim aldığı bir okul işlevi görmekte idi.

Nuh Paşa Camii'nde görev yapan imamlar aynı zamanda mütevellilik görevini de üstlenmişlerdir. Bunlar, sorumlu oldukları vakıfları korumak için gerekli tedbirleri almışlardır⁵⁶³.

Nuh Paşa Camii'ne bunlardan başka nazır, hatip, müezzin, cuma müezzini, yasinhan, nebehan, mülkhan, devirhan, cüzhan, naathan, duagû, bevvap, ferraş, kayyum gibi çok çeşitli görevli atamaları düzenli olarak yapılmıştır⁵⁶⁴. Farklı görevlilerin bulunması caminin vakıf gelirlerinin cami cemaatinin çok olduğunu göstermektedir.

2.32. Recep/Hacı Recep/Seyit Hacı Recep Camii

2.32.1. Adı ve Yeri

Hacı Recep Camii'nin ismi bazı belgelerde “*Hâcî Receb*”⁵⁶⁵ bazılarında ise “*Seyyid Hâcî Receb*”⁵⁶⁶ ve “*Receb*” Mescidi⁵⁶⁷ olarak geçmektedir. 30 Rebiyülevvel 1220/28 Haziran

⁵⁵⁹ VAD, no. 580, s. 165.

⁵⁶⁰ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 439.

⁵⁶¹ KARŞS, no. 285, s. 62; VAD, no. 563, s. 4, 5; VAD, no. 562, s. 9; no. 1131, s. 104; no. 1149, s. 3,13.

⁵⁶² VAD, no. 1131, s. 104

⁵⁶³ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 6, s. 316.

⁵⁶⁴ KARŞS, no. 284, s. 5, 12; no. 285, s. 62, 289, 297; no. 287, s. 16; no. 292, s. 116; no. 319, s. 14; no. 333, s. 17; BOA, C. EV, Dosya no. 46, Gömlek no. 2300; C. EV, Dosya no. 62, Gömlek no. 3072; C. EV, Dosya no. 264, Gömlek no. 13472; C. MF, Dosya no. 59, Gömlek no. 2919; AE, SMHD. I, Dosya no. 223, Gömlek no. 17702; VAD, no. 558, s. 170; no. 561, s. 6, 20, 21, 22; no. 562, s. 12, 16; no. 563, s. 4, 5, 10; no. 569, s. 9; no. 1091, s. 249; no. 1128, s. 215; no. 1131, s. 104, 109, 112, 114; no. 1139, s. 205, 322; no. 1146, s. 9; no. 1147, s. 254, 258, 259, 262, 264; no. 1148, s. 18; no. 1149, s. 3; no. 1150, s. 3, 7; no. 1154, s. 13; no. 1155, s. 8, 11, 12.

⁵⁶⁵ VAD, no. 1091, s. 249.

⁵⁶⁶ VAD, no. 1131, s. 103.

⁵⁶⁷ VAD, no. 2176, s. 570.

1805 tarihli bir kayda göre bu mabet camidir⁵⁶⁸. Ancak belgelerde yine de mescit olarak zikredilmektedir. Hatip ataması yapıldığına bakılarak camiler bölümünde incelenmiştir. Mabet, diğer bir ismi Ulu Zaviye⁵⁶⁹ olan Zaviye Mahallesi'nde bulunuyordu⁵⁷⁰.

2.32.2. Banisi ve Yapım Tarihi

İsminden anlaşılacağı üzere Hacı Recep isminde bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır. XV. yüzyıl Osmanlı vakıf tahrirlerinde mescit olarak geçmemektedir. *Hurufat Defterleri*'ndeki Safer 1120/Nisan-Mayıs 1708 tarihli atama kaydından⁵⁷¹ hareketle en geç XVII. yüzyılın ortalarında inşa edildiği söylenebilir. 06 Zilkade 1323/2 Ocak 1906 tarihine kadar düzenli olarak görevli atamaları⁵⁷² devam ettiğine göre caminin, XX. yüzyılın başlarına kadar ayakta kaldığı anlaşılmaktadır.

2.32.3. Mimari Yapısı

Hacı Recep Camii'nin günümüze kadar gelemediğine bakılırsa dönemin şartlarına göre kerpiç ve taş malzemeden yapıldığı, üzerinin de toprak dam olduğu düşünülebilir.

2.32.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Recep Camii'nin vakfiyesi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte ihtiyaçlarını karşılayan vakıf gelirleri mevcuttu. Muharrem 1193/Ocak-Şubat 1779 tarihinde vakfın yedi kişide 165 kuruş nakit parası bulunuyordu⁵⁷³.

2.32.5. Görevlileri

Hacı Recep Camii'ne XVIII. yüzyıl başlarından itibaren değişik görevlere atamalar yapılmıştır. İlk tayinlerin imam kadrosu ile ilgili olduğu görülmektedir⁵⁷⁴.

Hacı Recep Camii'ne hatip, müezzin, yasinhan ve müteveli atamaları da yapılmıştır. Bu durum, mescit cemaatinin kalabalık ve vakıflarının güçlü olduğunu göstermektedir⁵⁷⁵.

2.33. Şaban Çavuş/Şabaniye Camii

2.33.1. Adı ve Yeri

Belgelerde “Şâbaniye”⁵⁷⁶ ve “Şaban Çavuş”⁵⁷⁷ Camii olarak geçmekte olup Şam Pazarı Mahallesi'nde⁵⁷⁸, Yukarı Çarşı⁵⁷⁹ mevkiindeki Bedesten⁵⁸⁰ ile Seyit İbrahim Efendi

⁵⁶⁸ VAD, no. 558, s. 171.

⁵⁶⁹ İsmi Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in devlet adamlarından olan Şeyh Ali Semerkandî'nin halifesi Ahi Ahmet Halife'nin zaviyesinden almıştır. Zaviye zamanla yok olmuştur. Bk. Gülcan, *Karaman Mahalleleri*, s. 49.

⁵⁷⁰ VAD, no. 1126, s. 179; no. 1131, s. 114.

⁵⁷¹ VAD, no. 1131, s. 102.

⁵⁷² KARŞS, no. 319, s. 74.

⁵⁷³ KARŞS, no. 297, s. 114.

⁵⁷⁴ VAD, no. 1131, s. 102.

⁵⁷⁵ KARŞS, no. 297, s. 114; no. 319, s. 74; VAD, no. 558, s. 171, 176; no. 561, s. 7-8; no. 1091, s. 205, 249; no. 1103, s. 205; no. 1126, s. 179; no. 1131, s. 105-106, 134.

⁵⁷⁶ KARŞS, no. 297, s. 113; VAD, no. 1131, s. 103.

⁵⁷⁷ KARŞS, no. 305, s. 242.

⁵⁷⁸ VAD, no. 1140, s. 655.

Medresesi'nin hemen yakınında bulunmaktaydı⁵⁸¹. Günümüzde caminin bulunduğu mahalle Tahsin Ünal olarak isimlendirilmektedir⁵⁸².

2.33.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Karaman şehir merkezinde, medrese⁵⁸³ ile birlikte bulunan Şaban Çavuş Camii'nin banisini; A. Cengiz⁵⁸⁴, Şaban Çavuş olarak belirtmişse de bu şahıs caminin ilk banisi olmamalıdır. Zira daha önce mevcut olan ve muhtemelen harabe hâline dönen binanın Şaban Çavuş isimli bir hayırsever tarafından XVII. yüzyıl sonlarında “*müceddeden*” bina edildiği vakıf kayıtlarından anlaşılmaktadır⁵⁸⁵. Caminin ilk banisi ve yapım tarihi hakkında ise henüz bir belgeye ulaşılamamıştır. Eski vakıf tahrirlerinde adının geçmediğine bakılarak en geç XVII. yüzyılın başlarında mahalle mescidi olarak inşa edildiği tahmin edilebilir.

2.33.3. Mimari Yapısı

Şaban Çavuş Camii, asli şekli ile günümüze kadar ulaşamamıştır⁵⁸⁶. Belgelerden anlaşıldığına göre avlusunda bir de medrese mevcut olup⁵⁸⁷ medreseler bölümünde ayrıca incelenecektir.

2.33.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Şaban Çavuş Camii'nin banisine ait bir vakfiye tespit edilememiştir. Bununla birlikte Şaban Çavuş Camii'nin bakım-onarım, ısınma, aydınlatma ve görevli ücretleri gibi masraflarını karşılamak üzere cami vakfına ait birtakım gayrimenkulleri mevcuttu. Bunlar, 1193/1779-1780 tarihli muhasebe kaydından tespit edilebilmektedir. Buna göre mabedin yakınında bulunan toplam dört adet kalaycı dükkânı, birer saraç ve eskici dükkânı ile atıl durumda olan bir dükkân arsası cami vakfının gayrimenkulleri arasında idi⁵⁸⁸.

Daha sonra bazı hayırseverlerin Şaban Çavuş Camii'nin artan ihtiyaçlarını karşılamak için vakıf kurup vakfiye düzenlediği de bilinmektedir. Abbas Mahallesi sakinlerinden Seyit Hacı Mustafa Ağa kızı Şerife Nesli Kadın, 05 Safer 1227/9 Şubat 1812 tarihinde bir vakıf kurup şu mülkleri vakfetmiştir: Nasuh Bey hamamı yakınında bulunan Hacı Muslu Ağa

⁵⁷⁹ BOA, C. EV, Dosya no. 249, Gömlek no. 12435; VAD, no. 562, s. 13.

⁵⁸⁰ VAD, no. 562, s. 18.

⁵⁸¹ KARŞS, no. 289, s. 40; VAD, no. 562, s. 11.

⁵⁸² Tapuda 32-24 A pafta, 524 ada, 1 parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğünün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Şabaniye Camii Dosyası”, Klasör no. 15.

⁵⁸³ KARŞS, no. 296, s. 40.

⁵⁸⁴ Aynı eser, s. 65.

⁵⁸⁵ VAD, no. 1140, s. 655.

⁵⁸⁶ Şaban Çavuş Camii'nin yerine 1964 yılında taş malzemeli, sekizgen kasnağa oturan, merkezî kubbeli ve aynı ismi taşıyan yeni bir cami inşa edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, “Şaban Çavuş Camii Dosyası”, Dosya no. 70-00-124.

⁵⁸⁷ KARŞS, no. 289, s. 40; VAD, no. 561, s. 15; no. 1147, s. 97.

⁵⁸⁸ KARŞS, no. 297, s. 114.

Hanı'nın mevcut odalarının üç sehm hissesi, Muslu Hanı civarında bulunan bir kıta bahçe, Dere Mahallesi'nde Dere Bahçesi denilen sekiz dönüm arsa, İğde dibi olarak isimlendirilen arazi, Yanık Hamam bölgesinde sekiz dönüm arsa, Subasar mevkiinde on altı dönüm arsa⁵⁸⁹.

Şerife Nesli Kadın'ın vakfiyede belirlediği şartlara göre vakfedilen bu gayrimenkuller icara verilecek, gelirleri Lârende'deki Şabaniye Camii ile birlikte üç ayrı değişik caminin bakım, onarım masrafları ile görevlilerinin ücretleri için sarf edilecektir⁵⁹⁰.

2.33.5. Görevlileri

Şaban Çavuş Camii'ne farklı tarihlerde çok sayıda görevli atanmıştır. Şaban 1110/1698-1699 tarihli bir kayıta camiye imam, hatip, müezzin, cuma müezzini, müteveli ve nazır atamaları yapıldığı görülmektedir⁵⁹¹.

Şaban Çavuş Camii'ne bundan sonra da kayyum, çerağdar, nazır, hatip, şeyh gibi görevli atamaları incelenen dönem boyunca düzenli olarak devam etmiştir⁵⁹².

2.34. Şeyh Ali Semerkandî Zaviye Camii

2.34.1. Adı ve Yeri

Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi ve Camii'nin ismi, değişik belgelerde “*Şeyh Ali*”⁵⁹³, “*Şeyh Ali Semerkandî*”⁵⁹⁴, “*Şeyh Semerkandî*”⁵⁹⁵, “*Şeyh Ulemâ*”⁵⁹⁶, “*Şeyh Ali Sultan*”⁵⁹⁷ şeklinde geçmektedir.

Şeyh Ali Semerkandî Zaviye Camii, bazı belgelerde mescit olarak gösterilmektedir. Buna bakılırsa sonradan camiye dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır⁵⁹⁸. Bulunduğu mahallenin adı, XVII. ve XVIII. yüzyıla ait belgelerde Gazaliye/Gazialp⁵⁹⁹, halk arasında ise Gazalpa olarak geçmektedir. Lârende'deki Gazalpa Çayı'nın kenarındaki mezarlığın yakınında inşa

⁵⁸⁹ VAD, no. 579, s. 722. Dönemin müderrisleri vakfiyenin şahitleri olmuşlardır. Bunlar: es-Seyyid Mustafa Efendi İbn Hüseyin, Kadızade es-Seyyid Ahmed Efendi, Kamışzade es-Seyyid Ali Ağa İbni el-Hac İsmail, Kaba-sakalzade es-Seyyid Mustafa Alemdar, Kamışzâde es-Seyyid Ahmed Ağa İbni el-Hac İbrahim, Molla Abdullah Hafizzade es-Seyyid Ali Efendi İbni es-Seyyid Ahmed Efendi, Divanzade es-Seyyid İbrahim Efendi'dir.

⁵⁹⁰ VAD, no. 579, s. 722. Dönemin müderrisleri vakfiyenin şahitleri olmuşlardır. Bunlar: es-Seyyid Mustafa Efendi İbn Hüseyin, Kadızade es-Seyyid Ahmed Efendi, Kamışzade es-Seyyid Ali Ağa İbni el-Hac İsmail, Kaba-sakalzade es-Seyyid Mustafa Alemdar, Kamışzâde es-Seyyid Ahmed Ağa İbni el-Hac İbrahim, Molla Abdullah Hafizzade es-Seyyid Ali Efendi İbni es-Seyyid Ahmed Efendi, Divanzade es-Seyyid İbrahim Efendi'dir.

⁵⁹¹ VAD, no. 1140, s. 655.

⁵⁹² KARŞS, no. 305, s. 242; BOA, *İE. EV*, Dosya no. 26, Gömlek no. 3090; *C. MF*, Dosya no. 138, Gömlek no. 6880; *HAT*, Dosya no. 1664, Gömlek no. 56; *C. EV*, Dosya no. 119, Gömlek no. 5950; *C. EV*, Dosya no. 249, Gömlek no. 12435; VAD, no. 560, s. 152; no. 561, s. 9, 15; no. 562, s. 11, 13, 14, 18; no. 569, s. 18/1; no. 1128, s. 215; no. 1131, s. 103, 111; no. 1140, s. 653; no. 1147, s. 255; no. 2180, s. 155.

⁵⁹³ VAD, no. 1140, s. 653.

⁵⁹⁴ VAD, no. 558, s. 174; no. 1131, s. 113.

⁵⁹⁵ VAD, no. 1146, s. 9.

⁵⁹⁶ KARŞS, no. 288, s. 101.

⁵⁹⁷ VAD, no. 1131, s. 109.

⁵⁹⁸ KARŞS, no. 292, s. 58.

⁵⁹⁹ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 3, s. 17; KARŞS, no. 290, s. 46; no. 297, s. 260; VAD, no. 561, s. 17.

edildiği için bu adla anılmış olmalıdır. Günümüzde bu yer, Çeltik Mahallesi olarak isimlendirilmektedir⁶⁰⁰.

2.34.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi ve Camii'nin eski olduğu söylenemez. Çünkü XV. ve XVI. yüzyıl tapu tahrirlerinde adı geçmemektedir. Bu yapıdan ilk bahseden, Evliya Çelebi'dir. Lârende ziyaretinde Evliya Çelebi cami ve zaviyeyi görmüş, Şeyh Ali Sultan'ın burada metfun olduğunu yazmıştır⁶⁰¹. 1059/1649 yılında Zeyne kasabasını ziyaretinde ise Şeyh Ali Semerkandî'nin Zeyne'de bulunan zaviyenin türbesine defnedildiğini kaydetmiştir⁶⁰². Oysa “*Bahrü'l-'ulûm*” tefsirinin müellifi⁶⁰³ Şeyh Ali Semerkandî'nin türbesinin Zeyne'de olduğu bilinmektedir⁶⁰⁴. Karaman'da türbesi bulunan zat, aynı ismi taşıyan Nakşibendi Tarikatı'nın şeyhi Seyit Şeyh Ali Semerkandî'dir. Mabet, bunun için *Şeriye Sicil* kayıtlarında ve *Hurufat Defterleri*'nde de “*Şeyh Ali Semerkandî binâ eylediği mescid*” olarak geçmektedir⁶⁰⁵.

İnşa tarihine dair kitabesi bulunmayan mabedin avlusundaki mezar taşı kitabesine göre Şeyh Ali, Şevval 1008/Nisan 1560'ta vefat etmiştir. Buna göre cami, ulemadan Şeyh Ali Semerkandî'nin kendi ismini taşıyan torunu tarafından XVI. yüzyılın birinci yarısında, sağlığında yaptırılmış olmalıdır.

2.34.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi ve Camii; zaviye, medrese ve hazireden oluşup dört köşe bir plana göre inşa edilmiştir. Pencereleri demir kafesli idi⁶⁰⁶. Kuzeyindeki medrese günümüze kadar ulaşamamıştır. Güney tarafındaki hazirede taştan yapılmış iki sandukadan birinin Semerkandî'nin torunu Şeyh Ali'ye ait olduğunu Konyalı tespit etmiştir⁶⁰⁷.

⁶⁰⁰ Tapuda 28-24 F pafta, 776 (3923) ada, 13 parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci sınıf tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Şeyh Ali Sultan/Semerkandî Mescidi ve Haziresi”, Klasör no. 16.

⁶⁰¹ *Seyahatnâme*, IX, s. 159.

⁶⁰² *Seyahatnâme*, IX, s. 318.

⁶⁰³ Nişancı Mehmet Paşa, *aynı yazma*, s. 79b; Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, I, İstanbul 1333, s. 60. (Dipnot, I).

⁶⁰⁴ İsmail Hakkı Mercan, *Şeyh Alâeddin Ali es-Semerkandî ve Menâkıb-nâmesi*, Ankara 2009, s. 31; Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 203-215; Neşri Atlay, *Şeyh Aliyy-i Semerkandî*, Konya 1965, s. 25; Ensar Köse, “İçel'de Bir Ulu Çınar: Şeyh Ali Semerkandî ve Nesli”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları*: 7, (Şehirlerin Sevdası İbrahim Hakkı Konyalı Armağanı), (2015), s. 339.

⁶⁰⁵ *KARŞS*, no. 297, s. 260; *VAD*, no. 1147, s. 253.

⁶⁰⁶ “...*Câmi'-i mezbûrun hilâf-ı şer'-i şerîf pencere demirleri, sahanlık döşeme kaliçesin sirkat ile Karaman Pazarı'nda bey' eylediği...*” mütevellî tarafından ilgili makamlara bildirilmiştir. BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 3, s. 17.

⁶⁰⁷ Konyalı, *aynı eser*, s. 352.

2.34.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi ve Camii'ne gelir sağlayan birtakım vakıfların mevcut olduğu 1211/1796 tarihli iki kayıttan anlaşılmaktadır. Bunlar; İdemit köyünde bir tarla ile Lârende'de üç kıta zemin olup kirasından senelik 525 akçe gelir elde ediliyordu⁶⁰⁸.

Yukarıdaki gayrimenkuller dışında Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi ve Camii'nin artan ihtiyaçları sebebi ile daha sonra hayırseverler tarafından da vakıflar oluşturulup vakfiye düzenlenmiştir. Bunlardan biri Abbas Mahallesi sakinlerinden ve Şeyh Ali Semerkandî'nin sülalesinden olan Çavuşzade İbrahim oğlu Şeyh Ahmet'in 05 Recep 1239/6 Mart 1824 tarihli vakfiyesidir. Buna göre Şeyh Ahmet, kendi mahallesinde Nakşibendi Tekkesi yaptırmış ve Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi'ndeki tarikat faaliyetlerini buraya nakletmiştir.

Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi ve Camii'nin gayrimenkullerinde XIX. yüzyılda artışlar olduğu görülmektedir. 1260/1844-1845 tarihinde vakfa ait iki dönüm bahçe mevcut idi⁶⁰⁹.

2.34.5. Görevlileri

Şeyh Ali Semerkandî Camii'ne çok sayıda şeyh ataması yapılmıştır. Bunlar zaviye bölümünde bahsedilecektir. Ayrıca mabet ve vakfında görev yapan imam ve mütevellilere ait birçok kayda ulaşılabilmektedir⁶¹⁰.

2.35. Şeyhler Mahalle Camii

2.35.1. Adı ve Yeri

Şeyhler Mahalle Camii, belgelerde “*Şeyhler Mahallesi'nde vâki' mescid*”⁶¹¹ ve “*Şeyhler Mahallesi'nde vâki' câmi*”⁶¹² olarak iki farklı şekilde geçtiğine bakılırsa mescit iken sonradan camiye çevrilmiştir.

2.35.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Şeyhler Mahalle Camii, mahalle sakinleri tarafından küçük bir mescit olarak yaptırılmış olmalıdır. XV. ve XVI. yüzyıl Osmanlı vakıf tahrirlerinde geçmeyen mescitle ilgili *Hurufat Defterleri*'nde Rebiyülahir 1138/Aralık 1725-Ocak 1726 tarihi ile Şevval 1197/Ağustos 1783 tarihleri arasında sınırlı sayıda atama kaydı bulunmaktadır. Bu belgelerden hareketle mescidin en geç XVII. yüzyılın sonlarında inşa edildiği söylenebilir.

⁶⁰⁸ KARŞS, no. 297, s. 260; VAD, no. 562, s. 13.

⁶⁰⁹ Karaman Temettüat Defteri, s. 487.

⁶¹⁰ KARŞS, no. 288, s. 101; no. 290, s. 46; no. 297, s. 260; BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 3, s. 17; VAD, no. 558, s. 174; no. 561, s. 3, 17; no. 562, s. 11, 13, 15; no. 563, s. 3, 8; no. 569, s. 17, 22; no. 1131, s. 113; no. 1146, s. 9; no. 1147, s. 253, 259, 263; no. 1150, s. 7.

⁶¹¹ VAD, no. 1191, s. 249.

⁶¹² VAD, no. 1147, s. 253.

2.35.3. Mimari Yapısı ve Müstemilatı

Günümüze kadar ayakta kalamayan mescidin mimari yapısı hakkında bir bilgi olmasa da Lârende'nin klasik dönem mahalle mescitlerinde görüldüğü gibi basit planlı, toprak dam örtülü olduğu söylenebilir.

2.35.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Şeyhler Mahalle Mescidi'nin vakfiyesi ve vakıfları ile ilgili herhangi bir bilgiye şimdilik ulaşılamamıştır. İhtiyaçları mahalle sakinleri tarafından karşılanmış olmalıdır.

2.35.5. Görevlileri

Şeyhler Camii'nin vakıf gayrimenkulleri bulunmadığından vakfa mütevellî tayinleri yapılmamıştır. Fakat Rebiyülahir 1138/Aralık 1725-Ocak 1726 tarihinden sonra imam atamalarına dair birtakım bilgilere ulaşılabilmektedir⁶¹³.

2.36. Yeni/Camiicedit/Yeni Minareli Camii

2.36.1. Adı ve Yeri

Birçok belgede “*Câmi’-i Cedîd/Yeni Câmi’*” olarak geçen mabet⁶¹⁴, minareli bir yapı idi. Minaresi yıldırım düşmesi sonucu yıkılıp tekrar yapıldığından halk arasında “*Yeni Minareli Cami*” adını almıştır. Bitişğinde şimdi mevcut olmayan Yahya Ağa Medresesi bulunmaktaydı⁶¹⁵.

Eskiden Külhan Mahallesi’nde gösterilen⁶¹⁶ bu cami, günümüzde Ahi Osman Mahallesi sınırları içinde bulunmaktadır⁶¹⁷.

2.36.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Yeni Cami, Külhan Mahallesi sakinleri tarafından bir mahalle mescidi olarak yaptırılmış olmalıdır. Yeni Cami’nin yapım tarihini aydınlatacak bir belgeye şimdilik rastlanmamıştır. Konyalı, kesin olmayan bilgilerden yola çıkarak 929/1522 tarihinde Cambazzade Kadı Abdurrahman Efendi tarafından yaptırıldığını yazmıştır⁶¹⁸. 1530 ve 1584 tarihli vakıf tahrirlerinde isminin geçmediğine ve Evliya Çelebi’nin mabedi 1671’de gördüğüne bakılırsa caminin en geç XVII. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiği tahmin edilebilir.

⁶¹³ VAD, no. 1091, s. 249; no. 1103, s. 111; no. 1147, s. 253; no. 1147, s. 263.

⁶¹⁴ KARŞS, no. 292, s. 53; BOA, EV. d, Dosya no. 24325, Gömlek no. 1295.

⁶¹⁵ KARŞS, no. 290, s. 158.

⁶¹⁶ KARŞS, no. 295, s. 67.

⁶¹⁷ Tapuda 32-24 T pafta, 169 (4181) ada, 14 parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü’nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci sınıf tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Yeni Minareli Camii Dosyası”, Klasör no. 16.

⁶¹⁸ Karaman Tarihi, s. 364.

2.36.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Yeni Cami'nin merkezî büyük kubbesi dâhil tamamı kesme taştan inşa edilmiştir. Yapı, tek kubbeli harim ve son cemaat yerinden oluşmaktadır. Mihrap, minber ve kürsü kesme taş ile yapılmıştır. Harimin güneydoğu köşesinde ise ahşap kürsü yer almaktadır. Caminin cephelerinin alt kısmına dikdörtgen, üst tarafına ise sivri kemerli pencereler yerleştirilmiştir. 1671 yılında Lârende'ye uğrayan ve camiye gören Evliya Çelebi, minaresiz olduğunu yazmıştır⁶¹⁹. Sonradan yapılan tek şerefeli ince ve uzun minaresi batı yönünde, harim ile son cemaat yerinin birleştiği köşede bulunmaktadır. Sütunlar üzerinde duran ve genişçe planlanan üç kubbeli son cemaat yerinin kubbeleri yıkılmış, 1962 tarihindeki restorasyonda orijinali bozularak ahşap bir tavanla kaplanmıştır⁶²⁰.

Yeni Cami bahçesinin güney ve batı cephelerinde bulunan mezarlardan, bu bölümlerin hazire olduğu anlaşılmaktadır. Mezarlık, yol çalışmaları sebebiyle geniş çapta ortadan kaldırılmıştır. Günümüzde etrafı bahçe duvarı ile çevrilen ve şehir dokusunun en yoğun olduğu alanda bulunan yapının çevresi betonarme binalarla kuşatılmıştır⁶²¹.

2.36.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Yeni Cami'nin vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. 28 Cemaziyelevvel 1148/16 Ekim 1735 tarihli bir kadı siciline göre hayırsever kişiler topladıkları 112 akçeyi caminin ihtiyaçlarında kullanmak üzere mütevellîye teslim etmişlerdir⁶²². Bu durum caminin, zengin olmayan bir vakfının bulunduğuna işaret etmektedir.

2.36.5. Görevlileri

Yeni Cami'ye ait bilinen ilk atama kaydı, 29 Recep 1067/13 Mayıs 1657 tarihli bir hatip tayinidir⁶²³. İmam ve mütevellîlik, Muharrem 1181/Mayıs-Haziran 1767 tarihinde Seyit Ömer tarafından ücretsiz olarak yürütülüyordu. Seyit Ömer'in vefatıyla yerine oğulları Seyit Mehmet, Seyit Naim ve Seyit Abdullah müşterek olarak imam ve mütevellî olarak tayin edilmişlerdir⁶²⁴. İncelenen dönem içerisinde camiye bunların dışında hatip, imam, müezzin, mütevellî atamasıyla ilgili çok sayıda yazışma yapılmıştır⁶²⁵.

⁶¹⁹ *Seyahatnâme*, IX, s. 158.

⁶²⁰ Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü, "Yeni Cami Dosyası", Dosya no. 50-00-255.

⁶²¹ Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, "Yeni Minareli Camii Dosyası", Klasör no. 16.

⁶²² *KARŞS*, no. 282, s. 53.

⁶²³ *KARŞS*, no. 297, s. 127.

⁶²⁴ *VAD*, no. 569, s. 16.

⁶²⁵ *KARŞS*, no. 292, s. 53; no. 295, s. 67; no. 297, s. 264; *VAD*, no. 560, s. 150; no. 561, s. 17; no. 562, s. 13, 14; no. 563, s. 5; no. 569, s. 8, 20; no. 1147, s. 6, 264; no. 1131, s. 108; no. 1155, s. 6, 9.

2.37. Zaviye/Zaviye Mahalle/Karagöz Mehmet Efendi Camii

2.37.1. Adı ve Yeri

Zaviye Mahalle Camii, Karagöz lakabı ile bilinen kişilerin burada imamlık yapmasına binaen halk arasında bu isimle de söylenmiştir. Bir belgede, Karagöz Mescidi olarak da geçmiştir⁶²⁶. Şu halde başlangıçta mescitken sonradan cami hâline getirilmiştir. XVIII. yüzyıl belgelerinde mahallede bulunan Ahmet Halife Zaviyesi sebebiyle caminin bulunduğu mahalle, Zaviye ismiyle anılmıştır⁶²⁷. Günümüzde bu mahalle Çeltik olarak isimlendirilmektedir.

2.37.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Zaviye Mahalle Camii, banisinin adıyla anılmadığına bakılırsa bulunduğu mahallenin hayırseverleri tarafından yaptırılmıştır.

Caminin inşa tarihini aydınlatacak kitabe veya vakfiyeye şimdilik ulaşılamamıştır. 1110/1699 tarihli ilk atama kaydından⁶²⁸ yola çıkarak caminin, en geç XVII. yüzyılın ikinci yarısında yaptırıldığı düşünülebilir.

2.37.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Zaviye Mahallesi/Karagöz Camii ile ilgili Karaman Valisi tarafından 1169/1755-1756'da Karaman Kadısı'na gönderilen bir buyrukdan caminin bir süredir atıl bir durumda olduğu ve başka amaçlar için kullanıldığı anlaşılmaktadır⁶²⁹. Bu durumda XVIII. yüzyıl ortalarında mabet haraptı ve amacı dışında kullanılıyordu.

Zaviye Mahalle Camii, geçirdiği birçok onarım sayesinde yakın döneme kadar ayakta kalabilmiştir. Kare bir plan üzerine taş ve kerpiç malzemeden inşa edilen yapının üst örtüsü toprak damken sonradan tuğla çatı örülmüştür. Tek şerefeli taştan minareye sahip mabette, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 04 Eylül 2012'de restorasyon çalışmaları başlatılmıştır⁶³⁰.

2.37.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Zaviye Mahalle Camii'nin vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgiye şimdilik ulaşılamamıştır. Ancak caminin vakıf menkul ve gayrimenkullerinin olduğu bilinmektedir. Muharrem 1193/Ocak-Şubat 1779 tarihinde Eskiciler Çarşısı'nda Köylü dükkânı olarak bilinen bir adet dükkân vakıfları arasında bulunuyordu. Ayrıca vakfın beş kişide 62,5 kuruş,

⁶²⁶ VAD, no. 1147, s. 265.

⁶²⁷ Gülcan, *Karaman Mahalleleri*, s. 40.

⁶²⁸ VAD, no. 1140, s. 654.

⁶²⁹ KARSS, no. 333, s. 71.

⁶³⁰ Tapuda 28-24 E pafta, 3028 ada, 1 parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 22. 02. 2010 tarih ve 3552 nolu kararı ile tarihi eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, "Karagöz Camii Dosyası ", Klasör no. 15.

15 kişide ise 126 kuruş olmak üzere toplam 188,5 kuruş parası mevcuttu⁶³¹. Bu durum, vakfın gelirlerinin çok olduğuna işaret etmektedir.

2.37.5. Görevlileri

Zaviye Mahalle Camii'nde görev alan kişilere ait bir kısım bilgilere belgelerden ulaşılabilmektedir. Cemaziyelevvel 1110/Kasım-Aralık 1698 tarihinde günlük üç akçe ücretle imam olan Abdüssettar'ın beratı Kadı Mehmet Efendi'nin arzı üzerine yenilenmiştir. Aynı tarihte Musa Halife camiye müezzin olarak atanmıştır⁶³². Recep 1119/Eylül-Ekim 1707 tarihinde imamlık yapan Abdülgani'nin beratı kaybolmuş, yaptığı müracaat sonrası yenilenmiştir⁶³³.

Zaviye Mahalle Camii'ne müteveli ataması da yapılmıştır. Caminin mütevellisi bulunmadığı için ücret almamak koşuluyla Hüseyin Mehmet, Rebiyülevvel 1198/Ocak-Şubat 1784 tarihinde müteveli olarak atanmıştır⁶³⁴.

2.38. Zeynel Ağa/Çavuşzade/Ağa Camii

2.38.1. Adı ve Yeri

Günümüzde Zeynel Ağa Camii olarak bilinen bu mabet, farklı dönemlerde değişik isimlerle anılmıştır. Bu isimler belgelerde “Ağa”⁶³⁵, “Zeynel-Abidin”⁶³⁶, “Çavuş-zâde”⁶³⁷ olarak geçmektedir. Bulunduğu yer, günümüzde Koçakdede Mahallesi olarak adlandırılmaktadır⁶³⁸.

2.38.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Zeynel Ağa Camii'nin banisi, Çavuşzade Seyit Hacı Zeynelabidin Ağa⁶³⁹ olup bu zat, Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hasan'ın soyundan gelmektedir (Bk. Ek- IV)⁶⁴⁰. İyi bir eğitim alan Zeynelabidin Ağa, İstanbul'da ve taşrada bürokratik görevler üstlenmiştir⁶⁴¹. Medresenin 1176/1762-1763 tarihli vakfiyesi, mabedin yapılış tarihi hakkında bir fikir vermektedir. Buna göre cami, 1762'den önce yaptırılmış olmalıdır.

⁶³¹ KARŞS, no. 297, s. 117.

⁶³² VAD, no. 1140, s. 654.

⁶³³ VAD, no. 1131, s. 102.

⁶³⁴ VAD, no. 1147, s. 265.

⁶³⁵ KARŞS, no. 322, s. 98.

⁶³⁶ BOA, C. MF, Dosya no. 130, Gömlek no. 6496.

⁶³⁷ KARŞS, no. 295, s. 40.

⁶³⁸ Tapuda 32-24 A pafta, 612 ada, 5 parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 14. 02. 1986 tarih ve A-1879 nolu kararı ile tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Zeynel Ağa Camii”, Klasör no. 18.

⁶³⁹ BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 27, s. 7.

⁶⁴⁰ KARŞS, no. 289, s. 83.

⁶⁴¹ BOA, C. EV, Dosya no. 46, Gömlek no. 2255; C. EV, Dosya no. 633, Gömlek no. 31910; C. ML, Dosya no. 54, Gömlek no. 2510.

2.38.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Zeynel Ağa Camii kubbesiz ve toprak dam örtülü olup sonradan kiremit çatı inşa edilmiştir. Minare, muntazam kesme taşla; arka bahçesindeki şadırvan ise antik sütunlardan yararlanılarak yaptırılmıştır. Kible tarafında Çavuşzade Hacı Zeynelabidin Ağa Medresesi olarak bilinen dokuz hücreli bir medrese, bu medresenin içinde de 79 adet yazma eserin olduğu bir kütüphane vardı⁶⁴². Şu anda bu eğitim kurumu mevcut değildir.

2.38.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Zeynel Ağa Camii'ne ait Çavuşzade Hacı Zeynelabidin Ağa'nın tescil ettirdiği evası-ı Muharrem 1186/14-25 Nisan 1772 tarihli bir vakfiye sureti bulunmaktadır. Vâkıf, medrese ve müştemilatına gelir getirmesi için Lârende içinde ve dışında araziler, bağlar, dükkânlar, ambar, mengenehane, hamam ve değirmen hisseleri ile han gibi birçok gayrimenkulü vakfetmiştir⁶⁴³. 22 Muharrem 1205/1 Ekim 1790 tarihli bir hattühümayunla caminin vakıflarına dışardan hukuksuzca yapılan müdahalelerin engellenmesi istenmiştir⁶⁴⁴.

2.38.5. Görevlileri

Zeynel Ağa Camii'nde bir kişiye çok sayıda görev verildiği görülmektedir. 1211/1796 tarihli bir berat kaydında; Osman oğlu Hafız Mustafa, yevmi dörder akçeyle müezzin ve mülkhan; üçer akçeyle muvakkit ve ferraş; ikişer akçeyle, devirhan, nebehan, bevvap, cuma ve bayram müezzinliği; bir akçeyle naathanlık yaparken vefat etmiş, oğlu Seyit Mehmet Halife, toplam 23 akçe ücretle babasının yerine aynı görevlere atanmıştır⁶⁴⁵.

Zeynel Ağa Camii'nde Osman oğlu Hafız Mustafa'nın da birden fazla görevi bulunuyordu. Sarnıcın bakımı, onarımı, yıpranan mushafların tamiri ile mabet ve müştemilatının temizliği bu görevler arasında sayılabilir. Onun vefatı üzerine yerine yevmi on akçe ücretle oğlu Seyit Mehmet Halife, Muharrem 1212/Haziran-Temmuz 1797'de atanmıştır.

Camiye ele alınan dönem içinde vaiz, imam, hatip, cabi, yasinhan, mütevellî, nazır, kâtip gibi başka görevliler de atanmıştır⁶⁴⁶. Yapılan görevlendirmelerden vakfın maddi imkânlarının oldukça iyi olduğu anlaşılmaktadır.

⁶⁴² Temizsoy-Uysal, *aynı eser*, s. 59.

⁶⁴³ VAD, no. 484, s. 458.

⁶⁴⁴ BOA, C. EV, Dosya no. 201, Gömlek no. 10494.

⁶⁴⁵ KARŞS, no. 297, s. 268.

⁶⁴⁶ KARŞS, no. 290, s. 154; BOA, C. MF, Dosya no. 143, Gömlek no. 7116; C. MF, Dosya no. 48, Gömlek no. 2394; C. EV, Dosya no. 572, Gömlek no. 28881; C. EV, Dosya no. 64, Gömlek no. 3155; C. EV, Dosya no. 376, Gömlek no. 19082; C. EV, Dosya no. 327, Gömlek no. 16636; C. EV, Dosya no. 323, Gömlek no. 16416; C. EV, Dosya no. 639, Gömlek no. 32241; C. MF, Dosya no. 183, Gömlek no. 9106; C. EV, Dosya no. 152, Gömlek no. 7584; C. MF, Dosya no. 65, Gömlek no. 3232; C. EV, Dosya no. 474, Gömlek no. 23986; VAD, no. 558, s. 171; VAD, no. 1150, s. 5.

3. KARAMAN ŞEHİRİ MESCİTLERİ

Bu başlık altında, incelenen dönem olan 1600-1839 yıllarında Lârende/Karaman'da faal olan mescitler üzerinde durulacaktır. Bunlardan bazıları Karamanoğulları Dönemi'nde inşa edilip Osmanlılara intikal eden mabetler iken birçoğu da Osmanlı Dönemi'nde artan nüfusun ihtiyacına binaen sonradan inşa edilmiş olanlardır. Genellikle basit mimari teknikler ile taş ve kerpiç malzemeden inşa edildikleri için çok azı günümüze kadar ulaşmıştır. Bunların zengin vakıflarının olduğu ve birçok tamirat geçirerek ayakta kalabildiği görülmektedir. Lârende'deki Abbasoğlu/Abbas Mescidi ile Buğdaylı/Ahi Osman, Çelebi/Şeyhî Çelebi, Demirciler, Hacı Celal, Hoca Mahmut ve Toraman mescitleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Camilerle benzer bir fonksiyon icra eden küçük ölçekli mescitler, genellikle mahalle aralarında vakit namazlarını kılmak için inşa edilmişlerdir. Camilerden ayrılan yönü ise bu mabetlerde cuma namazlarının kılınmaması idi. Mescitler; ihtiyaç hâsıl oldukça özel izinle minber konularak camiye çevrilmiş, buralarda da cuma namazı kılınmıştır.

Mescitler, Lârende'deki camiler gibi birer eğitim-öğretim mekânı olarak kullanılıyorlardı. “*Karaman Şehri Camileri*” başlığı altında üzerinde durulduğu gibi mescitler de mahalle çocuklarının ve yetişkinlerinin eğitim gördüğü bir örgün eğitim kurumu niteliğinde idi. Bundan dolayı Lârende'de çocuklar ya mescitte ya da genellikle mahalle mescidinin hemen yanında inşa edilen mekteplerde okutulurdu. Nitekim Lârende şehir merkezinde bulunan İbrıklı Mektebi, İbrıklı Mescidi'nin yanında idi⁶⁴⁷. Mehmet Efendi Mektebi de mescidin bitişiğinde bulunuyordu⁶⁴⁸. Seyit Şeyh Hacı Mehmet Mektebi⁶⁴⁹, yine aynı isimli mescidin bünyesinde yer alıyordu. Bu benzerlik; Gözlüoğlu (Bk. Ek- III)⁶⁵⁰, Müftüzade Mehmet Efendi⁶⁵¹, Hacı Ali⁶⁵², Külhan⁶⁵³ mekteplerinde de görülmektedir. Bu sayede mahallede oturan ailelerin çocukları mescitlerin imkânlarını rahatlıkla kullanabiliyor, mescit-mektep bütünlüğü de sağlanmış oluyordu.

İmamlar, vakit namazlarını kıldırmanın dışında mescitlerde veya bitişiğindeki mekteplerde bizzat muallim olarak da görev alıyorlardı. Mesela Gözlüoğlu Mescidi'nin imamı Hüseyin oğlu Seyit Ali, aynı zamanda mabedin bitişiğindeki mektebin

⁶⁴⁷ KARŞS, no. 289, s. 71; no. 295, s. 127; no. 305, s. 266; VAD, no. 563, s. 4; no. 569, s. 18; no. 1147, s. 259; no. 1154, s. 15.

⁶⁴⁸ VAD, no. 569, s. 10; no. 1147, s. 256.

⁶⁴⁹ VAD, no. 558, s. 173; no. 560, s. 149.

⁶⁵⁰ VAD, no. 562, s. 17; no. 1155, s. 9.

⁶⁵¹ VAD, no. 569, s. 19; no. 1139, s. 205.

⁶⁵² VAD, no. 1131, s. 111.

⁶⁵³ VAD, no. 563, s. 4.

muallimisıbyanı idi. Seyit Ali'den sonra oğulları Seyit Hüseyin ve Seyit Ali de aynı mektebe 21 Rebiyülevvel 1222/29 Mayıs 1807 tarihinde muallimisıbyan olarak atanmışlardır (Bk. Ek-III)⁶⁵⁴.

Mescit ile mektep ilişkisinin bir benzerini; medrese, darülhuffaz, imaret, kütüphane, muvakkithane ve tasavvuf yapılarında da görmek mümkündür. Çünkü Osmanlı toplumunda cami ve mescitler, her kademedeki eğitim kurumunun devamı ve tamamlayıcısı idi. Lârende/Karaman'da da bunun örnekleri görülmektedir. Mesela Karamanoğullarından Osmanlılara intikal eden Emir Musa Medresesi'nin müstemilatında bir de mescit yer alıyordu. Evliya Çelebi; 1671'deki Lârende ziyaretinde bu eğitim kurumlarını görmüş, medresenin içinde namaz kılındığını ve diğer medreselerde de bunun gibi mescitlerin bulunduğunu yazmıştır⁶⁵⁵. Gerçekten de Evliya Çelebi'nin bahsettiği gibi diğer medreselerin bünyesinde veya hemen yanında bir mescidin olduğu arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Örneğin Kerimüttin Mahallesi'nin yakınında bulunan Hacı Alaettin Medresesi bünyesinde bir de mescit mevcut idi⁶⁵⁶. Yine Lârende'nin Şam Pazarı Mahallesi'ndeki Ali Dede Medresesi'nin avlusunda bir mescit vardı⁶⁵⁷. Lârende eşrafından Çavuşzade Hacı Zeynel Abidin Ağa, medrese ve kütüphanesini, Dahhak Mahallesi'nde yaptırdığı Zeynel Ağa Camii'nin hemen yanına inşa ettirmişti⁶⁵⁸. Benzer şekilde; incelenen dönemde Lârende'nin aktif medreselerinden olan Hatuniye⁶⁵⁹, İshakiye⁶⁶⁰, Emir Şah⁶⁶¹, Molla Fenari⁶⁶² medreselerinin bünyesinde birer mescit yer alıyordu.

Lârende/Karaman'daki darülhuffazların bazılarının müstakil binaları varken bazıları ise bizzat cami veya mescidin bünyesinde bulunuyordu. Mesela Arapzade Darülhuffazı, Hisar Mahallesi'ndeki Arapzade Camii'nin bünyesinde⁶⁶³, İshak Çelebi Darülhuffazı Hatip Mahallesi'ndeki İshak Çelebi Mescidi'nin dâhilinde idi⁶⁶⁴. Erdoğan Bey Darülhuffazı ise türbe, mektep ve darülhuffazdan oluşan ayrı bir kompleksi⁶⁶⁵.

Mescit, imaretlerin de ayrılmaz bir parçası idi. Lârende'de yoksul, yolcu ve talebelerin; yeme, içme, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılayan İbrahim Bey İmareti'nin

⁶⁵⁴ VAD, no. 562, s. 17.

⁶⁵⁵ *Seyahatnâme*, IX, s. 159.

⁶⁵⁶ VAD, no. 1147, s. 7.

⁶⁵⁷ KARŞS, no. 292, s. 116; VAD, no. 563, s. 8; no. 569, s. 14, 16; no. 1154, s. 15.

⁶⁵⁸ VAD, no. 484, s. 458.

⁶⁵⁹ BOA, *Karaman Şikâyet Defteri*, no. 110, s. 259; KARŞS, no. 280, s. 14.

⁶⁶⁰ BOA, C. MF, Dosya no. 24, Gömlek no. 1407; C. MF, Dosya no. 13, Gömlek no. 6503.

⁶⁶¹ VAD, no. 1147, s. 251.

⁶⁶² BOA, C. MF, Dosya no. 79, Gömlek no. 3925.

⁶⁶³ KARŞS, no. 286, s. 98; VAD, no. 1147, s. 258.

⁶⁶⁴ KARŞS, no. 297, s. 160; VAD, no. 1155, s. 9.

⁶⁶⁵ VAD, no. 561, s. 18; no. 562, s. 20, no. 569, s. 18; no. 605, s. 162; no. 1126, s. 179; no. 1147, s. 258; no. 1150, s. 6; no. 1154, s. 12.

bünyesinde bir de mescit/cami bulunuyordu⁶⁶⁶. Benzer durum tasavvuf yapıları için de geçerli idi. Mesela Karaman Mevlevihanesi, aslında mabedin etrafında şekillenmiş; türbe, zaviye ve derviş hücrelerinden oluşan bir manzume durumundaydı⁶⁶⁷.

Yukarıda eğitime yönelik özellikleri verilen Lârende/Karaman şehir merkezindeki mescitler, aşağıda alfabetik sıraya göre belgeler ışığında incelenecektir.

3.1. Abbasoğlu/Abbas Mahallesi/Abbas Bey/Abbas Mescidi

3.1.1. Adı ve Yeri

Abbasoğlu Mescidi'nin, Fatih Dönemi'nde yapılan *Karaman Eyaleti Tahriri*'nde ismi “*Mescid-i Veled-i Abbas*” olarak kaydedilmiştir⁶⁶⁸. Daha sonraki yüzyıllara ait belgelerde “*Abbas Mahallesi*”⁶⁶⁹, “*Abbas Bey*”⁶⁷⁰, “*Abbas*”⁶⁷¹ Mescidi olarak da geçmiştir. Mabedin yeri arşiv kayıtlarında Karamanoğulları Dönemi'nin aktif mahallelerinden olan Abbas Mahallesi'nde gösterilmiştir⁶⁷². Bu yer, günümüzde de Abbas Mahallesi olarak isimlendirilmektedir⁶⁷³.

3.1.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Abbasoğlu Mescidi'nin banisi, Karamanoğulları Dönemi'nde yaşamış olan Abbasoğlu ismindeki bir hayırseverdir⁶⁷⁴. Bulunduğu mahalle de banisinin ismi ile anılıyordu⁶⁷⁵. Mescidin yapılış tarihini gösteren bir kitabesi olmamakla birlikte Fatih Dönemi'nin 1476'daki tahrir kayıtlarında geçiyor olması mescidin Karamanoğulları Dönemi'nde, en geç XV. yüzyılın ilk yarısında yapıldığını göstermektedir⁶⁷⁶.

3.1.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Abbasoğlu Mescidi, dikdörtgen bir plana sahip olup taş ve kerpiç malzemeden geleneksel yöntemlerle inşa edilmiştir. Mihrabı taştan yapılmış, ince bir işçilikle işlenmiştir. Orijinalinde dam örtülü iken sonradan kiremit çatıya çevrilmiştir. Mescide bitişik iki oda vardı. Bahçesinde bir de su kuyusu bulunuyordu⁶⁷⁷.

⁶⁶⁶ VAD, no. 2113, s. 336.

⁶⁶⁷ BOA, AE, SABH. I, Dosya no. 64, Gömlek no. 4447.

⁶⁶⁸ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 27.

⁶⁶⁹ VAD, no. 1131, s. 109.

⁶⁷⁰ KARŞS, no. 305, s. 271.

⁶⁷¹ VAD, no. 1154, s. 14.

⁶⁷² KARŞS, no. 317, s. 6.

⁶⁷³ Tapuda 32-24 B pafta, 509 ada, 10 parselde bulunan mescit, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile ikinci sınıf tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Abbas Mescidi Dosyası”, Klasör no. 11.

⁶⁷⁴ Varlıklı bir kişi olduğu anlaşılan Abbasoğlu'nun Lârende'nin çeşitli yerlerinde vakfettiği arsaları ile değirmeni mevcuttur. *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 27.

⁶⁷⁵ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 181.

⁶⁷⁶ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 92.

⁶⁷⁷ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 181.

3.1.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Abbasoğlu Mescidi'nin vakıfları ilk olarak 881/1476 tarihli vakıf tahririnde tespit edilmiştir. Buna göre mescidin vakıfları; Fisandon köyünden Karlu Hacı yeri, Çiftedeğirmen ile Mevdûd Değirmeni'nin hisseleridir⁶⁷⁸. 888/1483 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'nde; “*Vakf-ı Mescid-i Veled-i Abbas*” şeklinde geçmektedir. Burada önceki tahrirde yer alan vakıflar aynen kaydedilmiştir⁶⁷⁹.

Abbasoğlu Mescidi'nin vakıfları, XVI. yüzyıl başlarına ait vakıf tahrirlerinde değişiklik göstermiş, İdemit köyünden bir kıta yer, vakfin gayrimenkullerine katılmıştır. Tahrir kaydına göre gelirler; öncelikle mescidin tamir bakım ve onarımına, artanı ise mum masraflarına sarf edilecekti⁶⁸⁰. Kanuni Dönemi'nin 937/1530 tarihli tahririnde de önceki vakıflar tekrar edilmiştir⁶⁸¹.

Abbasoğlu Mescidi Vakfı'nın gayrimenkulleri XVIII. yüzyılda artmış, Abbas Mahallesi sakinlerinden Seyit Hacı Mehmet Ağa oğlu Seyit Hacı Mehmet isimli bir hayırsever, 1194/1780 tarihinde Kefere oyuğu adı verilen mahalde bulunan iki dönümlük tarlasını mescit vakfına bağışlamıştır⁶⁸².

Abbasoğlu Mescidi Vakfı'na ait gayrimenkullerin XIX. yüzyıldaki durumu *Temettüat Defterleri*'nden takip edilebilmektedir. Buna göre mescidin iki dönümü ziraata uygun, üç dönümü ise tarıma elverişsiz tarlası bulunuyordu⁶⁸³.

3.1.5. Görevlileri

Abbasoğlu Mescidi'nin Osmanlı idaresinde (XVI. yüzyıl başı) bilinen ilk görevlisi, İmam Üveys Halife'dir. Üveys Halife bu görevinin yanında padişah beratı ile mütevellilik de yapmaktaydı⁶⁸⁴. İncelenen dönemde mescitte imam olanların aynı zamanda mütevellî olması geleneği daha sonra da devam etmiştir⁶⁸⁵. Nitekim Nurullah Halife, günlük iki akçe ücretle mescidin imam ve mütevellisi iken görevini kendi isteği ile bırakmış; yerine oğlu Seyit Ali, Recep 1130/Mayıs-Haziran 1718 tarihinde beratla atanmıştır⁶⁸⁶.

⁶⁷⁸ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 27.

⁶⁷⁹ 888/1483 Tarihli *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 92.

⁶⁸⁰ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 158.

⁶⁸¹ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 121.

⁶⁸² *KARŞS*, no. 305, s. 271.

⁶⁸³ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 345, 349.

⁶⁸⁴ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 158.

⁶⁸⁵ *KARŞS*, no. 295, s. 43; no. 296, s. 117, 154; no. 317, s. 6; no. 333, s. 82; *VAD*, no. 559, s. 4; no. 569, s. 16; no. 1154, s. 14; no. 1155, s. 12.

⁶⁸⁶ *VAD*, no. 1131, s. 109.

3.2. Abdülğani Mescidi

3.2.1. Adı ve Yeri

Belgelerde “*Abdülğani*”⁶⁸⁷ veya “*Hacı Abdülğani*”⁶⁸⁸ Mescidi olarak geçmektedir. Mabet, Karaman kent merkezinde, Sakabaşı Mahallesi’nde bulunuyordu⁶⁸⁹.

3.2.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Abdülğani Mescidi, adından da anlaşılacağı üzere Abdülğani isimli bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır⁶⁹⁰. Yapım tarihini kesin olarak aydınlatacak olan bir vakfiyesi veya kitabesi bulunamamıştır. Mescitle ilgili ulaşılabilen en eski belge, 1126/1714 tarihli bir imam atamasına aittir⁶⁹¹. Buradan hareketle mescidin en geç XVII. yüzyılın sonlarında inşa edildiği söylenebilir.

3.2.3. Mimari Yapısı

Abdülğani Mescidi, günümüzde mevcut olmayıp mimari yapısı ile ilgili bir belgeye şimdilik rastlanmamıştır. Ayakta kalamadığına bakılırsa birçok küçük mahalle mescidi gibi kerpiç ve basit taş malzemeden inşa edilmiş, toprak damla örtülmüştür.

3.2.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Abdülğani Mescidi’nin vakfiyesi hakkında herhangi bir belgeye henüz ulaşılammakla birlikte vakfının mevcut olduğu arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır. Nitekim 25 Muharrem 1193/12 Şubat 1779 tarihinde vakfının 143 kuruş parası bulunmaktaydı⁶⁹².

3.2.5. Görevlileri

Abdülğani Mescidi’ne üç vakitte günlük bir akçe ücretle görev yapan imam atamaları tespit edilmiştir. İmam Ahmet’in vefatı ile yerine oğlu Seyit Mustafa, Muharrem 1126/Ocak-Şubat 1714 tarihinde Lârende Kadısı Mustafa Efendi’nin arzı üzerine beratla tayin edilmiş⁶⁹³, atamalar incelenen dönem boyunca devam etmiştir⁶⁹⁴.

⁶⁸⁷ VAD, no. 569, s. 16.

⁶⁸⁸ VAD, no. 1148, s. 18.

⁶⁸⁹ KARŞS, no. 285, s. 326.

⁶⁹⁰ VAD, no. 561, s. 7.

⁶⁹¹ VAD, no. 1131, s. 105.

⁶⁹² KARŞS, no. 297, s. 116.

⁶⁹³ VAD, no. 1131, s. 105.

⁶⁹⁴ KARŞS, no. 295, s. 326; VAD, no. 569, s. 16; no. 561, s. 7, 8; no. 1131, s. 105; no. 1147, s. 261; no. 1148, s. 18.

3.3. Alacasuluk Mahalle Mescidi

3.3.1. Adı ve Yeri

Alacasuluk Mahallesi'nde bulunan mescit, “*Alacasuluk Mescidi*” veya “*Alacasuluk Mahalle Mescidi*” olarak da geçmektedir⁶⁹⁵. Önünde köprü bulunduğu için belgelerde yeri “*Alacasuluk Mahallesi'nde köprübaşındaki mescit*” şeklinde tarif edilmiştir⁶⁹⁶.

3.3.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Alacasuluk Mescidi, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1930'lu yıllarda kadro dışı yapılarak satılmıştır⁶⁹⁷. Mahalle sakinleri tarafından büyüyen mahallenin ihtiyacına binaen yaptırılmış olmalıdır. Mescide ait ilk bilgilere, XVI. yüzyılın başlarına ait vakıf defterlerinde rastlandığına göre bu yüzyılın başlarında mevcut ve faal idi. Bu durumda mescit, en geç XV. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olmalıdır.

3.3.3. Mimari Yapısı

Alacasuluk Mescidi şahısların eline geçtikten sonra yıkılmış; Konyalı, mescidi yıkılmadan önce görmüştür. Buna göre moloz taş malzemeden inşa edilen bina, toprak damla örtülüydü⁶⁹⁸.

3.3.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Alacasuluk Mescidi'nin vakfiyesi hakkında şimdilik herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte birtakım vakıfları bulunuyordu. Vakıflarına dair ilk bilgilere, XVI. yüzyıl başlarına ait *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'nde rastlanmaktadır. Buna göre Kürd köyünde bir tarla ile Hatun Zaviyesi yakınında bulunan bir dönüm bağ, vakfın gayrimenkulü idi⁶⁹⁹.

Alacasuluk Mescidi vakıf gayrimenkullerinin miktarı, XIX. yüzyılda artış göstermiştir. 1260/1844-1845 yılında 29.5 dönüm tarla ile üç dönüm boyalık vakfın mülkleri arasına idi⁷⁰⁰.

3.3.5. Görevlileri

Alacasuluk Mescidi'nde vazife yapan görevlilere ait birtakım bilgilere belgelerden ulaşılabilmektedir. İmamlık ve mütevelliliğin tek bir kişide toplandığı da olmuştur. Atamalar ele alınan dönem boyunca devam etmiştir⁷⁰¹.

⁶⁹⁵ VAD, no. 1139, s. 323.

⁶⁹⁶ VAD, no. 1131, s. 104.

⁶⁹⁷ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 255.

⁶⁹⁸ Aynı yer.

⁶⁹⁹ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 142.

⁷⁰⁰ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 390, 438, 472, 495.

⁷⁰¹ *KARŞS*, no. 305, s. 293; VAD, no. 561, s. 22; no. 1131, s. 103-104; no. 1139, s. 323; no. 1147, s. 262; no. 1154, s. 14.

3.4. Ali Baba/Şeyh Ali Baba Mescidi

3.4.1. Adı ve Yeri

Belgelerde ismi “*Şeyh Ali Baba*”, “*Ali Baba*”, “*Şeyh Ali*” gibi isimlerle geçen mescit, Köhnebedesten Mahallesi’nde bulunuyordu⁷⁰². Başka bir belgede ise Köhnebedesten’e yakın olduğu için Hisar Mahallesi’nde gösterilmiştir⁷⁰³.

3.4.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Şeyh Ali Baba Mescidi’nin ismine bakılırsa banisi, Şeyh Ali ismindeki bir tasavvuf mensubu olmalıdır. Mescide ait ilk bilgilerin tespit edildiği *Hurufat Defterleri*’nde, en erken tarihli atama kaydı, Muharrem 1108/Temmuz-Ağustos 1696’dır⁷⁰⁴. Buna göre mabedin, en geç XVII. yüzyıl ortalarında yaptırıldığı söylenebilir.

3.4.3. Mimari Yapısı

Şeyh Ali Baba Mescidi günümüze ulaşamamış olup mimari yapısı ile ilgili herhangi bir belge şimdilik bulunmamaktadır. Ayakta kalamayan diğer mabetlerde olduğu gibi taş ve kerpiç malzemeden, toprak damlı olarak inşa edilmiş olmalıdır.

3.4.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Vakfiyesi hakkında şimdilik bir bilgiye ulaşamayan mescidin, vakfına yapılan mütevellî atamalarından birtakım vakıflarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Lakin bunların neler olduğu tespit edilememiştir.

3.4.5. Görevlileri

Ali Baba/Şeyh Ali Baba Mescidi’ne sınırlı sayıda imam ve mütevellî atamaları yapılmıştır⁷⁰⁵. Genellikle imam olanlar mütevellîlik görevini de üstlenmişlerdir⁷⁰⁶. Mescitte bir akçe ücretle imam olan Mehmet’in vefat etmesiyle yerine Ahmet, Şevval 1108/Nisan-Mayıs 1697 tarihinde atanmıştır⁷⁰⁷.

3.5. Ali Şahne Mahalle Mescidi

3.5.1. Adı ve Yeri

Ali Şahne Mahalle Mescidi, kendi ismi ile anılan mahallede idi⁷⁰⁸. Gülcan’a göre mescidin bulunduğu mahalle adını, Karamanoğulları Dönemi’nde şehrin güvenlik hizmetlerinden sorumlu olan “*Şahne*” Sadettin Ali’den almıştır⁷⁰⁹.

⁷⁰² VAD, no. 1131, s. 106.

⁷⁰³ VAD, no. 1131, s. 111.

⁷⁰⁴ VAD, no. 1131, s. 106.

⁷⁰⁵ VAD, no. 558, s. 173; no. 1131, s. 111.

⁷⁰⁶ VAD, no. 1131, s. 106.

⁷⁰⁷ VAD, no. 1140, s. 653.

⁷⁰⁸ VAD, no. 1140, s. 655.

⁷⁰⁹ *Karaman Mahalleleri*, s. 3.

3.5.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Ali Şahne Mahalle Mescidi, özel bir isimle anılmadığına göre mahalle sakinleri tarafından yaptırılmış olmalıdır. Yapım tarihini net olarak aydınlatacak vakfiyesi veya kitabesine ulaşılamamakla birlikte yukarıda geçen Zilhicce 1110/Mayıs-Haziran 1699 tarihli en eski atama belgesinden yola çıkarak XVIII. yüzyıldan önce yaptırıldığı söylenebilir.

3.5.3. Mimari Yapısı

Ali Şahne Mahalle Mescidi, günümüzde ayakta olmayıp mimari yapısı hakkında herhangi bir bilgiye şimdilik ulaşılamamıştır. Ayakta kalamadığına göre basit mimari tekniklerle toprak ve taş malzemeden yaptırılmış küçük bir mahalle mescidi olmalıdır.

3.5.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Ali Şahne Mahalle Mescidi'nin vakfiyesi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte gelir sağlayan vakıfları bulunmakta olup XVI. yüzyıl başlarında Umur Bey Değirmeni ve Kürd köyünde birer dönüm bağ ile Porsuk ve Çakılıca isimli yerlerde bulunan tarlalar, vakfın gayrimenkulü idi⁷¹⁰. Yukarıda sayılan vakıf gayrimenkullerinin geliri ihtiyacı karşılamamış olmalı ki burada görev yapan cüzhanlar ücretlerini Şabaniye Mescidi'nden almışlardır⁷¹¹.

3.5.5. Görevlileri

Ali Şahne Mahalle Mescidi'ne görevli tayinleri yapılmış olup bunların en eskisi cüzhan kadrosuna aittir. Ücretini Şabaniye Mescidi Vakfı'ndan alan ve günlük bir akçe ücretle cüzhan olan Hasan'ın vefatı ile yerine Hacı Mustafa, Zilhicce 1110/Mayıs-Haziran 1699 tarihinde atanmıştır⁷¹². İmam atamalarının tarihi eski değildir. 1260/1844-1845 yılında mescidin imamı, Ali oğlu Hafız Ali Efendi idi⁷¹³.

3.6. Arap Efendi/Molla Arap Mescidi

3.6.1. Adı ve Yeri

Adı kayıtlara “*Arab Efendi*”⁷¹⁴, “*Molla Arab*”⁷¹⁵ olarak değişik şekillerde geçen mescidin inşa edildiği yer, Hisar Mahallesi'dir⁷¹⁶. Mabet, bazı belgelerde Kale Mahallesi'nde⁷¹⁷ gösterilmiştir.

⁷¹⁰ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 166.

⁷¹¹ VAD, no. 1140, s. 655.

⁷¹² *Aynı belge*.

⁷¹³ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 359.

⁷¹⁴ VAD, no. 1147, s. 267.

⁷¹⁵ VAD, no. 1140, s. 652.

⁷¹⁶ VAD, no. 558, s. 171.

⁷¹⁷ VAD, no. 1131, s. 102.

3.6.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Molla Arap Mescidi, isminden anlaşılacağı üzere Arap Efendi⁷¹⁸ isimli bir hayırsever tarafından yaptırılmış olmalıdır. Yapım tarihini net olarak ortaya koyabilecek bir vakfiye veya kitabe şimdilik tespit edilememiştir. Ulaşılabilen en eski arşiv kaydına ait Şaban 1108/Şubat 1697 tarihi⁷¹⁹ dikkate alınarak mabedin, en geç XVII. yüzyıl ortalarında inşa edildiği söylenebilir.

3.6.3. Mimari Yapısı

Günümüzde mevcut olmayan Arap Efendi Mescidi'nin mimari durumu hakkında herhangi bir kayda şimdilik rastlanmamıştır. Ayakta kalamadığına bakılırsa geleneksel yöntemlerle küçük bir mahalle mescidi olarak yaptırılmış olmalıdır.

3.6.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Arap Efendi Mescidi'nin vakfiyesi bulunmamaktadır. Mescide yapılan müteveli atamalarından vakıflarının olduğu anlaşılmakta ancak bu vakfın gayrimenkullerinin neler olduğu bilinmemektedir.

3.6.5. Görevlileri

Arap Efendi Mescidi ile ilgili ulaşılabilen ilk görevli atama belgesi, yukarıda bahsedildiği gibi Şaban 1108/Şubat 1697 tarihli dir. İmamlık ve mütevellilik hizmetlerinin aynı kişi tarafından birlikte yürütüldüğü de oluyordu⁷²⁰.

Arap Efendi Mescidi'ne imam ve müteveli atamalarının incelenen dönem içerisinde düzenli olarak devam ettiği belgelerden anlaşılmaktadır⁷²¹.

3.7. Arslancı/Arslancioğlu/Hacı İdris Mescidi

3.7.1. Adı ve Yeri

Adı, belgelerde “*Arslancı*”⁷²², “*Arslancioğlu*”⁷²³, “*Arslancioğlu Hacı İdris*”⁷²⁴, “*Hacı İdris*”⁷²⁵ ve “*İdris*”⁷²⁶ Mescidi gibi değişik isimlerle geçmektedir. Bulunduğu yer, Lârende'nin eski mahallelerinden Çeltekin Mahallesi'nde gösterilmektedir⁷²⁷.

3.7.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Arslancioğlu Mescidi, Arslancioğlu Hacı İdris tarafından inşa edilmiş olup⁷²⁸ XVI. yüzyılın başlarına ait vakıf tahririnde adı geçmemektedir. Tespit edilebilen en eski belge,

⁷¹⁸ KARŞŞ, no. 287, s. 172.

⁷¹⁹ VAD, no. 1140, s. 652.

⁷²⁰ KARŞŞ, no. 293, s. 256.

⁷²¹ KARŞŞ, no. 283, s. 15; no. 287, s. 172; VAD, no. 558, s. 171, 175; no. 569, s. 9, 10; no. 1131, s. 102.

⁷²² VAD, no. 1155, s. 11.

⁷²³ BOA, C. EV, Dosya no. 367, Gömlek no. 18648.

⁷²⁴ VAD, no. 1150, s. 3.

⁷²⁵ VAD, no. 1131, s. 103.

⁷²⁶ VAD, no. 1131, s. 102.

⁷²⁷ VAD, no. 1155, s. 11.

Ramazan 1108/1696-1697 senesine ait bir atama kaydıdır⁷²⁹. Öyle ise *Hurufat Defterleri*’ndeki bilgilerden hareketle en geç XVII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olduğu söylenebilir.

3.7.3. Mimari Yapısı

Günümüzde kadar ulaşamayan Arslancioğlu Mescidi’nin mimari yapısı hakkında herhangi bir belgeye henüz ulaşamamıştır. Ayakta kalamadığına bakılırsa basit mimari tekniklerle küçük bir mahalle mescidi olarak inşa edilmiş olmalıdır.

3.7.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Arslancioğlu Mescidi vakfiyesi hakkında şimdilik bir bilgiye ulaşamamıştır. Bununla birlikte mescide gelir sağlayan bir kısım vakıf mülkleri mevcut olup 1260/1844-1845 senesinde mescit vakfına ait toplam 14.5 dönüm tarla vardı⁷³⁰.

3.7.5. Görevlileri

Arslancioğlu Mescidi’ne görevli atamaları yapıldığı belgelerden anlaşılmaktadır. En eski atama, 1108/1696-1697 tarihli olup imamlara ait idi⁷³¹. Ele alınan dönem boyunca atamalar devam etmiştir⁷³².

3.8. Azrailoğlu/Azrail/Azrail Ağa Mescidi

3.8.1. Adı ve Yeri

Azrailoğlu Mescidi’nin adı belgelerde “Azrail”⁷³³, “Azrail Ağa”⁷³⁴, “Azrailoğlu” (Bk. Ek- III)⁷³⁵ şeklinde geçmekte olup arşiv kayıtlarında Sakabaşı Mahallesi’nde gösterilmiştir⁷³⁶.

3.8.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Azrailoğlu Mescidi’nin banisi isminden anlaşılabileceği üzere Azrail Ağa veya Azrailoğlu ismindeki bir şahıstır⁷³⁷. Tespit edilebilen Rebiyülevvel 1128/Şubat-Mart 1716 tarihli en eski atama kaydından hareketle en geç XVII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği düşünülebilir. 19 Ramazan 1227/26 Eylül 1812 tarihinden⁷³⁸ sonra mescit ile ilgili bir belgeye ulaşamadığına göre yapı, XIX. yüzyıl ortalarında yıkılmış olmalıdır.

⁷²⁸ BOA, C. EV, Dosya no. 367, Gömlek no. 18648; VAD, no. 563, s. 13.

⁷²⁹ VAD, no. 1140, s. 652.

⁷³⁰ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 486, 487.

⁷³¹ VAD, no. 1140, s. 652.

⁷³² BOA, C. EV, Dosya no. 367, Gömlek no. 18648; VAD, no. 563, s. 13; no. 569, s. 18/2; no. 1131, s. 102-103; no. 1150, s. 3; no. 1154, s. 15; no. 1155, s. 11.

⁷³³ VAD, no. 1131, s. 107.

⁷³⁴ KARŞS, no. 297, s. 117; VAD, no. 1146, s. 9.

⁷³⁵ VAD, no. 562, s. 16.

⁷³⁶ VAD, no. 561, s. 24; no. 1148, s. 19.

⁷³⁷ KARŞS, no. 291, s. 36.

⁷³⁸ VAD, no. 569, s. 8.

3.8.3. Mimari Yapısı

Azrailoğlu Mescidi günümüzde mevcut olmadığından mimari yapısı hakkında net bilgiler bulunmamaktadır. Mabedin ayakta kalmadığına bakılırsa kerpiç ve taş malzemeden basit mimari tekniklerle küçük bir mahalle mescidi olarak yaptırıldığı ileri sürülebilir.

3.8.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Azrailoğlu Mescidi'nin vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamakla birlikte vakıflarının mevcut olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Buna göre vakfin Güderekgözü mevkiinde 12 dönüm tarlası mevcuttu. Ayrıca vakfin 25 Muharrem 1193/12 Şubat 1779 tarihinde 15 kişide toplam 101,5 kuruş nakit parası bulunuyordu⁷³⁹.

3.8.5. Görevlileri

Azrailoğlu Mescidi'ne XVIII. yüzyıl başlarında imam ataması yapıldığı, bunun XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar düzenli olarak devam ettiği tespit edilmiştir⁷⁴⁰.

3.9. Baloğlu/Ahi Osman Mescidi

3.9.1. Adı ve Yeri

Mescide adı verilen Ahi Osman; Gülcan'a göre Alaettin Ali Bey (1361-1398) veya oğlu II. Mehmet Bey (1398-1423) Dönemi'nin devlet adamlarından biridir⁷⁴¹. “Ahi” lakabına bakılırsa Lârende'nin ileri gelen esnaflarından biri olduğu da düşünülebilir. Daha önce burada mevcut olan mahalle mescidini, Balızade kardeşler 1237/1821-1822'de yenilettiğinden⁷⁴² belgelerde geçen Ahi Osman Mescidi, onarımdan sonra Baloğlu olarak anılmış olmalıdır. Baloğlu/Ahi Osman Mescidi, belgelerde Ahi Osman Mahallesi'nde gösterilmekte olup günümüzde Ali Şahane Mahallesi sınırları içerisinde⁷⁴³.

3.9.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Ahi Osman Mescidi'nin ilk banisi ve yapım tarihi hakkında şimdilik bir belge bulunamamıştır. Bulunduğu mahalleye de ismini veren ve nüfuzlu bir kişi olduğuna yukarıda işaret edilen Ahi Osman tarafından XIV. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmış olmalıdır. Bununla birlikte XV. yüzyılın son çeyreğinde yapılan vakıf tahrirlerinde ismi geçmemektedir.

⁷³⁹ KARŞS, no. 297, s. 117.

⁷⁴⁰ KARŞS, no. 291, s. 36; VAD, no. 558, s. 173; no. 561, s. 19, 24; no. 562, s. 16; no. 569, s. 8; no. 1131, s. 109; no. 1146, s. 9; no. 1148, s. 19; no. 1154, s. 16; no. 1155, s. 12.

⁷⁴¹ Karaman Mahalleleri, s. 2.

⁷⁴² VAD, no. 580, s. 295.

⁷⁴³ Tapuda 32-27 T pafta, 163 (3098) ada, 13 (1) parselde bulunan mescit, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 09.01.1991 tarih ve 2792 nolu kararı ile tarihi eser olarak tescil edilmiş fakat yapılan usulsüz eklentiler sebebi ile 2016 yılında tescili düşürülmüştür. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Baloğlu Camii Dosyası”, Klasör no. 11.

3.9.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Günümüze kadar çeşitli onarımlarla gelebilen Ahi Osman Mescidi, 17 Muharrem 955/27 Şubat 1548'de Ahmet Fakih tarafından tamir ettirilmiştir⁷⁴⁴. Daha sonra Balızade kardeşler tarafından 1237/1821-1822'de tekrar yenilenmiştir⁷⁴⁵.

Mabet, basit taş yapılı ve toprak dam örtülüdür. Sonradan buraya yerleştirilmiş olan kitabenin bir çeşmeye ait olduğu tespit edilmiştir. Mabedin üst örtüsü, iki ağaç sütun ve duvarlara oturtulmuştur. Minaresi ahşaptan yapılmıştır. Mescidin yanında satılmamak şartı ile vakfedilmiş bir odası ile bir çeşmesi bulunuyordu⁷⁴⁶.

3.9.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Baloğlu/Ahi Osman Mescidi'ne ait bilinen tek vakfiyenin tarihi eski olmayıp Balızade es-Seyit Hacı İbrahim Efendi ve kardeşleri es-Seyit İsmail Ağa ve es-Seyit Hacı Mustafa Ağa tarafından 19 Şaban 1239/19 Nisan 1824 tarihinde tescil ettirilmiştir. Vakfiyede, Ahi Osman Mahallesi'ndeki mescidin yeniden inşa edildiği belirtilmiş ve vâkıflar yaptırdıkları mescide şu gayrimenkulleri vakfetmişlerdir: Lârende'de üç bab menzil, Pazarbozan Hanı'nın ilerisinde yer alan iki adet ambar ve bir adet dükkân⁷⁴⁷.

3.9.5. Görevliler

Ahi Osman Mescidi'nin yukarıda zikredilen 19 Şaban 1239/19 Nisan 1824 tarihinde kurulan vakıf dışında eski bir vakfının daha mevcut olduğu imam ve mütevellî atamalarından anlaşılmaktadır⁷⁴⁸.

Ahi Osman Mescidi müceddeden inşa edildikten sonra 1239/1824'te tescil ettirilen vakfiyeden; adı Baloğlu olarak geçen mescidin vakfında görev alacak mütevellîler hakkında bir kısım bilgilere ulaşılabilmektedir. Buna göre mütevellî, tamir gerekmediği takdirde vakıf gelirlerinin fazlasını kendi tasarruflarında bulunduracaktır.

3.10. Buğdaylı/Kaya Halil Efendi Mescidi

3.10.1. Adı ve Yeri

Buğdaylı/Kaya Halil Efendi Mescidi, Osmanlı Dönemi tahrirlerinde “*Vakf-ı mescidi-i Buğdaylı*” ismiyle tespit edilmiş, yeri ise “*Hoca Mahmut nâm-ı diğer Kaya Halil*” mahallesi olarak kaydedilmiştir⁷⁴⁹. Bu sebeple, Buğdaylı Mescidi, “*Kaya Halil Efendi*” veya “*Halil*”

⁷⁴⁴ BOA, AE. SSÜL, Dosya no. 3, Gömlek no. 193.

⁷⁴⁵ VAD, no. 580, s. 295.

⁷⁴⁶ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 181, 132.

⁷⁴⁷ VAD, no. 580, s. 295.

⁷⁴⁸ VAD, no. 560, s. 151; no. 1131, s. 103; no. 1154, s. 12.

⁷⁴⁹ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 43; *KARŞS*, no. 290, s. 85; no. 305, s. 209; VAD, no. 563, s. 5; no. 1139, s. 323.

Efendi” isimleriyle de anılmıştır. Mabet, günümüzde Abbas Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır⁷⁵⁰.

3.10.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Buğdaylı/Kaya Halil Efendi Mescidi’nin banisini ve inşa tarihini aydınlatacak kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Konyalı, yapının banisinin Karamanoğulları Dönemi devlet adamlarından Kaya Halil olduğunu⁷⁵¹; Diez, mescitle beraber türbe ve diğer tüm müştemilatın, 812/1409 tarihinde Karamanoğlu II. İbrahim Bey’in kazaskeri aynı zamanda kayınpederi olan Kaya Halil Efendi tarafından yaptırıldığını belirtmiştir⁷⁵². Cengiz ise belgelerde geçen Buğdaylı Mescidi’nin bugün Halil Efendi veya Kaya Halil adıyla anılan yapı mescit ile aynı olduğunu ifade etmiştir⁷⁵³. Mescidin hemen yanında bulunan Kaya Halil ve eşinin bulunduğu türbe bu kanıyı teyit etmektedir. Fatih Dönemi’nin 1476 tarihli tahririnde geçmeyen mabet, ilk olarak XVI. yüzyıl başlarına ait tahrirde⁷⁵⁴ yer aldığına bakılırsa en geç XV. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olmalıdır.

3.10.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Buğdaylı/Kaya Halil Efendi Mescidi, biri kışlık diğeri yazlık iki kısımdan ibaret olup kesme taştan yapılmıştır. Kışlık mekân kareye yakın bir biçimde planlanmıştır. Üstü düz damla örtülü, sade bir mimari ile yaptırılmış olup mihrabı düz ve eğimli silmelerle çerçevelenmiştir. Geçirdiği tamir ve onarımla mescidin sadece mihrabı kısmen orijinal kalabilmiş diğer kısımları tamamen yenilenmiştir. Yazlık bölümü hakkında herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

Buğdaylı/Kaya Halil Efendi Mescidi’nin bu günkü şekliyle tavanı, çatalı ahşapla kaplanmış, çatısı ise kiremitle kapatılmıştır. Yapı, iç ve dıştan sıvanmıştır⁷⁵⁵. Minaresi çardak stilli, korkuluklu ve bodur bir tarzdadır. Mabedin bitişiğinde türbe, çeşme ve sarnıç bulunmaktadır. Taştan yapılmış olan sarnıcın üstü, sonradan toprakla doldurulmuştur.

3.10.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Buğdaylı/Kaya Halil Efendi Mescidi’nin vakfiyesi hakkında bir bilgiye ulaşılmasa da vakfının mevcut olduğu bilinmektedir. Nitekim XVI. yüzyıl ait olan *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*’nde mescit; “*Mescid-i Veled-i Buğdaylı, der Mahalle-i Hoca Mahmud, nam-ı*

⁷⁵⁰ Tapuda 32-24 B pafta, 515 (2731) ada, 11 (10) parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü’nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Hali Efendi Camii ve Türbesi Dosyası”, Klasör no. 16.

⁷⁵¹ *Karaman Tarihi*, s. 302.

⁷⁵² Diez, *aynı eser*, s. 89.

⁷⁵³ Cengiz, *aynı eser*, s. 67.

⁷⁵⁴ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 173.

⁷⁵⁵ Dülgerler, *aynı eser*, s. 164.

diğer Kaya Halil” olarak tespit edilmiş olup gayrimenkulleri şu şekildedir: Birer dönümden ibaret ikişer zemin ve bağ ile Kara Ağras mevkiinde bulunan diğer bir bağ⁷⁵⁶. Kanuni Dönemi’nin 937/1530 tahririnde ise mescidin önceki mevcut vakıfları tekrar edilmiştir⁷⁵⁷.

3.10.5. Görevlileri

Buğdaylı/Kaya Halil Efendi Mescidi’ne incelenen dönem içerisinde birçok imam, mütevellî ve nazır atamaları tespit edilmiştir⁷⁵⁸. Tespit edilebilen ilk atama, Recep 1140/Şubat-Mart 1728’de imam kadrosuna aittir⁷⁵⁹.

3.11. Çelebi/Şeyhî Çelebi Mescidi

3.11.1. Adı ve Yeri

Şeyhî Çelebi olarak da isimlendirilen Çelebi Mescidi, XVII. ve XVIII. yüzyıl Osmanlı kayıtlarında Gazi Dükkânı Mahallesi’nde gösterilmektedir⁷⁶⁰. Günümüzde mescidin bulunduğu mahalle yine aynı isimle anılmaktadır⁷⁶¹.

3.11.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Çelebi/Şeyhî Çelebi Mescidi, Şeyh Çelebi tarafından yaptırılmıştır. 888/1483 tarihli tahrirde Şeyh Çelebi’nin babasının adı Alaettin olarak tespit edilmiştir⁷⁶². Şeyh Çelebi’nin Lârende’de medresesi⁷⁶³ ve darülhuffazı da bulunmaktaydı⁷⁶⁴. Yapım tarihini net olarak aydınlatacak kesin bir veri olmamasına rağmen Lârende merkezinde bulunup Karamanoğullarından günümüze gelen bir diğer önemli eser olan Boyalıkadı Pir Ahmet Camii ile benzer özellikleri göz önüne alınarak⁷⁶⁵ mabedin, Karaman’ın Osmanlılara geçmesinden önce, en geç XV. yüzyılda inşa edildiği söylenebilir.

3.11.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Çelebi/Şeyhî Çelebi Mescidi kesme taştan yapılmıştır. Merkezî planlı ve tek kubbelidir⁷⁶⁶. Kubbelere zamanla yıkılmış, bu bölüm sonradan düz kesme taşla kaplanmış olup Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün 2004-2005 yıllarında yapmış olduğu restorasyonlarla

⁷⁵⁶ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 173.

⁷⁵⁷ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 43.

⁷⁵⁸ *KARŞS*, no. 290, s. 85; no. 305, s. 209; *VAD*, no. 563, s. 3; no. 563, s. 5; no. 1147, s. 253; no. 1150, s. 7; no. 1154, s. 168.

⁷⁵⁹ *VAD*, no. 1139, s. 323.

⁷⁶⁰ *VAD*, no. 569, s. 19; *VAD*, no. 1148, s. 18.

⁷⁶¹ Tapuda 32-24 A pafta, 581 ada, 21 parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü’nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci sınıf tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Çelebi Camii Dosyası”, Klasör no. 13.

⁷⁶² *888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri*, s. 75.

⁷⁶³ Medresenin müderrisi 04 Ramazan 1179/12 Şubat 1766 tarihinde Abdullah Efendi oğlu Hüseyin Efendi idi. *KARŞS*, no. 289, s. 24.

⁷⁶⁴ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 121.

⁷⁶⁵ Konyalı, (*Karaman Tarihi*, s. 278) ve Ö. Bakırer, (*Anadolu Mihrapları*, Ankara 1976, s. 235-236), XIV. yüzyılın sonlarına tarihlendirmektedirler.

⁷⁶⁶ Temizsoy-Uysal, *aynı eser*, s. 63.

tekrar yenilenmiştir⁷⁶⁷. Mescidin yanında Mehmet Efendi adlı bir hayır sahibinin muhtemelen 1228/1813'ten önce inşa etmiş olduğu beş odadan oluşan bir medresesi bulunmaktaydı⁷⁶⁸.

3.11.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Çelebi/Şeyhî Çelebi Mescidi'nin vakfiyesi tespit edilememiştir. Bununla birlikte vakıf gayrimenkulleri mevcut olup bunlar; 28 Muharrem 1193/15 Şubat 1779 tarihinde Değirmen Deresi'nde dörder dönümlük iki tarla ile Kovan Yeri mevkiinde bir buçuk dönümlük bir bahçedir⁷⁶⁹.

3.11.5. Görevlileri

Çelebi/Şeyhî Çelebi Mescidi'ne Rebiyülevvel 1141/Ekim-Kasım 1728 tarihinden itibaren imam ve mütevellî atamalarının yapıldığı belgelerden anlaşılmaktadır⁷⁷⁰.

3.12. Çukurçeşme Mescidi

3.12.1. Adı ve Yeri

Yakınlarında bulunan aynı isimli bir çeşmeden dolayı belgelerde; “Çukurçeşme” olarak geçen mescit⁷⁷¹, Lârende'nin eski mahallelerinden⁷⁷² Abbas Mahallesi'nde idi⁷⁷³.

3.12.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Çukurçeşme Mescidi'nin banisi ile yapım tarihini net olarak ortaya koyan bir kayıt şimdilik bulunamamıştır. Ulaşılabilen en eski atama belgesi, Ramazan 1109/Mart-Nisan 1698 tarihli⁷⁷⁴. Herhangi bir şahıs ismiyle anılmadığına bakılırsa en geç XVII. yüzyıl ortalarında mahalle sakinleri tarafından yaptırıldığı düşünülebilir.

3.12.3. Mimari Yapısı

Çukurçeşme Mescidi günümüzde kadar ulaşamamış olup mimari yapısı hakkında net bilgiler bulunmamaktadır. Ayakta kalamadığına göre moloz taş ve kerpiç malzemeden küçük bir mahalle mescidi olarak inşa edilmiş olmalıdır.

3.12.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Vakfiyesi ve vakıfları hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan mescidin, vakfının mevcut olduğu mütevellî atamalarından anlaşılmaktadır.

⁷⁶⁷ Dülgerler, *aynı eser*, s. 90.

⁷⁶⁸ VAD, no. 569, s. 10.

⁷⁶⁹ KARŞS, no. 297, s. 112.

⁷⁷⁰ KARŞS, no. 297, s. 112; VAD, no. 559, s. 3; no. 569, s. 9, 10, 18/2, 19; no. 1103, s. 205; no. 1139, s. 323; no. 1147, s. 259; no. 1154, s. 11.

⁷⁷¹ VAD, no. 563, s. 8.

⁷⁷² Gümüşçü, *aynı eser*, s. 91.

⁷⁷³ VAD, no. 561, s. 7.

⁷⁷⁴ VAD, no. 1140, s. 654.

3.12.5. Görevlileri

Çukurçeşme Mescidi'ne görevli atamaları tespit edilmiştir. Mescitte imamlar genellikle mütevellilik de yapmışlardır. Günlük bir akçe ücretle imam ve müteveli olan Mehmet vefat edince oğlu varken Hacı Abdi müdahalede bulunarak imamlığa atamasını yaptırmış, yanlışlığın anlaşılmasıyla Zilhicce 1109/Haziran-Temmuz 1698 tarihinde müteveffa Mehmet'in oğlu Hacı Abdullah'a berat verilmiştir⁷⁷⁵.

Çelebi Mescidi'ne incelenen dönemde bunların dışında da düzenli olarak imam ve müteveli atamaları olduğu belgelerden anlaşılmaktadır⁷⁷⁶.

3.13. Dahhak Mescidi

3.13.1. Adı ve Yeri

Dahhak Mescidi arşiv kayıtlarına “*Mescid-i Dahhâk*” olarak geçmiş⁷⁷⁷ olup aynı adla anılan mahallede bulunuyordu⁷⁷⁸.

3.13.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Dahhak Mescidi'nin banisi bulunmamaktadır. Belgelerde “*ashâb-ı hayrın binâ eylediği...*” olarak geçtiğine göre Dahhak Mahalle sakinleri tarafından yaptırılmıştır. Mescidin adı, 1476 ve 1483 vakıf tahririnde geçmemekle birlikte XVI. yüzyıl başlarında hazırlanan vakıf tahrir defterinde tespit edilmiştir⁷⁷⁹. Bu durumda mabet; Osmanlı Dönemi'nde, XV. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olmalıdır.

3.13.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Dahhak Mescidi'nin “*derûnunda*” bir de mektep bulunduğu yine yukarıda geçen belgeden anlaşılmaktadır. Bu durumda mabet, mahalle sakinlerinin vakit namazlarını kıldıkları bir mescit, aynı zamanda mahallede ikamet eden ailelerin çocuklarını temel eğitim almaları için gönderdikleri bir okul işlevi görmektedir.

Dahhak Mescidi ve Mektebi'nin ayakta kalamaması, diğer taşra mescitlerindeki gibi taş ve kerpiç malzemeden, geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş bir mahalle mescidi olduğuna işaret etmektedir.

3.13.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Dahhak Mescidi'nin bir vakfiyesinin olduğu XVI. yüzyıl başlarında hazırlanan vakıf tahrir defterinden anlaşılmakta olup bu vakfiyeye ulaşamamıştır.

⁷⁷⁵ VAD, no. 1140, s. 654.

⁷⁷⁶ KARŞS, no. 289, s. 79; no. 289, s. 80; VAD, no. 561, s. 7; no. 563, s. 8, 11; no. 569, s. 8, 11; no. 1131, s. 108, 109; no. 1154, s. 12.

⁷⁷⁷ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 159.

⁷⁷⁸ VAD, no. 563, s. 4.

⁷⁷⁹ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 159.

Mescit ve bünyesindeki mektebin görevli ücretleri ve diğer giderlerini karşılayan vakıf gayrimenkulleri ile bunların gelirleri yukarıda geçen vakıf tahrir defterinden tespit edilebilmektedir. Buna göre vakfın toplam dört dönümden oluşan ve farklı yerlerde bulunan zeminleri mevcuttu. Bunlar; Kadı Mağarası yanında, Fisandon köyünde, Hacı Celal Mahallesi'nde ve şehir sınırında bulunuyordu. Ayrıca vakfın Seydi Pazarı'nda bir dükkânı, başka bir dükkânın yarı hissesi ve Kürd köyünde bir dönüm bağı vardı.

3.13.5. Görevlileri

Dahhak Mescidi'ne XVI. yüzyıl başlarından itibaren değişik görevlere atamalar yapılmıştır. Tespit edilebilen ilk atama, yukarıda da geçen tahrir defterinde tespit edilmiş olup Abdülaziz, mescidin imamı idi. İncelenen dönemde mescidin mütevellisi aynı zamanda mescidin muallimliğini de yapıyordu. Hasan Efendi, 10 Şaban 1238/22 Nisan 1823 tarihinde babası Mehmet Emin Efendi'nin “*atîk berâtı mûcebince*” günlük bir akçe ücretle müteveli ve mektebin “*hasbi*” muallimisıbyanı olarak görevlendirilmiştir⁷⁸⁰.

3.14. Demirciler/Beşir Efendi Mescidi

3.14.1. Adı ve Yeri

Belgelerde çoğu zaman “*Demirciler*”⁷⁸¹, “*Temurcular*”⁷⁸², bazen de “*Beşir Efendi Mescidi*”⁷⁸³ olarak geçen mabet, yerleşimi Karamanoğulları Dönemi'ne kadar uzanan Mansur Dede Mahallesi'ndeki Demirciler Çarşısı'nda⁷⁸⁴, Attarlar Camii'nin güneydoğusunda bulunuyordu.

Günümüzde mescidin bulunduğu yer; Karaman şehir merkezinde, Mansur Dede Mahallesi, Semerciler Sokak olarak adlandırılmaktadır⁷⁸⁵.

3.14.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Demirciler Mescidi ile ilgili 07 Safer 1231/8 Ocak 1816 tarihli bir atama kaydında “*Lârende'de Sûk-ı Haddad'da Beşir Efendi binâsı mescid*”⁷⁸⁶ olarak geçtiğine bakılırsa Beşir Efendi adlı bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır. Sonradan mescide yerleştirildiği anlaşılan 1277/1861 tarihli kitabe, onarım tarihi ile ilgili olmalıdır. Çünkü mescide ait ulaşılabilen en

⁷⁸⁰ VAD, no. 563, s. 4.

⁷⁸¹ VAD, no. 1147, s. 10.

⁷⁸² VAD, no. 558, s. 176.

⁷⁸³ VAD, no. 1147, s. 262.

⁷⁸⁴ VAD, no. 569, s. 13.

⁷⁸⁵ 576 ada, 15 (1) parselde bulunan mescit, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 29.06.1990 tarih ve 758 nolu kararı ile birinci grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir.

Bk. Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Demirciler Mescidi Dosyası”, Klasör no. 14.

⁷⁸⁶ VAD, no. 569, s. 13.

eski belgenin⁷⁸⁷ tarihi, evahir-i Muharrem 1193/08-17 Şubat 1779 olduğu dikkate alınacak olursa en geç XVIII. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiştir.

3.14.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Demirciler Mescidi, yukarıda bahsedildiği gibi birçok onarımla günümüze kadar ulaşmıştır. 1861 tarihinde esaslı olarak tamir edildiği bilinmektedir. İlk şekliyle moloz taştan ve toprak damlı olarak inşa edilen Demirciler Mescidi'nin yanında Fakcızade Hacı Mehmet Efendi'nin tamir ettiği çeşmeler bulunmakta idi⁷⁸⁸.

3.14.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Demirciler Mescidi'nin zengin vakıfları mevcuttu. Evahir-i Muharrem 1143/06-15 Ağustos 1730 tarihli bir kayda göre mescidin vakıf gayrimenkulleri şunlardı: Yukarı Çarşı'da bir dükkân, Kalaycılar Çarşısı'nda iki kalaycı dükkânı ve Pazaryeri'nde bir tuzcu dükkânı⁷⁸⁹.

Demirciler Mescidi'nin nukut vakfı da bulunuyordu. Lârende eşrafından olan Çavuşzade Seyit Abdurrahman Ağa, Mandesunluzade Seyit Hacı İsmail Ağa, Şerife Raziye ve Şerife Emin isimli hayırseverler, Rebiyülevvel 1197/Şubat-Mart 1783 tarihinde mescide 80 kuruş vakfetmişlerdir. Vâkıflar, nakit paranın istirbaha verilmesini ve bunun gelirinin bir kısmının görevlilere dağıtılmasını şart koşmuşlardır⁷⁹⁰.

Demirciler Mescidi Vakfı'na yöre halkının vasiyet yolu ile yardımda bulundukları, Rebiyülahir 1201/Ocak-Şubat 1787 tarihli bir belgeden anlaşılmaktadır. Buna göre Lârende sakinlerinden olup vefat eden Seyit Ahmet oğlu Bezzaz Seyit Hacı Hafız Molla Ali'nin vasiyeti gereği 300 kuruş nakit para, Hacı Mehmet oğlu Seyit Abdurrahman Efendi ve Hacı Hasan oğlu Hacı Mehmet Ağa tarafından Demirciler Mescidi'ne vakfedilmiştir. Vâkıfın şartı gereği nakit para işletilecek, geliri ile pazartesi ve perşembe günleri vâkıfın ruhu için üç adet cüz tilavet edilecektir⁷⁹¹.

Demirciler Mescidi'nin vakıfları bundan sonra da artış göstermeye devam etmiştir. Cemaziyelahir 1209/Aralık 1794-Ocak 1795 tarihinde Seyit Ahmet Efendi oğlu Gazzaz Hacı Seyit bir “*nukud vakfı*” kurmuş, mescide 100 kuruş bağışlamıştır. Vâkıfın şartı gereği nakit para işletilecek, geliri ile pazartesi ve perşembe günleri vâkıfın ruhu için bir cüzhan Kur'an okuyacaktır⁷⁹².

⁷⁸⁷ KARŞS, no. 305, s. 256.

⁷⁸⁸ VAD, no. 569, s. 8.

⁷⁸⁹ KARŞS, no. 305, s. 256.

⁷⁹⁰ VAD, no. 1147, s. 262.

⁷⁹¹ VAD, no. 569, s. 15; no. 1155, s. 10.

⁷⁹² VAD, no. 558, s. 176.

Demirciler Mescidi ile ilgili bir vakfiye daha bulunmaktadır. Abbas Mahallesi sakinlerinden Seyit Hacı Mustafa Ağa kızı Şerife Nesli Kadın vakfına ait 05 Safer 1227/9 Şubat 1812 tarihli bu vakfiyeye göre Hacı Muslu Ağa Hanı'nın mevcut odalarının üç sehm hissesi ile çeşitli yerlerde bulunan bahçe, arsa ve arazi gelirlerinin bir kısmı bu mescidin ihtiyaçlarına ayrılmıştır. Gayrimenkuller icara verilecek, gelirleri Lârende'deki Demirciler Mescidi ile birlikte üç ayrı mescidin bakım ve onarımı ile görevlilerin ücretleri için sarf edilecektir⁷⁹³.

3.14.5. Görevlileri

Demirciler Mescidi'ne imam, kürsü şeyhi, mütevellî atamaları yapıldığına dair bilgilere ulaşılabilmektedir⁷⁹⁴. Bu görevlilerin dışında mescide incelenen dönem içerisinde vaiz, hatip, müezzin, cüzhan ve nazır atamaları da yapılmıştır⁷⁹⁵.

3.15. Dipi Bey Mescidi

3.15.1. Adı ve Yeri

Lârende şehir merkezinde bulunan Dipi Bey Mescidi, Karaman Hisarı yakınında, orta kalenin Dipi Kapı adı verilen kapısının hemen yakınında idi⁷⁹⁶.

3.15.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Dipi Bey Mescidi Fatih ve II. Bayezit Dönemi vakıf tahrirlerinde adı geçmemektedir. Şikârî; Osmanlıların, Lârende şehrini alınca kaleyi yeniden yaptırdığını, bu sırada sur kapılarından birinin ismine Dipi dendiğini yazmaktadır⁷⁹⁷. Mescitle ilgili ulaşılabilen ilk vakıf tahririnin tarihi 937/1530'dur. Buna göre mabedin banisi Dipi ve İskender beylerdir⁷⁹⁸. Bu iki kaynağın verdiği bilgi, Dipi Bey'in Osmanlı Dönemi'nde yaşamış önemli bir şahsiyet olduğunu göstermektedir. Öyle ise mescidin en geç XV. yüzyılın sonlarında inşa edildiği söylenebilir.

3.15.3. Mimari Yapısı

Dipi Bey Mescidi günümüze kadar ulaşamadığından mimari yapısı ile ilgili net bilgiler bulunmamaktadır. Bununla birlikte mescit; XX. yüzyılın başlarından itibaren uzun yıllar harap durduktan sonra yıkılmıştır. Onun yerine yeniden yakın zamanda, halkın yardımı

⁷⁹³ VAD, no. 579, s. 722.

⁷⁹⁴ VAD, no. 579, s. 722; no. 1147, s. 262.

⁷⁹⁵ VAD, no. 558, s. 176; no. 559, s. 6; no. 560, s. 151; no. 561, s. 12, 15; no. 562, s. 11, 13, 14; no. 569, s. 13, 14, 15; no. 1155, s. 10.

⁷⁹⁶ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 289.

⁷⁹⁷ Şikârî, *aynı eser*, s. 238.

⁷⁹⁸ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 122.

ile dam örtülü ve tahta minareli mütevazı bir mescit inşa edilmiş, bu yüzden özgünlüğünü tamamen yitirmiştir⁷⁹⁹.

3.15.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Vakfiyesi ile ilgili bilgilere henüz ulaşılammıştır. Bununla birlikte Dipi Bey Mescidi için vakıflar oluşturulduğu bilinmektedir. Örneğin 1530'da 16 kıta zemin ile Gürcü Değirmeni, vakfın gayrimenkulü idi⁸⁰⁰.

Abdülkadir Ağa'nın Arapzade Medresesi için düzenlediği 1202/1787-1788 tarihli vakfiyesinde; Dipi Bey vakfına ait arazilerden bahsedilmiş, Yonca Bahçesi diye bilinen bahçelerin kuzey tarafının Dipi Bey vakfı ile sınır olduğu yazılmıştır⁸⁰¹.

Dipi Bey Mescidi Vakfı'na ait gayrimenkuller, XIX. yüzyılda da mevcuttu. Bunlar, 1260/1844-1845 yılında bir buçuk dönüm tarla ile iki dönüm kök boya tarlasıdır⁸⁰².

3.15.5. Görevlileri

Dipi Bey Mescidi'nde görev alanlarla ilgili sınırlı sayıda bilgiye ulaşılmıştır. Buna göre mescitte 1260/1844-1845'te yarım hisse ile iki imam görev yapıyor, bunlara yıllık 50 kuruş ücret veriliyordu⁸⁰³.

3.16. Ebülfeth/Sadettin Ali Bey/Kesikbaş Mescidi

3.16.1. Adı ve Yeri

Yapıldığı dönemdeki hükümdarın künyesinden dolayı Ebülfeth olarak bilinmektedir. Banisinin adına nispetle Sadettin Ali Bey Mescidi ve bitişiğindeki türbede bulunan yatırların başlarının mevcut olmamasından dolayı da Kesikbaş Mescidi olarak adlandırılmıştır⁸⁰⁴. Halk arasında Yılanlı/Altı Kardeşler Mescidi gibi isimler de kullanılmıştır. Bulunduğu yer, arşiv kayıtlarında Ali Şahne Mahallesi'nde ve Lârende Kalesi'nin Parmaklık Kapısı yakınlarında gösterilmektedir⁸⁰⁵. Bulunduğu yer günümüzde, İmaret Mahallesi olarak adlandırılmaktadır⁸⁰⁶.

3.16.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Ebülfeth Mescidi'nin kitabesine göre Türkiye Selçuklu Sultanı Keyhüsrev oğlu II. İzzettin Keykâvus Dönemi'nde (1246-1260), ümeradan Ebubekir oğlu Sadettin Ali Bey

⁷⁹⁹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 289.

⁸⁰⁰ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 122.

⁸⁰¹ VAD, no. 578, s. 215.

⁸⁰² *Karaman Temettüat Defteri*, s. 375, 472, 487.

⁸⁰³ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 472, 487.

⁸⁰⁴ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 347.

⁸⁰⁵ VAD, no. 562, s. 18.

⁸⁰⁶ Tapuda 28-24 D pafta, 759 ada, 8 parselde bulunan mescit, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 11.07.1980 tarih ve A-2313 nolu kararı ile birinci grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, "Sadettin Ali Bey Türbesi ve Mescidi (Ebülfeth) Dosyası", Klasör no. 13.

tarafından 645/1247 tarihinde yaptırılmıştır⁸⁰⁷. Arşiv kayıtlarında Ebülfeth olarak da geçen mescidin 14 Recep 1215/01 Aralık 1800 tarihli bir belgede; “*Lârende’de Ali Şahne Mahallesi’nde Parmaklık Kapusu kurbunda vâki’ Ebü’l-feth Sultân Mehmed Hân Hazretleri binâ eylediği mescid...*” olarak⁸⁰⁸ geçtiğine bakılırsa harap bir vaziyette iken Fatih tarafından onartıldığı, bu sebeple Fatih Sultan Mehmet’in adıyla da anıldığı anlaşılmaktadır.

3.16.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Muntazam kesme taştan inşa edilen Ebülfeth Mescidi’nin yine taştan yapılan merkezî kubbesini, dört taraftan çevreleyen yarımşar kubbeler desteklemektedir. Mescidin solunda kubbeli altı sandukanın yer aldığı, dikdörtgen planlı ve alt katı mumyalık olan bir türbe bölümü mevcuttur. Sonradan açılmış bir kapı ile mescidin içinden buraya geçilmektedir. Mescidin hemen önünde bir bölümü günümüze kadar ulaşabilen kabristanı bulunuyordu⁸⁰⁹.

3.16.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Ebülfeth Mescidi’nin vakfiyesi ve vakıfları hakkında herhangi bir bilgiye şimdilik rastlanmamıştır. Mescidin gelir getiren bir kısım vakıf gayrimenkullerinin olduğu mütevellî atamalarından anlaşılmaktadır.

3.16.5. Görevlileri

Ebülfeth Mescidi’nde incelenen dönemde görev alanlarla ilgili, *Hurufat Defterleri*’nde düzenli olarak atama kayıtları bulunmaktadır⁸¹⁰. Tayinler genellikle imam kadrosuna ait olup bunlar aynı zamanda hasbi mütevellîlik de yapmışlardır⁸¹¹.

Ebülfeth Mescidi’ne ücretini “*evkâf-ı Haremeyn*” olan Karapınar Sultan Selim Han Vakfı’ndan alan duagû atamaları da yapılmıştır⁸¹². Ebülfeth Mescidi’ne görevli atamaları incelenen dönem boyunca devam etmiştir⁸¹³.

3.17. Emir Musa Medrese Mescidi

3.17.1. Adı ve Yeri

Emir Musa Medresesi bünyesinde inşa edildiği için Emir Musa Medrese Mescidi olarak adlandırılmıştır. Evliya Çelebi, Musa Bey Medrese ve Mescidi olarak bahsettiği medresenin içinde diğer Lârende medreselerinde olduğu gibi namaz kılındığını belirtmiştir⁸¹⁴. Medrese ve mescidi, Hisar Mahallesi’ndeki Lârende Kalesi’ne ait Pazar

⁸⁰⁷ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 347-349.

⁸⁰⁸ VAD, no. 561, s. 11.

⁸⁰⁹ Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124.

⁸¹⁰ VAD, no. 562, s. 18; no. 1147, s. 254, 259.

⁸¹¹ VAD, no. 1126, s. 179; no. 1139, s. 205; no. 1147, s. 253, 262; no. 1150, s. 252.

⁸¹² VAD, no. 561, s. 11.

⁸¹³ VAD, no. 562, s. 18; no. 1147, s. 254, 259.

⁸¹⁴ *Seyahatnâme*, IX, s. 159.

Kapısı'nın 200 metre güneyinde bulunuyordu⁸¹⁵. Yapıdan geriye kalan bir kısım kalıntılar, günümüz belediye yapılanmasında Çelteç Mahallesi sınırları içinde kalmıştır⁸¹⁶.

3.17.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Emir Musa Medrese Mescidi, Ermenek'te Tol Medresesi'nde türbesi bulunan⁸¹⁷ Karamanoğlu Mahmut Bey'in oğlu Emir Bedrettin Musa (ö. 1345) tarafından yaptırılmıştır⁸¹⁸. Banisinin yaşadığı yıllar göz önüne alınırsa 1345'ten önce yaptırıldığı ileri sürülebilir.

3.17.3. Mimari Yapısı ve Müstemilatı

Mescidin de içinde bulunduğu Emir Musa Medresesi, 1927 yılında yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Yapının bütünüyle kesme taştan inşa edildiği anlaşılmaktadır. F. Sarre, Emir Musa Medrese ve Mescidi'ne ait bir plan yayımlamıştır⁸¹⁹. Buna göre girişin karşısında, belli bir yüksekliğe kadar çinilerle kaplanmış, mescit ve dersane olarak kullanılan tonoz örtülü ana eyvan bulunmakta, bunun iki yanında da kubbeli birer oda yer almaktadır. H. Hüsnü Sapançalı, eserinde medresenin iki mescidinin olduğunu yazmıştır⁸²⁰. Bu durumda yazlık mescit olarak ana eyvanın, kışlık mescit olarak da eyvanın yanındaki kubbeli odalardan birinin kullanıldığı düşünülebilir. Mescidin en önemli simgesi uzun minaresiydi. Taç kapının üst seviyesine kadar kübik bir alt yapıya sahip olan kesme taşla yapılan minare, yer yer taş bileziklerle çevrelenen silindirik bir tarzda yükseliyordu⁸²¹.

Medresenin ana eyvanının sağında ve solunda yer alan odalar türbe bölümü olup buraya Karamanoğullarından Fahrettin Ahmet Bey (ö. 750/1350), Şemsettin Bey (ö. 753/1352) ve Emir Bedrettin Bey'in kızı Dürhand Hatun (ö. 813/1410) defnedilmiştir⁸²². Günümüzde mevcut olmayan Emir Musa Hamamı ise medresenin hemen yakınında idi⁸²³. Manzumede mescit ve türbenin dışında; medrese, hamam, mezarlık bölümleri de mevcuttu⁸²⁴.

⁸¹⁵ Sapançalı, *Ahval-i İctimaiyye*, s. 41-42.

⁸¹⁶ Tapuda 192 pafta, 1085 (767) ada, 11 (6) parselde bulunan kalıntılar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 24.05.1991 tarih ve 1036 nolu kararı ile birinci grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, "Emir Musa Medrese ve Mescidi Dosyası", Klasör no. 12.

⁸¹⁷ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 458-459.

⁸¹⁸ Dülgerler, *aynı eser*, s. 108.

⁸¹⁹ Friedrich Sarre, *Konia*, Berlin 1921, s. 21.

⁸²⁰ Sapançalı, *Ahval-i İctimaiyye*, s. 42-43.

⁸²¹ Temizsoy-Uysal, *aynı eser*, s. 79.

⁸²² Halil Edhem, "Karamanoğulları Hakkında Vesâiki Mahkûke", *TOEM*, II/11 (1327), s. 705-706; Aynı Yazar, "Karamanoğulları Hakkında Vesâiki Mahkûke" *TOEM*, III/13 (1328), s. 824; Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 466-467.

⁸²³ Konyalı, *aynı yer*.

⁸²⁴ *KARŞS*, no. 278, s. 42; no. 281, s. 13. Ayrıca bk. Konyalı, *aynı yer*.

3.17.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Emir Musa Medrese Mescidi'nin vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgiye henüz ulaşılamamıştır. Mescidin gelir getiren ancak neler olduğu bilinmeyen bir kısım vakıf gayrimenkullerinin bulunduğu müteveli atamalarından anlaşılmaktadır.

3.17.5. Görevlileri

Emir Musa Medrese Mescidi'ne incelenen dönemde imam, müteveli ve müezzin atamaları tespit edilmiştir⁸²⁵. İmamlar, sadece belli namaz vakitlerinde görev yapmak için tayin edilmişlerdir⁸²⁶.

3.18. Emir Şah Zaviye Mescidi

3.18.1. Adı ve Yeri

Emir Şah Zaviye Mescidi, Lârende'de Çeltek Mahallesi'ndeki aynı adla anılan zaviyenin içinde bulunuyordu⁸²⁷. Mabet, bazı belgelerde Emir Şah Tekke Mescidi olarak da geçmektedir⁸²⁸.

3.18.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Emir Şah Zaviye Mescidi'nin banisi, XIV. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı tahmin edilen Turgutoğlu Emir Şah'tır⁸²⁹. İnşa tarihini tam olarak gösterecek bir belge veya kitabe olmamasına rağmen Emir Şah'ın yaşadığı yıllar dikkate alınarak en geç XIV. yüzyılın ikinci yarısında yaptırıldığı söylenebilir.

3.18.3. Mimari Yapısı ve Müstemilatı

Emir Şah Zaviye Mescidi, günümüze ulaşmasa da birçok tarikat yapısında olduğu gibi mescitle beraber, ayin odası, derviş odaları ve hazireden oluştuğu tahmin edilebilir. Yapı, bölgenin ve dönemin özelliklerine uygun olarak kerpiç ve taş malzemeden inşa edilmiş olmalıdır.

3.18.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Emir Şah Zaviye Mescidi'nin vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgiye şimdilik ulaşılamamıştır. Bununla birlikte vakıfları mevcut idi. Ermenek kazasına tabi Resuller köyünün, Ergene mezrasından hâsıl olan öşür, zaviyenin ihtiyaçlarına harcanıyordu⁸³⁰.

3.18.5. Görevlileri

Emir Şah Zaviye Mescidi'ne ele alınan dönemde imam ve müteveli atamaları tespit edilmekle birlikte tayinlerin çoğu imam kadrosuna aittir⁸³¹.

⁸²⁵ VAD, no. 1131, s. 104; no. 1140, s. 655.

⁸²⁶ KARŞS, no. 278, s. 42.

⁸²⁷ VAD, no. 1147, s. 258.

⁸²⁸ KARŞS, no. 290, s. 158.

⁸²⁹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 541; aynı yazar, *Konya Tarihi*, s. 622.

⁸³⁰ VAD, no. 1131, s. 113; no. 1147, s. 261, 263.

3.19. Emmi Hoca Mahalle Mescidi

3.19.1. Adı ve Yeri

Emmi Hoca Mahalle Mescidi, bir diğer adı Ömer olan⁸³² Emmi Hoca Mahallesi'nde bulunmakta⁸³³, bulunduğu mahallenin ismine izafeten bu adı taşımaktaydı.

3.19.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Emmi Hoca Mahalle Mescidi'nin yapım tarihini aydınlatacak bir belgeye şimdilik ulaşılamamıştır. Bulunduğu mahallenin adı ile anıldığına göre Emmi Hoca Mahallesi sakinleri tarafından yaptırılmış olmalıdır. Mescitle alakalı sadece iki belgeye ulaşılmıştır. Bunlardan ilki 1168/1754-1755⁸³⁴, bir diğeri ise 1260/1844-1845 tarihli⁸³⁵. Bu kayıtları dikkate alarak mescidin en geç XVIII. yüzyılın ilk yarısında yaptırıldığı ve XIX. yüzyılın ikinci yarısında yıkıldığı söylenebilir.

3.19.3. Mimari Yapısı

Emmi Hoca Mahalle Mescidi, günümüze kadar ulaşamayıp mimari yapısı hakkında yeterli bir bilgi bulunmamaktadır. Orta Anadolu'nun klasik mimarisine uygun olarak kerpiç ve taş malzemeden inşa edilmiş, üzeri de toprak damla örtülmüş olmalıdır.

3.19.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Emmi Hoca Mahalle Mescidi'nin vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Fakat vakıflarının mevcut olduğu bilinmektedir. Nitekim 1260/1844-1845 yılında Memiş Efendi oğlu Hafız Ahmet'in tasarrufunda olan toplam dört dönüm tarla ile bir dönüm bahçe, Emmi Hoca Vakfı'nın gayrimenkulü idi⁸³⁶.

3.19.5. Görevlileri

Emmi Hoca Mahalle Mescidi görevlilerine ait birtakım atama kayıtlarına ulaşılmıştır. Buna göre mescitte imamlık yapan Ali'nin berati, 1168/1754-1755 senesinde yenilenmiştir⁸³⁷. Mescitte günlük bir akçe ücretle imam olan Mehmet oğlu Memiş Efendi'nin vefat etmesi üzerine boşalan vazife için imtihan yapılmış, liyakatli olduğu görülen oğulları Hafız Ahmet ve Hafız Mehmet kardeşler Lârende Kadısı Mevlâna Mehmet Emin'in arzı üzerine 1260/1844-1845 tarihinde beratla atanmışlardır⁸³⁸.

⁸³¹ KARŞS, no. 290, s. 158; no. 297, s. 257; VAD, no. 562, s. 13; no. 1119, s. 377; no. 1131, s. 113; no. 1140, s. 654; no. 1147, s. 258, 263; no. 1154, s. 15.

⁸³² Gümüşçü, *aynı eser*, s. 91.

⁸³³ KARŞS, no. 293, s. 613.

⁸³⁴ VAD, no. 1103, s. 106.

⁸³⁵ KARŞS, no. 293, s. 613.

⁸³⁶ Karaman Temettüat Defteri, s. 320.

⁸³⁷ VAD, no. 1103, s. 106.

⁸³⁸ KARŞS, no. 293, s. 613.

3.20. Fakih Ahmet/Ahmet Fakih/Ahmet Efendi Mescidi

3.20.1. Adı ve Yeri

Fakih Ahmet Mescidi, belgelerde “*Fakih Ahmed*”⁸³⁹, “*Ahmed Fakih*”⁸⁴⁰ ve “*Ahmed Efendi*”⁸⁴¹ Mescidi olarak da geçmektedir. Mabet, Lârende’nin büyük mahallelerinden biri olan Çeltek Mahallesi’nde bulunuyordu⁸⁴².

3.20.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Vakıf kayıtlarında “*Fakih Ahmed nâm sâhibü'l-hayr binâsı mescid*”⁸⁴³ ve “*Fakih Ahmed binâsı mescid*”⁸⁴⁴ olarak geçtiğine bakılırsa banisi, yörenin hayırsever kişilerinden Fakih Ahmet’tir. Mescitle alakalı Cemaziyelahir 1128/Mart 1716 tarihli ilk atama belgesinden⁸⁴⁵ yola çıkarak en geç XVII. yüzyılın sonlarında inşa edildiği söylenebilir.

3.20.3. Mimari Yapısı

Günümüzde mevcut olmayan Fakih Ahmet Mescidi’nin mimari yapısı ve müştemilatı ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ayakta kalamadığına göre kerpiç ve taş malzeme ile klasik yöntemlerle inşa edilmiş olmalıdır.

3.20.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Fakih Ahmet Mescidi’nin vakfiyesi ile ilgili bir malumata şimdilik rastlanmamıştır. Fakat mescidin gelir getiren birtakım gayrimenkulleri mevcuttu. Bunlar, bir buçuk dönüm kök boya tarlası ile bir dönüm bahçedir⁸⁴⁶.

3.20.5. Görevlileri

Fakih Ahmet Mescidi’ne incelenen dönemde imam ve müteveli atamaları düzenli olarak yapılmıştır⁸⁴⁷.

3.21. Gazialp/Gazaliye Mescidi

3.21.1. Adı ve Yeri

Gazialp/Gazaliye Mescidi, aynı adla anılan mahallede bulunmakta olup adı vakıf yapılarına yapılan atamalar sebebiyle belgelerde sık sık geçmektedir⁸⁴⁸.

⁸³⁹ KARŞS, no. 284, s. 42; VAD, no. 561, s. 20-21.

⁸⁴⁰ VAD, no. 1139, s. 322.

⁸⁴¹ KARŞS, no. 285, s. 222; VAD, no. 1155, s. 3.

⁸⁴² VAD, no. 1148, s. 18.

⁸⁴³ VAD, no. 1155, s. 12.

⁸⁴⁴ VAD, no. 569, s. 16.

⁸⁴⁵ VAD, no. 1131, s. 107.

⁸⁴⁶ Karaman Temettuat Defteri, s. 485, 486.

⁸⁴⁷ KARŞS, no. 284, s. 22, 42; no. 285, s. 222; VAD, no. 561, s. 20-21; no. 562, s. 13-14; no. 569, s. 16; no. 1131, s. 107, 109; no. 1139, s. 322; no. 1148, s. 18; no. 1155, s. 8, 11, 253.

⁸⁴⁸ VAD, no. 1139, s. 323.

3.21.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Gazialp/Gazaliye Mescidi'nin banisi mahalleye de ismini veren Gazi Alp'tir⁸⁴⁹. Daha sonra Gazaliye de denilmiştir. Banisi hakkında yeterli malumat bulunmamaktadır. Totaysalgır, Selçuklular⁸⁵⁰; Konyalı ise Karamanoğulları Dönemi'nde yaşamış bir devlet adamı olduğu kanaatindedir⁸⁵¹. 1476 tarihli vakıf tahririnde ismi geçtiğine göre Osmanlılardan önce Karamanoğulları Dönemi'nde yaşadığı kabul edilebilir.

Kitabesi olmayan mabedin yapım tarihini aydınlatacak herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Konyalı, mescidin yıkılmadan önceki mimari tarzına bakarak XV. yüzyıl başlarında Karamanoğulları Dönemi'nde yapıldığını yazmıştır⁸⁵². 1476'da mevcut olması bunu teyit etmektedir.

3.21.3. Mimari Yapısı

Gazialp/Gazaliye Mescidi dikdörtgen bir planla taş ve kerpiç malzemeden yapılmıştır. Üstü dam örtülü olup bodur tarzda tahta çardaklı bir minaresi vardı. Sonradan bu minare kaldırılmış ve kırma kiremit çatı eklenmiştir⁸⁵³. Yapılan onarımlarla orijinallliğini tamamen kaybetmiş olan yapı, günümüze kadar ayakta kalamamıştır.

3.21.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Gazialp/Gazaliye Mescidi'nin vakfiyesine henüz ulaşılammakla birlikte vakıfları mevcut olup 1476 tahririnde Gazialp Vakfı'na ait bir bahçe⁸⁵⁴, Emir Musa Medresesi vakıfları arasında sayılmaktadır. Bu bahçe muhtemelen Gazialp Mescidi Vakfı'na aitti. Bu yıllarda mescit harap durumda idi. Bu yüzden Emir Musa Medresesi Vakfı'na dâhil edilmiş olmalıdır. 1530 tahririnde vakfa ait bilgiler ayrıntılı olarak kaydedilmiştir. Buna göre üç dönüm tarla ile bir dönüm bağ, vakfın gayrimenkulleri arasında idi⁸⁵⁵.

3.21.5. Görevlileri

Gazialp/Gazaliye Mescidi vakfı ile ilgili mütevellî tayinleri bulunmaktadır⁸⁵⁶. Bunlardan ilki, Cemaziyelahir 1139/Ocak 1727 tarihli bir atama kayıdır. Buna göre Seyyid İbrahim, beratsız olduğundan günlük yarım akçe ücretle tayin edilmiştir⁸⁵⁷.

⁸⁴⁹ VAD, no. 562, s. 13; ayrıca bk. Aköz, *aynı tez*, s. 34.

⁸⁵⁰ Totaysalgır, *aynı eser*, s. 61.

⁸⁵¹ Karaman Tarihi, s. 292.

⁸⁵² *Aynı yer*.

⁸⁵³ Konyalı, *aynı yer*.

⁸⁵⁴ Fatih Devri Karaman Vakıfları, s. 25.

⁸⁵⁵ Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman, s. 122.

⁸⁵⁶ VAD, no. 1128, s. 215; no. 1139, s. 323.

⁸⁵⁷ VAD, no. 1128, s. 215.

3.22. Gazzaz Hoca Mescidi

3.22.1. Adı ve Yeri

Gazzaz Hoca Mescidi, Şahruh Mahallesi'ndeydi⁸⁵⁸. Bazı araştırmacılar Şahruh Mahallesi'ndeki Gazzaz Hoca Mescidi ile Külhan Mahallesi'nde bulunan “*Gazzaz-zâde el-Hâcc Halil*” yaptırdığı mescidin aynı yer olduğunu yazmışlarsa da⁸⁵⁹ banileri ve bulunduğu mahalleler ayrı olan bu mescitler birbirinden farklı iki ayrı mabet olmalıdır.

3.22.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Gazzaz Hoca Mescidi'nin kayıtlarda “...*Gazzaz Hoca binâ eylediği mescid*” olarak geçtiğine bakılırsa Gazzaz Hoca isimli bir hayırsever tarafından inşa edilmiştir. Hangi tarihte yapıldığını aydınlatacak herhangi bir vakfiye veya kitabeye ulaşamamıştır. Erken dönem vakıf tahrirlerinde de adı geçmeyen mescide ait ulaşılabilen ilk atama kaydında mescidin imamı Hızır'ın vefatı ile yerine Süleyman, Zilkade 1123/Aralık 1711-Ocak 1712 tarihinde tayin edilmiştir⁸⁶⁰. Hızır'ın görev yaptığı süre de hesaba katılırsa mescidin en geç XVII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği söylenebilir.

3.22.3. Mimari Yapısı

Gazzaz Hoca Mescidi, günümüze kadar ulaşamayıp mimari yapısı hakkında bir belge şimdilik tespit edilememiştir. Mabedin ayakta kalamadığına bakılırsa toprak ve taş malzemeden yaptırılmış olmalıdır.

3.22.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Gazzaz Hoca Mescidi'nin vakfiyesi bulunmamaktadır. Bununla birlikte bakım-onarım masrafları ile görevlilerin maaşlarını karşılamak için mabede birtakım gayrimenkuller vakfedilmiştir. Selh-i Muharrem 1193/17 Şubat 1779 tarihinde vakıfları şunlardı: Musa Ağa oğlu civarında bir adet berber dükkânı, Fisandon köyünde bir buçuk dönüm tarla, Mağribioğlu Hanı civarında bir eskici dükkânı. Ayrıca 1193/1779'da vakfın 28 kuruş nakit parası bulunuyordu⁸⁶¹.

3.22.5. Görevlileri

Gazzaz Hoca Mescidi'ne ait ulaşılabilen ilk atama kaydı, yukarıda belirtildiği gibi Zilkade 1123/Aralık 1711-Ocak 1712 tarihli bir imam ataması ile ilgilidir⁸⁶². Ayrıca vakfa

⁸⁵⁸ KARŞS, no. 297, s. 112; VAD, no. 1131, s. 113.

⁸⁵⁹ Cengiz, *aynı eser*, s. 71.

⁸⁶⁰ VAD, no. 1131, s. 104.

⁸⁶¹ KARŞS, no. 297, s. 112.

⁸⁶² VAD, no. 1131, s. 104.

mütevelli atamaları da gerçekleşmiştir. XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar imam ve mütevelli atamaları devam etmiştir⁸⁶³.

3.23. Gözlüoğlu Mescidi

3.23.1. Adı ve Yeri

Arşiv kayıtlarında “*Gözlüoğlu Mescidi*”⁸⁶⁴ veya “*Gözoğlu Mescidi*”⁸⁶⁵ olarak geçen mabet, gayrimüslim nüfusunun fazla olduğu Lârende’nin en eski mahallelerinden⁸⁶⁶, Şeyhler Mahallesi’nde bulunuyordu⁸⁶⁷.

3.23.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Gözlüoğlu Mescidi’nin banisi ve yapım tarihini aydınlatacak bir kitabe veya belgeye henüz rastlanmamıştır. Mescitle ilgili ulaşılabilen ilk atama kaydının Cemaziyela-hir/Temmuz 1703 tarihli (Bk. Ek- III)⁸⁶⁸ olduğuna bakılırsa mabedin, en geç XVII. yüzyılın ortalarında inşa edildiği söylenebilir.

3.23.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Gözlüoğlu Mescidi günümüze kadar ulaşmadığına göre yörede yaygın olarak kullanılan kerpiç, toprak ve taş malzemeden yaptırdığı düşünülebilir. Müştemilatında, Gözlüoğlu Mescidi imamlarının muallim olarak görev yaptığı bir de mahalle mektebi bulunuyordu⁸⁶⁹.

3.23.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan Gözlüoğlu Mescidi’nin; bakım, onarım ve görevli giderlerini karşılamak amacıyla birtakım vakıflar tahsis edilmiştir. 1260/1844-1845 yılında vakfın dört dönüm tarla ile bir dönüm bahçesi bulunuyordu⁸⁷⁰.

3.23.5. Görevlileri

Gözlüoğlu Mescidi’ne incelenen dönemde imam ve mütevelli atamaları tespit edilmiştir. Tayinler ele alınan dönem boyunca devam etmiştir⁸⁷¹.

3.24. Hacı Halil/Gazzazzade Hacı Halil Mescidi

3.24.1. Adı ve Yeri

Belgelerde “*Gazzaz-zâde el-Hacc Halil*” olarak da geçen Hacı Halil Mescidi, Lârende şehir merkezinde, Külhan Mahallesi’nde bulunuyordu⁸⁷².

⁸⁶³ VAD, no. 561 s. 22; no. 562 s. 15; no. 563 s. 8; no. 1131, s. 113; no. 1139, s. 323; no. 1146, s. 9; no. 1150, s. 4; no. 1154, s. 14; no. 1155 s. 5.

⁸⁶⁴ VAD, no. 1155, s. 6.

⁸⁶⁵ VAD, no. 569, s. 9.

⁸⁶⁶ Cengiz, *aynı eser*, s. 70.

⁸⁶⁷ VAD, no. 561, s. 16.

⁸⁶⁸ VAD, no. 562, s. 17.

⁸⁶⁹ VAD, no. 1155, s. 9; no. 562, s. 17.

⁸⁷⁰ Karaman *Temettüat Defteri*, s. 326, 429.

⁸⁷¹ VAD, no. 561, s. 5, 16; no. 562, s. 16-17-18; no. 569, s. 9, 20; no. 1091, s. 249; no. 1147, s. 6, 264-265.

3.24.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı Halil Mescidi'nin birçok kayıttta Gazzazzade Hacı Halil tarafından yaptırıldığı belirtilmiş, ancak yapım tarihini aydınlatacak bir kitabe veya belgeye henüz rastlanmamıştır. Mescitle ilgili ulaşılabilen en eski atama kaydı, Cemaziyelahir 1194/Temmuz-Haziran 1780 tarihli imam değişikliğine ait bir belge olduğuna göre⁸⁷³ mabedin, en geç XVIII. yüzyılın ortalarından önce inşa edildiği tahmin edilebilir.

3.24.3. Mimari Yapısı

Hacı Halil Mescidi'nin mimari yapısı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ayakta kalamadığına bakılırsa basit mimari tekniklerle küçük bir mahalle mescidi olarak taş ve kerpiç malzeme ile yaptırılmıştır.

3.24.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Halil Mescidi'nin vakfiyesi ve vakıfları ile ilgili herhangi bir bilgiye şimdilik ulaşılamamıştır. Vakfına mütevellî atamaları yapıldığına göre belgelere yansımayan birtakım menkul ve gayrimenkulleri olmalıdır.

3.24.5. Görevlileri

Hacı Halil Mescidi'ne imam ve mütevellî atamaları yapıldığına dair bilgilere arşiv kayıtlarından ulaşmak mümkün olmaktadır⁸⁷⁴.

3.25. Hacı Hasan Mescidi

3.25.1. Adı ve Yeri

Belgelerde “*Hâcı Hasan*” veya “*Hâcı Hasan*” isimleriyle geçen mescit, Lârende şehir merkezindeki Zaviye Mahallesi'nde bulunuyordu⁸⁷⁵.

3.25.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı Hasan Mescidi'nin banisi adından da anlaşılacağı üzere Hacı Hasan Efendi adındaki bir hayırsever olmalıdır. Yapım tarihi ile ilgili bir belgeye şimdilik ulaşılamamıştır. Mescide ait ilk atama bilgisi, Zilhicce 1122/Ocak-Şubat 1711 tarihli olduğuna göre mabet, en geç XVII. yüzyılın sonlarında yaptırılmış olmalıdır.

3.25.3. Mimari Yapısı

Günümüzde mevcut olmayan Hacı Hasan Mescidi'nin mimari yapısı ile ilgili bir malumat bulunmamaktadır. Ayakta olmadığına bakılırsa taş ve kerpiç malzemeden inşa edildiği söylenebilir.

⁸⁷² VAD, no. 560, s. 149; no. 563, s. 3, 5.

⁸⁷³ VAD, no. 1147, s. 259.

⁸⁷⁴ VAD, no. 560, s. 149; no. 562, s. 17; no. 563, s. 3, 5; no. 569, s. 18/1;

⁸⁷⁵ VAD, no. 1131, s. 103.

3.25.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Hasan Mescidi'nin vakfiyesi ve vakıfları ile ilgili herhangi bir bilgiye şimdilik ulaşılamamıştır. Mescide yapılan mütevellî atamasından vakfının mevcut olduğu anlaşılmakta ancak bunların neler olduğu tespit edilememektedir.

3.25.5. Görevlileri

Hacı Hasan Mescidi'ne imam ve mütevellî atamasına dair ait az sayıda belge bulunmaktadır. Bunların ilki, mescit vakfının mütevellisi olan Musa'nın vefatı üzerine yerine Mehmet'in Zilhicce 1122/Ocak-Şubat 1711 tarihli ataması ile ilgili berat kayıdır⁸⁷⁶. Diğeri ise mescitte günlük yarım akçe ücret ile imamlık yapan Ömer'in görevini terk ettiği için 09 Şevval 1191/10 Kasım 1777'de imam olarak tayin edilmesidir⁸⁷⁷.

3.26. Hacı İlyas Mescidi

3.26.1. Adı ve Yeri

Belgelerde “*Hâcî İlyas Mescidi*” olarak geçen mabet, Alacasuluk Mahallesi'nde⁸⁷⁸. 1215/1800-1801 tarihli bir belgede ise yakınındaki Emekseven Mahallesi'nde gösterilmiştir⁸⁷⁹.

3.26.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı İlyas Mescidi, isminden anlaşılacağı gibi Lârende eşrafından, Hacı İlyas adında bir hayırsever tarafından yaptırılmış olmalıdır⁸⁸⁰. Mescitte görev yapanlara ait ilk kaydın Cemaziyelahir 1110/Aralık 1698-Ocak 1699 tarihine ait bir imam-mütevellî değişimi⁸⁸¹ olduğuna bakılırsa mabedin, en geç XVII. yüzyılın ortalarında inşa edildiği tahmin edilebilir.

3.26.3. Mimari Yapısı

Hacı İlyas Mescidi, günümüzde mevcut olmayıp mimari yapısı hakkında henüz bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu durumda dönemin ve yörenin mescit mimarisine uygun bir tarzda kerpiç ve taş malzeme ile inşa edilmiş, küçük bir mahalle mescidi olmalıdır.

3.26.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı İlyas Mescidi'nin vakfiyesi ve vakıfları ile ilgili şimdilik bir belgeye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte mütevellî atamaları yapılmış olması vakıflarının mevcut olduğu hakkında bir fikir vermektedir.

⁸⁷⁶ VAD, no. 1131, s. 103.

⁸⁷⁷ VAD, no. 1147, s. 253.

⁸⁷⁸ VAD, no. 1140, s. 654.

⁸⁷⁹ BOA, *İE. EV*, Dosya no. 45, Gömlek no. 5088.

⁸⁸⁰ VAD, no. 1131, s. 106.

⁸⁸¹ Aynı belge.

3.26.5. Görevlileri

Hacı İlyas Mescidi'nin görevlilerine dair bir kısım bilgilere belgelerden ulaşılabilmekte olup imamlar aynı zamanda mütevellî olarak da görev yapmışlardır⁸⁸².

3.27. Hacı Abdullah Mescidi

3.27.1. Adı ve Yeri

Belgelerde “*Hacı Abdullah Mescidi*” olarak⁸⁸³ geçen mabet, Sakabaşı Mahallesi'nde, Köprübaşı mevkiinde gösterilmektedir⁸⁸⁴.

3.27.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı Abdullah Mescidi banisi Hacı Abdullah isminde Lârendeli bir hayırseverdir⁸⁸⁵. Kitabesi ve vakfiyesi bulunmamaktadır. Ulaşılabilen en eski atamanın, Muharrem 1131/Kasım-Aralık 1718 tarihli⁸⁸⁶ olduğuna bakılırsa en geç XVII. yüzyılın sonlarında yaptırıldığı tahmin edilebilir.

3.27.3. Mimari Yapısı

Günümüzde mevcut olmayan Hacı Abdullah Mescidi'nin mimari yapısı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ayakta kalamadığına göre Lârende'nin klasik dönem mahalle mescitlerinde görüldüğü gibi toprak dam örtülü, küçük bir mahalle mescidi idi.

3.27.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Abdullah Mescidi'nin vakfiyesi ve vakıfları ile ilgili herhangi bir bilgiye şimdilik ulaşılamamıştır. Bakım-onarım giderleri ve görevlilerin ücretleri mahalle sakinlerinin yardımı ile karşılanmış olmalıdır.

3.27.5. Görevlileri

Hacı Abdullah Mescidi ile ulaşılabilen ilk atama kaydı, yukarıda da zikredilen Muharrem 1131/Kasım-Aralık 1718'de imam atamasına dair bir belgedir. Buna göre Hacı Abdullah Mescidi'nde “*evkât-ı selâse*” yani üç vakitte namaz kılınıyordu. Tayinler, XVIII. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir⁸⁸⁷.

3.28. Hacı Alaettin Medrese Mescidi

3.28.1. Adı ve Yeri

Arşiv kayıtlarında Hacı Alaettin Medrese Mescidi olarak geçmektedir⁸⁸⁸. Adından da anlaşıldığı gibi Hacı Alaettin Medresesi'nin içinde bulunuyordu. Karamanoğlu İbrahim

⁸⁸² VAD, no. 1131, s. 106.

⁸⁸³ VAD, no. 1131, s. 110.

⁸⁸⁴ VAD, no. 562, s. 16.

⁸⁸⁵ Aynı belge.

⁸⁸⁶ Aynı belge.

⁸⁸⁷ VAD, no. 562, s. 16; no. 1126, s. 179.

⁸⁸⁸ VAD, no. 1147, s. 7.

Bey'in 835/1432 tarihli vakfiyesinde, Hacı Alaettin Medresesi'nin Kerimüttin Mahallesi civarında olduğu kaydedildiğine göre⁸⁸⁹ medrese ile mescidi bu mahallenin yakınlarındaydı.

3.28.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı Alaettin Medrese Mescidi'nin banisi Hacı Alaettin'dir. 1476 *Vakıf Tahriri*'nde adı geçmemektedir. Muhtemelen bu dönemde harap vaziyette idi. 1483'te⁸⁹⁰ ve XVI. yüzyıl başlarına ait *Vakıf Tahriri*'nde "*Vakf-ı Medrese-i Şeyh Çelebi veled-i Hâcî Alâeddîn*" olarak tespit edilmiştir⁸⁹¹. Karamanoğlu İbrahim Bey'in 835/1432 tarihli vakfiyesinde medresenin adı geçtiğine göre içindeki mescit de 1430'lu yıllarda medrese ile birlikte mevcut ve faal idi.

3.28.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Hacı Alaettin Medrese Mescidi günümüze kadar ulaşamamıştır. Karamanoğulları Dönemi medrese yapılarındaki gibi muhtemelen merkezî avlu etrafında yer alan hücre ve dersliklerle, bir mabetten oluşuyordu.

3.28.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Alaettin Medrese Mescidi'ne ait bir vakfiyenin mevcut olduğu ancak bunun kaybolduğu, XVI. yüzyılın başlarında tahrir görevlileri tarafından tespit edilmiştir. Medrese ve mescidin; bakım, onarım ve her türlü ihtiyaçlarını karşılamak için vakıflar tesis edildiği de yine bu tahrirlerden anlaşılmaktadır⁸⁹².

3.28.5. Görevlileri

Hacı Alaettin Medrese Mescidi'ne görevli atamasına dair belgeler bulunmaktadır. Mescidin imamı Mehmet'in çocuksuz olarak vefat etmesiyle yerine Ahmet, Cemaziyelevvel 1200/Mart 1786 tarihinde imam olarak atanmıştır⁸⁹³. Tayinler ele alınan dönem boyunca devam etmiştir⁸⁹⁴.

3.29. Hacı Ali Mescidi

3.29.1. Adı ve Yeri

Arşiv belgelerinde Hacı Ali Mescidi olarak geçen mabet, Lârende şehir merkezindeki Hisar/Kale Mahallesi'nde bulunuyordu⁸⁹⁵.

3.29.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı Ali Mescidi'nin banisinin Hacı Ali olduğu birçok belgede kaydedilmiştir⁸⁹⁶. Yapım tarihini net olarak aydınlatacak bir vakfiyesi veya kitabesi bulunmamaktadır.

⁸⁸⁹ VAD, no. 2123, s. 336.

⁸⁹⁰ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 89.

⁸⁹¹ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 160.

⁸⁹² 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 89; Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 160.

⁸⁹³ VAD, no. 1147, s. 7.

⁸⁹⁴ KARŞS, no. 295, s. 130; no. 305, s. 242; no. 1131, s. 103-104.

⁸⁹⁵ KARŞS, no. 305, s. 270; VAD, no. 1148, s. 18.

Mescitle ilgili ulaşılabilen en eski belge, Safer 1156/Mart-Nisan 1723 tarihli⁸⁹⁷ olup en geç XVII. yüzyılın sonlarında inşa edildiği söylenebilir.

3.29.3. Mimari Yapısı

Hacı Ali Mescidi, günümüze kadar ulaşamamıştır. Mabet, ayakta kalamadığına göre geleneksel yöntemlerle taş ve kerpiç malzemeden inşa edilmiştir.

3.29.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Ali Camii'nin vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgi şimdilik mevcut olmamakla birlikte, vakfına ait gayrimenkullerin bulunduğu bilinmektedir. 1260/1844-1845 tarihinde mescidin üç dönüm “*mezrû*” tarlası vardı⁸⁹⁸.

3.29.5. Görevlileri

Hacı Ali Camii'ne genellikle müşterek olarak görev yapan imam atamaları tespit edilmiş⁸⁹⁹ olup Safer 1156/Mart-Nisan 1743'te Seyit Mehmet ve Seyit Hüseyin birlikte görev yapıyorlardı⁹⁰⁰

İmamlar eğitim almak için şehir dışına çıkabilir, bu durumda görevi bir başkası tarafından vekâleten yürütülebilirdi. Nitekim Hacı Ali Camii imamı Abdullah üç sene boyunca ilim tahsili için Lârende'den ayrılmış, vekâlet aracılığıyla imamlık hizmetleri devam ettirilmiştir⁹⁰¹. İmam tayinleri, XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar düzenli olarak devam etmiştir⁹⁰².

3.30. Hacı Celal Mahalle Mescidi

3.30.1. Adı ve Yeri

Belgelerde Hacı Celal Mahallesi'nde gösterilen mescit, Karamanoğulları Dönemi'nde yaşamış, Hacı Celal ismindeki bir devlet adamının ismini taşıyan mahallede inşa edilmiştir⁹⁰³.

3.30.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı Celal Mahalle Mescidi'nin banisi ve yapım tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Mahalle sakinleri tarafından ihtiyaca binaen yaptırıldığı tahmin edilebilir. En erken atama kaydı olan Zilhicce 1110/Mayıs-Haziran 1699 tarihli mütevellî değişim

⁸⁹⁶ VAD, no. 569, s. 9; no. 1147, s. 254, 255, 257; no. 1155, s. 12.

⁸⁹⁷ KARŞS, no. 288, s. 16.

⁸⁹⁸ Karaman Temettüat Defteri, s. 487.

⁸⁹⁹ KARŞS, no. 288, s. 16; VAD, no. 1146, s. 10.

⁹⁰⁰ VAD, no. 1148, s. 18.

⁹⁰¹ VAD, no. 569, s. 9; no. 1150, s. 4.

⁹⁰² KARŞS, no. 305, s. 270; VAD, no. 558, s. 169; no. 569, s. 9, 21; no. 1147, s. 254, 255, 257, 258; no. 1155, s. 12.

⁹⁰³ KARŞS, no. 285, s. 106.

belgesi⁹⁰⁴ dikkate alınırsa mescidin, en geç XVII. yüzyılın ortalarında yaptırılmış olduğu söylenebilir.

3.30.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Hacı Celal Mahalle Mescidi'nin yıkılmadan önceki hâlini Konyalı görmüş; kerpiç ve taş malzemeden yapıldığını, üzerinin toprak dam ile örtüldüğünü, taş mihrabının istelaktitli olduğunu, yanındaki çeşmenin ise mescitle birlikte ortadan kaldırıldığını yazmıştır⁹⁰⁵.

3.30.4. Görevlileri

Hacı Celal Mahalle Mescidi'ne ele alınan dönemde çok sayıda imam ve mütevellî tayin edilmiştir⁹⁰⁶. İlk atama kaydı, mescit vakfına yapılan mütevellî atamasıdır⁹⁰⁷. İmamlık ve mütevellîlik vazifesinin tek bir kişide toplandığı da olmuştur⁹⁰⁸.

3.31. Hacı Celal Mescidi

3.31.1. Adı ve Yeri

Hacı Celal Mescidi, arşiv belgelerinde Kale yakınlarındaki aynı adla anılan mahallede gösterilmektedir⁹⁰⁹. Günümüzde de mescidin yeri, yine Hacı Celal Mahallesi olarak isimlendirilmektedir⁹¹⁰.

3.31.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı Celal Mescidi, belgelerde “*Hâcî Celal binâ eylediği mescid*” olarak geçtiğine göre⁹¹¹, banisi Hacı Celal'dir.

Karamanoğulları'nda Halil Yahşi ve Ebülfeth Alaettin Ali Bey'in hükümdarlıkları zamanında görev yapan devlet adamlarından olan Hacı Celal'in tam adı Ahizade Celalettin Mehmet'tir⁹¹². Ahi teşkilatının Lârende'deki önde gelenlerinden olmalıdır. Eşiyle birlikte defnedildiği türbesi, mescidin yakınlarında bulunuyordu. Yol çalışmaları kapsamında türbe yıkılmış, içindeki sandukalar ise Kızlar Türbesi mezarlığına götürülmüştür. Vefat tarihi, mezar taşı kitabesine 765/1363 olarak kaydedildiğine göre⁹¹³ mescit, XIV. yüzyılın ilk yarısında yaptırılmış olmalıdır.

⁹⁰⁴ VAD, no. 1140, s. 654.

⁹⁰⁵ Karaman Tarihi, s. 300-301.

⁹⁰⁶ KARŞS, no. 284, s. 50; no. 285, s. 106; no. 335, s. 56, 88; VAD, no. 560, s. 149; no. 569, s. 15, 18, 21; no. 1131, s. 112; no. 1147, s. 253, 255; no. 1154, s. 14.

⁹⁰⁷ VAD, no. 1140, s. 654.

⁹⁰⁸ VAD, no. 1139, s. 322; no. 1103, s. 205.

⁹⁰⁹ KARŞS, no. 281, s. 80.

⁹¹⁰ Kadir Ağa/Kadiroğlu, 1961 yılında mescidin bitişiğindeki bahçesini de vakfederek mabedi yeniden yaptırdığından, ismi yeni yapılan bu camiye verilmiştir. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124.

⁹¹¹ VAD, no. 1139, s. 322.

⁹¹² Gülcan, Karaman Mahalleleri, s. 18.

⁹¹³ Konyalı, Karaman Tarihi, s. 300.

3.31.3. Mimari Yapısı ve Onarımları

Hacı Celal Mescidi, moloz taş malzemeden inşa edilmişti. Üstü toprak dam örtülü olup iki ahşap sütun üzerinde durmakta idi. Mescidin istelaktitli taş mihrabı bulunmakta, mihrabın sağındaki duvarda ise 1282/1865 yılında tamir edildiğini gösteren bir kitabe yer almaktaydı. Tamir esnasında caminin duvarlarına renkli çiçek, cami ve Kâbe resimleri yapılmıştı⁹¹⁴. Hacı Celal Mescidi zikredilen onarımlarla yakın döneme kadar ayakta kalabilmiştir. 1961 yılında Kadir Ağa/Kadiroğlu, eski mescidi yıktırıp yerine yeni bir cami yaptırmıştır⁹¹⁵.

3.31.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Celal Mescidi'nin vakfiyesi hakkında henüz bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte vakfının olduğu belgelerden anlaşılmaktadır. İlk tahrirlerde adı geçmemesine rağmen XVI. yüzyıl başlarına ait vakıf tahririnde; Topraklık mevkiinde iki, mescit yakınında ve Hacı Celal Mahallesi'nde birer dönüm tarla, mescit vakfının gayrimenkulleri arasında gösterilmiştir⁹¹⁶.

Hacı Celal Mescidi'nin XIX. yüzyıldaki gayrimenkul bilgilerine de ulaşmak mümkün olmakta, vakıf mülklerinde artışlar görülmektedir. Nitekim mescidin ziraat yapılabilen on dört dönüm vakıf tarlası, 1260/1844-1845 tarihinde müteveli tarafından kiraya verilmiştir⁹¹⁷.

3.31.5. Görevlileri

Hacı Celal Mescidi ile ilgili ele alınan dönemde imam ve müteveli atamaları mevcut olup⁹¹⁸ imamların aynı zamanda mütevellilik yaptıkları berat kayıtlarından anlaşılmaktadır⁹¹⁹.

Hacı Celal Mescidi'nde aynı anda birden fazla imam da görev yapmıştır. 1260/1844-1845 tarihinde Süleyman oğlu Hacı Mustafa, mescidin imamlarından biri idi. Hacı Mustafa'nın nısf hisse imamet cihetinden yıllık geliri 30 kuruştur⁹²⁰.

3.32. Hacı İbrahim Mescidi

3.32.1. Adı ve Yeri

Kayıtlarda “*Hâcî İbrahim Mescidi*” olarak geçen mabet, Lârende şehir merkezindeki Çelte Mahallesi'nde gösterilmektedir⁹²¹.

⁹¹⁴ Aynı eser, s. 299.

⁹¹⁵ Tapuda 28-27 Z pafta, 1032 (4439) ada, 13 (3) parselde bulunan mescit, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Kadiroğlu Camii Dosyası”, Klasör no. 17.

⁹¹⁶ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 149.

⁹¹⁷ Karaman Temettüat Defteri, s. 411, 438, 451.

⁹¹⁸ KARŞS, no. 281, s. 73, 80; VAD, no. 561, s. 25; no. 1139, s. 322.

⁹¹⁹ VAD, no. 561, s. 11-12.

⁹²⁰ Karaman Temettüat Defteri, s. 512.

3.32.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı İbrahim Mescidi'nin banisi, Lârende eşrafından Hacı İbrahim isimli bir hayırseverdir. Mescide ait en eski belge, 940/1534 tarihli kapsamlı bir onarımdan bahseden bir muhasebe kaydı olduğuna göre⁹²² mescidin bu tarihten daha önce en geç XV. yüzyılın sonlarında yaptırıldığı düşünülebilir.

3.32.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Hacı İbrahim Mescidi, günümüze kadar ulaşamayıp mimari yapısı ve müştemilatını aydınlatacak herhangi bir belge şimdilik bulunmamaktadır. Ayakta kalamadığına ve ulaşılabilen son atama kaydının Cemaziyelahir 1131/Nisan-Mayıs 1719 tarihli⁹²³ olduğuna bakılırsa dönemin ve yörenin genel mescit mimarisine uygun olarak tek mekânlı, kerpiç ve taş malzemeden yaptırıldığı, bu yüzden yıkıldığı söylenebilir.

Hacı İbrahim Mescidi'nin 940/1534 yılında onarımdan geçtiği ve toplam 2.600 akçe tamir masrafının olduğu *Kadı Sicilleri*'nden anlaşılmaktadır⁹²⁴.

3.32.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı İbrahim Mescidi'nin vakfiyesine henüz ulaşamamıştır. Bununla birlikte görevlilerine ait ücretlerin ödenmesi, tamir onarım gibi giderlerinin karşılanması için diğer mescit ve camilerde olduğu gibi vakıflar oluşturulmuş ancak vakıf gayrimenkullerine dair bilgi verilmemiştir.

3.32.5. Görevlileri

Hacı İbrahim Mescidi'nin ele alınan döneme ait atama kayıtları bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Rebiyülevvel 1122/Nisan 1710 tarihli bir imam atamasıdır. Bu tarihte mescide bir imam lazım olduğu belirtilmiş, bu sebeple günlük yarım akçe ücretle Abdülgaflar, tayin edilmiştir⁹²⁵. Cemaziyellevvel 1131/Mart-Nisan 1719 tarihli atama kaydına göre mescidin mevcut imamı Abdülgaflar vefat etmiş, yerine oğlu Abdülkerim, Lârende Kadısı Mustafa'nın arzı üzerine beratla tayin edilmiştir⁹²⁶.

3.33. Sirkeçizade/Hacı Mahmut Mescidi

3.33.1. Adı ve Yeri

Sirkeçizade Hacı Mahmut Mescidi belgelerde, Lârende/Karaman şehir merkezindeki en eski yerleşim merkezi olarak bilinen Kale/Hisar Mahallesi'nde gösterilmektedir⁹²⁷.

⁹²¹ VAD, no. 1131, s. 102.

⁹²² KARŞS, no. 324, s. 380.

⁹²³ VAD, no. 1131, s. 110.

⁹²⁴ KARŞS, no. 324, s. 380.

⁹²⁵ VAD, no. 1131, s. 102.

⁹²⁶ VAD, no. 1131, s. 110.

⁹²⁷ VAD, no. 562, s. 13.

3.33.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Sirkeçizade Hacı Mahmut Mescidi'nin banisi ve yapım tarihi bilinmemekte; bazı belgelerde Sirkeçizade sülalesine mensup Hacı Mahmut⁹²⁸ adlı biri tarafından bina ettirildiği⁹²⁹, bazılarında ise adı geçen şahsın onarttığına dair bilgi bulunmaktadır⁹³⁰. Muhtemelen mahallelilerin yaptırdığı mescit, kullanılamayacak kadar harabe hâline geldiğinden Hacı Mahmut tamir ettirmiş; bundan sonra onun ismi ile anılmaya başlanmıştır.

Mescit ile ilgili ulaşılabilen en eski belge, 1157/1744-1745 tarihli⁹³¹ olduğuna göre en geç XVIII. yüzyılın başlarında tamir edildiği söylenebilir.

3.33.3. Mimari Yapısı

Günümüzde mevcut olmayan Sirkeçizade Hacı Mahmut Mescidi'nin, ayakta kalamadığına bakılırsa dönemin şartlarına göre kerpiç ve taş malzemeden yapılmış, üzeri de toprak dam ile örtülmüş olmalıdır.

3.33.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte Sirkeçizade Hacı Mahmut Mescidi'nin ihtiyaçlarının karşılanması için vakıf gelirleri mevcut idi. Nitekim evahir-i Muharrem 1193/08-17 Şubat 1779 senesinde mabedin, 107 kuruş nakit parası bulunuyordu⁹³².

3.33.5. Görevlileri

Sirkeçizade Hacı Mahmut Mescidi'ne incelenen dönemde imam atamalarına dair belgeler bulunmaktadır⁹³³. Buna göre imamlar mescitte günlük yarım akçe ücretle görev yapıyorlardı.

3.34. Hacı Muharrem/Tapucak Mescidi

3.34.1. Adı ve Yeri

Hacı Muharrem Mescidi, Tapucak Mahallesi'nde bulunduğu için⁹³⁴ bazı belgelerde “*Tapucak Mescid-i şerîfi*” olarak da kaydedilmiştir⁹³⁵. Konyalı'ya göre eski kayıtlarda Tapuk Emre/Taptuk Emre olarak da geçen mahalle⁹³⁶, günümüzde Tapucak ismi ile adlandırılmaktadır.

⁹²⁸ KARŞS, no. 297, s. 116, (Evahir-i Muharrem 1193/08-17 Şubat 1779); VAD, no. 1103, s. 205, (1159/1746-1747); no. 569, s. 15, 26; no. 563, s. 10.

⁹²⁹ KARŞS, no. 284, s. 12, (Zilhicce 1157/Ocak-Şubat 1745); no. 297, s. 261; VAD, no. 1150, s. 5.

⁹³⁰ KARŞS, no. 297, s. 116.

⁹³¹ KARŞS, no. 284, s. 12.

⁹³² KARŞS, no. 297, s. 116.

⁹³³ KARŞS, no. 284, s. 12; no. 297, s. 260; VAD, no. 562, s. 13; no. 563, s. 10; no. 569, s. 15, 26. no. 1103, s. 205; no. 1150, s. 5.

⁹³⁴ KARŞS, no. 289, s. 80.

⁹³⁵ KARŞS, no. 293, s. 317; Cengiz, *aynı eser*, s. 74.

⁹³⁶ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 358; Gülcan, *Karaman Mahalleleri*, s. 48.

3.34.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı Muharrem/Tapucak Mescidi'nin banisi Hacı Muharrem isimli Lârendeli bir hayırseverdir. Mabet, vakıf tahrirlerinde geçmemekte ve mabedin inşa tarihini gösteren kitabesi bulunmamaktadır. Ulaşılabilen en eski atama belgesi, Rebiyülevvel 1126/Mart-Nisan 1714 tarihli dir⁹³⁷. Buna göre en geç XVII. yüzyılın sonlarında yaptırılmış olmalıdır.

3.34.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Hacı Muharrem/Tapucak Mescidi'ni 1940'lı yıllarda Konyalı görmüş; Karamanoğulları Dönemi mimarisini hatırlatan bir tarzda yapıldığını, giriş kapısı üzerindeki 1260/1844-1845 tarihli tamir kitabesine göre Fatma Hanım isimli bir hayırsever tarafından onartıldığını yazmıştır⁹³⁸. Aşağıda zikredilecek 1865 tarihli vakfiyeye göre bu hanım Mehmet kızı Fatma'dır. Mescidin bitişiğinde halkın "*Tapucak Sultan*" dediği harap bir türbe bulunuyordu⁹³⁹. Mescit ve türbe günümüze ulaşamamıştır.

3.34.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Muharrem/Tapucak Mescidi'nin tarihi eski olmayan bir vakfiyesi bulunmakta olup Mehmet kızı Fatma'nın düzenlettiği 05 Muharrem 1282/31 Mayıs 1865 tarihli bir vakfiyedir. Fatma Hanım, mescidi tamir ettirmiş ve buraya yarı hissesi kendi üzerinde bulunan Pazaryeri'nde bulunan bir adet tuzcu dükkânını vakfetmiştir.

Vakfiyeye göre tuzcu dükkânı "*icâra*" verilecek, elde edilen gelir ile mescitte mevlit okuyacak olanların ücretleri ve mescidin aydınlatma masrafları karşılanacaktır. Fatma Hanım'ın vefatını müteakip ruhu için hatimler yapılacak; ilim tahsili yapan talebelerden 14 kişi seçilip özellikle Yasin, Fetih, Vakıa sureleri ile 5.000 "*kelime-i tevhîd*" okutturulacaktır⁹⁴⁰.

3.34.5. Görevlileri

Tapucak Mescidi ve vakfına ait görevlilerin atama kayıtlarına ulaşılmıştır⁹⁴¹. En eski atama belgesi, Rebiyülevvel 1126/Mart-Nisan 1714 tarihli dir⁹⁴². Tapucak Mescidi'ne atanan bazı imamların ayrıca mütevellilik görevini üstlendikleri görülmektedir⁹⁴³.

Tapucak Mescidi'ne ait Mehmet kızı Fatma'nın 05 Muharrem 1282/31 Mayıs 1865 tarihinde tescil ettirdiği vakfın görevlilerine dair bilgilere de ulaşılabilir. Buna göre mahalle sakinlerinden Karakurdzade Ali Ağa müteveli olurken Tartanzade Molla Ağa, Tartanzade Osman Efendi, Terzi Ahmet Usta ve Osman Ağa nazır olacaklardır. Müteveli

⁹³⁷ VAD, no. 1131, s. 105.

⁹³⁸ Aynı yer.

⁹³⁹ Gülcan, aynı yer.

⁹⁴⁰ KARŞS, no. 293, s. 317.

⁹⁴¹ VAD, no. 1154, s. 11.

⁹⁴² VAD, no. 1131, s. 105.

⁹⁴³ KARŞS, no. 290, s. 152; BOA, C. EV, Dosya no. 258, Gömlek no. 13198; VAD, no. 1147, s. 251.

değişmesi gerekirse vazife mahalle sakinlerinden layık birine, eğer bu gerçekleşmezse mahkeme kararı ile uygun bir kimseye devredilecektir⁹⁴⁴.

3.35. Hacı Osman Mescidi

3.35.1. Adı ve Yeri

İncelenen döneme ait arşiv belgelerinde “*Hacı Osman Mescidi*” olarak geçen bu mabet, Çelték Mahallesi’nde gösterilmiştir⁹⁴⁵. Çalışma dönemindeki belgelerde geçmemekle birlikte günümüzde “*Hacı Osman Ağa*” ismiyle cami olarak kullanılmakta olup Mansur Dede Mahallesi’nde yer almaktadır⁹⁴⁶.

3.35.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı Osman Mescidi’nin, belgelerde “...*sâhibü’l-hayr el-Hâcc Osman binâ ve inşâ eylediği mescid...*” olarak⁹⁴⁷ geçtiğine bakılırsa Hacı Osman isimli bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır. Erken dönem Osmanlı belgelerinde adına rastlanmayan mescide ait ulaşılabilen en eski atama belgesi, Ramazan 1108/1696-1697 tarihli bir berat kaydı⁹⁴⁸ olduğuna göre XVII. yüzyılın ortalarında inşa edildiği söylenebilir.

3.35.3. Mimari Yapısı

Hacı Osman Ağa Mescidi günümüzde kadar ayakta kalabilmiştir. İlk şekli ile kerpiç ve taş malzemeden yapılmış, üzeri de toprak damla örtülmüş idi. Sonradan çamur sıva ve beton harcı ile kaplanmış, çatısı sac ile örtülmüştür.

Mabet, dikdörtgen planlı iki bölümden oluşmaktadır. Doğuda yer alan kısım kışlık, batıda yer alan bölüm ise yazlık olarak kullanılmaktadır. İki bölüm arasında geçiş olduğu gibi dışarıdan ayrı girişleri de vardır. İki bölümde de mihrap bulunmaktadır. Batı bölümündeki mihrap taştan, doğu bölümündeki ise alçıdan yapılmıştır. Mabedin alt katı, abdesthane olarak kullanılmaktadır⁹⁴⁹.

3.35.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Osman Ağa Mescidi’nin vakfiyesine ulaşılamamıştır. Görevlilerine ait ücretlerin ödenmesi, onarım ve diğer giderlerinin karşılanması için diğer mescit ve camilerde görüldüğü gibi vakıflar oluşturulmuş olmalıdır.

⁹⁴⁴ KARŞS, no. 293, s. 317.

⁹⁴⁵ VAD, no. 569, s. 18; no. 558, s. 175.

⁹⁴⁶ Tapuda 32-24 A pafta, 580 ada, 23 parselde bulunan mescit, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü’nün 01.12.1995 tarih ve 2438 nolu kararı ile tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Hacı Osman Ağa Camii”, Klasör no. 17.

⁹⁴⁷ BOA, C. EV, Dosya no. 362, Gömlek no. 18359.

⁹⁴⁸ VAD, no. 1140, s. 652.

⁹⁴⁹ Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124.

3.35.5. Görevlileri

Hacı Osman Ağa Mescidi'ne Ramazan 1108/1696-1697⁹⁵⁰ tarihinden, 29 Zilhicce 1254/15 Mart 1839 tarihine kadar birçok imam ve müteveli atamaları⁹⁵¹ tespit edilmiş olup ilk tayinler imam kadrolarına yapılmıştır.

3.36. Hacı Resuloğlu Hacı Hüseyin Mescidi

3.36.1. Adı ve Yeri

Hacı Resuloğlu Hacı Hüseyin Mescidi'nin adı belgelerde; “*Hâcî Resul-zâde el-Hâc Hüseyin*” olarak geçmekte⁹⁵² olup bulunduğu yer, Köhnebedesten Mahallesi idi⁹⁵³.

3.36.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Adından da anlaşıldığı gibi mescidin banisi Hacı Resuloğullarından Hacı Hüseyin'dir. XV. ve XVI. yüzyıl vakıf tahrirlerinde adı geçmeyen mescide ait ilk kayıt, Cemaziyelevvel 1121/Temmuz-Ağustos 1709 tarihli bir imamlık beratıdır⁹⁵⁴. Öyle ise en geç XVII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği söylenebilir.

3.36.3. Mimari Yapısı

Hacı Resuloğlu Hacı Hüseyin Mescidi'nin, ayakta kalamadığına bakılırsa Karaman'daki benzer mescitlerde görüldüğü gibi kerpiç ve taş malzemeden geleneksel yöntemlerle yaptırılmış, üzeri toprak dam ile örtülmüş olmalıdır.

3.36.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Resuloğlu Hacı Hüseyin Mescidi'nin vakfiyesi ile alakalı bir bilgiye ulaşılamamıştır. Fakat mutat giderlerinin karşılanması için vakıfları bulunuyordu. Nitekim Muharrem 1193/Ocak-Şubat 1779 yılında mescit vakfının yedi ayrı kişide 76 kuruş parası mevcuttu⁹⁵⁵.

3.36.5. Görevlileri

Hacı Resuloğlu Hacı Hüseyin Mescidi'ne ait ulaşılabilen belgelere göre ilk atamalar imam kadrosuna yapılmıştır⁹⁵⁶. İmam olanlar genellikle mescit vakfının mütevelliliğini de üstlenmişlerdir⁹⁵⁷.

⁹⁵⁰ VAD, no. 1140, s. 652.

⁹⁵¹ BOA, C. EV, Dosya no. 362, Gömlek no. 18359; KARŞS, no. 282, s. 80; VAD, no. 558, s. 175; no. 561, s. 14, 15, 19; no. 562, s. 12; no. 569, s. 18; no. 1131, s. 105.

⁹⁵² KARŞS, no. 309, s. 245.

⁹⁵³ VAD, no. 1128, s. 215; no. 1131, s. 110; no. 558, s. 174.

⁹⁵⁴ VAD, no. 1131, s. 102.

⁹⁵⁵ KARŞS, no. 305, s. 256.

⁹⁵⁶ VAD, no. 1131, s. 110, 102.

⁹⁵⁷ KARŞS, no. 305, s. 256; no. 309, s. 245; VAD, no. 569, s. 7, 14, 21; no. 1150, s. 3.

3.37. Hacı Yusuf/Yusuf Bey Mescidi

3.37.1 Adı ve Yeri

Hacı Yusuf Mescidi'nin ismi belgelerde, “*Yusuf Bey Mescidi*” olarak da geçmekte olup Lârende Kalesi'nin “*Sû Kapusu*” civarında bulunmaktaydı⁹⁵⁸.

3.37.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı Yusuf Mescidi, Hacı Yusuf ismindeki bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır. Safer 1133/Aralık 1720 tarihli belgede, mescide görevli atandığı ve mabedin tamirattan geçirildiği bilgisi mevcuttur. Buna göre mescidin, en geç XVII. yüzyılın ortalarında inşa edildiği söylenebilir.

3.37.3. Mimari Yapısı ve Onarımları

Günümüzde mevcut olmayan mescidin mimari yapısı ve müstemilatı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Harap bir halde iken Hacı Mehmet'in tamir ettirdiği, Safer 1133/Aralık 1720 tarihli belgelerden anlaşılmaktadır⁹⁵⁹.

3.37.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Yusuf Mescidi'nin vakfiyesi ve vakıfları hakkında herhangi bir bilgiye şimdilik ulaşılamamıştır. Vakıflarının mevcudiyeti, müteveli atamalarından anlaşılmakta ancak bunların neler olduğu bilinmemektedir.

3.37.5. Görevlileri

Hacı Yusuf Mescidi'ne görevli atamaları tespit edilmiştir. En eski tarihli atamalar, müteveli kadrosuna yapılmıştır. Vakfının mütevellisi olmadığı gerekçesi ile Seyit Hacı Mehmet, Safer 1133/Aralık 1720 tarihinde mütevelliliğe getirilmiştir⁹⁶⁰.

Hacı Yusuf Mescidi'ne imam atamaları da yapılmıştır. Aynı anda birden fazla imamın görev yaptığı görülmektedir. Nitekim Rebiyülahir 1159/Nisan-Mayıs 1746 tarihinde Mustafa ve Ömer Halife birlikte imamlık yapıyorlardı⁹⁶¹.

3.38. Hanoğlu Mescidi

3.38.1. Adı ve Yeri

Hanoğlu Mescidi ile ilgili ulaşılabilen ilk kayıt, XVI. yüzyıl başlarına ait *Vakıf Tahriri*'nde “*Mescid-i veled-i Hân*” olarak tespit edilmiş ve Ahi Osman Mahallesi'nde gösterilmiştir⁹⁶².

⁹⁵⁸ VAD, no. 1131, s. 112.

⁹⁵⁹ VAD, no. 1154, s. 13; no. 1103, s. 205. Hacı Mehmet, Yukarı Çarşı'da bir de su sebili yaptırmış ve bunun için vakıflar oluşturmuştur. VAD, no. 1103, s. 205.

⁹⁶⁰ VAD, no. 1131, s. 112, 114.

⁹⁶¹ VAD, no. 1139, s. 205; no. 1154, s. 13.

⁹⁶² *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 149.

3.38.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hanoğlu Mescidi'nin banisi hakkında şimdilik bir malumat bulunmamaktadır. İlk olarak yukarıda geçen XVI. yüzyılın başlarına ait vakıf tahririnde yer aldığına göre XV. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olmalıdır.

3.38.3. Mimari Yapısı

Hanoğlu Mescidi, günümüzde mevcut olmayıp mimari yapısı ile ilgili bir belgeye şimdilik rastlanmamıştır. Ayakta kalamadığına bakılırsa birçok küçük mahalle mescidi gibi kerpiç ve moloz taş malzemeyle toprak damlı olarak inşa edildiğinden yıkıldığı düşünülebilir.

3.38.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hanoğlu Mescidi'nin bir vakfiyesinin olduğu XVI. yüzyıl başlarında hazırlanan vakıf tahrir defterinden anlaşılmakla birlikte bu vakfiyenin günümüzdeki mevcudiyeti hakkında henüz herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır. Yukarıda geçen vakıf tahrir defterine göre Meryem Hatun'un bir dönüm bahçeyi buraya vakfetmiştir.

Hanoğlu Mescidi'ne ait 22 Zilhicce 939/15 Temmuz 1533 tarihli bir *Kadı Sicili* kaydında da mescidin vakfına ait bilgilere ulaşılabilir. Buna göre Ahi Osman Mahallesi'nde bulunan Kurdbağçe Bağrı'nda uzunluğu on arşın, eni beş arşın olan bir yer mescidin vakıfları arasında idi⁹⁶³.

3.38.5. Görevlileri

Hanoğlu Mescidi'ne XVI. yüzyıl başlarında görevli atamaları bulunmaktadır. Tespit edilebilen ilk atama, yukarıda da geçen tahrir defterinde tespit edilmiştir. Buna göre vakfın tevliyeti imamlardadır.

İncelenen dönemde de mescide imam ve mütevellî tayinleri yapılmıştır. *Hurufat Defterleri*'nde tespit edilen Recep 1129/Haziran-Temmuz 1717 tarihli bir belgeye göre vakfın imam ve mütevellîliği aynı kişi üzerinde idi⁹⁶⁴.

3.39. Hoca Abdülhannan/Hannan Hoca Mescidi

3.39.1. Adı ve Yeri

Mescidin ismi arşiv belgelerinde, “*Hoca Hannan*”⁹⁶⁵, “*Hannan Hoca*”⁹⁶⁶, “*Hoca Abdülhannan*”⁹⁶⁷, “*Hannan*”⁹⁶⁸ gibi değişik şekillerde geçmektedir. Birçok kayıta yeri,

⁹⁶³ KARŞS, no. 324, s. 419.

⁹⁶⁴ VAD, no. 1131, s. 53.

⁹⁶⁵ VAD, no. 558, s. 174.

⁹⁶⁶ KARŞS, no. 297, s. 201.

⁹⁶⁷ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 24, s. 196; VAD, no. 561, s. 8.

⁹⁶⁸ VAD, no. 558, s. 174.

Alacasuluk Mahallesi'nde⁹⁶⁹, bazı belgelerde ise günümüzde bu mahallenin içinde yer alan Emekseven mevkiinde gösterilmiştir⁹⁷⁰.

3.39.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hoca Abdülhannan Mescidi'nin banisi isminden anlaşıldığı gibi Hoca Abdülhannan adındaki zengin bir hayırsever idi⁹⁷¹. Mescide ait en eski belgenin, Zilhicce 1127/Kasım-Aralık 1715 tarihli⁹⁷² bir görev tecdidıyla ilgili olduğuna bakılırsa en geç XVII. yüzyılın ortalarında yaptırıldığı söylenebilir.

3.39.3. Mimari Yapısı

Hoca Abdülhannan Mescidi günümüze ulaşamadığına göre kerpiç ve moloz taş malzemeden geleneksel yöntemlerle yaptırılıp üzeri toprak damla örtülmüş olmalıdır.

3.39.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hoca Abdülhannan Mescidi'nin vakfiyesi hakkında henüz bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bunun yanında mescide gelir getiren vakıfları bulunmaktaydı. 1260/1844-1845 tarihli *Temettüat* kayıtlarına göre mescidin vakıfları; dört dönüm boyalık, toplam 53 dönüm tarla ile bir dönüm bahçeden oluşmaktaydı⁹⁷³.

3.39.5. Görevlileri

Hoca Abdülhannan Mescidi'nde 1715 tarihinden itibaren vazife yapan imam, müezzin, mütevellî ve nazıra ait bir çok atama kaydı tespit edilmiştir⁹⁷⁴.

3.40. Çaşnigir Mahmut oğlu Recep/Hoca Mahmut Mescidi

3.40.1. Adı ve Yeri

Hoca Mahmut Mescidi'nin adı, 881/1476 tarihli vakıf tahririnde; “*Mescid-i Receb ibn Çaşnigîr Mahmûd*”⁹⁷⁵ olarak kaydedilmiş olup 888/1483⁹⁷⁶ ve sonrası yapılan tahrirlerde de aynı şekilde kaydedilmiştir⁹⁷⁷. Banisi, Çaşnigir Mahmut oğlu Recep'in soyundan gelen Hoca Mahmut (ö. 1465), sonradan buraya 855/1451'de darulhuffaz yaptırmış, darülhuffazın da dâhil olduğu manzumeye gurre-i Cemaziyelahir 865/14 Mart 1461'de vakıflar kurup vakfiye düzenletmiştir⁹⁷⁸. Bu sebeple manzumenin ismi, XVII. ve XVIII. yüzyıl Osmanlı Dönemi

⁹⁶⁹ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 24, s. 214; VAD, no. 559, s. 4.

⁹⁷⁰ VAD, no. 1131, s. 106.

⁹⁷¹ VAD, no. 563, s. 8.

⁹⁷² VAD, no. 1131, s. 106.

⁹⁷³ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 359, 360, 391, 402, 472, 477, 486, 487.

⁹⁷⁴ KARŞS, no. 297, s. 201; BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 24, s. 196, 213; VAD, no. 558, s. 174; no. 561, s. 6, 9, 12, 13, 23; no. 562, s. 16; no. 569, s. 11, 18/2, 19, 26; no. 563, s. 8; no. 559, s. 4; no. 562, s. 16; no. 558, s. 174; no. 1103, s. 205; no. 1126, s. 179; no. 1131, s. 108, 112; no. 1147, s. 254; no. 1154, s. 12.

⁹⁷⁵ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 26.

⁹⁷⁶ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 80; *Murad Çelebi Defteri*, s. 120.

⁹⁷⁷ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 112; TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39.

⁹⁷⁸ VAD, no. 2176, s. 462.

belgelerinde “*Hoca Mahmud*” olarak geçmektedir⁹⁷⁹. Yeri, bugünkü mahalle yapılanmasına göre Sekiçeşme Mahallesi ile Abbas Mahallesi sınırında Hoca Mahmut Caddesi’nin doğu kısmındadır⁹⁸⁰.

3.40.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Yukarıda zikredilen Fatih Dönemi’nin vakıf tahririne göre esas banisi, Çaşnigir Mahmut oğlu Recep tir⁹⁸¹. Torunlarından Hoca Mahmut’un mescidin bitişiğine sonradan yaptırdığı darülhuffaza ait Rebiyülahir 854-855/1451 tarihli bir kitabe bulunmaktadır⁹⁸². Bu durumda mescit, darülhuffazın inşa tarihi olan 1451’den önce, muhtemelen XV. yüzyılın başlarında yaptırılmıştır.

3.40.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Hoca Mahmut Mescidi’nin müştemilatında darülhuffaz, darülhadis, hazire, türbe ve çeşme bulunmakta⁹⁸³ olup söz konusu darülhuffaz ve darülhadis 1584’te⁹⁸⁴ harabe halde bulunduğu ilgili yerlerde incelenmiştir. Mescit, zaman içinde yapılan onarımlarla bir hayli değişikliğe uğramıştır. Eyice’ye göre mescit; ilk haliyle ahşap direkler tarafından taşınan, sıkıştırılmış toprak damlı idi. Bu sebeple harap olmuş, daha sonra moloz taşla yeniden yaptırılmıştır⁹⁸⁵. Hacı Mehmet Ağa’nın 15 Ramazan 1311/22 Mart 1894 tarihli vakfiyesi⁹⁸⁶ ile tamir kitabesi, mescidin esaslı bir tamirden geçtiğini göstermektedir.

Dıştan sade bir görünümü olan mabet, doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir plana sahiptir. Eskiden yazlık ve kışlık olarak iki bölümden ibaretti. Sonradan yapılan tadilatlarla bu iki bölüm birleştirilmiştir. Mescit, Cumhuriyet Dönemi’nde tadilatlar sırasında batıda, ortada ve doğuda olmak üzere üç mihraplı bir görünüm kazanmıştır.

İç mekân, mihrap duvarına paralel olarak yerleştirilmiş iki ahşap destek sırası ile üç sahna ayrılmıştır. Minareye çıkış, mescidin kuzeybatı köşesindeki giriş bölümünden verilmiştir. Kemerler, kesme taştan; taşıyıcılar, tavan ve minber ise ahşaptandır. Tavan çıtaları ile ana kirişler ve bunları destekleyen sütun başlıklarında Karamanoğulları Dönemi’nin ahşap, taş ve kalem işçiliğinin özellikleri görülmektedir. Çatıyı delerek çıkan

⁹⁷⁹ VAD, no. 1131, s. 112.

⁹⁸⁰ Tapuda 32-24 B pafta, 514 ada, 8 parselde bulunan mescit, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü’nün 14.02.1986 tarih ve A-1879 nolu kararı ile birinci grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Bk. Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Hoca Mahmut Camii Dosyası”, Klasör no. 17.

⁹⁸¹ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 26.

⁹⁸² M.Zeki Oral, “Karaman’da Hoca Mahmut Mescidi, Dârü’l-Huffâzı, Vakfiyesi ve Kitabeleri”, *Belleten*, XXIII/90 (1959), s. 215-218.

⁹⁸³ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 26; Ayrıca bk. Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 311, 637, 638; Aköz, *aynı tez*, s. 42.

⁹⁸⁴ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39.

⁹⁸⁵ “Hoca Mahmud Dârülhuffâzı ve Mescidi”, *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s. 189.

⁹⁸⁶ VAD, no. 592, s. 121.

ahşap bir minaresi bulunmaktadır. Küçük avlusu, kuzeybatıda yer almaktadır. Avluya giriş, caminin batısındaki kemerli kapıdan yapılmaktadır. Mabedin batısı ve güneyi yolla çevrilmiştir⁹⁸⁷.

Mescidin avlusundaki hazirede, Hacı Bahşayış oğlu Hoca Mahmut ve torunu Bahşayış'ın, üzeri motifli “*mezâr şâhideleri*” yer almaktadır. Konyalı; açıkta bulunan bu mezarların daha önce kapalı bir aile türbesi şeklinde olduğunu, daha sonra türbenin yıkılarak açık bir kabristan hâline geldiğini yazmıştır⁹⁸⁸.

Mescidin önünde bulunan çeşmede, Karamanoğulları Dönemi'nin çeşme mimarisinin özellikleri görülmekte ve üzerinde iki kitabe bulunmaktadır. Üstteki dört satırlık birinci kitabede; çeşmeyi Arap Alizade Hacı İsmail'in tamir ettirdiği Türkçe olarak yazılmıştır. Alttaki ikinci kitabe ise Arapça yazılmış olup 855/1451 tarihinde inşa edilen darülhuffazın kitabesidir⁹⁸⁹. Muhtemelen yıkılan darülhuffazın tamir kitabesi, sonradan çeşmeye yerleştirilmiştir.

3.40.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Yukarıda de belirtildiği gibi Bahşayış oğlu Hoca Mahmut, 855/1451'de darülhuffaz inşa ettirmiş, söz konusu darülhuffaz ve türbe için inşa tarihinden on yıl sonra gurre-i Cemaziyelahir 865/14 Mart 1461'de bir vakfiye düzenletmiştir. M. Zeki Oral; mescidin imamı Mahmut Efendi'nin elindeki vakfiyeyi görmüş, arşivlerde rastlamadığını söylediği vesikayı 1959 yılında yayımlamıştır⁹⁹⁰. Oral'ın suretine ulaşamadığı bu vakfiye, VAD, no. 2176'da bulunmaktadır⁹⁹¹. Buna göre vâkıf, Niğde vilayetinin Bor köyündeki değirmen arkını; yol ve mezarlık ile sınırlandırılmış olan hamamın yarısını, Lârende'ye bağlı Mesudiye ve Sıdırva köylerindeki arazilerini ve Sinle köyündeki bahçelerini söz konusu manzumeye vakfetmiştir. Vakıf gayrimenkullerin gelirleri öncelikle manzumede yer alan binalar ile türbenin yakınındaki çeşmenin onarımına sarf edilecektir.

Konyalı ise Konya Vakıflar Müdürlüğünde vâkıfa ait 865/1460 tarihli vakfiye suretine ulaşmış, vâkıfın bir darülhadis yaptırdığını yazmıştır⁹⁹². Fakat incelenen vakfiyede Bedrettin Hoca Mahmut'un darülhuffaz vakfettiği belirtilmekte, darülhadis ifadesine rastlanmamakta-

⁹⁸⁷ Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124.

⁹⁸⁸ *Karaman Tarihi*, s. 310.

⁹⁸⁹ Tapuda 32-24 B pafta, 513 (514) ada, 8 parselde bulunan çeşme, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğünün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile ikinci grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Hoca Mahmut Çeşmesi Dosyası”, Klasör no. 17.

⁹⁹⁰ *Aynı makale*, s. 216-225.

⁹⁹¹ VAD, no. 2176, s. 462.

⁹⁹² *Karaman Tarihi*, s. 309.

dır. Bu durumda vakıf tahrirleri ve arşiv belgelerinden mevcudiyeti anlaşılan darülhadis, mescitle birlikte müştemilat içinde müstakil olarak faaliyete geçmiş olmaktadır.

Tahrirlerinden, vakıf gayrimenkullerinin zaman içinde artış gösterdiği tespit edilebilmektedir. Buna göre 881/1476'da darülhadis, darülhuffaz ve mescit olarak tespit edilen müştemilatın; Şahin köyünde bulunan değirmen hisseleri, Cemal köyünde iki ve Karayüğ Değirmeni yanında bir kıta yer ile Karayer'de bir bağı bulunmaktaydı⁹⁹³. Yine 888/1483 tarihli *Tahrir Defteri*'nde mescit ve müştemilatının vakıfları ile bunların gelirleri ayrıntılı olarak kaydedilmiştir⁹⁹⁴.

Mescidin vakfın gayrimenkulleri, XVI. yüzyıl başlarındaki tahrirde göre artmaya devam etmiştir. Nitekim önceki tahrirlerde geçmeyen Bor'daki bir hamamın yarısı ile Lârende'de bir arsa, vakıf mülkleri arasında zikredilmiştir⁹⁹⁵. Kanuni Dönemi'nde yapılan 937/1530 tahririnde ise önceki tahrirde geçen vakıflar tekrar edilmiştir⁹⁹⁶.

3.40.5. Görevlileri

Yukarıda zikredilen söz konusu vakfiyeye göre tevliyet; vâkıfın evladına, çocuklarından kimse kalmaz ise yakın akrabalarına, bu da mümkün olmazsa hâkimin kararına bırakılacaktır. Vakfiye çerçevesinde manzumeye mütevellî atamaları yapılmıştır. Nitekim 1476 tahririnde tevliyetin vâkıfın çocuklarından Ahmet ve Mehmet'in üzerinde olduğu kaydedilmiştir⁹⁹⁷. Mütevellî atamaları incelenen dönemde de devam etmiştir⁹⁹⁸. Hoca Mahmut Mescidi'nin imam kadrosuna da birçok atama yapılmıştır⁹⁹⁹. Mescidin imamları genellikle mabedin önünde bulunan çeşmenin mütevellisi olarak da görev yapmışlardır¹⁰⁰⁰.

⁹⁹³ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 26.

⁹⁹⁴ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 80.

⁹⁹⁵ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 151.

⁹⁹⁶ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 112; *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 112; Hoca Mahmut Mescidi'ne XIX. yüzyılda da vakıflar kurulup vakfiyeler düzenlenmiştir. Bunlardan biri de Hacı Mehmet Ağa'nın 15 Ramazan 1311/22 Mart 1894 tarihli nukud vakfiyesi olup mescide 2.000 kuruş vakfettiştir. Para onu on bir hesabıyla yani yüzde on olarak istirbah olunacaktır. Kazancın iki akçesi günlük olarak imama bir akçe hatibe, kalanı caminin bakım ve onarımına harcanacaktır. Tevliyet ciheti Hafız Bekir Efendi'ye tevdi edilecektir. Hafız Bekir Efendi'den sonra vâkıfın evladına mümkün değilse akrabalarına o da mümkün değilse mahalle muhtarı olan kimse mütevellî tayin edilecektir. Eğer mescit tamamıyla kullanılmaz bir hale gelirse Lârende'nin Müslüman fakirlerine sarf olunacaktır. VAD, no. 592, s. 121.

⁹⁹⁷ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 26.

⁹⁹⁸ VAD, no. 1131, s. 112.

⁹⁹⁹ KARŞS, no. 281, s. 33, 72; no. 297, s. 111; VAD, no. 1119, s. 377; no. 558, s. 167; no. 1128, s. 215; no. 1139, s. 322, 323; no. 1154, s. 12.

¹⁰⁰⁰ VAD, no. 1147, s. 253.

3.41. Hoca Mescidi

3.41.1. Adı ve Yeri

Lârende *Hurufat Defterleri*'nde mescidin adı, “*Hâce Mescidi*”¹⁰⁰¹ olarak geçmekte olup Lârende/Karaman merkezinde Çeltek Mahallesi'nde bulunuyordu.

3.41.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hoca Mescidi “*hoca*” lakabına sahip hayırsever zengin bir tüccar tarafından yaptırılmış olmalıdır. Zira Hoca unvanı muallim, müderrisin karşılığı olabileceği gibi eski Türkçede zengin tüccar, ağa, efendi ve vali kelimelerinin yerine de kullanılıyordu. Mescit ile ilgili en eski atama, yukarıda zikredilen belgede geçen 1132/1719-1720 tarihli bir imam değişikliği kaydı olduğuna göre en geç XVII. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olmalıdır.

3.41.3. Mimari Yapısı

Hoca Mescidi günümüze kadar ulaşamamıştır. Ayakta kalamadığına göre dönemin şartları içinde kerpiç ve taş malzemeden küçük bir mahalle mescidi olarak yapıldığı, üzerinin de toprak dam ile örtüldüğü düşünülebilir.

3.41.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hoca Mescidi'nin vakfiyesi ve vakıfları hakkında şimdilik bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu durumda mescidin onarım, ısınma, aydınlatma ve görevli ücretleri gibi masrafları mahalle sakinleri tarafından karşılanmış olmalıdır.

3.41.5. Görevlileri

Hoca Mescidi ile ilgili ilk kayıt, 1132/1719-1720 tarihli bir imam atamasıdır. Buna göre günlük yarım akçe ücretle imam olan Ahmet vefat edince yerine Mustafa, beratla tayin edilmiştir¹⁰⁰². Mescit ile ilgili ulaşılabilen diğer bir kayıta Seyit Abdullah, günlük yarım akçe ücret mukabili Zilhicce 1140/Temmuz-Ağustos 1728 tarihinde imam olarak atanmıştır¹⁰⁰³.

3.42. Hoca Veli/Hoca Veliyyüttin Mescidi

3.42.1. Adı ve Yeri

Hoca Veli Mescidi'nin adı, Lârende *Hurufat Defterleri*'nde “*Hoca Veliyyüddin binâsı mescid*”¹⁰⁰⁴ olarak da geçmekte olup Karaman şehir merkezinde, Dahhak Mahallesi'nde gösterilmektedir¹⁰⁰⁵.

¹⁰⁰¹ VAD, no. 1131, s. 111.

¹⁰⁰² *Aynı belge.*

¹⁰⁰³ VAD, no. 1139, s. 322.

¹⁰⁰⁴ VAD, no. 1154, s. 16.

¹⁰⁰⁵ VAD, no. 560, s. 150.

3.42.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hoca Veli Mescidi'nin banisi, Hoca Veli de denilen, Hoca Veliyyüttin'dir. Yapım tarihini kesin olarak aydınlatacak bir kitabe veya vakfiyeye henüz rastlanmamıştır. Ulaşılabilen en eski atama kaydı, Zilkade 1123/Aralık 1711-Ocak 1712 tarihli¹⁰⁰⁶. Bu durumda mescidin en geç XVII. yüzyılın sonlarında inşa edildiği düşünülebilir.

3.42.3. Mimari Yapısı

Hoca Veli Mescidi'nin ayakta kalamamasından hareketle inşa edildiği dönemin şartlarına göre geleneksel yöntemlerle, moloz taş ve kerpiç malzemeden, küçük bir mahalle mescidi olarak yaptırıldığı söylenebilir.

3.42.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hoca Veli Mescidi'nin vakfiyesi hakkında henüz herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Vakfına yapılan müteveli atamaları, mabedin idamesini sağlayan vakıflarının da olabileceğini göstermekte ancak bunların neler olduğu bilinmemektedir.

3.42.5. Görevlileri

Hoca Veli Mescidi'ne görevli atamaları mevcuttur. Mabete ilgili ilk kayıt, Zilkade 1123/Aralık 1711-Ocak 1712 tarihli müezzin atamasına dair bir belgedir¹⁰⁰⁷. Mescitteki imamlar aynı zamanda müteveli olarak da görevlendirilmişlerdir¹⁰⁰⁸. Bunların dışında görevli atamaları ele alınan dönem boyunca devam etmiştir¹⁰⁰⁹.

3.43. İbrikli/İbrikli Mahalle Mescidi

3.43.1. Adı ve Yeri

Belgelerde İbrikli olarak da geçen “*İbrikli Mahallesi Mescidi*” Lârende/Karaman kent merkezinde aynı ismi taşıyan mahallede bulunuyordu¹⁰¹⁰.

3.43.2. Banisi ve Yapım Tarihi

İbrikli Mescidi'nin bir şahıs ismiyle anılmamasından hareketle mahalle sakinleri tarafından yaptırılmış olduğu söylenebilir. Mabete ilgili en eski belge, Şevval 940/Nisan-Mayıs 1534 tarihli¹⁰¹¹ olduğundan en geç XV. yüzyılın sonlarında inşa edildiği düşünülebilir.

3.43.3. Mimari Yapısı ve Müstemilatı

Günümüzde mevcut olmayan İbrikli Mescidi'nin mimari yapısı ile ilgili net bir bilgi bulunmamakla birlikte, belgelerden anlaşıldığına göre aynı zamanda mahallede oturan çocukların eğitim gördüğü bir mektep idi¹⁰¹².

¹⁰⁰⁶ VAD, no. 1131, s. 104.

¹⁰⁰⁷ VAD, no. 1131, s. 104.

¹⁰⁰⁸ VAD, no. 1103, s. 107, 205; no. 1146, s. 9; no. 1154, s. 16.

¹⁰⁰⁹ VAD, no. 560, s. 150; no. 561, s. 16; no. 1119, s. 184.

¹⁰¹⁰ VAD, no. 1154, s. 15.

¹⁰¹¹ KARŞS, no. 324, s. 346.

3.43.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

İbrikli Mescidi'nin vakfiyesine henüz ulaşılmasa da bir vakfiyesinin mevcut olduğu evasıt-ı Şevval 940/25 Nisan-04Mayıs 1534 tarihli kayıttan anlaşılmaktadır¹⁰¹³. Vakfın gelir getiren birtakım gayrimenkulleri de mevcut idi. 13 Şevval 1000/23 Temmuz 1592'de vakfın mütevellisi, mescide ait bir oda yerini 50 yıllığına 10.000 akçe karşılığında Sefer oğlu İsmail'e devretmiştir¹⁰¹⁴.

İbrikli Mescidi vakıf gayrimenkullerinin XIX. yüzyılda arttığı görülmektedir. 1260/1844-1845 yılında vakfın iki buçuk dönüm boyalığı mevcut idi¹⁰¹⁵.

3.43.5. Görevlileri

İbrikli Mescidi'ne incelenen dönemde görevli atamaları tespit edilmiştir. Bunlardan ilki mütevellî kadrosuna aittir. Buna göre Hamza oğlu Mehmet, evasıt-ı Şevval 940/25 Nisan 1534 tarihinde beratla hasbi mütevellî olarak atanmıştır. Mütevellîler vakıf gelirlerinin “*rıbhını*” imam olanlara sarf etmekle yükümlüdür¹⁰¹⁶.

İbrikli Mescidi'nde imamlar aynı zamanda mütevellîlik görevini de yerine getirmiştir. 13 Şevval 1000/23 Temmuz 1592 tarihinde mescidin imamı Hasan Halife, bu görevinin yanında vakfın mütevellîliğini de üstlenmiştir¹⁰¹⁷. Son imam ve mütevellî atamasının tarihi 11 Recep 1203/07 Nisan 1789'dur¹⁰¹⁸.

3.44. İdemit Mescidi

3.44.1. Adı ve Yeri

İdemit Mescidi, Lârende şehir merkezinde adını aldığı mahallede Hacı Recep Mescidi'nin yakınlarında bulunmaktaydı¹⁰¹⁹. İdemit Mahallesi, önceleri Lârende'ye yakın bir köy durumunda iken şehrin büyümesiyle XVI. yüzyıl başlarında mahalle hâline gelmiştir¹⁰²⁰.

3.44.2. Banisi ve Yapım Tarihi

İdemit Mescidi, banisine ait bir isimle anılmadığına göre mahallenin hayırsever kişilerince yaptırılmış olmalıdır. 881/1476 tarihli tahrirde¹⁰²¹ tespit edilmeyen mescitle alakalı en eski kayıt, 888/1483 tarihli tahrirde¹⁰²² bulunduğundan, 1476'dan hemen sonra Osmanlı hâkimiyetinde inşa edildiği düşünülebilir.

¹⁰¹² KARŞS, no. 289, s. 71; no. 295, s. 127; VAD, no. 563, s. 4; no. 1147, s. 259.

¹⁰¹³ KARŞS, no. 324, s. 346.

¹⁰¹⁴ KARŞS, no. 277, s. 58.

¹⁰¹⁵ Karaman Temettüat Defteri, s. 454.

¹⁰¹⁶ KARŞS, no. 324, s. 346.

¹⁰¹⁷ KARŞS, no. 277, s. 58.

¹⁰¹⁸ VAD, no. 1147, s. 255.

¹⁰¹⁹ Karaman Ahkâm Defteri, no. 3, s. 109; KARŞS, no. 285, s. 305; VAD, no. 1148, s. 18; VAD, no. 1126, s. 179.

¹⁰²⁰ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 135.

¹⁰²¹ Fatih Devri Karaman Vakıfları, s. 73.

¹⁰²² 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 86.

3.44.3. Mimari Yapısı ve Onarımları

İdemit Mescidi günümüze kadar gelememiş, mimari yapısı hakkında da bir belgeye rastlanmamıştır. Ayakta kalamadığına bakılırsa kerpiç ve taş malzemeden geleneksel yöntemlerle inşa edildiği söylenebilir. 1160/1747-1748¹⁰²³ ile Şevval 1175/Nisan-Mayıs 1762 tarihli¹⁰²⁴ kayıtlardan mescidin bu yıllarda harap ve kullanılamaz bir vaziyette olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda mescit, bu tarihten sonraki bir dönemde onarılmış olmalıdır.

3.44.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

İdemit Mescidi'nin vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgi şimdilik bulunmamakla birlikte mescidin ayakta kalabilmesi için birtakım vakıflar oluşturulmuştur. 888/1483 tarihli *Vakıf Tahriri*'nde İdemit köyündeki dokuz kıta zemin buranın vakfı olarak kaydedilmiştir¹⁰²⁵. XVI. yüzyıl başlarına ait *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*'ne göre İdemit civarında 16 kıta zemin ile Kürd köyünde dört kıta bağ, mabedin vakfı idi¹⁰²⁶. Kanuni Dönemi'nde yapılan 937/1530¹⁰²⁷ ve III. Murat Dönemi'ndeki 992/1584 tarihli tahrirde vakıf gayrimenkulleri 16 kıta zemin olarak tespit edilmiştir¹⁰²⁸.

3.44.5. Görevlileri

İdemit Mescidi'ne atanan birçok görevli bulunmaktadır¹⁰²⁹. En eski tarihli atamalar imam kadrosuna ait olup bunlar aynı zamanda mütevellî olarak da görev yapmakta idi. XVI. yüzyılın başlarındaki *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*'ne göre bu caminin imamı olan Ahmet Efendi, aynı zamanda mütevellîlik de yapıyordu¹⁰³⁰.

İncelenen dönemde de mescide görevli atamaları devam etmiştir. Günlük iki akçe ücret ile imam olan Ahmet'in vefat etmesiyle yerine Seyit Mustafa, Cemaziyelevvel 1129/Nisan-Mayıs 1717 tarihinde yine iki akçe ücretle beratla atanmıştır¹⁰³¹.

Mescidin vakıf işlerinin düzgün yürütmesi için nazır atamaları da yapılmıştır. Mütevellînin teklifi ile Yahya, merkezden gönderilen beratla nazır olarak atanmış, beratı ise Ramazan 1159/Eylül-Ekim 1746 tarihinde yenilenmiştir¹⁰³².

İmam, mütevellî, yasinhan ve nazırdan başka cabi ve kâtip atamaları da yapılmıştır¹⁰³³. Bu durum, mescidin işlek ve vakıflarının yeterli olduğunu işaret etmektedir.

¹⁰²³ *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 3, s. 109; *KARŞS*, no. 284, s. 23.

¹⁰²⁴ *VAD*, no. 1126, s. 179.

¹⁰²⁵ 888/1483 Tarihli *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 86.

¹⁰²⁶ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 147.

¹⁰²⁷ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 120.

¹⁰²⁸ TKGM. TADB. *TTD*, no. 584, s. 44.

¹⁰²⁹ *KARŞS*, no. 284, s. 3; *VAD*, no. 1148, s. 18.

¹⁰³⁰ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 147.

¹⁰³¹ *VAD*, no. 1131, s. 107.

¹⁰³² *VAD*, no. 1103, s. 205.

3.45. İshak Çelebi Mescidi

3.45.1. Adı ve Yeri

Belgelerde “*İshak Çelebi Mescidi*”, olarak geçen mabet, Karaman kent merkezindeki Hatip Mahallesi’nde bulunuyordu¹⁰³⁴.

3.45.2. Banisi ve Yapım Tarihi

İshak Çelebi Mescidi’nin banisi adından da anlaşılacağı üzere İshak Çelebi’dir. Mescitle alakalı XV. ve XVI. yüzyıl tahrirlerinde bilgi bulunmamaktadır. *Lârende Hurufat Defteri*’nde kayıtlı bir belgeden bünyesinde bulunan darülhuffazın, 1150/1738 senesinde faal olduğu anlaşılmaktadır¹⁰³⁵. Bu durumda mescit, en geç XVIII. yüzyılın başlarında yaptırılmış olmalıdır.

3.45.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

İshak Çelebi Mescidi’nin şu an mevcut olmadığına bakılırsa kerpiç ve taş malzemeden geleneksel yöntemlerle yaptırılmış olmalıdır. Mescidin müştemilatında yukarıda belirtildiği gibi öğrencilere Kur’an’ı hıfzetmek üzere toplanan öğrenciler için inşa edilmiş bir darülhuffaz bölümü bulunmaktaydı¹⁰³⁶.

3.45.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

İshak Çelebi Mescidi’nin vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak mescidin ihtiyaçları için oluşturulan vakıfları bulunuyordu. Nitekim vakfın evahir-i Muharrem 1190/12-21 Mart 1776 tarihi itibarıyla 49 kuruş parası mevcuttu¹⁰³⁷.

3.45.5. Görevlileri

İshak Çelebi Mescidi’ne ele alınan dönemde görevli atamalarına dair bilgiler mevcuttur¹⁰³⁸. Mabede ait ulaşılabilen ilk atama belgesi, Muharrem 1180/Haziran-Temmuz 1766 tarihli olup bir imam görevlendirmesine dairdir¹⁰³⁹. Mescitte aynı anda birden çok imam ve mütevellî görev yapıyordu¹⁰⁴⁰.

¹⁰³³ *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 3, s. 109; *KARŞS*, no. 284, s. 23; no. 285, s. 305; *VAD*, no. 558, s. 176; no. 561, s. 7, 9, 10; no. 562, s. 11, 14; no. 563, s. 7; no. 1103, s. 205; no. 1126, s. 179; *VAD*, no. 1148, s. 18-19.

¹⁰³⁴ *KARŞS*, no. 295, s. 35; *VAD*, no. 561, s. 22.

¹⁰³⁵ *VAD*, no. 1155, s. 9; Cengiz, *aynı eser*, s. 79.

¹⁰³⁶ *VAD*, no. 1155, s. 9.

¹⁰³⁷ *KARŞS*, no. 305, s. 252.

¹⁰³⁸ *KARŞS*, no. 295, s. 35; no. 285, s. 62; *VAD*, no. 561, s. 12, 15, 22; no. 563, s. 5; no. 569, s. 10-11, 14; no. 1155, s. 12.

¹⁰³⁹ *KARŞS*, no. 305, s. 252.

¹⁰⁴⁰ *VAD*, no. 1147, s. 254.

3.46. İshakzade Seyit Hafız Ömer Efendi Mescidi

3.46.1. Adı ve Yeri

İshakzade Seyit Hafız Ömer Efendi Mescidi, belgelerde “*Lârende Kal’ası derûnunda vâki’ ashâb-ı hayrâtta Ömer Efendi Mescidi*” olarak¹⁰⁴¹ geçtiğine göre Lârende şehir merkezinde, kale içinde inşa edilmiştir.

3.46.2. Banisi ve Yapım Tarihi

İshakzade Seyit Hafız Ömer Efendi Mescidi’nin banisi isminden de anlaşılacağı üzere İshakzade Seyit Ömer Efendi’dir. Vakıfları ve vakfiyesi hakkında bilgi bulunmayıp Osmanlı vakıf tahrirlerinde de geçmemektedir. Sınırlı sayıda atama kaydı olan mescidin, Şevval 1187/Aralık 1773-Ocak 1774 tarihli ilk atama belgesi¹⁰⁴² dikkate alınırsa en geç XVIII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olmalıdır.

3.46.3. Mimari Yapısı

İshakzade Seyit Hafız Ömer Efendi Mescidi ayakta kalamadığına göre inşa edildiği bölgenin şartlarına uygun şekilde kerpiç ve taş malzemeden, geleneksel yöntemlerle küçük bir kale mescidi olarak yaptırılmış olmalıdır.

3.46.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

İshakzade Seyit Hafız Ömer Efendi Mescidi’nin vakıfları ile vakfiyesi hakkında henüz herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yapılan mütevelli ataması, mabedin ihtiyaçlarını karşılamak için vakıflar oluşturulduğunu göstermekte lakin bunların neler olduğu bilinmemektedir.

3.46.5. Görevlileri

İshakzade Seyit Hafız Ömer Efendi Mescidi’ne değişik görevlere tayinler¹⁰⁴³ yapılmış olup ilk atama, Şevval 1187/Aralık 1773-Ocak 1774’te imam kadrosuna yapılmıştır¹⁰⁴⁴. Ayrıca mescit vakfına 1190/1776-1777 tarihinde mütevelli görevlendirilmiştir¹⁰⁴⁵.

3.47. Kale/Hisar Mahalle Mescidi

3.47.1. Adı ve Yeri

Kale içindeki mescitlerden olan bu mabet, arşiv kayıtlarında ismi “*kal’a derûnundaki mescid*”¹⁰⁴⁶, “*kal’a nâm mahalle mescidi*”¹⁰⁴⁷, “*Kal’a Mescidi*”¹⁰⁴⁸ gibi isimlerle geçmektedir. İsminden de anlaşılacağı üzere Kale/Hisar Mahallesi’nde bulunuyordu. Bu mahalle, Hisariçi

¹⁰⁴¹ BOA, C. EV, Dosya no. 322, Gömlek no. 16380.

¹⁰⁴² VAD, no. 1154, s. 13.

¹⁰⁴³ BOA, C. EV, Dosya no. 322, Gömlek no. 16380; VAD, no. 558, s. 173; no. 563, s. 6.

¹⁰⁴⁴ VAD, no. 1154, s. 13.

¹⁰⁴⁵ KARŞS, no. 290, s. 158.

¹⁰⁴⁶ VAD, no. 1147, s. 252.

¹⁰⁴⁷ VAD, no. 1146, s. 9.

¹⁰⁴⁸ Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman, s. 118.

olarak da geçmektedir¹⁰⁴⁹. Mescit, “Ahmedek” denilen iç kalede, kapıdan girince birinci burcun üst katında bulunan dizdar salonunda inşa edilmiştir. Günümüzde ayakta olmayan mescidin mihrap izlerinden bulunduğu yer tespit edilebilmektedir¹⁰⁵⁰. Evliya Çelebi de Lârende ziyaretinde bu mescidi görmüş ve kale hakkında detaylı bilgiler vermiştir¹⁰⁵¹.

3.47.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Kale içinde Sultan Camii adında harap bir mabet olduğu ve yıkılarak taşlarıyla kale içinde yeni bir mescit yapıldığı, vakıflarının ise kadı marifetiyle yeni yapılan bu mescide sarf edildiği 881/1476 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*’nde kaydedilmiştir¹⁰⁵². Bu durumda mescit, Karamanoğulları’nın Osmanlı topraklarına katılmasından hemen sonra 1470’lerin başında inşa edilmiş olmalıdır.

3.47.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Günümüzde mevcut olmayan Kale/Hisar Mescidi’nin mimari yapısı net olarak bilinmemekle birlikte yukarıda değinildiği üzere eskiden yerinde Sultan Camii adı verilen harap bir caminin bulunması sebebiyle söz konusu mabedin taşları kullanılarak yaptırılmıştır. Bu durumda kalenin bir parçası olarak taştan inşa edilmiştir. Belgelerden anlaşıldığına göre Kale/Hisar Mahalle Mescidi’nin müştemilatında XVIII. ve XIX. yüzyıllarda faal olan bir de mektep yer alıyordu¹⁰⁵³.

3.47.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Kale/Hisar Mahalle Mescidi’nin vakfiyesi henüz tespit edilememiştir. Ancak mescidin idamesi için vakıflar oluşturulduğu bilinmektedir. 881/1476 *Vakıf Tahriri*’ne göre bu mescide devredilen vakıflar şunlardır: Sekiçeşme Hamamı’nın bir sehmi, Hisar altında, Yeniköprü’de, Subaşı’nda, Gödet köyünde bağlar, Batzade Bağı, Lârende’de Tayı Buzluğu, Yavaş Bağı, Göküyük, Ağaolu, Tanrıvermiş köyü, Emekseven ve Hacı Celal mahalleleri ile ırmak kenarında yerler¹⁰⁵⁴. 888/1483’teki tahririne göre bu gayrimenkullere, İdemit Mahallesi ve Kürd köyünden yerler de dâhil olmuştur¹⁰⁵⁵. XVI. yüzyıl başlarına ait olan vakıf tahriri¹⁰⁵⁶ ile 937/1530 tarihli tahririnde de Sultan Camii vakıflarının Kale Mescidi’ne ilhak olduğu tekrarlanmıştır¹⁰⁵⁷.

¹⁰⁴⁹ Cengiz, *aynı eser*, s. 138.

¹⁰⁵⁰ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 304.

¹⁰⁵¹ *Seyahatnâme*, IX, s. 158.

¹⁰⁵² *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 25. Aynı bilgi 1483’teki tahrirde de geçmektedir. *Murad Çelebi Defteri*, s. 118.

¹⁰⁵³ VAD, no. 558, s. 176; no. 560, s. 145.

¹⁰⁵⁴ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, *aynı yer*.

¹⁰⁵⁵ 888/1483 Tarihli *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 77.

¹⁰⁵⁶ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 174.

¹⁰⁵⁷ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 118.

3.47.5. Görevlileri

Kale/Hisar Mescidi'ne birçok görevli atamaları yapılmış¹⁰⁵⁸ olup ilk tayinler, imam kadrosu ile ilgilidir¹⁰⁵⁹. Mabedin vaiz, fetihhan ve mütevellî kadrosuna da ücretsiz tayinler yapılmıştır¹⁰⁶⁰.

3.48. Karamanoğlu Mescidi

3.48.1. Adı ve Yeri

Belgelerde “*Karamanoğlu Mescidi*” olarak geçen mabet; Lârende şehir merkezi, Kavşıt Mahallesi'nde bulunuyordu¹⁰⁶¹.

3.48.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Karamanoğlu Mescidi'nin banisi kesin olarak belli olmamakla birlikte Cengiz, mescidin Karamanoğulları sülalesinden bir hayırsever tarafından yaptırıldığını herhangi bir belgeye dayanmadan yazmıştır¹⁰⁶². Bununla birlikte mescidin ismi onun bu görüşünü desteklemektedir. Bununla birlikte 1476 ve 1483 tahririnde adı geçmeyen mescit, muhtemelen Osmanlı Dönemi'nde XV. yüzyıl sonlarında inşa edilmiş olmalıdır. Nitekim vakıflarıyla ilgili ulaşılabilen en eski kaydın, XVI. yüzyılın başlarına ait olması¹⁰⁶³ da bunu teyit etmektedir.

3.48.3. Mimari Yapısı

Karamanoğlu Mescidi günümüze kadar ulaşamadığından, mimari yapısı hakkında yeterli bir bilgi bulunmamaktadır. Ayakta kalamadığına bakılırsa dönemin özelliklerine göre tek mekânlı olarak taş ve kerpiç malzemedен, geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş olmalıdır.

3.48.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Karamanoğlu Mescidi'nin vakfiyesi bulunmamaktadır. Vakfı olarak XVI. yüzyıl başlarına ait olan Karaman Eyaleti vakıf tahririnde, caminin bitişiği ile Kirişçi Zaviyesi civarındaki birer yer gösterilmiştir.

3.48.5. Görevlileri

Karamanoğlu Mescidi ile ilgili belgeler imam atamasına ait olup bunun ilki, Rebiyülevvel 1129/Şubat-Mart 1717 tarihlidir. Buna göre günlük yarım akçe ücretle imamlık yapan Hacı Mehmet görevini bırakmış, bu sebeple yerine Osman atanmıştır¹⁰⁶⁴. Diğer bir belge yine bir imam atamasıyla ilgili olup Zilhicce 1137/Ağustos-Eylül 1725 tarihinde

¹⁰⁵⁸ BOA, HAT, Dosya no. 1654, Gömlek no. 45; HAT, Dosya no. 1544, Gömlek no. 12; KARŞS, no. 289, s. 24; VAD, no. 1140, s. 654.

¹⁰⁵⁹ VAD, no. 1146, s. 9; no. 1150, s. 5.

¹⁰⁶⁰ KARŞS, no. 297, s. 267; VAD, no. 558, s. 176; no. 1131, s. 105; no. 1150, s. 5.

¹⁰⁶¹ VAD, no. 1131, s. 249.

¹⁰⁶² Cengiz, *aynı eser*, s. 80.

¹⁰⁶³ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 172.

¹⁰⁶⁴ VAD, no. 1131, s. 107.

imamlık yapan Osman'ın görevinden feragat etmesiyle yerine Seyit Molla Osman oğlu Ebubekir tayin edilmiştir¹⁰⁶⁵.

3.49. Kavşıt Mahalle Mescidi

3.49.1. Adı ve Yeri

Arşiv belgelerinde “*Kavşıt Mahallesi'nde vâki' mescid-i şerîf*” olarak geçen mabet, Osmanlılardan önce de yerleşimin olduğu Lârende kent merkezindeki Kavşıt Mahallesi'nde bulunuyordu¹⁰⁶⁶.

3.49.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Kavşıt Mahalle Mescidi bir şahıs ismi ile anılmadığına bakılırsa mahalle sakinlerinin gayretleriyle yaptırılmış olmalıdır. Mescitle ilgili ulaşılan ilk atama kaydı, 1157/1744-1745 tarihli¹⁰⁶⁷ olduğuna göre en geç XVIII. yüzyılın başlarında inşa edildiği söylenebilir.

3.49.3. Mimari Yapısı

Kavşıt Mahalle Mescidi, günümüze ulaşamamıştır. Ayakta kalamaması, inşa edildiği yörenin şartlarına uygun olarak kerpiç ve taş malzemeden geleneksel yöntemlerle küçük bir mahalle mescidi olarak yaptırıldığına işaret etmektedir.

3.49.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Kavşıt Mahalle Mescidi'nin, vakıfları ile vakfiyesi hakkında henüz herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Mescidin; onarım, aydınlatma, ısıtma ve görevli ücretleri gibi giderleri Kavşıt Mahalle sakinleri tarafından karşılandığı tahmin edilebilir.

3.49.5. Görevlileri

Kavşıt Mahalle Mescidi'ne yapılan görevli atamaları imam kadrosu ile ilgilidir. Mabedin imamı Hacı Mehmet vefat edince yerine oğlu Hüseyin Halife'ye, 1157/1744-1745'te imamlık beratı verilmiştir¹⁰⁶⁸.

Mabette aynı anda birden fazla imam görev yapıyordu. Yukarıda da zikredilen belgeye göre imamlığın yarısına sahip olan Halil, cami cemaatiyle iyi geçinmediğinden ahali tarafından şikâyet edilmiştir. Bunun üzerine yapılan tahkikat sonrası Halil'in, “*kendi hâline olmadiğı*”, halkın kendisinden nefret ettiği gerekçesiyle görevden alınmış, yerine İbrahim oğlu Molla İbrahim, Lârende Kadısı Mevlâna İbrahim'in arzı üzerine 14 Muharrem 1165/3 Aralık 1751 tarihinde imam olarak görevlendirilmiştir.

Bunların dışında imam atamaları incelenen dönem boyunca düzenli olarak devam etmiştir¹⁰⁶⁹.

¹⁰⁶⁵ VAD, no. 1091, s. 249.

¹⁰⁶⁶ VAD, no. 1148, s. 19.

¹⁰⁶⁷ Aynı belge.

¹⁰⁶⁸ VAD, no. 1148, s. 19.

3.50. Kethüda Mescidi

3.50.1. Adı ve Yeri

Kethüda Mescidi, Osmanlı arşiv belgelerinde Kale Mahallesi'nde gösterilen diğer bir mescit olup¹⁰⁷⁰ Osmanlı vakıf tahrir defterlerinde adı geçmemektedir.

3.50.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Kethüda Mescidi'nin banisi hakkında yeterli bir malumat bulunmamaktadır. İsmine bakılırsa kale kethüdalarından biri tarafından yaptırılmış olmalıdır. Osmanlı vakıf tahrirlerinde adı geçmeyen mescitle ilgili ulaşılabilen en eski belge, *Hurufat Defterleri*'nde kayıtlı Muharrem 1139/Ağustos-Eylül 1726 tarihli bir atama belgesidir¹⁰⁷¹. Buna göre XVII. yüzyılın sonlarında inşa edildiği düşünülebilir.

3.50.3. Mimari Yapısı ve Onarımları

Kethüda Mescidi, günümüzde mevcut olmayıp mimari yapısı net olarak bilinmemektedir. 1157/1744 tarihli bir belgeye göre mabet, Hacı Mehmet isimli bir hayırsever tarafından tamir ettirilmiştir¹⁰⁷². Yapılan tamiratlara rağmen ayakta kalamadığına bakılırsa birçok küçük mahalle mescidi gibi kerpiç ve moloz taş malzemeden, toprak damlı olarak inşa edilmiş, bu yüzden de yıkılmış olmalıdır.

3.50.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Kethüda Mescidi'nin vakfiyesi ile ilgili bir bilgiye henüz ulaşamamıştır. Bununla birlikte vakfının mevcudiyeti bilinmektedir. Nitekim *Karaman Şeriye Sicilleri*'ndeki 1179/1765-1766 tarihli bir kira hücceti kaydında vakfın mütevellisi Yusuf oğlu İbrahim; boş bir arsayı, Hisar Mahallesi sakinlerinden Ali oğlu Halil'e kiraya vermiştir¹⁰⁷³.

3.50.5. Görevlileri

Kethüda Mescidi'ne ilk atama imam kadrosuna yapılmıştır. *Hurufat Defterleri*'nde kayıtlı Muharrem 1139/Ağustos-Eylül 1726 tarihli bir berata göre imam olan Ahmet; "...*pîr-i fânî, 'amel-mânende ve 'alîl*" olup imamete iktidarı olmadığından "*ref*" edilmiş, yerine "*muhtâr-ı cemâ'at*" olan Hasan Halife tayin edilmiştir¹⁰⁷⁴.

Mescit vakfının mütevellisi de bulunmaktaydı. Yukarıda da geçen *Karaman Şeriye Sicilleri*'ndeki 1179/1765-1766 tarihli kira hücceti kaydına göre bu tarihte vakfın mütevellisi Yusuf oğlu İbrahim idi.

¹⁰⁶⁹ KARŞS, no. 290, s. 105; no. 292, s. 240; VAD, no. 558, s. 173; no. 561, s. 5; no. 569, s. 17-18/1; no. 1150, s. 7.

¹⁰⁷⁰ KARŞS, no. 289, s. 4; VAD, no. 1148, s. 18.

¹⁰⁷¹ VAD, no. 1128, s. 173.

¹⁰⁷² VAD, no. 1148, s. 18.

¹⁰⁷³ KARŞS, no. 289, s. 4.

¹⁰⁷⁴ VAD, no. 1128, s. 173.

3.51. Koyuncu Baba Mescidi

3.51.1. Adı ve Yeri

Koyuncu Baba Mescidi, XVI. yüzyıl *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*’nde “*Mescid-i ibn Koyuncu*” olarak tespit edilmiş olup Lârende şehrin, Fenari Mahallesi’nde bulunuyordu¹⁰⁷⁵.

3.51.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Vakıf tahrirlerinde Koyuncu Baba Mescidi, “*İbn Koyuncu*” olarak geçmektedir. Sonraki belgelerde de “...*Koyuncu Baba binâ eylediği mescid...*” dendiğine bakılırsa¹⁰⁷⁶ “*Koyuncu Baba*” lakaplı bir mutasavvıf tarafından yaptırılmıştır. XVI. yüzyıl başlarına ait yukarıda adı geçen tahrirde ilk kez tespit edildiğine göre XV. yüzyıl sonlarında, Osmanlı Dönemi’nde yaptırılmış olmalıdır.

3.51.3. Mimari Yapısı

Koyuncu Baba Mescidi günümüze kadar ulaşamadığından mimari yapısı bilinmemektedir. Ayakta kalamadığına göre yörede yaygın olarak kullanılan toprak, kerpiç ve taş malzemeden yaptırılmış olduğu düşünülebilir.

3.51.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Koyuncu Baba Mescidi’nin yukarıda adı geçen tahrire göre tahrir emininin gördüğü bir vakfiyesi bulunuyordu. Bunun günümüze ulaştığına dair bir malumat şimdilik bulunmamakta ancak mescidin vakıflarına ait bilgilere ulaşılabilmektedir. Buna göre Fenari Mahallesi yakınında bulunan iki dönüm tarla, mescidin vakfı idi¹⁰⁷⁷.

3.51.5. Görevlileri

Koyuncu Baba Mescidi’nin imam kadrosuna çalışılan dönemde yarım akçe ücretle veya hasbi olarak imam atamaları yapılmıştır¹⁰⁷⁸.

Mescide Rebiyülahir 1233/Şubat-Mart 1818 tarihine kadar sadece imam atamalarının yapılması ve bunların çoğunun ücretsiz olarak görevlendirilmesi¹⁰⁷⁹, yapının küçük bir mahalle mescidi olup vakıflarının zayıf olduğunu göstermektedir.

¹⁰⁷⁵ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 175.

¹⁰⁷⁶ *VAD*, no. 1191, s. 259.

¹⁰⁷⁷ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 175.

¹⁰⁷⁸ *VAD*, no. 1131, s. 102, 109; no. 1147, s. 251; no. 1150, s. 5; no. 1191, s. 259.

¹⁰⁷⁹ *VAD*, no. 558, s. 170; no. 562, s. 13; no. 569, s. 13, 15, 26; no. 1155, s. 6; no. 1147, s. 259, 262, 265.

3.52. Köhnebedesten Mahalle/Bezzazistan Mescidi

3.52.1. Adı ve Yeri

Köhnebedesten Mahalle Mescidi, kayıtlarda “Bezzazistân” Mescidi olarak da geçmektedir. İsminden anlaşıldığı gibi¹⁰⁸⁰ bulunduğu mahalle; Köhne, Köhnebedesten, Eski Bedesten veya Eski Bezzazistan adlarıyla da bilinmektedir¹⁰⁸¹.

3.52.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Köhnebedesten Mahalle/Bezzazistan Mescidi, bir şahıs ismi ile anılmadığına göre Eski Bedesten’deki çarşı esnafının yardımlarıyla yaptırılmış olmalıdır. Tespit edilen ilk atama kaydının, Cemaziyelevvel 1139/Aralık 1726 tarihli bir belge¹⁰⁸² olmasından hareketle XVIII. yüzyıldan evvel inşa edildiği söylenebilir.

3.52.3. Mimari Yapısı

Köhnebedesten Mahalle Mescidi’nin ayakta kalamadığı göz önüne alınırsa yörede yaygın olarak kullanılan kerpiç ve taş malzemeden, küçük bir çarşı mescidi olarak yaptırılmış olmalıdır.

3.52.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Köhnebedesten Mahalle Mescidi’nin vakıfları ile vakfiyesi hakkında henüz bir bilgiye ulaşılamamıştır. Mescidin görevli maaşları ile diğer ihtiyaçları Köhnebedesten Mahallesi sakinleri tarafından karşılanmış olmalıdır.

3.52.5. Görevlileri

Köhnebedesten Mahalle Mescidi’ne Cemaziyelevvel 1139/Aralık 1726 tarihinde imam ataması yapılmıştır¹⁰⁸³.

Köhnebedesten Mahalle Mescidi’nde görev alan imamlar, esnaflıkta yapıyordu. Buna ait bilgilere *Temettüat Defteri*’nden de ulaşmak mümkün olmaktadır. 1261/1845 tarihinde mescidin imamı Kuyumcuoğlu Mustafa oğlu Hüseyin Efendi idi. İmamlığın dışında sabunculuk ve hayvancılıkla da meşgul olmaktaydı¹⁰⁸⁴.

3.53. Kulak Mescidi

3.53.1. Adı ve Yeri

Kulak Mescidi olarak belgelerde yer alan mabet, Lârende şehir merkezindeki eski yerleşim yerlerinden biri olan Ahi Osman Mahallesi’nde gösterilmektedir¹⁰⁸⁵.

¹⁰⁸⁰ VAD, no. 1128, s. 215.

¹⁰⁸¹ Cengiz, *aynı eser*, s. 81.

¹⁰⁸² VAD, no. 1128, s. 215.

¹⁰⁸³ VAD, no. 1128, s. 215.

¹⁰⁸⁴ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 444.

¹⁰⁸⁵ VAD, no. 561, s. 15; VAD, no. 1148, s. 19.

3.53.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Kulak Mescidi'nin banisi ve yapım tarihi hakkında herhangi bir kayda şimdilik rastlanmamıştır. Ahi Osman Mahallesi'nde ikamet eden hayırseverler tarafından yaptırılmış olmalıdır. Görevli değişimine ait Şevval 1158/Ekim-Kasım 1745 tarihli ilk atama kayıtlarından¹⁰⁸⁶ yola çıkarak en geç XVIII. yüzyılın başlarında yaptırıldığı söylenebilir.

3.53.3. Mimari Yapısı

Kulak Mescidi günümüze ulaşmadığından mimari yapısı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ayakta kalamadığına bakılırsa yörenin mimarisine uygun olarak kerpiç ve taş malzemeden tek mekânlı olarak geleneksel yöntemlerle inşa edilmiştir.

3.53.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Kulak Mescidi'nin vakfiyesi ile ilgili şimdilik bir belgeye ulaşılammıştır. Vakfına yapılan müteveli ve nazır atamalarından¹⁰⁸⁷ mescidin idamesini sağlayan vakıflarının olduğu anlaşılmakta ancak bunların neler olduğu bilinmemektedir.

3.53.5. Görevlileri

Kulak Mescidi'ne imam atamasına dair çok sayıda belge bulunmaktadır. İlk atamalar imam kadrosuna yapılmıştır¹⁰⁸⁸.

Vakfının idaresi için müteveli görevlendirmeleri de yapılmıştır. Şevval 1158/Ekim-Kasım 1745'te Ahmet ve Abdurrahman kardeşlerin mütevellilik beratları yenilenmiş olup¹⁰⁸⁹ incelenen dönemde bunların dışında nazır atamaları da mevcuttur¹⁰⁹⁰.

3.54. Kutbettin Mescidi

3.54.1. Adı ve Yeri

Kutbettin Mescidi'nin adı ve yeri Ali Şahne Mahallesi'nde¹⁰⁹¹, Ortahisar Kalesi önündeki Alaettin Bey Türbesi'nin alt tarafında bulunuyordu. Günümüzde mevcut olmayan caminin yerinde Karaman Devlet Hastanesi ve bahçesi yer almaktadır¹⁰⁹².

3.54.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Kutbettin Mescidi'nin banisi, Kutbettin adındaki şahıstır. Bu zatın yukarıda zikredildiği üzere şimdi mevcut olmayan bir de türbesi bulunuyordu¹⁰⁹³. Fatih ve II. Bayezit

¹⁰⁸⁶ VAD, no. 1103, s. 205.

¹⁰⁸⁷ BOA, EV. d, no. 16662.

¹⁰⁸⁸ VAD, no. 1148, s. 19; no. 1103, s. 205; no. 1150, s. 7; no. 1155, s. 4, 12; no. 558, s. 167-168; no. 560, s. 150-151; no. 561, s. 6; no. 563, s. 4; VAD, no. 561, s. 15; no. 569, s. 26.

¹⁰⁸⁹ VAD, no. 1103, s. 205.

¹⁰⁹⁰ KARŞS, no. 292, s. 12; VAD, no. 558, s. 169; no. 569, s. 26; no. 1154, s. 12.

¹⁰⁹¹ KARŞS, no. 286, s. 111.

¹⁰⁹² Konyalı, Karaman Tarihi, s. 336.

¹⁰⁹³ Aynı yer.

Dönemi vakıf tahrirlerinde mescit yer almamaktadır. İlk olarak Kanuni Dönemi'nde yapılan 937/1530 tahririnde tespit edildiğine göre¹⁰⁹⁴ XV. yüzyıl sonlarında inşa edilmiş olmalıdır.

3.54.3. Mimari Yapısı ve Müstemilatı

Günümüze ulaşamayan Kutbettin Mescidi'nin mimari yapısı hakkında herhangi bir kayda ulaşılamamıştır. Konyalı, halk efsanelerinden yola çıkarak mescidin 999 pencerele olup 7.000 kişinin namaz kılabilmesini yazsa da abartılı olan bu bilgilere ihtiyatlı yaklaşmak gerekmektedir. Yine Konyalı'nın verdiği bilgilere bakılırsa mescit; türbe ve mezarlık bölümlerinden oluşmaktaydı. Yıkılan türbe kısmı özel mülk hâline getirilmiştir. Yıkılmadan önce üstü kubbeyle örtülü bir halde idi. Yıkıldıktan sonra sanduka ile birlikte mezar taşı da kaybolmuştur. Türbenin olduğu yer, Alaettin Türbesi'ne kadar bütünüyle mezarlıkken sonradan mezarlığın büyük bir kısmı kaldırılarak buralara kamu binaları yapılmış, bir kısmına da ağaç dikilmiştir¹⁰⁹⁵. Şu anda bu ağaçlık sahanın bir kısmı Karaman Devlet Hastanesi'nin bahçesi içerisinde.

3.54.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Kutbettin Mescidi'nin vakfiyesi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte mescidin bir kısım gayrimenkulleri mevcuttu. Bunlar, 1530 tahririne göre Hacı Celal Mahallesi civarındaki bir zeminle Hacı Nur Değirmeni'nin dörtte bir hissesidir¹⁰⁹⁶. 992/1584 tarihli tahrirde ise aynı vakıflar gösterilmiştir¹⁰⁹⁷. Muharrem 1193/Ocak-Şubat 1779 tarihli bir *Kadı Sicili*'ne göre bu tarihte mescidin toplam 70,5 kuruş parası mevcuttur¹⁰⁹⁸.

Kutbettin Mescidi'nin vakıflarında XIX. yüzyılda artışlar olmuştur. Nitekim mescidin 1260/1844-1845 yılında farklı yerlerde on iki dönüm ekilebilen tarlası, müteveli tarafından kiraya verilmiştir¹⁰⁹⁹.

3.54.5. Görevlileri

Kutbettin Mescidi'ne ele alınan dönemdeki ilk atamalar (Cemaziyelevvel 1126/Mayıs-Haziran), vakfın müteveli kadrosu ile ilgilidir¹¹⁰⁰.

İmam kadrosuna yapılan görevlendirmeler daha sonradır (Muharrem 1157/Şubat-Mart 1744). Bunların dışında mescide görevli atamaları, XIX. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir¹¹⁰¹.

¹⁰⁹⁴ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 122.

¹⁰⁹⁵ *Karaman Tarihi*, s. 523.

¹⁰⁹⁶ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 122.

¹⁰⁹⁷ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 37.

¹⁰⁹⁸ *KARŞS*, no. 305, s. 255.

¹⁰⁹⁹ *Karaman Temettuat Defteri*, s. 369, 523.

¹¹⁰⁰ *VAD*, no. 1131, s. 105.

¹¹⁰¹ *KARŞS*, no. 285, s. 229; no. 286, s. 111; *VAD*, no. 562, s. 14; no. 558, s. 169; no. 569, s. 7, 10, 12; no. 1147, s. 257, 259; no. 1148, s. 19; no. 1149, s. 3; no. 1150, s. 5; no. 1154, s. 11; no. 1155, s. 6, 11.

3.55. Küçük Dede/Koçak Dede Mescidi

3.55.1. Adı ve Yeri

Belgelerde “*Küçük Dede*” olarak geçen mescit¹¹⁰², küçük kelimesinin halk arasında değişime uğramasıyla “*Koçak Dede*” veya “*Köçek Dede*” adını almıştır. Karşısında hâlâ ayakta olan Aşıranlı Çeşmesi vardı¹¹⁰³. Günümüzde mescidin bulunduğu yer; Koçakdede Mahallesi, Ahmet Hilmi Birand Caddesi olarak isimlendirilmektedir¹¹⁰⁴.

3.55.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Küçük Dede Mescidi’nin banisi, Osmanlı Dönemi’nin tasavvuf erbabından Küçük Dede idi. Belgelere göre bu zat, “*Ahmed Şeybanî hazretlerinin müntesibi*”¹¹⁰⁵ ve Halveti Tarikatı şeyhlerindendi. Bu tasavvuf büyüğünün türbesi, Koçakdede sokağında bulunan ve günümüze ulaşamayan küçük bir tekke içinde idi¹¹⁰⁶.

Kitabesi bulunmayan Küçük Dede Mescidi’nin adı Fatih ve II. Bayezit Dönemi’ne ait vakıf tahrirlerinde geçmemektedir. Kanuni Dönemi’nde yapılan 937/1530 tahririnde “*Vakf-ı Mescid-i Küçük Dede*” olarak tespit edildiğine göre¹¹⁰⁷ XV. yüzyıl sonlarında, Osmanlı Dönemi’nde inşa edilmiş olmalıdır.

3.55.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Küçük Dede Mescidi günümüze kadar pek çok kez onarım geçirmiş olup orijinalinde kerpiç ve moloz taş malzemeyle yalın bir tarzda inşa edilmiş, üzeri de toprak damla örtülmüş idi. Karaman Belediyesi 2001’de kesme taşla minaresiz olarak yenilemiştir.

İç mekânda orta kısım, kesme taş bir kemerle ikiye bölünmüştür. Mihrabı da kesme taştan olup basit mukarnaslıdır. Girişi batı cepheden verilmiştir. Girişin solundaki tek odalı, çift pencereci imam odası restorasyon sırasında kaldırılmış, üst örtüsü de kiremit çatılı hâline getirilmiştir¹¹⁰⁸.

¹¹⁰² VAD, no. 558, s. 169.

¹¹⁰³ Tapuda 604 (2974) ada, 4 (1) parselde bulunan çeşme, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü’nün 07.10.1992 tarih ve 1449 nolu kararı ile II. grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Aşıran Çeşmesi”, Klasör no. 11.

¹¹⁰⁴ Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olan mescit, tapuda 32-24 H parsel, 601 ada, 14 parselde olup Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü’nün 16.09.1988 tarih ve 270 nolu kararı ile I. grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Koçak Dede Mescidi”, Klasör no. 14.

¹¹⁰⁵ VAD, no. 561, s. 5, 19; no. 563, s. 12; no. 569, s. 18; no. 1150, s. 6.

¹¹⁰⁶ Gülcan, *Karaman Mahalleleri*, s. 27-28.

¹¹⁰⁷ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 122.

¹¹⁰⁸ Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124.

3.55.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Küçük Dede Mescidi'nin vakfiyesi ile ilgili şimdilik bir bilgiye ulaşılamasa da vakıflarının olduğu bilinmektedir. Kanuni Dönemi'nin 937/1530 tahririne göre vakfının iki kıta bağı mevcuttu¹¹⁰⁹.

3.55.5. Görevlileri

Küçük Dede Mescidi'ne ücretini mescit vakfından almak üzere imam atamaları yapılmıştır¹¹¹⁰. Seyit Ahmet'in vefatı sebebiyle yerine Hafız Seyit Mehmet, 27 Zilkade 1192/17 Aralık 1778 tarihinde beratla atanmıştır¹¹¹¹. Bu tarihten sonra incelenen dönem boyunca mütevellî ve nazırlar da tayin edilmiştir¹¹¹².

3.56. Küçük Dede Zaviye/Ahmet Şeybani Zaviye/Erdoğdu Bey/Eminüttin Mescidi

3.56.1. Adı ve Yeri

Küçük Dede Zaviye Mescidi, belgelerde “*Küçük Dede Zaviyesi dimekle ma'rûf Ahmed Şeybânî Zaviyesi Mescidi*”¹¹¹³ ile Erdoğdu ve Emünittin Mescidi olarak da geçmekte ve Küçükdede Mahallesi'nde gösterilmektedir.

3.56.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Küçük Dede Zaviye Mescidi'nin banisi Eminüttinzade Ahmet Bey olup Erdoğdu Bey olarak da tanınmaktadır¹¹¹⁴. Büyük dedesi Demirgömlek Eminüttin Bey, Karamanoğulları Dönemi'nin vezirlerindendir¹¹¹⁵.

Erdoğdu Bey, Küçük Dede Mahallesi'nde Küçük Dede adına yaptırdığı zaviyenin dışında mescit, darülhuffaz, mektephane ve çeşmeler de yaptırmıştır¹¹¹⁶. Recep 958/Temmuz 1551 tarihli vakfiyesinden¹¹¹⁷ yola çıkarak bu tarihten kısa bir önce muhtemelen 1550'de zaviye ile birlikte bitişindeki mescit, darülhuffaz ve mektebin de inşa edildiği söylenebilir.

3.56.3. Mimari Yapısı

Küçük Dede Zaviye Mescidi şu anda ayakta değildir. Günümüze ulaşamadığına bakılırsa mabet, kerpiç ve taş malzemeden inşa edilen küçük bir mescit durumunda idi. Diğer

¹¹⁰⁹ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 122.

¹¹¹⁰ *KARŞS*, no. 297, s. 72; *VAD*, no. 558, s. 170; no. 563, s. 11.

¹¹¹¹ *VAD*, no. 1147, s. 255.

¹¹¹² *Karaman Temettüat Defteri*, s. 312, 445; *KARŞS*, no. 297, s. 264.

¹¹¹³ *VAD*, no. 1147, s. 259.

¹¹¹⁴ *VAD*, no. 605, s. 162.

¹¹¹⁵ Totaysalgır, *aynı eser*, s. 47; Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 499.

¹¹¹⁶ *VAD*, no. 1150, s. 6. Erdoğdu Bey'in ayrıca Lârende çevresinde de hayır kurumları vardır. Nalma köyündeki zaviye ve Gödet köyündeki cami ile Mut şehrindeki mektep ve Sinanlı nahiyesinin Esenhacı köyündeki mescit bunlar arasında sayılabilir.

¹¹¹⁷ *VAD*, no. 605, s. 162; *BOA, EV. VKF*, Dosya no. 1, Gömlek no. 27.

tarikât yapılarında görüldüğü gibi mescidin, darülhuffaz ve mekteple birlikte zaviyenin bitişiğinde yer aldığı söylenebilir.

3.56.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Eminüttinzade Ahmet Bey, diğer bir ismiyle Erdoğdu Bey'in yukarıda da geçen evail-i Recep 958/05-14 Temmuz 1551 tarihli Arapça vakfiyesinde; yaptırmış olduğu darülhuffaz, mektep ve zaviye ile birlikte mescitten de bahsedilmektedir. Vâkıf, bu eğitim kurumlarına; temlikname ile sahip olduğu Oğulbeyi olarak bilinen değirmene komşu bir arsayı, eski hamam yerinin yukarısında bulunan bir kıta yeri, İlginli namıyla maruf bir kıta araziyi vakfetmiştir.

Vakfiyede; bu gayrimenkullerin kıyamete kadar satılamayacağı, “*milk ve irs*” yapılamayacağı, başkasına bağışlanamayacağı, rehin verilemeyeceği, tebdil ve iptal yoluna gidilemeyeceği belirtilmiştir. Bu şartlara uyularak vakıf gayrimenkuller olduğu gibi muhafaza edilmiş, hatta zikredilen vakıflara zaman içinde ilaveler yapılmıştır. Nitekim 1260/1844-1845'te altı dönüm tarla, vakfın gayrimenkulleri arasında bulunmaktaydı¹¹¹⁸.

3.56.5. Görevlileri

İmam ataması tespit edilemeyen mescide ait evail-i Recep 958/05-14 Temmuz 1551 tarihli vakfiyeye göre tevliyet ciheti evlada şart kılınmıştır. Bu çerçevede ilgili dönem içinde vakfa görevli atamaları tespit edilmiştir. 07 Safer 1188/19 Nisan 1774 tarihinde vakfın mütevellisi Seyit Nasuh idi¹¹¹⁹. Mütevelliler, nazırlık görevini de üstlenmişlerdir¹¹²⁰.

Mescit vakfında bayanlar da görev almıştır. Seyit Yahya kızı Şerife Fatma, mescidin nazırlık ve mütevellilik görevlerini yürütüyordu. Onun vefatıyla Ali oğlu Seyit Nasuh, Kadı Naibi Ali'nin arzı üzerine 19 Rebiyülahir 1227/2 Mayıs 1812 tarihinde beratla atanmıştır¹¹²¹.

3.57. Külhan Mahalle Mescidi

3.57.1. Adı ve Yeri

Belgelerde “*Külhan Mahallesi Mescidi*” olarak geçen mabet, adından da anlaşıldığı gibi Lârende şehir merkezinde, Külhan Mahallesi'nde bulunuyordu¹¹²².

3.57.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Külhan Mahalle Mescidi, bir şahıs ismi ile anılmadığına göre mahalle sakinleri tarafından yaptırılmış olmalıdır. Buraya ait ilk atama kaydına, Muharrem 1127/Ocak 1715

¹¹¹⁸ Karaman Temettüat Defteri, s. 439.

¹¹¹⁹ VAD, no. 1150, s. 6.

¹¹²⁰ VAD, no. 1147, s. 259; no. 561, s. 19.

¹¹²¹ VAD, no. 569, s. 18.

¹¹²² Karaman Temettüat Defteri, s. 303.

tarıhli *Hurufat Defteri*'nde rastlanılması, XVIII. yüzyıldan önce yaptırıldığına işaret etmektedir¹¹²³.

3.57. 3. Mimari Yapısı

Günümüzde mevcut olmayan mescidin mimari yapısı hakkında yeterli bir malumat bulunmamaktadır. Lârende'deki diğer küçük mahalle mescitlerinde yaygın olarak görüldüğü gibi toprak ve moloz taş malzemeden, geleneksel yöntemlerle yaptırılmış, üzeri de toprak damla örtülmüş olmalıdır.

3.57.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Külhan Mahalle Mescidi'nin, ilk dönem Osmanlı vakıf tahrirlerinde adı geçmemekte, vakfiyesi ve vakıflarıyla ilgili bir bilgi şimdilik bulunmamaktadır. Görevli maaşları ile mescidin diğer ihtiyaçları Külhan Mahalle sakinleri tarafından karşılanmış olmalıdır.

3.57.5. Görevlileri

Külhan Mahalle Mescidi'ne Muharrem 1127/Ocak 1715 tarihinden itibaren imam atamaları yapılmıştır¹¹²⁴. 1260/1844-1845'te buraya birden fazla kişi müşterek imamlar olarak tayin edilmiştir¹¹²⁵.

3.58. Leben Kadı Mescidi

3.58.1. Adı ve Yeri

Osmanlı arşiv belgelerinde “*Leben Kadı Mescidi*” olarak geçen mabet, Lârende şehrinin Köhnebedesten Mahallesi'nde bulunuyordu¹¹²⁶.

3.58.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Banisi, belgelerde Leben Kadı olarak gösterilmektedir. Leben Kadı, ismine ve Lârende'de çeşmeler yaptırıp vakıflar oluşturmalarına¹¹²⁷ bakılırsa ulema sınıfından ve yörenin varlıklı kişilerinden biri olmalıdır. Ulaşılabilen en erken tarihli kayıt, Safer 1132/Aralık 1719-Ocak 1720 tarihli bir görev değişimi belgesi¹¹²⁸ olduğuna bakılırsa XVII. yüzyıl sonlarında inşa edildiği düşünülebilir.

3.58.3. Mimari Yapısı

Leben Kadı Mescidi günümüzde mevcut değildir. Ayakta kalamadığına göre yörede yaygın olarak kullanılan kerpiç ve taş malzemeyle inşa edilmiş, küçük bir mescit durumunda idi.

¹¹²³ VAD, no. 1131, s. 106.

¹¹²⁴ VAD, no. 1131, s. 106.

¹¹²⁵ *Karaman Temettuat Defteri*, s. 303.

¹¹²⁶ VAD, no. 1131, s. 111.

¹¹²⁷ KARŞS, no. 305, s. 255; VAD, no. 561, s. 17.

¹¹²⁸ VAD, no. 1131, s. 110.

3.58.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Leben Kadı Mescidi'nin vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgiye henüz ulaşılamamıştır. Ancak mescit vakfının gelir getiren gayrimenkulleri olduğu bilinmektedir. Evahir-i Muharrem 1193/08-17 Şubat 1779 tarihli bir belgeye göre mescidin; Eskiciler Çarşısı'nda, Han içinde ve Köhnebedesten'de birer adet dükkânı ile İbrala köyünde tarlaları mevcuttu¹¹²⁹.

3.58.5. Görevlileri

Leben Kadı Mescidi'ne incelenen dönem içinde çeşitli görevli tayinleri yapılmıştır. Tespit edilebilen en eski atama, müteveli kadrosuna aittir. Müteveli Seyit Feyzullah'ın vakıf malları ve bunların gelirlerini amacı dışında kullandığı iddia edilmiş, bunun için görevinden alınarak yerine Abdülbaki, Muharrem 1132/Kasım-Aralık 1719 tarihinde atanmıştır¹¹³⁰.

Leben Kadı Mescidi'nin imam kadrosuna da atamalar yapılmıştır. Yukarıda geçen belgeye göre günlük bir akçe ücretle imam olan Hacı İbrahim, görevini kendi isteği ile Safer 1136/Ekim-Kasım 1723'te İsmail Halife'ye bırakmıştır.

Leben Kadı Mescidi'nin bazı imamları aynı zamanda müteveli olarak da görev yapmışlardır. Nitekim Muharrem 1193/Ocak-Şubat 1779 yılında imamlık yapan Musa oğlu Hafız Mustafa vakfın mütevellisi olarak da görev yapıyordu¹¹³¹. Buraya yukarıda zikredilenlerden başka görevli atamaları incelenen dönem boyunca devam etmiştir¹¹³².

3.59. Lutar/Lutarzade Mescidi

3.59.1. Adı ve Yeri

Lutar/Lutarzade Mescidi, arşiv belgelerinde “Lutar-zade” veya “Lutar” olarak geçmekte olup Lârende kent merkezi, Fenari Mahallesi'nde bulunuyordu¹¹³³.

3.59.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Lutar/Lutarzade Mescidi'nin banisi, adından da anlaşıldığı üzere Lutar veya Lutarzade'dir¹¹³⁴. Osmanlı tahrirlerinde geçmeyen mescitle ilgili ulaşılabilen 1136/1723-1724 tarihli ilk atama kaydı¹¹³⁵ dikkate alındığında mescidin, en geç XVII. yüzyılın sonlarında inşa edildiği söylenebilir.

¹¹²⁹ KARŞS, no. 305, s. 255.

¹¹³⁰ VAD, no. 1131, s. 110; no. 1119, s. 377.

¹¹³¹ KARŞS, no. 305, s. 255; no. 558, s. 169.

¹¹³² VAD, no. 558, s. 174; no. 561, s. 8, 19; no. 563, s. 5; no. 1154, s. 15.

¹¹³³ KARŞS, no. 282, s. 85; VAD, no. 1155, s. 12.

¹¹³⁴ KARŞS, no. 305, s. 185.

¹¹³⁵ KARŞS, no. 282, s. 85.

3.59.3. Mimari Yapısı

Lutar/Lutarzade Mescidi günümüzde mevcut değildir. Ayakta kalamadığına bakılırsa dönemin ve yörenin mescit mimarisine uygun olarak kerpiç ve taş malzemeden, basit mimari tekniklerle yaptırılmış olmalıdır.

3.59.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Lutar/Lutarzade Mescidi'nin vakfiyesi ve vakıfları ile ilgili şimdilik bir belgeye ulaşılamamıştır. Vakfına yapılan müteveli atamalarından¹¹³⁶ mescide gelir getiren vakıflarının olduğu anlaşılmakta olup bunların neler olduğu bilinmemektedir.

3.59.5. Görevlileri

Lutar/Lutarzade Mescidi'ne ilk atamalar, evail-i Safer 1149/11-10 Haziran 1736'da imam kadrosuna yapılmıştır¹¹³⁷. Lutar/Lutarzade Mescidi'nin imamları bazen müteveli olarak da atanmışlardır. 10 Şevval 1203/4 Temmuz 1789 tarihinde mescidin imamı Seyit Ömer'e imamlığın yanında ayrıca mütevellilik verilmiştir¹¹³⁸. Yukarıda zikredilenlerden başka görevli atamaları incelenen dönem boyunca devam etmiştir¹¹³⁹.

3.60. Mansur Dede Mescidi

3.60.1. Adı ve Yeri

Belgelerde “*Mansur Dede Mescidi*” olarak geçen mabet; Karaman kent merkezinde, Mansur Dede Mahallesi'nde gösterilmektedir¹¹⁴⁰.

3.60.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Mansur Dede Mescidi'nin banisi adından da anlaşılacağı üzere Mansur Dede'dir. Bu zat, 755/1354 tarihinde bir zaviye inşa ettirmiştir. Muhtemelen mescidi de aynı tarihlerde yaptırmıştır. Mansur Dede'nin babası, Karamanoğulları'nın ilk zamanlarında Horasan'dan Lârende'ye gelerek burada Yesevilik düşüncesini yayan Ketenci Baba'dır¹¹⁴¹. 810/1407 yılında vefat eden Mansur Dede'nin mezar taşı bir evin bahçesinde bulunmuştur¹¹⁴².

3.60.3. Mimari Yapısı

Mansur Dede Mescidi, günümüzde mevcut olmayıp mimari yapısı hakkında da şimdilik bir belgeye ulaşılamamıştır. Mescit, yörenin mescit mimarisine uygun olarak kerpiç ve taş malzemeden geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş olmalıdır.

¹¹³⁶ BOA, EV. d, no. 16662.

¹¹³⁷ KARŞS, no. 282, s. 85.

¹¹³⁸ VAD, no. 1155, s. 12.

¹¹³⁹ KARŞS, no. 285, s. 327; no. 287, s. 2; no. 305, s. 185.

¹¹⁴⁰ BOA, C. EV, Dosya no. 381, Gömlek no. 19347.

¹¹⁴¹ Yusuf Küçükdağ, “Ketenci Baba Tekke ve Türbesi ile Mansur Dede Tekkesi”, *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-II (Karamanoğulları Beyliği)*, II, Karaman (23-25 Ekim 2015), (kısaltma: Ketenci Baba), (ed. Mehmet Şeker ve arkadaşları), Konya 2016, s. 3-4.

¹¹⁴² Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 331, Gülcan, *Karaman Mahalleleri*, s. 35-36.

3.60.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Mansur Dede'nin, Mansur Dede ve Ketenci Baba zaviyeleri için düzenlenmiş vakfiyeleri bulunmakta olup ilgili bölümde incelenecektir. Lakin mescit ile ilgili bir vakfiyeye henüz ulaşılammıştır. Bununla birlikte mescidin idamesini sağlayacak vakıfları mevcut olup bu konudaki ilk bilgi, 937/1530 tahririnde bulunmaktadır. Buna göre mescidin vakfı, üç kıta bağ idi¹¹⁴³. Vakıf gayrimenkulünün gelirleri yetmediğinde hayırseverler mescide nukut vakfetmişlerdir. Nitekim Sefer oğlu Hacı Mustafa, 03 Rebiyülevvel 1190/22 Nisan 1776'da mescidin kandil masrafları ile mescitte görevli saraçın ücretlerini karşılamak için 100 kuruş para ve bir dükkân bağışlamıştır¹¹⁴⁴.

3.60.5. Görevlileri

Mansur Dede Mescidi'ne, incelenen dönem içerisinde başta imam olmak üzere değişik vazifelere görevli atamaları olmuş, imamlık kadrosunda birden fazla kişi görev almıştır¹¹⁴⁵. Bunların dışında vakfa müteveli ve nazır tayinleri, incelenen dönem boyunca düzenli olarak devam etmiştir¹¹⁴⁶.

3.61. Muslu Ağa/Musluoğlu Mescidi

3.61.1. Adı ve Yeri

Muslu Ağa/Musluoğlu Mescidi, belgelerde “*Muslı Ağa*, “*Musluoğlu*” olarak geçmekte olup Köhnebedesten Mahallesi'ndeki Musluoğlu Hanı'nın yanındaydı. Mescit ve hanın bulunduğu yer, Lârende Çarşısı olarak isimlendirilmekteydi¹¹⁴⁷.

3.61.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Muslu Ağa/Musluoğlu Mescidi, adından da anlaşılacağı üzere Lârende'nin varlıklı kişilerinden Muslu Ağa veya onun oğlu tarafından yaptırılmıştır. İlk atama kaydının, görevli değişimi ile ilgili Muharrem 1126/Ocak-Şubat 1714 tarihli belge olmasına bakılırsa¹¹⁴⁸ en geç XVII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olmalıdır.

3.61.3. Mimari Yapısı

Muslu Ağa/Musluoğlu Mescidi günümüze kadar ulaşamadığından mabedin mimari yapısı hakkında şimdilik yeterli bir bilgi bulunmamaktadır. Ayakta kalamamasından hareketle yörenin mimari özelliklerine göre kerpiç ve taş malzemedен geleneksel

¹¹⁴³ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 122.

¹¹⁴⁴ *VAD*, no. 1147, s. 251.

¹¹⁴⁵ *VAD*, no. 1103, s. 205; no. 1131, s. 106; no. 1091, s. 249; no. 1147, s. 254. no. 562, s. 11.

¹¹⁴⁶ *BOA, C. EV*, Dosya no. 381, Gömlek no. 19347; *VAD*, no. 558, s. 168; no. 561, s. 17; no. 562, s. 11, 16; no. 1139, s. 323.

¹¹⁴⁷ *VAD*, no. 563, s. 8.

¹¹⁴⁸ *VAD*, no. 561, s. 8; no. 1131, s. 105.

yöntemlerle inşa edildiği düşünülebilir. Bakım ve onarımı vakıf gayrimenkullerinden elde edilen gelirlerle sağlanıyordu¹¹⁴⁹.

3.61.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Muslu Ağa/Musluoğlu Mescidi'nin vakfiyesi ile ilgili bir bilgi bulunmamakla birlikte vakfının gayrimenkulleri mevcuttu. Nitekim mescidin banisi, yaptırmış olduğu hanın bazı dükkânlarını, mescidin vakfı olarak tahsis etmiştir¹¹⁵⁰.

3.61.5. Görevlileri

Muslu Ağa/Musluoğlu Mescidi'ne görevli atamaları yapılmış olup bunlar ücretlerini mescidin yanındaki hanın dükkân icarlarından alıyorlardı. Tespit edilen ilk atama, Muharrem 1126/Ocak-Şubat 1714 tarihli bir imam görevlendirmesine dairdir. Buna göre günlük bir akçe ücret ile öğle ve ikindi namazlarında görev yapmak üzere Seyit Mustafa, babası Ahmet'in yerine tayin edilmiştir¹¹⁵¹. İmam atamaları, Rebiyülahir 1208/Kasım-Aralık 1793 senesine kadar devam etmiştir¹¹⁵².

Muslu Ağa/Musluoğlu Mescidi'nin vakfına ele alınan dönemde müteveli ataması da yapılmıştır¹¹⁵³.

3.62. Nakip/Nakip Çelebi Mescidi

3.62.1. Adı ve Yeri

Nakip/Nakip Çelebi Mescidi'nin ismi belgelerde “*Nakīb*” ve “*Nakīb Çelebi*” olarak geçmekte olup Cedit Mahallesi'nde inşa edilmiştir¹¹⁵⁴. Bitişğinde mahalledeki çocuklarının temel eğitimi için yapılan bir de sıbyan mektebi bulunuyordu¹¹⁵⁵.

3.62.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Nakip/Nakip Çelebi Mescidi, 16 Cemaziyelevvel 1207/30 Aralık 1792 tarihli bir *Hurufat* kaydında “*Nakībü'l-eşraf binâsı mescid*” olarak geçmektedir¹¹⁵⁶. Buna göre banisinin Lârende'de Nakibüleşraf Kaymakamı olarak görev yapan bir hayırsever olduğu söylenebilir. Mescitle ilgili en eski atama tarihi Recep 1109/Ocak-Şubat 1698 olduğuna göre XVII. yüzyılın ortalarında inşa edilmiş olmalıdır.

¹¹⁴⁹ VAD, no. 558, s. 174.

¹¹⁵⁰ Aynı belge.

¹¹⁵¹ VAD, no. 1131, s. 105.

¹¹⁵² VAD, no. 561, s. 8; no. 558, s. 174; no. 563, s. 5; no. 1131, s. 110; no. 1191, s. 249.

¹¹⁵³ VAD, no. 1149, s. 3; no. 1150, s. 7.

¹¹⁵⁴ VAD, no. 1131, s. 113.

¹¹⁵⁵ VAD, no. 558, s. 172.

¹¹⁵⁶ VAD, no. 558, s. 172.

3.62.3. Mimari Yapısı

Nakip/Nakip Çelebi Mescidi, günümüzde mevcut değildir. Ayakta kalamadığına bakılırsa yörede yaygın olarak kullanılan kerpiç ve taş malzemeden, geleneksel yöntemlerle küçük bir mahalle mescidi olarak yaptırıldığı söylenebilir.

3.62.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Nakip/Nakip Çelebi Mescidi'nin vakfiyesine henüz ulaşılmasa da vakıfları mevcuttu. Vakfın, evahir-i Muharrem 1193/08-17 Şubat 1779 tarihi itibarıyla 129 kuruş nakit parası vardı. Ayrıca mescidin ihtiyaçlarını karşılamak üzere aşağıdaki gayrimenkuller bulunuyordu: Eskiçiler Çarşısı'nda bir dükkân, bir adet menzıl, bir ambarın üçte bir hissesi, bir kıta arsa ve Güderekgözü mevkiinde bir kıta tarlanın üçte bir hissesi ile çarşı içinde diğer bir tarla¹¹⁵⁷.

3.62.5. Görevlileri

Nakip/Nakip Çelebi Mescidi'ne 1109/Ocak-Şubat 1698 tarihinden itibaren birtakım atamalar yapıldığı tespit edilmiş olup bunlar imam kadrosu ile ilgilidir¹¹⁵⁸.

Nakip/Nakip Çelebi Mescidi'nde birden fazla imamın müşterek olarak görev yaptığı görülmektedir. Nitekim 1177/1763 yılında Seyit Ahmet ve Seyit İbrahim isimli kardeşler ortaklaşa imam olarak atanmışlardır¹¹⁵⁹.

3.63. Ramazan Çavuş Mescidi

3.63.1. Adı ve Yeri

Ramazan Çavuş Mescidi, bedestendeydi¹¹⁶⁰. 1169/1755-1756 yılında yapılan arsa satışına dair bir hüccette bezzazistan olarak isimlendirilen bedestenin yeri konusunda bilgi de verilmiştir. Buna göre bedestenin etrafında Kefeli Hanı, Kapan Hanı ve “*sûk*” olarak ifade edilen şehir çarşısı vardır¹¹⁶¹. Ayrıca Muhtap¹¹⁶² ve Vezir¹¹⁶³ hanları da mescidin yakınlarında bulunuyordu. Bu bilgiye göre bedesten ve mescit çarşıda, merkezî bir yerde bulunmaktaydı.

3.63.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Ramazan Çavuş Mescidi'nin banisi isminden anlaşıldığı gibi Ramazan Çavuş adındaki bir hayırseverdi. Evail-i Recep 958/05-14 Temmuz 1551 tarihli Emünittinzade Ahmet Bey/Erdoğdu vakfiyesinde onunla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Buna göre vâkıf Erdoğdu Bey'in kardeşi olan Emir Mevlâna Abdurrahman'ın Buzhane mevkiindeki arazisi; doğu, batı ve kuzeyden Ramazan Çavuş'un mülkleriyle sınırdı. Ramazan Çavuş, “*İslâm ordusunun mâ-*

¹¹⁵⁷ KARŞS, no. 305, s. 258.

¹¹⁵⁸ VAD, no. 1140, s. 653; no. 1131, s. 113; no. 1103, s. 109.

¹¹⁵⁹ VAD, no. 1154, s. 14; no. 558, s. 172.

¹¹⁶⁰ KARŞS, no. 285, s. 28; BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 25, s. 170; VAD, no. 569, s. 10; no. 562, s. 19.

¹¹⁶¹ KARŞS, no. 305, s. 265.

¹¹⁶² KARŞS, no. 305, s. 256.

¹¹⁶³ KARŞS, no. 287, s. 175.

bihi'l-iftihârî” yani İslam ordusunun kendisiyle övündüğü biri olarak tanımlanmaktadır¹¹⁶⁴. Bu bilgilere göre Ramazan Çavuş, Lârende Sancak Beyi’nin mahiyetinde çavuş olarak görev yapan varlıklı ve başarılı bir askerdir. Mescidini de bu dönemde, XVI. yüzyılın ilk yarısında yaptırmış olmalıdır.

3.63.3. Mimari Yapısı

Ramazan Çavuş Mescidi günümüzde mevcut olmadığından mimari yapısı hakkında yeterli bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bölgenin diğer bedesten mescitlerinde görüldüğü gibi muhtemelen moloz veya kesme taşla inşa edilmiş olmalıdır.

3.63.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Ramazan Çavuş Mescidi’nin vakfiyesi hakkında henüz bir bilgiye rastlanmamıştır. Bununla birlikte gelirleri mescidin ihtiyaçları için kullanılan vakıf gayrimenkulleri mevcuttu. 1260/1844-1845 senesinde Lârende’de çeşitli yerlerdeki üç dükkân, vakfın mülkleri arasında idi¹¹⁶⁵.

3.63.5. Görevlileri

Ramazan Çavuş Mescidi’ne incelenen dönemde imam ve müezzin atamaları gerçekleşmiştir. İmamlarla ilgili ilk kayıt, Rebiyülevvel 1160/Mart-Nisan 1747 tarihli olup İmam Mustafa’nın görevden alınmasıyla yerine Yusuf oğlu İbrahim atanmıştır¹¹⁶⁶. Görevli atamaları XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etmiştir¹¹⁶⁷.

3.64. Sadıkoğlu Mescidi

3.64.1. Adı ve Yeri

Sadıkoğlu Mescidi, Karaman kent merkezindeki eski mahallelerden biri olan Hacı Celal’de bulunuyordu¹¹⁶⁸.

3.64.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Sadıkoğlu Mescidi’nin banisi Sadıkoğlu ismindeki bir hayırseverdi. Ulaşılabilen en eski belge, Ramazan 1157/Ekim-Kasım 1744 tarihli bir atama kaydı olduğuna göre mabet, en geç XVIII. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır.¹¹⁶⁹

¹¹⁶⁴ VAD, no. 605, s. 162.

¹¹⁶⁵ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 226, 436.

¹¹⁶⁶ VAD, no. 1103, s. 205.

¹¹⁶⁷ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 26, s. 24; *KARŞS*, no. 285, s. 28; VAD, no. 559, s. 6; no. 569, s. 7, 10, 15; no. 561, s. 14, 17; no. 562, s. 15, 18; no. 563, s. 5; no. 1147, s. 253.

¹¹⁶⁸ VAD, no. 561, s. 5.

¹¹⁶⁹ *KARŞS*, no. 286, s. 81.

3.64.3. Mimari Yapısı

Sadıkoglu Mescidi'nin günümüze kadar ayakta kalamadığına bakılırsa yörede yaygın olarak kullanılan kerpiç ve moloz taş malzemeden, geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş olmalıdır.

3.64.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Sadıkoglu Mescidi'nin vakfiyesi ile ilgili bir bilgiye henüz ulaşamamıştır. Bununla birlikte mescide gelir getiren vakıflarının olduğu bilinmektedir. Mescit vakfına ait 1844-1845'te bir dönüm bahçe bulunuyordu¹¹⁷⁰.

3.64.5. Görevlileri

Sadıkoglu Mescidi'nin imam kadrosuna ele alınan dönemde atamalar yapılmıştır. İmamı olmadığı gerekçesiyle ücretsiz olarak görev yapmak üzere Veli Halife, Ramazan 1157/Ekim-Kasım 1744 tarihinde atanmıştır¹¹⁷¹. Veli Halife'nin vefat etmesiyle yerine evasıt-ı Şaban 1167/3-12 Haziran 1754 tarihinde Seyit Mehmet Halife tayin edilmiştir¹¹⁷².

3.65. Say Mahalle Mescidi

3.65.1. Adı ve Yeri

Say Mahalle Mescidi, belgelerde Lârende kent merkezinde, Say Mahallesi'nde gösterilmektedir¹¹⁷³.

3.65.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Say Mahalle Mescidi, bulunduğu mahallenin ismi ile anıldığına bakılırsa mahalle sakinleri tarafından yaptırılmış olmalıdır. Mescitle ilgili ulaşılabilen en eski atama kaydı, Şevval 1140/Mayıs 1728 tarihli¹¹⁷⁴ olduğundan en geç XVII. yüzyıl sonlarında inşa edildiği söylenebilir.

3.65.3. Mimari Yapısı

Say Mahalle Mescidi günümüzde mevcut olmayıp mimari yapısı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ayakta kalamadığına göre Karaman yöresi mahalle mescidi mimarisine uygun olarak kerpiç ve taş malzemeden, geleneksel yöntemlerle yaptırılmış olmalıdır.

3.65.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Say Mahalle Mescidi'nin vakfiyesi ve vakıfları ile ilgili malumata henüz ulaşamamıştır. Görevli ücretleri ile tamirat, aydınlanma ve ısınma gibi ihtiyaçlar Say Mahalle sakinleri tarafından karşılanmış olmalıdır.

¹¹⁷⁰ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 518.

¹¹⁷¹ *VAD*, no. 1148, s. 19.

¹¹⁷² *KARŞS*, no. 286, s. 81.

¹¹⁷³ *VAD*, no. 559, s. 4.

¹¹⁷⁴ *VAD*, no. 1139, s. 322.

3.65.5. Görevlileri

Say Mahalle Mescidi'ne görevli atamaları yapılmış olup bunlar imam kadrosuna aittir. Tayinler incelenen dönem boyunca devam etmiştir¹¹⁷⁵.

3.66. Sekiz Çeşme/Sekiçeşme Mahalle Mescidi

3.66.1. Adı ve Yeri

Sekiçeşme Mahalle Mescidi, kendisiyle aynı ismi taşıyan mahallededir¹¹⁷⁶. Mahallenin ve mescidin ismi, Seki Hamamı'nın önünde bulunan Sekiz Çeşme'den dolayı zamanla Sekiçeşme'ye dönüşmüştür. Vakıf kayıtlarında ve *Hurufat Defterleri*'nde Sekiz Çeşme olarak geçmektedir¹¹⁷⁷.

3.66.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Sekiçeşme Mahalle Mescidi, herhangi bir şahıs ismi ile anılmadığına bakılırsa mahallenin hayırseverleri tarafından inşa edilmiş olmalıdır. 881/1476 ve 888/1483 tarihli tahrirlerde hakkında bilgi bulunmamaktadır. 937/1530'daki tahrirde; “*Vakf-ı Mescid-i Sekiz Çeşme*” olarak tespit edildiğine¹¹⁷⁸ göre en geç XV. yüzyılın sonları veya XVI. yüzyılın başlarında yaptırılmış olmalıdır.

3.66.3. Mimari Yapısı

Günümüzde mevcut olmayan Sekiçeşme Mahalle Mescidi'nin mimari yapısı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ayakta kalamadığına bakılırsa dönemin ve yörenin mescit mimarisine uygun olarak kerpiç ve taş malzemeden, tek mekânlı olarak geleneksel yöntemlerle yaptırılmış olmalıdır.

3.66.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Sekiçeşme Mahalle Mescidi'nin vakfiyesi hakkında şimdilik bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak vakfının birtakım gayrimenkulleri bulunmaktaydı. 937/1530 tarihli tahrirde göre değişik yerlerde bulunan toplam iki bağ ile dört zemin vakfın gayrimenkulleri arasında idi¹¹⁷⁹.

Sekiçeşme Mahalle Mescidi'nin vakıfları XVI. yüzyıl başlarında artış göstermiştir. Buna göre Lârende'de üç dükkân, Koy köyü ve Körmud Değirmeni civarındaki bağlar, Mut'a yakın beş kıta zemin, Fisandon köyü yakınlarındaki iki kıta zemin, Mescit yakınındaki zemin ve fırın vakfın gayrimenkulüydü¹¹⁸⁰.

¹¹⁷⁵ VAD, no. 561, s. 23; no. 569, s. 11-12; no. 559, s. 3, 4, 11; no. 561, s. 8; no. 563, s. 6; no. 1139, s. 322; no. 1154, s. 12; no. 1147, s. 254; no. 1148, s. 18.

¹¹⁷⁶ VAD, no. 558, s. 173.

¹¹⁷⁷ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 643.

¹¹⁷⁸ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 122.

¹¹⁷⁹ Aynı yer.

¹¹⁸⁰ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 142.

3.66.5. Görevlileri

Sekiçeşme Mahalle Mescidi'ne görevli atamaları tespit edilmiştir. Bunların başında imamlar gelmekte olup bunlar aynı zamanda müteveli olarak vakfın işlerini yürütmüşlerdir. Tespit edilen en eski kayıt, yukarıda geçen XVI. yüzyıl başlarına ait tahrirdir. Buna göre mescidin imamı ve vakfın mütevellisi Mümin oğlu Halil Fakih idi.

İncelenen dönemde de mescide imam ve müteveli kadrolarına atamalar düzenli olarak devam etmiştir¹¹⁸¹.

3.67. Seydi Bey Mescidi

3.67.1. Adı ve Yeri

Seydi Bey Mescidi, Karaman kent merkezinde, Küçükdede Mahallesi'nde bulunuyordu¹¹⁸².

3.67.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Seydi Bey Mescidi'nin banisi, adından da anlaşıldığı gibi kimliği tespit edilemeyen Seydi Bey'dir. Mabede ait en eski kaydın tarihi Zilhicce 1179/Mayıs-Haziran 1766'dır¹¹⁸³. Buna göre XVIII. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş olmalıdır.

3.67.3. Mimari Yapısı

Seydi Bey Mescidi günümüzde mevcut olmayıp mimari yapısı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ayakta kalamadığına bakılırsa yörenin mescit mimarisine uygun olarak kerpiç ve taş malzemeden, klasik yöntemlerle yaptırılmış olmalıdır.

3.67.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Seydi Bey Mescidi'nin vakfiyesi ve vakıfları ile ilgili şimdilik bir belgeye ulaşılamamıştır. Yapılan müteveli atamalarından mescide gelir getiren vakıflarının olduğu anlaşılmakla birlikte bunların neler olduğu bilinmemektedir.

3.67.5. Görevlileri

Seydi Bey Mescidi'ne ele alınan dönemde imam¹¹⁸⁴ ve müteveli¹¹⁸⁵ atamaları tespit edilmiştir. Evahir-i Zilhicce 1179/31 Mayıs-08 Haziran 1766 tarihindeki ilk atamalar imam kadrosuna aittir.

¹¹⁸¹ KARŞS, no. 277, s. 57; no. 558, s. 173; no. 1147, s. 251; *Karaman Temettüat Defteri*, s. 354.

¹¹⁸² KARŞS, no. 305, s. 189; VAD, no. 1147, s. 252.

¹¹⁸³ KARŞS, no. 289, s. 18.

¹¹⁸⁴ KARŞS, no. 290, s. 156; VAD, no. 561, s. 15; no. 1147, s. 252-253, 262; no. 1150, s. 1; no. 1154, s. 11;

¹¹⁸⁵ VAD, no. 569, s. 19; no. 1147, s. 253.

3.68. Seyit Hüseyin Zaviye Mescidi

3.68.1. Adı ve Yeri

Seyit Hüseyin Zaviye Mescidi belgelerde, “...*Seyyid Hüseyin Zâviyesi derûnunda olan mescid*”¹¹⁸⁶ şeklinde zikredilmiştir. Bu durumda Seyit Hüseyin Zaviyesi’nin içinde onun bir bölümünü oluşturan mescit, Karaman’ın Zaviye Mahallesi’nde bulunuyordu¹¹⁸⁷.

3.68.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Seyit Hüseyin Zaviye Mescidi’nin banisi belgelerden anlaşıldığına göre Karaman’da faaliyet gösteren mutasavvıflardan biri olan Seyit Hüseyin idi¹¹⁸⁸. Mescide en erken tarihli atama, 1121/1709-1710’da olduğuna göre en geç XVII. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmış olmalıdır.

3.68.3. Mimari Yapısı

Seyit Hüseyin Zaviye Mescidi günümüzde mevcut değildir. Ayakta kalamadığına bakılırsa yöredeki diğer tarikat yapılarında olduğu gibi kerpiç ve taş malzemeden geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş, üzeri de toprak damla örtülmüş olmalıdır.

3.68.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Seyit Hüseyin Zaviye Mescidi’nin vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte zaviye ve mescidinin idamesini sağlayacak vakıfları mevcuttu. Nitekim Karaman yakınlarındaki bir mezar, 24 Zilhicce 1252/1 Nisan 1837 tarihinde Seyit Hüseyin Zaviye Mescidi’nin vakfıydı. Buradan elde edilen öşür ve icar gelirleri zaviye ve müstemilatına harcanıyordu¹¹⁸⁹.

3.68.5. Görevlileri

Seyit Hüseyin Zaviye Mescidi’ne görevli atamaları yapılmış olup ilk atamalar imam kadrosuna aittir¹¹⁹⁰.

Seyit Hüseyin Zaviye Mescidi’ne mütevellî ataması da yapılmıştır. Günlük bir akçe ücret ile mütevellî olan Seyit Yakup’un vefatı üzerine yerine atanan Derviş Halife, beratını zayi edince yeni bir berat talebinde bulunmuş, bunun üzerine 12 Cemaziyelevvel 1121/20 Temmuz 1709 tarihinde yeni bir berat çıkartılmıştır¹¹⁹¹. Bunların dışında farklı mütevellî ve nazır atamaları incelenen dönem boyunca devam etmiştir¹¹⁹².

¹¹⁸⁶ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 28, s. 19; *KARŞŞ*, no. 297, s. 198; *VAD*, no. 1155, s. 10.

¹¹⁸⁷ *VAD*, no. 569, s. 12.

¹¹⁸⁸ BOA, *İE. EV*, Dosya no. 50, Gömlek no. 5571.

¹¹⁸⁹ BOA, *EV. d*, Dosya no. 9517.

¹¹⁹⁰ *KARŞŞ*, no. 297, s. 198; *VAD*, no. 562, s. 14; no. 569, s. 12; BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 28, s. 19.

¹¹⁹¹ BOA, *İE. EV*, Dosya no. 50, Gömlek no. 5571.

¹¹⁹² BOA, *C. EV*, Dosya no. 200, Gömlek no. 9968; *VAD*, no. 1131, s. 109. Günlük dört akçe ücretle nazır olarak görevlendirilen Ebubekir Efendi aynı zamanda bir müderris idi *VAD*, no. 1155, s. 10.

3.69. Sinanüttin/Sinan Bey Mescidi

3.69.1. Adı ve Yeri

Sinanüttin/Sinan Bey Mescidi, 888/1483'te "*Mescid-i Sinan Bey bin Hâcî İsmail*" olarak tespit edilmiştir¹¹⁹³. Mescit, Sekiçeşme Mahallesi'nde Kemeraltı olarak bilinen mevkide bulunuyordu¹¹⁹⁴.

3.69.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Sinanüttin Mescidi'nin banisi Sucu Hacı İsmail oğlu Sinanüttin'dir¹¹⁹⁵. 1476 tahririnde adı geçmeyen mabetle ilgili ilk bilgiler, 888/1483 tahririnde mevcuttur¹¹⁹⁶. Öyle ise 1476'dan hemen sonra inşa edilmiş olmalıdır.

3.69.3. Mimari Yapısı

Sinanüttin Mescidi günümüze kadar ayakta kalamamıştır. Bu nedenle mabedin, dönemin mahalle mescitlerinde görüldüğü gibi klasik yöntemlerle inşa edilmiş, toprak dam örtülü küçük bir mahalle mescidi olduğu düşünülebilir.

3.69.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Sinanüttin Mescidi'ne ait bir vakfiyenin olduğu 888/1483 tarihli vakıf tahriri sırasında tespit edilmiştir¹¹⁹⁷. Ancak bu vakfiyenin günümüzde nerede olduğu bilinmemektedir.

Sinanüttin Mescidi Vakfı'na ait gayrimenkuller mevcut olup 1483'te Lârende yakınlarındaki Fani Vadisi'nde bulunan İlasun mezarının öşrü vakfa ait idi¹¹⁹⁸. Vakıf gayrimenkullerinin XVI. yüzyılın başlarında arttığı görülmektedir. Nitekim Kılbasan köyünde bir dönüm zemin ile mescit yakınlarında bulunan bazı evler gayrimenkulleri arasına girince vakıfların geliri toplam 1.230 akçeye yükselmiştir¹¹⁹⁹. Bunun dışında vakıf gayrimenkullerinin, XVI. yüzyılın ikinci çeyreğinde de gözlenmektedir. Bunlar, Konya'ya tabi Mahmut mezarının ¼ hissesi, Virancık köyünde bulunan arazinin ¼ hissesi ile Tanrıvermiş köyündeki bazı yerlerdir¹²⁰⁰. Evahir-i Safer 940/11-19 Eylül 1533'te ise Mütevellî Musa Halife'nin kontrolünde vakfın 1.280 akçesi mevcuttu¹²⁰¹.

3.69.5. Görevlileri

Sinanüttin Mescidi'ne incelenen dönemde görevli atamaları yapılmış olup XVI. yüzyıla başlarına ait vakıf tahririne göre ilk atamalar; "*cihet-i te'zîn*" denilen müezzinlik

¹¹⁹³ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 86.

¹¹⁹⁴ BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 34, s. 112; VAD, no. 563, s. 7; no. 1128, s. 215.

¹¹⁹⁵ BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 34, s. 112.

¹¹⁹⁶ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 86.

¹¹⁹⁷ Aynı yer.

¹¹⁹⁸ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 86.

¹¹⁹⁹ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 141.

¹²⁰⁰ Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman, s. 120.

¹²⁰¹ KARŞS, no. 324, s. 121.

kadrosuna yapılmıştır. Bu göreve atananlar öşrün “*humsu*”nu yani beşte birini alıyorlardı¹²⁰². Mescide incelenen dönemde de müezzinler atanmış olup Ali oğlu Seyit Hafız Ahmet’in feragat etmesiyle yerine Ali oğlu Ali, 04 Safer 1115/19 Haziran 1703 tarihinde tayin edilmiştir¹²⁰³.

Sinanüttin Mescidi’nin imam kadrosuna da atamalar yapılmıştır¹²⁰⁴. Bunun dışında mescide cüzhan, müteveli ve nazır atamaları yapılmış olup tayinler, XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam etmiştir¹²⁰⁵.

3.70. Sofular Mescidi

3.70.1. Adı ve Yeri

Sofular Mescidi, Lârende kent merkezindeki eski mahallelerden olan Şeyhler Mahallesi’nde idi¹²⁰⁶.

3.70.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Sofular Mescidi’nin banisi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İsmine bakılırsa tasavvufî ilgisini bulunan kişilerce inşa edilmiş olmalıdır. Mescitle ilgili tespit edilebilen ilk atama kaydı, Şevval 1181/Şubat-Mart 1768 tarihlidir. Buna göre XVIII. yüzyılın ilk yarısında yaptırıldığı söylenebilir.

3.70.3. Mimari Yapısı

Sofular Mescidi günümüze kadar ayakta kalamadığına göre mabet, kerpiç-taş malzemeden, toprak damlı olarak klasik yöntemlerle inşa edilmiş, küçük bir mahalle mescidi olmalıdır.

3.70.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Sofular Mescidi’nin vakfiyesi ve vakıfları ile ilgili herhangi bir bilgiye şimdilik ulaşılamamıştır. İncelenen dönemde müteveli ataması yapılmadığından mescidin görevli ücretleri ile diğer ihtiyaçlarının Şeyhler Mahallesi sakinleri tarafından karşılandığı söylenebilir.

3.70.5. Görevlileri

Sofular Mescidi’ne Şevval 1181/Şubat-Mart 1768 tarihinden sonra görevli atamaları yapılmış olup bunlar imam kadrosuna aittir. Görevli atamaları XX. yüzyılın başlarına kadar düzenli olarak devam etmiştir¹²⁰⁷.

¹²⁰² *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 141.

¹²⁰³ *VAD*, no. 562, s. 17.

¹²⁰⁴ *KARŞS*, no. 281, s. 71; *VAD*, no. 1091, s. 249; no. 1119, s. 377.

¹²⁰⁵ *KARŞS*, no. 297, s. 246; no. 322, s. 95; no. 324, s. 121; *VAD*, no. 563, s. 7, 18; no. 562, s. 11, 13, 18-19; no. 1091, s. 249; no. 1128, s. 215; no. 1139, s. 322; no. 1154, s. 13; *BOA, Karaman Ahkâm Defteri*, no. 34, s. 112.

¹²⁰⁶ *VAD*, no. 563, s. 10. Lârende’deki gayrimüslim nüfusun çoğu bu mahallede oturuyordu. *KARŞS*, no. 290, s. 65; no. 297, s. 301; no. 305, s. 187; no. 305, s. 260.

3.71. Şahruh Mahalle Mescidi

3.71.1. Adı ve Yeri

Şahruh Mahalle Mescidi'nin, Karaman kent merkezinde kendisiyle aynı adı taşıyan mahallede bulunduğu arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.

3.71.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Şahruh Mahalle Mescidi'nin banisi hakkında bilgi verecek bir belge veya kitabe bulunmamaktadır. Mescide ait ulaşılabilen en eski belge, Zilhicce 1140/Temmuz-Ağustos 1728 tarihli¹²⁰⁸. Bu durumda mescit XVII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olmalıdır.

3.71.3. Mimari Yapısı ve Onarımları

Şu anda ayakta bulunmayan Şahruh Mahalle Mescidi'ni yıkılmadan önce Konyalı görmüş; geleneksel yöntemlerle kerpiç ve taş malzemeden yapılan mescidin 1288/1871-1872 tarihinde tamir edildiğini gösteren bir kitabesi bulunduğu yazmıştır. Mabet, 1944 yılında kadro dışı bırakılarak bir şahsa satılmış, 1965 yılında ise tamamen yıktırılarak yerine evler yaptırılmıştır¹²⁰⁹.

3.71.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Şahruh Mahalle Mescidi'nin vakfiyesi ve vakıfları ile ilgili herhangi bir bilgiye şimdilik ulaşılamamıştır. Mabedin görevli ücretleri ile diğer ihtiyaçları Şahruh Mahallesi sakinleri tarafından karşılanmış olmalıdır.

3.71.5. Görevlileri

Şahruh Mahalle Mescidi'ne ait ulaşılabilen bir adet atama belgesi bulunmaktadır. Buna göre Zilhicce 1140/Temmuz-Ağustos 1728 tarihinde imamı olmadığı için günlük bir akçe ücretle Mehmet Halife, Lârende Naibi Seyit Hüseyin'in arzı üzerine beratla tayin edilmiştir¹²¹⁰.

3.72. Şam Pazarı Mahalle Mescidi

3.72.1. Adı ve Yeri

Şam Pazarı Mahalle Mescidi, aynı isimli mahallede bulunuyordu¹²¹¹. Kalenin yakınında, güneydoğuya açılan Şam Kapısı'nın bulunduğu mahallede yer alan mescit, bazı

¹²⁰⁷ KARŞS, no. 293, s. 457; VAD, no. 558, s. 167; no. 1154, s. 12; VAD, no. 569, s. 9, 12, 18/1, 18/2, 175; no. 563, s. 10; no. 1149, s. 3; no. 1150, s. 6; no. 1155, s. 10.

¹²⁰⁸ VAD, no. 1139, s. 322.

¹²⁰⁹ Karaman Tarihi, s. 351.

¹²¹⁰ VAD, no. 1139, s. 322.

¹²¹¹ KARŞS, no. 285, s. 95.

kayıtlarda Şam Mahallesi veya Şamzade Mahallesi'nde olarak da geçmektedir. Bugün bulunduğu mahallenin ismi Sekiçeşme olarak isimlendirilmektedir¹²¹².

3.72.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Şam Pazarı Mahalle Mescidi, ismine bakılırsa mabede duyulan ihtiyaçtan dolayı mahalleliler tarafından inşa edilmiş olmalıdır. İnşa tarihini aydınlatacak bir belge bulunmamakla birlikte tespit edilebilen en eski berat kaydının, 21 Şevval 1115/27 Şubat 1704 tarihine ait olması¹²¹³ XVII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiğini göstermektedir.

3.72.3. Mimari Yapısı ve Müstemilatı

Şam Pazarı Mahalle Mescidi, günümüze kadar orijinal haliyle gelemese de 1952 yılında eski dokusu bozularak yerine Boyahane ismini taşıyan bir cami yaptırılmıştır¹²¹⁴.

3.72.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Şam Pazarı Mahalle Mescidi'nin vakfiyesi hakkında henüz bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte mabedin ayakta kalabilmesi için vakıflar oluşturulduğu bilinmektedir. XVI. yüzyılda bu vakıfların durumu şöyleydi: Çakılıca ve İlisira köyünde birer dönüm tarla, Haddadlar Çarşısı'nda yedi adet dükkân, cami yakınında üç adet dükkân yeri ile üç adet harap dükkân¹²¹⁵.

3.72.5. Görevlileri

Şam Pazarı Mahalle Mescidi'ne görevli atamaları tespit edilmiş olup ilk tayinler imam kadrosuna yapılmıştır¹²¹⁶. İmam atamaları, XX. yüzyıl başlarına kadar devam etmiştir¹²¹⁷.

Şam Pazarı Mahalle Mescidi'nin diğer görevli kadrosunu mütevelliler teşkil ediyordu. Vakfının mütevellisi olmadığı için Cemaziyelevvel 1139/Aralık 1726'da Osman Halife, beratla atanmıştır¹²¹⁸. Atamalar, incelenen dönem boyunca sürdürülmüştür¹²¹⁹.

¹²¹² Tapuda 32-24 B pafta, 522 (1902) ada, 1 (5) parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 24.08.1990 tarih ve 813 nolu kararı ile tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, "Boyahane Camii", Klasör no. 12.

¹²¹³ KARŞS, no. 297, s. 197.

¹²¹⁴ Bu yeni yapı dikdörtgen planlı olup mabede batı cephede yer alan bir kapıdan girilmektedir. Girişin güneyinde harim, kuzeyinde ise son cemaat yeri bulunmaktadır. İç mekânın tamamı değişik renklerde yağlı boya ile boyanmıştır. Duvarları kerpiçten olup çatısı kiremit örtülüdür. Küçük minareli ve korkuluklu şerefesi olan mabedin önündeki su kuyusu, enkaz ile doldurularak kaldırılmıştır Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 272; Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü, "Boyahane Camii", Dosya no. 70-00-124

¹²¹⁵ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 165.

¹²¹⁶ KARŞS, no. 297, s. 197; VAD, no. 1131, s. 107, 110.

¹²¹⁷ KARŞS, no. 285, s. 95; VAD, no. 561, s. 10, 23; no. 562, s. 15; no. 563, s. 6, 10; no. 569, s. 10, 18; no. 560, s. 151; no. 559, s. 4, 6; no. 559, s. 4, 6.

¹²¹⁸ VAD, no. 1128, s. 215.

¹²¹⁹ VAD, no. 561, s. 11; no. 563, s. 9.

3.73. Taş Mescit

3.73.1. Adı ve Yeri

Belgelerde adı geçen Taş Mescit, Fenari Mahallesi'nde idi¹²²⁰. Yapısında kullanılan taş malzeme sebebi ile bu isimle adlandırılmış olmalıdır.

3.73.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Taş Mescit'in banisi, Rebiyülahir 1122/Mayıs-Haziran 1710 tarihli bir belgede geçen, "...Fenârî Mahallesi'nde Kadioğlu binâsı Taş Mescid..."¹²²¹ ibaresine göre Kadioğlu isimli bir şahıstır. Erken dönem Osmanlı vakıf tahrirlerinde ismi geçmeyen mescitle ilgili en erken belge, Rebiyülahir 1122/Mayıs-Haziran 1710 tarihli bir *Hurufat* kaydıdır. Buna göre mescit, XVII. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmış olmalıdır.

3.73.3. Mimari Yapısı ve Onarımları

Şu anda ayakta olmayan Taş Mescit adından da anlaşıldığı gibi kesme taş malzemeden inşa edilmiş olmalıdır. XX. yüzyılın başlarına kadar birçok onarımla gelebilmiştir. Rebiyülahir 1325/Mayıs-Haziran 1907 tarihli bir kadı sicilinde; "...Fenârî Mahallesi'nde vâki' ashâb-ı hayrın binâ ve ihyâ-kerdesi olan Taş Mescid..."¹²²² şeklinde kaydedildiğine göre kullanılamayacak durumda olan mescit, mahallenin hayırseverleri tarafından XX. yüzyıl başlarında tekrar ihya ve inşa edilmiştir.

3.73.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Taş Mescit'in vakfiyesi ile ilgili bir malumata henüz ulaşamamıştır. Fakat mescidin gelir getiren vakıfları olduğu bilinmektedir. 1260/1844-1845'te mescidin yarım dönüm boyalık tarlası vardı¹²²³.

3.73.5. Görevlileri

Taş Mescit'e incelenen dönemde düzenli olarak imam atamaları yapılmıştır. Günlük bir akçe ücretle imamlık yapmakta olan Nasuh'un beratı, Rebiyülahir 1122/Mayıs-Haziran 1710 tarihinde yenilenmiştir¹²²⁴. Atamalar bundan sonra da düzenli olarak devam etmiştir¹²²⁵.

3.74. Türkoğlu Mescidi

3.74.1. Adı ve Yeri

Türkoğlu Mescidi belgelerde "*Türk*"¹²²⁶ Mescidi olarak da geçmektedir. Lârende/Karaman kent merkezi, Hacı Celal Mahallesi'nde bulunuyordu¹²²⁷.

¹²²⁰ VAD, no. 569, s. 22.

¹²²¹ VAD, no. 1131, s. 105.

¹²²² KARŞS, no. 322, s. 67.

¹²²³ Karaman Temettüat Defteri, s. 430.

¹²²⁴ VAD, no. 1131, s. 103.

¹²²⁵ VAD, no. 558, s. 172; no. 561, s. 16; no. 563, s. 10; no. 569, s. 22; no. 1131, s. 105; no. 1147, s. 264; no. 1154, s. 13; no. 1155, s. 9.

3.74.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Türkoğlu Mescidi'nin banisi ve yapım tarihi hakkında bir belgeye henüz rastlanmamıştır. Adından Türkoğlu lakaplı biri tarafından inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ulaşılabilen ilk kayıt, Ramazan 1152/Aralık 1739 tarihli imam değişimine ait bir belgedir¹²²⁸. Bundan yola çıkarak mabedin, en geç XVIII. yüzyıl başlarında inşa edildiği söylenebilir.

3.74.3. Mimari Yapısı

Türkoğlu Mescidi, günümüzde mevcut olmayıp¹²²⁹ mimari yapısı ile ilgili bir belgeye şimdilik rastlanmamıştır. Ayakta kalamadığına bakılırsa birçok küçük mahalle mescidi gibi kerpiç ve moloz taş malzemeden, toprak damlı olarak inşa edilmiş, bu yüzden de yıkılmıştır.

Günümüzde Karaman'ın Ali Şahane Mahallesi'nde 1970 yılında Şerafettin Karabacak tarafından betonarme olarak yaptırılan Türkoğlu/Okkacılar Camii'nin¹²³⁰ incelenen mescit ile alakası bulunmamaktadır.

3.74.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Türkoğlu Mescidi'nin vakfiyesine henüz rastlanmamakla birlikte vakfına yapılan müteveli atamaları, giderlerinin karşılanması için kurulmuş bir vakfının mevcut olduğunu göstermektedir. Lakin bu vakıfların neler olduğu bilinmemektedir.

3.74.5. Görevlileri

Türkoğlu Mescidi'ne değişik tarihlerde görevli atamaları gerçekleştirilmiştir. Bunların başında Ramazan 1152/Aralık 1739 tarihinden itibaren imam kadrosuna yapılan atamalar gelmektedir.

Türkoğlu Mescidi'nin vakfına Muharrem 1163/Aralık-Ocak 1749-1750'den itibaren müteveli atamaları da olmuştur¹²³¹. Yapılan görevli tayinleri incelenen dönem boyunca düzenli olarak devam etmiştir¹²³².

3.75. Veli Bey Mescidi

3.75.1. Adı ve Yeri

Veli Bey Mescidi, belgelerde “*“Bey binâsı mescid”*¹²³³ olarak da geçmekte olup Lârende'nin eski yerleşim yerlerinden Kale/Hisar Mahallesi'nde idi¹²³⁴.

¹²²⁶ VAD, no. 1126, s. 121; no. 1146, s. 2.

¹²²⁷ KARŞS, no. 297, s. 203.

¹²²⁸ VAD, no. 1103, s. 105.

¹²²⁹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 330.

¹²³⁰ Komisyon, “Karaman Merkez İlçe Raporu”, (Mevlana Kalkınma Ajansı), Karaman 2014, s. 19.

¹²³¹ VAD, no. 1126, s. 121; no. 1103, s. 105.

¹²³² KARŞS, no. 297, s. 203; VAD, no. 562, s. 4, 9; no. 569, s. 20; no. 1149, s. 6, 51.

¹²³³ VAD, no. 560, s. 149; no. 569, s. 9.

¹²³⁴ VAD, no. 561, s. 22.

3.75.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Veli Bey Mescidi'nin banisi, isminden anlaşılaçağı üzere Veli Bey'dir. 1476 ve 1483 yıllarında Karaman'a ait vakıflar arasında bu mabetten bahsedilmemektedir. Mescide ait en eski kayda ise XVI. yüzyıl başlarına ait olan *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'nde rastlanmaktadır¹²³⁵. Bu sebeple en geç XV. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olmalıdır.

3.75.3. Mimari Yapısı

Veli Bey Mescidi ayakta olmadığından mimari yapısı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte mabedin günümüze ulaşmamasından hareketle kerpiç ve taş malzemeden klasik yöntemlerle küçük bir mahalle mescidi olarak yaptırıldığı düşünülebilir.

3.75.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Veli Bey Mescidi'nin vakfiyesine ait bilgilere şimdilik ulaşılammıştır. Fakat mescide gelir getiren bir kısım gayrimenkulleri bulunuyordu. XVI. yüzyılın başlarına ait olan *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'ne göre bu vakıflar şunlardır: Kale yanında bir dönüm yer, Çömlekçi Vadisi'nde bir ev, mescidin yanında bir değirmen ile Gürcü köyünün 1/3 öşrü¹²³⁶. Vakfın 1195/1780-1781 senesinde ise toplam 107 kuruş parası ile hamam yakınında bir dönüm arsası ve hisar civarında iki dönüm bahçesi bulunuyordu¹²³⁷.

3.75.5. Görevlileri

Veli Bey Mescidi'ne daha XVI. yüzyılın ilk yarısından itibaren değişik kadrolara atamalar yapılmıştır. İlk tayinler imam kadrosuna yapılmış olup bunlar aynı zamanda mütevellilik de yapıyorlardı. Nitekim XVI. yüzyılın başında İmam olan Kemal, aynı zamanda müteveli idi¹²³⁸. Ele alınan dönemde de imam ve müteveli atamaları düzenli olarak devam etmiştir¹²³⁹.

4. DİĞER CAMİ VE MESCİTLER

Karaman'da yukarıda ayrı başlıklar altında incelenen cami ve mescitlerin dışında da mabetler bulunuyordu. Ancak bunlarla ilgili sınırlı sayıda belge tespit edilmiştir. Bu kısımda; incelenen dönemde faal olup belgelere yansıyan fakat hakkında çok az bilgi bulunan cami ve mescitler, aşağıda alfabetik sıraya göre incelenecektir.

¹²³⁵ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 151.

¹²³⁶ *Aynı yer.*

¹²³⁷ *KARŞS*, no. 305, s. 285.

¹²³⁸ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 151.

¹²³⁹ *KARŞS*, no. 293, s. 425; no. 297, s. 156; no. 297, s. 156; *VAD*, no. 560, s. 149; no. 561, s. 22, 25; no. 569, s. 9, 10, 13; no. 1103, s. 111; no. 1126, s. 122; no. 1131, s. 109; no. 1145, s. 2; no. 1146, s. 6; no. 1147, s. 254; no. 1150, s. 4; no. 1154, s. 11.

4.1. Abdürrezzak Camii

Günümüzde bulunduğu yer; Çeltekk Mahallesi, Gufrani Caddesi¹²⁴⁰ olan mabedin banisi Abdürrezzak Efendi'dir. XIX. yüzyılda faal olan cami yenilenerek günümüze kadar gelmiştir. Eski şekli ile kerpiç ve moloz taştan yapılmış mabet, ahşap minareli ve toprak damlı idi¹²⁴¹. Yapı, Konya Kültür Varlıkları Bölge Kurulu tarafından tarihî eser olarak tescil edilmemiştir. 1264/1847-1848 tarihinde Abdürrezzak ve Alaca Mescit Camii'nin ortak mütevellisi Şeyh Akif Efendi idi. 1264/1847-1848 senesinde caminin öşür gelirleri 90 akçe olarak tespit edilmiş; bunun 40 akçesi caminin bakım, onarım ve temizlik giderlerine, 50 akçesi ise aydınlatma giderlerine harcanmıştır¹²⁴². 1995 yılında betonarme olarak dikdörtgen bir planda, minaresiz ve kiremit çatılı olarak yeniden inşa edilmiştir.

4.2. Derelioğlu Mescidi

Derelioğlu Mescidi, Kavşıt Mahallesi'nde bulunuyordu. Mabede ait tek belge Safer 1202/Kasım-Aralık 1787 tarihlidir. Bu durumda mescit, XVIII. yüzyılda faal idi. Mescidin imamı olmadığından ücretsiz olarak imamlık yapmak koşulu ile Seyit Ali tayin edilmiştir¹²⁴³. Bu tarihten sonra mescitle ilgili bir belgeye ulaşamadığına göre XIX. yüzyılda yıkılmış olmalıdır.

4.3. Fenari Hamamı Mescidi

Fenari Hamamı Mescidi, Molla Fenari Mahallesi'nde, Evliya Çelebi'nin eserinde bahsettiği söz konusu hamamın¹²⁴⁴ bitişiğinde idi. Adından da anlaşılacağı üzere Ankara Savaşı'ndan (1402) kısa bir süre sonra Karaman'a gelmiş, 10 yıl kadar burada kalarak müderrislik yapmış olan meşhur Osmanlı âlimi Molla Fenari¹²⁴⁵ tarafından XV. yüzyılın ilk yarısında Karamanoğulları Dönemi'nde yaptırılmış olmalıdır. Lârende'de Fenari Hamamı Mescidi dışında aynı şahsın adını taşıyan birer medrese ve mescit daha bulunmakta¹²⁴⁶ olup bunlar ilgili yerlerde incelenmiştir.

Günümüze kadar ulaşamayan Molla Fenari Hamamı Mescidi'nin vakfiyesi ve vakıfları bilinmemektedir. Görevlileri ile ilgili rastlanılan tek belge, 1161/1748 tarihli imam atamasına dair bir kayıttır. Buna göre mescidin imamı Mehmet vefat ettiğinden yerine Halil,

¹²⁴⁰ Mevlâna Kalkınma Ajansı, *Karaman Merkez İlçe Raporu*, Karaman 2014, s. 18.

¹²⁴¹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 181.

¹²⁴² BOA, EV. d. Gömlek no. 13564.

¹²⁴³ VAD, no. 1155, s. 11.

¹²⁴⁴ *Seyahatnâme*, IX, s. 159.

¹²⁴⁵ Aydın, *aynı madde*, s. 245-246.

¹²⁴⁶ KARŞS, no. 293, s. 578; VAD, no. 2180, s. 6; no. 1154, s. 11.

beratla tayin edilmiştir¹²⁴⁷. Hakkında bundan sonra kayda rastlanamayan bu mescidin, XIX. yüzyılda yıkıldığı düşünülebilir.

4.4. Hacı Derviş Mescidi

Osmanlı tahrirlerinde geçmeyen Hacı Derviş Mescidi'ne ait tek kayıt, Ramazan 1149/Ocak-Şubat 1737 tarihli'dir. Buna göre XVIII. yüzyılda faaldi. Günlük bir akçe ücretle imam olan Mehmet Halife, elindeki beratı Lârende Kadısı'na teslim ederek görevinden feragat ettiğini bildirmiş, bunun üzerine Seyit Yahya ve Seyit Salih, imam olarak atanmışlardır¹²⁴⁸. Bu tarihten sonra mescitle ilgili herhangi bir belgeye ulaşılamadığına göre XIX. yüzyılda yıkılmış olmalıdır.

4.5. Hacı Eyüp Mescidi

Hacı Eyüp Mescidi'nin adı Osmanlı vakıf tahrirlerinde geçmemektedir. Mabede ait bir belgede Çeltek Mahallesi'nde gösterilmiş ve Hacı Eyüp tarafından bina edildiği kaydedilmiştir. Buna göre günlük yarım akçe ücretle Recep 1188/Eylül-Ekim 1774 tarihinde atanan Mahmut'un beratı, padişah değişikliği sebebiyle 11 Recep 1203/07 Nisan 1789'da yenilenmiştir¹²⁴⁹. Mescitle ilgili başka bir belgeye ulaşılamadığına göre XIX. yüzyılda ortadan kalkmış olmalıdır.

4.6. Hacı Mehmet Mescidi

Hacı Mehmet Mescidi, Şeyhler Mahallesi'nde bulunmakta olup isminden de anlaşıldığı gibi Hacı Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Osmanlı Dönemi tahrirlerinde adı geçmemektedir. Yapılış tarihi tam olarak tespit edilemeyen mescide ait bir adet *Hurufat* kaydına göre imam olan Abdullah görevini terk ettiğinden görevden alınmış yerine İsa, Muharrem 1127/Ocak 1715 tarihinde beratla atanmıştır¹²⁵⁰. Buna göre mabet, XVIII. yüzyılın başlarında aktif durumda idi. Hakkında daha fazla kayda rastlanamayan bu mescidin XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra yıkıldığı düşünülebilir.

4.7. Hacı Ramazan Camii

Külhan Mahallesi'nde gösterilen¹²⁵¹ Hacı Ramazan Camii'nin banisi, adından anlaşıldığı gibi Hacı Ramazan adındaki bir hayırsever olmalıdır. Mabedin yapım tarihi bilinmemekle birlikte *Lârende Hurufat Defteri*'nde geçen Recep 1108/Ocak-Şubat 1697 tarihli bir belgeden hareketle XVII. yüzyıl ortalarında yaptırıldığı söylenebilir. Müteveli

¹²⁴⁷ VAD, no. 1148, s. 5.

¹²⁴⁸ KARŞS, no. 282, s. 48.

¹²⁴⁹ VAD, no. 1155, s. 3.

¹²⁵⁰ VAD, no. 1131, s. 52.

¹²⁵¹ VAD, no. 1140, s. 319.

olmaması sebebiyle Mehmet, bu göreve atanmıştır¹²⁵². Mescitle ilgili başka bir belgeye ulaşılamadığına göre XVIII. yüzyılda ortadan kalkmış olmalıdır.

4.8. Hatuniye Medrese Mescidi

Hatuniye Medresesi, mescit bölümüyle birlikte Ali Şahne Mahallesi'nde idi¹²⁵³. Banisi; Osmanlı Sultanı I. Murat'ın (1364-1389) kızı, Karamanoğlu Alaettin Ali Bey'in eşi Melek Hatun'dur¹²⁵⁴.

Hatuniye Medresesi bütünüyle kesme taştan simetrik bir planla yapılmıştır. Avlunun sağında ve solunda toplam sekiz adet medrese odası yer almaktadır¹²⁵⁵. Mescit olarak kullanılan ana eyvanın sağında kışlık dersane, solunda ise medreseyi yaptıran Melek Hatun'un türbesi olup medrese ve türbe ilgili bölümde incelenmiştir. İmam atamaları ele alınan dönem boyunca devam etmiştir¹²⁵⁶.

4.9. İzzet Efendi Mescidi

İzzet Efendi Mescidi, Hisar Mahallesi'nde bulunuyordu. Osmanlı vakıf tahrirlerinde buna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Mabetle ilgili tek belge, 07 Muharrem 1211/13 Temmuz 1796 tarihli imam atamasıdır. Buna göre günlük yarım akçe ücretle imam olan Seyit Hacı Mehmet vefat edince yerine oğlu Seyit Mehmet, Lârende Naibi Mehmet'in arızıyla atanmıştır¹²⁵⁷. Bu tarihten sonra mescitle ilgili herhangi bir belgeye ulaşılamadığına göre XIX. yüzyıl ortalarında yıkılmış olmalıdır.

4.10. Kasap Kerim Mescidi

Kasap Kerim Mescidi, Ali Şahne Mahallesi'nde idi. Osmanlı vakıf tahrirlerinde adı geçmemektedir. Ulaşılan tek belgeye göre nısf hisse imam ve müezzin olarak görev yapan Seyit Hasan, Seyit Ahmet ve Seyit Mehmet isimli kardeşlerden Seyit Ahmet, çocuksuz olarak vefat etmiş, hissesi diğer kardeşleri Seyit Hasan ve Seyit Mehmet'e, 1245/1829-1830 tarihinde Lârende Naibi Hafız Mehmet arzıyla merkezden gönderilen bir beratla devredilmiştir¹²⁵⁸. Bundan sonra mabetle ilgili bir kayda rastlanmadığına göre XIX. yüzyılın ikinci yarısında yıkılmış olmalıdır.

4.11. Kocabaş Camii

Kocabaş Camii belgelerde “*Kocabaş binâsı cami'i*” olarak geçtiğine bakılırsa Kocabaş isimli bir hayırsever tarafından yaptırılmış olmalıdır. Osmanlı vakıf tahrirlerinde adı

¹²⁵² VAD, no. 1140, s. 319.

¹²⁵³ KARŞS, no. 310, s. 16.

¹²⁵⁴ Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman, s. 43; BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 27, s. 82.

¹²⁵⁵ Totaysalgır, aynı eser, s. 33.

¹²⁵⁶ BOA, Karaman Şikâyet Defteri, no. 110, s. 259; KARŞS, no. 280, s. 14; VAD, no. 569, s. 3; no. 1131, s. 53; no. 1147, s. 101.

¹²⁵⁷ VAD, no. 562, s. 5.

¹²⁵⁸ VAD, no. 559, s. 3.

geçmeyen mabede ait ulaşılabilen 1222/1807-1808 tarihli bir adet *Hurufat* kaydına göre Hafız Mehmet'in oğulları Seyit Ahmet ve Seyit İbrahim isimli kardeşler, günlük on beş akçe ücret ile 22 Cemaziyelevvel 1222/28 Temmuz 1807 tarihinde hatip olarak atanmışlardır. Seyit İbrahim, mutasarrıf olduğu nısf hissesinden feragat edince yerine Mehmet Emin oğlu Hasan görevlendirilmiş, diğer hissenin Seyit Ahmet'te kalması şartıyla Zilhicce 1240/Temmuz-Ağustos 1825 tarihinde ayrı ayrı beratlar çıkartılmıştır¹²⁵⁹. Hakkında daha fazla kayda rastlanamayan bu mescidin XIX. yüzyılın ikinci yarısında yıkıldığı düşünülebilir.

4.12. Nalıncı Mescidi

Nalıncı Mescidi'nin ismine Osmanlı vakıf tahrirlerinde rastlanmamaktadır. Mabet, Cemaziyelevvel 1132/Mart-Nisan 1720 tarihli bir *Hurufat* belgesinde “*Na'lıncı Mescidi*” olarak geçmektedir. Buna göre vakfın nazırı Mehmet, aynı zamanda Ali Bey Mescidi'nin ve Say Mahallesi avarız vakfının mütevellisi olup beratsız olarak görev yaptığından adına bir berat düzenlenmiştir¹²⁶⁰. Buna göre mabet, XVIII. yüzyılda faal idi. Bundan sonra mescit hakkında bir kayda ulaşılamadığına göre XIX. yüzyılda yıkılmış olmalıdır.

4.13. Seyit Abdurrahman Efendi Mescidi

Seyit Abdurrahman Efendi Mescidi, adından da anlaşıldığı gibi Seyit Abdurrahman Efendi tarafından yaptırılmış olup Kirişçi Baba Mahallesi'nde bulunuyordu. Osmanlı vakıf tahrirlerinde adı geçmeyen mescitle ilgili *Hurufat Defterleri* ve *Lârende Kadı Sicilleri*'nde sınırlı sayıda belgeye ulaşılmış olup ulaşılabilen en eskisi 29 Rebiyülevvel 1219/8 Temmuz 1804 tarihlidir. Buna göre mescit, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında faal idi. Mescidin imamı olmadığından Feyzullah Halife, ücretsiz olarak beratla atanmıştır¹²⁶¹. Diğer bir belgeye göre ise Feyzullah Halife vefat etmiş, yerine oğlu Seyit Abdullah, 09 Zilhicce 1240/25 Temmuz 1825'te beratla imam olarak görevlendirilmiştir¹²⁶². Bundan sonra mabetle ilgili bir kayda rastlanmadığına göre XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra yıkılmış olmalıdır.

4.14. Süleyman Han Camii

Süleyman Han Camii'nin adından anlaşılabileceği üzere Osmanlı padişahı Süleyman Han tarafından inşa edilmiş olduğu söylenebilir. Ancak XVI. yüzyıl vakıf tahrirlerinde hakkında bilgi bulunmadığına göre bunun Kanuni olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Öyle ise II. Süleyman'ın saltanat döneminde (1687-1691) inşa edildiği ve bu adla anıldığı düşünülebilir. Bu camiyle ilgili *Lârende Hurufat Defterleri*'nde az sayıda belge

¹²⁵⁹ VAD, no. 563, s. 7.

¹²⁶⁰ VAD, no. 1131, s. 50.

¹²⁶¹ KARŞS, no. 293, s. 381; VAD, no. 561, s. 6.

¹²⁶² VAD, no. 563, s. 5.

bulunmaktadır. Caminin imam ve hatip kadrosu bulunmakta olup imamlar aynı zamanda hatiplik de yapıyorlardı. Safer 1156/Mart-Nisan 1743'te Osman Halife bu görevi yaparken dışarıdan Hafız Ebubekir, usulsüz bir şekilde kendi adına berat çıkartıp müdahalede bulunmuşsa da amacına ulaşamamıştır¹²⁶³.

4.15. Toraman Mescidi

Toraman Mescidi, Sakabaşı Mahallesi'ndedir. 999/1590 tarihli bir tamir kitabesi ile mimari detaylarından yola çıkarak XV. yüzyıla tarihlendirilen mescit hakkında vakıf tahrirlerinde bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte 1590'dan önce inşa edildiği söylenebilir. Birçok kez yenilenerek günümüze kadar gelebilen mabedin¹²⁶⁴ Toraman/Kazıklı köyünden vakıf gelirleri bulunuyordu¹²⁶⁵. Banisi ile ilgili bir bilgiye ise henüz ulaşamamıştır.

4.16. Yeni Kapı Mescidi

Yeni Kapı Mescidi, adından anlaşılacağı üzere Lârende Kalesi'nin Yeni Kapısı yakınında idi. Banisi tespit edilemeyen mescidin, 1169/1755-1756 tarihli arşiv kaydına bakılırsa XVIII. yüzyılın başlarında faaldi. Nitekim mabede ait 1169/1755-1756 tarihli belgeye göre Hisar Mahallesi'nden Fatma oğlu Hacı Mustafa ve Hacı Ömer tarafından kapatılıp samanlığa dönüştürülmüş, bunun üzerine mahalle sakinleri şikâyetlerini Karaman Valisi Melek Ahmet Paşa'ya iletmişlerdir¹²⁶⁶. Bundan sonra herhangi bir belgeye rastlanmadığına göre bu tarihten sonra mabet özelliğini kaybetmiş olmalıdır.

5. MUSALLA

Musalla; yerleşim yerinin veya mescidin biraz dışında bayram namazları ve yağmur duası gibi toplu ibadetlerin yapıldığı açık mekânlarla, yolcular için yapılan üstü açık mescitleri ifade etmektedir. Farsça olarak "*namazgâh*", Arapça olarak "*ıdgâh*" veya "*musallâ*" şeklinde ifade edilmiştir¹²⁶⁷. Halk arasında "*makbere*" de denilen bu yerlerde şehir halkı basit işlerini de görebiliyordu¹²⁶⁸. İslam tarihinde Hz. Peygamber'in Kubâ'da yaptığı ilk mescit, musallanın en eski örneğini oluşturmuş¹²⁶⁹, Hz. Peygamber iki bayramda da namazlarını bu musallada kılmıştır. Daha sonra Müslümanlar; bunu sünnet olarak devam

¹²⁶³ VAD, no. 1148, s. 18.

¹²⁶⁴ Dülgerler, *aynı eser*, s. 18.

¹²⁶⁵ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 359.

¹²⁶⁶ KARŞS, no. 286, s. 108.

¹²⁶⁷ Nebi Bozkurt, "Namazgâh", *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 357-358.

¹²⁶⁸ A. J. Wensinck, "Musalla", *İA*, VIII, İstanbul 1979, s. 674-675; Bozkurt, *aynı yer*.

¹²⁶⁹ Nesimi Yazıcı, "Din Hizmetleri Açısından Caminin Yeri ve Önemi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLVIII/2 (2007), s. 8.

ettirmişler¹²⁷⁰, hemen her yerleşim yerinin dışında, ferah bir mekânda musalla yaptırmışlardır.

Birer açık hava mescidi durumundaki musallaların önemli bir bölümü hazire veya mezarlıkların girişine veya tekke gibi yapıların avlusuna yapılmıştır¹²⁷¹. Buralarda, mihrap ve minber işlevi gören basitçe yapılmış yerler ile abdest almak için çeşme veya kuyu bulunurdu. Çoğunlukla zeminden biraz yükseltelen bu mescitlerin etrafı bir sütte ile çevrilirdi¹²⁷². Aşağıda Karaman’da da mevcut olan bir adet Musalla’ya ait bilgiler verilecektir.

5.1. KARAMAN ŞEHİRİ MUSALLASI

5.1.1. Adı ve Yeri

Karaman’da şehir merkezinin hemen dışında; ahalinin bayram, teravîh gibi toplu namazlarını kıldığı, belgelerde Musalla olarak geçen üstü açık ve etrafı basitçe kapatılmış bir ibadethane vardı. Yeri belgelerde açıkça zikredilmemekle birlikte Kirişçi Mahallesi’nde, Tabakhane mevkiinde bulunan ve günümüzde de “*Şehir Musallası*” olarak bilinen yer olmalıdır. Hâlen Musalla olarak kullanılan meydan, 2011 yılında Karaman Belediyesi tarafından parke taşla döşenmiş ve etrafı genişletilmiştir.

5.1.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Karaman’daki yöneticilerin ve reayanın desteği ile yaptırılan Musalla’ya, Ramazan 1180/Ocak-Mart 1767¹²⁷³ ile 14 Ramazan 1233/18 Temmuz 1818¹²⁷⁴ tarihleri arasında atamalar yapıldığına göre incelenen dönemde aktif bir ibadethane durumunda idi.

5.1.3. Mimari Yapısı

Karaman şehir merkezindeki Musalla’nın mimari yapısı hakkında herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Anadolu’daki diğer musallalarda olduğu gibi, kible tarafında basitçe bir mihrap veya dikili bir taş ile buraya namaz kılmaya gelenlerin ihtiyaçlarının karşılanması için bir çeşmeden müteşekkil olmalıdır.

5.1.4. Görevlileri

Karaman Musallası’na incelenen dönemde; bayram namazlarında halka namaz kıldırmak, vaaz ve nasihatte bulunmak için imam, hatip ve vaiz atanmıştır. Ramazan 1180/Ocak-Mart 1767 tarihinde Musalla’ya imam, vaiz ve nasîha ihtiyaç olmuş, bu görevler

¹²⁷⁰ Johs Pedersen, *aynı madde*, s. 14.

¹²⁷¹ Yavuz Tiryaki, “Namazgâh (Mimari)”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 359-360.

¹²⁷² Ernest Diez, “Musallâ (Mimari)”, *İA*, VIII, İstanbul 1979, s. 675-676; Hüdavendigar Akmaydalı, “Mihraplı ve Minberli Namazgâhlarımız”, *VD*, S. 23 (1995), s. 124.

¹²⁷³ *VAD*, no. 1147, s. 3.

¹²⁷⁴ *VAD*, no. 558, s. 11.

için ücretsiz olarak Seyit Ali oğlu Seyit Hacı Hafız tayin edilmiştir¹²⁷⁵. Daha sonraki yıllarda vaizlik konusu belgelerde yer almamakta, sadece imam-hatip atandığına işaret edilmektedir. Buna göre günlük bir akçe ücret ile Musalla'nın imam ve hatibi olan Şeyh Hacı Hafız, görevinden feragat etmiş ve elindeki beratı yetkililere teslim etmiştir. Bunun üzerine oğlu Şeyh Mehmet Efendi, Musalla'da Cemaziyelahir 1196/Mayıs-Haziran 1782 yılında imam ve hatip olarak görevlendirilmiştir¹²⁷⁶. Şeyh Mehmet Efendi de çocuksuz olarak vefat edince imtihan yapılmış, “*istihkākı zâhîr ve nümâyân olan*” Seyit Hacı Hasan Halife, 25 Safer 1204/14 Kasım 1789 tarihinde merkezden gönderilen beratla Musalla'ya imam ve hatip olarak atanmıştır¹²⁷⁷.

Musallaya XIX. yüzyılda da atamalar devam etmiştir. Bayram namazlarını kıldırmak aynı zamanda halka vaaz ve nasihatte bulunmak üzere ücretsiz olarak görev yapan Seyit Hacı Ömer'in vefat etmesi üzerine oğulları Seyit Mehmet, Seyit Ahmet Naim ve Seyit Abdullah kardeşler, yapılan imtihanda liyakatli oldukları tespit edilince 14 Ramazan 1233/18 Temmuz 1833 tarihinde beratla imam ve hatip olarak tayin edilmişlerdir¹²⁷⁸.

6. KARAMAN'DA TASAVVUF

6.1. TASAVVUF

Hız. Peygamberle başlayıp Dört Halife Dönemi (632-661) ile devam eden süreçte İslam Devleti'nin sınırları genişlemiş, Emevi (661-750) ve Abbasilerle (750-1258) yayılma devam etmiştir. Fetihler, Müslümanların maddi imkânlarını arttırmış fakat İslami ölçü ve prensipleri uygulamada dejenerasyonu da beraberinde getirmiştir. Bu durumu İslamiyet için tehlike olarak algılayanlar, dinî ölçüleri esas alan bir hayat tarzı oluşturmak amacıyla tasavvufa yönelmişlerdir. Başlangıçta kişisel teşebbüsler olarak ortaya çıkan bu akım zamanla kitleleri de etkisi altına alan ve kendine özgü kuralları olan bir disiplin hâline gelmiştir. Türklerin IX. yüzyılda İslamiyet'i kabulü ile sofilik Orta Asya'da hızla yayılmış, Malazgirt Savaşı'ndan sonra XIV. yüzyıla kadar devam eden Türk göçleri ile Anadolu'da tasavvufî hayat tarzının temelleri atılmıştır¹²⁷⁹. Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti olan Konya ve bunun hemen 100 km yakınında bulunan Lârende, dönemin ünlü mutasavvıflarını bölgeye çeken önemli birer kültür coğrafyası idi. Özellikle Mevlâna ve ailesinin Konya'dan önce bir müddet Lârende/Karaman'da kalması yine Yunus Emre ve ailesinin Horasan'dan gelip Lârende'de zaviyelerini kurmaları buradaki tasavvufî hayatı önemli ölçüde etkilemiştir.

¹²⁷⁵ VAD, no. 1147, s. 3.

¹²⁷⁶ VAD, no. 1147, s. 97; no. 558, s. 11.

¹²⁷⁷ VAD, no. 563, s. 1.

¹²⁷⁸ KARŞS, no. 295, s. 142; no. 569, s. 15.

¹²⁷⁹ Yusuf Küçükdağ, “Osmanlı Döneminde Konya'nın Tasavvufî Hayatına Kısa Bir Bakış”, *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya 2005, s. 355.

Donanımlı şeyh ve dervişlerin bu bölgedeki faaliyetleri mutasavvıfların dikkatini çekmiş, değişik tarikatlara mensup birçok şeyh, dervişleriyle birlikte Lârende'ye gelip yerleşmişlerdir¹²⁸⁰.

Tasavvuf erbabına verilen devlet desteği, Türkiye Selçuklu Devleti'nden sonra Karamanoğulları ve Osmanlılarla devam etmiş, tekke ve zaviyeler bölgede hızla yaygınlaşmıştır. Tarikatların XVII. yüzyıldan sonraki durumu, devletin bunlara karşı izlediği siyasete göre değişkenlik arz etmiş olup¹²⁸¹ devletin destek görenler güçlenerek yayılmış, yasaklananlar ise etkisini kaybederek unutulmuşlardır.

İncelenen dönemde Lârende tasavvuf faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı ve Anadolu'ya buradan yayıldığı önemli bir merkez konumunda idi. Bu konuda önemli bilgiler veren Mehmet Şeyhi Efendi, Lârende'deki şeyh, alim ve fazılların çokluğuna işaret etmiştir¹²⁸².

Aşağıda Lârende'de faaliyette olan tarikatlar ile bunların zaman içindeki gelişim seyri belgeler ışığında incelenecektir.

6.1.1. Yesevilik

Yesevilik, Hoca Ahmet Yesevî'nin (ö. 1166) görüşleri etrafında oluşan bir Türk tasavvuf hareketidir. Batı Türkistan'ın Sayram kasabasında doğan Ahmet Yesevî, tahsiline Yesi'de başlamış; daha sonra Buhara'ya giderek ilim ve tasavvuf otoritelerinden Hâce Yusuf Hemedanî'ye (ö. 1140) intisap etmiştir¹²⁸³. Bu şeyh vefat edince Abdullah-ı Berkî ve Şeyh Hasan-ı Endakî'nin arkasından 1160 tarihinde üçüncü halife olmuştur¹²⁸⁴. Tarikata “Yeseviyye” denilmekle birlikte, açıktan zikir yapmaları sebebi ile “Cehriyye” , müntesiplerinin çoğunun Türk olması nedeniyle “*Silsile-i Meşâyah-i Türk*” de denilmiştir¹²⁸⁵.

Yesevilik, Orta Asya'dan sonra varlığını halifeleri vasıtası ile XII. yüzyılın sonlarında Anadolu'da sürdürmeye başlamış; etkin hâle gelmesi Moğol istilasıyla olmuştur. Konar-göçer Türk boylarının hayat tarzı ve gelenekleri ile düşünce biçimine uyum sağlayan bu tasavvuf anlayışı, dönemin önemli kültür merkezlerinden biri Lârende/Karaman'da da yayılmıştır. Nitekim Horasan'dan gelerek Lârende'ye yerleşen ve burada mülkler satın alıp zaviyesini kuran Yunus Emre'nin babası Hacı İsmail Horasanî¹²⁸⁶ ve yine XIV. yüzyıl başlarında Horasan'dan geldiği tahmin edilen Yunus Emre'nin çağdaşı Kettanî/Ketenci Baba

¹²⁸⁰ Akman, *aynı tebliğ*, s. 224.

¹²⁸¹ İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, İstanbul 1984, s. 67-70.

¹²⁸² *Vekayii'l-Fudalâ*, I, (haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, s. 341-342.

¹²⁸³ Nesimi Yazıcı, “Hoca Ahmet Yesevî Döneminde Türk İslâm Kültürünün Oluşumu-Gelişimi”, *Diyanet Dergisi*, XXIX/4 (1993), s. 4.

¹²⁸⁴ Kemal Eraslan, “Ahmed Yesevî”, *DİA*, II, İstanbul 1989, s. 159-160.

¹²⁸⁵ Necdet Tosun, “Yeseviyye”, *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, s. 487.

¹²⁸⁶ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 27.

ile oğlu Mansur Dede kurmuş oldukları zaviyelerde Yeseviliği yaymışlardır¹²⁸⁷. Ketenci Baba'nın bağlı bulunduğu bu tarikatın Lârende'deki etkisinin, ileride değinileceği üzere adı geçen tekkenin XVIII. yüzyılda Bektaşilerin eline geçmesine kadar sürdüğü söylenebilir.

6.1.2. Haydarilik

Kalenderiliğin kollarından biri olan Haydarilik, Lârende'de yayılan ikinci tarikattır. Kurucusu olan Türk asıllı Şeyh Kutbittin Haydar'dan dolayı bu adı almıştır¹²⁸⁸. Bu tarikatın Konya ve çevresine XIII. yüzyıl ortalarında girdiği Eflakî'nin eserinden anlaşılmaktadır¹²⁸⁹.

Lârende'de Alacasuluk Mahallesi'nde Karamanoğlu Alaettin Bey'in eşi Melek Hatun tarafından yaptırılan Hatun Zaviyesi Haydarhane olarak inşa edilmiştir¹²⁹⁰. Karaman Eyaleti'nin XVI. yüzyılın başlarına tarihlenen vakıf tahririnde zaviyenin Haydarîlerin kontrolünde olduğu zikredilmiştir¹²⁹¹. O halde Haydarîler, zaviyenin yaptırıldığı 1384 tarihinden itibaren Karaman şehir merkezinde etkili idiler.

Karaman'daki Haydarhane'nin adına XVI. yüzyıl ve sonrasına ait belgelerde rastlansa da Kalenderilik¹²⁹² gibi Haydarilik de Osmanlı Devleti'nin izlediği karşı siyaset sonucu bu yüzyılda kısa sürede etkisini kaybetmiş olmalıdır.

6.1.3. Mevlevilik

Mevleviye Tarikatı'nın kurucusu Mevlâna Celalettin Rumi'dir¹²⁹³. Babası Bahaettin Velet (ö. 1231), Lârende/Karaman'a 1222'de ailesi ile birlikte gelmiş ve yedi yıl kaldıktan sonra Konya'ya yerleşmiştir¹²⁹⁴. Şems-i Tebrizî'nin yanı sıra Kübreviliğin¹²⁹⁵ ve Muhyittin-i Arabî'nin etkisinde kalarak kendisine has bir üslup ile bunların fikirlerini yorumlayan Mevlâna, Mevlevilik olarak şöhret bulan tasavvuf anlayışını ortaya koymuştur¹²⁹⁶. Onun evrensel görüşleri gayrimüslimler dâhil halkın değişik kesimlerini etkilemiş, dönemin aydınları ve devlet adamları arasında itibar görmüştür.

¹²⁸⁷ Yusuf Küçükdağ, *Ketenci Baba*, s. 4.

¹²⁸⁸ Tahsin Yazıcı, "Haydariye", *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 36; Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Süfilik: Kalenderilik (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara 1992, s. 40-43.

¹²⁸⁹ Ahmet Eflakî, *Menâkıbü'l-Arifîn*, II, (yay. Tahsin Yazıcı), Ankara 1980, s. 773-775.

¹²⁹⁰ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 157-158; *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 122; *Vakf-ı Zâviye-i Haydar-hâne, Melek Hatûn bint-i Sultân Murad ibn Orhan Hân binâ etmiştir. Medrese vakıf-nâmesinde mesturdur.* TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39.

¹²⁹¹ *Aynı yer.*

¹²⁹² Kalenderiler, Kanuni Dönemi'nde tenkile uğramıştır. Nişancı Mehmet Paşa, *aynı yazma*, s. 116a. Ayrıca bk. Peçevî, *Târih*, I, İstanbul 1281, s. 120-121; Lütfî Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, İstanbul 1341, s. 332.

¹²⁹³ İbn Battûta, *aynı eser*, s. 413; Belh şehrinde 611/1215'te doğmuştur. Bk. Oruç Beğ, *aynı eser*, s. 2.

¹²⁹⁴ Celâl-zâde Sâlih Çelebi, *aynı eser*, s. 45b, 46a.

¹²⁹⁵ Yusuf Küçükdağ, "Kübreviyye", *AA*, II, Ankara 2014, s. 79.

¹²⁹⁶ Nişancı Mehmet Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, Yazma no. 437/1-2, s. 54b; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s. 330; aynı yazar, "Mevlevilik", *İA*, VIII, İstanbul 1979, s. 166-167; M. Nazif Şahinoğlu, "Bahâeddin Veled", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 460-461.

Mevlâna'nın, çocukluğu ve gençliğinin Lârende'de geçmesi¹²⁹⁷, temel eğitimi burada alması ve hayatını etkileyecek bazı deneyimleri bu şehirde kazanması Mevleviliğin düşünce temellerinin Lârende/Karaman'da atıldığına işaret etmektedir¹²⁹⁸. Konya'dan sonra ilk Mevlevihane'nin kurulduğu yerin Lârende olması da bu görüşü desteklemektedir. Mevlâna ve ailesi ile kurulan tarihî bağın doğal bir sonucu olarak Karaman halkı Mevlevilikten etkilenmiş, Mevlâna ve onun soyundan gelenlere saygıyla muamele etmiştir. Karamanoğulları'nın yanı sıra halkının günlük giyim tarzının da Mevlevilere benzemesi bu saygı ve sevginin bir eseri olmalıdır. Karaman ahalisi üzerinde Mevleviliğin etkisi Osmanlı Dönemi'nde de sürmüştür. Evliya Çelebi'nin 1671'de Lârende ziyaretinde halkın günlük kıyafetiyle ilgili gözlemleri; “*Cümle halk kırmızı boyalı kuzu kürkü giyüb külâh-ı Mevlevî üzerine beyâz destâr-ı Muhammedî sararlar*”¹²⁹⁹ şeklinde olup bunu teyit eder mahiyettedir. Aşağıda tekke ve zaviyeler konusu arşiv belgeleri ışığında incelenirken değinileceği üzere günümüze kadar ayakta kalabilen Mevlevi Tekkesi, Lârende ve çevresinde önemli bir tasavvuf yapısıdır.

6.1.4. Bektaşilik

Bektaşilik, XIII. yüzyılda Hacı Bektaş Velî (ö. 1271) tarafından Babailik, Kalenderilik, Haydarlık, Hurufilik ve Ahilik'ten pek çok unsur alınarak bir tarikat hâline getirilmiştir¹³⁰⁰. II. Bayezit, XVI. yüzyıl başlarında halk arasında Kızılbaşlık da denilen Safeviliğin Anadolu'da etkili olmasıyla¹³⁰¹, Osmanlı taraftarı bir siyaset izlemesi için Bektaşiliği Balım Sultan (ö. 1516) aracılığı ile yeniden örgütleyerek¹³⁰² Safeviliğe karşı önlem almış¹³⁰³; Bektaşilik, bu anlayış çerçevesinde Osmanlı topraklarında yayılmıştır. Anadolu ve Balkanlar'da çok sayıda tekke ve zaviyenin yapılması, Osmanlı Devleti'nin verdiği destek sonucunda mümkün olmuştur¹³⁰⁴.

Bektaşiliğin Konya ve Lârende civarında faaliyetleri oldukça geç bir dönemde olmuştur. Mesela Bektaşilere ait olduğu bilinen Konya Ali Gâv Zaviyesi'nde “*Bektâşî hulefâsı*”nın buradaki faaliyetlerinden bahseden ilk belgeler, XVII. yüzyılın ilk yarısına aittir¹³⁰⁵. Bununla birlikte fonksiyonel bir Bektaşî Tekkesi olmayıp müridi

¹²⁹⁷ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, I, (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006, s. 373.

¹²⁹⁸ Akman, *aynı tebliğ*, s. 224.

¹²⁹⁹ *Seyahatnâme*, IX, s. 159.

¹³⁰⁰ Vassâf, *aynı eser*, s. 494; Fuad Köprülü, “Bektaş”, *İA*, II, İstanbul 1943, s. 461-462.

¹³⁰¹ Peçevî, *Târih*, I, İstanbul 1281, s. 120; Şükrî-i Bitlisi, *Selîm-nâme*, (haz. Mustafa Argunşah), Kayseri 1997, s. 68.

¹³⁰² Vassâf, *aynı eser*, s. 492.

¹³⁰³ Yusuf Küçükdağ, *Türk Aleviliği Araştırmaları*, Konya 2010, s. 4.

¹³⁰⁴ Yusuf Küçükdağ-Ayşe Değerli, Bekir Şahin, *Vesâik-i Bektaşîyan'a Göre Osmanlı Devleti'nde Bektaşî Tekkeleri*, Konya 2015, s. 2-3.

¹³⁰⁵ *KŞS*, no. 30, s. 33.

bulunmamaktaydı. Bektaşiliğin II. Mahmut Dönemi'nde yasaklanmasını müteakip tekke, Mevlevilerin kontrolüne geçmiştir¹³⁰⁶.

Lârende'de Bektaşilik faaliyetleri Konya'dan daha da geç bir döneme rastlamaktadır. Ketenci Baba oğlu Mansur Dede'nin, babası gibi Yesevilik anlayışı çerçevesinde kendi adı ile açtığı zaviyenin, XVIII. yüzyıl ortalarında Bektaşilerin kontrolüne geçtiği¹³⁰⁷ belgelerden anlaşılmaktadır.

Hacı Bektaş kültürüne bağlı olup XIV. yüzyılda yaşayan ve Bektaşiliğin önde gelenlerinden kabul edilen Hacım Sultan'ın makamı Lârende'dedir. Hacım Sultan adına yaptırılan mekân, daha sonra türbe olarak anılmaya başlanmış, buraya atamalar yapılmıştır. Buna göre günlük iki akçe ücret ile türbedar olan Seyit Salih'e 1161/1747-1748 tarihinde berat verilmiştir¹³⁰⁸. Bu durum, Lârende'de Bektaşiliğin, XVIII. yüzyılda etkisini artırdığını göstermektedir.

6.1.5. Kadirilik

İsminden de anlaşılacağı üzere kurucusu Abdülkadir-i Geylanî (ö. 1165) olup¹³⁰⁹ İslam dünyasında en yaygın tarikatlardan biridir. Hazar Denizi'nin güneyinde Gılân/Geylân'da dünyaya gelen Geylanî, tahsilini dönemin hilafet merkezi Bağdat'ta tamamlamış ve burada vefat etmiştir¹³¹⁰. Müderris ve vaiz olması, geniş bir çevrede görüşlerinin yayılmasında etkili olmuştur. Bağdat'ın 1258'de Moğollar tarafından işgali ile aile mensupları şehri terk ederek İslam dünyasının çeşitli yerlerine dağılmış buna paralel olarak tarikat kollara ayrılmaya başlamıştır¹³¹¹.

Kadiriye'yi Anadolu'da ilk yayan XV. yüzyılda Eşrefoğlu Rumi'dir (1469-1470?). Fakat Kadiriliğin Anadolu ve Balkanlar'da geniş çapta yayılması, XVII. yüzyılda bu tarikatın Rûmiyye kolunun piri İsmail Rûmî'nin (ö. 1631) öncülüğü ile olmuştur¹³¹².

Lârende'de de Kadiri Tarikatı mensuplarının faaliyetleri bulunmaktaydı. Kadiri/Açıkbaz Tekkesi daha sonra üzerinde durulacağı üzere XIX. yüzyılın başlarında Kadirilerin erkân ve usulüne göre faaliyet gösteren bir tekke idi¹³¹³.

¹³⁰⁶ Yusuf Küçükdağ-İ.Hakkı Akman, "Konya'da Ali Gâv Tekkesi, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S.19 (2015), s. 23.

¹³⁰⁷ Küçükdağ-Değerli-Şahin, *aynı eser*, s. 80.

¹³⁰⁸ VAD, no. 1103, s. 105.

¹³⁰⁹ Vassâf, *aynı eser*, s. 288-289.

¹³¹⁰ Bağdat'ı 941/1534'te hâkimiyeti altına alan Kanuni Sultan Süleyman harabe durumundaki Geylanî Türbesi'ni yenilemiş, yanına bir de imaret inşa ettirmiştir. Bk. Peçevî İbrahim Efendi, *Târîh*, I, İstanbul 1281, s. 184.

¹³¹¹ Nihat Azamat, "Kâdiriyye", *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 131.

¹³¹² Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1995, s. 91; Mehmet Akkuş, "İsmâil Rûmî", *DİA*, XXIII, İstanbul 2001, s. 120.

¹³¹³ BOA, C. EV, Dosya no. 254, Gömlek no. 12954; C. EV, Dosya no. 523, Gömlek no. 26416; KARŞŞ, no. 293, s. 271; VAD, no. 580, s. 210.

6.1.6. Nakşibendilik

Kurucusu Bahaettin Nakşibend (ö. 1389) olarak kabul edilen Horasan menşeli olan Nakşibendilik, Orta Asya’da zamanla Kübrevilik ve Yesevîlik gibi tarikatların yerini almıştır¹³¹⁴.

Osmanlılarda Fatih Devri’nde İstanbul’da tekkeleri olduğu bilinen Nakşilerin, Osmanlı coğrafyasında hızlı bir şekilde yayılmaya başlaması Abdullah İlâhî-yi Simavî (ö. 896/1491-1492) öncülüğü ile olmuştur¹³¹⁵. II. Bayezit Dönemi’nde Safevîliğe karşı desteklenen tarikatlardan olan Nakşibendiliğin XVI. yüzyılda Lârende’de de faaliyet gösterdiği ve etkili olduğu bilinmektedir. Nitekim önemli tasavvuf yapılarından biri olan ve XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılan Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi, Nakşibendilerin tasarrufunda idi. Zaviye ve müstemilatının banisi “*Bahrü’l-ulûm*” tefsirinin müellifi Şeyh Semerkandî’nin (1455-1457?) torunlarından, Nakşibendi Tarikatı Şeyhi Seyit Şeyh Ali Semerkandî (ö. 1600)’dir. Karaman’da Nakşilerin etkinliği incelenen dönem boyunca devam etmiştir¹³¹⁶. Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi ile ilgili 05 Recep 1239/6 Mart 1824 tarihli bir vakfiyede; Abbas Mahallesi sakinlerinden ve Şeyh Ali Semerkandî’nin sülalesinden olan Çavuşzade İbrahim oğlu Şeyh Ahmet, kendi mahallesinde bir Nakşibendi Tekkesi yaptırmıştır¹³¹⁷.

Lârende’de Nakşibendilikle irtibatlı diğer bir zaviye, İsmail Efendi oğlu Seyit Şeyh Hacı Musa Efendi’nin (ö. 1813) inşa ettirdiği Seyit Şeyh Hacı Musa Zaviyesi idi. XVIII. yüzyıl sonlarında faal olan bu zaviye de Nakşibendi Tarikatı’nın erkân ve usulüne göre yapılandırılmıştır¹³¹⁸.

II. Mahmut’un Bektaşiliği 1826 tarihinde ilgasından sonra Bektaşî tekkeleri genellikle Nakşibendilere verilmiş, böylece Nakşilik daha itibarlı bir duruma yükselmiştir. Nitekim Lârende’de Ketenci Baba Zaviyesi ile Mansur Dede Zaviyesi¹³¹⁹ 1826 yılından sonra Nakşilere verilmiş, Osmanlı arşiv belgelerinde bu iki tekkenin Nakşibendi Tarikatı’na ait olduğu sıklıkla vurgulanmıştır¹³²⁰.

¹³¹⁴ Hamid Algar, “Nakşibendiyye”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 335-341.

¹³¹⁵ Nişancı Mehmet Paşa, *aynı yazma*, s. 90a; Mecdi, *aynı eser*, İstanbul 1269, s. 262-265. Ayrıca bk. Mustafa Kara-Hamid Algar, “Abdullah-ı İlâhî”, *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 110-112.

¹³¹⁶ Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi ile ilgili 05 Recep 1239/6 Mart 1824 tarihli bir adet vakfiyeye göre Abbas Mahallesi sakinlerinden ve Şeyh Ali Semerkandî’nin sülalesinden olan Çavuşzade İbrahim oğlu Şeyh Ahmet, kendi mahallesinde Nakşibendi Tekkesi yaptırmıştır. *VAD*, no. 580, s. 299.

¹³¹⁷ *VAD*, no. 580, s. 299.

¹³¹⁸ *VAD*, no. 563, s. 2, 4.

¹³¹⁹ Küçükdağ- Değerli- Şahin, *aynı eser*, s. 80, 87.

¹³²⁰ BOA, C. EV, Dosya no. 289, Gömlek no. 14701; Dosya no. 479, Gömlek no. 24229; *KARŞŞ*, no. 296, s. 9; no. 300, s. 26; no. 322, s. 77; *VAD*, no. 2180, s. 324.

6.1.7. Halvetilik

İslam tasavvuf tarihinde önemli bir yere sahip olan Halvetilik, İbrahim Zâhid-i Geylanî (ö. 1305) tarafından¹³²¹ kurulmuş olup “*pir-i sâni*” lakabı ile anılan Seyit Yahya-yı Şirvanî’nin (ö. 1464) yönlendirdiği halifeleri aracılığı ile Anadolu’ya da taşınmıştır¹³²².

Halvetiliğin Osmanlı Devleti tarafından Safavi propagandalarına karşı güçlü bir şekilde desteklenip himaye edilmesi XVI. yüzyılın başlarında, II. Bayezit Dönemi’nde başlamış, daha sonra da devam etmiştir. Nitekim Halveti şeyhlerinden Çelebi Halife demekle meşhur Şeyh Mehmet Cemalettin Aksarayî’nin (ö. 1506) II. Bayezit ile Sünbül Sinan Efendi’nin (ö. 1529) Yavuz Sultan Selim ile Merkez Muslihittin Efendi’nin (ö. 1552) ise Kanuni ile yakın diyalogları buna işaret etmektedir¹³²³.

Halvetilik Konya ve çevresinde XV. yüzyılın ortalarında önemli bir hareket hâline gelmiştir¹³²⁴. Lârende’de incelenen dönemde Halveti Tarikatı’nın yaygın bir şekilde faaliyetleri bulunmakta idi. Tekke ve zaviyeler kısmında etraflıca üzerinde durulacağı üzere Kirişçi Baba/Yunus Emre¹³²⁵, Şeyh Alaettin Rumi/Siyahser/Karabaş¹³²⁶, Küçük Dede¹³²⁷, Seyit Şeyh Mehmet Efendi¹³²⁸, Şeyh Hacı İsmail¹³²⁹, Şeyh Hacı Ahmet Efendi¹³³⁰ zaviyelerinde Halveti erkân ve usulü takip edilmiştir. Osmanlı Dönemi’nde Halvetiliğin birçok zaviyesinin bulunması, bu tarikatın Lârende’de oldukça etkili olduğunu göstermektedir.

Lârende ile irtibatı olan ilim, kültür ve bürokrasi çevrelerinin Halvetiliğin yayılmasında önemli bir etkisi olmuştur. Bunlardan biri Mevlâna Hamza-i Karamanî’dir (ö. 1494). Karaman medreselerinde yetişip burada müderris olarak görev alan, Karamanoğulları ve Osmanlılarda önemli görevler yapan Hamza-i Karamani, kızını Cemâlî ailesinden Halveti şeyhi Çelebi Halife ile evlendirmiştir. Bu kızından torunu olan Piri Mehmet Paşa’nın

¹³²¹ Reşat Öngören, *Osmanlılar’da Tasavvuf: Anadolu’da Süfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyılda)*, İstanbul 2003, s. 27.

¹³²² Mecdi *aynı eser*, s. 281-282; Vassâf, *aynı eser*, s. 299.

¹³²³ Yusuf Küçükdağ, *II. Bâyezid, Yavuz ve Kanûnî Devirlerinde Cemâlî Ailesi*, İstanbul 1995, s. 20, 26; Mustafa Aşkar, “Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiye’nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiye Silsilesinin Tahlili”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 39 (1999), s. 545-550.

¹³²⁴ Yusuf Küçükdağ-Güler Silay, “Osmanlı Döneminde Belviran Kazası’nda Tasavvuf, Tekke ve Zaviyeler”, *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 20 (2015), s. 26.

¹³²⁵ *KARŞŞ*, no. 293, s. 74; *VAD*, no. 561, s. 7.

¹³²⁶ *KARŞŞ*, no. 297, s. 260; *VAD*, no. 1146, s. 9.

¹³²⁷ *VAD*, no. 561, s. 5, 19; no. 563, s. 12; no. 569, s. 18; no. 1150, s. 6.

¹³²⁸ *KARŞŞ*, no. 297, s. 260.

¹³²⁹ *VAD*, no. 580, s. 247.

¹³³⁰ *VAD*, no. 580, s. 303.

sadrazamlığa kadar yükselmesiyle¹³³¹ hem tasavvuf hem de idarede etkili olmuş, böylece Halvetiliğin etki alanını da genişletmiştir.

Halvetiliğin önemli isimlerinden biri de Lârendeli İbrahim Şânî dir (ö. 1611)¹³³². Yazmış olduğu birçok Arapça eserlerin dışında, mensubu olduğu Halveti Tarikatı'nın esaslarını anlatan “*Gülşen-i Efkar*” adlı eseri de Halvetiliğin ana kaynaklarından biri olmuştur. Müellif; eserinde memleketini tasvir etmeyi de ihmal etmemiş, Lârende’yi âlimlerin ve salihlerin mekânı olarak tanıttıktan sonra bahçeleri ile tabiat güzelliklerini “*Me’vâ Cenneti*”ne benzetmiştir¹³³³.

Lârende’deki temel eğitiminin ardından dönemin meşhur ilim erbabından dersler alıp müderrislik yapanlardan biri olan Babazade Mehmet Efendi (ö. 1586), Halvetiliğin medreselerde de etkili olmasını sağlamıştır. Lârende’den Konya’ya giderek Halveti Tarikatı’ndan Şeyh Ezelizade’nin asitanesinde tasavvuf eğitimi de alan Mehmet Efendi, görev yaptığı medreselerde birçok öğrenci yetiştirmiştir¹³³⁴.

Halvetiliğin ilim çevrelerinde yayılmasını sağlayan diğer bir ulema, Lârende medreselerinde eğitimini tamamlayıp İstanbul’a giden Sinanettin Karamanî’dir (ö. 1620). O da Babazade Mehmet Efendi’nin (ö. 1585) yolundan gitmiş, Halveti olan hocasından icazet aldıktan sonra İstanbul medreselerinde müderrisliğe başlamıştır¹³³⁵.

7. KARAMAN ŞEHİRİ TEKKE, ZAVİYE DERGÂH VE BUK’ALARI

Osmanlılarda; bir tarikat koluna bağlı faaliyet gösteren kişilerin barındıkları, ibadet ve sohbet yaptıkları, belli bir eğitim sürecinden geçtikleri mekânlar genel olarak tekke ve zaviye olarak adlandırılmıştır. Tekkeler çoğunlukla şehir ve kasaba merkezlerindeki daha büyük yapıları, zaviyeler ise kentin dışında kalan ve daha çok kırsalda yer alan, tekkeye göre daha küçük olanları ifade etmektedir. Fakat çeşitli arşiv belgelerinde çok sık olarak birbirinin yerine kullanıldığı da görülmektedir¹³³⁶.

Tekke ve zaviyelerin yerine değişik zaman ve coğrafyalarda kullanılan “*dergâh, âsitâne, hânkah, ribât, buk’a, harâbat, düveyre, mihrab, dâire, tevhidhâne*” gibi isimlendirmeler birbirine yakın manalarla benzer terminolojiyi ifade etmekteydi. Bazı

¹³³¹ Yusuf Küçükdağ, *Vezîr-i Âzam Pîrî Mehmed Paşa*, Konya 1994, s. 13, 15, 18; aynı yazar, *II. Bâyezid, Yavuz ve Kanûnî Devirlerinde Cemâlî Ailesi*, İstanbul 1995, s. 52; aynı yazar, “Zenbilli Ali Efendi”, *DİA*, XLIV, İstanbul 2013, s. 247.

¹³³² Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*, (haz. Aysun Sungurhan Eydurhan), Ankara 2009, s. 414.

¹³³³ Adı Lârendedir o me’vânın/Merkezidir sipîhr-i a’lânun. Bk. Mevlûde Alparslan, “İbrahim Şânî Lârende’devî’nin Gülşen-i Efkar Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)”, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2007, s. 12-15.

¹³³⁴ Atâî, *Hadâikü’l-Hakâik fî-Tekmilâti’ş-Şakâik*, (haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989 s. 288-289; Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, III, İstanbul 1311, s. 125.

¹³³⁵ Atâî, *aynı eser*, s. 645, 671, 689.

¹³³⁶ Küçükdağ-Akman, *aynı makale*, s. 23.

tarikatlarda, asitane ve hânkah merkez tekkeyi ifade ederdi¹³³⁷. Evliya Çelebi, Karaman'daki Aktekke için "...*Hazret-i Mevlânâ Vâlidesi Câmi'i içinde medfûndur ve âsitâne-i Mevlevîdir...*"¹³³⁸ yazmış ve buranın Mevlevîler için önemini vurgulamıştır. Belirli bir tasavvuf koluna aidiyeti ifade etmek için "*kadirî-hâne, kalender-hâne, haydarî-hâne, gülşenî-hâne ve mevlevî-hâne*" gibi isimler de tekke ve zaviyeler için kullanılmıştır¹³³⁹.

Tekke ve zaviyelerin büyüklüğü tarikatlara göre değişmekte olup tek bir mekândan oluşanların yanı sıra geniş alana yayılmış birçok yapıyı barındıran külliye görünümüne kaldığı da vardı. Tek bir mekândan oluşanlar, genellikle yolcu ve misafirlerin kısa süreliğine kaldığı küçük yapılarıdır. Merkez tekke ve zaviyelerde tarikat etkinliği geniş ve sürekli olup bunlar birçok mekândan oluşurdu. Böyle yapılarda şeyhin ailesiyle oturduğu ayrı bir bölüm ve dervişlerin devamlı ya da geçici olarak barındıkları odalar bulunurdu. Ayrıca mescit, kütüphane, aşevi, kiler, ahır, hamam ile müntesiplerin ibadet, sohbet, eğitim için kullandıkları ya da zikir denilen ritüelleri icra ettikleri ayrı bir mekân bulunurdu. Tasavvuf yapılarının birçoğunun bahçesinde çoğunlukla dervişlerin defnedildiği, "*hazîre*" adı verilen küçük mezarlıklar ile tarikat büyüklerinin gömüldüğü türbeler de yer alırdı¹³⁴⁰.

Lârende/Karaman'da geniş kapsamlı birçok tekke ve zaviye mevcuttu. Mesela Açıkbaz Tekkesi, Aktekke, Şeyh Alaettin Rumi, Şeyh Ali Semerkandî, Yunus Emre zaviyeleri bunlara örnek olup aşağıda ayrı başlıklar hâlinde incelenecektir.

Türk eğitiminde önemli yerleri olan tekke ve zaviyeler, dinî ve tasavvufi bilgilerin verildiği ve pratikte uygulamasının yapıldığı bir çeşit halk eğitim merkezi ve okul durumundaydı. Buralarda eğitilmiş insanlara, bilhassa mektep veya medreseye devam etme imkânı bulamamış ileri yaştaki kişilere; dinî, ahlaki, kültürel bilgiler veriliyordu. Özellikle merkezlerde bazı tarikatlara bağlı tekkeler, medreselerde olduğu gibi birtakım derslerin verildiği yerlerdi. Mesela aşağıda ayrıca değinileceği üzere Lârende'de Maderimevlâna ve Şeyh Alaettin Rumi/Karabaş tekkelerinin müstemilatında birer medrese bulunuyordu. Emir Şah Zaviyesi de XVIII. yüzyılda medrese olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda bazı tekkelerde bizzat müderrisler de görev almışlardır. Örneğin Lârende şehir merkezinde bulunan Rahime Hatun Hânkahı/Zaviyesi'nde, XVI. yüzyıl başlarında görevli olan Müderris Mevlâna Numan,

¹³³⁷ M. Baha Tanman, "Asitâne", *DİA*, III, İstanbul 1991, s. 486; Ayrıca bk. "Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları/Tekkeler", *Türkler*, XII, Ankara 2002, s. 149-150; M. Baha Tanman-Sevgi Parlak, "Tekke-Mimari", *DİA*, XL, İstanbul 2011, s. 370.

¹³³⁸ *Seyahatnâme*, IX, s. 158.

¹³³⁹ A. Y. Ocak-S. Farûkî, "Zaviye", *İA*, XIII, İstanbul 1989, s. 474. Ayrıca bk. Ahmet Yaşar OCAK, "Zaviyeler", *VD*, S. 12 (1978), s. 250.

¹³⁴⁰ Küçükdağ-Akman, *aynı makale*, s. 23-24.

aynı zamanda zaviyenin şeyhi ve mütevellisi olarak da görev yapıyordu¹³⁴¹. Yine Lârende'deki Seyit Hüseyin Zaviyesi'nde Zilhicce 1201/Eylül-Ekim 1787 tarihinde nazır olarak atanan Ebubekir Efendi aynı zamanda bir müderrisi¹³⁴².

Bazı tekke ve zaviyelerde buralarda verilen eğitimi destekler mahiyette kütüphaneler de ihdas edilmiştir. Bunlardan ahalinin dışında medrese talebeleri de yararlanıyordu. Mesela 27 Muharrem 1236/04 Kasım 1820'de Lârende'deki Açıkbaş/Kadirhane Tekkesi'nin iki odadan oluşan bir kütüphanesi mevcut idi¹³⁴³.

Tekke ve zaviyelerde görevli ilmi yönü kuvvetli tasavvuf erbabı, önemli telif eserler de vermişlerdir. XV. yüzyılda Lârende şehrinin tasavvuf hayatına renk katan şahsiyetlerden olan Kemal Ümmi (ö. 1475) bunlardan biridir¹³⁴⁴. Talebelerinden Aşık Ahmet'in yazdığı menakıpnameye göre Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş, başta Bolu olmak üzere çeşitli yerleri irşat gayesi ile dolaşmıştır¹³⁴⁵. Divanındaki bir şiirinden Halveti Tarikatı mensubu olduğu anlaşılmaktadır. Ünver; tasavvuf dersi aldığı şeyhinin Ubeydullah Hamit olduğunu ve bu zatın da Lârendeli olduğunu yazmıştır¹³⁴⁶. Bursalı Mehmet Tahir eserinde, ölüm yerinin Lârende olduğunu yazsa da¹³⁴⁷ son araştırmalar vefat yerinin Bolu olduğunu ortaya koymaktadır¹³⁴⁸. Tekke şiirinde kendinden sonraki şairlere örnek olan Kemal Ümmi'nin kaleme aldığı önemli eserleri mevcut olup bunlar; *Divan*, *Kırk Armağan*, *Risâle-i Vefât*, *Risâle-i İmân*, *Hikâye-i Hazîre-i Kuds'tür*¹³⁴⁹.

Medreselerde görev yapan ulemanın bir kısmı sonradan tasavvuf ile ilgilenip tekke ve zaviyelerde faaliyet göstermiş; bilgi ve birikimlerini buradaki tasavvuf çevrelerine taşımışlardır. Lârende'de de bunların örneklerini görmek mümkün olmaktadır. Bunlardan biri Alaettin Ali Halveti/Rumi (ö. 876/1462-1463)¹³⁵⁰ olup Yahya-yı Şirvanî'ye intisap etmeden

¹³⁴¹ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 148.

¹³⁴² VAD, no. 1147, s. 3.

¹³⁴³ VAD, no. 580, s. 210.

¹³⁴⁴ Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, (haz. Mustafa İsen), (kısaltma: *Künhü'l-Ahbâr*), Ankara 1994, s. 123; Latîfî, *Tezkire-i Latîfî*, İstanbul 1314, s. 286; Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *Vefâyât-ı Ayvansarayî*, (haz. Ramazan Ekici), İstanbul 2013, s. 128; Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Târihi*, I, İstanbul 1971, s. 508; C. William Hickman, "Who was Ümmi Kemal?", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, S. 4-5 (1976-1977), s. 57-58.

¹³⁴⁵ Ramazan Sarıçipek, "Kemâl Ümmî Hayatı, Sanatı ve Divanı İnceleme-Metin", (İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Malatya 1997, s. 319-336.

¹³⁴⁶ İsmail Ünver, "Kemal Ümmî", *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 229-230.

¹³⁴⁷ Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, İstanbul 1333, s. 152.

¹³⁴⁸ Ünver, *aynı yer*.

¹³⁴⁹ Hayati Yavuzer, *Kemâl Ümmî Dîvanı İnceleme-Metin*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1997, s. 50-63; D. Ali Gülcan, *Karaman Velilerinden Şeyh Aliyü's-Semerkindî ve Kemal Ümmi*, İstanbul 1987, s. 42-48.

¹³⁵⁰ Halvetî'ye ait temel kaynaklarda Şeyh Alaeddin Rûmî olarak tanıtılmaktadır. Bk. Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye ez-Lemezât-ı Ulviyye*, (haz. Mehmet Serhan Tayşi), İstanbul 2013, s. 390.

önce medreselerde müderris olarak görev yapıyordu¹³⁵¹. Daha sonra tasavvuf faaliyetleri göstermek üzere İstanbul'a gitmiş, burada bürokrasi ve medrese çevreleri dâhil geniş kitleleri etkilemiştir. Etrafında büyük kalabalıklar toplanınca¹³⁵² Fatih, İstanbul'dan ayrılmasını istemiş o da Lârende'ye yerleşerek¹³⁵³, burada ilim ve tasavvuf hayatının canlanmasına katkıda bulunmuştur.

Uzun yıllar müderrislik görevinin ardından tasavvufa ilgi duyan Lârendeli ulemeden biri de Dizdarzade Ahmet Efendi'dir (ö. 1623)¹³⁵⁴. Lârende'deki eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'a giderek Şeyhülislam Çivizade Mehmet Efendi'den (ö. 1587) çeşitli dersler almış, akabinde İstanbul medreselerinde müderrisliğe başlamıştır. Canbaziye Medresesi'nde görev yaparken 1596'da damadı Hattat Mehmet Efendi'nin Diyarbakır Defterdarlığına tayin edilmesi üzerine onunla birlikte gitmiş ve maliye müfettişliği görevini üstlenmiştir. İstanbul'a geri döndükten sonra tasavvufu ilgilleyen Ahmet Efendi, Celvetiye Tarikatı şeyhi Aziz Mahmut Hüdâî Efendi'ye (ö. 1628) mürit olmuş, tarikat hırkasını giydikten sonra irşat için İzmir'e giderek Celvetiye Tarikatı'nın şeyhliğini üstlenmiştir. Bu sırada İzmir'de yaptırdığı cami ve zaviyede tefsir ve hadis dersleri vermiş, İstanbul'daki şeyhinin çocuksuz olarak vefatı üzerine onun yerine şeyh olarak görevlendirilmiştir¹³⁵⁵.

İncelenen dönemde de tekke ve zaviyelerde görevli âlim ve şeyhler, akademik seviyede yaptıkları derslerden başka telif eserler de vermişlerdir¹³⁵⁶. Mesela Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviye ve Camii'ne Şaban 1185/Kasım-Aralık 1771'de atanan Uryani Osman, şeyhlik ve imamlik görevinin yanında Mevlâna'nın Mesnevisi ile meşgul olmuş ve Mesnevi'yi şerh etmiştir¹³⁵⁷. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda kütüphanelerde bu şahsa ait herhangi bir eser tespit edilememiştir.

Tekke ve zaviye şeyhi olanların yaptıkları eğitim faaliyetleri ile kültürel-ilmî çalışmalar bazen bizzat padişah tarafından da takdir edilmiş ve ödüllendirilmiştir. Mesela Lârende'de Ketenci Baba Zaviyesi şeyhi olan Ebubekir Efendi'nin; "*ma'ârif-i sûfiye ehliyeti ve dinî tedrisât ve terbiyeye sülûk ile iştigali*"ndeki başarılarının yanında bu zat, Padişah III.

¹³⁵¹ Mecdi, *aynı eser*, s. 281.

¹³⁵² Babinger, *aynı eser*, s. 355.

¹³⁵³ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, II, İstanbul 1279, s. 539; Mehmet Süreyya, *aynı eser*, IV, İstanbul 1311, s. 632.

¹³⁵⁴ Mehmet Süreyya, *aynı eser*, I, İstanbul 1311, s. 211.

¹³⁵⁵ Atâî, *aynı eser*, s. 651, 675.

¹³⁵⁶ O. N. Ergin, *Türkiye Maârif Tarihi*, I, İstanbul 1977, s. 238; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara 1988, s. 532-533.

¹³⁵⁷ VAD, no. 1149, s. 3.

Selim'e takdim ettiği bir kaside sebebiyle 02 Zilhicce 1220/21 Şubat 1806'da çıkarılan bir hattühümayunla ödüllendirilmiştir¹³⁵⁸.

Sünni bir siyaset izleyen Osmanlı Devleti, tekke ve zaviyelerde yapılan eğitim faaliyetlerinde temel görüş olarak Hanefî Mezhebi'ni tercih etmişlerdir¹³⁵⁹. Bunun sebebini Osmanlılardan önce Anadolu'yu Türkleştirip İslamlaştıran Selçuklularda aramak gerekmektedir. Selçukluların, Sünni olan Abbasilerle kurduğu dinî ve siyasi ilişkiler ile hâkimiyetleri altındaki bölgedeki halkın Hanefî Mezhebi'ne bağlı olması, devletin de resmî mezhep olarak kabul etmesinde etkili olmuştur¹³⁶⁰. Bu uygulama Karamanoğulları ile Osmanlılara da intikal etmiş, onlar da Hanefî Mezhebi'ni yaygınlaştırma temayülü göstermişlerdir. Bunun için Lârende'nin tekke ve zaviyelerindeki eğitim sisteminde de Hanefî Mezhebi'nin yorumu belirleyici olmuş, vakfiyeler ile vakıf kayıtlarında mezhep konusuna vurgu yapılmıştır. Mesela Hatuniye Medresesi ile Zaviyesi'ne ait Melek Hatun'un Nisan-Mayıs 1385 tarihli vakfiyesinde buraya atanacak görevlilerde dinî ilimlere vukufiyet yanında Hanefî Mezhebi'nden olma şartı aranmıştır¹³⁶¹. Yine Lârende merkezde bulunan Rüknettin Zaviyesi'nde, XV. ve XVI. yüzyıllara ait vakıf kayıtlarında burada görev yapanlarla ilgili “*ehl-i sülehâ ve Hanefî Mezhebi'nden*” olma şartı arandığı kaydedilmiştir¹³⁶².

Diğer hayır müesseselerinde olduğu gibi tekke ve zaviyelerde de görevlilerin ücretleri ile bakım-onarım gibi her türlü ihtiyacın karşılanabilmesi için zengin hayırseverler tarafından vakıflar kurulmuş, böylece tasavvuf yapılarının ayakta kalabilmesi adına daimi gelir kaynakları oluşturulmuştur. Vâkıflar; bürokrasi ve eşraftan kişiler olabileceği gibi bazen de bizzat bu kurumlarda görev yapan şeyh/zaviyedarlardı. Mesela Mevlevî Tekkesi'nin ser-postnişini Seyit Şeyh Ebubekir oğlu Seyit Şeyh Mehmet Arif Efendi, 07 Rebiyülevvel 1250/14 Temmuz 1834 tarihinde vakfiye düzenleterek vakıflar oluşturmuştur¹³⁶³.

Toplunun eğitiminde birinci derecede rol oynayan tekke ve zaviyeler, gerek devlet gerekse hayırseverlerin önemli kabul ettikleri yapılarıdır¹³⁶⁴. Bunun için şehirlerde çok sayıda

¹³⁵⁸ BOA, C. EV, Dosya no. 340, Gömlek no. 17265.

¹³⁵⁹ Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmîyet*, İstanbul 1993, s. 16-18.

¹³⁶⁰ Seyyid Ebü'l-Â'lâ Mevdûdî, *Selçuklular Tarihi*, Ankara 1966, s. 35.

¹³⁶¹ Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, vakfiye no. 10391.

¹³⁶² Fatih Devri Karaman Vakıfları, s. 32; Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 135.

¹³⁶³ KARŞS, no. 298, s. 27.

¹³⁶⁴ Devletin desteği ile bilhassa tehlikeli yerlere kurulan zaviyeler, askerin sevk ve idaresini kolaylaştırmak, ticari sevkîyat yapanlara birer sığınak ve dinlenme mekânı olmak, eşkıyalık olaylarını azaltmak gibi katkılar sağlamıştır. Ömer Lütfî Barkan, *aynı makale*, s. 289, 290, 305; Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1981, s. 337-338; Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul 1980, s. 354-355, Z. Kazıcı-M. Şeker, *İslam Türk Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1993, s. 298. Bu sebeplerle Osmanlılarda destek ve

tasavvuf yapısı inşa edilmiştir. Orta Anadolu’da önemli bir Türk-İslam kültür merkezi durumundaki Karaman’da 936-937/1530 yılında 10 adet tekke ve zaviye varken¹³⁶⁵, zamanla bu sayı artmıştır. Ele alınan dönemde 25 tekke ve zaviye tespit edilmiştir. Aşağıda bunlar ayrı başlıklar hâlinde incelenecektir.

7.1. Açıkbaş/Kadirihane Tekkesi

7.1.1. Adı ve Yeri

Açıkbaş Tekkesi’nin ismi belgelerde, “*Kadirî-hâne Tekkesi*”¹³⁶⁶, “*Açıkbaş Veli Tekkesi*”¹³⁶⁷, “*Kadirîye Tekkesi*”¹³⁶⁸, “*Kadirî Zâviyesi*”¹³⁶⁹ olarak da geçmekte olup Kirişçi Baba Mahallesi’ndeki çarşının yakınında bulunuyordu¹³⁷⁰. İsminden anlaşıldığı üzere incelenen dönemde Kadirî Tarikatı’na aitti.

7.1.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Açıkbaş Veli adına inşa ettirildiği tahmin edilen Açıkbaş Tekkesi’deki türbede bulunan dört sandukadan birinin Açıkbaş Veli’ye ait olduğunu Konyalı yazmaktadır¹³⁷¹. Totaysalgır ise Açıkbaş Veli’nin Şeyh Abdülkadir Geylani’nin neslinden olduğunu, Türkiye Selçuklularının (1077-1308) Anadolu’da hüküm sürdüğü yıllarda Lârende’ye gelen Açıkbaş Veli adına bir zaviye inşa ettirildiğini ve o zamandan beridir tekkenin şeyhliğinin Açıkbaş Veli’nin evladı tarafından yürütüldüğünü yazmıştır¹³⁷². Ancak onların ileri sürdüklerini kanıtlayacak herhangi bir bilgi veya belge mevcut değildir. 1476 ve 1483 tarihlerindeki vakıf tahrir defterleri ile Kanuni ve III. Murat Dönemi tahrirlerinde bu tarikat yapısıyla ilgili kayıt bulunmamaktadır. Eldeki ilk belgenin tarihi 1197/1783’tür. Öyle ise Açıkbaş Tekkesi’nin en geç XVIII. yüzyılın ortalarında inşa edildiği söylenebilir.

7.1.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Cami bölümü dışındaki üniteleri günümüze kadar ulaşmayan Açıkbaş Tekkesi, Totaysalgır’ın anlattıklarına bakılırsa Osmanlı Mimarisi’ne uygun bir tarzda küçük bir avlu etrafında; mescit, zikir odası, misafirhane, derviş odaları ile müştemilata sonradan eklenen

teşvik gören bu kurumların ihtiyaçlarını karşılamak için vergi muafiyetleri getirildiği gibi bazı köylerin vergilerinin bir kısmı veya tamamı bu kurumlara aktarılmıştır. Karaman’daki tekke ve zaviyeler de bu tür imkânlardan yararlanmışlardır. Mesela Kuştemur köyünün salariye mahsulatı ile rüsumatı, gendüm, şair, resmîçift ve bennak gelirleri Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviyesi’ne (BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 32, s. 111), Şarlık köyünün öşür gelirleri Hatun Zaviyesi’ne (888/1483 Tarihli *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 92), Selerek mezrası öşrü ise Ak-tekke’ye tahsis edilmiştir. BOA, C. EV, Dosya no. 630, Gömlek no. 31794.

¹³⁶⁵ Gümüşçü, *aynı eser*, s. 84.

¹³⁶⁶ KARŞS, no. 293, s. 271.

¹³⁶⁷ VAD, no. 569, s. 17.

¹³⁶⁸ BOA, C. EV, Dosya no. 523, Gömlek no. 26416.

¹³⁶⁹ BOA, C. EV, Dosya no. 254, Gömlek no. 12954.

¹³⁷⁰ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 16, s. 15; KARŞS, no. 293, s. 271.

¹³⁷¹ *Karaman Tarihi*, s. 312.

¹³⁷² Totaysalgır, *aynı eser*, s. 38.

türbe, şeyh odası ve misafirhaneden meydana geliyordu¹³⁷³. Aşağıda inceleneceği üzere 1820’de buraya bir de kütüphane ilave edilmiştir. 1224/1809 tarihli kitabesine göre Necip Ağa binayı tamir ettirmiştir¹³⁷⁴. Mescit, ilgili yerde işaret edildiği üzere daha sonra camiye çevrilmiştir.

7.1.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Karaman’ın önemli tarikat yapılarından biri olan Açıkbaş Tekkesi ile ilgili incelenen dönemde tescil ettirilen bir vakfiye bulunmaktadır. Lârende Voyvodası Silahşor Mehmet Raşit Ağa’nın 27 Muharrem 1236/04 Kasım 1820 tarihli vakfiyesine göre Mehmet Raşit Ağa, Kirişçi Baba Mahallesi’nde bulunan iki bab kütüphane ve avlusunu, kuyusu dâhil bütün haklarıyla birlikte vakfetmiştir. Ayrıca Kirişçi Baba Mahallesi sakinlerinden Seyit Hacı Mehmet Sadık’tan satın aldığı mülk menziline de bağışlamıştır¹³⁷⁵.

7.1.5. Görevlileri

Açıkbaş Tekkesi’ne ele alınan dönem içinde atamalar yapılmış olup bunların başında tekkenişin de denilen şeyhler gelmektedir¹³⁷⁶. Şeyhleri aynı zamanda mütevellî olarak görev yapmışlardır¹³⁷⁷.

Yukarıda da bahsedilen 27 Muharrem 1236/4 Kasım 1820 tarihli vakfiyeden mütevellî ve nazırla ilgili yeni bilgilere ulaşılabilmektedir. Buna göre bahsedilen görevler, Kadiri Tarikatı şeyhlerinden Seyit Şeyh Hacı Mehmet Sadık Dede’de¹³⁷⁸ olacaktır. Sadık Dede’nin vefatı sonrasında onun erkek çocukları ve torunlarına geçecektir. Eğer nesli kesilirse şeyhlik ve mütevellîlik hâkimin hükmüne göre Kadiri Tarikatı’ndan salih ve müteveyyin bir kimseye verilecektir. Zaviyede şeyh olanlar her zikir sonrası İhlas, Fatiha, Ayetelkursi sureleri ile salavatlar okuyup sevabını vâkıfın ruhuna hediye edeceklerdir¹³⁷⁹.

7.2. Aktekke/Mevlevihane/Kalemiye Zaviyesi/Maderimevlâna/Valide Sultan Tekkesi

7.2.1. Adı ve Yeri

Günümüzde Aktekke olarak isimlendirilen Karaman Mevlevihanesi, ilk banisi Kalemi oğlu Ahî Muhammet Bey’e izafeten Kalemiye Zaviyesi olarak da adlandırılmıştır¹³⁸⁰.

¹³⁷³ Aynı yer.

¹³⁷⁴ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 315.

¹³⁷⁵ VAD, no. 580, s. 210. Açıkbaş Tekkesi ile ilgili diğer bir vakfiye, inceleme döneminden sonraya ait olup Şeyh Hacı Bekir Sıdkı’nın 05 Rebiyülevvel 1336/19 Aralık 1917 yılında Karaman Kadısı Seyit Mehmet Halil’e tescil ettirdiği vakfiyesidir. Vâkıf kendisine ait olan bazı mülkleri buraya vakfetmiştir. VAD, no. 608, s. 287.

¹³⁷⁶ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 16, s. 15.

¹³⁷⁷ BOA, C. EV, Dosya no. 523, Gömlek no. 26416; KARŞŞ, no. 293, s. 271; VAD, no. 561, s. 1; no. 569, s. 17.

¹³⁷⁸ BOA, C. EV, Dosya no. 254, Gömlek no. 12954.

¹³⁷⁹ VAD, no. 580, s. 210.

¹³⁸⁰ Şikârî, *aynı eser*, s. 89-90.

Belgelerde ise daha çok Mevlâna'nın annesine nispetle “*Mader-i Mevlânâ*”¹³⁸¹, “*Vâlîde Sultân*”¹³⁸² ve Mevleviliğe mensubiyeti sebebiyle de “*Mevlevî Tekkesi*”¹³⁸³ olarak zikredilmiştir.

Osmanlı belgelerinde Ali Şahne Mahallesi'nde gösterilmektedir¹³⁸⁴. Hemen yan tarafında Mevlevihane'nin vakfı olarak yapılan Seyfettin Süleyman Bey Hamamı bulunmaktadır (Bk. Ek- X)¹³⁸⁵. Kaynaklarda Karamanoğulları zamanında, Lârende Kalesi'nin Parmaklık Kapısı yakınında bulunduğu işaret edilmiştir¹³⁸⁶.

7.2.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Mevlevi tarihi hakkında önemli bilgiler veren Ahmet Eflâkî'nin anlattığına göre Mevlâna'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin (ö. 719/1320) müridi Kalemioğlu Ahî Muhammet¹³⁸⁷ tarafından, şeyhinin emri üzerine Mevlâna'nın annesi Mümine Hatun'un mezarının bulunduğu yere türbe ve tekke yapılmıştır¹³⁸⁸. Bu nedenle Karaman Mevlevihanesi'nin ilk banisinin Kalemioğlu Ahî Muhammet Bey olduğu söylenebilir.

Bu yapı önce Karamanoğlu Mirza Halil Bey, sonra da onun oğlu Alaettin Bey tarafından yenilenerek geliştirilmiştir¹³⁸⁹. Akteke'nin giriş kapısı üzerindeki kitabe, Karamanoğlu Mahmut oğlu Halil oğlu Alaettin Bey'in 01 Rebiyülevvel 772/23 Eylül 1370 tarihinde yaptırdığına işaret etmektedir¹³⁹⁰. Bu tarih, Karamanoğulları zamanında Mevlevihane'nin genişletilme tarihi olmalıdır. Yukarıda belirtildiği gibi Akteke ilk defa Mevlâna'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin postnişinliği sırasında inşa edilmişti. Onun da 1312-1319 tarihlerinde posta oturup şeyhlik yaptığı bilinmektedir¹³⁹¹. Öyleyse Mevlevihane 1312'den sonra yaptırılmış olmalıdır.

¹³⁸¹ KARŞS, no. 293, s. 422; no. 317, s. 215; VAD no. 561, s. 15.

¹³⁸² BOA, AE. SMHD. I, Dosya no. 32, Gömlek no. 1904; KARŞS, no. 293, s. 575; no. 296, s. 104, 142; no. 298, s. 27.

¹³⁸³ VAD, no. 561, s. 1, 15; no. 562, s. 14.

¹³⁸⁴ VAD, no. 563, s. 1. Günümüzde bulunduğu yer, İmaret Mahallesi olarak isimlendirilmektedir. Tapuda 32-24 A pafta, 745 ada, 41 parselde bulunan Akteke Camii, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 14.02.1986 tarih ve A-1879 nolu kararı ile birinci sınıf tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Akteke Camii ve Çilehane Dosyası”, Klasör no. 12.

¹³⁸⁵ Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, vakfiye no. 10389.

¹³⁸⁶ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, s. 158.

¹³⁸⁷ Ahmet Eflâkî, *Menâkıb al-Ârifîn*, II, (çev. T. Yazıcı), İstanbul 1973, s. 337; Yusuf Küçükdağ, “Kalemi Zaviyesi”, AA, II, Ankara 2014, s. 47-48.

¹³⁸⁸ Ahmet Eflâkî, *Menâkıb al-Ârifîn*, II, (çev. T. Yazıcı), İstanbul 1973, s. 142-143.

¹³⁸⁹ Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi, vakfiye no. 10389.

¹³⁹⁰ *Seyahatnâme*, IX, s. 158.

¹³⁹¹ Tahsin Yazıcı, “Ârif Çelebi”, *DİA*, III, İstanbul 1991, s. 363-364.

7.2.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Aktekke, türbe-semahane-mescit fonksiyonlarını icra edebilecek bir tarzda inşa edilmiştir¹³⁹². Aktekke'nin nüvesini Maderimevlâna Türbesi oluşturmakta olup burası Mevlevihane'nin en eski bölümüdür¹³⁹³. Daha sonra camiye çevrilen mescit içindeki türbe/hazire dolayısıyla mihrap, tam eksende olmayıp batıya kaydırılmıştır. Merkezî kubbesi dışında kalan son cemaat yeri iki mermer sütunla desteklenen ve yan duvarlar üzerine dayanan üç kubbe ile örtülüdür¹³⁹⁴. Bu kubbeler 1767'de yapılan tamirle kurşunla kaplanmıştır¹³⁹⁵.

Caminin kuzey tarafında avluya bakan kısımda düzgün kesme taştan yapılmış dokuz adet derviş hücresi vardır¹³⁹⁶. Birer penceresi olan hücrelerin ocak ve baca sistemleri de mevcuttur. İki adet hücre yıkıldığı için bugün yedi adet derviş hücresi kalmıştır. Manzumedeki mutfak, çelebi konakları ve ahır gibi bölümler¹³⁹⁷, zamanla yıkılmıştır¹³⁹⁸. Aktekke Zaviyesi'nde Osmanlı Dönemi'nde ayrıca bir de medrese bölümü vardı. Evliya Çelebi, 1671'deki Lârende ziyaretinde Aktakke'deki medresenin çok ünlü olduğunu yazmıştır¹³⁹⁹.

Yüzyıllar boyunca zaman zaman tamirattan geçerek kullanılmaya devam eden bu eserin; incelenen dönemde “*dört-beş yüz seneden berü ta'mîr olmadığı*” için esaslı bir onarımdan geçtiği ve tüm kubbelerin kurşunla kaplandığı, 13 Rebiyülevvel 1181/07 Ağustos 1767 tarihli bir ferman suretinden anlaşılmaktadır¹⁴⁰⁰. Buna göre Mevlevihane bünyesindeki Maderimevlâna Türbesi ile vakfın gayrimenkulü olan Vezir Hanı'nın kuzeyinde bulunan en az 20 adet oda haraptır. Bu sebeple hana gelen giden olmamakta, tüccar ve yolcular uğramamaktadır. Ayrıca gelirleri vakfa ait mezralarda süregelen eşkıyalık sebebiyle vakfın gelirleri oldukça düşmüş, Mevlevihane ve müştemilatı ile vakıf gayrimenkullerinin “*gereği gibi ta'mîr ve ihyâsı*” mümkün olamamıştır. Bunun üzerine gerekli tamiratların “*lâyık olduğu vecihle*” yapılması için Lârende Ayanı Çavuşzade Zeynelabidin ve Lârende Kadısı'nın oluşturduğu bir “*ehl-i vukûf*” keşif yapmakla görevlendirilmiştir. Heyetin yaptığı keşif sonrasında; Mevlevihane'nin “*kubbe-i kebîresi*” ve üç adet “*kubbe-i sagîresi*”nin kurşun ile kaplı olmadığı, bu sebeple kar, yağmur, fırtına ve yıldırım düşmesi gibi tabii afetlerden

¹³⁹² Barihüda Tanrıkorur, “Mevleviyye”, *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 469.

¹³⁹³ Totaysalgır, *aynı eser*, s. 31; E. Diez-O. Aslanapa-M. M. Koman, *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950, s. 45; Temizsoy-Uysal, *aynı eser*, s. 61.

¹³⁹⁴ Akman, *aynı tebliğ*, s. 228.

¹³⁹⁵ BOA, C. EV, Dosya no. 630, Gömlek no. 31794.

¹³⁹⁶ BOA, C. EV, Dosya no. 352, Gömlek no. 17855.

¹³⁹⁷ BOA, C. EV, Dosya no. 352, Gömlek no. 17855; C. EV, Dosya no. 630, Gömlek no. 31794.

¹³⁹⁸ Hasan Özönder, “Karaman (Lârende) Mevlevî-hânesi”, *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994, s. 149.

¹³⁹⁹ *Seyahatnâme*, IX, s. 158.

¹⁴⁰⁰ BOA, C. EV, Dosya no. 630, Gömlek no. 31794.

etkilendiği, yapılan lokal tamirlerin ise eski kubbe üzerine taş-toprak ve kireçle yapıldığından binanın “*mâ'il-i inhidâm*” bir durumda bulunduğu tespit edilmiştir. Daha önceki keşifte 1.800 kuruşa ihtiyaç olduğu kaydedilirken müstemilatta yer alan medrese, mutfak ve bunların saçaklarının da onarım kapsamına alınmasıyla bu miktarın “*vefâ etmeyüb*” eksik kalacağı anlaşılmış, toplam üç bin kuruşa ihtiyaç duyulduğu kaydedilmiştir.

Zikredilen yerlerin tamiri için Konya'dan “*mü'temed ve kârgüzâr*” bir bina emini tespit edilip görevlendirilecektir. Tamire muhtaç yerler oldukça “*metîn ve müstahkem*” bir tarzda yapılacak olup ihtiyaç duyulan meblağ Esbkeşan mukataasından karşılanacaktır. Gelen ödeneğin dikkatli kullanılmasına, tek bir kuruşunun bile “*zâyi*” olmamasına dikkat edilecektir. Tamir işlerine Lârende Ayanı ile Kadısı birlikte nezaret edeceklerdir. Tekkenin bu tamir keşfinden sonra onarıldığına dair herhangi bir kayıt şimdilik tespit edilememiştir. Günümüze kadar geldiğine bakılırsa esaslı bir tamirattan geçtiği düşünülebilir.

7.2.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Aktekke'ye ait şimdilik yedi adet vakfiye tespit edilmiştir. Bunlar; Halil Bey'in 745/1344-1345¹⁴⁰¹, Alaettin Bey'in 766/1364¹⁴⁰² ve 769/1367-1368 (Bk. Ek- X)¹⁴⁰³, Mevlâna Seyit Mehmet Efendi'nin evail-i Recep 1011/15-24 Aralık 1602¹⁴⁰⁴, Kâtip Seyit Mehmet Efendi'nin gurre-i Rebiyülevvel 1211/04 Eylül 1796¹⁴⁰⁵, Aziz Efendi'nin 27 Rebiyülahir 1240/20 Aralık 1824¹⁴⁰⁶, Seyit Şeyh Mehmet Arif Efendi'nin 07 Rebiyülevvel 1250/14 Temmuz 1834¹⁴⁰⁷ tarihli vakfiyeleri olup Maderimevlâna Camii kısmında ayrı başlıklar hâlinde incelenmiştir.

Aktekke'de kalan “*dervişân*” vakıf gelirlerinden belli bir ödenek alıyordu. Tekkenin vakıflarından olan Selerek mezrasının “*Levendât*” denilen Celali isyancılarından ve hastalıklardan etkilendiği için hâsılatı düşmüş ve dervişlerin “*medâr-ı maaşları*” ödenememiştir. Bunun üzerine Lârende Ayanı Çavuşzade Zeynelabidin, durumu incelemek üzere merkez tarafından 13 Rebiyülevvel 1181/9 Ağustos 1767 yılında görevlendirilmiştir¹⁴⁰⁸.

Gelirleri Aktekke vakfına ait olan mezraya yapılan gayrihukuki uygulamalar da olurdu. Bu durumda merkezî idare ile şeyh irtibata geçer, haksızlığın önüne geçerdi. Postnişin Seyit Şeyh Ali Efendi, bazı görevlilerin Selerek mezrası sakinlerinden adetiagşam

¹⁴⁰¹ VAD, no. 579, s. 363.

¹⁴⁰² VAD, no. 579, s. 361.

¹⁴⁰³ Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, vakfiye no. 10389.

¹⁴⁰⁴ KARŞS, no. 278, s. 19.

¹⁴⁰⁵ KARŞS, no. 278, s. 260.

¹⁴⁰⁶ KARŞS, no. 293, s. 575.

¹⁴⁰⁷ KARŞS, no. 298, s. 27.

¹⁴⁰⁸ BOA, C. EV, Dosya no. 630, Gömlek no. 31794.

ve sair adlar altında para istenmesi üzerine Divanîhümayun’a yazdığı bir arzda, müdahalenin men edilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine 25 Muharrem 1239/1 Ekim 1823 tarihinde Lârende Kadısı’na yazılan bir emrişerifle; zikredilen yerin yaylak ve kışlaklarda mevcut koyun, kuzu ve oğlaklar için senede bir defa Mart ayı içinde alınması gereken “...âdet-i ağnam ve âdet-i gulâmiye ve resm-i ağulları...” eskiden beri nasıl tahsil edilmişse aynı şekilde alınması “rüsûmât mütâlebesiyle ahâli-i fukarâ rencîde ve teaddî olunmaması” istenmiştir¹⁴⁰⁹.

Ayanlar bazen Akteke vakıf arazisinde oturan reayaya baskı yapar, onları zor duruma düşürürdü. Bu durumda köylü toprağını terk etmek zorunda kalırdı. Mevlevihane’nin şeyhi ve mütevellisi olan Seyit Şeyh Ali Efendi, merkeze gönderdiği gurre-i Cemaziyelevvel 1247/8 Ekim 1831 tarihli bir arzuhâlde; halkın ayan ve zabitanın baskısına maruz kaldığını, bu sebeple Boyalı ve Selerek köyündeki vakıf çiftliklerinde sıkıntılar yaşandığını, reayanın ise toprağını terk ettiğini bildirmiştir. Bunun üzerine İstanbul’dan Lârende Kadısı’na bir emrişerif gönderilmiş; durumun incelenerek vakıflara olan müdahalenin engellenmesi, vergilerin gelire göre adaletli toplanması ve köylerini terk edenlerin tekrar yerlerine yerleştirilmesi istenmiştir¹⁴¹⁰.

7.2.5. Görevlileri

Akteke’ye incelenen dönemde düzenli olarak şeyh ve müteveli atamaları yapılmış olup burada görev yapan postnişinler aynı zamanda mütevelliliği de yürütüyorlardı¹⁴¹¹.

7.3. Alaettin/Şeyh Alaettin Rumi/Karabaş/Siyahser Zaviyesi

7.3.1. Adı ve Yeri

Şeyh Alaettin Zaviyesi belgelerde “Şeyh Alâeddin”¹⁴¹² “Sultân Şeyh Alâeddin”¹⁴¹³, “Şeyh Alâeddin Rûmî”¹⁴¹⁴ gibi isimlerle geçmektedir. Bazı kayıtlarda ise “Şeyh Alâeddin-i Rumî Siyahser Sultân hankâhı...”¹⁴¹⁵ olarak geçmesi buranın büyük ve teşkilatlı bir manzume olduğunu göstermektedir. Evliya Çelebi 1671’deki Lârende ziyaretinde türbeyi ve diğer müştemilatı görmüş, burayı Karabaş Tekkesi ve İmareti olarak adlandırarak “Karabaş Sultân Tekyesi’nde medfûndur.” şeklinde not düşmüştür¹⁴¹⁶. Zaviye, arşiv kayıtlarında

¹⁴⁰⁹ BOA, C. EV, Dosya no. 377, Gömlek no. 19135.

¹⁴¹⁰ “...perâkende olan reâyânın ma’rifet-i şer’ ve zabitan ma’rifetiyle bulundukları mahallerden kaldırılıb ma’vâ-y-i kadîmelerine ircâ’ ütdürmek iskân şûrûtundan olduğu...”. KARŞS, no. 296, s. 104.

¹⁴¹¹ KARŞS, no. 296, s. 142; no. 298, s. 27; BOA, C. EV, Dosya no. 250, Gömlek no. 12552; Dosya no. 612, Gömlek no. 30866; Karaman Temettüat Defteri, s. 519.

¹⁴¹² BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 27, s. 6; VAD, no. 1131, s. 114.

¹⁴¹³ VAD, no. 1150, s. 1.

¹⁴¹⁴ BOA, C. EV, Dosya no. 442, Gömlek no. 22369; VAD, no. 561, s. 26.

¹⁴¹⁵ KARŞS, no. 285, s. 203.

¹⁴¹⁶ Sayahatnâme, IX, s. 158.

Siyahser Mahallesi'nde gösterilmektedir¹⁴¹⁷. İncelenen dönemde Halvetilerin tasarrufunda idi¹⁴¹⁸.

7.3.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Şeyh Alaettin Zaviyesi, kayıtlarda "...Sultân Alâeddin'in binâ eylediği zaviye..." olarak geçmektedir¹⁴¹⁹. Şeyh Alaettin'e "*Kutbü'l-ârifîn*" dendiğine bakılırsa o zamanın en büyük şeyhlerinden biri idi¹⁴²⁰. Caminin batısındaki türbede metfun bulunan Şeyh Alaettin'in mezar taşında 870/1465 yılında vefat ettiği yazılıdır. 888/1483 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'nde ilk kez tespit edilmiştir. Bu durumda zaviye, 1465'te Şeyh Alaettin'in ölümünden önce yapılmış olmalıdır. İlk vakfiyenin tarihinin 1494 olması da buna işaret olarak kabul edilebilir.

7.3.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Şeyh Alaettin Zaviyesi, müştemilatta bulunan mabedin doğusundaki hücrelerden müteşekkildi. Konyalı, burayı gören Karamanlılardan rivayetle zaviyenin önünde 25 civarında çeşme olduğunu, aynı zamanda ağaçlık ve hafif yüksekçe bir düzlük üzerinde bulunduğundan halkın burayı bir mesire yeri olarak kullandığını nakletmektedir. Zaviyenin de dâhil olduğu manzumeden geriye; mescit, imaret, türbe ve hazire bölümünün bir kısmı ayakta kalabilmişken zaviye yıkılmıştır.¹⁴²¹

Şeyh Alaettin Zaviyesi, birçok defa tamir edilmiştir. Nitekim Şeyh Alaettin'in sülalesinden olan Postnişin Şeyh Abdülaziz'in 1224/1809-1810'da zaviye ve yanındaki caminin yaklaşık 300 yıldır onarım görmediğinden 7.500 kuruşa ihtiyaç duyulduğunu İstanbul'a bildirmesi¹⁴²², zaviyenin bu tarihlerde onarımdan geçtiğini göstermektedir.

7.3.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Şeyh Alaettin Zaviyesi'nin de dâhil olduğu manzumeye ait üç adet vakfiye mevcuttur. Ancak vakıf gayrimenkullerinin, tespit edilen vakfiyelerden önce de mevcut olduğu Osmanlı

¹⁴¹⁷ KARŞS, no. 322, s. 67.

¹⁴¹⁸ KARŞS, no. 297, s. 260.

¹⁴¹⁹ VAD, no. 569, s. 7.

¹⁴²⁰ VAD, no. 561, s. 1; Sapancalı; *Karaman Ahval-i İctimaiyye Coğrafiyye ve Tarihiyyesi* adlı eserinde caminin "*Karabaş Tecvidi*" risalesinin yazarı olan Karabaş Veli Alaeddin'e izafeten buranın Karabaş ismiyle de anıldığını belirtmektedir (*Aynı eser*, s. 50-51). Bursalı Mehmed Tahir; Karabaş Veli'nin farklı bir kişi olduğunu yazmıştır ("Karabaş Veli Ali Alâeddin el-Atvel", *Osmanlı Müellifleri*, I, İstanbul 1333/1917, s. 148). Gülcan; bu zatın Halveti pirleri olan Seyit Yahya-yı Şirvanî ve Seyit Şerif Cürcanî'den dersler aldığını, Halvetiliği yaymak için önce İstanbul'a, burada tutunamayınca da Karamanoğlu İbrahim Bey'in himayesinde Lârende'ye yerleştiğini yazmıştır (*Karaman Büyükleri*, s. 68). Konyalı; Karamanoğulları Devri'nde Lârende'de bulunduğundan dolayı Karamanî diye meşhur olduğunu, Molla Fenari ile birlikte Aksaray'da vefat eden Cemaledin-i Aksarayî'den ders aldıklarını belirtmiştir. *Karaman Tarihi*, s. 519.

¹⁴²¹ Tapuda 32-24 J pafta, 646 ada, 2 parselde bulunmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, "Siyahser Camii/Karabaş Veli Külliyesi", Klasör no. 12.

¹⁴²² KARŞS, no. 285, s. 203.

vakıf tahrirlerinden takip edilebilmektedir. II. Bayezit Dönemi *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*'nde; Emir Bey mezarı, Yeniceköy ile Derbin, GÜdregözü, Çardaklar ve Virancık köylerinde olmak üzere toplam 12 dönüm tarla vakfın mülkleri arasında kaydedilmiştir¹⁴²³.

Şeyh Alaettin Zaviyesi ile ilgili eski vakfiyelerden ikisi sırayla 900/1494 ve 902/1496 tarihli'dir. Deftere noksan olarak kaydedilen bu vakfiyeler, zaviyenin şeyhi Abit Çelebi oğlu Mevlâna Pîrî adına Arapça olarak düzenlenmiştir. Vâkıf, iki ayrı köyde bulunan gayrimenkullerini zaviyeye vakfetmiştir¹⁴²⁴. Şeyh Alaettin Zaviyesi'ne ait XVIII. yüzyılın sonlarında düzenlenen diğer vakfiye, vakıflarının gelişim seyri ile birlikte aşağıda incelenecektir.

Şeyh Alaettin Zaviyesi'nin vakıfları zaman içinde artış göstermiştir. Karaman Eyaleti'nin XVI. yüzyıl başlarında yapılan vakıf tahririnde tespit edilen zaviyenin vakıflarına önceki tahrirden farklı olarak gayrimenkullerinin yanında zaviyenin gelir ve giderleri de eklenmiştir. Bunlar; Muzaffer Dede bağı olarak bilinen bağ, Kulu Vadisi'nde Teberük Bağı, Kürdeleş köyü ile Topraklı mevkiinde tarlalar, Ereğli'ye tabi Durlas köyündeki değirmenle yeri belirtilmeyen başka bir değirmenin hisseleri ve Çavuş Çayırı'nda Bennak mezarının hayvan-toprak vergileridir. Bu gayrimenkul ve vergilerden hâsıl olan yıllık gelir toplamı 3.855 akçe olarak tespit edilmiştir. Adı geçen vakıf tahririnden zaviyenin giderlerini öğrenmek de mümkün olmaktadır. Aynı yıl zaviyenin giderleri; misafirlere yapılan yemek masrafları 1.155 kuruş ve dervişlerin barınma-iaşe giderleri 2.303 kuruş olmak üzere toplam 3.458 kuruştur¹⁴²⁵. 1530'da ise 12 kıta zemin, nisf mezra ve bağlardan gelen senelik gelir 655 akçe olarak kaydedilmiştir¹⁴²⁶.

Şeyh Alaettin Zaviyesi'nin gurre-i Rebiyülevvel 1211/4 Eylül 1796 tarihli bir vakfiye sureti daha bulunmaktadır. Vakfiye, İstanbul'da ikamet eden Hassa Ahır Hazinesi Kâtibi Seyit Mehmet Efendi tarafından tescil ettirilmiştir. Vâkıf Seyit Mehmet Efendi, 375 esedî kuruşunu Halveti şeyhlerinin görev yaptığı Şeyh Alaettin Zaviyesi'ne vakfetmiştir. Vakfedilen para Lârende'de onu on bir buçuktan istirbaha verilecektir. Elde edilen gelirin yarısı Halveti şeyhlerinin görev yaptığı Şeyh Alaettin Rumi Zaviyesi'ne ayrılacaktır¹⁴²⁷.

Şeyh Alaettin Zaviyesi vakıflarının XIX. yüzyıldaki durumunu *Ahkâm Defterleri*'nden de takip etmek mümkün olmaktadır. Buna göre Lârende ve Belviran kadılarına gönderilen evasıt-ı Rebiyülhîr 1226/Nisan-Mayıs 1811 tarihli bir hükümde; Çavuş köyünde araziler,

¹⁴²³ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 88.

¹⁴²⁴ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 320.

¹⁴²⁵ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 135.

¹⁴²⁶ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 121.

¹⁴²⁷ *KARŞS*, no. 297, s. 260.

Güderegözü köyünde üç dönüm bağ, Belviran nahiyesine bağlı Çukurlar köyünde bazı tarlalar, Emir Şah köyünde yerler ve bu köyün altında bulunan Siyavuş Çiftliği adı geçen zaviyenin vakıfları arasında zikredilmektedir¹⁴²⁸.

7.3.5. Görevlileri

Şeyh Alaettin Zaviyesi'ne daha ilk kurulduğu andan itibaren görevli tayinleri yapılmıştır. Tespit edilebilen en eski atama zaviye şeyhleri ile ilgilidir. Şeyh olanlar aynı zamanda mütevellilik görevini deruhte etmişlerdir. 888/1483 tahririne göre vâkıfın çocuklarından Mehmet oğlu Davut Fakı, şeyh ve müteveli olarak görev yapıyordu¹⁴²⁹. Yukarıda da bahsedilen vakfiyeye göre 1494 ve 1496 yıllarında Abit oğlu Mevlâna Pîrî, zaviye şeyhi ve mütevellisidir. Yine II. Bayezit Dönemi'ne ait olup XVI. yüzyılın başlarına ait vakıf tahririne göre ise meşihat ve tevliyet, Mevlâna Nurullah'ın elinde idi¹⁴³⁰.

Şeyh Alaettin Zaviyesi'ne ele alınan dönemde birden fazla kişinin şeyh ve müteveli olarak atamaları tespit edilmiştir. Mesela Rebiyülahir 1135/Ocak-Şubat 1721'de müşterek olarak görev yapan Seyit Şeyh Mehmet, Seyit Ömer ve Seyit Hüseyin kardeşler bu görevleri birlikte yürütüyorlardı¹⁴³¹. Tayinler incelenen dönem boyunca düzenli olarak devam etmiştir¹⁴³².

7.4. Alaettin/Hacı Alaettin Buk'ası

7.4.1. Adı ve Yeri

Buk'a; türbe, tekke, zaviye ve özellikle eğitim yeri için kullanılan bir terimdir. Aslında bir tasavvuf yapısı olan Lârende kent merkezindeki Alaettin Buk'ası incelenen dönemde tasavvufi özelliğini kaybetmiş, bitişiğindeki mescitle birlikte medrese olarak kullanılmıştır. XVII. yüzyıldan itibaren medreselerin öneminin artması¹⁴³³ ve bu kurumların sayılarını çoğaltma gayreti bazı tasavvufi kurumların medrese olarak kullanılmasında etkili olmuştur.

7.4.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı Alaettin Buk'a ve Mescidi'nin banisi Lârende'nin hayırseverlerinden Hacı Alaettin'dir. Bazı araştırmacılar, Hacı Alaettin'i, Karamanoğulları Dönemi'nde inşa edilen Şeyh Çelebi Medresesi ve Darulhuffazı'nın banisi ile karıştırmış, bu medresenin banisini de Hacı Alaettin olarak göstererek XVIII. yüzyıl belgelerinde geçen Hacı Alaettinle

¹⁴²⁸ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 27, s. 6.

¹⁴²⁹ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 89.

¹⁴³⁰ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 135.

¹⁴³¹ VAD, no. 1131, s. 114.

¹⁴³² BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 27, s. 54; BOA, C. EV, Dosya no. 209, Gömlek no. 10442; Dosya no. 586, Gömlek no. 29566; Dosya no. 261, Gömlek no. 13328; KARŞS, no. 289, s. 126; no. 290, s. 141; no. 290, s. 142; VAD, no. 561, s. 1, 26.

¹⁴³³ Tasavvuf kurumlarının medrese olarak kullanılması için bk. Yusuf Küçükdağ, "Konya'da Bir Mevlevî Manzumesi: Pîrî Mehmed Paşa Zâviyesi ve Vakfiyesi", *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya 2005, s. 122; Akman, *aynı tebliğ*, s. 229.

irtibatlandırmışlardır¹⁴³⁴. Lakin XV. yüzyıl vakfiyeleri¹⁴³⁵ ile vakıf tahririnde¹⁴³⁶ geçen Şeyh Çelebi Medrese ve Darülhuffazı'nın banisi Şeyh Çelebi olup bu zatın babasının ismi ile incelenen yapının banisi Alaettin'inki karıştırılmıştır.

Buk'a'yı medrese olarak gösteren en eski atama kaydı, Cemaziyelevvel 1123/Haziran-Temmuz 1711 tarihli¹⁴³⁷ olduğuna göre Osmanlı Dönemi'nde XVII. yüzyılın son çeyreğinde buk'anın medrese olarak kullanılmaya başlandığı ileri sürülebilir.

7.4.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Günümüze ulaşamayan yapının mimari yapısı hakkında yeterli bir malumat bulunmamakla birlikte Cemaziyelahir 1200/Nisan 1786 tarihli bir hurufat kaydında geçen “*Hâcî Alâeddin binâsı medrese mescidi*” ifadesinden Buk'a'da medrese ile birlikte bir de mescit olduğu anlaşılmaktadır¹⁴³⁸.

7.4.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Alaettin Buk'ası'nın vakfiyesi ve vakıfları hakkında henüz bir bilgiye ulaşılamamış olup yapılan mütevellî atamaları medresenin giderlerini karşılayacak düzeyde vakıfları olduğuna işaret etmektedir.

7.4.5. Görevlileri

İncelenen dönem içinde bu buk'a/medreseye çeşitli görevli atamaları tespit edilmiş olup bunların başında müderrisler gelmektedir. Bunlar mütevellîliği de birlikte yürütüyorlardı. 11 Rebiyülevvel 1202/21 Aralık 1787'de müderrislik ve tevliyet cihetlerine mutasarrıf olan Seyit Hüseyin Efendi vefat edince yerine oğulları Seyit Mehmet ve Seyit Mustafa atanmışlardır¹⁴³⁹. Tayinler, incelenen dönem boyunca düzenli olarak devam etmiştir¹⁴⁴⁰.

7.5. Divanzade Zaviyesi

7.5.1. Adı ve Yeri

Lârende kent merkezinde, Emekseven Mahallesi'nde gösterilen Divanzade Zaviyesi kayıtlarda “*Divanoğlu*”¹⁴⁴¹ olarak da geçmektedir.

¹⁴³⁴ Cengiz, *aynı eser*, s. 107-108.

¹⁴³⁵ VAD, no. 2123, s. 336.

¹⁴³⁶ “*Vakf-ı Medrese-i Şeyh Çelebi veled-i Hâcî Alâeddin*”, “*Vakf-ı Dârü'l-huffâz-ı Şeyh Çelebi veled-i Hâcî Alâeddin*” başlığı altında gelirleri kaydedilmiştir. Bk. 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 89.

¹⁴³⁷ VAD, no. 1131, s. 50, 51.

¹⁴³⁸ VAD, no. 1147, s. 3.

¹⁴³⁹ BOA, C. MF, Dosya no. 73, Gömlek no. 3645.

¹⁴⁴⁰ BOA, EV. d, no. 38414; KARŞS, no. 295, s. 130; no. 305, s. 242; VAD, no. 1131, s. 50-51.

¹⁴⁴¹ VAD, no. 558, s. 167.

7.5.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Divanzade Zaviyesi, Divanzade olarak bilinen bir hayırsever tarafından yaptırılmış olmalıdır. Zaviyeye ait ulaşılabilen en eski atama kaydı, 1198/1783-1784 tarihli olduğuna göre XVIII. yüzyıl ortalarında inşa edilmiş olmalıdır¹⁴⁴².

7.5.3. Mimari Yapısı

Günümüze ayakta olmayan Divanzade Zaviyesi'nin mimarisi hakkında yeterli bir malumat bulunmamaktadır. Ancak bölgedeki birçok tarikat yapısında görüldüğü gibi ibadet/ayin, derviş ve şeyh odalarından meydana geldiği düşünülebilir. Ayakta kalamadığına bakılırsa bulunduğu yörenin özelliklerine uygun olarak kerpiç ve taş malzeme ile inşa edilmiş olmalıdır.

7.5.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Divanzade Zaviyesi'nin banisine ait veya sonradan düzenlenen bir vakfiyeye şimdilik ulaşılamamıştır. Zaviyenin ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir vakıf oluşturulduğu mütevellî atamalarından anlaşılmakla birlikte bunların neler olduğu hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

7.5.5. Görevlileri

Divanzade Zaviyesi Vakfı'na sadece mütevellî atamaları tespit edilmiştir. Günlük bir akçe ücret ile mütevellî olarak görev yapan Mehmet vefat edince oğlu Seyit Mehmet, 1198/1783-1784 tarihinde tayin edilmiştir¹⁴⁴³. Son atamanın tarihi, 11 Muharrem 1205/20 Eylül 1790 olup Seyit Mehmet Halife kendi rızası ile feragat etmesiyle yerine oğlu Feyzullah görevlendirilmiştir¹⁴⁴⁴.

7.6. Ebubekir Efendi Zaviyesi

Ebubekir Efendi Zaviyesi, Lârende'nin İbrikli/İbrikli Mahallesi'nde bulunuyordu. 30 Recep 1258/6 Eylül 1842 tarihli bir adet belgeye göre Ebubekir Efendi Zaviyesi'ne 85 kuruş taamiye tahsis edilmiştir¹⁴⁴⁵. Ayakta kalamadığına bakılırsa taş-kerpiç malzemenen geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş olmalıdır.

¹⁴⁴² VAD, no. 1155, s. 9.

¹⁴⁴³ VAD, no. 1147, s. 104.

¹⁴⁴⁴ VAD, no. 558, s. 167.

¹⁴⁴⁵ BOA, C. EV. Dosya no. 429, Gömlek no. 21726.

7.7. Emir Şah Zaviyesi

7.7.1. Adı ve Yeri

Karaman kent merkezinde, Çeltekk Mahallesi'nde bulunan¹⁴⁴⁶ Emir Şah Zaviyesi, bazı belgelerde “*Emir Şâh Tekkesi*”¹⁴⁴⁷ bazılarında ise “*Emir Şâh Sultân Zâviyesi*”¹⁴⁴⁸ olarak da geçmektedir.

7.7.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Emir Şah Zaviyesi'nin banisi, XIV. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı tahmin edilen Turgutoğlu Emir Şah'tır. Yapım tarihini tam olarak gösterecek bir belge olmamasına rağmen Emir Şah'ın yaşadığı yıllar dikkate alınarak¹⁴⁴⁹ mescidin, en geç XIV. yüzyılın başlarında yaptırıldığı söylenebilir.

7.7.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Günümüze ulaşamayan zaviyenin bünyesinde bir mescidin olduğu belgelerden anlaşılmaktadır¹⁴⁵⁰. XVIII. yüzyılda medrese olarak da kullanılmış ve müderris atamaları yapılmıştır. Bunun yanı sıra diğer tasavvuf yapılarında görüldüğü üzere ayin, derviş, şeyh odaları ile hazireden oluşan bir müştemilata sahip olduğu düşünülebilir. Diğer üst düzey yöneticilerin yaptırdığı tasavvuf yapılarındaki gibi kesme taş malzemeden inşa edilmiş olmalıdır.

7.7.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Emir Şah Zaviyesi'ne ait ilk bilgiler 888/1483 vakıf tahririnde bulunmakta olup burada vakfiyesinin kaybolduğu zikredilmektedir¹⁴⁵¹. Bununla birlikte zaviyenin vakıfları mevcut olup 1483'te şöyledir: Foni Vadisi yakınında Karabolu isimli bir değirmen, İdemit köyü yakınında üç dönüm tarla, Emir Şah Çelebi Hamamı, şehir içinde zaviye yakınında yerler ile Ermenek'te ve Sarımadı köyünde zeminler.

Emir Şah Zaviyesi'nin gelir kaynaklarında ilerleyen yıllarda değişiklikler olmuştur. Karaman Eyaleti'nin XVI. yüzyıl başlarına ait vakıf tahririnden bu değişiklikleri öğrenmek mümkün olmaktadır. Buna göre Ahî Hüsam nahiyesinde üç dönüm tarla, zaviye vakıflarına ilave edilmiştir. XVI. yüzyılın başlarında vakfın gelirlerinde de gözle görülür bir artış

¹⁴⁴⁶ VAD, no. 1147, s. 97.

¹⁴⁴⁷ KARŞS, no. 290, s. 158; VAD, no. 1145, s. 3.

¹⁴⁴⁸ KARŞS, no. 300, s. 26.

¹⁴⁴⁹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 541. Emir Şah'ın oğlu Pir Hüseyin Bey de Konya'daki Kalenderhane Zaviyesi ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla 833/1428'de buraya zengin vakıflar tahsis etmiştir. Bk. Yusuf Küçükdağ, *Konya'nın Kırk Tekkesi*, Konya 2014, s. 62.

¹⁴⁵⁰ VAD, no. 1147, s. 258.

¹⁴⁵¹ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 84.

görüldürken¹⁴⁵² daha sonraki tarihlerde yapılan tahrirlerde vakfın gelirleri düşmeye başlamıştır¹⁴⁵³.

7.7.5. Görevlileri

Emir Şah Zaviyesi'nin faaliyetlerinin düzenli yürütülebilmesi için görevli atamaları yapılmıştır. Tespit edilen ilk görevli bilgisi zaviye şeyhi ile mütevellisine ait olup 888/1483'te Mevlânâ Kıvam, bu iki vazifeyi birlikte yürütüyordu¹⁴⁵⁴. Bu zatın görev süresinin ne zaman bittiği bilinmemektedir. 07 Şaban 939/4 Mart 1533'te ise şeyhlik ve tevliyet Alaettin Halife'nin üzerindeydi¹⁴⁵⁵. Emir Şah Zaviyesi'ne incelenen dönemde de görevli atamaları düzenli olarak devam etmiştir¹⁴⁵⁶.

7.8. Hacı İsa Zaviyesi

7.8.1. Adı ve Yeri

Karaman şehir merkezinde bulunan Hacı İsa Zaviyesi'nin ismi, 992/1584 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*'nde, "... Zâviye-i Hâcî İsa der-nefs-i Lârende..." olarak kaydedilmiştir (Bk. Ek- XI)¹⁴⁵⁷.

7.8.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı İsa Zaviyesi'nin banisi, isminden de anlaşılacağı üzere Hacı İsa ismindeki bir hayırsever olmalıdır. Fatih ve II. Bayezit Dönemi vakıf tahrirlerinde ismi geçmeyip ilk bilgilerin, Kanuni Dönemi'nin 1530'daki vakıf tahririnde yer aldığına bakılırsa en geç XVI. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olmalıdır.

7.8.3. Mimari Yapısı

Günümüze kadar ulaşamayan Hacı İsa Zaviyesi'nin mimari yapısını ayrıntılı olarak aydınlatacak bir belgeye henüz rastlanmamıştır. Yörenin zaviye yapılarındaki gibi merkezî bir avlunun etrafında; zikir odası, misafir odası, şeyh ve derviş hücrelerinin yer aldığı bir plana sahip olmalıdır. Ayakta kalamadığına bakılırsa taş-kerpiç malzemeden toprak damlı olarak inşa edildiği düşünülebilir.

7.8.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı İsa Zaviyesi'nin vakfiyesi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamakla birlikte gelir getiren vakıfları mevcuttur. Bunlar; 937/1530 yılında iki dönüm tarla ve dört kıta

¹⁴⁵² *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 171.

¹⁴⁵³ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 120; TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 40.

¹⁴⁵⁴ *888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri*, s. 84.

¹⁴⁵⁵ *KARŞS*, no. 324, s. 291.

¹⁴⁵⁶ *KARŞS*, no. 300, s. 26; *VAD*, no. 1131, s. 50; no. 1140, s. 307; no. 1154, s. 9; no. 1155, s. 3; no. 1147, s. 97.

¹⁴⁵⁷ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39b.

zemindir¹⁴⁵⁸. III. Murat zamanında tamamlanan 992/1584 tarihli tahrirde aynı vakıflar tekrar edilmiştir (Bk. Ek- XI)¹⁴⁵⁹.

7.8.5. Görevlileri

Hacı İsa Zaviyesi'ne ele alınan dönemde aynı zamanda müteveli olan zaviyedar atamaları gerçekleşmiştir. Günlük bir akçe ücret ile zaviyedar olan Seyit Hidayet'in vefatı ile Seyit Osman, Muharrem 1132/Kasım-Aralık 1719 tarihinde görevlendirilmiştir¹⁴⁶⁰. Tayinler daha sonra da devam etmiştir¹⁴⁶¹.

7.9. Hacı İsmail/Şeyh Hacı İsmail/İsmail Hacı Zaviyesi

7.9.1. Adı ve Yeri

Kayıtlara “*Şeyh Hâcî İsmâîl*”, “*Şeyh Hâcî İsmâîl Efendi*”, “*İsmâîl Hâcî*”, “*Hâcî İsmâîl*” zaviyesi gibi isimlerle geçen bu tasavvuf yapısı Hoca Mahmut Mahallesi'nde gösterilmektedir¹⁴⁶². Zaviye incelenen dönemde Halvetiye şeyhlerinin tasarrufunda idi¹⁴⁶³.

7.9.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı İsmail/Şeyh Hacı İsmail Zaviyesi'nin banisi, Halveti Tarikatı mutasavvıflarından Şeyh Hacı İsmail'dir. Şeyh Hacı İsmail, Halveti Tarikatı'nın Cemaliye şubesinin Şabaniye kolunun kurucusu, Şeyh Şaban-ı Veli'nin (ö. 1569) halifelerindendir¹⁴⁶⁴. Zaviyeye ait ulaşılabilen ilk belge, 1057/1647-1648 tarihli zaviyedar beratı yenilemesine dair *Hurufat* kaydı¹⁴⁶⁵ olduğuna göre en geç XVII. yüzyılın ilk yarısında yaptırılmış olduğu söylenebilir.

7.9.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Hacı İsmail/Şeyh Hacı İsmail Zaviyesi günümüze kadar ulaşamayan bir tarikat yapısıdır. İlk binası hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Aşağıda zikredilen 1814 tarihinde vakfedilen üniteler yenidir. Buna göre müştemilatın doğu kısmına sonradan bir şeyh evi, üç hücreli bir yetimhane, iki adet mukabelehane ile bir ahır ilave edilmiştir¹⁴⁶⁶. Haziresinden günümüze kadar gelen mezar taşlarının 1940'lı yıllarda Hoca Mahmut Mahallesi'nde özel bir evin bahçesinde bulunduğu bakılırsa¹⁴⁶⁷ yıkıldıktan sonra zaviye, haziresi ile birlikte özel mülk hâline getirilmiştir.

¹⁴⁵⁸ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 119.

¹⁴⁵⁹ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39b.

¹⁴⁶⁰ VAD, no. 1131, s. 50.

¹⁴⁶¹ VAD, no. 1139, s. 155.

¹⁴⁶² BOA, AE. SAMD, III, Dosya no. 157, Gömlek no. 15436; BOA, EV. d. Defter no. 12003. Konyalı, Zaviyenin haziresinin bir bölümü Kadir Kıyıcı'nın evinin bahçesinde kaldığı için halkın Kıyıcılar Tekkesi dediğini kaydetmiştir. *Karaman Tarihi*, s. 543.

¹⁴⁶³ VAD, no. 580, s. 247.

¹⁴⁶⁴ *Aynı belge*.

¹⁴⁶⁵ KARŞS, no. 291, s. 47.

¹⁴⁶⁶ VAD, no. 580, s. 247.

¹⁴⁶⁷ Konyalı, *aynı yer*.

7.9.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Yukarıda değinildiği üzere XVII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği tahmin edilen Hacı İsmail/Şeyh Hacı İsmail Zaviyesi'nin 05 Şevval 1229/20 Eylül 1814'de Mataracızade Hacı Hüseyin Ağa'nın düzenlediği bir vakfiyesi bulunmaktadır. Eski zaviye binasından bahsetmeden Hacı Hüseyin Ağa, kendisine ait olan iki adet fevkani ve tahtani mukabelehane, üç adet hücre ve bir adet ahır bütün haklarıyla birlikte vakfetmiştir. Vakfın gelirleri zaviyenin bakım ve onarım masrafları ile “*ayîn-i Halvetiye'nin icrâ*”sı için sarf edilecektir¹⁴⁶⁸.

7.9.5. Görevlileri

Hacı İsmail/Şeyh Hacı İsmail Zaviyesi'ne selh-i Rebiyülevvel 1057/5 Mayıs 1647'de zaviyedar ve mütevellî atamaları¹⁴⁶⁹ bulunmakta olup tayinler daha sonra da devam etmiştir¹⁴⁷⁰.

Hacı İsmail/Şeyh Hacı İsmail Zaviyesi'ne ait 05 Şevval 1229/20 Eylül 1814 tarihli vakfiyeye göre vakıf görevlileri de bulunmakta idi. Vakfın tevliyeti Seyit Şeyh Mehmet Efendi'nin üzerine, vefatından sonra onun neslinden gelen erkek çocuklarına geçecektir. Mütevellîler, vakfın gelirlerini zaviyenin ihtiyaçları için sarf edeceklerdir.

7.10. Hacı Şemsettin Dergâhı

Köhnebedesten Mahallesi'nde bulunan Hacı Şemsettin Dergâhı, Recep 1205/Mart-Nisan 1791 tarihli bir belgeye bakılırsa incelenen dönemde darülhuffaz olarak da kullanılıyordu¹⁴⁷¹. Hacı Şemsettin Ahmet tarafından tescil ettirilen Rebiyülahir 903/Kasım-Aralık 1497 tarihli vakfiyeden hareketle Hacı Şemsettin Ahmet tarafından muhtemelen 1496'da inşa edilmiş olup¹⁴⁷² darülhuffazlar bölümünde ele alınmıştır.

7.11. Hatun Zaviyesi

7.11.1. Adı ve Yeri

Hatun Zaviyesi olarak bilinen tasavvuf yapısı aşağıda zikredilecek olan 1385 tarihli vakfiyesinde Karaman kent merkezinde, Alacasuluk Mahallesi'nde gösterilmektedir. XVI. yüzyılın başlarına ait¹⁴⁷³, 937/1530¹⁴⁷⁴ ve 992/1584¹⁴⁷⁵ tarihli vakıf tahrirlerinde “*Haydar-*

¹⁴⁶⁸ Vakfiyenin tescilinde şuhudulhâlolarak hazır bulunanlardan bazıları şunlardır: Lârende Kadısı Seyit Mustafa Efendi, Lârende Serdarı Abdullah oğlu Seyit Mustafa, Lârende'nin köklü ailelerine mensup kişilerden Kamışzade Seyit Abdülkadir Ağa, Babazade Seyit Hacı İbrahim Ağa, Tartanzade Hacı Seyit Mehmet, Serkâtip Vaizzade Seyit Ali Efendi, Sermuhzıran Seyit Hacı Hasan Ağa, Müderris Seyit Mahmut Efendi. VAD, no. 580, s. 247.

¹⁴⁶⁹ KARŞS, no. 291, s. 47.

¹⁴⁷⁰ VAD, no. 1140, s. 319.

¹⁴⁷¹ VAD, no. 558, s. 168.

¹⁴⁷² Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 586.

¹⁴⁷³ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 157-158.

¹⁴⁷⁴ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 122.

hâne Zâviyesi” olarak da zikredildiğine bakılırsa Haydarhane olarak inşa edilmiştir. XVI. yüzyılın ortalarında devletin izlediği siyasetin neticesi olarak diğer yerlerde olduğu gibi Lârende’de de etkilerini kaybettikleri söylenebilir.

7.11.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hatun Zaviyesi’nin banisi, yukarıda da geçen 992/1574 tahririndeki “...*Melek Hatûn bint-i Sultân Murad ibn Orhan Hân binâ etmiştir...*” şeklindeki kayıttan da anlaşıldığı gibi Sultan Murat Hüdavendigâr’ın (1364-1389) kızı Melek Hatun’dur. Karamanoğlu Alaettin Ali Bey’in eşi olan Melek Hatun; Nefise Hatun, Sultan Hatun gibi isimlerle de anılmıştır. Melek Hatun’un Ali Şahne Mahallesi’nde medrese ile türbesi de bulunmaktadır¹⁴⁷⁶. 1584’ten sonra zaviye ile ilgili herhangi bir kayıt bulunmadığına göre XVII. yüzyıl başlarında yıkılmış olmalıdır.

7.11.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Günümüzde mevcut olmayan zaviyenin, inşa edildiği dönemin ve bölgenin özelliklerine göre taş ve kerpiç malzemeden inşa edildiği, tekke-zaviye mimarisine uygun olarak toplantı-ayin salonu ile şeyh ve derviş odalarından oluştuğu düşünülebilir. Zaviyeden geriye sadece kuyusu kalmıştır¹⁴⁷⁷.

7.11.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hatun Zaviyesi’nin banisi Melek Hatun’un, Rebiyülevvel 787/Nisan-Mayıs 1385 tarihli bir vakfiyesi mevcut olup¹⁴⁷⁸ yine Melek Hatun tarafından Lârende’de yaptırılan Hatuniye Medresesi’ne ait vakfiyenin “*zeyli*” olarak hazırlanmıştır. Buna göre vâkıfenin vakfettiği gayrimenkuller şunlardır: Arız Değirmeni, Yeşilhüyük ve Güderegözü civarındaki mülkler, İdemit ve yakınındaki zeminin yarısı, Lârende’de bulunan Melek Hatun Hanı, üç adet dükkân, Melek Hatun Hanı’na bitişik fırının tamamı, Ece Mehmet yerinin tamamı.

Zaviyenin vakfiyesinde zikredilen vakıf gayrimenkullerinin gelişim seyri, Karaman Eyaleti’ne ait diğer vakıf tahrirlerinden de takip edilebilmektedir¹⁴⁷⁹.

7.11.5. Görevlileri

Hatun Zaviyesi’nin zaviyedarı ve mütevellisi 881/1476 yılında Mevlâna Bedrettin idi. Şehzade Cem’in beratı ile göreve başlayan Mevlâna Bedrettin, aynı zamanda Hatuniye

¹⁴⁷⁵ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39. XIX. yüzyıla ait bazı maliye defterlerinde de “*Haydar-hâne*” olarak kaydedilmiştir. BOA, MAD. d, Defter no. 18082, s. 6; Defter no. 7640, s. 6.

¹⁴⁷⁶ BOA, Ev. d, Defter no. 38414; AE. SMST. III, Dosya no. 46, Gömlek no. 3338; İE. EV, Dosya no. 10, Gömlek no. 1226.

¹⁴⁷⁷ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 304.

¹⁴⁷⁸ Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, vakfiye no. 10391.

¹⁴⁷⁹ Fatih Devri Karaman Vakıfları, s. 31; 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 92; Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 157-158; Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman, s. 122; TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39.

Medresesi'nin muidiydi¹⁴⁸⁰. 888/1483 tahririnde yine aynı zaviyedarın, görevde olduğu kaydedilmiştir¹⁴⁸¹. II. Bayezit Dönemi'nin XVI. yüzyıl başlarına ait olan vakıf tahririne göre meşihat görevi “*bâ-berât-ı padişâhî*” ile Mevlâna Muhyittin'in üzerindedir¹⁴⁸².

7.12. Küçük Dede/Emünittin/Erdoğdu Zaviyesi

7.12.1. Adı ve Yeri

Halveti Tarikatı şeyhlerinden Küçük Dede¹⁴⁸³ adına yaptırılan zaviyenin adı belgelerde “...*Küçük Dede Zâviyesi dimekle ma'rûf Ahmed Şeybânî Zâviyesi*...”¹⁴⁸⁴ olarak geçmekte ve Küçük Dede Mahallesi'nde gösterilmektedir¹⁴⁸⁵.

7.12.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Banisi Erdoğdu Bey olarak da bilinen¹⁴⁸⁶ Eminüttinzade Ahmet Bey'dir¹⁴⁸⁷. Büyük dedesi Karamanoğulları Dönemi'nin vezirlerinden olup türbesi Lârende'de, Küçük Dede Mahallesi'ndedir¹⁴⁸⁸. Evail-i Recep 958/05-14 Temmuz 1551 tarihli vakfiyesinden¹⁴⁸⁹ yola çıkarak bu tarihten kısa bir önce, muhtemelen 1550'de inşa edildiği söylenebilir.

7.12.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

İncelenen dönem boyunca Halveti Tarikatı'nın erkân ve usullerinin takip edildiği zaviye, günümüze kadar ulaşamamıştır. Burada Küçük Dede adına yaptırılan zaviyeden başka mescit, darülhuffaz¹⁴⁹⁰, mektephane¹⁴⁹¹, türbe ve çeşmeler¹⁴⁹² de bulunmaktaydı.

Yörenin zaviye yapılarının özellikleri dikkate alınırsa; zikir odası, misafir odası, kiler, şeyh ve derviş hücreleri de mevcut olmalıdır. Konyalı'ya göre bu zaviye yıkıldıktan sonra özel kişilere satıldığından türbe de bir evin bahçesinde kalmıştır¹⁴⁹³.

7.12.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Küçük Dede Zaviyesi'nin banisi Erdoğdu Bey'in yukarıda kısaca değinildiği üzere evail-i Recep 958/05-14 Temmuz 1551 tarihli Arapça vakfiyesinde, Lârende'nin muhtelif yerlerinde darülhuffaz, mektep, zaviye ve mescit yaptırdığından bahsedilmektedir. Vâkıf,

¹⁴⁸⁰ Fatih Devri Karaman Vakıfları, s. 31.

¹⁴⁸¹ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 92.

¹⁴⁸² Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 157-158.

¹⁴⁸³ VAD, no. 561, s. 5, 19; no. 563, s. 12; no. 569, s. 18; no. 1150, s. 6.

¹⁴⁸⁴ BOA, C. EV, Dosya no. 131, Gömlek no. 6523.

¹⁴⁸⁵ VAD, no. 1147, s. 101.

¹⁴⁸⁶ VAD, no. 605, s. 162.

¹⁴⁸⁷ Ahmet Bey'in Selimeşah adında kız kardeşi ile Mustafa adında bir erkek kardeşi vardı. Bu kardeşleri için ayrıca bir cüz vakfı kurmuştur. VAD, no. 561, s. 18; no. 562, s. 20; no. 563, s. 12; no. 569, s. 18; no. 1147, s. 163; no. 1150, s. 5; no. 1154, s. 11.

¹⁴⁸⁸ VAD, no. 1155, s. 3; Totaysalgır, *aynı eser*, s. 47; Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 499.

¹⁴⁸⁹ VAD, no. 605, s. 162.

¹⁴⁹⁰ VAD, no. 561, s. 12; no. 569, s. 16; no. 1155, s. 3.

¹⁴⁹¹ VAD, no. 562, s. 13; no. 1126, s. 121.

¹⁴⁹² VAD, no. 1150, s. 1.

¹⁴⁹³ Karaman Tarihi, s. 522-523.

temlikname ile sahip olduğu Oğulbeyi olarak bilinen değirmene komşu bir arsayı, Eski Hamam yerinin yukarısında bulunan bir kıta yeri, İlginli olarak bilinen bir dönüm tarlayı bütün hakları ile vakfetmiştir¹⁴⁹⁴.

Vakfiyedeki şartlara uyularak bu vakıf gayrimenkulleri olduğu gibi korunmuş hatta zikredilen vakıflara zaman içinde yenileri ilave edilmiştir. Evahir-i Cemaziyelahir 1248/15 Kasım 1832 tarihli bir kayda göre Kaş ve Ereğli nahiyesine bağlı birer köyün vergi gelirlerinin bir kısmı Küçük Dede/Eminüttin Zaviyesi vakfı idi¹⁴⁹⁵.

7.12.5. Görevlileri

Küçük Dede Zaviyesi'ne şeyh, müteveli ve nazır atamaları yapılmış olup tayinler incelenen dönem boyunca devam etmiştir¹⁴⁹⁶.

Küçük Dede Zaviyesi'nin vakıf işlerini takip etmek üzere bayanlar da aktif olarak görev almışlardır. Günlük bir akçe ücret ile vakfın nazırı olan İsmail kızı Safiye Hatun bunlardan biri idi. Onun vefatı ile yerine Seyit Hacı Halil oğlu Seyit Hacı Süleyman, 11 Safer 1262/8 Şubat 1846 tarihinde atanmıştır¹⁴⁹⁷.

7.13. Ketenci Baba Zaviyesi

7.13.1. Adı ve Yeri

Ketenci Baba Zaviyesi'nin adı, Ketenci Baba'nın oğlu olan Mansur Dede tarafından tanzim edilen evâhir-i Rebiyülevvel 755/Nisan 1354 tarihli vakfiyede “*Kettânci Baba*”¹⁴⁹⁸, bazı sicil kayıtlarına ise “*Kettanî Dede*” olarak geçmiştir¹⁴⁹⁹. Zaviyenin yeri, belgelerde Karaman'ın eski mahallelerinden Sekiçeşme'de gösterilmektedir¹⁵⁰⁰.

7.13.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Ketenci Baba Zaviyesi'nin banisi, adından da anlaşıldığı gibi Ketenci Baba'dır. Konyalı; Ketenci Baba'nın oğlu Mansur Dede'nin sonradan yenilendiği anlaşılan mezar taşındaki bilgilerden yola çıkarak Horasan'dan bu bölgeye geldiğini ileri sürmüştür¹⁵⁰¹. Nitekim Karaman'ın XIII. yüzyıl başlarında önemli bir iskân sahası olduğu, bu dönemde Yesevi mutasavvıfların yoğun bir şekilde bu bölgelere gelip kurdukları tekke ve zaviyelerle hizmet verdikleri düşünülürse bu fikir isabetli olarak kabul edilebilir. Konyalı ve Gülcan, Ketenci Baba'nın Nakşibendi şeyhi olduğunu yazmışlarsa da Küçükdağ; Nakşiliğin XV.

¹⁴⁹⁴ VAD, no. 605, s. 162; no. 2176, s. 496.

¹⁴⁹⁵ Zikredilen köyler; tekaüt lağımçı Seyit Mehmet veledi Derviş Ahmet'in tasarrufunda olup 12.790 akçelik bir tımdan ibarettir. BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 34, s. 14.

¹⁴⁹⁶ VAD, no. 601, s. 1; no. 661, s. 15; no. 662, s. 13; no. 1150, s. 1.

¹⁴⁹⁷ BOA, C. EV, Dosya no. 131, Gömlek no. 6523.

¹⁴⁹⁸ VAD, no. 2176, s. 405.

¹⁴⁹⁹ KARŞS, no. 293, s. 178.

¹⁵⁰⁰ VAD, no. 585, s. 54.

¹⁵⁰¹ *Karaman Tarihi*, s. 331.

yüzyılın ikinci yarısından sonra yayılmaya başladığını, Karaman’da ise XVI. yüzyıl başlarında etkili olduğunu belirterek bu görüşün tarihî gerçeklerle bağdaşmadığını bu sebeple Ketenci Baba’yı Yesevîlik Tarikatı ile ilişkilendirmenin daha isabetli olacağını yazmıştır¹⁵⁰². Bu durumda Ketenci Baba Zaviyesi’nin beş yüz sene kadar Yesevîlerin denetiminde kaldığı söylenebilir. XVIII. yüzyılın ilk yarısında ise Bektaşîlerin kontrolüne geçtiği belgelerden anlaşılmaktadır¹⁵⁰³. Bektaşîlerin buradaki hâkimiyeti II. Mahmut’un Bektaşîliği 1826 tarihinde yasaklamasına kadar devam etmiştir. Tekke, bundan sonra Nakşîlerin eline geçmiş, Osmanlı belgelerinde de tekkenin Nakşîbendi Tarikatı’na ait olduğu sıklıkla vurgulanarak Nakşîbendi Zaviyesi olarak anılmıştır¹⁵⁰⁴.

Ketenci Baba’nın XIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış bir Yesevî Şeyhi olduğu, vakfiyesinin 1354’te düzenlendiği düşünülürse Ketenci Baba Tekkesi’nin, XIV. yüzyılın başlarında inşa edildiği söylenebilir.

7.13.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Ketenci Baba Zaviyesi’nin mimari yapısı ile müştemilatına dair bir kısım bilgilere arşiv belgelerinden ulaşmak mümkün olmaktadır. XVI. yüzyıl başlarına ait vakıf tahririnde geçen “...*nısf bağçe der-nezdi zâviye...*” ifadesinden¹⁵⁰⁵ zaviyenin bahçeler içinde olduğu anlaşılmaktadır. 29 Ramazan 1214/24 Şubat 1800 tarihli bir belgeden zaviyenin yedi adet derviş hücrelerinden ve hazireden oluştuğu anlaşılmaktadır¹⁵⁰⁶. XVIII. yüzyıl ortalarında ayakta olan Ketenci Baba Zaviyesi’ne ihtiyaç oldukça yeni binalar eklenmiştir. Nitekim 1232/1817 tarihli bir muhasebe kaydında “*nısf*” zaviyedarlık ve tevliyet görevini yapan Seyit Mustafa’nın “*müceddeden bir bâb kebîr hücre binâ ve ihdâs eylediği*” belirtilmiştir¹⁵⁰⁷. Zaviyede bir de Ketenci Baba’nın türbesi bulunuyordu¹⁵⁰⁸.

Ketenci Baba Tekkesi, 1826’da türbe bölümü hariç yıkılmıştır. Abdullah Hasip Efendi’nin 1259/1838 yılında yeniden yaptırdığı zaviye ve mescidinin mimari yapısı ve özelliklerinden Konyalı kısaca bahsetmiştir. Buna göre zaviyede bulunan mescidin kuzey bitişiğinde genişçe bir dersane ve zikir yeri olarak da kullanılan bir sohbet odası bulunuyordu. Doğusunda 10 adet hücre ve bir misafirhanesi mevcuttu. Ayrıca zaviye girişinin sağ ve solunda dörder oda vardı. Zaviyenin kible tarafı olan mezarlık içinde bir de

¹⁵⁰² Küçükdağ, Ketenci Baba, s. 3-4.

¹⁵⁰³ BOA, AE, SMST. III, Dosya no. 206, Gömlek no. 16233.

¹⁵⁰⁴ BOA, C. EV, Dosya no. 289, Gömlek no. 14701; Dosya no. 479, Gömlek no. 24229; VAD, no. 2180, s. 324; KARŞS, no. 322, s. 77.

¹⁵⁰⁵ XVI. Yüzyıl Başlarında Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 139.

¹⁵⁰⁶ BOA, C. EV, Dosya no. 324, Gömlek no. 16481.

¹⁵⁰⁷ VAD, no. 2176, s. 507.

¹⁵⁰⁸ Fahri Maden, Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları, Ankara 2013, s. 35, 140.

havuz bulunmaktaydı. Binanın önünde üç lüleli bir çeşme faal idi. 1943 yılında mezarlıktan geriye 200 kadar kabir¹⁵⁰⁹ ile XIX. yüzyılda inşa edilen mescit bölümü kalmıştır¹⁵¹⁰.

7.13.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Ketenci Baba Zaviyesi'ne ait incelenen dönemde üç adet vakfiye tespit edilmiştir. Bunlardan en eskisinin tarihi evâhir-i Rebiyülevvel 755/Nisan 1354 olup Ketenci Baba'nın oğlu Mansur Dede tarafından tescil ettirilmiştir. Buna göre Lârende'ye tabi Gazi, Fakih Tolu, Selarik, Virancık, İki Kilise, Kargı köyleri ile Bozkuş mezrasının bir bölümünden hâsıl olan öşürler Ketenci Baba Tekkesi'ne verilecektir. Ayrıca Lârende yakınındaki Bey Bağı'nın gelirleri de bu tekkeye vakfedilmiştir. Vakıf gelirleri, tekkenin ihtiyaçları ile pazartesi ve perşembe günü *Kur'an* tilavet edecek olan cüzhanların ücretleri için harcanacaktır¹⁵¹¹.

Ketenci Baba Zaviyesi'nin tespit edilen ikinci vakfiyesi, Cemaziyelevvel 840/Kasım-Aralık 1436 tarihli olup II. İbrahim Bey Dönemi'nin (1423-1464) Karamanoğulları hanedanına mensup emirlerden Sururi Abdullah Murtaza adına hazırlanmıştır. Vâkıf, Lârende'nin Gazi köyündeki kendine ait olan mülklerin tamamı ile Bozkuş mezrasını Ketenci Baba Zaviyesi ile Mansur Dede Mahallesi'ndeki Mansur Dede Zaviyesi'ne vakfetmiştir. Gelirler, zaviyelerin her türlü ihtiyaçları için harcanacaktır. Ayrıca zaviye şeyhi her gün vâkıfın ruhu için bir cüz Kur'an tilavet edecektir¹⁵¹².

Karaman'ın Osmanlı hâkimiyeti altına alınmasından önce vakfiyesi tescil edildiği halde 1476'daki vakıf tahririnde zaviyenin adı geçmemektedir. II. Bayezit Dönemi'nin 1483'teki tahririnde ise vakfiyelerde zikredilen vakıfların birçoğu kaydedilmiştir. Farklı olarak zaviyede kalan dervişlerin avarızıdivaniye ve tekalifiörfiyeden muaf oldukları belirtilmiştir¹⁵¹³. XVI. yüzyıl başlarındaki vakıf tahririnde ise vakfın toplam gelirleri 1.570 akçe olarak tespit edilmiştir. Bunun "*âyende ve revendeye*" sarf edildiği, yılda yedi sekiz defa ulema ve sulehanın toplanıp zaviyede "*evrâd-ı ezkâr*" ve sohbetle bulunduğu ardından ziyafet verildiği kaydedilmiştir. Zaviyenin avarızıdivaniye ve tekalifiörfiyeden muaf olduğu burada da tekrar edilmiştir¹⁵¹⁴. 30 Zilkade 960/07 Kasım 1553 tarihinde merkezden Ketenci Baba Zaviyesi'ndeki dervişlere para tahsisi yapılmıştır. Bu durum, Osmanlı hükümdarlarının tekkeye önem verip desteklediklerini göstermektedir. 1530 tarihinde ise vakıf gayrimenkulü

¹⁵⁰⁹ *Karaman Tarihi*, s. 324, 328.

¹⁵¹⁰ Tapuda Karaman merkez 32-24 B pafta, 518 ada, 22 parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 16.09.1988 tarih ve A-268 nolu kararı ile birinci sınıf tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, "Kethane Camii", Klasör no. 15.

¹⁵¹¹ VAD, no. 2176, s. 405, 506.

¹⁵¹² VAD, no. 585, s. 54.

¹⁵¹³ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 80-81.

¹⁵¹⁴ XVI. Yüzyıl Başlarında Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 139.

olarak fazladan Gazi köyü yazılmış, önceki tahrirlerde olduğu gibi diğer vakıflar ayrıntılı olarak kaydedilmemiştir¹⁵¹⁵.

Ketenci Baba Zaviyesi'yle ilgili üçüncü vakfiye, 1262/1845-1846 tarihinde tescil edilmiş olup Vâkıf Abdullah Hasip Efendi, kendisine ait olan mülklerin bir kısmını bu zaviye ve mescit için vakfetmiştir. Buna göre Pazar Yeri olarak bilinen mahalde bulunan bir adet fevkani dükkânı ve bir adet ambarı bütün hakları ile birlikte vakıf malı hâline getirmiştir. Mülkler icara verilecek, hâsıl olan paranın 20 kuruşu kandil masrafları için kullanılacaktır¹⁵¹⁶.

Ketenci Baba Zaviyesi'nin vakıflarının bir kısmı XIX. yüzyılın ikinci yarısında mevcuttu. Vakfa ait ½ dönüm bahçe 1260/1844-1845 yılında icarda idi¹⁵¹⁷.

7.13.5. Görevlileri

Ketenci Baba Zaviyesi'nin tevliyet ve zaviyedarlık görevinin Ketenci Baba'nın neslinden gelenler tarafından yürütüleceği 1354 tarihli vakfiyede belirtilmiştir. Bu esas çerçevesinde zaviyeye atamalar yapılmış olup XVI. yüzyıl başında müşterek şeyhleri Üveys oğlu Mehmet, Musa oğlu Hacı Baba, Mehmet oğlu Fakih Dede idi¹⁵¹⁸.

Ketenci Baba Zaviyesi'nin 1436'da tescil edilen vakfiyesine göre vakfın tevliyeti, Ketenci Baba ve Mansur Dede oğullarının ve torunlarının üzerinde olacaktı. İncelenen dönemde vâkıfın şartları doğrultusunda "...âyende ve revendeye itâm-ı ta'am eylemek şartıyla..." zaviyedar ve mütevelliler tayin edilmiştir¹⁵¹⁹.

Ketenci Baba Zaviyesi'nde şeyh olanların yaptıkları eğitim faaliyetleri ile kültürel ve ilmî çalışmalar bizzat padişah tarafından da takdir edilmiş ve ödüllendirilmiştir. Mesela zaviye şeyhi olan Ebubekir Efendi'nin, dinî, tasavvufî ve ahlaki alanlardaki eğitim faaliyetleri 02 Zilhicce 1220/21 Şubat 1806'da çıkarılan bir hattühümayunla III. Selim tarafından ödüllendirilmiştir¹⁵²⁰.

Abdullah Hasip Efendi'nin 1259/1838 yılında yeniden yaptırdığı zaviye ve mescidin 1262/1845-1846'da tescil edilen vakfiyesine göre vakfın tevliyeti önce kendi nefsine, vefatından sonra ise evladı ve onların evladı üzerine olacaktı. Vâkıfın nesli kesilirse mütevellilik, Lârende Kadısı marifeti ile zaviye şeyhine verilecekti. Bu esaslar çerçevesinde vakfa müteveli olarak Hacı Ali oğlu Hacı Abdülkerim atanmıştır.

¹⁵¹⁵ Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman, s. 122.

¹⁵¹⁶ VAD, no. 614, s. 33.

¹⁵¹⁷ Karaman Temettüat Defteri, s. 440.

¹⁵¹⁸ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 139.

¹⁵¹⁹ BOA, C. EV, Dosya no. 70, Gömlek no. 3771; Dosya no. 288, Gömlek no. 14686; AE, SMST. III, Dosya no. 206, Gömlek no. 16233; AE, SMST. III, Dosya no. 206, Gömlek no. 16233; AE, SMMD. IV, Dosya no. 18, Gömlek no. 1934; KARŞS, no. 289, s. 17; no. 293, s. 46, 178, 231; no. 322, s. 77; VAD, no. 2180, s. 324.

¹⁵²⁰ BOA, C. EV, Dosya no. 340, Gömlek no. 17265.

7.14. Mansur Dede Zaviyesi

7.14.1. Adı ve Yeri

Belgelerde Mansur Dede olarak geçen zaviye¹⁵²¹, mescidiyle birlikte Karaman kent merkezinde kendi adı ile anılan mahallede inşa edilmiştir¹⁵²².

7.14.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Mansur Dede, Karamanoğulları Dönemi âlim ve mutasavvıfıdır. XIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış ve Horasan'dan Anadolu'ya gelerek Lârende/Karaman'a yerleşmiş bir Yesevi Şeyhi olan Ketenci Baba'nın oğludur. Mansur Dede Ketenci Baba gibi Yesevilik anlayışını devam ettirmiş olmalıdır. Lârende'de babasına ait zaviyeye vakıflar tahsis edip vakfiye düzenletmesi ve şehir merkezinde kendi adı ile bir de zaviye açması¹⁵²³ babasının yolundan gittiğini göstermektedir.

Mansur Dede, mezar taşı kitabesine göre 810/1407 tarihinde Karaman'da vefat etmiştir¹⁵²⁴. Aşağıda zikredilecek olan 755/1354 tarihli vakfiye göz önüne alınırsa zaviye bu tarihten önce muhtemelen 1353'te inşa edilmiş olmalıdır.

Belgelerden anlaşıldığına göre Mansur Dede Zaviyesi, Ketenci Baba Zaviyesi gibi XVIII. yüzyıl ortalarında Bektaşilerin denetiminde iken¹⁵²⁵ 1826'dan sonra Nakşilerin kontrolüne geçmiştir¹⁵²⁶.

7.14.3. Mimari Yapısı

Karaman'ın önemli tasavvuf yapılarından biri olan Mansur Dede Zaviyesi'nin bitişiğinde bir de Mansur Dede Mescidi bulunuyordu. Zaviye ve mabet günümüze ulaşamamıştır.

7.14.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Mansur Dede Zaviyesi ile alakalı yukarıda Ketenci Baba Zaviyesi'nde incelenen 1354 ve 1436 tarihli iki vakfiye ile 1829'da tescil ettirilen Seyit Ahmet Efendi Vakfiyesi bulunmaktadır. İlk iki vakfiye daha önce değerlendirildiği için bunlardan sadece 1829 tarihli vakfiye aşağıda değerlendirilecektir.

Mansur Dede Tekkesi'nin vakıfları ile ilgili yukarıda zikredilen vakfiyeleri dışındaki ilk bilgi, 881/1476 tarihli vakıf tahririnde bulunmaktadır. Buna göre tekkenin vakıf gayrimenkulleri şöyleydi: İki kıta Mansur Dede Mahallesi yakınında bulunan bağ,

¹⁵²¹ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39; BOA, C. EV, Dosya no. 289, Gömlek no. 14701.

¹⁵²² VAD, no. 2176, s. 405, 506; no. 585, s. 54; Konyalı, Sekiçeşme Mahallesi'nde bulunan Ketenci Baba Tekkesi ile bu yapıyı aynı yer olarak göstermiştir. Belgeler, Mansur Dede Tekke ve Mescidi'nin Sekiçeşme Mahallesi'ndeki Ketenci Baba Tekkesi'nden farklı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bk. *Karaman Tarihi*, s. 330.

¹⁵²³ Küçükdağ-Değerli-Şahin, *aynı eser*, s. 80.

¹⁵²⁴ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 331; Ayrıca bk. Gülcan, *Karaman Mahalleleri*, s. 35-36.

¹⁵²⁵ Küçükdağ-Değerli-Şahin, *aynı yer*.

¹⁵²⁶ BOA, C. EV, Dosya no. 289, Gömlek no. 14701; KARŞS, no. 296, s. 9; no. 300, s. 26.

Gödetgöümü yerinde ve Dimedede köyünde bağlar, Lârende/Karaman şehir merkezinde harap durumunda dükkânlar, Zaviye Sekisi denen yerde iki dönüm arsa, Zaviye Çukuru ismi ile bilinen yerde iki dönüm arsa¹⁵²⁷.

II. Bayezit Dönemi'ne ait 888/1483 *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*'nden vakıf gayrimenkulleri ile ilgili yeni bilgilere ulaşılabilmektedir. Önceki tahririnden farklı olarak Kürdgöümü, Sandalos ve Örucük köylerinden arsalar vakıf olarak kaydedilmiştir. Lârende merkezindeki dükkânların harap durumda ve dört adet olduğu belirtilmiştir. Aynı tahrirde kadı marifeti ile Evhadüttin Çelebi Cüz Vakfı'nın bu zaviyeye ilhak ettirildiği bilgisi mevcuttur¹⁵²⁸.

Kanuni Dönemi'ne ait 937/1530 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*'nde “Zâviye-i Mansur Dede der-Lârende” başlığı altında tespit edilen zaviyenin gelirleri ayrıntılı olarak tespit edilmiştir¹⁵²⁹.

Mansur Dede Tekkesi'nin zengin vakıfları olmasına rağmen XVI. yüzyıl ortalarında ekonomik sıkıntılar içinde olduğu görülmektedir. Nitekim 1553 tarihinde merkez tarafından burada oturan dervişlere yardım gönderilmiştir¹⁵³⁰. 992/1584 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*'nde Mansur Dede Zaviyesi'nin önceki tahrirlerde kaydedilen gayrimenkulleri tekrar edilmiştir¹⁵³¹.

Mansur Dede'nin soyundan gelen ve Nakşibendi Tarikatı'na mensup olan Seyit Ahmet Efendi, 13 Cemaziyelahir 1245/10 Aralık 1829 tarihli vakfiyeye göre dört adet hücre, bir kenef ve bir miktar avludan oluşan evini zaviyeye vakfetmiştir¹⁵³².

7.14.5. Görevlileri

Mansur Dede Zaviyesi vakfiyelerinde belirtildiği üzere burada görev alanlar Mansur Dede neslinden olacaktır. Bu çerçevede atamalar yapılmış olup 881/1476 tarihli vakıf tahririne göre şeyh olarak görev yapan kişi Mansur Dede neslinden Şeyh Ali idi¹⁵³³. İncelenen dönemdeki atamalarda da bu vakfiyenin şartlarına uyulmuştur.

Mansur Dede evladından olan Seyit Ahmet Efendi'nin 13 Cemaziyelahir 1245/10 Aralık 1829 tarihli vakfiyesinden de görevli bilgilerine ulaşmak mümkün olmaktadır. Buna

¹⁵²⁷ Fatih Devri Karaman Vakıfları, s. 27.

¹⁵²⁸ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 80-81.

¹⁵²⁹ Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman, s. 122.

¹⁵³⁰ BOA, TS, MA. d, Dosya no. 4088, Dosya no. 0001. Zaviyeye tahsis edilen yardımlar, tekkenin merkez tarafından korunup desteklendiğini göstermektedir. Bu yardımlar zaman zaman kesilmiş veya tenzile uğramıştır. 29 Muharrem 1267/04 Aralık 1850 tarihli bir belgede; Mansur Dede Zaviyesi'ne taamiye olarak evvelce tahsis edilip bilahare tenzile uğrayan mahiye üç yüz kuruşun yeniden tahsis ve beratının tekrar itası hususu kaydedilmiştir. BOA, C. EV, Dosya no. 479, Gömlek no. 24229; Dosya no. 289, Gömlek no. 14701; KARŞS, no. 300, s. 26.

¹⁵³¹ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39.

¹⁵³² KARŞS, no. 296, s. 9.

¹⁵³³ Fatih Devri Karaman Vakıfları, s. 27.

göre tevliyet ve zaviyedarlık önce kendinde sonra da erkek evladının çocuklarında olacaktır. Bu mümkün olmazsa hâkim kararı ile Nakşibendi Tarikatı'na müntesip liyakatli bir kişiye tevcih edilecektir. Ali oğlu Seyit Derviş Yahya nısf hisse müteveli olarak tayin edilmiştir. Aynı tarihte Külhan Mahallesi sakinlerinden olup Mansur Dede evladından Seyit Ahmet Efendi, vakfın diğer mütevellisi idi. Bunların dışında da zaviyede görev yapanlarla ilgili atama bilgileri mevcuttur¹⁵³⁴.

7.15. Musa Paşa Zaviyesi

Musa Paşa Zaviyesi, Zaviye Mahallesi'nde bulunuyordu. Musa Paşa, Konya'da Pir Esat Zaviyesi'nde XV. yüzyılın ikinci çeyreğinde şeyhlik ve mütevellilik yapmıştır. Gurre-i Muharrem 844/02 Haziran 1440'ta tanzim ettirdiği vakfiyesinde vâkıf “*‘umdetü’l-meşâyih*” olarak anıldığına göre önemli bir tasavvuf adamı idi¹⁵³⁵. Bu sebeple takipçileri tarafından onun adına Karaman'da bir zaviye inşa edildiği söylenebilir. İncelenen dönemde zaviyeye şeyh atamaları yapılmış olup zaviyedarlar aynı zamanda mütevellilik de yapıyorlardı¹⁵³⁶.

7.16. Rahime Hatun Hânkahı/Zaviyesi

7.16.1. Adı ve Yeri

Belgelerde Rahime Hâtûn Hânkahı¹⁵³⁷, “*Rahime Hâtûn Zâviyesi*”¹⁵³⁸ olarak da geçmektedir. Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti'nin güney yönünde¹⁵³⁹, Emir Musa Medresesi'nin ise bitişiğindedir¹⁵⁴⁰.

7.16.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Rahime Hatun Hânkahı, Karamanoğulları hanedanına mensup olan Rahime Hatun tarafından yaptırılmıştır. Vefatından sonra Alaettin Bey Türbesi'ne gömüldüğü sanılmaktadır¹⁵⁴¹. Karamanoğlu İbrahim Bey'in evaili-i Şevval 835/01-11 Haziran 1432 tarihli vakfiyesinde zaviyenin adı geçtiğine göre XV. yüzyıl başlarında zaviye mevcut idi.

7.16.3. Mimari Yapısı

Hânkahların tekke ve dergâh işlevi de gördüklerine daha önce değinilmişti. Bu yapıların, medreselerin önem kazanması ile birlikte sonradan medrese olarak kullanıldığı bilinmektedir. Günümüze kadar gelemeyen Rahime Hatun Hânkahı'nın mimari yapısı hakkında net bilgiler bulunmasa da diğer hanedan mensuplarının inşa ettirdiği tasavvuf yapılarında olduğu gibi kesme taştan yaptırılmış olmalıdır. Birçok tarikat yapısında

¹⁵³⁴ KARŞS, no. 285, s. 304; KARŞS, no. 300, s. 26.

¹⁵³⁵ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 704.

¹⁵³⁶ BOA, C. EV, Dosya no. 657, Gömlek no. 33150.

¹⁵³⁷ VAD, no. 1140, s. 320; KARŞS, no. 293, s. 49.

¹⁵³⁸ KARŞS, no. 293, s. 49.

¹⁵³⁹ VAD, no. 2113, s. 336.

¹⁵⁴⁰ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 27.

¹⁵⁴¹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 544.

görüldüğü üzere merkezî avlu etrafında yer alan toplantı-ayin bölümleri ile mescit, şeyh ve derviş hücrelerinden oluştuğu düşünülebilir. Konyalı'ya göre Emir Musa Medresesi yıkılırken bu yapı da ortadan kaldırılmış, yerine evler yapılmıştır¹⁵⁴².

7.16.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Rahime Hatun Hânkahı Vakfiyesi'nin 881/1476 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*'nde kayıp olduğu belirtilmekle beraber vakıf gayrimenkulleri kaydedilmiştir. Buna göre vakıfları; bir bahçe, değişik yerlerde dört “*pâre*” zemin ve iki taşlı bir değirmendir¹⁵⁴³. 888/1483¹⁵⁴⁴ ve 937/1530¹⁵⁴⁵ vakıf tahririnde de aynı vakıflar tekrarlanmakla beraber vakfın gelirlerinde artış olmuştur.

7.16.5. Görevlileri

Rahime Hatun Hânkahı'na daha XV. yüzyıldan itibaren görevli atamaları yapılmıştır. Yukarıda da zikredilen vakıf tahrirlerinde kaydedildiği üzere şeyhler aynı zamanda mütevellilik yapıyorlardı. Mütevelliler, vâkıfın belirlediği şartlar çerçevesinde vakfın gelirlerini zaviyenin ayakta kalabilmesi için kullanacak, artan kısmını ise yolculara ve misafirlere sarf edeceklerdir.

Rahime Hatun Hânkahı'ndaki görevlilere ait ilk bilgiler 881/1476 tahririnde bulunmaktadır. Buna göre şeyh ve müteveli Mevlâna Yakup oğlu Mevlâna Şemsettin idi¹⁵⁴⁶. 888/1483 yılında ise meşihat ve tevliyet Mevlâna Şemsettin oğlu Mehmet Çelebi'ye geçmiştir¹⁵⁴⁷. XVI. yüzyıl başlarında ise şeyh ve mütevellisi aynı zamanda müderris olan Mevlâna Numan'dır¹⁵⁴⁸. Ele alınan dönemde de hânkaha düzenli olarak şeyh ve müteveli atamaları yapılmıştır¹⁵⁴⁹.

7.17. Rüknettin Zaviyesi

7.17.1. Adı ve Yeri

Belgelerde “*Rükneddîn Zâviyesi*” olarak geçen ve mahallesi belirtilmeyen bu tarikat yapısı, “*Medîne-i Lârende'de*” gösterildiğine göre Karaman şehir merkezinde idi¹⁵⁵⁰.

¹⁵⁴² Konyalı, *aynı yer*.

¹⁵⁴³ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 27.

¹⁵⁴⁴ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 82.

¹⁵⁴⁵ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 119.

¹⁵⁴⁶ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 27.

¹⁵⁴⁷ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 82.

¹⁵⁴⁸ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 148.

¹⁵⁴⁹ *KARŞS*, no. 293, s. 49; *VAD*, no. 1140, s. 320.

¹⁵⁵⁰ *KARŞS*, no. 292, s. 150; *BOA, AE, SOSM. III*, Dosya no. 31, Gömlek no. 2194.

7.17.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Rûknettın Zaviyesi, 881/1476¹⁵⁵¹ ve 888/1483¹⁵⁵² tarihli vakıf tahrirlerinde “*Zâviye-i Rûkneddîn 'an-evlâd-ı Karaman*” olarak tespit edildiğine göre Karamanoğulları hanedanından Rûknettın tarafından, Osmanlılardan önce yaptırılmıştır.

7.17.3. Mimari Yapısı

Rûknettın Zaviyesi günümüzde mevcut olmayıp mimari yapısı ve müştemilatı hakkında şimdilik bir belge bulunmamaktadır. Lârende’de birçok tarikat yapısında görüldüğü üzere merkezî avlu etrafında yer alan toplantı-ayın bölümü ile mescit, şeyh ve derviş hücrelerinden oluştuğu düşünülebilir.

7.17.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Rûknettın Zaviyesi ile ilgili bir vakfiyenin mevcut olmadığı 881/1476 tarihli tahrirde belirtildikten sonra vakıfları ile ilgili bilgiler verilmiştir. Buna göre zaviye vakıfları şu şekilde tespit edilmiştir: Güderegözü, İdemit, Ağaçoluk, Hatipbağı ve Emekseven civarında yerler, Zıvanda köyü ve topraklık civarında زمینler, Bahçegeri’de dükkân yerleri, Hacı Alaettin oğlu ve Kazancıbağı yerleri ile Hatipbağı yanında iki ayrı değirmenin hisseleri¹⁵⁵³. 888/1483 tarihli tahrirde aynı vakıflar tespit edilmiş; zaviyeye ait değirmenlerden birinin Kuzgunca, diğerinin Şemun Değirmeni olduğu, Bahçegeri’deki dükkânların ise altı adet olduğu yazılmıştır¹⁵⁵⁴. XVI. yüzyıl başlarına ait olan *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*’nde bu vakıflara Lârende’de bir bozahane, zaviye yanında ve Hacı İsa yakınında زمینler de eklenmiştir¹⁵⁵⁵. 937/1530 tarihli vakıf tahririnde önceki tahrirlerde geçen vakıflar tekrar edilmiştir¹⁵⁵⁶.

Rûknettın Zaviyesi Vakfı’na ait gayrimenkullerin XVIII. yüzyılın ikinci yarısında dağıldığı, vakıf mütevellilerinin bu mülkleri tekrar vakfa bağlamak istediği anlaşılmaktadır. Nitekim Mütevellî Feyzullah Halife’nin arzuhâlini havi evahir-i Safer 1169/26 Kasım-04 Aralık 1755 tarihli bir belgede “...zâviye-i mezkûrenin evkâfından ekserîsi zâyi’ ve ne mahalde olduğu nâ-ma’lûm olduğu...” belirtilmiş, kendi bilgisi dâhilindeki vakıfların defterihakanide kayıtlı olmadığı ve bu vakıfların da deftere kaydedilmesini rica etmiştir¹⁵⁵⁷. Bu vakıflar şunlardır: Şehir yakınında Kızılöyük denilen mevkide bulunan 18 dönüm tarla,

¹⁵⁵¹ Fatih Devri Karaman Vakıfları, s. 32.

¹⁵⁵² 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 84.

¹⁵⁵³ Fatih Devri Karaman Vakıfları, s. 32.

¹⁵⁵⁴ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 84.

¹⁵⁵⁵ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 135.

¹⁵⁵⁶ Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman, s. 120.

¹⁵⁵⁷ BOA, AE, SOSM. III, Dosya no. 31, Gömlek no. 2194.

Hacı Celal Mescidi yakınında bulunan toplam dört dönüm tarla, Hacı Celal Mahallesi'nde bir dönüm bahçe ile sekiz dönüm tarla.

Rüknettin Zaviyesi'nin XIX. yüzyılda da 38,5 dönüm tarlası mevcut olup vakfa gelir sağlamak amacı ile belli bir bedel karşılığında kiraya verilmiştir¹⁵⁵⁸.

7.17.5. Görevlileri

Rüknettin Zaviyesi'ne daha XV. yüzyılın son çeyreğinden itibaren zaviyedar ve müteveli atamaları yapılmış olup zaviyedarlar müteveli olarak da görev yapmışlardır. Fatih Dönemi'nin 881/1476 tahririnde görevlilerde “*Hanevî Mezhebi*”nden olma şartı arandığı kaydedilmiştir¹⁵⁵⁹. İstenen şartlar çerçevesinde 888/1483 yılında Mevlâna Piri Fakih, padişah beratı ile zaviyedar olarak görev yapıyordu¹⁵⁶⁰. 906-907/1501 yılında ise Kemal oğlu Mehmet, zaviyenin şeyhi ve mütevellisi idi¹⁵⁶¹.

Rüknettin Zaviyesi'ne 29 Zilhicce 1169/24 Eylül 1756 yılından sonra mezhep konusuna değinilmeden çok sayıda zaviyedar ve müteveli ataması yapılmıştır¹⁵⁶².

7.18. Seyit Hüseyin Zaviyesi

7.18.1. Adı ve Yeri

Seyit Hüseyin Zaviyesi belgelerde, “*es-Seyyid Hüseyin Zâviyesi*”¹⁵⁶³ olarak geçmekte ve Karaman'ın Zaviye Mahallesi'nde gösterilmektedir¹⁵⁶⁴. Bazı belgelerde “...*ziyâretgâh-ı insiyân ve meşhûr-i kudsiyân Seyyid Hüseyin Zâviyesi*...”¹⁵⁶⁵ şeklinde açıklama yapılarak buranın önemli bir ziyaretgâh olduğuna vurgu yapılmıştır.

7.18.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Seyit Hüseyin Zaviyesi'nin banisi, belgelerden anlaşıldığına göre Karaman'da ikamet eden mutasavvıflardan biri olan Seyit Hüseyin idi¹⁵⁶⁶. Ulaşılabilen en eski belge, Cemaziyelevvel 1129/Nisan-Mayıs 1717 tarihli bir atama kaydı¹⁵⁶⁷ olduğuna göre XVII. yüzyılın ikinci yarısında mevcut idi.

7.18.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Günümüzde mevcut olmayan zaviyenin mimari yapısını aydınlatacak herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bünyesinde daha önce değinildiği üzere Seyit Hüseyin Zaviye

¹⁵⁵⁸ Karaman Temettüat Defteri, s. 364, 368, 444, 481, 485, 486.

¹⁵⁵⁹ Fatih Devri Karaman Vakıfları, s. 32.

¹⁵⁶⁰ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 84.

¹⁵⁶¹ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 135.

¹⁵⁶² BOA, AE, SOSM. III, Dosya no. 31, Gömlek no. 2194; KARŞS, no. 290, s. 45; no. 292, s. 150; no. 293, s. 104; VAD, no. 558, s. 169; no. 560, s. 147; no. 560, s. 150; no. 562, s. 9; no. 569, s. 15, 25; no. 1147, s. 101; no. 1150, s. 1; no. 1154, s. 9, 11.

¹⁵⁶³ KARŞS, no. 297, s. 198.

¹⁵⁶⁴ BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 28, s. 19; VAD, no. 569, s. 9.

¹⁵⁶⁵ VAD, no. 1147, s. 3.

¹⁵⁶⁶ BOA, İE. EV, Dosya no. 50, Gömlek no. 5571.

¹⁵⁶⁷ VAD, no. 1131, s. 53.

Mescidi olarak geçen ve şu anda ayakta olmayan bir mabedin bulunduğu bilinmekte, buraya imam atamalarına dair kayıtlara rastlanmaktadır.

7.18.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Seyit Hüseyin Zaviyesi'nin vakfiyesine henüz ulaşamamıştır. Bununla birlikte zaviyenin ayakta kalmasını sağlayan bir kısım vakıf gayrimenkullerinin olduğu bilinmektedir. Nitekim Karaman yakınlarındaki bir mezra, zaviyenin vakfı idi. Mezradan hâsıl olan “*galle mahsulü*” zaviye ve müştemilatı için kullanılıyordu. 24 Zilhicce 1252/1 Nisan 1837 tarihinde zaviyenin senelik “*mahsulât ve icârât*” geliri toplamı 600 akçe idi¹⁵⁶⁸.

7.18.5. Görevlileri

Seyit Hüseyin Zaviyesi'ne Cemaziyelevvel 1129/Nisan-Mayıs 1717 tarihinde aynı zamanda imamlık yapan bir zaviyedar görevlendirilmiş¹⁵⁶⁹ ve müstakil mütevellî atamaları yapılmıştır¹⁵⁷⁰.

Seyit Hüseyin Zaviyesi'nin vakfına Zilhicce 1201/Eylül-Ekim 1787 tarihinde bir de nazır atanmıştır. Vakfın gelirlerini kendi zimmetine geçirmekle itham edilen vakıf mütevellisi görevden alındıktan sonra nazırlık kadrosuna ihtiyaç duyulmuş, bunun üzerine müderrislik de yapan Ebubekir Efendi, günlük dört akçe ücretle nazır olarak görevlendirilmiştir¹⁵⁷¹.

7.19. Seyit Şeyh Hacı Musa Zaviyesi

7.19.1. Adı ve Yeri

Seyit Şeyh Hacı Musa Zaviyesi, Şam Pazarı Mahallesi'ndeki Debbaghane yakınlarında; Kırçalı Mustafa Efendi Medresesi'nin bitişiğinde inşa edilmiştir¹⁵⁷². Yakınında bir de Hacı Hüseyin'in yaptırdığı mescit bulunuyordu¹⁵⁷³.

7.19.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Seyit Şeyh Hacı Musa Zaviyesi'nin banisi, İsmail Efendi oğlu Seyit Şeyh Hacı Musa Efendi'dir. 1229/1813-1814 tarihli bir *Hurufat* kaydına göre hayatta bulunan Seyit Şeyh Hacı Musa, Nakşibendi Tarikatı'nın şeyhi olup “*binâ ve ihyâ eylediği*” zaviyede bu tarikatın erkân ve usulüne göre faaliyet göstermektedir¹⁵⁷⁴. Buna göre zaviye XVIII. yüzyılın sonlarında yaptırılmıştır.

¹⁵⁶⁸ BOA, EV. d, Dosya no. 9517.

¹⁵⁶⁹ VAD, no. 1131, s. 53.

¹⁵⁷⁰ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 20, s. 228; *İE. EV*, Dosya no. 50, Gömlek no. 5571; *C. EV*, Dosya no. 200, Gömlek no. 9968; *AE. SAMD. II*, Dosya no. 82, Gömlek no. 17681; VAD, no. 1131, s. 52.

¹⁵⁷¹ VAD, no. 1147, s. 3.

¹⁵⁷² VAD, no. 569, s. 15.

¹⁵⁷³ VAD, no. 563, s. 2; no. 560, s. 11, 145.

¹⁵⁷⁴ VAD, no. 563, s. 2, 4.

7.19.3. Mimari Yapısı ve Müstemilatı

Seyit Şeyh Hacı Musa Zaviyesi günümüze kadar ayakta kalamadığına bakılırsa Karaman ve çevresindeki Nakşilere ait diğer tekke ve zaviyelerin mimarisine uygun olarak muhtemelen kerpiç ve taş ağırlıklı malzeme ile yaptırılmış; ibadet-ayin odası, şeyh ve derviş hücrelerinden oluşmuştur.

7.19.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Seyit Şeyh Hacı Musa Zaviyesi'nin vakfiyesine şimdilik ulaşılamamıştır. Bununla birlikte yukarıda geçen belgede vakfiye şartlarına ait bazı bilgiler bulunmaktadır. Buna göre “...Seyyid Şeyh el-Hâcc Musa Efendi bin İsmail tevliyyet ve meşîhâti hayatında kendiye vefâtından sonra evlâd-ı zükûrunun eslâh ve erşed ve elyâk-ı kebîrine ba'de vefâtihi evlâd-ı evlâdının eslâh ve erşed ve elyâk-ı kebirine” şart koşulmuştur.

7.19.5. Görevlileri

Seyit Şeyh Hacı Musa Zaviyesi'nde tevliyyet ve meşihat hayatta olduğu müddetçe vâkıfa şart kılındığı yukarıda belirtilmişti. Buna göre Seyit Şeyh Hacı Musa Efendi bu görevleri üstlenmiştir. Seyit Şeyh Hacı Musa'nın vefatı sonrasında oğlu Seyit Halil, müteveli ve şeyh olarak selh-i Rebiyülevvel 1229/22 Mart 1814 tarihinde beratla atanmıştır¹⁵⁷⁵. Tayinler ele alınan dönem boyunca devam etmiştir¹⁵⁷⁶.

7.20. Şah Mekki Zaviyesi

7.20.1. Adı ve Yeri

Şah Mekki Zaviyesi'nin, Lârende şehrinin hangi mahallesinde bulunduğu şimdilik tespit edilememiştir.

7.20.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Şah Mekki Zaviyesi belgelerde, “...Şah Mekkî binâ ve vakf eylediği zâviye...” olarak geçtiğine¹⁵⁷⁷ bakılırsa banisi olan Şah Mekki Lârende'de faaliyet gösteren bir tarikat şeyhi idi. En erken atamalar Safer 1156/Mart-Nisan 1743 tarihli olduğuna göre bu tarihten önce en geç XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilmiştir.

7.20.3. Mimari Yapısı

Günümüze kadar gelemeyen Şah Mekki Zaviyesi'nin mimari yapısı hakkında yeterli bir bilgi bulunmamakla birlikte diğer zaviye yapılarında görüldüğü üzere avlunun etrafında sıralanan zaviye odaları, ayin-zikir-sohbet yerinden müteşekkil olmalıdır. Ayakta kalamadığına bakılırsa taş-kerpiç malzemeden inşa edildiği söylenebilir.

¹⁵⁷⁵ VAD, no. 563, s. 2.

¹⁵⁷⁶ VAD, no. 563, s. 4.

¹⁵⁷⁷ KARŞS, no. 293, s. 104; VAD, no. 569, s. 25.

7.20.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Şah Mekki Zaviyesine ait bir vakfiye henüz tespit edilememiştir. Yapılan mütevellî atamaları, kurulmuş bir vakfının olduğunu göstermekle birlikte bunların neler olduğu hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

7.20.5. Görevlileri

İncelenen dönemde zaviyeye şeyh mütevellî atamaları tespit edilmiş olup Safer 1156/Mart-Nisan 1743'te Osman Halife'nin vefatı ile yerine Süleyman Halife atanmıştır¹⁵⁷⁸. Tayinler incelenen dönem boyunca devam etmiştir¹⁵⁷⁹.

7.21. Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi

7.21.1. Adı ve Yeri

Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi, halk arasında Gazalpa olarak da bilinen Gazaliye Mahallesi'nde bulunmaktaydı¹⁵⁸⁰. Günümüzde zaviyenin bulunduğu mahalle, Çelték olarak isimlendirilmektedir¹⁵⁸¹.

7.21.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi'nin banisi Şeyh Ali, Zeyne kasabasında zaviyesi ve türbesi bulunan¹⁵⁸² “*Bahrü'l-ulûm*” tefsirinin müellifi¹⁵⁸³ Semerkandî'nin torunlarından olup dedesi ile aynı ismi taşımaktadır.

İnşa tarihine dair kitabesi bulunmayan zaviyenin avlusundaki bir mezar taşı kitabesine göre zaviyenin banisi Şeyh Ali, Şevval 1008/Nisan 1560'ta vefat etmiştir¹⁵⁸⁴. Buna göre zaviyeyi XVI. yüzyılın birinci yarısında, sağlığında yaptırmış olduğu söylenebilir.

7.21.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi ilk olarak Lârende'den geçen Gazalpa Çayı'nın üzerinde bulunan Gazalpa Köprüsü'nün yanına inşa edilmiştir. Başlangıçta zaviye olarak

¹⁵⁷⁸ VAD, no. 1148, s. 18.

¹⁵⁷⁹ KARŞS, no. 293, s. 104; VAD, no. 561, s. 4, 19; no. 569, s. 9, 19, 25; no. 1147, s. 97.

¹⁵⁸⁰ KARŞS, no. 290, s. 46.

¹⁵⁸¹ Tapuda 28-24 F pafta, 776 (3923) ada, 13 parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci sınıf tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Şeyh Ali Sultan/Semerkandî Mescidi ve Haziresi”, Klasör no. 16.

¹⁵⁸² *Seyahatnâme*, IX, s. 318.

¹⁵⁸³ Mustafa Âlî, *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr*, II, (haz. A. Uğur, M. Çuhadar, İ. H. Çuhadar, A. Gül), Kayseri 1997, s. 378; Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, I, İstanbul 1333/1917, s. 60. (Dipnot, I); Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn an-Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, I, (terc. Rüşti Baltacı), İstanbul 2007, s. 222; Nişancı Mehmet Paşa, *aynı yazma*, s. 99b; Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-tevârih*, V, (haz. İsmet Parmaksızoglu), İstanbul 1979, s. 69-70; Mecdî, *Şakâik-i Numaniyye ve Zeyilleri: Hadâikü's-Şakâyık*, (haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, s. 102.

¹⁵⁸⁴ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 352.

geçmemekle birlikte daha sonra zaviyenin de eklendiği belgelerden anlaşılmaktadır. Manzumede mescit ve zaviyenin yanında; medrese, türbe ve hazire de mevcuttu.

Çok amaçlı olduğu anlaşılan bu tasavvuf yapısı bütünüyle yıkılmış; sadece mescit bölümü, sonradan orijinaline sadık kalınmadan yeniden yapılmıştır. Kible tarafındaki hazireden günümüze ulaşan iki taş sandukadan biri Şeyh Ali'ye aittir. İlgili yerde zikredildiği üzere mescidin kuzey tarafında, altlı üstlü birçok odadan oluşan bir medrese bulunmaktaydı.

Eski yapı, XIX. yüzyılın başına kadar faal olup Semerkandî sülalesinden Çavuşzade İbrahim oğlu Şeyh Ahmet; sonradan Abbas Mahallesi'nde vakfiyenin tescil tarihi olan 1824'ten kısa bir süre önce Nakşibendi Zaviyesi yaptırmış, Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi'ni de buraya nakletmiştir. 05 Recep 1239/06 Mart 1824 tarihli vakfiyesine göre zaviye müştemilatında; Nakşibendî zikri yapılan bir meydan, bunun yanında iki bab oda, bir adet dinlenme odası, bir ahır, bir adet odunluk, dâhiliye olarak tabir edilen şeyh ve ailesinin kaldığı üç bab oda ile bir kiler bulunmaktaydı¹⁵⁸⁵.

7.21.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi'nin tarihi eski vakfiyesi bulunmamakla birlikte vakfın gayrimenkullerinin mevcut olduğu 09 Safer 1211/14 Ağustos 1796 tarihli bir kayıttan anlaşılmaktadır. Bunlar; İdemit köyünde bir tarla, Lârende'de üç kıta zemin idi¹⁵⁸⁶.

Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi ile ilgili yukarıda geçen 05 Recep 1239/06 Mart 1824 tarihli bir adet vakfiye bulunmaktadır. Lârende'de Abbas Mahallesi sakinlerinden ve Şeyh Ali Semerkandî'nin sülalesinden olan Çavuşzade İbrahim oğlu Şeyh Ahmet, kendi mahallesinde Nakşibendi Tekkesi yaptırmış ve Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi'ni buraya nakletmiştir¹⁵⁸⁷.

Zaviye vakfının iki dönüm tarlasına dair bilgilere 1260/1844-1845 tarihli *Temettüat* kayıtlarından ulaşılabilmektedir. Buna göre zaviye vakfına ait olan iki dönüm bahçe, icarda idi¹⁵⁸⁸.

7.21.5. Görevlileri

Şeyh Ali Semerkandî Zaviyesi'ne mütevellî atamalarına dair şartlar tespit edilmiştir. Vakıf kayıtlarına göre vâkıfın neslinden gelen erkek çocuklar mütevellî olacaktı. Eğer bu mümkün olmazsa Nakşibendî Tarikatı'nın yol ve usulünü benimseyen müteveddiyyin bir kimseye hâkim kararı ile vazife tevcihi yapılacaktı. Bu çerçevede mütevellî atamaları yapılmıştır. Şeyh Ali Semerkandî evkafının mütevellisi olan Seydî Halife'nin vefatından

¹⁵⁸⁵ VAD, no. 580, s. 299.

¹⁵⁸⁶ KARŞS, no. 297, s. 260; VAD, no. 562, s. 4.

¹⁵⁸⁷ VAD, no. 580, s. 299. Ayrıca bk. Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 353.

¹⁵⁸⁸ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 487.

sonra oğulları Seyit İbrahim, Seyit Hüseyin, Seyit Mehmet, Seyit Yahya ve Seyit Süleyman kardeşlere vâkıfın şartı gereği müşterek berat verilmesi gerekirken kardeşlerden Seyit İbrahim, “...*müteveffa babası mahlûlünden tevliyyet-i mezkûreyi müstakillen üzerine berât etdirüb merkûm karındaşlarına gadr-i küllî ve babaları nân paresinden mahrûm ettiğinden...*” görevinden alınmıştır. Bunun üzerine diğer kardeşleri, 26 Rebiyülahir 1188/06 Temmuz 1774 tarihinde beratla tayin edilmişlerdir¹⁵⁸⁹. Bu kardeşlerinin vefatından sonra da mütevellî atamalarına devam edilmiştir¹⁵⁹⁰.

7.22. Şeyh Hacı Ahmet Efendi Zaviyesi

7.22.1 Adı ve Yeri

Şeyh Hacı Ahmet Efendi Zaviyesi, Fenari Mahallesi’nde idi¹⁵⁹¹. İncelenen dönemde zaviyede Halveti Tarikatı’nın erkân ve usulleri takip edilmekte idi.

7.22.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Şeyh Hacı Ahmet Efendi Zaviyesi’nin banisi, Alaettin Rumi oğlu Şeyh Sinan’ın halifelerinden Şeyh Hacı Ahmet Efendi’dir. Aşağıda değinilen vakfiyesinin tescil tarihinden (1823) kısa bir süre önce muhtemelen 1237/1821-1822 yılında inşa edilmiştir.

7.22.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Şeyh Hacı Ahmet Efendi Zaviyesi’nin vakfiyesine göre zaviye müştemilatında; toplantı-sohbet odası, meydan odası denilen ibadet ve zikir yapılan oda, sarnıç ve şadırvan bulunuyordu. Ayakta kalamadığına bakılırsa yörenin mimari yapısına uygun olarak kerpiç ve taş malzemeden geleneksel yöntemlerle yaptırılmış olmalıdır.

7.22.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Şeyh Hacı Ahmet Efendi Zaviyesi’nin banisinin tanzim ve tescil ettirdiği 03 Zilkade 1238/12 Temmuz 1823 tarihli bir vakfiye bulunmaktadır. Buna göre Şeyh Hacı Ahmet Efendi, kendi mülkü olan arsa üzerine Halveti Tarikatı müntesipleri için bir zaviye inşa ettirmiştir¹⁵⁹².

7.22.5. Görevlileri

Yukarıda zikredilen vakfiyenin şartları çerçevesinde vâkıf hayatta olduğu müddetçe meşihat ve tevliyet kendisinde olacaktır. Ayrıca şeyh olarak zaviyede “*leyâli-i cum’a ve leyâli-i isneynde erkân-i Halveti üzere zâkir*” olarak görev alacaktır. Mütevellilik, “*hasbî*” olarak yerine getirilecektir. Vâkıfın vefatını müteakip mütemadiyen onun erkek evladı şeyh ve mütevellî olarak görev alacaklardır. Eğer vâkıfın nesli “*inkirâzi’l-küll*” olursa tevliyet ve

¹⁵⁸⁹ KARŞS, no. 290, s. 46; VAD, no. 1150, s. 1.

¹⁵⁹⁰ KARŞS, no. 295, s. 142; no. 297, s. 260; VAD, no. 558, s. 172; no. 562, s. 4; no. 569, s. 15; no. 1131, s. 50.

¹⁵⁹¹ VAD, no. 580, s. 303.

¹⁵⁹² Aynı belge.

meşihat; “*re'yi hâkimü's-şer'i ile tarîki-i Halvetiye'den*” âlim, liyakatli, müstakim, salih bir zata verilecektir. Buna göre Şeyh Hacı Ahmet Efendi, zaviyenin şeyhliği ve mütevelliliğini 1238/1822-1823 yılında üstlenmiş, müntesiplerine cuma günleri ile bayramlarda, meydan odası denilen ibadet-zikir mekânında Halveti zikri yaptırmıştır.

7.23. Şeyh Şehabettin Zaviyesi

7.23.1. Adı ve Yeri

Şeyh Şehabettin Zaviyesi (Bk. Ek- VI)¹⁵⁹³, birçok tasavvuf kurumunun yer aldığı Lârende şehir merkezinde, Zaviye Mahallesi'nde inşa edilmiştir¹⁵⁹⁴.

7.23.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Şeyh Şehabettin Zaviyesi'nin banisi, kayıtlarda “*Lârende'de Zâviye Mahallesi'nde medfûn Kutbü'l-Ârifîn Şihâbeddîn*”¹⁵⁹⁵ olarak geçtiğine göre yörenin tasavvuf erbabından olan ve zaviyesine defnedilen Şeyh Şehabettin idi. Totaysalgır, Osmanlı Dönemi'nde faal olmadığını ve hangi tarikata bağlı olduğunun bilinmediğini yazsa da¹⁵⁹⁶ arşiv kayıtlarından, Nakşibendi Tarikatı'na ait olup Osmanlı Dönemi'nde ayakta olduğu anlaşılmaktadır¹⁵⁹⁷. Ulaşılabilen en eski atama kaydı, zaviyedar değişimini ifade eden Cemaziyelevvel 1121/Temmuz-Ağustos 1709 tarihli bir belge¹⁵⁹⁸ olduğuna göre en geç XVII. yüzyılın sonlarında inşa edildiği tahmin edilebilir.

7.23.3. Mimari Yapısı

Günümüze kadar gelemeyen Şeyh Şehabettin Zaviyesi'nin mimari yapısı hakkında yeterli bir bilgi bulunmamakla birlikte diğer zaviye yapılarında görüldüğü üzere avlunun etrafında zaviye odaları, ayin-zikir-sohbet yerinden oluşan bir yapı olmalıdır. Ayakta kalamadığına bakılırsa taş-kerpiç malzemeden, geleneksel yöntemlerle inşa edildiği düşünülebilir.

7.23.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Şeyh Şehabettin Zaviyesi'nin vakfiyesine henüz ulaşamamıştır. Fakat bazı arazilerin “*öşür gallâtının*” zaviyeye aktarıldığı¹⁵⁹⁹ ve vakfa ait mülklerin olduğu arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır. Buna göre 1260/1844-1845 yılındaki vakıf gayrimenkulleri, 66 dönüm tarla ile bir buçuk dönüm bahçedir¹⁶⁰⁰.

¹⁵⁹³ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 1, s. 142; BOA, C. EV, Dosya no. 58, Gömlek no. 2866.

¹⁵⁹⁴ VAD, no. 1131, s. 50.

¹⁵⁹⁵ VAD, no. 1119, s. 184.

¹⁵⁹⁶ Totaysalgır, *aynı eser*, s. 48.

¹⁵⁹⁷ BOA, C. EV, Dosya no. 344, Gömlek no. 17480.

¹⁵⁹⁸ VAD, no. 1131, s. 50.

¹⁵⁹⁹ VAD, no. 1119, s. 184.

¹⁶⁰⁰ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 438, 448, 499, 500.

2.23.5. Görevlileri

Şeyh Şehabettin Zaviyesi'ne “*evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere*” atanan zaviyedarlar aynı zamanda müteveli olarak görev yapıyorlardı¹⁶⁰¹. Bazı zaviyedar ve mütevellilerin görevlerini kötüye kullandıkları bu yüzden azledildikleri belgelerden anlaşılmaktadır. 1127/1715 tarihinde zaviyedar ve müteveli olarak görev yapan İvaz, vakfın gelirlerini usulüne göre kullanmadığı, şahsi masrafları için harcayıp hıyanet içinde olduğu gerekçesiyle görevinden alınmış, yerine İbrahim Halife atanmıştır¹⁶⁰². Zaviyeye ele alınan dönem boyunca tayinler devam etmiştir¹⁶⁰³.

7.24. Tıraşçı Baba Zaviyesi

7.24.1. Adı ve Yeri

Tıraşçı Baba Zaviyesi'nin adı belgelerde “*Şeyh Tırâşçı*”¹⁶⁰⁴ olarak da geçmekte olup hangi Lârende şehrinin hangi mahallesinde bulunduğu tespit edilememiştir.

7.24.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Mustafa Bey adlı hayırseverin 991/1583-1584 tarihli vakfiyesinde “*Şeyh Tırâşçı kuddise sırrühü'l-'azîz*”¹⁶⁰⁵ olarak geçtiğine bakılırsa Tıraşçı Baba, Lârende'de faaliyet gösteren bir tasavvuf erbabıdır¹⁶⁰⁶.

Tıraşçı Baba Zaviyesi'nin adı 1483 tarihli tahrirde geçmemekle birlikte bu tasavvuf yapısı, 918/1512 tarihli Nasuh Bey oğlu Pir Ahmet¹⁶⁰⁷ ve evail-i Recep 958/05-14 Temmuz 1551 tarihli Eminüttinzade Ahmet/Erdoğdu Bey vakfiyesinden¹⁶⁰⁸ tespit edildiğine göre en geç XV. yüzyılın başlarında mevcut olmalıdır.

7.24.3. Mimari Yapısı

Tıraşçı Baba Zaviyesi günümüze kadar ulaşmamış olup Lârende'deki diğer tasavvuf yapılarında görüldüğü üzere, farklı işlevleri bulunan odalardan meydana gelen bir plana sahip olmalıdır.

7.24.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Tıraşçı Baba Zaviyesi'nin vakfiyesine henüz ulaşılammakla birlikte vakfının ve akarlarının mevcut olduğu bilinmektedir. Nasuh Bey'in torunu Mustafa Bey'e ait 991/1583-1584 tarihli vakfiyeye göre vâkıf, dedesinin inşa ettirmiş olduğu, bir diğer adı Küçük olan

¹⁶⁰¹ VAD, no. 1131, s. 50.

¹⁶⁰² VAD, no. 1119, s. 184.

¹⁶⁰³ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 1, s. 142; *Karaman Temettüat Defteri*, s. 500; C. EV, Dosya no. 258, Gömlek no. 13178; C. EV, Dosya no. 344, Gömlek no. 17480; VAD, no. 1091, s. 150.

¹⁶⁰⁴ VAD, no. 739, s. 123.

¹⁶⁰⁵ Aynı belge.

¹⁶⁰⁶ Konyalı, Yunus Emre'nin torunlarından olduğunu kendi kişisel görüşü olarak belirtmiştir. *Karaman Tarihi*, s. 393.

¹⁶⁰⁷ Aynı eser, s. 123-124, 546.

¹⁶⁰⁸ VAD, no. 605, s. 162.

Nasuh Bey Hamamı'nın bazı hisselerini adı geçen zaviyeye tahsis edilmiştir. Buna göre Bedesten "*ittisâlinde*" yer alan, üç tarafı yol ile çevrili ve 12 "*sehm*"den oluşan Nasuh Bey Hamamı'nın dört sehmi "*Şeyh Emîr İlyas ve Şeyh Tırâşçı*" eczasına vakf edilmiştir¹⁶⁰⁹. *Hurufat Defterleri*'nden de bu bilgiler teyit edilmektedir. Nitekim 12 Recep 1188/18 Eylül 1774 tarihli bir kayıta "*ez-kadîm*" iki yüz seneden fazla vâkıfın şartlarının aynen uygulandığı tespiti yer almaktadır¹⁶¹⁰.

7.24.5. Görevlileri

Tırâşçı Baba Zaviyesi'ne XVI. yüzyıl ortalarından itibaren mütevellî, zaviyedar, duagû ve cüzhan atamaları tespit edilmiş olup evail-i Recep 958/05-14 Temmuz 1551'de zaviyedarı Postnişin Şeyh Yunus Baba'dır¹⁶¹¹. İncelenen dönemde de atamalar devam etmiştir. 1158/1745'te mütevellilik Abdurrahman'ın, zaviyedarlık ciheti ise Şeyh Emrullah Halife'nin üzerinde idi. 15 Recep 1158/13 Ağustos 1745'te bunların yerine Derviş Seyit Mehmet, yevmi iki akçe ücret ile zaviyedar ve mütevellî olarak atanmıştır¹⁶¹².

Tırâşçı Baba Zaviyesi'ne yapılan atamalarda bazen hukuki sorunlar da yaşanmıştır. Mesela Seyit Mustafa; "*şart-ı vâkıf*" üzere duagû ve cüzhan cihetine mutasarrıf iken "*...ecânibden hîle ve tezvîrât 'âdet-i müstemirresi...*" olan Seyit Nasuh, oğlu Seyit Yahya'ya 12 Rebiyülahir 1188/22 Haziran 1774'te duagû beratı "*ihdâs*" ettirmiştir¹⁶¹³. Fakat kısa bir süre sonra atamanın "*...hilâf-ı kadîm ve muğâyîr-i şart-ı vâkıf...*" olduğu anlaşılmış, Seyit Yahya'nın beratı alınarak "*sâhib-i evvel*" Seyit Mustafa, 12 Recep 1188/18 Eylül 1774'te günde iki cüz tilavet etmek ve ücretini Nasuh Bey Hamamı'ndan almak üzere cüzhan ve duagû olarak beratla tayin edilmiştir¹⁶¹⁴.

7.25. Yunus Emre/Kirişçi Baba Zaviyesi

7.25.1. Adı ve Yeri

Yunus Emre Zaviyesi, en eski kayıt olan Fatih Dönemi Tahriri'nde (1476), "*Kirişçi Baba*" olarak geçmekte¹⁶¹⁵ ve zaviyenin yanında bir de mescidin olduğu bilgisi yer almaktadır. XVI. yüzyıl kayıtlarında ise "*Zâviye-i Yunus Emre el-Meşhûr bi-Kirişçi Baba*" olarak kaydedilmiştir (Bk. Ek- XI)¹⁶¹⁶. XVIII. yüzyıl başlarında "*Kirişçi Baba Mahallesi'nde Yunus Emrem Zâviyesi*" olarak¹⁶¹⁷ anılmaya devam etmiştir. Bazı Osmanlı arşiv belgelerinde

¹⁶⁰⁹ VAD, no. 739, s. 123.

¹⁶¹⁰ VAD, no. 1150, s. 7.

¹⁶¹¹ "*Şeyh Yunus Baba el-marûf Postnişin-i Tırâşçı Baba*". VAD, no. 605, s. 162.

¹⁶¹² KARŞS, no. 285, s. 214.

¹⁶¹³ VAD, no. 1150, s. 6.

¹⁶¹⁴ VAD, no. 1150, s. 7.

¹⁶¹⁵ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 31.

¹⁶¹⁶ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39b.

¹⁶¹⁷ VAD, no. 1150, s. 4.

“*Hânkah*” olarak geçtiği dikkate alınır¹⁶¹⁸ zaviyenin kompleks bir tarikat yapısı olduğu düşünülebilir. Ele alınan dönemde Halveti Tarikatı’nın elinde idi¹⁶¹⁹. Bulunduğu mekân günümüzde Kirişçi Mahallesi, Yunus Emre Caddesi olarak adlandırılmaktadır¹⁶²⁰.

7.25.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Türkiye Selçuklularının Orta Asya kökenli Türk mutasavvıflarına sıcak bakmasıyla¹⁶²¹ başkent Konya ve yakınlarındaki Lârende, XIII. yüzyıl başlarında tasavvufi zenginliğin yoğun olarak yaşandığı bir bölge hâline gelmiştir. Daha önce değinildiği üzere Mevlâna’nın babası Sultan Bahaettin Velet ile Yunus Emre’nin babası Horasanlı Hacı İsmail’in Karaman’a gelip bir müddet burada kalması, Lârende’de mülkler satın alıp zaviye kurması bu şehri bir cazibe merkezine dönüştürmüştür; bu gelişmeler sofilerin dikkatini çekmiş, değişik tasavvuf kollarına mensup birçok şeyh, dervişleriyle birlikte Karaman’a gelip yerleşmiştir¹⁶²².

Karaman’da bulunan Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviyesi ve Camii’nin banisi ile Yunus Emre’nin türbesi konusu arşiv belgeleri ışığında daha önce camiler bölümünde işlendiğinden burada tekrar edilmeyecektir.

Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviyesi ve Camii’nin yapım tarihi konusunda araştırmacılar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. E. Diez, Aslanapa, Koman¹⁶²³, A. Kızıltan¹⁶²⁴ ve Konyalı¹⁶²⁵ herhangi bir tarih vermezken Dülgerler¹⁶²⁶, 1382’den önceki yıllara tarihlendirmek gerektiğini yazmıştır. 1330/1912 tarihli Konya Vilayet Sahnâmesi’nde 750/1349-1350 olarak kaydedilmiştir¹⁶²⁷. Yunus Emre’nin yaşadığı yıllar dikkate alınarak zaviye ve eklerinin ilk şekli ile en erken XIV. yüzyılın başlarında inşa edildiği söylenebilir.

7.25.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Yunus Emre Zaviyesi tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Müştemilatında; yazlık ve kışlık mescit, misafirhane, zikir yeri, şeyh ve derviş odaları, türbe, hazire, sarnıç ve çeşmeler bulunuyordu. Bu üniteler, zaviyenin ortasından geçen dar bir yolun çevresinde

¹⁶¹⁸ BOA, C. EV, Dosya no. 405, Gömlek no. 20515.

¹⁶¹⁹ KARŞŞ, no. 293, s. 74; VAD, no. 561, s. 7; *Karaman Temettuat Defteri*, s. 398.

¹⁶²⁰ Tapuda 32-24 A pafta, 539 ada, 2 parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü’nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci sınıf tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Yunus Emre Camii Dosyası”, Klasör no. 18.

¹⁶²¹ Feridûn bin Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler (Risâle)*, (çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1977, s. 23; Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara 1985, s. 94-98.

¹⁶²² Cemile Halilović Tekin, “Karaman Turizmi İçin Yunus Emre Tekkesi’nin Önemi”, *Karaman Ulusal Kültür ve İnanç Sempozyumu (23-24-25 Mart 2012)*, Karaman 2012, s. 214.

¹⁶²³ E. Diez-O. Aslanapa-M. Mesut Koman, *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950, s. 44.

¹⁶²⁴ A. Kızıltan, *Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescidler*, İstanbul 1958, s. 31.

¹⁶²⁵ *Karaman Tarihi*, s. 364, 377.

¹⁶²⁶ *Aynı eser*, s. 87.

¹⁶²⁷ KVS, tarih: 1330/1912, s. 125.

toplanmıştı. Ele alınan dönemde Halveti Tarikatı'nın usul ve erkânı takip ediliyordu. Günümüze; cami, zikir yeri ve türbe kısımları gelmiştir. Sarnıç, çeşmeler ve haziresi yol çalışmaları kapsamında yıkılmıştır¹⁶²⁸.

7.25.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Yunus Emre Zaviyesi'nin vakfiyesi hakkında henüz bir bilgi bulunmamakla birlikte zaviyenin vakıflarına ait bilgilere 881/1476 tarihli vakıf tahririnden ulaşılabilmektedir. Buna göre zaviyeye gelir getiren vakıflar arasında değişik yerlerdeki toplam yedi dönüm tarla, iki farklı yerde bağ ile Kuştemur köyünde bulunan bir değirmen mevcuttu¹⁶²⁹. 888/1483 tarihli vakıf tahririnde öncekinden farklı olarak iki ayrı değirmen, bir kırıthane, bir bezirhane, harap vaziyette beş dükkân ve toplam 15 dönüm zemin kaydedilmiştir¹⁶³⁰.

XVI. yüzyıl başlarına ait olan *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*'nde zaviyeye ait değirmenler, harap olarak kaydedilmiştir¹⁶³¹. 937/1530 tarihli vakıf tahririnde iki değirmenin gelir kaydı olduğuna göre tamir edilerek yeniden işlerlik kazandırılmış olmalıdır.

Yunus Emre/Kirişçi Baba Zaviyesi'nin vakıfları 1584'te önemli ölçüde artmış olup şöyledir¹⁶³²: Zaviye yakınında beş dönüm yer, Foni Vadisi'ndeki Kirişçi Değirmeni, değirmen yanındaki bağ, Lârende'de bir bab Kırıthane, yeri belli olmayan bir ev yeri, Yeni Debbaghane.

Yunus Emre/Kirişçi Baba Zaviyesi'ne ait vakıf bilgilerine XIX. yüzyıl başlarında da rastlanmaktadır. *Karaman Ahkâm Defteri*'ne kayıtlı evahir-i Safer 1240/15-24 Ekim 1824 tarihli bir hükümde vakıf gayrimenkulleri şunlardır: Zaviye yakınında zeminler, Vadikoyu denilen yerde Kirişçi Baba Asiyabı denilen bir değirmen, değirmen yakınında bağ ile Kuştemur köyünün salariye mahsulatı, rüsumatı, gendüm, şair, resmiçift ve bennak gelirleri¹⁶³³.

Yunus Emre Zaviyesi'ne ait gayrimenkullerin durumu XIX. yüzyıl ortalarında büyük bir değişikliğe uğramıştır. Nitekim 1260/1844-1845'te vakfa ait toplam 27 dönüm tarla ile bir dönüm bahçe farklı kişilere belli bir bedel karşılığında zaviye ve müstemilatının ayakta kalmasını sağlayacak gelirleri elde etmek amacıyla kiraya verilmiştir¹⁶³⁴.

¹⁶²⁸ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 371.

¹⁶²⁹ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 31.

¹⁶³⁰ 888/1483 Tarihli *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 83.

¹⁶³¹ *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 146.

¹⁶³² TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39.

¹⁶³³ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 32, s. 111.

¹⁶³⁴ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 455, 456.

7.25.5. Görevlileri

Yunus Emre Zaviyesi'nde XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şeyhler aynı zamanda mütevellî olarak görevlendirilmişlerdir. 888/1483 yılında Fatih Sultan Mehmet'in mukarrernamesi ile Mevlâna Kemal, zaviye şeyhi ve vakfın mütevellisi idi¹⁶³⁵. Zaviyede şeyh/mütevellî olanlar vakıftan günlük bir akçe ücret alıyor ve gelir fazlasını buraya gelip gidenlere sarf etmek üzere tasarruflarında bulunduyorlardı¹⁶³⁶.

Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviye ve Camii'nin şeyh/mütevellîleri, kurumlarına ait gayrimenkullerin gelirlerini tahsil etmekte zaman zaman zorlanmışlar ve bu durumu çözüme kavuşturmak için hukuki çerçevede mücadele etmişlerdir¹⁶³⁷.

Yunus Emre Zaviyesi'nin şeyh ve mütevellîliğini XIX. yüzyıl ortalarında bile Halveti şeyhleri yürütüyordu. Şeyh Ahmet Halife oğlu Seyit Şeyh Hacı Sunullah, 1260/1844-1845 yılında meşihat ve tevliyet cihetlerinden sorumlu idi¹⁶³⁸.

Yunus Emre Zaviyesi Vakfı'na XIX. yüzyıl başlarında nazır ataması da tespit edilmiştir. 03 Muharrem 1218/25 Nisan 1803 tarihli belgeye göre Şeyh İsmail oğlu Seyit Şeyh Mehmet, nazır olarak atanmış¹⁶³⁹, çeşitli görevli tayinleri incelenen dönem boyunca düzenli olarak devam etmiştir¹⁶⁴⁰.

8. KARAMAN ŞEHRİ TÜRBELERİ

Toplum nezdinde önemli görülen ve değer verilen kişilerin mezarlarının üstüne yaptırılan türbeler, “kümbet”, “makâm”, “meşhed”, “kubbe”, “ravza”, “yatır” gibi isimler adı altında birbirinin yerine kullanılmıştır. Bazıları sade bir görünüm arz ederken bazılarının mimari değeri büyüktür¹⁶⁴¹. Türbelerle tekke ve zaviyeler iç içe geçmiş durumdadır. Çünkü Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ünlü birçok şeyhin türbesi, sonradan yeni üniteler ilave edilerek büyük bir tasavvuf yapısı haline getirilmiştir. Aşağıda inceleneceği üzere Lârende'de de birçok türbe aynı zamanda bir zaviyenin içinde veya bitişiğinde bulunmaktaydı.

Lârende, tekke ve zaviyeleri gibi türbeleri de çok olan bir Türk kültür merkezi idi. Evliya Çelebi, Karaman'daki türbeleri anlatırken “...Gördüğüm türbelerin hepsini yazarsam Tabakât-ı Şa'râvî gibi büyük cildli bir kitâb olur...” diyerek Lârende'deki türbelerin

¹⁶³⁵ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 83.

¹⁶³⁶ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39.

¹⁶³⁷ BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 2, s. 112, Evasıt-ı Cemaziyelahir 1158/11-20 Temmuz 1745.

¹⁶³⁸ Karaman Temettüat Defteri, s. 398.

¹⁶³⁹ VAD, no. 561, s. 3.

¹⁶⁴⁰ BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 32, s. 111; no. 34, s. 14; C. EV, Dosya no. 36, Gömlek no. 1753; KARŞS, no. 292, s. 10; no. 296, s. 76, 133; VAD, no. 1131, s. 50; VAD, no. 1147, s. 3.

¹⁶⁴¹ İsmail Orman, “Türbe”, DİA, XLI, İstanbul 2012, s. 464.

çokluğuna vurgu yapmıştır¹⁶⁴². Bunların büyük bir kısmı günümüze kadar ulaşamamıştır. Türbelerde çalışan görevlilerin başında kapıları açıp kapatan, Kur'an okuyan ve temizlik yapan “*türbedâr*”lar bulunurdu¹⁶⁴³. Bazı türbelere türbedar dışında imam ve cüzhan gibi başka görevliler de atanırdı¹⁶⁴⁴. Türbelere imam ve cüzhan atamaları, buraların da bir eğitim kurumu ve ibadethane işlevi gördüğüne işaret etmektedir.

Diğer kurumlarda olduğu gibi türbelerin de bakım-onarım, görevli ücretleri ile aydınlatma gibi giderlerini karşılamak üzere vakıflar kurulmuş, bu vakıfların işlerini takip etmek için vakıf görevlileri atanmıştır¹⁶⁴⁵.

8.1. Cambazzade Kadı Abdurrahman Türbesi

Cambazzade Yunus oğlu Mevlâna Kadı Abdurrahman'a ait olan türbe, belgelerde Fenari Mahallesi'nde gösterilmiş olup günümüzde bulunduğu yer, Tahsin Ünal Mahallesi olarak isimlendirilmektedir¹⁶⁴⁶. Bitişğinde ilgili yerde gösterildiği üzere cami ve mektep de bulunuyordu. Muallimhaneye ait kitabeye göre 938/1531 yılında inşa edilmiştir. Kubbeli olarak planlanan türbe, muntazam kesme taştan, sandukası ise mermerden yapılmıştır¹⁶⁴⁷. Manzumeden günümüze sadece türbe kısmı gelebilmiştir. Baninin erkek kardeşi Hasan Kadı'nın mezarı da türbenin hemen yanında bulunuyordu¹⁶⁴⁸.

Cambazzade Kadı Abdurrahman Türbesi'ne incelenen dönemde 1055/1645 tarihinden itibaren imam, cüzhan ve mütevelliler atanmıştır¹⁶⁴⁹.

8.2. Cem Sultan Türbesi

Cem Sultan, 878-879/1474'ten itibaren, ağabeyi Şehzade Mustafa'nın ölümü üzerine bir süre Konya sancak beyliği görevini yürütmüş¹⁶⁵⁰, bu sırada Lârende şehrinde bir bedesten¹⁶⁵¹ ile bir saray yaptırmıştır¹⁶⁵². Babası Fatih Sultan Mehmet'in ölümü ve Bayezit'in tahta geçmesi ile saltanatta hak iddia ederek ağabeyi ile siyasi mücadeleye girişmiş, başarısız olunca Memluklere sığınmıştır. Bir müddet sonra Karamanoğlu Kasım Bey ile anlaşıp tekrar Anadolu'ya geldiyse de bir netice elde edemeyerek Rodos

¹⁶⁴² *Seyahatnâme*, IX, s. 315.

¹⁶⁴³ VAD, no. 561, s. 3.

¹⁶⁴⁴ VAD, no. 1148, s. 5; no. 1131, s. 52; no. 1150, s. 1.

¹⁶⁴⁵ KARŞS, no. 297, s. 142.

¹⁶⁴⁶ Tapuda 32-24 A pafta, 571 ada, 11 (12) parselde bulunan türbe, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Türbeler Dosyası”, Klasör no. 17.

¹⁶⁴⁷ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 498.

¹⁶⁴⁸ Sapancalı, *Ahval-i İctimaiyye*, s. 42-43.

¹⁶⁴⁹ KSŞ, no. 9, s. 181; no. 11, s. 142; VAD, no. 1119, s. 189; no. 1131, s. 52.

¹⁶⁵⁰ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, (haz. Şerafettin Turan), Ankara 1991, s. 549.

¹⁶⁵¹ KARŞS, no. 739, s. 123.

¹⁶⁵² Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 655.

şövalyelerine sığınmıştır¹⁶⁵³. Daha sonra Fransa ve İtalya’da tutulan Cem Sultan¹⁶⁵⁴, 29 Cemaziyevvel 900/25 Şubat 1495 tarihinde Avrupa’da vefat etmiş¹⁶⁵⁵, naaşı verilmek istenmemesine rağmen II. Bayezit’in ısrarı üzerine getirilerek 904/1499 yılında Bursa’daki Muradiye Camii’nin bahçesine nakledilmiştir¹⁶⁵⁶. Bu durumda mezarının Karaman’da olması mümkün değildir. Karaman’daki Cem Sultan Türbesi bu durumda Cem Sultan’ın hatırasına açılan bir makam olmalıdır.

Cem Sultan Türbesi’ne XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren cüzhan atamaları yapılmaya başlanmıştır¹⁶⁵⁷. Cem Sultan Vakfı’nın işlerini takip etmek üzere Rebiyülevvel 1187/Mayıs-Haziran 1773 tarihinden sonra müteveli tayinleri de yapılmıştır¹⁶⁵⁸. Vakfa nazır atamaları da tespit edilmiş olup Rebiyülahir 1126/Nisan-Mayıs 1714 tarihinde vakfın nazırı olmadığı gerekçesi ile İsmail Efendi tayin edilmiştir¹⁶⁵⁹.

8.3. Eminüttinzade Ahmet Bey/Erdoğdu Türbesi

Lârende’de Küçük Dede Mahallesi’nde bulunan türbe, Erdoğdu Bey olarak da tanınan Eminüttinzade Ahmet Bey’e aittir¹⁶⁶⁰. Büyük dedesi Demirgömlük Eminüttin Bey, Karamanoğulları Dönemi’nin vezirlerinden olup halk arasında Elmedyen olarak da bilinmektedir¹⁶⁶¹.

Eminüttinzade Ahmet Bey, ilgili bölümlerde incelendiği üzere Küçük Dede Mahallesi’nde türbeden başka zaviye, darülhuffaz, mektephane ve çeşmeler de yaptırmış¹⁶⁶² olup bunlar, belgelerde birlikte zikredildiğine göre aynı yerde idiler¹⁶⁶³. Türbenin de dâhil olduğu manzumeye Muharrem 1176/Temmuz-Ağustos 1762 yılından başlamak üzere müteveli atamaları tespit edilmiştir¹⁶⁶⁴.

Erdoğdu Türbesi’nde bayan müteveli ve cabiler de görev almıştır. Nitekim müteveffa mütevellisi Seyit Yahya’nın evladından Şerife Fatma, 04 Rebiyülahir 1234/31 Ocak 1819 yılında müteveli ve cabi olarak görev yapmaktaydı¹⁶⁶⁵.

¹⁶⁵³ Nişancı Mehmed Paşa, *aynı yazma*, s. 93b.

¹⁶⁵⁴ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter*, (haz. Ahmet Uğur), Ankara 1997, s. 39.

¹⁶⁵⁵ Mahmut H. Şakiroğlu, “Cem Sultan”, *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 283.

¹⁶⁵⁶ Âşık Paşazâde, *aynı eser*, s. 351.

¹⁶⁵⁷ VAD, no. 1103, s. 105; no. 1148, s. 5.

¹⁶⁵⁸ KARŞS, no. 284, s. 55; no. 290, s. 147; VAD, no. 558, s. 168; no. 1147, s. 97; no. 1150, s. 1; no. 1155, s. 3.

¹⁶⁵⁹ VAD, no. 1131, s. 51.

¹⁶⁶⁰ VAD, no. 605, s. 162.

¹⁶⁶¹ Totaysalgır, *aynı eser*, s. 47; Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 499.

¹⁶⁶² VAD, no. 1150, s. 1.

¹⁶⁶³ VAD, no. 1155, s. 3.

¹⁶⁶⁴ VAD, no. 561, s. 14; no. 562, s. 13; no. 1126, s. 121; no. 1155, s. 3.

¹⁶⁶⁵ VAD, no. 561, s. 16.

8.4. Fındıklı Sultan Türbesi

Lârende’de tasavvuf erbabı olduğu tahmin edilen Fındıklı Sultan adına yaptırılan türbe, Sekiçeşme Mahallesi’nde idi. Fındıklı Sultan Türbesi’ne Zilkade 1183/Şubat-Mart 1770 tarihinden itibaren türbedar atamaları tespit edilmiştir¹⁶⁶⁶. Tayinler incelenen dönem boyunca düzenli olarak devam etmiştir¹⁶⁶⁷.

8.5. Hacım Sultan Türbesi

Hacım Sultan’ın türbesi, aslında Germiyan yöresinde, Uşak’a üç saat mesafede bulunan Hacımköy’dedir. Hacı Bektaş kültürüne bağlı şeyhlerden olup XIII. yüzyılda yaşamıştır¹⁶⁶⁸. Bektaşiliğin önde gelenlerinden kabul edilen Hacım Sultan adına Lârende’de muhtemelen makam olarak yaptırılan mekân, daha sonra türbe olarak anılmaya başlanmıştır. Bunun için Hacım Sultan Türbesi’ne ait türbedar atamalarının tarihi eski değildir. 1161/1747-1748 yılında günlük iki akçe ücret ile türbedar olan Seyit Salih’e ait berat kaydı tespit edilmiştir¹⁶⁶⁹.

8.6. Kandilli Türbesi

Kandilli Türbesi, Sekiçeşme Mahallesi’nde idi. Türbede uzun yıllar kandil yakıldığı için halk arasında Kandilli Türbesi olarak isimlendirilmiştir. Türbe taştan yapılmış, toprak dam örtülü bir yapı olup bir zaviyenin bünyesinde bulunuyordu. Konyalı, türbenin kesin olmayan rivayetlere göre Belh’ten gelen Bahaettin Velet’in kandilcisine veya Mevlâna’nın kayınpederine ait olabileceğini yazmıştır. Cumhuriyet Dönemi’nde yıktırılarak üstünden yol geçirilmiştir¹⁶⁷⁰. Türbeye ait 1126/1714-1715 tarihli bir belgeden türbedarının Şeyh Hasip olduğu ve bu tarihte beratının yenilendiği anlaşılmaktadır¹⁶⁷¹.

8.7. Karamanoğlu Türbesi

Günümüze ulaşamayan Karamanoğlu Türbesi, belgelerde Lârende’nin Hisarkapısı yakınlarında gösterilmiştir¹⁶⁷². Osmanlı Sultanı Murat Hüdavendigâr’ın (1364-1389) kızı, Karamanoğlu Alaettin Ali Bey’in eşi Melek Hatun’un¹⁶⁷³ vefat eden oğlu Karaman Bey’e ait olmalıdır. Bununla birlikte belgelerde Karamanoğlu Mehmet Bey Türbesi olarak isimlendirilmiştir¹⁶⁷⁴. Ancak Karamanoğlu Mehmet Bey’in türbesinin Ermenek’e bağlı, eski adı

¹⁶⁶⁶ VAD, no. 1164, s. 6.

¹⁶⁶⁷ KARŞS, no. 297, s. 267; VAD, no. 562, s. 4, 7; no. 563, s. 9; no. 569, s. 25; no. 1150, s. 1.

¹⁶⁶⁸ M. Murat Öntüğ, “Uşak’ta Hacım Sultan Zaviyesi ve Vakfiyesi”, *Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1 (1998), s. 107.

¹⁶⁶⁹ VAD, no. 1103, s. 105.

¹⁶⁷⁰ *Karaman Tarihi*, s. 516.

¹⁶⁷¹ VAD, no. 1103, s. 110.

¹⁶⁷² VAD, no. 1131, s. 114; no. 1148, s. 4, 19.

¹⁶⁷³ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 43; BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 27, s. 82.

¹⁶⁷⁴ VAD, no. 1131, s. 54.

“*Balkasun*” olan “*Balkusan*” köyünde olduğu bilinmektedir. Melek Hatun’un türbe ile birlikte yaptırdığı medrese ve zaviyenin Konya Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi’nde bulunan Rebiyülevvel 787/Nisan-Mayıs 1385 tarihli vakfiye zeylinde, oğluna ait Karamanoğlu Türbesi’ne, değişik yerlerde bulunan dükkânlar, tarlalar, medreseye bitişik olan bağ, Lârende’de bir değirmen ve Şireçhane de denilen bir tahinhane ile bir bezirhanenin vakfedilmesi¹⁶⁷⁵, türbenin Melek Hatun’un oğlu Mehmet’e ait olduğunu göstermektedir.

Ele alınan dönemde türbenin vakfına düzenli olarak müteveli atamaları bulunmaktadır¹⁶⁷⁶.

8.8. Kızlar Türbesi

Kızlar Türbesi; Karaman Şehir Mezarlığı’nda olup kitabesi bulunmamakta, mimari yapı detaylarına bakılarak XV. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmektedir¹⁶⁷⁷. Yapı, kesme taştan yapılmış olup sekizgen planlıdır. Üstü sekizgen bir kasnak üzerine oturan yuvarlak bir kubbe ile örtülüdür¹⁶⁷⁸. Türbenin kuzeyine bakan giriş kapısı üzerinde iki sütunlu ve tek kubbeli bir revakın olduğu ve sonradan yıkıldığı duvardaki izlerden anlaşılmaktadır. Beyaz ve kırmızı taşların zıvanalarla birbirine tutturulmasıyla renkli bir görünüm kazanmıştır. Türbe içindeki lahitler tamirat sırasında kaldırılmıştır¹⁶⁷⁹. E. Diez, türbenin Karamanoğullarından Emir İshak Bey’in kızlarına ait olduğunu kaynak göstermeden yazmıştır¹⁶⁸⁰. Türbenin banisini, yapım tarihini ve kimler için yapıldığını belirleyecek yazıt, vakfiye, mezar şahidesi, kitabe veya buna benzer bir belge bulunmamaktadır. İncelenen dönemde bir atama bilgisine henüz rastlanmamakla birlikte günümüze kadar varlığını devam ettirmiş¹⁶⁸¹, bunun için türbeler arasına alınmıştır.

8.9. Maderimevlâna Türbesi

Aktekke olarak da isimlendirilen türbe ve müstemilatı, Karaman Mevlevihanesi, Kalemîye Zaviyesi olarak da adlandırılmıştır¹⁶⁸². Belgelerde ise daha çok Mevlâna’nın annesine nispetle Maderimevlâna¹⁶⁸³, Valide Sultan¹⁶⁸⁴ ve Mevlevî Tekkesi¹⁶⁸⁵ olarak Ali

¹⁶⁷⁵ Vakfiye no. 10391; Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 478-479.

¹⁶⁷⁶ KARŞS, no. 285, s. 212; no. 561, s. 26; no. 1131, s. 54, 114; no. 1148, s. 4; no. 1150, s. 1.

¹⁶⁷⁷ Dülgerler, *aynı eser*, s. 183.

¹⁶⁷⁸ Tapuda 765 ada, 1 parselde bulunan türbe; Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü’nün 11.07.1980 tarih ve A 2313 nolu kararı ile birinci grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir.

¹⁶⁷⁹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 322.

¹⁶⁸⁰ E. Diez-O. Aslanapa-M. M. Koman, *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950, s. 98.

¹⁶⁸¹ Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Türbeler Dosyası”, Klasör no. 17.

¹⁶⁸² BOA, MAD. d, Defter no. 18082, s. 6A; Şikârî, *aynı eser*, s. 89-90.

¹⁶⁸³ KARŞS, no. 317, s. 215; VAD, no. 561, s. 15.

¹⁶⁸⁴ BOA, AE. SMHD. I, Dosya no. 32, Gömlek no. 1904; KARŞS, no. 293, s. 575; no. 296, s. 142; no. 298, s. 27; KARŞS, no. 289, s. 52.

¹⁶⁸⁵ VAD, no. 561, s. 1, 15; no. 562, s. 14.

Şahne Mahallesi'nde gösterilmektedir¹⁶⁸⁶. Yan tarafında Seyfettin Süleyman Bey Hamamı bulunmaktadır (Bk. Ek- X)¹⁶⁸⁷. Evliya Çelebi, türbenin Lârende Kalesi'nin Parmaklık Kapısı yakınında bulunduğunu yazmıştır¹⁶⁸⁸.

Türbe, ilk olarak Ulu Arif Çelebi'nin müridi Kalemioğlu Ahî Muhammet¹⁶⁸⁹ tarafından Mevlâna'nın annesi Mümine Hatun'un mezarının bulunduğu yere yaptırılmış¹⁶⁹⁰; Karamanoğlu Mirza Halil Bey, sonra da onun oğlu Alaettin Bey tarafından yenilenerek kapsamlı bir hâle getirilmiştir¹⁶⁹¹.

Cami içerisinde bulunan türbe, zamanla genişleyerek bir hazire hâline gelmiştir. Caminin ana mekânının doğu bölümü; Mevlâna'nın annesi Mümine Hatun, eşi Gevher Hatun, büyük kardeşi Alaettin Çelebi ile burada görev yapan Mevlevi şeyhleri ve Karamanoğlu Seyfettin Süleyman Bey'in kabirlerinin bulunduğu hazireye¹⁶⁹² ayrılmış olup bu bölümde 21 adet sandukalı kabir bulunmaktadır. Bu sebeple caminin mihrabı tam eksende olmayıp batıya kaydırılmıştır¹⁶⁹³. Türbeye Karamanoğulları'ndan sonra Osmanlı Dönemi'nde de özel bir önem verilmiş, masrafları “*cânib-i mîrîden*” karşılanmak üzere birçok kere tamir ve bakım görmüştür¹⁶⁹⁴.

Yapının güney ve batı tarafında, Mevlâna sülalesine ait kişilerin kabirlerinin yer aldığı eski Karaman mezar taşlarına ait örneklerin bulunduğu bir mezarlık mevcuttur. Mevlevi literatüründe “*hâmuşân*” adı verilen mezarlığın büyük bir kısmı kaldırılmış, günümüze kadar ulaşamamıştır¹⁶⁹⁵. Günümüzde defin yapılmamaktadır.

Türbenin de dâhil olduğu manzumenin zengin vakıflara sahip olduğu Osmanlı vakıf tahrirlerinden anlaşılmaktadır¹⁶⁹⁶. Maderimevlâna için tescil ettirilmiş şimdilik yedi adet

¹⁶⁸⁶ VAD, no. 563, s. 1.

¹⁶⁸⁷ Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, *vakfiye* no. 10389.

¹⁶⁸⁸ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, s. 158.

¹⁶⁸⁹ Yusuf Küçükdağ, “Kalemi Zaviyesi”, AA, II, Ankara 2014, s. 47.

¹⁶⁹⁰ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*, Defter no. 579, s. 363; Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri/Menakib al-Ârifin*, (çev. T. Yazıcı), İstanbul 1973, s. 142-143.

¹⁶⁹¹ Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, *vakfiye* no. 10389; *Seyahatnâme*, IX, s. 158.

¹⁶⁹² *Aynı vakfiye*; E. Diez-O. Aslanapa-M. M. Koman, *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950, s. 45.

¹⁶⁹³ Akman, *aynı tebliğ*, s. 228.

¹⁶⁹⁴ BOA, AE, SABH.I, Dosya no. 64, Gömlek no. 4447; C. EV, Dosya no. 230, Gömlek no. 11495; Dosya no. 236, Gömlek no. 11763; Dosya no. 326, Gömlek no. 16558; Dosya no. 352, Gömlek no. 17855; Dosya no. 630, Gömlek no. 31794; Dosya no. 633, Gömlek no. 31910; Dosya no. 645, Gömlek no. 32525; BOA, C. ML, Gömlek no. 39, Dosya no. 1774; Dosya no. 54, Gömlek no. 2510; BOA, HAT, Dosya no. 594, Gömlek no. 29123; KARŞS, no. 297, s. 184.

¹⁶⁹⁵ Hasan Özönder, “Karaman (Lârende) Mevlevî-hânesi”, *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994, s. 149; BarihüdaTanrıkorur, “Mevleviyye”, *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 469.

¹⁶⁹⁶ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 120; *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 31-32; 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 83-84; *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 134.

vakfiye tespit edilmiştir¹⁶⁹⁷. Bu vakfiyeler ile vakıflarının gelişim seyri Maderimevlâna Camii kısmında ayrı başlıklar hâlinde incelenmiştir.

Lârende Ayanı Çavuşzade Abit Ağa'ya gönderilen 07 Zilkade 1197/17 Nisan 1766 tarihli bir ferman dan türbenin fiziki durumu ve türbeye ait vakıfların durumu ile ilgili birtakım bilgilere ulaşılmaktadır. Buna göre türbe, uzun zamandır tamir göremediğinden harap olmuş, vakıfları da aynı akıbeta uğramıştır. Yine vakfa ait olan Selerek köyündeki çiftliğe reaya yerine başıbozuk Levendât yerleştiğinden akarlar kesintiye uğramış, türbe harap olurken “*fukarây-ı dervişân*” da bundan olumsuz etkilenmiştir. Bunun için türbenin bulunduğu yapıya ait yıkılmaya yüz tutmuş bir ana kubbe ile üç adet küçük kubbenin kurşunla kaplanarak tamir edilmesi kararlaştırılmıştır¹⁶⁹⁸.

Ele alınan dönemde Maderimevlâna Tekkesi'nin şeyhleri aynı zamanda Mevlevilerce önem arz eden Maderimevlâna Türbesi'nin türbedarlığını da bizzat üstlenmişlerdir¹⁶⁹⁹. Bunların dışında türbenin de dâhil olduğu manzumeye mütevellî, imam atamaları da yapılmıştır¹⁷⁰⁰.

8.10. Sadettin Ali Bey Türbesi

Sadettin Ali Bey Türbesi, belgelerde Ali Şahne Mahallesi'nde ve Lârende'nin Parmaklık Kapısı yakınlarında gösterilmiştir¹⁷⁰¹.

Tamamen kesme taştan dikdörtgen planlı olarak inşa edilen türbe, Ebülfeth Mescidi'nin bitişiğindedir¹⁷⁰². Bugün mescidin ayrı bir bölümü olarak kullanılan türbede Selçuklu Sultanı II. İzzettin Keykâvus Dönemi'nde (1246-1260) görev yapan ümeradan Ebubekir oğlu Sadettin Ali Bey'in (ö. 700/1300-1301) de dâhil olduğu toplam altı sanduka bulunuyordu. Çamurla sıvalı olan sandukalar yakın dönemde yapılan tamirler sırasında kaldırılmıştır. Türbenin altında mumyalık kısmı bulunmaktadır¹⁷⁰³.

Ele alınan dönemde Rebiyülahir 1161/Mart-Nisan 1748'den itibaren değişik zamanlarda mütevellî ve düagû atamaları yapılmıştır¹⁷⁰⁴.

¹⁶⁹⁷ VAD, no. 579, s. 363; VAD, no. 579, s. 361; Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, vakfiye no. 10389; KARŞŞ, no. 278, s. 19; no. 297, s. 260; no. 293, s. 575; no. 298, s. 27.

¹⁶⁹⁸ BOA, C. EV, Dosya no. 630, Gömlek no. 31794.

¹⁶⁹⁹ BOA, C. EV, Dosya no. 230, Gömlek no. 11495.

¹⁷⁰⁰ BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 23, s. 119; no. 24, s. 399; BOA, C. EV, Dosya no. 328, Gömlek no. 6688; KARŞŞ, no. 296, s. 142.

¹⁷⁰¹ VAD, no. 562, s. 18; no. 1126, s. 179; no. 1103, s. 205; no. 1147, s. 252; no. 1147, s. 253, 254, 256, 259, 262.

¹⁷⁰² İmaret Mahallesi, Hastane Caddesi'nde bulunan türbe; tapuda 28-24 D pafta, 759 ada, 8 parseldedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğünün 11.07.1980 tarih ve A-2313 nolu kararı ile birinci grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Sadettin Ali Bey Türbesi ve Mescidi (Ebülfeth) Dosyası”, Klasör no. 13.

¹⁷⁰³ Konyalı, Karaman Tarihi, s. 349-350.

¹⁷⁰⁴ VAD, no. 561, s. 11; no. 1139, s. 205.

8.11. Şeyh Alaettin Rumi/Siyahser Türbesi

Şeyh Alaettin Rumi/Siyahser Türbesi, belgelerde Siyahser Mahallesi'nde gösterilmekte¹⁷⁰⁵ olup imaretin güneyine doğru uzanan Siyahser/Karabaş Camii'nin batı tarafında, mabede bitişik bir durumda bulunmaktadır¹⁷⁰⁶. Türbede metfun bulunan Şeyh Alaettin belgelerde; “*Sultān Şeyh Alâeddin*”¹⁷⁰⁷, “*Şeyh Alâeddin Rûmî*”¹⁷⁰⁸ gibi isimlerle geçmektedir¹⁷⁰⁹. Sapancalı, buranın Karabaş Veli ve Siyahser ismiyle de anıldığını belirtmektedir¹⁷¹⁰. Evliya Çelebi, Lârende ziyaretinde türbe ile birlikte manzumenin diğer ünitelerini görmüş, burayı Karabaş Tekkesi ve İmareti olarak adlandırarak “*Karabaş Sultān, tekyesinde medfûndur.*” şeklinde not düşmüştür¹⁷¹¹.

Karamanoğullarından günümüze kadar ayakta kalabilen türbe¹⁷¹², önceden kubbeli iken sonradan yıkılmış; üstü açık bir hâl almış olup hâlen bu durumdadır. Sekizgen planlı olarak tamamen düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Sekiz kenarın her birinde sivri kemerlerden oluşan demir kafesli büyük pencereler bulunmaktadır¹⁷¹³. Mumyalığı olmayan türbenin harap hâlini Konyalı, 1943 yılında görmüş; manzumeye ismini veren Alaettin Ali'ye ait 870/1465 tarihli mezar taşı ile Alaettin Ali'nin oğlu Şeyh Nurettin'in ve muhtemelen aynı aileden altı kişinin daha mezar taşını tespit etmiştir. Daha sonra kırılıp sağa sola atılan bu mezar şahidelerini kendi gayreti ve dönemin belediye başkanının desteği ile Karaman Müzesi'ne teslim edildiğini yazmıştır¹⁷¹⁴. Türbenin etrafı da mezarlık olup bir bölümü günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Ele alınan dönem içinde Safer 1157/Mart-Nisan 1744'ten sonra türbeye imam, müteveli ve nazır atamalarının yapıldığı tespit edilmiştir¹⁷¹⁵.

¹⁷⁰⁵ KARŞS, no. 322, s. 67; BOA, C. EV, Dosya no. 10, Gömlek no. 476; VAD, no. 1148, s. 19.

¹⁷⁰⁶ Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124.

¹⁷⁰⁷ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 27, s. 28.

¹⁷⁰⁸ BOA, C. EV, Dosya no. 209, Gömlek no. 10442.

¹⁷⁰⁹ Konyalı; Karamanoğulları Devri'nde Lârende'de bulunduğu Karamanî olarak meşhur olduğunu, Molla Fenari ile birlikte Aksaray'da vefat eden Cemaleddin-i Aksarayî'den ders aldıklarını ifade etmiştir. *Karaman Tarihi*, s. 519.

¹⁷¹⁰ Sapancalı, *Ahval-i İctimaiyye*, s. 50-51; Bursalı Mehmed Tahir, Karabaş Veli'nin Arapkirli olduğunu yazmıştır. Bk. “Karabaş Veli Ali Alâeddin el-Atvel”, *Osmanlı Müellifleri*, I, İstanbul 1333/1917, s. 148.

¹⁷¹¹ *Sayahatnâme*, IX, s. 158.

¹⁷¹² Günümüzde tapuda 32-24 J pafta, 646 ada, 2 parselde bulunan külliye; Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Siyahser Camii-Karabaş Veli Külliyesi”, Klasör no. 12.

¹⁷¹³ Sapancalı, *Ahval-i İctimaiyye*, s. 62; Totaysalır, *aynı eser*, s. 45; Temizsoy- Uysal, *aynı eser*, s. 77.

¹⁷¹⁴ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 517-518.

¹⁷¹⁵ KARŞS, no. 290, s. 142; VAD, no. 561, s. 26; no. 562, s. 7; no. 569, s. 7; no. 1148, s. 19; no. 1147, s. 101; no. 1150, s. 1.

8.12. Şeyh Ali Semerkandî Türbesi

Bir belgede Debbağzade Şeyh Ali Semerkandî Türbesi olarak gösterilen yer, bazı belgelerde Gazalp olarak geçen¹⁷¹⁶ Gazaliye Mahallesi'nde bulunmaktaydı¹⁷¹⁷. Lârende'deki Gazalpa Çayı'nın kenarında mezarlık yakınında mescitle birlikte inşa edilmiştir. Günümüzde bulunduğu mahalle Çeltektek olarak isimlendirilmektedir¹⁷¹⁸. Evliya Çelebi, 1059/1746 yılında Zeyne kasabasını ziyaretinde Şeyh Ali Semerkandî'nin Zeyne'deki türbesinde metfun olduğunu belirtmiştir¹⁷¹⁹. O halde ilgili yerde incelendiği üzere mescidin banisi, “*Bahrü'l-ulûm*” tefsirinin müellifi¹⁷²⁰ Şeyh Ali Semerkandî'nin aynı isimli torunlarından biri olmalıdır. Mezar taşı kitabesine göre Şeyh Ali, Şevval 1008/1599'da vefat etmiştir. Buna göre türbe XVI. yüzyılın sonlarına tarihlendirilebilir. 08 Rebiyülevvel 1213/20 Ağustos 1798 tarihinde türbe harabe hâline geldiğinden hayırseverlerce tamir edilmiş, sonra da Süleyman oğlu Şeyh Süleyman Efendi, Lârende Naibi Mehmet Tahir Efendi'nin arzı üzerine buraya ilk türbedar olarak tayin edilmiştir¹⁷²¹.

İlk olarak Gazalpa Köpsü'nün yanına inşa edilen zaviye, mescit, medrese, türbe ve hazireden oluşan müştemilat yıkılmış; mescit bölümü orijinaline sadık kalınmadan yeniden yapılmıştır. Kible tarafı mezarlıktı. Hazireden günümüze ulaşan taştan yapılmış iki sandukadan biri Şeyh Ali Semerkandî'ye aittir¹⁷²².

Ele alınan dönem içinde, 1159/1746-1747 tarihinden sonra türbeye “*evlâdiyet ve meşrutiyet üzere*” mütevellî atamaları yapılmıştır¹⁷²³.

8.13. Şeyh Halil Efendi Türbesi

Şeyh Halil Türbesi, Hacı Hüseyin Ağaoğlu Mataracızade Hacı Hüseyin Ağa Vakfı'na ait 05 Şevval 1229/20 Eylül 1814 tarihli bir vakfiyeye göre Tapucak Mahallesi'ndeki Halveti şeyhlerinden Seyit Şeyh Halil Efendi'ye ait olarak gösterilmektedir. Türbenin yanındaki iki bab fevkani ve tahtani mukabelehane ve üç adet hücre, şeyhliğini Seyit Şeyh Hacı İsmail'in yaptığı Halveti Tarikatı'na ait idi¹⁷²⁴.

¹⁷¹⁶ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 3, s. 17; KARŞS, no. 297, s. 260; VAD, no. 561, s. 12.

¹⁷¹⁷ KARŞS, no. 290, s. 46.

¹⁷¹⁸ Tapuda 28-24 F pafta, 776 (3923) ada, 13 parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci sınıf tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Şeyh Ali Sultan/Semerkandî Mescidi ve Haziresi”, Klasör no. 16.

¹⁷¹⁹ *Seyahatnâme*, IX, s. 318.

¹⁷²⁰ Bazı Osmanlı müellifleri de Şeyh Ali Semerkandî ve eseri hakkında bilgiler vermektedir. Bunlardan biri Kâtip Çelebi'dir. Bk. *Keşfü'z-Zunûn an-Esâmi'l-Kütûbi ve'l-Fünûn*, I, (terc. Rüştü Baltacı), İstanbul 2007, s. 222.

¹⁷²¹ KARŞS, no. 287, s. 150; VAD, no. 562, s. 7.

¹⁷²² Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 352.

¹⁷²³ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 3, s. 17; KARŞS, no. 290, s. 46.

¹⁷²⁴ VAD, no. 580, s. 247.

8.14. Yunus Emre/Kirişçi Baba Türbesi

Belgelerde Yunus Emre'ye ait olarak gösterilen türbe, XVIII. yüzyıl belgelerinde Kirişçi Baba Mahallesi'nde idi¹⁷²⁵. 992/1584 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*'nde türbenin de içinde bulunduğu manzume, İsmail oğlu Kirişçi Baba diye meşhur Yunus Emre Zaviyesi olarak tespit edilmiştir¹⁷²⁶. Meşhur Seyyah Evliya Çelebi, Lârende'yi ziyaretinde cami ve zaviyeyi görmüş, türbe bölümünde Yunus Emre'nin metfun olduğunu yazmıştır¹⁷²⁷. 05 Ramazan 1036 tarihli bir *Kadı Sicili*'nde de benzer bilgilere yer verilmiştir¹⁷²⁸. 1289/1872 tarihli *Konya Vilâyet Salnamesi*'nde ise “*Tapduk ve Yunus Emrem medfundurlar*” denmiştir¹⁷²⁹. Bu bilgiler, türbenin Yunus Emre'ye ait olduğuna işaret etmektedir.

Tonoz örtülü türbe caminin güneybatı cephesine bitişiktir. Dışı bütünüyle kesme taştan, içi ise moloz, taş-kireç ve harç olup üzeri sıvanarak inşa edilmiştir. Manzume, orijinal şekliyle zaviye¹⁷³⁰, cami, hazire ve türbeden¹⁷³¹ oluşuyordu. 11 m² bir alanı kaplayan türbe ile caminin arası sonradan birleştirilmiştir. İçinde; Taptuk Emre, Yunus Emre ve Yunus Emre'nin oğlu ve kızına ait olduğu düşünülen dört sanduka bulunmaktadır¹⁷³². Zaviye ve hazire bölümleri günümüze kadar ulaşamamıştır¹⁷³³.

Ele alınan dönemde türbeye eski tarihli türbedar ataması bulunmamaktadır. 05 Zilhicce 1215/19 Nisan 1801 yılında Şeyh İsmail oğlu Seyit Şeyh Mehmet, Lârende Naibi Keçecizade Mehmet Arif arzı üzerine beratla türbedar olarak atanmıştır¹⁷³⁴. Seyit Şeyh Mehmet, 1235/1819-1820 tarihinde görevinden feragat edince yerine Seyit Derviş Yahya ve Derviş Ali oğlu Seyit Şeyh Süleyman görevlendirilmiştir¹⁷³⁵. Şaban 1238/Nisan-Mayıs 1823 tarihinde yapılan bir imtihan sonrasında Seyit Şeyh Sunullah ve Seyit Şeyh Abdullah kardeşler tayin edilmişlerdir¹⁷³⁶.

8.15. Zaviye Sultan/Zeyve Sultan Türbesi

Zaviye Sultan/Zeyve Sultan Türbesi, Karaman Kalesi'nin güneyindeki Gazaliye Mahallesi'ndedir. Evasıt-ı Rebiyülevvel 1180/17-26 Ağustos 1766 tarihli bir kayıttta türbenin

¹⁷²⁵ KARŞS, no. 292, s. 10; VAD, no. 1131, s. 50; no. 569, s. 17.

¹⁷²⁶ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39; BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 32, s. 62.

¹⁷²⁷ *Seyahatnâme*, IX, s. 131.

¹⁷²⁸ KARŞS, no. 293, s. 74.

¹⁷²⁹ KVS, tarih: 1289/1872, s. 88.

¹⁷³⁰ KARŞS, no. 292, s. 10.

¹⁷³¹ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 2, s. 112.

¹⁷³² Tapuda 32-24 A pafta, 539 ada, 2 parselde bulunan türbe, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci sınıf tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Yunus Emre Camii ve Türbesi Dosyası”, Klasör no. 18.

¹⁷³³ Dülgerler, *aynı eser*, s. 88.

¹⁷³⁴ VAD, no. 562, s. 11.

¹⁷³⁵ KARŞS, no. 293, s. 74; VAD, no. 569, s. 18.

¹⁷³⁶ VAD, no. 561, s. 1.

Lârende’de Bahçearası isimli bir yerde olduğu kaydedilmiştir¹⁷³⁷. Günümüzde adı geçen yer Çeltekte Mahallesi olarak isimlendirilmektedir¹⁷³⁸.

Mezar kitabesine göre türbe, Muharrem 824/Ocak-Şubat 1421 yılında vefat eden Seyit Fahrettin oğlu Şehit ve Gazi Ahmet Paşa’ya aittir. Ahmet Paşa, Karamanoğlu II. İbrahim Bey Dönemi’nde beyliğe hizmeti bulunan devlet görevlilerinden biri olmalıdır. Ahmet Paşa, Zeyne’deki Şeyh Ali Sultan’dan etkilenecek Karaman’da bir zaviye yaptırmış, kendisi de vefatından sonra buraya gömülmüştür. Bugün zaviyeden sadece türbe kısmı ayakta kalmış ve günümüze kadar gelebilmiştir. Türbe, bitişiğindeki zaviyeden dolayı halk arasında Zaviye Sultan ve zamanla Zeyve Sultan olarak tanınmıştır¹⁷³⁹.

Ahmet Paşa, türbede cüz okunması için vakıf kurmuştur. 881/1476 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*’nde iki ayrı vakıf arazisi yazılmıştır¹⁷⁴⁰. 888/1483 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*’nde iki vakıf arazisinin Porsuk ve Ahi Osman mahallelerinde olduğu tespit edilmiştir¹⁷⁴¹. XVI. yüzyıl başlarına ait olan *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*’nde öncekilerden farklı olarak bir bağ eklenmiş¹⁷⁴², 937/1530 tarihli Vakıf Tahriri Defteri’nde ise önceki tahrirlerde kaydedilen vakıflar tekrar edilmiştir¹⁷⁴³.

9. KARAMAN ŞEHİRİ İMARETHANELERİ

İmaret, imar etme, mamur ve bayındır hâle getirme anlamına¹⁷⁴⁴ gelmekle beraber buralar; yoksulların, talebelerin, konaklayan yolcuların yemek yeme ve barınma gibi ihtiyaçlarını karşıladıkları mekânlardır¹⁷⁴⁵. Bu anlamı ile imaret vakıf yolu ile oluşturulan bir hayır kurumu niteliğini taşımaktadır. Zaman zaman bazı medreseler, büyük tekkeler ve camiler ile aşevi ve kervansaraylar da imaret olarak isimlendirilmiştir. Nitekim Evliya Çelebi, Valide ve Karabaş tekkelerini de imaret olarak zikretmiştir¹⁷⁴⁶.

İmarethaneler sosyal özelliklerinin yanında eğitim faaliyetlerinin de yapıldığı mekânlardı. Lârende’deki Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti de bunun örneklerinden biridir. Zira bu imaretin içinde yer alan darulkurra, mescit/cami, türbe bölümlerine atanan müderris,

¹⁷³⁷ KARŞS, no. 289, s. 68.

¹⁷³⁸ Tapuda 28-24 İ pafta, 770 ada, 9 parselde bulunan kalıntılar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü’nün 27.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Zaviye (Zeyve) Sultan (Ahmet Paşa) Türbesi”, Klasör no. 18.

¹⁷³⁹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 132.

¹⁷⁴⁰ Fatih Devri *Karaman Vakıfları*, s. 31.

¹⁷⁴¹ 888/1483 Tarihli *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 73-74.

¹⁷⁴² *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 156.

¹⁷⁴³ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 121.

¹⁷⁴⁴ M. Zeki Pakalın, “İmaret”, *Tarih Terimleri*, s. 61.

¹⁷⁴⁵ Zeynep Tarım Ertuğ, “İmaret”, *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 219-220; Yusuf Halaçoğlu, “Klasik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilâtı”, *Genel Türk Tarihi*, VI, (ed. Hasan Celal Güzel-Ali Birinci), Ankara 2002, s. 209; Ferit Devellioğlu, “İmaret”, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2010, s. 498.

¹⁷⁴⁶ *Seyahatnâme*, IX, s. 159.

kurra, tefsirhan, imam, cüzhan, naathan, duagû gibi görevliler aracılığıyla eğitim verilmekte idi.

Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti'nin bir nevi nizamnamesi olan evail-i Şevval 835/01-11 Haziran 1432 tarihli vakfiyesinde bu duruma da değinilmiş, buradaki eğitim işlevi ön plana çıkarılmıştır. Buna göre imarete sürekli Kur'an okuyacak 10 cüzhan bulunacak ve her gün hatim yapılacaktır. Nitekim gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661 tarihli bir muhasebe kaydında “*cemâ'at-i cüz-hân*” başlığı altında 10 kişilik cüzhan kadrosunun (Bk. Ek- IX)¹⁷⁴⁷; “*cemâ'at-i duâgüyân*” başlığı altında ise ikisi bayan olmak üzere yine 12 kişilik duagû kadrosunun isim ve ücret bilgilerinin yer alması (Bk. Ek- IX)¹⁷⁴⁸ Osmanlı Dönemi'nde de vakfiye şartlarına büyük ölçüde uyulduğunu göstermektedir.

İbrahim Bey İmareti Vakfiyesi'nde eğitime dair başka hususlar üzerinde de durulmuştur. İmarete her gün üç cüz okunacak, akabinde müderrisler tefsir ve hadis dersi verecek, bu derslere medrese öğrencilerinin yanında halktan isteyen kişiler de katılabilecektir. Bu çerçevede incelenen dönemde bahsedilen eğitim faaliyetlerinin yapılabilmesi için müderris¹⁷⁴⁹ ve tefsirhan (Bk. Ek- IX)¹⁷⁵⁰ adı altında görevli atamaları, bu uygulamanın devam ettirilmesi için özen gösterildiğine işaret etmektedir.

Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti'nde misafirler, yoksullar ve yolcular dışında medrese öğrencileri de yemek yiyordu. Nitekim vakfiyede; zengin ve fakir, yerli ve yabancı, mukim ve yolcu olmalarına bakılmaksızın gelenlere güzel yemeklerin yedirilmesi şart koşulmuştur. Ayrıca ilimle iştigal eden ulema sınıfı ile mutasavvıfların imaretteki ayrıcalıklı pozisyonuna dikkat çekilmiştir. Buna göre imaret mütevellisinden; zikredilen kişilerden imarete gelecek olan olursa en güzel yerde ve en iyi ikramlarla tereddütsüz üç gün boyunca misafirperverliği devam ettirmesi, aynı şekilde bu konukların bineklerine de yeteri kadar yem ve arpanın “*bilâ-ücret*” verilmesi istenmiştir.

Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti'nden vakfiyedeki şartlar doğrultusunda yemek verilmesinden başka bazı fakir medrese öğrencileri yedikleri yemeğin dışında ekmek yardımı da alabiliyorlardı. Evail-i Rebiyülahir 1147/21-29 1739 tarihli bir kayda göre Molla İbrahim ve Molla Ali'nin aldığı bir çift ekmek yeterli gelmeyince ilave bir çift daha almaları uygun görülmüştür¹⁷⁵¹.

¹⁷⁴⁷ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 12.

¹⁷⁴⁸ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 13.

¹⁷⁴⁹ VAD, no. 1131, s. 107.

¹⁷⁵⁰ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 12.

¹⁷⁵¹ KARŞS, no. 332, s. 32.

İmaretler, çok işlevli yapılar olması sebebi ile sundukları hizmetler yanında bulundukları şehrin imarında önemli roller üstlenmişlerdir¹⁷⁵². Karaman'daki İbrahim Bey İmareti de bu yönü ile dikkat çekmektedir. Kuruluşu itibari ile şehrin doğusunda mücavir bir alana inşa edilmesine rağmen kısa sürede çevresi büyüyerek gelişmiş ve oluşan mahalle İmaret olarak isimlendirilmiştir.

İmaretler de diğer hayır kurumlarında olduğu gibi vakfiyelerinde belirtilen esaslar çerçevesinde faaliyet gösterirdi. Vâkıfı tarafından hazırlanan vakfiyelerde imaretin çalışma prensipleri, imarette çalışanların alacağı ücret, bunlara ne kadar ve nasıl yemek dağıtılacağı, dağıtılacak yemeğin cinsi, müteveli ve diğer personelin görevleri, mevcut demirbaşlar, imarette görev alacak kişilerde aranacak özellikler, vakfın mallarının kiralama şartnamesi, vakıf gelirlerinin nereye ve nasıl kullanılacağı gibi birçok konu zikredilmiştir. Aşağıda ayrı bir başlık altında incelenecek olan Karamanoğlu İbrahim Bey vakfiyesinde de bu konular net bir şekilde tespit edilmiştir.

9.1. Karamanoğlu İbrahim Bey İmarethanesi

9.1.1. Adı ve Yeri

Kitabesinde de “*imâret*” olarak geçen¹⁷⁵³ Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti, kaynaklarda “*İmaret-i İbrahim Bey veled-i Karaman*” (Bk. Ek- IX)¹⁷⁵⁴ “*İbrahim Bey Zâviyesi*”¹⁷⁵⁵, “*İbrahim Bey Medresesi*”¹⁷⁵⁶, “*İbrahim Bey Mescidi*”¹⁷⁵⁷ olarak da zikredilmektedir. Vakfiyesinden anlaşıldığına göre şehrin doğusunda yer alan Yoğunduvâr denilen mevkide bulunuyordu. İmaretin yapılmasıyla birlikte çevresi hızla yapılaşmış ve bulunduğu mahalle “*İmâret*” ismiyle anılmaya başlanmıştır¹⁷⁵⁸. Bulunduğu yer günümüzde aynı isimle adlandırılmaktadır¹⁷⁵⁹.

9.1.2. Banisi ve Yapım Tarihi

İmareti yaptıran II. İbrahim Bey'dir (1423-1464). Kitabesindeki bilgilere göre 836/1433 yılında yaptırılmıştır¹⁷⁶⁰.

¹⁷⁵² Süheyl Ünver, “Anadolu ve İstanbul’da İmarethanelerin, Aşhane, Tabhane ve Misafirhanelerine ve Müessislerinin Ruhî Kemallerine Dair”, *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, S. 15 (1941), s. 1975.

¹⁷⁵³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Karamanoğulları Devri Vesikalarından İbrahim Bey’in Karaman İmareti Vakfiyesi”, *TTK Belleten*, I/1 (1937), s. 56-144; Totaysalgır, *aynı eser*, s. 9-10.

¹⁷⁵⁴ BOA, MAD. d, Defter no. 24, s. 130; Defter no. 7801, s. 1; Defter no. 4994, s. 12.

¹⁷⁵⁵ KARŞS, no. 292, s. 10.

¹⁷⁵⁶ *Seyahatnâme*, IX, s. 159.

¹⁷⁵⁷ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 49.

¹⁷⁵⁸ KARŞS, no. 291, s. 49.

¹⁷⁵⁹ Tapuda 28-24 D pafta, 755 (3078) ada, 22 parselde bulunan cami, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğünün 11.07.1980 tarih ve A-2313 nolu kararı ile I. grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “İbrahim Bey Türbesi Dosyası”, Klasör no. 15.

¹⁷⁶⁰ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 409.

9.1.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

İmareti müştemilatında mescit/cami ile beraber darülcürre, aşevi, kiler, misafir odaları, şadırvan ve çeşmeleri olduğu vakfiyesinde belirtilmiştir¹⁷⁶¹. Bitişigindeki türbe bölümü daha sonra eklenmiştir.

Kesme taştan inşa edilen İbrahim Bey İmareti geniş bir bahçenin ortasında bulunmaktadır. İmaretin kapalı avlusunun iki tarafında tonozlu odalar, kible yönünde bir eyvan, onun iki yanında da kubbeli odalar bulunmaktadır. Buradaki odaların üzerlerinde sivri kemerler içerisinde İbrahim Bey'in vakfiyeleri ve kitabeler yer almaktadır¹⁷⁶².

Girişten sonraki koridorun sağında bir merdivenle imaretin üst katına çıkılmaktadır. Buradaki odalar dikdörtgen planda olup üzerleri tonozlarla örtülmüştür. Dışarıya açılan pencereleri mazgal biçimindedir.

Aşağıda da zikredilecek olan vakfiyesine göre imaret gelirleri öncelikle imaretin bakım onarım işleri için harcanacaktı. Sonra hamam, değirmen ve diğer akarların ayakta kalmasını sağlamak, gelir ve faydasını artırmak için lüzumlu görülecek yerlere sarf edilecekti. Vakfiyede belirtilen bu esaslar çerçevesinde imaretin bakım ve onarımına öncelik verilmiştir. Nitekim imarete ait çeşmeler harap durumda olduğundan evahir-i Rebiyülevvel 1057/26 Nisan 1647 yılında Mütevellî İbrahim Ağa, merkeze gönderdiği bir mektupta "...suya ziyâde müzâyaka çekilüb ta'mîr ve termîmi..." için su yolcu talep etmiştir. Bunun üzerine günlük üç akçe ücretle Seydi adlı usta su yolcu olarak atanmıştır¹⁷⁶³.

İmareti ve müştemilatı daha sonraki yıllarda da onarılmıştır. Zira yapılan keşifle imaretin "*matbah ve kenefleri*" tamire muhtaç durumda olduğu tespit edilmiş, zikredilen yerlerin tamirat giderleri için gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661'de 10.000 kuruş harcanmıştır (Bk. Ek- IX)¹⁷⁶⁴.

9.1.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

İmaretin müessisi Karamanoğlu II. İbrahim Bey tarafından düzenlenen evail-i Şevval 835/01-11 Haziran 1432 tarihli vakfiyenin orijinali ve sureti günümüze kadar gelebilmiştir¹⁷⁶⁵. Vakfiyeye göre imaret ve müştemilatına gelir getirecek olan Lârende içinde ve dışında bulunan birçok arazi, bağ, bahçe, değirmen, dükkân gibi gayrimenkuller ile köy ve mezra gelirleri imaretin vakfı hâline getirilmiştir.

¹⁷⁶¹ VAD, no. 2113, s. 336.

¹⁷⁶² Sapanca, *Ahval-i İctimaiyye*, s. 52-53; Aynur Durukan, "İbrahim Bey İmareti ve Kümbeti", *DİA*, XXI, İstanbul 1995, s. 288.

¹⁷⁶³ KARŞS, no. 291, s. 46.

¹⁷⁶⁴ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 13.

¹⁷⁶⁵ Arapça olarak düzenlenen orijinal vakfiye Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde saklanmaktadır. Sureti ise Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndedir. VAD, no. 2113, s. 336.

Vakfiyede belirtilen şartlar gereği gelirler öncelikle imaretin ihtiyaçlarında kullanılacaktır. Sonra vakıf gayrimenkullerinin ayakta kalmasını sağlamak, gelir ve faydasını artırmak için lüzumlu görülen yerlere sarf edilecektir. Artan gelirler imaret görevlilerine ücret olarak verilecek, fakir ve misafirlerin ihtiyaçları için harcanacaktır. Gelirler giderlerin üstünde olursa artan miktar mütevellinin tasarrufunda olacak ve ilk fırsatta vakfa gelir sağlayacak ilave mülkler satın alınacaktır.

Eğer imaret herhangi bir sebeple yıkılacak olursa çocukları, akraba ve yakınları bunu vakfın gelirleri ile yeniden inşa edecek, eğer imaretin tekrar inşası mümkün değilse vakfın geliri vâkıfın evlat ve neslinden sağ olanlara verilecek, hiç akrabası kalmamışsa fakir ve düşkünlere sarf edilecektir.

İbrahim Bey, imaretin ihtiyacı olan bir kısım demirbaşları da vakfetmiş ve bunları vakfiyeye kaydettirmiştir. Buna göre vakfedilen demirbaşlar şunlardır: Altısı büyük olmak üzere 30 parça kilim, yaygı, halı ve seccade, mutfak için dört adet büyük bakır kazan, dört adet bakır çömlek, iki büyük kap, elli parça bakır sahan, elli parça bakır çanak, dört adet yağ tavası, dört adet kevgir ile beşer adet yastık ve döşek¹⁷⁶⁶.

İmaretin vakfiyesinde belirtilen vakıfların gelişim seyri Osmanlı Dönemi Karaman Eyaleti vakıf tahrirlerinden de takip edilebilmektedir¹⁷⁶⁷.

Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti Vakfı'na ait muhasebe kayıtlarına incelenen dönemde de rastlanmaktadır. Buna göre 06 Nisan 1609-3 Mart 1612 tarihleri arası yıllık ortalama geliri 68.083, 16 Mart 1616-8 Mart 1617 yılları arası 60.930, 04 Mayıs 1639-22 Nisan 1640 yılları arası 84.000, 12 Nisan 1641-20 Mart 1643 yılları arası ise 81.620 akçe¹⁷⁶⁸ olarak tespit edilmiştir. Gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661'de ise yıllık toplam “*irâdât*” 180.000 akçe, “*masârıf*” ise 184.770 akçe idi (Bk. Ek- IX)¹⁷⁶⁹. Vakfın gelirleri dikkate alındığında imaretin Lârende'deki en zengin vakıflardan biri olduğu görülmektedir.

9.1.5. Görevlileri

İbrahim Bey İmareti'nin evaili-i Şevval 835/01-11 Haziran 1432 tarihli vakfiyesinde görevlilere ait hususlar belirtilmiş olup öncelikle mütevelliler üzerinde durulacaktır. Vakfiyeye göre vakfın tevliyeti, Vâkıf İbrahim Bey hayatta oldukça kendisinde, vefatından

¹⁷⁶⁶ VAD, no. 2113, s. 336.

¹⁷⁶⁷ Fatih Devri Karaman Vakıfları, s. 25; 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 75; Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 130, 131, 132, 133, 134; Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman, s. 116; TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 49.

¹⁷⁶⁸ Alaattin Aköz-Şükriye Belli, “Karamanoğlu II. İbrahim Bey İmareti (Karaman) ve 1612-1643 Muhasebe Kayıtları Üzerinden Bir Şehirleşme Tahlili”, *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-II (Karamanoğulları Beyliği)*, II, Karaman (23-25 Ekim 2015), (ed. Mehmet Şeker ve arkadaşları), Konya 2016, s. 340.

¹⁷⁶⁹ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 13.

sonra çocuklarının üzerinde olacaktır. Nesli kesilecek olursa zamanın hükümdarı, kadısı, imamı gibi liyakatli kimselere tevliyetin verilmesi şart kılınmıştır. Müteveli, imaretin tüm hizmetlilerini takip edecek, görevinde kusuru olanları uyaracaktır. Ayrıca vazifesinde ihmali olan şeyh, imam, müezzin ve Kur'an karilerini izleyecek, bir problemi olan görevliyi öncelikle ikaz edecek, sorun devam ederse yevmiye kesintisi yapılabilecek, son aşamada görevden azledilip yerine vasıflı kişilerin atanması için gerekli girişimlerde bulunacaktır. Müteveli vazifesine sadık ve çalışkan personele nazik ve iyi davranacak, bunları incitmeyerek verimliliği arttıracaktır. Geçim sıkıntısı çeken personel olursa tahsisatları peşinen ödenecektir. Görevlilerin şikâyetine neden olabilecek davranışlardan kaçınılacak, hak ve ücretleri zamanında ödenecektir¹⁷⁷⁰.

İmarete dışarıdan âlim ve şeyh gibi kişiler gelirse müteveli onları özel olarak karşılayacak ve ilgilenecektir. Bu konukların yemeklerini derhal hazırlatıp onlara üç gün boyunca hususi ikramlar yapacaktır. Konukların hayvanlarına da yeteri kadar yem ve arpa verilmesine dikkat edecektir.

İncelenen dönem içerisinde imarete bu esaslar çerçevesinde mütevelliler atanmış, vakfiyedeki şart koşulan prensiplere uymayanlar ise azledilmiştir. Mesela İmaret Vakfı'nın mütevellisi olan Mustafa Ağa ihmalleri sebebi ile görevden alınınca yerine aynı zamanda vakfın nazırı olan İbrahim Ağa, günlük 40 akçe ücretle 15 Muharrem 1057/20 Şubat 1647 yılında müteveli olarak atanmıştır¹⁷⁷¹. Müteveli olan İbrahim Ağa, vakfiyede belirtildiği üzere vakıf gelirlerini öncelikle imaretin onarımı için harcamıştır¹⁷⁷².

Konya ve Lârende'deki İbrahim Bey vakıflarına ortak müteveli atandığı da olmuştur. Mesela "*Haremeyn-i şerîfeyn*" evkafı nazırı Süleyman Efendi'nin arzı üzerine Mehmet Efendi, Konya ve Lârende'deki İbrahim Bey Evkafı'nın ortak mütevellisi olarak 28 Cemaziyelevvel 1122/25 Temmuz 1710 tarihinde atanmıştır¹⁷⁷³.

İmaretin evaili-i Şevval 835/01-11 Haziran 1432 tarihli vakfiyesinden burada görevlendirilecek diğer görevliler ile bunların çalışma esas ve prensiplerine dair bilgileri öğrenmek mümkün olmaktadır. Buna göre imaret aşçısına her yıl 10 müd buğday ve 300 dirhem gümüş akçe verilecektir. Aşçılar; yemekleri çanaklar ile sunacak, çanak sayısı misafirlerin veya talep edenlerin sayısına göre 100 ile 200 arasında olacaktır. Bununla

¹⁷⁷⁰ VAD, no. 2113, s. 336. Karamanoğlu İbrahim Bey Vakfiyesi'nde belirtilen şartlar günümüzde iş hayatında görülen "*mobbing*"ın ve eğitim kurumlarında yaygın olarak karşılaşılan "*riskli davranışlar*"ın önlenmesi adına yapılan çözüm önerileri ile benzerlik göstermektedir. Bk. İbrahim Hakkı Akman, "Liselerde Riskli Davranışların Yaygınlaşmasında Etkili Olan Ailesel Faktörler ve Çözüm Önerileri", *Uluslararası Eğitimde Değişim ve Yeni Yönelimler Sempozyumu*, II, Konya (22-24/11/2013), s. 256-257.

¹⁷⁷¹ KARŞS, no. 291, s. 49.

¹⁷⁷² KARŞS, no. 291, s. 46.

¹⁷⁷³ KŞS, no. 44, s. 178.

birlikte 100 kişilik yemekten az çıkarılmayacaktır. Günde en az iki öğün yemek pişirilecek, ihtiyaç olursa öğün miktarı arttırılacaktır. Bunların dışında Berat, Regaip, Kadir gibi özel günlerle bayram günleri 50 batman helva pişirilip özellikle fakir ahaliye ikram edilecektir¹⁷⁷⁴. İmarete vazife yapan görevlilerin de bundan istihkakı olacaktır. Günlük sarf edilecek ekmek miktarı 150 adetten az olmayacak, ekmeğin 20 tanesi çarşı batmanıya bir batman olacak ve en iyi cins buğdaydan yapılacaktır. Aşçılar her gün sulu yemeğe, yine çarşı batmanıya dört batman et koyacaktır¹⁷⁷⁵. Ele alınan dönemde vakfiye şartlarına göre imarete “*tabbah*” denilen aşçılar atanmıştır. Mesela Şevval 1071/Mayıs-Haziran 1661’de imaretin aşçısı olarak günlük üç, yıllık 1.080 akçe ücret karşılığı ile Tabbah Mustafa görev yapıyordu (Bk. Ek- IX)¹⁷⁷⁶.

İmarete ait evaili-i Şevval 835/01-11 Haziran 1432 tarihli vakfiyede, burada görev alacak yardımcı hizmetliler ile bunların maaşları kaydedilmiş, ayrıca buraya atanacak görevlilerin iyi ahlak sahibi, faziletli kimselerden seçilmesi istenmiştir. Buna göre ferraşlara her yıl 20 müd buğday ve 450 dirhem gümüş akçe, iki bevrap ile bir mutfak kilercisine senede 20 müd buğday ve yıllık 600 dirhem gümüş akçe, mum ve kandilleri yakan چراغدارa senede 225 dirhem gümüş akçe verilecektir. Ancak kayıtlara bakıldığında vakfiyede öngörülen tahsisatlara birebir uyulmadığı, ilerleyen yıllarda farklı görevliler ve ücretlendirmeler yapıldığı da görülmektedir.

İmaret şeyhine vekillik yapan ve “*nüvvâb-ı imâret*” denilen görevli atamasına dair bir kayda rastlanmıştır. Buna göre günlük bir akçe ücret ve senelik 30 akçe “*hınta*” karşılığında bu görevi yapan Ömer oğlu Ahmet vefat edince yerine Seyit Hafız Mehmet, vakıf mütevellisinin inhası ve Darüssaade Ağası ve Haremeynişerifeyn Evkaf Nazırı olan Beşir Ağa’nın arzı üzerine 10 Cemaziyelahir 1181/4 Eylül 1767 tarihinde beratla tayin edilmiştir¹⁷⁷⁷.

Bunların dışında imarete; şeyh, müderris, tefsirhan, imam¹⁷⁷⁸, müezzin, naathan¹⁷⁷⁹, cüzhan¹⁷⁸⁰, duagû¹⁷⁸¹, sema-ger (Bk. Ek- IX)¹⁷⁸²; türbedar, mütevellî¹⁷⁸³, nazır, cabî¹⁷⁸⁴, kâtip,

¹⁷⁷⁴ “*Bahâ-i helvâ ve bahâ-i harc-ı ta’âm-ı dâne-i zerde der leyle-i mübâreke ve sâ’ir levazım*” gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661’de yıllık 5.400 akçe olarak tespit edilmiştir. BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 13.

¹⁷⁷⁵ İmaretin “*bahâ-i lahm*” denilen et masrafı gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661 yılında yıllık 4.300 akçe olarak tespit edilmiştir. BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 13.

¹⁷⁷⁶ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 12.

¹⁷⁷⁷ KARŞS, no. 289, s. 101.

¹⁷⁷⁸ KARŞS, no. 292, s. 10; VAD, no. 1131, s. 50, 52.

¹⁷⁷⁹ VAD, no. 1131, s. 52, 53.

¹⁷⁸⁰ KARŞS, no. 292 s. 12, 77; no. 293 s. 46.

¹⁷⁸¹ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 13.

¹⁷⁸² BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 12.

¹⁷⁸³ BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 8, s. 192; Karaman Ahkâm Defteri, no. 19, s. 26; KARŞS, no. 292, s. 12; no. 281, s. 2; no 297, s. 128; no. 332, s. 32.

mutemet, mühürdar¹⁷⁸⁵, nakîb, su yolcu¹⁷⁸⁶, ferraş¹⁷⁸⁷, bevvap¹⁷⁸⁸, serrac¹⁷⁸⁹, çeşmeci, çerağ¹⁷⁹⁰, kennas, kilerci/kılârî, karakullukçu, noktacı atamaları da yapılmıştır.

10. KARAMAN ŞEHİRİ KÜTÜPHANELERİ

Kitapların bir arada toplanıp okuyucuların hizmetine sunulduğu mekânlara kütüphane denmiştir. Kitap, eğitimin vazgeçilmez ögesi olduğu için özellikle büyük kültür merkezlerinde kütüphaneler kurulmuş, eğitimle ilgilenenlerin buralardan rahatlıkla yararlanmaları sağlanmıştır.

Osmanlılarda özellikle padişah ve devlet adamlarının büyük merkezlerde inşa ettirdikleri medreselerde genellikle bir kütüphaneye yer verdikleri görülmektedir. Medreselerin yanında bazı büyük cami ve tekkelerde de kütüphane bulunurdu. XVII. yüzyılın başlarından itibaren büyük merkezlerde tesis edilen kütüphanelerin dışında diğer bölgelerde kurulan kütüphanelerin sayılarında da artış görülmüştür¹⁷⁹¹. İncelenen dönemde Lârende’de de iki adet kütüphane tespit edilmiş olup bunlar aşağıda ayrı başlıklar altında incelenecektir.

10.1. Çavuşzade Zeynelabidin Kütüphanesi

Lârende’de özellikle medrese öğrencilerinin yararlandığı Çavuşzade Zeynelabidin Kütüphanesi, ilk olarak Ali Semerkandî tarafından yaptırılmış ve onun soyundan gelen Zeynel Abidin Ağa tarafından yenilenmiştir¹⁷⁹². Kütüphane, Çavuşzade Zeynelabidin Ağa adına hazırlanan 1179-1180/1766-1767 tarihli vakfiyeden anlaşıldığına göre Dahhak Mahallesi’ndeki Çavuşzade Camii ve Medresesi’nin bünyesinde idi¹⁷⁹³. 1293-1294/1877 tarihli *Konya Vilayet Salnâmesi*’ne göre Karaman’da bir adet kütüphane mevcut olup¹⁷⁹⁴ bu, Zeynelabidin Ağa’nın yaptırmış olduğu kütüphane olmalıdır. Medresenin içinde bulunan kütüphane, konik kubbeli ve sekiz köşeli idi¹⁷⁹⁵. Vakfiyesine göre içinde 79 adet kitap vardı¹⁷⁹⁶. Kütüphanenin de dâhil olduğu müstemilatın ihtiyaçları için Lârende içinde ve

¹⁷⁸⁴ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 19, s. 3.

¹⁷⁸⁵ BOA, *MAD. d*, Defter no. 4994, s. 12; VAD, no. 1139, s. 155.

¹⁷⁸⁶ KARŞS, no. 291, s. 46.

¹⁷⁸⁷ VAD, no. 1131, s. 51.

¹⁷⁸⁸ KARŞS, no. 290, s. 100; VAD, no. 1131, s. 51.

¹⁷⁸⁹ VAD, no. 1131, s. 53.

¹⁷⁹⁰ BOA, *MAD. d*, Defter no. 4994, s. 12; Ayrıca bk. Alaattin Aköz-Şükriye Belli, *aynı makale*, s. 345.

¹⁷⁹¹ Erünsal, *aynı yer*.

¹⁷⁹² Doktor Nazmi, *Türkiye’nin Sıhhi-i İctimâ’î Coğrafyası Konya Vilâyeti*, Ankara 1338, s. 84.

¹⁷⁹³ VAD, no. 484, s. 458.

¹⁷⁹⁴ 1295/1878 Tarihli Konya Vilâyet Sâlnâmesi, s. 152.

¹⁷⁹⁵ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 184; Totaysalgır, *aynı eser*, s. 68, 69.

¹⁷⁹⁶ Doktor Nazmi, 1338/1922 yılında Türkçe 14, Arapça 249, Farsça 20 olmak üzere 283 adet kitabın mevcut olduğunu yazmıştır. *Aynı eser*, s. 85.

dışında araziler, bağlar, dükkânlar, ambar, mengenehane, hamam ve değirmen hisseleri ile han gibi birçok gayrimenkuller vakfedilmiştir¹⁷⁹⁷.

Zeynelabidin Ağa'nın yukarıda zikredilen vakfiyesine göre; Kütüphanede bir hafızıkütüp görev yapacaktı. Kitaplar kesinlikle kütüphaneden çıkmayacak ve kimseye emanet olarak verilmeyecekti. Kütüphane haftanın sadece pazartesi ve perşembe günleri açılacaktı.

İncelenen dönemde kütüphanenin sorumluluğunu yerine getirmek üzere görevlendirilen hafızıkütüplere dair tespit edilen ilk belge, 29 Cemaziyelahir 1204/16 Mart 1790 tarihinde Seyit Muharrem'in atamasıyla ilgilidir¹⁷⁹⁸. Seyit Muharrem işinin ehli olmaması, pazartesi ve perşembe günleri açık tutulması gereken kütüphaneyi açmaması ve "...*kütûb-i müteberenin ekserîsini itlâf eylemesi*..." sebebi ile görevden alınmıştır. Akabinde Seyit Mehmet kendi adına tekrar bir berat çıkarttırmış ise de işinin ehli olmadığı gerekçesiyle yerine müderrislerden Abdurrahman'ın okuttuğu Seyit Mahmut, evahir-i Rebiyûlahir 1226/15 Mayıs 1811 tarihinde hafızıkütüp olarak atanmıştır¹⁷⁹⁹. 1233/1817 tarihli bir berat kaydında ise hafızıkütüplük görevini yerine getiren Seyit Mahmut, vazifesinden feragat etmiştir. Bunun üzerine "*ehl-i vukûf*" tarafından göreve layık olduğu bildirilen Hacı Ebubekir oğlu Seyit Abdullah, Anadolu Kazaskeri Halil Hamit Paşa'nın ilamı üzerine hafızıkütüplüğe atanmıştır¹⁸⁰⁰.

10.2. Mehmet Reşit Ağa Kütüphanesi

Lârende Voyvodası olan Mehmet Reşit Ağa iki odadan oluşan kütüphanesini Kadiri Zaviyesine vakfetmiştir. 27 Muharrem 1236/4 Kasım 1820 tarihli vakfiyesine göre kütüphane, Kirişçi Baba Mahallesi'nde idi. Önünde bir miktar üstü açık avlu mevcut olup içinde tatlı su kuyusu vardı. Mehmet Raşit Ağa, kütüphane ve müstemilatını bütün hakları ile Seyit Hacı Mehmet Sadık isimli kimseden 350 kuruşa satın aldığı mülk menziline adı geçen zaviyeye vakfetmiştir.

Vakfın mütevellisi Kadiri Tarikatı'ndan Seyit Şeyh Hacı Mehmet Sadık Dede olacaktır. Vefatından sonra ise erkek evladı görevlendirilecektir. Müteveli Sadık Dede, merkeze sunduğu bir arzuhâlde; "...*Mehmed Raşid Ağa'nın bir kıt'a vakfiye-i mezkûrun Anadolu Muhasebesi'ne kaydını ve ihticâca salâhâtı olduğunu*..." bildirmiş, bunun üzerine 08 Zilkade 1236/07 Ağustos 1821 tarihli bir fermanla vakfiyenin Anadolu Muhasebesi'ne

¹⁷⁹⁷ VAD, no. 484, s. 458.

¹⁷⁹⁸ BOA, C. MF, Dosya no. 130, Gömlek no. 6496; C. MF, Dosya no. 124, Gömlek no. 1186.

¹⁷⁹⁹ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 27, s. 7.

¹⁸⁰⁰ KARŞS, no. 295, s. 40.

kaydedilmesi ve onaylanması emredilmiştir¹⁸⁰¹.

11. KARAMAN ŞEHİRİ MUVAKKİTHANELERİ

Saat ve iletişim teknolojilerinin gelişmediği dönemlerde ibadet zamanlarının tespiti ile ilgilenen kişilere “*muvaqqit*”, “*muvaqqit-i salâh*”, “*sâ’atçı*”; bu işlemlerin yapıldığı kurumlara da muvaqqithane denirdi. Genelde şehir merkezlerindeki büyük camilerin bahçesinde inşa edilir, bir odadan oluşur ve içinde bulundukları kurumun vakfı tarafından desteklenirlerdi. Muvakkitler, namaz vakitlerini önceleri güneş saati ile tespit ederlerdi. Daha sonra da mekanik saatler kullanılmaya başlanmış; muvaqqithanelerin önemi azalmıştır.

Muvakkitler, namaz vakitlerini gösteren cetvelleri düzenleyip senelik takvimle imsakiyeyi hazırlarlardı. Ayrıca çeşitli aletler yardımıyla tespit edilen namaz vakitlerini müezzinlere bildirir, kullanılan araç ve gereçlerin bakım ve onarımını yapar, vakit konusunda başvuruda bulunanları bilgilendirip sorularına cevap verirlerdi¹⁸⁰².

Muvaqqithaneler aynı zamanda bir eğitim kurumu işlevi görmüştür. Buralarda astronomi, astroloji, takvim, saat konularında ders verilir, vakit tayini ile ilgili basit aletlerin yapımı öğretilirdi. Merkezdeki bazı muvaqqithaneler rasathane gibi çalışırdı¹⁸⁰³. Lârende’de bir muvaqqithane kurulmuş ve buraya görevli atamaları yapılmıştır. Aşağıda bu muvaqqithane ile ilgili bilgiler verilecektir.

11.1. Ağa/Çavuşzade Camii Muvakkithanesi

Osmanlı Dönemi’nde hemen her büyük kasabada namaz saatlerini tespit eden görevlinin çalıştığı bir muvaqqithane bulunurdu¹⁸⁰⁴. Karaman’da ise XVIII. yüzyılda Dahhak Mahallesi’nde bulunan Ağa Camii’nde bir muvaqqithane vardı. Osman oğlu Hafız Mustafa başka görevlerinin¹⁸⁰⁵ yanında Ağa Camii Muvakkithanesi’nde günlük üç akçe ücretle muvaqqit olarak görev yapıyordu. 03 Zilhicce 1211/30 Mayıs 1797 tarihinde Hafız Mustafa vefat ettiği için yerine oğlu Seyit Mehmet Halife, vakfın mütevellisi olan Seyit Ömer’in arzı üzerine beratla atanmıştır¹⁸⁰⁶.

¹⁸⁰¹ VAD, no. 580, s. 210.

¹⁸⁰² Hasan Özönder, “Konya’nın Son Muvakkiti: Yusuf Ziya TOKCAN ve Vakit Cetvelleri”, Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi, *Konya Kitabı*, VI, (ed. Caner ARABACI), Konya 2003, s. 296.

¹⁸⁰³ Salim Aydın, “Muvakkithâne”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 414. (413-415)

¹⁸⁰⁴ Yusuf Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, Konya 1997, s. 124.

¹⁸⁰⁵ Muvakkitliğin yanında müezzinlik, naathanlık, devirhanlık, nebehanlık, mülkhanlık, ferraşlık ve bevveblık cihetlerinde beratla mutasarrıf olup bu görevleri karşılığında vakıftan toplam 23 akçe ücret alıyordu.

¹⁸⁰⁶ KARŞS, no. 297, s. 268.

İKİNCİ BÖLÜM

KARAMAN ŞEHİRİ ÖRGÜN EĞİTİM KURUMLARI

Osmanlı Devleti'nde örgün eğitim, talebelerin düzenli olarak ders gördüğü “*formel*” eğitim kurumlarında veriliyordu. Günümüzdeki okulöncesi, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim ve lisansüstü eğitim dönemlerini kapsayan bu kurumlar; sıbyan mektebi/muallimhane, medrese, darülhuffaz, darülkurra ve darülhadislerden oluşmakta idi. Bunlar aşağıda kategorize edilerek aşağıda ayrı başlıklar hâlinde ele alınacaktır.

1. MEKTEPLER

Sıbyan mekteplerinin kuruluşu İslam'ın ilk yıllarına kadar uzanır. Abbasiler Dönemi'nde “*küttâb*” adıyla anılan mektebe, Osmanlılar yaygın olarak “*mektep*”, “*sıbyân mektebi*” veya “*mu'allimhâne*” demişlerdir. Bu tip eğitim kurumları değişik dönemlerde; “*dârü't-tâ'lim*, *darü'l-ilim*, *mu'allim-hâne*, *tâlim-hâne*, *mahalle mektebi*, *taş mekteb*, *mekteb-hâne*, *mekteb-i sebîl*, *mekteb-i ibtidâiye*” ismi ile de anılmıştır¹⁸⁰⁷. Karaman'da Fenari Mahallesi'ndeki Kurşunlu Mektep; bazı belgelerde “*mu'allim-hâne*”¹⁸⁰⁸, bazılarında ise “*sıbyan mektebi*”¹⁸⁰⁹ olarak geçmiştir. Küçükdede Mahallesi'ndeki Eminüttin Mektebi ise vakfiyesinde “*mektebhâne*” şeklinde zikredilmiştir¹⁸¹⁰.

Sıbyan mektepleri; padişahlar, valide sultanlar tarafından¹⁸¹¹ inşa ettirildiği gibi hayırsever kişiler tarafından vakıflar oluşturmak sureti ile de yaptırılmıştır. Bazı durumlarda mektepler halk tarafından elbirliği ile inşa edilmiş; “*mu'allim-i sıbyân*” denilen öğretmenin ücreti başta olmak üzere ısınma, onarım gibi genel giderleri mahalleli tarafından karşılanmıştır. Karaman'daki sıbyan mekteplerinde “*mu'allim*” adını alan eğitimciler görev yapmışlardır¹⁸¹². Cami imamı da bu mekteplerde bizzat muallim olarak görev alabiliyorlardı.

1.1. Fiziki Yapı

Taşradaki sıbyan mektepleri, genellikle tek odalı, kare veya dörtgen planlı yapılarıdır. Karaman'daki Kurşunlu Mektep örneğinde olduğu gibi kubbeli olarak planlanan mektepler

¹⁸⁰⁷ Faik Reşit Unat, *Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara 1964, s. 6; Cahit Baltacı, “Osmanlılarda Mektep”, *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 6.

¹⁸⁰⁸ VAD, no. 560, s. 145.

¹⁸⁰⁹ BOA, C. MF, Dosya no. 148, Gömlek no. 7382.

¹⁸¹⁰ VAD, no. 605, s. 162; no. 1155, s. 3.

¹⁸¹¹ Vakıfları oldukça zengin olan bu mekteplerde yetim ve fakir talebelere para, iase, giyim kuşam, barınma yardımı da yapılıyordu. Bk. Semavi Eyice, “Hüdâvendigar Külliyesi”, *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s. 294-295; aynı yazar, “Beyazıt II Camii ve Külliyesi”, *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 49.

¹⁸¹² VAD, no. 562, s. 11.

de vardı¹⁸¹³. Bazen dershaneinin yanında muallim ile yardımcısı kalfa veya halife için ayrılmış küçük bir oda bulunurdu. Mektepler yerleşim yerlerinde, çocukların kolayca ulaşabilecekleri bir sıklıkta ve köşe başlarına yapılırdı. XV. yüzyıldan sonra inşa edilen birçok mektepte dershane ikinci katta yer alır, alt katta; depo, çeşme ve tuvalet gibi yapılar bulunurdu¹⁸¹⁴. Lârende’de bazı mekteplerde talebelerin yemek ihtiyacının karşılanması için mutfak, kiler ve yemekhane de vardı¹⁸¹⁵.

Karaman’da incelenen dönemde bazı cami ve mescitler aynı zamanda mektep olarak kullanılıyordu. Fasih¹⁸¹⁶, Arapzade¹⁸¹⁷, İbrıklı¹⁸¹⁸ ve Dahhak¹⁸¹⁹ cami ve mescitleri buna örnek olarak gösterilebilir. Bundan başka sıbyan mektepleri genellikle mahallede bulunan mescit veya caminin hemen yanında inşa edilmiştir. Bu sayede mahallede oturan ailelerin çocukları bu kurumların imkânlarını kullanabiliyor, ilköğretim kademesi olarak kabul edilen eğitimden rahatlıkla yararlanabiliyorlardı.

1.2. Mekteplerde Eğitim-Öğretim

Sıbyan mekteplerinin temel amacı; öğrencilere doğru bir şekilde Kur’an okumasını öğretmek, genel ahlak kuralları ile adabımuâşeret bilgilerini kavratmaktır¹⁸²⁰. Bunun için mekteplerde genellikle Elifba, Kur’an, Tecvit, İlmihal, Osmanlıca, Hat gibi dersler okutulmuş, ayrıca “kara cümle” denilen basit dört işlemin öğretimi de yapılmıştır¹⁸²¹.

Mekteplerde Kur’an öğretiminin temel alınması anlaşılır bir durumdur. Zira Müslüman halk açısından Kur’an’ı okumak, kısmen veya tamamen ezberlemek sevabı çok büyük bir ibadettir. Bu konuyla ilgili Kur’an’da geçen ayetler¹⁸²² ve “*En hayırlınız, Kur’an’ı öğrenen ve öğreteninizdir.*”¹⁸²³, “*Hafızasında Kur’an’dan hiçbir şey bulunmayan kişi, harap ev gibidir.*”¹⁸²⁴, “*Allah’a Kur’an’dan daha üstünü ile dönemezsiniz.*”¹⁸²⁵ gibi hadisler Müslümanları kutsal kitabı öğrenmek ve öğretmek hususunda teşvik edici olmuştur.

¹⁸¹³ Sapançalı, *Ahval-i İctimaîye*, s. 55-56.

¹⁸¹⁴ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıcından 1999’a)*, İstanbul 1999, s. 72.

¹⁸¹⁵ Cambazzade/Kurşunlu Mektebi’ne ait 935/1528 tarihli vakfiye sureti için bk. Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 585; Totaysalgır, *aynı eser*, s. 64-65.

¹⁸¹⁶ VAD, no. 559, s. 5; Ayrıca bk. Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 586.

¹⁸¹⁷ BOA, C. MF, Dosya no. 140, Gömlek no. 6973; C. MF, Dosya no. 121, Gömlek no. 6044.

¹⁸¹⁸ VAD, no. 569, s. 16; no. 1147, s. 101.

¹⁸¹⁹ VAD, no. 563, s. 4.

¹⁸²⁰ Bu okullar Tanzimat Dönemi’nin sonuna kadar çocuklara temel eğitimin verildiği alternatifsiz eğitim kurumları olarak varlığını devam ettirmiştir. 1882’den sonra “*usûl-ü cedîd*” üzere eğitim veren İptidai mektepleri yaygınlaşmıştır. Sıbyan mekteplerinin İptidailere dönüştürülme çabaları ve yapılan ıslah çalışmaları için bk. Kerim Sarıçelik, *Konya’da Modern Eğitim Kurumları*, Konya 2010, s. 8 vd.

¹⁸²¹ Vedat Günyol, “Mektep”, *İA*, VII, İstanbul 1972, s. 656.

¹⁸²² “*Kur’an’ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerin üzerinde kilitleri mi var?*” Kur’an, 47/24.

¹⁸²³ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, XI, (terc. Mehmed Sofuoğlu), İstanbul 1988, s. 5120; İbn Mâce el Kazvini, *Sünen-i İbn-i Mâce*, I, (terc. Haydar Hatipoğlu), İstanbul 1982, s. 371.

¹⁸²⁴ Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, V, (terc. Osman Zaki Mollamehmedoğlu), İstanbul 1977, s. 50.

¹⁸²⁵ Tirmizî, *aynı eser*, s. 50.

Kız ve erkek çocukların eğitimi karma olarak yapıldı. Karaman şehir merkezindeki Hacı Ali Mektebi, “...mahalle-i mezbûrenin zükûr ve inâs sıbyânları ta’lîm ve ta’allüm”¹⁸²⁶ yani mahallenin kız ve erkek çocuklarının eğitim ve öğretim görmeleri için inşa ettirilmiştir. Bu belge, Karaman’daki mekteplerde kız ve erkek çocuklarının nasıl bir eğitim müfredatı ile eğitildiklerini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Lârende/Karaman’da da eğitim-öğretimin temeli olan çok sayıda mektep bulunuyordu. Ele alınan dönemde Lârende’de cami ve mescitlerde faaliyet gösterenler dâhil şimdilik 15 adet mektep tespit edilmiş olup bunlar alfabetik sıraya göre aşağıda belgeler ışığında incelenecektir.

2. KARAMAN ŞEHİRİ MEKTEPLERİ

Lârende kent merkezinde olup arşiv kaynaklarından tespit edilen mektepler ile bunlara ait müstemilat, görevli kadrosu, vakıfları, vakfiyeleri ve diğer özellikleri aşağıda incelenecektir.

2.1. Arapzade Camii Muallimhanesi

2.1.1. Adı ve Yeri

Arapzade Camii Muallimhanesi, Hisar Mahallesi’ndeki Arapzade Camii’nin içinde darülhuffazla birlikte bulunuyordu¹⁸²⁷. Hemen yanında ise Abdülkadir Ağa Medresesi vardı¹⁸²⁸.

2.1.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Caminin 899/1493 tarihinde yaptırıldığı bilinmektedir¹⁸²⁹. Muallimhanenin adı XVIII. yüzyıl başlarına ait belgelerde geçtiğine bakılırsa bu yıllarda faaliyete geçmiş olduğu düşünülebilir.

2.1.3. Mimari Yapısı

Mektep olarak da kullanılan cami, kesme taş ve ahşap malzeme ile yapılmıştır. Üstü düz toprak dam iken sonradan çatıyla örtülmüştür¹⁸³⁰.

2.1.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Muallimhane/Caminin dükkân, ambar, tarla, bahçe, değirmen gibi vakıf gayrimenkulleri¹⁸³¹ bulunmakta olup ilgili yerde incelenmiştir.

¹⁸²⁶ KARŞS, no. 305, s. 41.

¹⁸²⁷ KARŞS, no. 286, s. 76, 99; VAD, no. 1146, s. 6; no. 1147, s. 97, 98, 104.

¹⁸²⁸ BOA, C. MF, Dosya no. 140, Gömlek no. 6973; C. MF, Dosya no. 121, Gömlek no. 6044; C. MF, Dosya no. 39, Gömlek no. 1911.

¹⁸²⁹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 258.

¹⁸³⁰ Temizsoy-Uysal, *aynı eser*, s. 60.

¹⁸³¹ VAD, no. 1155, s. 3; VAD, no. 563, s. 1; *Karaman Vilâyeti Vakıfları*, s. 165.

2.1.5. Görevlileri

Ele alınan dönemde muallimhaneye muallim atamaları yapılmıştır. Muallim olmaması sebebiyle Ali Halife, Lârende Naibi Müftüzade Seyit Mehmet'in arzı üzerine Cemaziyelevvel 1139/Aralık 1726-Ocak 1727 tarihinde merkezden gönderilen beratla muallimisıbyan olarak tayin edilmiştir¹⁸³².

2.2. Cambazzade/Kurşunlu Mektebi

2.2.1. Adı ve Yeri

Cambazzade/Kurşunlu Mektebi'nin adı belgelerde “*Cambaz Kâdı mekteb-i şerîfi dimekle ma'rûf Kurşunlu Muallimhâne Mektebi*”¹⁸³³, “*Cambaz-zâde Kâdı Abdurrahman Efendi Mektebi*”¹⁸³⁴, “*Cambaz-zâde Sıbyan Mektebi*”¹⁸³⁵ ve “*Cambaz Kâdı nâmu ile mâ'rûf Cambaz-zâde Yunus oğlu Mevlânâ Kâdı Abdurrahman Mektebi*”¹⁸³⁶ gibi isimlerle anılmaktadır. Mektep, Fenari Mahallesi'nde bulunuyordu.

2.2.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Cambazzade/Kurşunlu Mektebi'nin müessisi Cambazzade Yunus oğlu Mevlâna Kadı Abdurrahman'dır. Muallimhaneye ait Farsça kitabeye göre 938/1531 yılında inşa edilmiştir¹⁸³⁷.

2.2.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Cambazzade/Kurşunlu Mektebi, XX. yüzyılın başına kadar ayakta idi. Cumhuriyet Dönemi'nde yıkılmış, türbe kısmı günümüze kadar gelmiştir¹⁸³⁸. Mektep; kesme taş ve tuğla malzemenin kullanıldığı, tek dershaneden oluşan kubbeli bir yapı idi. Vakfiyesine göre abdesthane ve yemekhanesi de mevcuttu¹⁸³⁹. Avlusunda bir de sarnıç bulunmaktaydı. Banisi tarafından aynı zamanda bir hazire olan bahçesine çeşmeler¹⁸⁴⁰ de yaptırılmış idi. Mektebin bitişiğinde Cambazzade Kadı Abdurrahman'ın türbesi, bunun hemen yanında ise baninin kardeşi Hasan Kadı'nın mezarı bulunuyordu¹⁸⁴¹.

¹⁸³² VAD, no. 1128, s. 173.

¹⁸³³ VAD, no. 560, s. 145.

¹⁸³⁴ BOA, HAT, Dosya no. 1664, Gömlek no. 55; C. MF, Dosya no. 148, Gömlek no. 7382.

¹⁸³⁵ BOA, C. MF, Dosya no. 148, Gömlek no. 7382.

¹⁸³⁶ BOA, C. MF, Dosya no. 495, Gömlek no. 25026.

¹⁸³⁷ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 498.

¹⁸³⁸ Tapuda 32-24 A pafta, 571 ada, 11 (12) parselde bulunan türbe, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile birinci grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, “Türbeler Dosyası”, Klasör no. 17.

¹⁸³⁹ Aynı eser, s. 585.

¹⁸⁴⁰ KŞS, no. 9, s. 181; no. 27, s. 284.

¹⁸⁴¹ Sapançalı, *Ahval-i İctimaiyye*, s. 55-56.

2.2.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Cambazzade/Kurşunlu Mektebi'nin Kadı Abdurrahman Efendi'ye ait 935/1528 tarihli bir vakfiye sureti bulunmaktadır. Sureti yazılırken okunamadığı için birçok yeri atlanan ve boş bırakılan vakfiyeye göre mektebin abdesthanesi ve yemekhanesi de bulunuyordu¹⁸⁴². Eğitim-öğretiminin sağlıklı yürütülebilmesi için gayrimenkuller tahsis edilmiş olup Konya'nın Sahra nahiyesine tabi İrmek köyü mektebin vakfı idi¹⁸⁴³.

2.2.5. Görevlileri

Cambazzade/Kurşunlu Mektebi'ne incelenen dönemde çeşitli görevliler atanmıştır. Bunların başında muallimler gelmekte olup bir kısmı aynı zamanda cüzhan olarak da görev almıştır¹⁸⁴⁴. Cambazzade/Kurşunlu Mektebi'nde birden fazla muallim kadrosu bulunuyordu¹⁸⁴⁵. Bazı muallimler kâtiplik ve nazırlık görevini de üstlenmişlerdir¹⁸⁴⁶. Sadece sabahları görev yapmak üzere cüzhan da görevlendirilmiştir¹⁸⁴⁷.

Cambazzade/Kurşunlu Mektebi'ne vakıfları idare eden görevliler de atanıyordu. Tevliyet, baninin “*utekâsının evlâd-ı evlâdına meşrûta*” olup bu çerçevede mütevellî atamaları yapılmıştır¹⁸⁴⁸. Mektebin vakıflarına nazır ve kâtip de görevlendirilmiş¹⁸⁴⁹, tayinler ele alınan dönem boyunca düzenli olarak devam etmiştir¹⁸⁵⁰.

2.3. Dahhak Mescidi Mektebi

2.3.1. Adı ve Yeri

Belgelerde “*Dahhâk*” şeklinde geçen mektep, Lârende şehir merkezinde kendisi ile aynı adla anılan mahallede bulunuyor, hem mescit hem mektep olarak kullanılıyordu.

2.3.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Dahhak Mescidi Mektebi ile ilgili belgelerde “*ashâb-ı hayr*” tarafından inşa edildiğinin belirtildiğine bakılırsa¹⁸⁵¹ mektep, Dahhak Mahalle sakinleri tarafından yaptırılmıştır.

¹⁸⁴² Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 585; Totaysalgır, *aynı eser*, s. 64-65.

¹⁸⁴³ BOA, C. EV. Dosya no. 495, Gömlek no. 25026; KSŞ, no. 11, s. 142.

¹⁸⁴⁴ VAD, no. 1148, s. 18. 1157/1744-1745.

¹⁸⁴⁵ VAD, no. 1148, s. 19; BOA, C. MF. Dosya no. 79, Gömlek no. 3936. 04 Muharrem 1159/27 Ocak 1746.

¹⁸⁴⁶ BOA, C. EV. Dosya no. 148, Gömlek no. 7382; VAD, no. 561, s. 11; VAD, no. 562, s. 7.

¹⁸⁴⁷ VAD, no. 1131, s. 108. Safer 1130/Ocak-Şubat 1815.

¹⁸⁴⁸ KSŞ, no. 9, s. 181; BOA, C. MF. Dosya no. 148, Gömlek no. 7382.

¹⁸⁴⁹ Cambazzade/Kurşunlu Mektebi'nin günlük bir akçe ücret ile mütevellisi ve nazırı olan Şeyh Abdurrahman vefat edince oğlu Seyit Şeyh Mustafa, Lârende Kadısı Seyit Mehmet'in arzı üzerine 11 Rebiyülevvel 1204/29 Kasım 1789 tarihinde beratla tayin edilmiştir (VAD, no. 1154, s. 11). Günlük bir akçe ücretle nazırlık ve kâtiplik yapan Seyit Şeyh Mustafa çocuksuz olarak vefatıyla yerine Gümüşzade Mehmet Nuri 25 Zilkade 1224/01 Ocak 1810 tarihinde beratla atanmıştır (VAD, no. 560, s. 145).

¹⁸⁵⁰ VAD, no. 560, s. 146; no. 569, s. 13; no. 1119, s. 189; *Karaman Temettüat Defteri*, s. 291; BOA, C. EV.

Dosya no. 495, Gömlek no. 25026; KSŞ, no. 27, s. 284; no. 29, s. 287.

¹⁸⁵¹ VAD, no. 563, s. 4.

Aynı zamanda mescit olarak kullanılan yapı 1476 ve 1483 vakıf tahririnde geçmemekle birlikte XVI. yüzyıl başlarında hazırlanan vakıf tahrir defterinde tespit edilmiştir¹⁸⁵². Bu durumda mektep; Osmanlı Dönemi'nde muhtemelen XV. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olan mescitle birlikte faaliyete geçmiş, böylece mahallede ikamet eden ailelerin çocuklarını temel eğitim almaları için gönderdikleri bir okul ve mahalle sakinlerinin de vakit namazlarını kıldıkları bir mescit işlevi görmüştür.

2.2.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Dahhak Mescidi günümüzde mevcut değildir. Bu durum; diğer taşra yapılarında görüldüğü gibi taş ve kerpiç malzemeden, geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş bir mahalle mescidi/mektebi olduğuna işaret etmektedir.

2.3.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Vakfiyesine ulaşılamayan mektebin, görevli ücretleri ve diğer giderlerini karşılayan vakıf gayrimenkulleri ile bunların gelirleri mescit bölümünde incelendiği için burada tekrar edilmeyecektir.

2.3.5. Görevlileri

İncelenen dönemde mektebe eğitime yönelik görevli atamalarının yapıldığı tespit edilmiştir. Mektebin “*hasbî*” muallimi olan Mehmet Emin Efendi, aynı zamanda mescidin de günlük bir akçe ücretle mütevellisiydi. Mehmet Emin Efendi'den sonra oğlu Hasan Efendi, 10 Şaban 1238/22 Nisan 1823 tarihinde babasının “*atîk berâtı mûcebince*” muallim ve mescidin mütevellisi olarak görevlendirilmiştir¹⁸⁵³.

2.4. Eminüttinzade Ahmet Bey/Erdoğdu Bey Mektephanesi

2.4.1. Adı ve Yeri

Eminüttinzade Ahmet Bey/Erdoğdu Bey Mektephanesi, Lârende şehir merkezinde bulunan Küçükdede Mahallesi'nde inşa edilmiştir.

2.4.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Erdoğdu Bey Mektephanesi'nin banisi Erdoğdu Bey olarak bilinen ve türbesi de aynı mahallede bulunan Eminüttinzade Ahmet Bey'dir. Evail-i Recep 958/05-16 Temmuz 1551 tarihli vakfiyeye göre darülhuffaz ve türbe ile birlikte XVI. yüzyılın ortalarında inşa edilmiştir¹⁸⁵⁴.

¹⁸⁵² Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 159.

¹⁸⁵³ VAD, no. 563, s. 4.

¹⁸⁵⁴ VAD, no. 605, s. 162.

2.4.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Günümüze ulaşmayan mektebin belgelerde “*dârü’l-huffâz ve türbe-i şerîf*”le birlikte zikredildiğine bakılırsa bu yapı, Karaman şehrinin büyük eğitim kurumlarından biri idi¹⁸⁵⁵.

2.4.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Erdoğdu Bey’in yukarıda zikredilen evail-i Recep 958/05-14 Temmuz 1551 tarihli vakfiyesinden, mektebin de dâhil olduğu manzumenin vakıf bilgilerine ulaşmak mümkün olmaktadır. Buna göre mektep vakfının gayrimenkulleri şunlardır: İşlan ve Kuştemur mezralarının yarısı, vâkıfın kardeşi Mustafa Bey’e ait olan İşlan ve Kuştemur mezralarının dörtte bir hisseleri, diğer kardeşi Selimeşah Hatun’a ait olan Lârende merkezindeki Seydi Hamamı’nın hisseleri, Lârende’de Oğulbeyi ismi ile bilinen değirmenin altı sehmi, vâkıfın kardeşlerinden Emir Abdurrahman’a ait olan Küçükdede Mahallesi’nde bulunan Eminüttin Sarayı olarak bilinen yedi oda, Buzhane yakınında bulunan arazinin üçte biri, yine Emir Abdurrahman’a ait olan Küçükdede Mahallesi’ndeki odalar ile bir bahçe.

Vakfiyeye göre, mülklerin gelirleri öncelikle manzumenin tamir, bakım ve diğer masraflarına harcanacaktır. Gayrimenkullerin “*icâr geliri*” ile arazilerin “*aşar rûsumu*” mektep ve darülhuffazda cüz okuyacak cüzhana ayrılacaktır.

2.4.5. Görevlileri

Erdoğdu Bey Mektephanesi’nin yukarıda zikredilen vakfiyesine göre pazartesi ve perşembe günleri üç cüzhan cüz okuyacak, vakıf gelirlerinden bu kişilere günlük birer akçe verilecektir. Bu şartlar çerçevesinde incelenen dönemde cüzhan atamaları yapılmıştır¹⁸⁵⁶. Mektebin vakıflarında ele alınan dönem itibarıyla mütevelliler cabiliği de üzerlerine almışlardır¹⁸⁵⁷.

Erdoğdu Bey Mektebi vakıflarında bayanlar da müteveli ve cabi olarak görev yapmışlardır. Nitekim Rebiyülahir 1227/Nisan-Mayıs 1812 tarihinde mektep ve müştemilatının mütevellisi ve cabisi, Seyit Yahya kızı Şerife Fatma idi. Onun vefatıyla Ali oğlu Seyit Nasuh, Ramazan 1234/Haziran-Temmuz 1819 tarihinde bu görevlere atanmıştır¹⁸⁵⁸.

Erdoğdu Mektebi Vakfiyesi’nde nazır tayini ile ilgili bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte incelenen dönemde nazır ataması yapılmış olup Safer 1189/Nisan-Mayıs 1775 tarihinde vâkıfın çocuklarından Seyit Yahya, mektepte nazırlık yapmaktaydı¹⁸⁵⁹.

¹⁸⁵⁵ VAD, no. 1155, s. 3.

¹⁸⁵⁶ VAD, no. 1147, s. 97, 12 Zilkade 1193/21 Kasım 1779.

¹⁸⁵⁷ VAD, no. 561, s. 14.

¹⁸⁵⁸ VAD, no. 569, s. 16.

¹⁸⁵⁹ VAD, no. 1150, s. 1.

2.5. Fasih/Dikbasan Camii Mektebi

2.5.1. Adı ve Yeri

Fasih/Dikbasan Camii Mektebi, Köhnebedesten Mahallesi'nde bulunan Fasih Camii'nin bitişiğinde idi.

2.5.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Fasih adındaki bir hayırsever tarafından yaptırılan mabet, camiler bölümünde incelendiği üzere bitişiğindeki mektep ile birlikte XV. yüzyılın sonlarında yaptırılmış olmalıdır.

2.5.3. Mimari Yapısı

Bir derslikten oluşan ve yanında çeşmesi de bulunan mektep toprak damla örtülmüştür¹⁸⁶⁰. Fasih/Dikbasan Mektebi'nin yanında bulunan ve Fakcızade Hacı Mehmet Efendi tarafından yaptırılmış olan çeşmeler 1227/1812 yılında faal durumda idi¹⁸⁶¹. Mektebin yeri Cumhuriyet Dönemi'nde satılarak özel mülk hâline getirilmiştir¹⁸⁶².

2.5.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Fasih/Dikbasan Mektebi'nin vakfiyesi hakkında henüz bir bilgiye ulaşılamamakla birlikte bakım, onarım ve görevlilerinin ücretlerini karşılamak üzere birtakım vakıf menkul ve gayrimenkulleri bulunduğu bilinmekte olup bunlar camiler bölümünde ele alınmıştır.

2.5.5. Görevlileri

İncelenen dönemde mektebe müteveli tayini yapılmış olup 1124/1712-1713 yılında Hacı Mehmet Efendi atanmıştır¹⁸⁶³. Muallim atamasına dair bir kayda ise henüz rastlanmamıştır.

2.6. Gözlüoğlu Mektebi

Gözlüoğlu Mektebi, Şeyhler Mahallesi'ndeki Gözlüoğlu Mescidi'nin bitişiğinde idi. XVIII. yüzyılda faal olduğu anlaşılan mektep mahalle sakinlerinin girişimi ile yaptırılmış olmalıdır. Mektebe muallim atamasına dair kayıtlar bulunmaktadır. Zilkade 1200/Ağustos-Eylül 1786 tarihinde mektebin muallimisıbyanı olmadığından Seyit Ali ücretsiz olarak bu göreve tayin edilmiştir¹⁸⁶⁴. Seyit Ali aynı zamanda mektebin yanında bulunan Gözlüoğlu Mescidi'nin de imamı idi¹⁸⁶⁵. Seyit Ali'nin vefatından sonra oğulları Seyit Ali ve Seyit

¹⁸⁶⁰ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 586.

¹⁸⁶¹ VAD, no. 569, s. 8.

¹⁸⁶² Konyalı, *aynı yer*.

¹⁸⁶³ VAD, no. 559, s. 5.

¹⁸⁶⁴ VAD, no. 1155, s. 3.

¹⁸⁶⁵ VAD, no. 1147, s. 3, 104.

Hüseyin kardeşler, 28 Safer 1222/07 Mayıs 1807 tarihinde adlarına çıkartılan beratlarla muallimlik görevini üstlenmişlerdir¹⁸⁶⁶.

2.7. Hacı Ali Camii Mektebi

Ali Şahne Mahallesi'nde bulunan Hacı Ali Mektebi, XVIII. yüzyılda faal idi¹⁸⁶⁷. Banisi olan Hacı Ali, aynı dönemde Karaman'da mevcut olan Hacı Ali Camii¹⁸⁶⁸ ile şadırvan ve çeşmelerin de müessisidir¹⁸⁶⁹. Caminin bitişiğinde olduğu tahmin edilen mektebe ait bir belgeye göre “*mu'allim-i sıbyân*” olan Seyit Mehmet'in beratı, Safer 1132/Aralık 1719-Ocak 1720 tarihinde yenilenmiştir¹⁸⁷⁰.

2.8. Mehmet Efendi Mektebi

2.8.1. Adı ve Yeri

Mehmet Efendi Mektebi, belgelerde “*mektebhâne*” ve “*mu'allimhâne*” olarak geçmekte olup Lârende'nin merkezî mahallelerinden olan Ali Şahne Mahallesi'nde, Hacı Beyler Camii ile birlikte aynı mekânda bulunuyordu.

2.8.2. Banisi-Yapım Tarihi ve Onarımları

Cami ile birlikte mektebin hayırseverler tarafından tamir ettirildiği belgelerden anlaşılmaktadır¹⁸⁷¹. Nitekim Cemaziyelevvel 1193/Mayıs-Haziran 1779 tarihinde kullanılamaz durumda olan mektep, Karaman eşrafından Hacı Abdullah tarafından onartılmış¹⁸⁷², İbrahim kızı Ayşe ise 1228/1813 tarihinde mektebi yeniden “*tamîr, termîm ve ihyâ*” ettirmiştir¹⁸⁷³. Bu durumda incelenen dönemin sonuna kadar bakım ve onarımlarla ayakta tutulmaya çalışılmıştır.

2.8.3. Mimari Yapısı

Yukarıda izah edildiği gibi mektep ile mescit aynı mekânda bulunup ilgili mabedin mimari yapısı mescitler bölümünde ele alınmıştır.

2.8.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Mehmet Efendi Mektebi'nin vakfiyesi ile ilgili bir belgeye şimdilik ulaşılamamakla birlikte vakfına yapılan mütevellî atamaları zarurî ihtiyaçların karşılanması için hayırseverler tarafından vakıflar oluşturulduğunu göstermektedir.

¹⁸⁶⁶ VAD, no. 562, s. 10.

¹⁸⁶⁷ VAD, no. 1131, s. 111.

¹⁸⁶⁸ KARŞS, no. 298, s. 52; no. 293, s. 423; VAD, no. 562, s. 11.

¹⁸⁶⁹ KARŞS, no. 290, s. 162; VAD, no. 1147, s. 97.

¹⁸⁷⁰ VAD, no. 1131, s. 111.

¹⁸⁷¹ VAD, no. 558, s. 173.

¹⁸⁷² VAD, no. 1147, s. 97.

¹⁸⁷³ VAD, no. 569, s. 8.

2.8.5. Görevlileri

Mektebe muallim atamaları yapılmış, bunlar aynı zamanda müteveli olarak görev yapmışlardır¹⁸⁷⁴. Cemaziyelevvel 1193/Mayıs-Haziran 1779 tarihinde Hafız Mehmet, muallim ve müteveli olarak “*bilâ ücret*” görev almıştır¹⁸⁷⁵. Ücretsiz görevli atamalarına bakılırsa vakıf gelirleri istenen düzeyde değildi.

2.9. Müftüzade Mehmet Efendi Mektebi

2.9.1. Adı ve Yeri

Müftüzade Mehmet Efendi Mektebi, Mehmet Efendi’nin vasiyeti gereğince masrafları mirasının üçte biriyle karşılanmak üzere, “*vasî-yi muhtâr tayîn etdiği*” Seyit Hacı İsmail Beşe tarafından Köhnebedesten Mahallesi’nde inşa edilmiştir¹⁸⁷⁶.

2.9.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Mektebin banisi olan Müftüzade Mehmet Efendi, Karaman’da görev yapan müderrislerden biri idi. Bir belgede “*ehl-i ilim, sâhib-i ma’rifet ve her vecîhle şâyeste-i merhamet*” olduğu ve Lârende iktisabı malından günlük altı akçe aldığı kaydedilmiştir¹⁸⁷⁷. Mektebe ait ulaşılabilen 1168/1755 tarihli en eski atama kaydına¹⁸⁷⁸ bakılırsa XVIII. yüzyılda faal durumda idi.

2.9.3. Mimari Yapısı

Müftüzade Mehmet Efendi Mektebi, ayakta kalamamıştır. Günümüze kadar ulaşamadığına bakılırsa klasik dönem taşra mekteplerinde görüldüğü gibi toprak ve taş malzemeden geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş olmalıdır.

2.9.4. Vakıfları ve Vakfiyesi

Müftüzade Mehmet Efendi Mektebi’nin vakfiyesi ile ilgili bir belgeye şimdilik ulaşılamamakla birlikte mektebin müessisi Müftüzade Mehmet Efendi’nin, Eskiçiler Çarşısı’nda bulunan üç bab dükkânını mektebin ihtiyaçlarını karşılamak üzere vakfettiği 1187/1773-1774 tarihli bir atama belgesinden anlaşılmaktadır¹⁸⁷⁹.

2.9.5. Görevlileri

Mektebe muallim ve müteveli atamasına dair belgelere ulaşılmıştır. Yukarıda da geçen Cemaziyelahir 1168/Mart-Nisan 1755 tarihli atama kaydına göre Hızırzade Mehmet Efendi, beratla muallimisıbyan olarak atanmıştır. Hızırzade Mehmet Efendi çocuksuz olarak

¹⁸⁷⁴ VAD, no. 569, s. 8-9; no. 1147, s. 1-2, 97, 101.

¹⁸⁷⁵ VAD, no. 1147, s. 97.

¹⁸⁷⁶ VAD, no. 1139, s. 205.

¹⁸⁷⁷ BOA, AE. SMHD. I, Dosya no. 256, Gömlek no. 20847.

¹⁸⁷⁸ VAD, no. 1139, s. 205.

¹⁸⁷⁹ VAD, no. 1154, s. 9.

vefat edince yerine muallim ve mütevellilik aynı kişiye verilecek şekilde Ali oğlu Ali görevlendirilmiştir¹⁸⁸⁰. Tayinler incelenen dönem boyunca düzenli olarak devam etmiştir¹⁸⁸¹.

2.10. Raziye Hatun Mektebi

2.10.1. Adı ve Yeri

İsmi belgelerde muallimhane olarak da geçen Raziye Hatun Mektebi, Lârende şehir merkezinde Ali Şahne Mahallesi'nde bulunuyordu.

2.10.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Raziye Hatun Mektebi, adından da anlaşılacağı üzere Raziye Hatun adlı hayırsever bir kadın tarafından yaptırılmıştır. Vakıf tahrirlerinde adına rastlanmadığına ve 1129/1716-1717'de atama yapıldığına göre mektep, XVIII. yüzyıldan önce inşa edilmiştir.

2.10.3. Mimari Yapısı

Raziye Hatun Mektebi'nin günümüze kadar ulaşamadığına bakılırsa Lârende'nin klasik dönem diğer mekteplerinde olduğu gibi toprak ve taş malzemeden geleneksel yöntemlerle inşa edilmiştir.

2.10.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Raziye Hatun Mektebi'nin vakfiyesi ile ilgili bir belgeye şimdilik ulaşamamakla birlikte mektebin ihtiyaçları için vakıflar kurulmuştur. Nitekim Safer 1210/Ağustos-Eylül 1795 tarihli bir belgeye göre Şerife Emin Hatun ve diğer üç hayırsever, Raziye Hatun Mektebi'nin vakfına 80 kuruş vakfetmişlerdir¹⁸⁸².

2.10.5. Görevlileri

Mektebin vakfına mütevellî tayin edilmesi ile ilgili çeşitli tarihlere ait atama kayıtları mevcuttur. Zilhicce 1129/Kasım-Aralık 1717 tarihinde mektebin yarım akçe ücretle mütevellisi olan Seyit Abdülkeşaf'ın beratı yenilenmiştir¹⁸⁸³. Bundan sonra mütevellî atamaları incelenen dönem boyunca devam etmiş¹⁸⁸⁴ ancak muallim tayini ile ilgili herhangi bir belgeye şimdilik rastlanmamıştır.

2.11. Seyit Şeyh Hacı Mehmet Mektebi

Seyit Şeyh Hacı Mehmet Mektebi, Kale/Hisar Mahallesi'nde İç kalenin "Ahmedek" denilen bölümünde bulunan Hisar Camii'nin yanında idi. Belgelerden anlaşıldığına göre mektebin banisi olan Seyit Şeyh Hacı Mehmet, Karaman Müftüsü olarak görev yapıyordu. Aşağıda zikredilen atama kayıtlarından 1793'ten önce inşa edildiği anlaşılmaktadır¹⁸⁸⁵.

¹⁸⁸⁰ VAD, no. 562, s. 11.

¹⁸⁸¹ VAD, no. 561, s. 6; VAD, no. 569, s. 19; VAD, no. 1103, s. 108.

¹⁸⁸² VAD, no. 562, s. 4.

¹⁸⁸³ VAD, no. 1131, s. 52.

¹⁸⁸⁴ VAD, no. 558, s. 168; no. 569, s. 13-14; no. 1131, s. 54; no. 1145, s. 3; no. 1147, s. 3, 97; no. 1184, s. 1.

¹⁸⁸⁵ VAD, no. 560, s. 145.

Mektebe ait tespit edilen iki adet belgede müteveli atamalarına dair kayıtlar mevcuttur. Buna göre Seyit Şeyh Mehmet Reşit, 05 Muharrem 1208/13 Ağustos 1793 tarihinde atanmıştır¹⁸⁸⁶. 24 Muharrem 1224/11 Mart 1809 tarihli başka bir belgeye göre ise önceki mütevellinin vefatından sonra oğlu Seyit Şeyh Ahmet Efendi aynı göreve tayin edilmiştir¹⁸⁸⁷.

2.12. Sirkecioğlu Hacı Ahmet Mektebi

2.12.1. Adı ve Yeri

Sirkecioğlu Hacı Ahmet Mektebi, Lârende şehir merkezinde, Hisar/Kale Mahallesi'nde inşa edilmiştir.

2.12.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Adından da anlaşılacağı üzere Sirkeciade Seyit Hacı Ahmet Efendi adlı bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır. Mektebin nukut vakfıyla ilgili bir belgenin tarihi 1707'dir. Bu durumda mektebin bu tarihten önce, XVII. yüzyıl ortalarında yaptırıldığı tahmin edilebilir.

2.12.3. Mimari Yapısı

Sirkecioğlu Hacı Ahmet Mektebi, şu anda ayakta değildir. Günümüze kadar ulaşamadığına bakılırsa klasik dönem taşra mekteplerinde görüldüğü gibi toprak ve taş malzemeden geleneksel yöntemlerle inşa edilmiştir. 13 Rebiyülevvel 1119/14 Haziran 1707 tarihli bir belgeye göre mektep binası tamire muhtaç idi. Mektebin işler hâle getirilebilmesi için müteveli tayin edilmiştir¹⁸⁸⁸. Mektep 1783'te faal olduğuna göre, bu tarihten önce onarılmış olmalıdır.

2.12.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Vakfiyesi ile ilgili herhangi bir malumata şimdilik ulaşamamakla birlikte mektebin ihtiyaçlarını karşılayacak nukut vakfı mevcuttu. Yukarıda verilen tamiratla ilgili belgede nukut vakfının işlemez durumda olduğuna işaret edilmektedir. Bununla birlikte 1193/1779-1780 yılına ait bir muhasebe kaydına göre mektebin 137 kuruş parası vardı¹⁸⁸⁹.

2.12.5. Görevlileri

Mektebe muallim ve müteveli atanmasına dair belgelere ulaşılmış olup bunlar, 13 Rebiyülevvel 1119/14 Haziran 1707 tarihinden sonrasına aittir¹⁸⁹⁰.

¹⁸⁸⁶ VAD, no. 558, s. 171.

¹⁸⁸⁷ VAD, no. 560, s. 145.

¹⁸⁸⁸ VAD, no. 561, s. 5; no. 569, s. 19.

¹⁸⁸⁹ KARŞS, no. 297, s. 118.

¹⁸⁹⁰ VAD, no. 569, s. 19; no. 1147, s. 97.

2.13. İbrıklı/İbrikli Mescidi Mektebi

2.13.1. Adı ve Yeri

İbrikli Mescidi Mektebi belgelerde; “*İbrikli Mahallesi’nde vaki’ mescid-i şerîfin derûnunda muhdes mekteb-i şerîf*” olarak geçtiğine bakılırsa mektep ile mescit aynı mekânda yer almıştır.

2.13.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Mektep, yukarıdaki belgeden anlaşıldığına göre ihtiyaca binaen mahalle sakinlerinin katkıları ile mescidin içine sonradan yaptırılmış olup aşağıda zikredilen atama kayıtlarından, XVIII. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiği düşünülebilir¹⁸⁹¹.

2.13.3. Mimari Yapısı

Yukarıda izah edildiği gibi mektep ile mescit aynı mekânda bulunduğundan mabedin mimari yapısı mescitler bölümünde ele alınmıştır.

2.13.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

İbrikli Mektebi için vakıflar kurulmuştur. İsa oğlu Mehmet, İbrikli Mahallesi’ndeki evini mektepte görevli olan muallimlerin ikametine tahsis etmiştir¹⁸⁹².

2.13.5. Görevlileri

Mektepte incelenen dönemde eğitim ve vakıf işlerini yürüten görevliler mevcuttu. Mektebin muallimisıbyanları aynı zamanda mütevellî olarak görev yapmışlardır. Rebiyülevvel 1179/Ağustos-Eylül 1765 tarihinden itibaren incelenen dönemin sonuna kadar mektebe muallim ve mütevellî atamaları yapılmıştır¹⁸⁹³.

2.14. İbrahim Efendizade Mehmet Efendi Mektebi

2.14.1. Adı ve Yeri

İbrahim Efendizade Mehmed Efendi Mektebi, Lârende şehir merkezinde Köhnebedesten Mahallesi’nde bulunuyordu.

2.14.2. Banisi ve Yapım Tarihi

İbrahim Efendizade Mehmet Efendi Mektebi’nin banisi, adından da anlaşılacağı üzere Mehmet Efendi’dir. Aşağıda zikredilecek olan tevcih kayıtları, mektebin XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren faal olduğunu göstermektedir.

2.14.3. Mimari Yapısı

İbrahim Efendizade Mehmet Efendi Mektebi şu anda ayakta değildir. Günümüze kadar ulaşamadığına bakılırsa klasik dönem Karaman mekteplerinde görüldüğü gibi toprak ve taş malzemeden geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş olmalıdır.

¹⁸⁹¹ VAD, no. 569, s. 16; no. 1147, s. 101.

¹⁸⁹² KARŞS, no. 289, s. 71.

¹⁸⁹³ KARŞS, no. 205, s. 127; no. 305, s. 266; VAD, no. 563, s. 2; no. 569, s. 16; no. 1147, s. 101; no. 1154, s. 9.

2.14.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

İbrahim Efendizade Mehmet Efendi Mektebi'nin vakfiyesine ait bir bilgiye henüz ulaşılamamakla birlikte banisi İbrahim Efendizade Mehmet Efendi, kendisine ait olan dükkân ve arazileri; mektebin bakım, tamir, onarım ve görevlilerin ücretlerini karşılamak üzere vakfetmiştir¹⁸⁹⁴.

2.14.5. Görevlileri

İbrahim Efendizade Mehmet Efendi Mektebi'ne 02 Şaban 1215/19 Aralık 1800'de muallim ve müteveli atamaları¹⁸⁹⁵ yapılmaya başlanmış, XIX. yüzyıl başlarına kadar tayinler devam etmiştir¹⁸⁹⁶.

2.15. Yahya oğlu Molla Ahmet Muallimhanesi

Yahya oğlu Molla Ahmet Muallimhanesi, Lârende şehir merkezi Zaviye Mahallesi'nde inşa edilmiştir. Adından da anlaşıldığı gibi Molla Ahmet tarafından yaptırılan mektep, XVIII. yüzyılda faal idi. Muallimhaneye ait ulaşılabilen bir belgeye göre Selim Halife oğlu Habib, Rebiyülevvel 1157/Nisan-Mayıs 1744 tarihinde “*mu'allim-i sıbyân*” olarak atanmıştır¹⁸⁹⁷.

3. MEDRESELER

Mektepten sonra üst düzey derslerin okutulduğu, eğitim-öğretim faaliyetlerinin yapıldığı yer anlamındaki medreseler, bugünkü anlamda örgün eğitim kurumları idi.

Eğitim tarihçileri, Mescidinebevi ve Suffe'yi İslami Dönem'in ilk medresesi olarak kabul ederler¹⁸⁹⁸. Abbasi Hükümdarı Memun zamanında (198-218/813-833) Bağdat'ta inşa edilen Beytülhikme, döneminin önemli medresesi idi¹⁸⁹⁹. Türklerde ise Karahanlılarla başlayan medrese geleneği, Büyük Selçuklu hükümdarı Melikşah'ın (1072-1092) veziri Nizamülmülk (ö. 1092) tarafından 22 Eylül 1067'de açılan ve kurucusundan dolayı Nizamiye adı verilen medreseler ile sistemli bir hâl almıştır. Bu eğitim kurumları, İslam âlemine külliye anlayışını getirmiş; ders verilen bir mekândan öte öğrencileri barındıran ve burs veren bir kurum olmuştur¹⁹⁰⁰.

Büyük Selçuklularla geliştirilen bu medrese geleneği, Türkiye Selçukluları, Karamanoğulları ve diğer Anadolu beylikleriyle devam ettirilmiştir. Osmanlılar ise medrese

¹⁸⁹⁴ VAD, no. 569, s. 3.

¹⁸⁹⁵ VAD, no. 562, s. 11.

¹⁸⁹⁶ VAD, no. 561, s. 6; no. 569, s. 3, 6.

¹⁸⁹⁷ VAD, no. 1148, s. 18.

¹⁸⁹⁸ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, (çev. M. Sait Mutlu-Salih Tuğ), İstanbul 1980, s. 828-829.

¹⁸⁹⁹ Philip K. Hitti, *İslâm Tarihi*, II, (çev. Salih Tuğ), İstanbul 1980, s. 630.

¹⁹⁰⁰ Nizamülmülk, *Siyasetnâme*, (haz. Mehmet Altan Köymen), Ankara 1982, s. 12.

eğitimi, Selçuklu medreselerinde yetişmiş Davud-ı Kayserî'yi (ö. 1344-1350?) İznik'te açılan medreseye görevlendirerek aynı zemin üzerine kurmuştur¹⁹⁰¹.

Ele alınan dönemde Lârende/Karaman'da tasavvuf yapılarındaki medreseler dâhil olmak üzere 29 adet medresenin bulunması şehrin, Konya'dan sonra Orta Anadolu'nun¹⁹⁰² en önemli eğitim merkezi olduğunu göstermektedir.

Sünni bir devlet olan Osmanlılar, medrese eğitiminde temel görüş olarak Hanefi Mezhebi'ni benimsemişlerdir¹⁹⁰³. Bunun nedenini daha önce Anadolu'yu yurt edinen Selçuklularda aramak gerekmektedir¹⁹⁰⁴. Selçukluların, Sünni olan Abbasilerle kurduğu dinî ve siyasi ilişkiler ile hâkimiyetleri altındaki Anadolu halkının Hanefi Mezhebi'ne bağlı olması bu mezhebi resmî olarak benimsemelerinde etkili olmuştur¹⁹⁰⁵. Bu uygulama, doğal olarak Anadolu'da kurulan Karamanoğulları ve Osmanlılara da intikal etmiştir.

Lârende'deki medreselerin eğitim sisteminde de Hanefi Mezhebi'nin yorumu belirleyici olmuş; medrese vakfiyelerinde bu konuya vurgu yapılmıştır. Mesela Hatuniye Medresesi'ne ait Melek Hatun'un 787/1385 tarihli vakfiyesinde medreseye atanacak müderrislerin Fıkıh, Usûl, Hadis ve Tefsir ilmine vukufiyeti yanında Hanefi Mezhebi'nden olmaları da şart koşulmuştur¹⁹⁰⁶.

Medreselerde Hanefi Mezhebi'ne uygun bir eğitimin verilmesi Osmanlı Dönemi'nde de sürdürülmüştür. Lârende'nin en yüksek dereceli medresesi durumundaki Emir Musa Medresesi'nde, eğitim işleriyle meşgul olan görevlilerin Hanefi Mezhebi'ne mensup olmaları resmî makamlarca istenmiştir. Bunun için 1191/1777-1778 yılında Lârende Kadısı'na gönderilen bir hükümde derslerin müzakere ve takririnden sorumlu olan muhterimlerin Hanefi Mezhebi'nden olmaları gerektiğine vurgu yapılmıştır¹⁹⁰⁷.

Eğitimdeki bu uygulamanın XV. yüzyılda Karaman'daki cami ve mescitlerde de devam ettiği yine vakfiyelerden anlaşılmaktadır. Nitekim Karamanoğlu İbrahim Bey İmaretî ve Mescidi'ne ait evaili-i Şevval 835/01-11 Haziran 1432 tarihli vakfiyede mescitte görev

¹⁹⁰¹ Yusuf Küçükdağ, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Etkin Rol Oynayan Konyalı İlim, Fikir ve Devlet Adamları", *Konya Şehri*, s. 124-125; Mefail Hızlı, "Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II/2 (1987), s. 277.

¹⁹⁰² Lale Dönemi'nde Konya'da 31 medrese (Yusuf Küçükdağ, "Lâle Devri'nde Konya", (SÜSBE Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989, s. 48-50), XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Kayseri'de 11 medrese (Ahmet Gündüz, "XVIII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Kayseri (1775-1800)", (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 1998, s. 113), XIX. yüzyılın ilk yarısında Ankara'da 26 medrese bulunuyordu. bk. Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara 1998, s. 56-57.

¹⁹⁰³ Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, İstanbul 1993, s. 16-18.

¹⁹⁰⁴ Yusuf Küçükdağ-Caner Arabacı, *Selçuklular ve Konya*, Konya 1994, s. 271.

¹⁹⁰⁵ Seyyid Ebü'l-Â'lâ Mevdûdî, *Selçuklular Tarihi*, Ankara 1966, s. 35.

¹⁹⁰⁶ Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, vakfiye no. 10391.

¹⁹⁰⁷ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 14, s. 23.

alacak imamların hususiyetleri belirtilmiş, bunların Hanefî Mezhebi'nden olmaları da istenmiştir¹⁹⁰⁸.

Medreseler, XVII. yüzyıldan itibaren ön plana çıkmış, tarikatlar da zaviyelerin bünyesinde kurdukları medreselerle etkinliklerini artırmayı düşünmüşlerdir. Bunun için bazı tasavvuf yapıları medrese olarak da kullanılmışlardır. Lârende'de Rahime Hatun Hânkahı, Emir Şah Zaviyesi, Mevlevihane, Hacı Alaettin Buk'ası ve Ali Semerkandi Zaviyesi medrese olarak kullanılan tasavvuf yapılarına örnek gösterilebilir.

3.1. Medreselerin Osmanlı Dönemi'nde Yapılanması

Karamanoğulları Dönemi'nde Lârende'de inşa edilen Emir Musa, Hatuniye, Zincirli/Eskici isimli üç adet medrese¹⁹⁰⁹ ile yine aynı devirde inşa edilen bazı hânkah ve zaviyeler, Osmanlı Dönemi'nde medrese olarak kullanılmış, Osmanlıların 1467'de Konya ve çevresini sınırları içine almalarından¹⁹¹⁰ sonra Lârende şehir merkezinde yeni medreseler inşa edilmiştir. Nitekim XVI. yüzyıldan itibaren incelenen dönemi de kapsayacak şekilde yukarıda zikredilen tasavvuf/medrese yapılarından başka 23 adet medrese daha tespit edilmiş olup bunlar aşağıda ayrı başlıklar altında incelenecektir.

Fatih Sultan Mehmet; İstanbul'un fethinden (1453) sonra Osmanlı medreselerinde aklî ilimlerin gelişmesi yolunda bazı adımlar atmış¹⁹¹¹, kurmuş olduğu Sahnıseman Medreseleri ile İstanbul'u ilim merkezi hâline getirmiştir¹⁹¹². Fakat duraklama dönemi ile birlikte aklı bilimler "*felsefiyattır*" yani dinle ilgisi olmayan felsefî bilgilerdir düşüncesi ile müfredat dışı bırakılmış; yerine Hanefî fıkhnı öğreten Hidaye¹⁹¹³ ve Ekmel¹⁹¹⁴ derslerinin verilmesi uygun görülmüştür¹⁹¹⁵.

¹⁹⁰⁸ VAD, no. 2113, s. 333-336.

¹⁹⁰⁹ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 25-26.

¹⁹¹⁰ Babinger, *aynı eser*, s. 238.

¹⁹¹¹ Bu medreselerde tababet, astronomi, matematik gibi dersler gösterilmiş, Türkistan'dan getirilen Ali Kuşçu'dan yararlanılmıştır. Bk. Mustafa Âlî, *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr*, III, (haz. A. Uğur, M. Çuhadar, İ. H. Çuhadar, A. Gül), Kayseri 1997, s. 720-721; Celâl-zâde Sâlih Çelebi, *aynı eser*, s. 270b, 271a; İnalçık, *Klasik Dönem*, s. 125; Ekmeleddin İhsanoğlu, *Büyük Cihad'dan Frenk Fodulluğuna*, İstanbul 1996, s. 15; Nesimi Yazıcı, "Fatih'in Yetiştirilmesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLIX/1 (2008), s. 3, 12.

¹⁹¹² Boş zamanlarını ulema ile geçirmeyi seven Fatih; çevredeki bilim insanlarını da İstanbul'a getirmek için çaba sarf etmiş, onlara değer vererek sorunları ile de bizzat ilgilenmiştir. Bk. Babinger, *aynı eser*, s. 408-413.

¹⁹¹³ Burhanettin el-Merginânî'nin (ö. 1197) kitabıdır. Müellif, önce İmam Muhammet eş-Şeybânî'nin "*el-Cami'ü's-Sağîr*"i ile Kudûrî'nin "*el-Muhtasar*"ına dayanarak "*Bidâyetü'l-Mübtedî*"yi yazmış fakat bunun hacimli ve kullanışsız olduğunu düşünerek "*el-Hidâye*"yi kaleme almıştır. Bk. Cengiz Kallek, "*el-Hidâye*", *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 471-472.

¹⁹¹⁴ Muhammet Ekmelettin Babertî'nin (ö. 1384) *Hidaye*'nin şerhi olan "*el-İnâye*" adlı eseri "*Ekmel*" adı ile Osmanlı medreselerinde meşhur olmuştur. Sade bir dille kaleme alınan eserde; Ebu Hanîfe ve talebelerinin içtihat ve delilleri değerlendirildikten sonra diğer Hanefî âlimlerin tercihleri incelenmiş, yer yer diğer şerhler tenkit edilmiştir. Müellif aralarında Seyit Şerif Cürcânî, Bedrettin Simavî ve Molla Fenari gibi meşhur âlimlerin de bulunduğu çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Bk. Arif Aytekin, "*Bâbertî*", *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 377-378.

¹⁹¹⁵ Kâtip Çelebi (ö. 1658) eserinde bu konu ile alakalı önemli tespitler yapmıştır: "*Devlet-i Osmâniye evâilinden merhûm cennet-mekân Sultân Süleyman Hân zamânına gelince hikmet ile şeri'at ilimlerini cem' eyleyen mu-*

Yine Fatih Dönemi'nde medreseler, kendi arasında derecelendirmeye tabi tutulmuştur. Buna göre medreseler şu şekilde sıralanmakta idi: Haşiyeitecrîd denilen yirmili, Miftah denilen otuzlu, Telvih adı verilen kırklı, Hariç ve Dâhil olarak isimlendirilen ellili, Sahnîseman ve Altmışlı medreseler¹⁹¹⁶. Bu yapılanmanın zamanla Karaman'daki medreselerde de yaygınlaştığı görülmektedir. Nitekim Lârende'de Karamanoğullarından Osmanlılara intikal eden Emir Musa Medresesi, Recep 1140/Şubat Mart 1728'de ellili medreselerden biri idi. Genellikle iki müderris görev yapıyor ve 50 akçeyi 25'er akçe olarak paylaşıyorlardı¹⁹¹⁷. Lârende'deki diğer bir eğitim kurumu olan Çavuşzade Medresesi kırklı, Hatuniye Medresesi yirmili medrese¹⁹¹⁸ iken İshakiye Medresesi ise “İbtidâ-yi Hâric Medresesi” statüsünde idi¹⁹¹⁹.

Lârende medreselerinin öneminin artıp bu şehrin eğitim ve kültür merkezi hâline gelmesinde Karamanoğulları Dönemi'nde Lârende'de görev yapan ünlü müderrislerin katkıları büyüktür. Bunların başında Bursa'nın Timur tarafından işgali sonrasında Lârende'ye yerleşip burada on yıldan fazla kalan Molla Fenari (ö. 1431) gelmektedir. Asıl adı Şemsettin Mehmet olan Fenari'ye¹⁹²⁰, öğrenci yetiştirmesi için Lârende'de medrese tahsis edilmiş ve kendisi Karamanoğlu II. Mehmet Bey'in himayesini görmüştür¹⁹²¹. Çelebi Mehmet zamanında 817/1414'te Bursa'ya dönüp önce ikinci defa Bursa kadılığını sonra da 828/1425'te Osmanlı'daki şeyhülislamlığın başlangıcı olarak kabul edilen “müftülük” görevini üstlenmiştir¹⁹²².

Fenari'nin Lârende'deki müderrisliği burayı eğitim açısından cazibe merkezi hâline getirmiş olmalıdır. Başka yerlerden Lârende'ye eğitim görmeye gelenlerin mevcudiyeti bunu

hakkîkler iştiârda idi. Ebu'l-Feth Sultân Mehmed Hân Medâris-i Semâniyye binâ idüb kanun üzere şugl oluna deyü vakfiyesinde kayd ve Hâşiye-i Tecrîd ve Şerh-i Mevâkıf derslerin ta'yin eylemişti. Sonra gelenler bu dersler felsefiyâtı diyü kaldırdı Hidâye ve Ekmel dersleri okumayı makul gördü. Yalnız ana iktisâr nâ-makul olmağla ne felsefiyât ve ne Hidâye ve Ekmel kaldı. Bununla Rum'da sük-ı 'ilme kesâd gelüb ehli inkirâza karîb olmağla bazı kenarda Ekrâd diyarında yer yer kanun üzere şugl iden tâliblerin mübtedîleri Rûm'a gelüb azîm tavra satar oldu. Anları görüb asrımızda bazı kavâbil Hikmet tâlibi olub hakîr dahî esnâ-yı müzâkere ve müdâresede istidâd ashâbı talebeye Sokrat Elflâtun'u tergîb ittiği gibi hakâyık-ı eşyâ 'ilmi tahsiline tergîb idüb bu risâlede dahî vasiyet ve cümlesine nasihat için bir kaç mevâd zikr ü irâd eyledim”. Kâtip Çelebi bundan sonra aklî ilimlerin önemini örnekleriyle açıklar. Bk. Mîzânü'l-Hak fî-İhtiyârî'l-Hak, İstanbul 1286, s. 8 vd.

¹⁹¹⁶ Cahit Baltacı, *XV. XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 47; Kanunî, Süleymaniye Medresesi ile Eğitim hamlesini bir adım daha ileri götürerek Sahnîseman Medreseleri'nde olmayan ihtisas bölümlerini açmıştır. Tıp, Riyaziye Fakülteleri ile Darülhadis Medreseleri'ni yaptırmıştır. Bununla birlikte medreselerin kademelendirilmesi de değişmiş, Fatih'in beş dereceli eğitiminin üzerine ilâveler yapıp geliştirilmiştir. Buna göre İbtidaihariç'le başlayan medrese eğitimi kademe kademe ilerlemektedir. Hareketihariç, İbtidaidahil, Hareketidahil, Musılaisahn, Sahnîsemân, İbtidaiatmışlı, Hareketatmışlı, Musılaisüleymaniye, Havâmisüleymaniye, Süleymaniye ve son kademe olarak Darülhadis'le bitmektedir. Bk. Mehmet İpşirli, “Osmanlı Dönemi Medreseleri”, *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, s. 330.

¹⁹¹⁷ KARŞS, no. 281, s. 13.

¹⁹¹⁸ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 27, s. 82.

¹⁹¹⁹ BOA, C. MF, Dosya no. 57, Gömlek no. 2828.

¹⁹²⁰ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, III, İstanbul 1311, s. 159.

¹⁹²¹ Aydın, *aynı madde*, s. 245; Gülcan, *Karaman Büyükleri*, s. 68.

¹⁹²² Mehmet Süreyya, *aynı yer*; Mehmet İpşirli, “Şeyhülislâm”, *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 92.

teyit etmektedir. Nitekim Niğde'den Lârende'ye eğitim almak için gelen Mevlâna Kara Yakup (ö. 1429) bunlardan biri olup icazetini Molla Fenari'den almış; ardından Kudüs, Kahire ve Şam'da bulunduktan sonra tekrar Lârende'ye müderrislik yapmak için dönmüştür. Bu arada *Mesâbih* ve *Hidâye* şerhleri¹⁹²³ ile “*İştirâkû't-Tevârih*” adlı eserini yazmıştır¹⁹²⁴. Vefat edinceye kadar Lârende'de yaşamış ve buraya defnedilmiştir¹⁹²⁵.

Lârende'de Molla Fenari'den icazet alan diğer bir şahsiyet Sarı Yakup (ö. 1429) olup temel eğitimini Konya'da tamamladıktan sonra arkadaşı Kara Yakup ile birlikte Lârende'ye gelip onun “*rahle-i tedrîs*”inden geçmiştir. Daha sonra Konya medreselerinde görev alan Sarı Yakup; “*Menâsikü'l-Hâc*” isimli bir de eser kaleme almıştır¹⁹²⁶.

Lârende medreselerinin cazibe merkezi hâline gelmesini sağlayan bir diğer şahıs, Mevlâna Hamza-i Karamanî'dir. Karaman medreselerinde yetişip burada müderris olarak görev alan, Karamanoğlu İbrahim Bey Dönemi'nde müfessir ve muhaddis olarak ön plana çıkan Mevlâna Hamza Efendi¹⁹²⁷; Karamanoğulları'na kadılık ve müftülük yapmış¹⁹²⁸, II. Murat ile İbrahim Bey arasındaki ihtilafı çözmek için elçi olarak da görev almıştır¹⁹²⁹. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyılın ilk yarısının meşhur şeyhülislamlarından olan Zembilli Ali Cemalî Efendi'nin hocalığını yapmış, dolayısıyla Osmanlı hukuk sisteminin kurulmasına katkı sağlamıştır. Kızını Cemalî ailesinden Halveti şeyhi Çelebi Halife ile evlendirmesi ve bu kızından torunu olan Piri Mehmet Paşa'nın sadrazamlığa kadar yükselmesiyle¹⁹³⁰ Osmanlı Devleti'nde hem tasavvuf hem de bürokraside etkili olmuş, böylece Hamza-i Karamanî'nin tesiri Karamanoğullarından sonra Osmanlı'da da devam etmiştir¹⁹³¹.

¹⁹²³ Nişancı Mehmet Paşa, *aynı yazma*, s. 72b.

¹⁹²⁴ Mecdi *aynı eser*, s. 84-85.

¹⁹²⁵ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, II, İstanbul 1279, s. 432. Allame Beydâvî'nin tefsirine haşiye yazmıştır. Mecdi, *aynı eser*, s. 120-121, 302.

¹⁹²⁶ Nişancı Mehmet Paşa, *aynı yazma*, s. 72b; Mecdi, *aynı eser*, s. 83-84.

¹⁹²⁷ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, II, İstanbul 1279, s. 456; Mustafa Âlî, *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr*, II, (haz. A. Uğur, M. Çuhadar, İ. H. Çuhadar, A. Gül), Kayseri 1997, s. 395.

¹⁹²⁸ Nişancı Mehmet Paşa, *aynı yazma*, s. 76a.

¹⁹²⁹ Âşık Paşazâde, *aynı eser*, s. 121. “*Hünkâr eyitti: ‘Mevlânâ Hamza, senün hatrın için suçundan geçdim. Amma bu vilayeti ana ben verdim idi. Şimden geri karındâşı İsa'ya verirüm’ dedi*”. Bk. Mehmed Neşrî, “*Kitâbü Cihan-nümâ*”, II, (haz. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen), Ankara 1987, s. 619; Bazı tarihçilere göre Mevlâna Celalettin Rumî'nin torunu Ulu Arif Çelebi elçilik heyetinin başında idi. “*Kabâiyih-i ef'âlinde nâdim ve peşimân olub tekrâr hulk-ı kerîm-i sultânîye i'timâden zeyl-i şefâ'at ve zarâ'ata teşebbüs ve vesile-i karâbet nisbî ile ki halilesi hemşire-i sultân idi. Hemân mezbûre-i cerâyim-i sâbıkasından istiğfâ' için tavassut ve hazret-i sultân-ı vilâyet-i Rûm seyyidü'l-ârifîn Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî ferzend-i ercümendlerinden olan Şeyhülislâm-ı A'zam Ârif Çelebi'yi dermeyân eyledi*”. Bk. İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, II, (haz. M. Karataş, S. Kaya, Y. Baş), Ankara 2008, s. 357; Müneccimbaşı, *aynı eser*, s. 207. Lakin Ulu Arif Çelebi'nin (ö. 1320) yaşadığı yıllar dikkate alındığında elçi Hamza-i Karamanî olmalıdır.

¹⁹³⁰ Yusuf Küçükdağ, *Vezîr-i Âzam Pîrî Mehmed Paşa*, Konya 1994, s. 13, 15, 18; aynı yazar, *II. Bâyezid, Yavuz ve Kanûnî Devirlerinde Cemâlî Ailesi*, İstanbul 1995, s. 52; aynı yazar, “Zenbilli Ali Efendi”, *DİA*, XLIV, İstanbul 2013, s. 247.

¹⁹³¹ Cemile Tekin, “Mevlâna Hamza-i Karamanî'nin Osmanlı Bürokrasisine Etkisi”, *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-II (Karamanoğulları Beyliği)*, I, Karaman (23-25 Ekim 2015), (ed. Mehmet Şeker ve arkadaşları), Konya 2016, s. 414.

Lârende'ye gelip hizmet ederek buradaki ilim hayatının hareketlenmesine katkı sağlayan diğer bir ulema, Şerif Acemî'dir (ö. 1124/1523-1524). Kanuni Dönemi'nde Anadolu'ya gelmiş, Molla Tâcizade'den ders görmüştür. Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'da Davut Paşa Medresesi başta olmak üzere farklı medreselerde görev almıştır. Ardından Lârende'ye gelerek müderrislik görevini burada devam ettirmiş, birçok öğrenci yetiştirerek Lârende'nin eğitim-öğretim hayatına katkıda bulunmuştur. Belagat ve tefsir ilimlerinde ihtisas sahibi olan Şerif Acemî, son olarak görev yaptığı İznik'te vefat etmiştir¹⁹³².

Lârende'de ilmî hayatının canlanmasına katkı sağlayan kişilerden biri de Cafer Efendi'dir (ö. 988/1580-1581). Aslen Kastamonulu olup değişik yerlerde müderrislik yaptıktan sonra Lârende'de müftülük görevine tayin edilmiştir. Görevini tamamladıktan sonra memleketinde müderrisliğe devam ederken vefat etmiş ve orada yaptırdığı camiye defnedilmiştir¹⁹³³.

Lârende'deki medrese eğitiminden sonra dönemin meşhur ulemasından yararlanmak amacıyla diğer şehirlere giden birçok ilmiye mensubu bulunmakta olup İbrahim Şânî Lârendevî bunlardan biridir¹⁹³⁴. Sultan II. Selim'in hocası olan Ataullah Efendi'den dersler almış, Bostanzade Mehmet Efendi ve Sunullah Efendi huzurunda yapılan imtihanda başarılı olduktan sonra mülazım ve müderris olmuştur. Hasköy Mahmut Paşa Medresesi'nde kırk akçe ücret ile Recep 1000/Nisan-Mayıs 1592'ye kadar müderrislik yaptıktan sonra elli akçe ücret ile Tutî Latif Medresesi'nde görev almıştır. Ardından Zilhicce 1004/Temmuz-Ağustos 1596 yılında Rodos, Rebiyülahir 1006/Kasım-Aralık 1597'de Şam, Şevval 1007/Nisan-Mayıs 1599'da Trablusşam müftülüğüne atanmıştır. Rebiyülevvel 1008/Eylül-Ekim 1599'da bu görevi bıraktıktan sonra Muharrem 1009/Temmuz-Ağustos 1600'de Maraş, Zilkade 1011/Nisan-Mayıs 1603'te Erzurum, Rebiyülevvel 1015/Temmuz-Ağustos 1606'da Diyarbakır kadısı olarak görevlendirilmiştir. Safer 1016/Mayıs-Haziran 1607'de tekrar Erzurum'a tayin edilmiş, 1019/1610-1611'de buradayken vefat etmiştir¹⁹³⁵.

Yazdığı kitaplarla Karaman'ı aydınlatan âlimler de vardı. Şânî mahlası ile şiirler yazan İbrahim Şânî¹⁹³⁶ bunlardan biridir. “*Mira'atü's-Safâ*”, “*Zeriatü'l-Ebrâr fî-Na'ti'n-Nebiyi'l-Muhtâr*”, “*İfsah fî-şerhi Şevâhidü'l-Miftâh*”, “*Risâle fî's-Semavâti ve'l-Erâdine Fihinne*” “*el-*

¹⁹³² Taşköprizade, *Eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fî-'Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, (yay. Ahmet Subhi Furat), İstanbul 1985, s. 458-459. Tercumesi için bk. Taşköprülüzâde, *Osmanlı Bilginleri*, (terc. Muharrem Tan), İstanbul 2007, s. 331.

¹⁹³³ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, II, İstanbul 1311, s. 70.

¹⁹³⁴ *Künhü'l-Ahbâr*, s. 311.

¹⁹³⁵ Atâî, *aynı eser*, s. 533; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, İstanbul 1314, s. 2833.

¹⁹³⁶ Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, (haz. Aysun Sungurhan Eydurhan), Ankara 2009, s. 414.

Ucelâ” isimli Arapça olarak kaleme aldığı eserler dışında, mensubu olduğu Halveti Tarikatı’nın esaslarını anlatan “*Gülşen-i Efkar*” isimli Türkçe eseri de mevcuttur. Müellif eserinde memleketini tasvir etmeyi de ihmal etmemiş, Lârende’yi âlimlerin ve salihlerin mekânı olarak tanıttıktan sonra bahçeleri ile tabiat güzelliklerini Me’vâ Cenneti’ne benzetmiştir¹⁹³⁷. İbrahim Şânî Lârendevî’nin nahiv öğretiminde kullanılan “*Manzûme-i Avâmîl*” kitabı da bulunmakta olup söz konusu eseri Lârende’de eğitim gören çocukları okuma-yazmaya teşvik etmek amacıyla kaleme aldığını belirtmiştir¹⁹³⁸.

Lârende’deki temel eğitiminin ardından dönemin meşhur ilim erbabından dersler alıp müderrislik yapan ve Osmanlı eğitim sisteminde iz bırakan isimlerden biri de Babazade Mehmet Efendi’dir (ö. 1586). Lârende’den Konya’ya giderek Halveti Tarikatı’ndan Şeyh Ezelizade’nin asitanesinde tasavvuf eğitimi de alan Mehmet Efendi, görev yaptığı medreselerde birçok öğrenci yetiştirmiştir. Otuz akçe ücret ile Gelibolu’da Sarıca Paşa, kırk akçe ücretle Filibe’de Şehabettin Paşa Medresesi’nde görev aldıktan sonra 978/1570-1571’de Kalenderhane Medresesi müderrisliğine tayin oldu. 981/1773-1574’te Eyüp Medresesi, 983/1575-1576’de ise günlük yetmiş akçe ücretle Ayasofya Medresesi müderrisliğine atanmıştır¹⁹³⁹. Emekliliği döneminde 994/1586’da vefat edince Eyüp Sultan Camii haziresine defnedilen Babazade Mehmet Efendi’nin “*Ta’likât fî t-Tefsîr*” isimli tefsiri ile *Hidâye*’nin şerhi olan bir eseri mevcuttur¹⁹⁴⁰.

İncelenen dönemde başka yerlerde zamanın önemli ilim adamlarından icazet alarak müderrislik yapan sonra tekrar Lârende’ye gelerek buradaki medreselerde ders okutan kişiler de bulunmaktadır. Nitekim Mehmet Vücdî Efendi (ö. 1611) Lârende’de aldığı tahsilinin akabinde İstanbul’a gitmiş, burada Kınalızade Ali Efendi (ö. 1571) ile Ebussuûd Efendi’den (ö. 1574) ihtisas düzeyinde fıkıh dersleri almıştır. İstanbul’da çeşitli medreselerde görev aldıktan sonra 1598’de tekrar Lârende’ye dönüp Emir Musa Medresesi’nde müderrislik ile Lârende Kadılığı yapmıştır¹⁹⁴¹. Kaleme aldığı çeşitli eserler ile Lârende’nin eğitim ve kültür hayatına katkıda bulunan Mehmet Vücdî Efendi’nin “*Mîr’atü’z-Zamân*” ile “*et-Tibrü’l-Meslûk fî’n-Nasâyihî’l-Mülûk*” isimli tercüme eserleri ile “*Hayâl-ü Yâr*” isimli nazım ve

¹⁹³⁷ Adı Lârendedür o me’vânın/Merkezidür sipîhr-i a’lânun. Bk. Mevlûde Alparslan, *aynı tez*, s. 12-15.

¹⁹³⁸ Ali Öztürk, “XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din Ve Tasavvuf”, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2003, s. 60-62.

¹⁹³⁹ Atâî, *aynı eser*, s. 288-289.

¹⁹⁴⁰ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, III, İstanbul 1311, s. 125.

¹⁹⁴¹ Atâî, *aynı eser*, s. 559-560.

Şâhid-ü Ma'nâ" isimli manzum eseri bulunmaktadır. Ayrıca Vücudî mahlası ile yazdığı iki divanı mevcuttur¹⁹⁴².

Lârende'de XVI. yüzyılda "*ilm-i tahsîl ve funûnu tekmi'l*" amacı ile bulunup ön plana çıkan diğer bir isim İlmî Efendi olup asıl ismi Ahmet'tir¹⁹⁴³. Ermenek'te doğmuş daha sonra eğitim görmek için Lârende'ye gelmiştir. İlmî mahlası ile yazdığı kasideyi 963/1555-1556'da İstanbul'a gelerek dönemin padişahı Kanuni Sultan Süleyman'a sunmuş, padişahın takdirini kazanmış, kendisine "*bî-hisâb*" ihsan ve hediyeler sunulmuştur. Çağdaşlarının kendisini danışment kabul ettiği İlmî Efendi; Fars şiirine hâkim, özellikle de aruz ve kafiye konusunda üstat bir şair olarak kabul edilmiştir¹⁹⁴⁴.

Lârende medreselerinde eğitimini tamamlayıp dönemin meşhur ulemasından ders almak için İstanbul'a gidenlerden biri de Sinanettin Karamanî'dir (ö. 1620). İstanbul'da yine Lârendeli bir müderris olan Babazade Mehmet Efendi'den (ö. 1585) icazet aldıktan sonra İstanbul medreselerinde müderrisliğe başlamıştır. Önce Efdalzade Medresesi'nde görev almış sonra İznik payesi ile Yıldırım Han Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Buradaki görevinden sonra sırası ile Kütahya, Kayseri, Şam kadılıklarında bulunmuş, emekli olduktan sonra İstanbul'a dönmüş ve orada vefat etmiştir¹⁹⁴⁵. Sinanettin Karamanî de Babazade Mehmet Efendi'den ders aldığına bakılırsa o da hocası gibi Halveti idi.

Lârende'ye yerleşip buranın meşhur ulemasından dersler aldıktan sonra ilim hayatına başka merkezlerde devam eden bir diğer ilim adamı da Menteş Süleyman Efendi'dir (ö. 1668). Aslen Silifke sancağının İyneliler köyünden olan Süleyman Efendi, ailesi ile birlikte Lârende'ye yerleşmiştir. Şeyhî Mehmet Efendi (ö. 1145/1732-1733) eserinde; Lârende'nin bu dönemde "*kesret-i meşâyih ve 'ulemâ ve füzalâ*" ile meşhur olduğunu ve Süleyman Efendi'nin bu zevattan eğitim alıp istifade ettiğini yazmıştır. Nitekim belde müftüsü Nasuh Efendi ile Beyanî Efendi bunlar arasındadır. Lârende'deki eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'a "*rihlet*" etmiş, burada tasavvuf ile ilgilenmiştir. 1058/1648-1649'da Belgrat Mehmet Paşa Medresesi'ne atanmış, burada müftülük de yapmıştır. 1063/1652-1653'te Haydar Paşa, 1065/1654-1655'te Sekban Ali, 1066/1655-1656'da Ahmet Efendi, 1068/1657-1658'de ise Sahn medresesine atanmış, aynı yıl kendisine Haremeyn müfettişliği görevi de verilmiştir. Ayrıca 1069/1658-1659'da Mahmut Paşa, 1072/1661-1662 tarihinde Süleymaniye medreselerinde müderrislik yapmıştır¹⁹⁴⁶.

¹⁹⁴² Beyânî, *Tezkiret 'ş-Şu'arâ*, (haz. İbrahim Kutluk), Ankara 2008, s. 227; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, IV, s. 603; Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, VI, İstanbul 1314, s. 4680.

¹⁹⁴³ *Künhü'l-Ahbâr*, s. 318.

¹⁹⁴⁴ Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, (haz. Süleyman Solmaz), Denizli 2009, s. 232-233.

¹⁹⁴⁵ Atâî, *aynı eser*, s. 645, 671, 689.

¹⁹⁴⁶ Şeyhî Mehmet Efendi, *aynı eser*, s. 341-342.

Lârende’de aldığı eğitimden sonra tıp alanında ihtisas yapan ve döneminde önemli sayılan eserler ortaya koyan bilim adamları da bulunmaktadır. XVII. yüzyılda yaşayan Derviş Sipahi Lârendevî buna örnek olarak gösterilebilir. Lârendevî, Karaman şehrinden sonra Mısır’da uzun süre kalarak hekimlik eğitimi almıştır. Mevleviliğe intisap etmiş, Siyâhî mahlası ile şiirler yazmıştır. Derviş Sipahi Lârendevî’nin ilaçların etkisi ve kullanılışını inceleyen “*Farmakoloji*” alanında bilinen iki eseri bulunmaktadır¹⁹⁴⁷. Bunlardan biri “*Lügât-ı Müşkilât-ı Eczâ*” isimli kitabı olup bu eserde; şifalı bitki ve köklerinin, şifalı taş ve killerin, çeşitli hayvan adlarının, farklı terkip, macun ve tıbbi terimin Türkçe, Arapça, Farsça, Grekçe, Berberice, İbranice ve Ermenice karşılıkları ayrıntılı olarak verilmiştir¹⁹⁴⁸. Diğeri ise “*Mecmû’a-i Tıp*” adlı kitap olup söz konusu eserde memleketi Lârende’den de şöyle bahsetmiştir: “*Okundukça kitâbım Mecma’-ı Tıp, Siyahi’ye du’alar ede tâlib/Sorarlar ise mevlûdumdan el’ân, sılâm Lârende’dür, şehrim Karaman*”¹⁹⁴⁹.

Lârende’deki ilk eğitiminden sonra dönemin meşhur ulemasından yararlanmak için diğer şehirlere giden ilmiye mensuplarının seyahatleri XVII. yüzyılın ikinci yarısında da devam etmiştir. Bunlardan Emrullah Efendi (ö. 1702), ilk eğitimini Lârende’de aldıktan sonra İstanbul’a gitmiş, burada Fâzıl Süleyman Efendi’den ders alarak mülazım olmuştur. Daha sonra sırası ile Ramazan 1085/Kasım-Aralık 1674’te Behrâmiye, Ramazan 1087/Kasım-Aralık 1676’da İbrahim Paşa-i Atik, Muharrem 1091/Şubat-Mart 1680’de Ferhat Paşa, 1092/1681’de Emre Hoca, 1095/1683-1684’te Münkarizade Yahya Efendi medreselerinde müderrislik yaparak çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Akabinde 1098/1686-1687’de Sahnıseman medreselerinden birinde görev yaptıktan sonra 1099/1687-1688’de Rüstem Paşa, 1100/1688-1689’da Zal Paşa, 1101/1689-1690’da Mahmut Paşa, 1102/1690-1691’de Sultan Selim ve 1105/1693-1694’te Süleymaniye medreselerinde müderrisliğini sürdürmüştür¹⁹⁵⁰. Emrullah Efendi, kendini yetiştirmiş bir ilim adamı ve Emrî mahlası ile şiirler yazan hünerli bir şairdir¹⁹⁵¹. Türkçe şiirlerinin yanında Farsça manzumeleri ile inşa alanında “*Kenzü’l-İnşâ*” adlı bir eseri bulunmaktadır¹⁹⁵².

Lârende’den sonra eğitimini diğer merkezlerde devam ettiren ulamadan biri de Mehmet Remzi Efendi’dir (ö. 1730). Bursa’da aldığı icazetten sonra “*sınıf-ı müderrisîn*”e

¹⁹⁴⁷ Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III, İstanbul 1333/1917, s. 204-205.

¹⁹⁴⁸ Sibel Murat, “Lügât-ı Müşkilât-ı Eczâ Derviş Siyâhî Lârendevî (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler)” I, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı), Sakarya 2009, s. 10-11.

¹⁹⁴⁹ Mücahit Akkuş, “Siyâh-i Karamanî Lârendevî’nin Mecmâ’-i Tıp Adlı Eseri, (Gramer-Metin-Sözlük)”, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2008, s. 5-6.

¹⁹⁵⁰ Şeyhî Mehmet Efendi, *Vekayîü’l-Fudalâ*, II-III, (haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, s. 187-188.

¹⁹⁵¹ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, I, İstanbul 1311, s. 401.

¹⁹⁵² Mustafa Safâî Efendi, *Tezkire-i Safâî-Nuhbetü’l-Âsâr Min Fevâidi’l-Eş’âr*, (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005, s. 73-74.

dâhil olarak Bursa'daki çeşitli medreselerde görev almış, Remzî mahlası ile şiirler de yazmıştır¹⁹⁵³.

Lârende'nin XVIII. yüzyılda ilim ve fikir hayatını canlandıran âlimler arasında İlmî Ahmet Efendi de bulunmaktadır. Aslen Trabzonlu olan Ahmet Efendi, İstanbul'da müderrislik yaptıktan sonra Haremeyn müfettişliği ve Mısır kadılığı yapmıştır. Ardından Muharrem 1136/Ekim 1723'te Medine, 1148/1735-1736'da İstanbul Kadısı olduktan sonra 1149/1736-1737'de görevden alınmıştır. 1150/1737-1738'de Anadolu payesi ile ikinci defa İstanbul kadılığı verilmiştir. 1151/1738-1739'da tekrar görevden alınca Lârende'ye yerleşmiş, burada ilmi ve fazileti ile ön plana çıkmıştır. Vefatına kadar Lârende'de yaşamış ve buraya defnedilmiştir¹⁹⁵⁴.

Lârende'nin XVIII. yüzyılda İstanbul, Bursa gibi büyük kültür merkezleriyle irtibatının yanında özellikle hadis alanında ön plana çıkan Hadim'deki "*Hadimî Medresesi*" ile de sıkı bir ilişkisi olduğu arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Bu ilginin sebebini Hadim'deki eğitim kadrosunda aramak gerekmektedir. İncelenen dönemde adı geçen medresenin müderrisleri, dönemin ulema ve tasavvuf çevrelerince "*üstâd-ı küll, mürşîd-i ekme*" olarak bilinen Hadimî'nin babası Kara Hacı Mustafa Efendi (ö. 1147/1734)¹⁹⁵⁵ ile tefsir, fıkıh, akait, mantık gibi ilimler üzerine 23 eser kaleme alan oğlu Ebu Sait Mehmet Hadimî'dir (ö. 1762)¹⁹⁵⁶. Bu âlimler sayesinde küçük bir köy, XVIII. yüzyılın ilk yarısında önemli bir eğitim merkezi hâline gelmiştir. Bazı Lârende uleması, yakınlarında ortaya çıkan bu eğitim yapılanmasından yararlanmayı bilmiş, Hadim'de medrese eğitimi görmüştür. Bunlardan bazıları da imam olarak görev yapmakta idi. Nitekim Çukurçeşme Mescidi'nde imamlık yapan Seyit Mehmet, XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde '*tahsil-i ilm*' için Hadimî Medresesi'nde okumayı tercih etmiştir¹⁹⁵⁷. Yine Recep 1222/Eylül-Ekim 1807'de Cedit Mahallesi'ndeki Hacı Ali Camii'nde imam olarak görevli olan Hafız Mehmet Halife, Hadimî Medresesi'nden icazetli idi¹⁹⁵⁸.

¹⁹⁵³ Fatîh Davut, *Hâtimetü'l-Eş'âr*, (haz. Ömer Çifçi), Ankara 2009, s. 195.

¹⁹⁵⁴ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, III, İstanbul 1311, s. 491.

¹⁹⁵⁵ Yaşar Sarıkaya, *Ebu Said el-Hâdimî-Merkez ile Taşra Arasında Bir Osmanlı Âlimi*, İstanbul 2008, s. 28;

Yusuf Küçükdağ, "Hadimî Medresesi'ne Dair Bir Vakfiye", *VD*, S. 17 (1998), s. 84-85.

¹⁹⁵⁶ Mehmed Tahir, "Mevlâna Müftî Ebu Said El-Hadimî", *Osmanlı Müellifleri*, I, İstanbul 1333, s. 296; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/II, Ankara 1988, s. 614; Mustafa Yayla, "Hâdimî Ebû Said", *DİA*, XV, İstanbul 1997, s. 25-26.

¹⁹⁵⁷ Seyit Mehmet'in şehirden ayrılmasını fırsat bilen Seyit Ali oğlu Seyit Ahmet, kendi adına sahte bir berat çıkarınca usulsüzlüğün anlaşılması uzun sürmemiş, Seyit Mehmet 15 Rebiyülevvel 1228/9 Mart 1716 tarihinde beratla eski görevine iade edilmiştir (*VAD*, no. 569, s. 11). Öyle ise Seyit Mehmet, Hadim'e bu tarihten birkaç yıl öne 1714-1715 tarihlerinde Ebu Sait Mehmet Hadimî'nin babası Mustafa Efendi'nin müderris olduğu dönemde gitmiştir.

¹⁹⁵⁸ *KARŞS*, no. 293, s. 423; *VAD*, no. 561, s. 21.

Lârende’de ilim çevrelerinin de Hadim’e ilgisi vardı. Nitekim Lârende şehir merkezindeki Kara Fakih Mehmet Efendi Medresesi müderrislerinden olup vefat eden Hüseyin Efendi’nin oğlu Mahmut Efendi, Lârende’de babasının medresesinde müderrislik yapabilmek için 16 Cemaziyelahir 1206/Ocak-Şubat 1792 tarihinde “‘ulûm-ı şetta” yani farklı ilimleri öğrenmek amacıyla Hadimî Medresesi’ne giderken diğer kardeşi eğitim görmek için İstanbul medreselerini tercih etmiştir¹⁹⁵⁹.

Hadimi Medresesi’nde yetişen bazı ulemanın Lârende’de üst düzey kamu görevlerinde bulunduğu da görülmektedir. Yukarıda da zikredilen Müderris Ebu Sait Mehmet Hadimî’nin torunu olan Hacı Hasip Efendi bunlardan biri olup 1241/1825’te Lârende Müftülüğü yapmıştır. Hacı Hasip Efendi’nin oğlu Hüseyin Nesip Bey (ö. 1878)¹⁹⁶⁰ ise Yozgat ve Lârende mutasarrıflığı görevlerinde bulunmuştur¹⁹⁶¹.

İncelenen dönemde Lârende’nin diğer meşhur ilim merkezleri ile irtibatının devam ettiği belgelerden anlaşılmaktadır. Nitekim Lârende şehir merkezindeki Say Mahallesi Mes-cidi’nde imam olarak görev yapan Seyit Ahmet oğlu Seyit Mehmet; 1224/1809-1810’da yerine vekil bırakarak medrese tahsili için Bursa’ya gitmiştir. Bunu fırsat bilip kendi üzerine berat çıkartanlar olunca Bursa Medresesi müderrislerinden “*mevsûku’l-kelîm ve mazbûtu’l-hükûm*” kimselerin şahitlikleri neticesinde Seyit Mehmet’in “*li-ecli’l-mesâlih üzere mahrûse-i Bursa’da*” olduğu anlaşılarak görevinde devam etmesi sağlanmıştır¹⁹⁶².

3.2. Medreselerde Denetim Mekanizması

Osmanlı Devleti’nde medreseleri denetlemede şeyhülislam ile Rumeli kazaskerinin yetkili olduğu bilinmektedir. Müderrislerin tayinleri 982/1574’e kadar tamamen sadrazamın uhdesinde iken bu tarihten sonra kırk akçeden yukarı Hâriç ve Dâhil müderrisliklerinin tayin ve terfileri şeyhülislama, kırk akçeden düşük müderrisliklerin tevcihatı ise kazaskere bırakılmıştır. XVII. yüzyıldan itibaren ise bütün ilmiye tayinleri giderek şeyhülislamlığın kontrolüne geçmiştir. Sadrazam, kendisine sunulan “*inha*”yı, bir “*telhis*” ile padişahın onayına arz edip hattihümayun alıyordu. Buyrulduğunu yazdıktan sonra gereğinin yapılması için meşihata gönderiyor, böylece atama prosedürü tamamlanıyordu¹⁹⁶³. Alt düzeyde ise kaza kadıları kendi bölgesindeki medreseleri “*nâzır*” sıfatı ile denetlemeye yetkili idi. Karaman’da da medrese vakıfları ile ilgili sorunlara kadılar bakardı. Emir Musa Medresesi

¹⁹⁵⁹ VAD, no. 558, s. 171.

¹⁹⁶⁰ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 258, 288.

¹⁹⁶¹ Fatîm Davut, *Hâtimetü’l-Eş’âr*, (haz. Ömer Çifçi), Ankara 2009, s. 404.

¹⁹⁶² VAD, no. 559, s. 3.

¹⁹⁶³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara 1988, s. 179 vd; Caner Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya 1998, s. 27; Mehmet İpşirli, “İlmiye”, *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 143.

Mütevellisi Seyit Yahya, medrese vakfına ait gelirlere Yatağan Zaviyesi mütevellilerini haksız müdahalede bulundukları gerekçesiyle Divanühümayun’a şikâyet etmiş; bu problemin halli için Lârende Kadısı görevlendirilmiştir¹⁹⁶⁴.

Medrese bünyesindeyse akademik ve idari çalışmaları müderris denetlemekte; müteveli kendi sorumluluk alanı içindeki vakıf görevlilerini kontrol etmekteydi¹⁹⁶⁵. Mütevelliler yerel idarecilerle herhangi bir problem yaşadıkları zaman bunu rahatlıkla merkeze iletmış, sorunlarına çözüm aramışlardır¹⁹⁶⁶.

Ayrıca medresenin vakıf gelir ve giderleri devlet tarafından kontrol edilirdi. Bu denetim başta defterdar olmak üzere mali bürokrasi tarafından yapılırdı. Bunların dışında sosyal baskı mahiyetindeki halk denetiminden de söz etmek mümkündür. Nitekim ahaliden gelen tepki, teklif ve şikâyetler dikkate alınmış, yapılan soruşturmalardan sonra meselenin halli yönüne gidilmiştir. Karaman’da müderrislik yapan Hacı Mehmet’in bir iftira sonrası görevden alınıp yer değişikliği yapılması üzerine ahali duruma itiraz etmiş; yetkili makam konumundaki Lârende Kadısı’na kırk seneden beri kendisinden memnun ve razı olduğunu bildirip müderris Hacı Mehmet’in görevinde kalmasını sağlamıştır¹⁹⁶⁷.

Müderrislik genellikle babadan oğula geçerdi. Onun için müderris tayininde öncelikle vefat eden müderrisin yerini alacak sulbünden gelen oğlunun bulunup bulunmadığına bakılırdı. Eğer ölen müderrisin kendi oğulları varsa kadı başkanlığında bir komisyon oluşturulur, müderrisin oğulları imtihana alınır, başka müracaatçıya yer verilmezdi. Çünkü hak, ölen müderrisin oğullarındı. Nihayetinde müderrisliğe ehil görülen kardeş için “şer’î” mahkeme ilâmı alınıp, berat verilmesi için merkeze arz edilirdi¹⁹⁶⁸. Eğer müderrisin oğlu yoksa öncelik ehil akrabalarının olurdu. Lârende şehir merkezinde, Fenari Mahallesi’nde Külâhçızade Hacı Abdullah ve Hacı Ahmet’in inşa ettirdiği medresenin müderrisi Şeyh Mehmet “bilâ-veled” vefat edince yerine ağabeyisinin oğlu “elyak” görülerek 20 Cemaziyelahir 1240/09 Şubat 1825’te beratla atanmıştır¹⁹⁶⁹.

Diğer vakıf görevlilerinde olduğu gibi müderrisliğin de nesiller boyu aynı sülalelerin elinde olması dışarıdan bu mesleğe girmek isteyenler için bir engel teşkil etmiş; bu durum, medreselerden mezun fakat işsiz olanların sayısını artırdığı gibi bunların “mülâzemet”¹⁹⁷⁰

¹⁹⁶⁴ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 18, s. 154.

¹⁹⁶⁵ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 8, s. 192.

¹⁹⁶⁶ Melek Hatun Vakfı’nın mütevellisi Ali oğlu Seyit Hacı Mustafa; Lârende Mutasarrıfı ile karşılaştığı sorunların çözümü için çaba sarf etmiştir. BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 27, s. 82.

¹⁹⁶⁷ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 7, s. 14; VAD, no. 569, s. 9.

¹⁹⁶⁸ BOA, C. MF, Dosya no. 95, Gömlek no. 4737; Dosya no. 73, Gömlek no. 3645.

¹⁹⁶⁹ KARŞS, no. 297, s. 227.

¹⁹⁷⁰ Uzunçarşılı, *aynı eser*, s. 45; Hasan Akgündüz, *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi Amaç- İşleyiş Yapı*, İstanbul 1997, s. 460.

denilen atama sistemini de tıkamıştır¹⁹⁷¹. Dönemin şartları içinde değerlendirildiğinde müderris olacak çocuğun küçük yaşlardan itibaren bir eğitim sistemi içinde büyümesi, kitaplara ulaşmanın zor olduğu yıllarda ailesinin imkânlarından yararlanarak kendisini geliştirmesi gibi olumlu yanları olsa da bu durum beklenen neticeleri vermemiştir. Zira tanınan imtiyazlar¹⁹⁷² çalışmadan ve hak etmeden belli bir konuma gelmenin önünü açmış¹⁹⁷³, liyakatsiz kişilerin atanması¹⁹⁷⁴ ilmi gelişmeyi geriletmiştir. Nitekim XVI. yüzyıl sonlarını bizzat idrak eden Selânikî Mustafa Efendi; eserinde “*Şikâyet-i ahvâl-i râzgâr*” başlığı altında bu konuya temas etmektedir. Selânikî; devrin padişahı III. Murat dâhil olmak üzere sadrazamları, askerî ve sivil bürokrasiyi, ticaret ve sanat erbabını misaller vererek tenkit etmiştir. Bu arada ulema çevreleri de müellifin gözünden kaçmamış, din ve hukuku temsil eden bu zevatin “*tagayyür ve tebeddül*”e uğradığını, bu yüzden doğruya teşvik ve kötülüklerden alıkoyma görevini yapmadığını, kendi menfaatlerini öncelediklerini yazmış; halkın da doğal olarak ulemaya göre şekilleneceğini ve bu gelişmelerin memleket için bir “*alâmet-i kıyâmet*” olacağını belirtmiştir¹⁹⁷⁵.

İncelenen dönemde Osmanlı Devleti’nde ulema evladının ayrıcalıkları devam etse de “*beşik ulemâsı*”¹⁹⁷⁶ olarak adlandırılan küçük yaşta mansıplar verilmesi hadisesine Lârende’de rastlanmamıştır. Müderris vefat ettiğinde erkek çocuğu henüz yerine geçecek yaş ve ehliyetle değilse asıl hak sahibi kabul edilen oğul yetişinceye kadar yerine ehliyetli bir müderris “*nâib*” olarak tayin edilirdi¹⁹⁷⁷. Lârende’de Kırçalı Mustafa Efendi Medresesi Müderrisi Seyit Nuh Efendi’nin görevini sekiz yaşındaki oğlu Seyit Mustafa’ya berat çıkarttırarak devretmek istemesi üzerine Divanîhümayun’a şikâyetler olmuş, bunun üzerine Anadolu Kazaskeri Mustafa Edip Efendi, konunun aydınlatılması için görevlendirilmiştir. Rebiyülevvel 1230/Şubat-Mart 1815 tarihli bir emrişerifte; meselenin belde ulemasının huzurunda mahkeme edilmesi, tarafgirane davranılmaması ve adaletin tam olarak tecelli

¹⁹⁷¹ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celalî İsyanları*, Ankara 1975, s. 154.

¹⁹⁷² Mevalizade kanununun çıkartılıp ulema sınıfının imtiyazları yasal hale getirildikten sonra ayrıcalıklar yaygınlaşmış; “*ulema ailelelerin*” birbiri ile yaptığı evlilikler bunların gücünü daha da artırmış, bu ailelerin bazıları medreselerin kaldırılmasına kadar aktif görevde bulunmuştur. Söz konusu ailelerin belli başlıları şunlardır: Fena-rizadeler, Ebusuûdzadeler, Çivizadeler, Kınalızadeler, Müeyyedzadeler, Taşköprülüzadeler, Hoca Sadeddinzadeler, Bostanzadeler, Zekeriyazadeler, Dürriyazadeler, Paşmakçıadeler, Arabzadeler, Feyzullahzadeler, İvazpaşazadeler, Ebuishakzadeler. Bk. İpşirli, *aynı madde*, s. 142.

¹⁹⁷³ İlmiye ve diğer kamu düzeninde gerilemenin sebeplerini Koçi Bey’den önce *Kitâb-i Müstetâb* müellifi tespit etmiştir. Bk. *Kitâb-i Müstetâb, Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler*, I, (haz. Yaşar Yücel), Ankara 1983, s. 23. Ömer Akdağ, *Ana Hatlarıyla Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk İnkılabı*, Konya 2007, s. 59.

¹⁹⁷⁴ Naimâ, *Târih*, IV, s. 244.

¹⁹⁷⁵ *Târih-i Selânikî*, İstanbul 1281, s. 111.

¹⁹⁷⁶ Küçük yaşta verilen ayrıcalıklı mansıplar ilmiye sınıfını olumsuz etkilediği gibi devletin diğer kurumlarının da hızla bozulmasına sebep olmuştur. III. Mehmet, “*dünyada doğru sözlü kimse bulamadım*” diyerek Şeyhülislam Bostanzade ve ulemadan Mevlâna Sadettin’in küçük yaşta yakınlarına yaptıkları iltimaslardan rahatsız olmuştur. Bk. Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü’l-Ahbâr*, I, (haz. Faris Çerçi), Kayseri 2000, s. 133-134.

¹⁹⁷⁷ VAD, no. 569, s. 11.

ettirilmesi istenmiştir¹⁹⁷⁸. Sonuçta Seyit Nuh Efendi'nin talebi kabul edilmemiş, 09 Safer 1231/10 Ocak 1816 tarihli bir fermanla Seyit Ahmet adlı ehil biri müderris olarak görevlendirilmiştir¹⁹⁷⁹. Böyle durumlarda müderris adaylarının kendilerine uygun bir medreseden eğitim ve icazet aldıktan sonra merkezin izni ile göreve başlama hakları vardı. Nitekim ulemadan Hüseyin Efendi'nin genç yaştaki oğlu Mahmut Efendi 16 Cemaziyelahir 1206/Ocak-Şubat 1792 tarihinde “*aklî ve naklî*” ilimlerle meşgul olmak için farklı bir medreseye tahsile gitmiş; eğitimini tamamladıktan sonra Lârende’de ölen babasının yerine müderris olarak göreve başlamıştır¹⁹⁸⁰. Yukarıda verilen örnekler çerçevesinde Lârende/Karaman şehrinde daha önce zikredilen beşik uleması uygulamasının hiçbir zaman hayata geçirilmediği söylenebilir.

3.3. Medrese Öğrencileri

Osmanlı Dönemi medreselerine giriş konusunda kesin bir yaş sınırlaması bulunmamaktadır. Sıbyan mektebini bitiren öğrencinin kayıt-kabulü; genelde medresenin bir nevi yönetmenliği durumundaki vakfiyelerine göre olurdu. Genellikle 14 yaşından küçük, 30 yaşından büyük olanlar medreseye alınmasa da zaman zaman bu sınırın dışına çıkıldığı bilinmektedir¹⁹⁸¹. Medreseye talebe almada vakfiyelerin dışında müderrislerin tavrı da önemli olup bir müderrisin “*kefil*” olmadığı ve muvafakat vermediği öğrenci medreseye kayıt olamazdı¹⁹⁸².

Talebe bir üst seviyede öğrenime devam edebilmek için önceki dersi geçmek mecburiyetindeydi. Dersiamların cami dersleri; yaş, seviye, meslek vb. bir sınırlamaya tabi tutmadan herkese açıktı. Bu durum, medrese-halk arasındaki bütünleşmeyi de sağlıyordu.

Medrese öğrencilerinin herkes gibi can ve mal güvenliği teminat altında idi. Onlar da karşılaştıkları birtakım problemleri padişaha kadar ulaştırma ve hakkını arama imkânına sahipti. Nitekim Karaman’da medrese öğrencisi olan Molla Mehmet, Karaman Çarşısı’nda bir kasap dükkânında alış veriş yaparken Hisar Mahallesi sakinlerinden Bazarbozanoğlu Hacı Osman ve Emir Ahmet oğlu isimli kimselerin “...*şetm-i galîza ve darbına...*” maruz kalmış, “...*emvâl ve eşyâsının gasb ile bi-gayr-i hakk şekâvete dúcâr...*” olmuştur. Bunun üzerine Molla Mehmet; bizzat padişaha arzuhal yazarak bu meselenin merkezden atanan bir

¹⁹⁷⁸ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 28, s. 82.

¹⁹⁷⁹ VAD, no. 569, s. 11.

¹⁹⁸⁰ VAD, no. 558, s. 171.

¹⁹⁸¹ Hasan Akgündüz, “Teşkilât ve İdare Bakımından Osmanlı Medrese Sistemi (Klasik Dönem)”, (SÜSBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1989, s. 160.

¹⁹⁸² Çadircı, *aynı eser*, s. 97.

görevli nezaretinde soruşturulmasını, gasp edilen eşyasının tahsil edilmesini ve hakkının alınıp adaletin tecelli ettirilmesini rica etmiş, bunun üzerine gerekli işlemler yapılmıştır¹⁹⁸³.

Medrese müderrisleri arasında olduğu gibi, öğrencileri arasında da hiyerarşik bir düzen bulunmakta idi. Öğrencilerin seviyeleri sınıflarla değil okudukları derslerle belirleniyordu. Üstten itibaren medrese öğrencileri genelde üç kademede gruplandırılmıştır. Bunlar; danışmentler, suhteler ve mollalardır¹⁹⁸⁴. Karaman medreselerinde bunlara bu çalışmanın değişik yerlerinde değinildiği üzere daha çok “molla” denilmiştir.

3.4. Medresede Dersler ve Öğretim Tarzı

Medreselerde dersler haftanın belli günleri hariç düzenli olarak yapılırdı. Genel teamül salı ve cuma günleri dışında ders yapılması idi¹⁹⁸⁵. Lârende medreselerine ait vakfiyelerde ders ve tatil günü açık bir şekilde belirtilmediğine göre ders yapılan günler ile tatil günlerinin esnek olduğu söylenebilir. Nitekim Lârende Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti'ne ait vakfiyesinde de belli bir tatil gününden bahsedilmemiş, ilgili müderrisin “her gün” belli bir miktar Kur'an tilavetinin akabinde “mu'tâd” olarak ders “takrîri” yapması öngörülmüştür.

Dersler, namaz vakitlerine endeksli olarak genellikle sabah ve ikindi namazlarından sonra yapılırdı. Bu derslerde yalnız zaman değil mekân farkı da bulunurdu. Genelde sabah dersleri medresenin müderrisi tarafından medresede, ikindi dersleri ise bir dersiam tarafından camide verilirdi. Sabahları; Arap diline yönelik sarf, nahiv ile mantık gibi dersler okunurdu¹⁹⁸⁶. Talebe, hangi dersi alma sırası gelmişse o dersi veren müderrise giderdi¹⁹⁸⁷.

Medreselerde hedeflenen gayelere göre ders okutulup genellikle iki ana grupta ders işlenirdi. Birinci grup, makâsıt ilimleri; ikinci grup ise alât ve vesâil ilimleriydi. Makâsıt ilimleri, Kur'an, hadis kelâm, fıkıh, fıkıh usulü; alât veya vesâil ilimleri ise dil ile ilgili olup sarf, nahiv, meânî, beyan, bedî gibi derslerden oluşmaktaydı¹⁹⁸⁸. Duraklama Dönemi'nde önemi azalsa da bazı medreselerde “aklî” ilimler denen mantık, belagat, lügat, hendese, hesap, heyet, felsefe dersleri okutulmaya devam edilmiştir¹⁹⁸⁹. Lârende şehir merkezindeki bazı medreselerde naklî ilimlerin yanında akli ilimler de veriliyordu. Nitekim Arslancızade Medresesi'ne 29 Zilhicce 1182/06 Mayıs 1769 tarihinde müderris olarak atanan Seyit

¹⁹⁸³ KARŞS, no. 289, s. 70.

¹⁹⁸⁴ Koçi Bey, *Koçi Bey Risâlesi*, (haz. Zuhuri Danışman), İstanbul 1972, s. 21-22; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara 1988, s. 21; İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Dönüşümü*, Ankara 1993, s. 17; M. Zeki Pakalın, “Molla”, *Tarih Terimleri*, II, s. 549.

¹⁹⁸⁵ Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984, s. 22-23.

¹⁹⁸⁶ İpşirli, *aynı madde*, s. 185-186.

¹⁹⁸⁷ Baltacı, *aynı eser*, s. 43.

¹⁹⁸⁸ Mefâil Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVII/1 (2008), s. 35.

¹⁹⁸⁹ Uzunçarşılı, *aynı eser*, s. 20, 39.

Hüseyin Efendi¹⁹⁹⁰ ile Emir Musa Medresesi müderrisliğine 09 Safer 1113/16 Temmuz 1701'de tayin edilen Seyit Ahmet Efendi¹⁹⁹¹, naklî ilimlerin yanında akli ilimleri de okutmak üzere atanmışlardır. Yine Abdülkadir Ağa Medresesi'nin 03 Cemaziyelahir 1202/11 Mart 1788 tarihli vakfiyesinde müderrislik yapacaklarda “*mantık*” ilmine hâkim olmalarının da istenmesi¹⁹⁹² buna işaret etmektedir.

Karaman'da eğitim-öğretim yapan Hacı İshak Medresesi öğrencilerinden olan Mehmet Efendi oğlu Seyit İbrahim'in terekesinden çıkan kitaplar Hacı İshak Medresesi'nin eğitim programı hakkında bir kısım bilgiler sunmaktadır. 08 Şevval 1166/8 Ağustos 1753 tarihli belgeye göre talebenin terekesinden çıkan kitaplar şunlardır: *Mushaf, Tezhip, Sarf, Telvih, Kitab-ı İnşa, İfsah, İmtihan, Tasavvilat, Tarikat-ı Muhammediye, Defter-i Mecmua, Birgili Şerhi, Seyyid-i Şerif*¹⁹⁹³.

Yine Lârende'nin diğer bir medresesi olan Hacı Ahmet Medresesi'nin öğrencilerinden iken 1177/1763 yılında vefat eden Molla Ali'nin terekesinden çıkan kitaplardan ise bu medresede Kur'an'ın yanında; *Selbi, Kitab-ı Câmi, Birgili Şerhi, Kelam-ı Kadîm, Megazi* adlı kitapların da okutulduğu anlaşılmaktadır¹⁹⁹⁴.

Lârende'ye yakın olduğu için benzerlik olacağı düşüncesiyle ders kitapları konusunda Konya'dan da örnek vermekte yarar bulunmaktadır. Konya'da Çumralı Hacı Ali Efendi'nin medresesinde bir hücrede kalırken vefat eden Mehmet Efendi'nin geriye bıraktığı kitapları 266 kuruş 20 para tutmuş ve 1893'te kitapçı Rüşdi Efendi'ye satılmıştır. Kitaplar şunlardır: *Kelâm-ı Kadîm, Ahter-i Kebîr, Dürer* (2 cilt), *Kâfiye-i Mu'ribî, Kudurî, Nacî, Câmi, Devir, Mültekâ, Hayalî, Ma'ânî, Fenârî, İzhar, Avâmil, Hutbe Mecmuası, Seb'ıyyât, Muharrem, Ta'rifât-ı Aziziye, Mukayyed Nahiv Cümlesi, Mukayyed Sarf Cümlesi, Sual-Cevâb, Telhîs-i Esas, Siyalkuti el-Hayâlî, Ma'ânî, Tâlim-i Farisi, Sirâciyye Şerhi, Zerîatü'l-İmtihân, Fenârî, Tasavvurât, Mizânü'l-İntizam, Tasavvurât-ı Siyalkutî, Mu'ribî, Tarîfât-ı Seyyidî, Molla Câmi, Akâid-i Nuniye Ceridesi, Avâmil Tuhfesi, Metn-i Sirâciyye, Hutbe Mecmuası, Mukayyed Tasavvurât, Mızraklı ve Düsûki*. Görüldüğü üzere medreseli öğrencinin kitapları, ekseriyet itibariyle ders kitapları, onların şerhleri ve sözlüklerdir. Bu arada sınava hazırlayıcı mahiyette sorulu-cevaplı yardımcı kitaplar da mevcuttur¹⁹⁹⁵.

¹⁹⁹⁰ BOA, C. MF, Dosya no. 97, Gömlek no. 4847.

¹⁹⁹¹ BOA, İE. EV, Dosya no. 45, Gömlek no. 5136.

¹⁹⁹² VAD, no. 578, s. 215.

¹⁹⁹³ KARŞS, no. 286, s. 10.

¹⁹⁹⁴ KARŞS, no. 288, s. 110.

¹⁹⁹⁵ KŞS, no. 144, s. 46.

3.5. Öğretim Süresi

Yılın dokuz ayında öğretime devam edilen medreseler, üç aylarda yani Recep-Şaban-Ramazan'da tatil edilirdi. Bu aylar, Hicri takvim sebebi ile yıllar içinde değiştiğinden tatil dönemi de buna uygun olarak sürekli farklı günlere denk gelirdi. Bu üç aylık tatil dönemi farklı bir hareketliliği de beraberinde getirirdi. Müderrisler ve yetişmiş talebeler “*cerre çıkararak*” köy ve kentlere dağılırlardı. Başlangıçta nitelikli kimselerin kasaba ve köylere gitmesi olumlu sonuçlar vermiştir. Dinî ve kültürel değerler halkın ayağına kadar götürülmüş, böylece en küçük yerleşim birimlerine ulaşma imkânı sağlanmıştır. Halkın da cerre çıkan kişilere maddi yardımda bulunması ile iki zümre arasında olumlu bir diyalog kurulmuştur. Eğitim düzeyinin düştüğü yıllarda her alanda olduğu gibi bu konuda da suistimaller yaşanmıştır¹⁹⁹⁶.

Klasik medreselerde sınıf esası yoktu. Belirli seviyelerde belirli dersler okutulurdu. Öğrenim süresi de öğrencinin başarısına ve müderrisin takdirine göre değişirdi. Başarıyı müderris değerlendirirdi. Mesela ilköğretim seviyesinde olan Haşiyetecrid, Miftah ve Telvih medreselerinde süre altı ay ile iki yıl arasında değişirdi. Dâhil ve Hariç medreselerinde de eğitim-öğretim için benzer süreler geçerli olup toplam medrese eğitimi en az on iki yıl kadar sürerdi¹⁹⁹⁷.

3.6. Medrese Talebesinin Yemeği ve Bursu

Lârende'deki Osmanlı medreselerinde zengin-fakir ayırımı yapılmaksızın her öğrenci vakıfların imkânları ile yemek ihtiyacını karşılar, daha çok imaret adı verilen hayır kurumlarında kuşluk ve akşam yemeğini yerlerdi¹⁹⁹⁸. Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti'nde misafirler, yoksullar ve yolcular dışında medrese öğrencileri de imkânlar ölçüsünde yemek yiyordu.

Karaman'daki bir medresede ikamet eden Molla İbrahim ve Molla Ali, imaretten aldıkları bir çift ekmeğin kendilerine yetmediğini bir arzuhâlle merkeze bildirince Sultan I. Mahmut (1730-1754), ilgililere bir çift daha ekmek verilmesi için imaretin mütevellisine bir ferman göndermiştir¹⁹⁹⁹.

Bununla birlikte incelenen dönemde tüm medrese talebesinin Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti'nden faydalanma şansı bulunmuyordu. O zaman, bu durumda olanlar medresede kendi yemeğini kendi pişirmek mecburiyetinde idi. Talebenin çok amaçlı olarak kullandığı odası, aynı zamanda mutfak hizmetini de vermekte idi. Karaman'daki Hacı İshak Medresesi

¹⁹⁹⁶ Mehmet İpşirli, “Cer”, *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 388-389.

¹⁹⁹⁷ Baltacı, *aynı eser*, s. 38-39-40.

¹⁹⁹⁸ Arabacı, *aynı eser*, s. 74.

¹⁹⁹⁹ *KARŞS*, no. 332, s. 32.

öğrencilerinden Seyit İbrahim'in 08 Şevval 1166/08 Ağustos 1753 tarihli terekesinden çıkan eşyalar arasındaki bir kapaklı tencere, bir tava ve iki kahve ibriği²⁰⁰⁰ bu tezi doğrulamaktadır.

Lârende'de medrese vakıflarının imkânları ölçüsünde talebeleri maddi açıdan destekleyip burs verdiği, vakfiyelerinden anlaşılmaktadır. Mesela Abdülkadir Ağa Medresesi'nin 03 Cemaziyelahir 1202/11 Mart 1788 tarihli vakfiyesine göre her öğrenci odasına günlük bir akçe burs tahsis edilmiştir²⁰⁰¹. Yine Çavuşzade Hacı Zeynelabidin Ağa Medresesi'nin evasıt-ı Muharrem 1186/14-25 Nisan 1772 tarihli vakfiyesine göre medresede eğitim gören talebelerin kaldığı her hücre için vakfın gelirlerinden günlük bir akçe burs verilmesi şart koşulmuştur²⁰⁰². Böylece talebelerin maddi sıkıntıya düşmeden kendilerini tamamen eğitime vermeleri sağlanmıştır.

3.7. İcazet

İcazet kısa anlamıyla yetki, izin demektir. Fıkıhta icazet, “izin veya ruhsat vermek” anlamındadır. İcazetname ise verilen bir izinin yazılı delilidir. Medreselerde diploma ve yeterlilik belgesi olarak düzenlenen evraklara “icâzet-nâme” denilmiştir. Birçok icazetname; besmele ile başlar, salâtüselam, dua ve kelime-i şahadetten sonra ilmin, öğrenmenin ve öğretmenin önemine vurgu yapılır, öğrencinin ve hocanın adı yazılır, ilim silsilesi zikredilir, ardından üstadın imza ve mührü ile tamamlanırdı. İcazetnameler, defter veya küçük bir kitapçık şeklinde olup hattatlara yazdırılırdı. Sayfa adetleri az olanlar olduğu gibi 40-50 sayfaya ulaşanlar da vardı²⁰⁰³.

3.8. MEDRESELERİN FİZİKİ YAPILARI

Öğrencinin ihtiyacını karşılayacak tarzda planlanan medreselere, Horasan evlerinin tasarımı kaynaklık etmiştir²⁰⁰⁴. Zira Horasan evi, bir avlunun dört yanında tertiplenmiş dört eyvandan oluşmaktadır²⁰⁰⁵.

Karaman'da incelenen dönemdeki medreselerin mimari yapısına yönelik bazı bilgilere belgelerden ulaşmak mümkün olmaktadır. Bunların fiziki yapıları, banisinin statüsüne, kurumun vakıflarının yeterliliğine ve öğrenci sayılarına göre değişmekte idi. Bazı medreseler sadece bir derslikten ibaret iken bazıları bir avlu etrafında sıralanan altı veya daha çok hücreden oluşuyordu. Bu durum, geleneksel medrese mimarisinin XVII. ve XIX. yüzyıllarda da devam ettiğine işaret etmektedir. Nitekim Karaman'da Ali Dede

²⁰⁰⁰ KARŞS, no. 286, s. 10.

²⁰⁰¹ VAD, no. 578, s. 215.

²⁰⁰² VAD, no. 484, s. 458.

²⁰⁰³ Cemil Akpınar, “İcâzet”, *DİA*, XXI, İstanbul 2000, s. 393, 399.

²⁰⁰⁴ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı II. Anadolu Selçuklularından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar*, İstanbul 1973, s. 81.

²⁰⁰⁵ Aptullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, I, Ankara 1969, s. 1.

Medresesi'nde avlunun etrafında altı adet hücre²⁰⁰⁶, Abdülkadir Ağa Medresesi'nin avlusu çevresinde ise dokuz adet öğrenci odası ile bir dersane bulunuyordu²⁰⁰⁷.

Karamanoğullarından intikal eden hanedan mensubu kişilerin yaptırmış olduğu kesme taştan yapılan medreselerin bir kısmı günümüze ayakta kalmıştır. Osmanlı Dönemi'nde birçoğu Lârendeli müderrislerce yaptırılan irili ufaklı medreseler, taş ve kerpiç malzemeden geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş, bu yüzden günümüze ulaşamamıştır. Kent merkezinde bulunan Hacı Süleyman Efendi, Kara Fakih Mehmet Efendi, Kırçalı Mustafa Efendi, Seyit Abdullah, Seyit Ahmet Kadı Bey, Seyit İbrahim Efendi, Seyit Mehmet Efendi ve Seyit Mehmet-Seyit Abdülkerim Efendiler ile Abbas Mahalle medreseleri alışlagelmişin dışında hükümdar ailesi veya üst düzey devlet erkânı tarafından değil, müderrisler tarafından kıt imkânlarla yaptırılmış ve bunların ihtiyaçları için mütevazı vakıflar oluşturulmuştur. Günümüze kadar gelemeyen söz konusu medreselerin fiziki yapıları aşağıda incelenecektir.

3.8.1. Dershane

Dershaneler, müderris ve talebelerin çok amaçlı olarak kullandıkları mekânlar olup zemin kotu diğer ünitelere göre genellikle yüksek tutulmuştur²⁰⁰⁸. Genellikle kubbeli ve medresenin en görkemli ve göz alıcı yeri olup hücrelerde kalan talebeler, burada toplanır, görevli müderrisin dersini dinlerlerdi. Dershanenin bazen mescit olarak da kullanıldığı bilinmekte olup medresede kalanların bir araya gelebilecekleri yerler olarak tasarlanmışlardır.

3.8.2. Öğrenci Hücreleri

Hücreler, talebenin hem yatakhane hem de ders çalışıp oturduğu özel odası olup medreselerin önemli bir bölümünü oluşturuyordu. Medresenin büyüklüğü, hücrelerinin çokluğu ile orantılı idi. Karaman'da Tapucak Mahallesi'nde bulunan Abdülkadir Ağa Medresesi'nin dokuz²⁰⁰⁹, Hisar Mahallesi'ndeki Emir Musa Medresesi'nin ise dışarıya birer pencere ile açılan sekiz hücresi mevcut idi²⁰¹⁰. Bir veya daha çok talebenin kalabileceği bu küçük odaların kapıları avluya açılırdı. Böylece talebe, hücrelerinden çıktığı zaman medrese meydanına çıkmış olurdu. Odalarda genellikle “çağ” denilen bir abdest yeri de bulunurdu²⁰¹¹.

²⁰⁰⁶ KARŞS, no. 292, s. 116; VAD, no. 563, s. 5; no. 569, s. 14, 16.

²⁰⁰⁷ VAD, no. 578, s. 215.

²⁰⁰⁸ Yekta Demiralp, “Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)”, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 1997, s. 197.

²⁰⁰⁹ VAD, no. 578, s. 215.

²⁰¹⁰ Sapançalı, *Ahval-i İctimaiyye*, s. 42-43.

²⁰¹¹ Arabacı, *aynı eser*, s. 106.

3.8.3. Mescit

Cami ve mescit eğitimin bir parçası durumunda idi. Bunun için caminin yanında da olsa medrese içinde genellikle kendine mahsus bir mescidi de olurdu. İmamlığını çoğunlukla müderrislerin yaptığı medrese mescit veya camilerinde ayrıca imam da görevlendirilebilirdi. Mesela Lârende'deki Hatuniye Medresesi'nin ana eyvanı mescit olarak kullanılıyor; buraya müstakil imam ataması yapılıyordu²⁰¹². Medresenin mescidi, talebenin ibadetini dışarıya çıkmadan yapabilmesi içindi. Böylece öğrencinin sık sık dışarıya çıkması dikkatinin dağılması ve zaman kaybı önlenmiştir. Ayrıca medresenin mescit veya camiine dışarıdan ibadet için gelinebiliyor²⁰¹³; böylece medrese, bulunduğu çevre ile bütünleşmiş oluyordu.

3.8.4. Kütüphane

Medresenin ayrılmaz parçalarından biri de kütüphanedir. Daha Selçuklulardan itibaren medreselerde kütüphaneler kurulmuş; Osmanlılar da aynı geleneği devam ettirerek medreselerin yanında kütüphaneler yapmıştır. Bunlar, sıradan bir sosyal-kültürel tesis olarak değil, âdeta ibadethanenin bir parçası olarak inşa edilmişlerdir. Lârende'deki medreselerin tamamında kütüphane mevcut değildi. Tespit edilebilen kütüphane Dahhak Mahallesi'ndeki Çavuşzade Cami ve Medresesi'nde idi²⁰¹⁴.

3.8.5. Çeşme, Şadırvan ve Havuz

Medrese kompleksi içinde öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak sayıda çeşme bulunurdu²⁰¹⁵. Bazı medreselerin avlusunda ise şadırvan ve havuz yer alıyordu. Mesela Çavuşzade Zeynelabidin Medresesi'nin avlusunda antik sütunlardan yararlanılarak yapılmış bir şadırvan mevcuttu. Yine Seyit Mehmet ve Seyit Abdülkerim Efendi ile Ali Dede medreselerinin avlusunda şadırvanlar vardı. Hatuniye Medresesi ile Mevlevihane'nin avlularını aşağıda inceleneceği üzere birer havuz süslüyordu.

3.8.6. Ahır

Medreselerde genellikle ahır da bulunurdu. Bunlar, günümüzün otoparkı gibi düşünülebilir. Misafirlerin, medrese talebelerinin, medreselilerle münasebeti olanların hayvanları buraya bağlanırdı. Karaman'da İbrahim Bey İmareti müştemilatında medrese ile beraber cami, türbe, aşevi, misafir odaları ve ahır olduğu vakfiyesinde belirtilmiştir²⁰¹⁶.

²⁰¹² KARŞS, no. 280, s. 14.

²⁰¹³ Arabacı, *aynı yer*.

²⁰¹⁴ VAD, no. 484, s. 458.

²⁰¹⁵ VAD, no. 558, s. 167; no. 560, s. 147, 154; no. 561, s. 4; VAD, no. 1155, s. 3.

²⁰¹⁶ VAD, no. 2113, s. 336.

4. KARAMAN ŞEHİRİ MEDRESELERİ

Lârende kent merkezinde olup arşiv kaynaklarından tespit edilen medreseler ile bunlara ait müstemilat, vakıfları, vakfiyeleri, görevli kadrosu ve diğer özellikleri aşağıda incelenecektir.

4.1. Abbas Mahalle Medresesi

4.1.1. Adı ve Yeri

Abbas Mahalle Medresesi adından da anlaşılacağı üzere Karaman kent merkezi, Abbas Mahallesi'nde inşa edilmiştir²⁰¹⁷.

4.1.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Abbas Mahalle Medresesi, Lârendeli müderrislerden ve Abbas Mahallesi sakinlerinden Mehmet oğlu Seyit Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Medresenin banisi Seyit Mehmet'in 1804 tarihinde inşa ettirdiği medresede müderris olarak görevlendirildiğine bakılırsa XIX. yüzyılın başlarında yaptırılmıştır.

4.1.3. Mimari Yapısı

Abbas Mahalle Medresesi, yukarıda geçen belgeye göre dokuz adet hücre ile bir dershaneden oluşmaktaydı.

4.1.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Abbas Mahalle Medresesi'nin vakfiyesi ve vakıfları ile ilgili bir bilgiye henüz ulaşılammakla birlikte vakfiyesi ile ilgili bazı malumata *Lârende Hurufat Defterleri*'nde geçen vakıf kayıtlarından ulaşılabilmektedir. Buna göre medresenin banisi müderrisliği önce kendine sonra da çocuklarına şart kılmıştır.

4.1.5. Görevlileri

Medresenin banisi olan Seyit Mehmet, yapılan bir imtihandan sonra Rebiyülevvel 1219/Haziran-Temmuz 1804 tarihinde müderris olarak görevlendirilmiştir²⁰¹⁸. Seyit Mehmet'in vefatıyla oğlu Seyit Mehmet yine bir imtihanla 1243/1827-1828'de beratla tayin edilmiştir²⁰¹⁹.

4.2. Abdülkadir Ağa/Arapzade Medresesi

4.2.1. Adı ve Yeri

Abdülkadir Ağa Medresesi, Lârende kent merkezinde bulunan Tapucak Mahallesi'nde, Arapzade Camii'nin hemen yanında²⁰²⁰ olduğundan Arapzade Medresesi olarak da bilinmekteydi.

²⁰¹⁷ VAD, no. 561, s. 5.

²⁰¹⁸ VAD, no. 561, s. 5.

²⁰¹⁹ VAD, no. 563, s. 9.

²⁰²⁰ BOA, AE, SSLM. III, Dosya no. 428, Gömlek no. 24480; BOA, C. MF, Dosya no. 121, Gömlek no. 6044.

4.2.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Banisi, Seyit Osman Ağa'nın oğlu Abdülkadir Ağa'dır²⁰²¹. Banisine ait vakfiyenin tescil tarihi 03 Cemaziyelahir 1202/11 Mart 1788 olduğuna göre medrese bu tarihten önce, muhtemelen 1787'de inşa edilmiştir.

4.2.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Günümüze kadar ayakta kalamayan medresenin fiziki durumuyla ilgili bilgilere vakfiyesinden ulaşmak mümkün olmaktadır. Buna göre medrese, derslerin yapıldığı bir dersane ile dokuz hücreden meydana geliyordu²⁰²². O zaman medrese, dershanenin sağında ve solunda dizili odalardan oluşuyordu.

4.2.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Seyit Osman Ağa oğlu Abdülkadir Ağa'ya ait 03 Cemaziyelahir 1202/11 Mart 1788 tarihli Arapça vakfiye sureti bulunmaktadır. Buna göre medresenin ihtiyaçlarının karşılanması için şu gayrimenkuller vakfedilmiştir:

- 1- Hacı Celal Mahallesi, Akköprü, Kızılöyük civarında toplam 22 dönüm arsa ile İbrahim Efendizade ve Hacı Bekir tarlası olarak bilinen dokuzar dönüm arsa,
- 2- Hacı Celal Mahallesi'nde, Dutluoğlu yerinde Yonca Bahçesi ismi ile bilinen yerde toplam beş dönüm bahçe,
- 3- Batısı Kılbasan köyüne giden yol, güneyi ise Hacı Ahmet mülkü ile sınırlı 16 dönüm tarla.

Vakfedilen arsa ve bahçeler icara verilecek; gelirleri öncelikli olarak medresenin bakım ve onarımı ile görevli maaşlarına sarf edilecektir. Her hücre başına günlük bir akçe burs verilecektir²⁰²³.

4.2.5. Görevlileri

Yukarıda zikredilen 03 Cemaziyelahir 1202/11 Mart 1788 tarihli vakfiyeye göre müderrisler; kalam, mantık, tefsir, hadis ve fıkıh gibi ilimleri bilenlerden seçilecek, gerektiği zaman mütevellilik de yapabileceklerdir. Müderris ve mütevelliyeye günlük 15 akçe verilecektir. Bu çerçevede medreseye atamalar yapılmıştır. 1202/1787-1888 tarihinde Hadim Müftüsü'nün öğrencilerinden Abdüssamet Efendi, günlük 15 akçe ücretle müderris olarak atanmıştır. Abdüssamet Efendi'den sonra "*ehl ve müsta'id*" olmaları şartı ile çocukları görev yapabilecektir²⁰²⁴.

²⁰²¹ BOA, AE, SSLM, III, Dosya no. 428, Gömlek no. 24480.

²⁰²² VAD, no. 578, s. 215.

²⁰²³ Aynı belge.

²⁰²⁴ BOA, C. MF, Dosya no. 121, Gömlek no. 6044.

Medreseye müteveli ataması da yapılmıştır. Vakfiye şartı gereği Seyit Ali oğlu Arif Seyit Mustafa, 1202/1787-1888 tarihinde müteveli olarak görevlendirilmiştir²⁰²⁵. 29 Rebiyülahir 1207/14 Aralık 1792 tarihinde ise ücretle medresenin banisinin oğlu Abdullah müteveli olarak atanmıştır²⁰²⁶. Abdülkadir Ağa'nın çocuklarına ait mütevellilik beratı Rebiyülahir 1240/Kasım-Aralık 1824'te yenilenmiştir²⁰²⁷.

4.3. Alacasuluk Medresesi

4.3.1. Adı ve Yeri

Alacasuluk Medresesi, isminden anlaşılacağı üzere Lârende kent merkezi, Alacasuluk Mahallesi'nde inşa edilmiştir²⁰²⁸.

4.3.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Bir şahıs ismi ile anılmadığına bakılırsa mahalle sakinlerinin yardımları ile yaptırılmış olmalıdır. Vakıf tahrirlerinde geçmeyen medresenin adına *Hurufat Defterleri*'nde rastlanmaktadır. Yapı, 1122/1711'de tamir ettirildiğine göre bu tarihten önce, muhtemelen XVII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olmalıdır.

4.3.3. Mimari Yapısı

Şu anda mevcut olmayan medrese, Korucu Ali Ağa tarafından evahir-i Zilhicce 1122/21-30 Ocak 1711 tarihinde tamir ettirilmiştir. Ayakta kalamadığına bakılırsa geleneksel Karaman medreselerinde görüldüğü üzere sade bir tarzda taş ve kerpiç malzemeden inşa ettirilmiştir.

4.3.4. Görevlileri

Medreseye müteveli atamaları tespit edilmiştir. Yukarıda geçen belgeye göre müteveli olarak görev yapan Ahmet, vazifesini aksatınca azledilmiş; yerine Seyit Hızır, 1122/1711'de Lârende Kadısı Seyit Mehmet arzı üzerine mütevellilik görevine beratla atanmıştır. Müderris tayini ile ilgili bir bilgiye ise ulaşamamıştır.

4.4. Alaettin/Hacı Alaettin Buk'a Medresesi

Osmanlılarda eğitim yeri için tekke, zaviyenin yanında bir terim olarak buk'a da kullanılmıştır. Lârende kent merkezindeki Alaettin Medresesi de aslında bir tasavvuf yapısı olan buk'alardan biri idi. Bu nedenle tekke, zaviye ve buk'alar bölümünde incelenmiştir.

²⁰²⁵ VAD, no. 578, s. 215.

²⁰²⁶ BOA, C. MF, Dosya no. 55, Gömlek no. 2721.

²⁰²⁷ BOA, AE, SSLM. III, Dosya no. 428, Gömlek no. 24480.

²⁰²⁸ VAD, no. 1131, s. 103.

4.5. Ali Dede Medresesi

4.5.1. Adı ve Yeri

Ali Dede Medresesi, belgelerde sık sık “*Ali Dede Mescid-i Şerîfi avlusunda kâ'in*” dendiğine bakılırsa Şam Pazarı Mahallesi’ndeki Ali Dede Mescidi’nin avlusu içinde bulunuyordu²⁰²⁹.

4.5.2. Banisi ve Yapım Tarihi

İsminden Ali Dede adındaki bir hayırsever tarafından yaptırılmış olduğu anlaşılan medresenin, XVIII. yüzyıl başlarında inşa edildiği tahmin edilen Ali Dede Mescidi ile aynı dönemde hizmet vermeye başladığı söylenebilir²⁰³⁰.

4.5.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Ali Dede Medresesi günümüzde mevcut olmayıp belgelerde “...*avlusunda kâ'in altı adet hücerât*” olarak geçtiğine bakılırsa dersane dışında yanyana dizilen altı adet odadan meydana gelmekte idi. Medresenin ayrıca bir mescidi ile avlusunda çeşmeler mevcuttu²⁰³¹. XIX. yüzyılın ortalarında medrese harap bir durumda idi. Bu sebeple Mansur Dede Mahallesi sakinlerinden Demircizade İbrahim oğlu Hacı Mehmet tarafından 07 Muharrem 1244/20 Temmuz 1828’de tamir edilmiş, bundan sonra XX. yüzyılın başlarına kadar tedrisat sürdürülmüştür²⁰³². Aşağıda zikredileceği üzere 1907’de tekrar bakımı yapılmıştır.

4.5.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Ali Dede Medresesi’nin banisine ait bir vakfiye bulunmamakla birlikte sonradan 08 Safer 1325/23 Mart 1907 tarihinde Hacı Mehmet oğlu Hacı İbrahim Efendi’nin tescil ettirdiği bir vakfiye bulunmaktadır. Buna göre tamir edilen medreseye, 10 adet “*lira-i Osmanî*” vakfedilmiştir²⁰³³.

4.5.5. Görevlileri

Birden çok müderrisin müştereken görev yaptığı medreseye, XVIII. yüzyılın ortalarından XIX. yüzyılın başlarına kadar müderrisler başta olmak üzere çeşitli görevli atamaları yapılmıştır²⁰³⁴.

²⁰²⁹ VAD, no. 563, s. 5; no. 569, s. 11.

²⁰³⁰ VAD, no. 1131, s. 53.

²⁰³¹ VAD, no. 1155, s. 3.

²⁰³² VAD, no. 2180, s. 12.

²⁰³³ Vakfiyeye göre “...*Nukud-u mezkûrenin senevî hâsıl olan galle ve nemasının nısfı medrese-i mezkûrede müderris olan zâta vazife olmak üzere tahsîs*” edilmiştir. “*nısf-ı diğeri dahî yed-i mütevellide hıfz olunup iktizâ ettikçe Medrese-i mezkûrenin ta’mir ve termîmine sarf...*” olunacaktır. Vakfın tevliyeti “*vâkıf hayatta oldukça kendi nefesine bâ’de vafâtihi evlâd-ı zükûrunun ekber ve erşedine şart ve ta’yîn*” olunmuştur. VAD, no. 596, s. 175.

²⁰³⁴ VAD, no. 561, s. 3, 13; no. 563, s. 5; no. 569, s. 11; no. 1126, s. 123; no. 1147, s. 97; no. 1146, s. 6; no. 1154, s. 9.

Medrese vakfının işlerini yürütmek üzere ücretsiz mütevellî atamaları gerçekleştirilmiş olup ilk tayin Zilkade 1200/Ağustos-Eylül 1786 tarihlidir²⁰³⁵.

4.6. Ali Semerkandî Zaviye Medresesi

Tekke, zaviye ve hânkahlar bölümünde zaviye olarak incelenen bu yapı; Osmanlı Dönemi'nde medrese olarak da kullanılmıştır. Lârende'nin Gazaliye Mahallesi'nde, Şeyh Ali Semerkandî tarafından inşa ettirilen zaviyede bahçe içinde bulunan hücre ve dersliklerin, XVII. yüzyılın ikinci yarısında medrese olarak kullanıldığı Evliya Çelebi'nin eserinden öğrenilmektedir. Lârende'yi 1671'de ziyaret eden Evliya Çelebi; "...*Şeyh Ali Sultân el-'ulemâ el-mubahirîn Medresesi ki kırkar ve ellişer tahtânî ve fevkânî hücreleri vardır. Ve her biri bağ u bağçe içinde inşâ olunduğu...*"²⁰³⁶ bilgisini vermiştir. Müellifin yazdıklarını doğrulayacak bir belgeye şimdilik rastlanmasa da zaviyeye atanan tasavvuf erbabının medresede müderris olarak da görev yaptığı düşünülebilir. Manzumeden geriye, yıkıldıktan sonra yeniden inşa edilen mescit ile hazirenin bir bölümü kalmıştır²⁰³⁷.

4.7. Arslancızade Hacı Ahmet/Arslancı Medresesi

4.7.1. Adı ve Yeri

Bazı vakıf belgelerinde "*Arslancı-zâde Hâcî Ahmed*", bazılarında ise Arslancı Medresesi olarak geçmekte olup²⁰³⁸ Lârende şehir merkezinde, bir diğer adı Kale olan Hisar Mahallesi'nde bulunuyordu²⁰³⁹.

4.7.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Belgelere göre banisi Arslancızade Hacı Ahmet'tir²⁰⁴⁰. Medreseye ait ulaşılabilen en eski atama belgesi, Zilkade 1110/Mayıs 1699 tarihli bir *Hurufat* kayıdır²⁰⁴¹. Buna göre medresenin XVII. yüzyılın ortalarında inşa edildiği söylenebilir. Medresede XX. yüzyılın başlarına kadar eğitime devam edildiği *Kadı Sicilleri*'ndeki kayıtlardan anlaşılmaktadır²⁰⁴².

²⁰³⁵ VAD, no. 1155, s. 3.

²⁰³⁶ *Seyahatnâme*, IX, s. 159.

²⁰³⁷ Tapuda 28-24 F pafta, 776 (3923) ada, 13 parselde bulunan cami ve hazire, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile I. grup tarihî eser olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, "Şeyh Ali Sultan Haziresi ve Mescidi", Klasör no. 12.

²⁰³⁸ VAD, no. 1148, s. 19.

²⁰³⁹ VAD, no. 1131, s. 113.

²⁰⁴⁰ VAD, no. 1140, s. 319; BOA, C. MF, Dosya no. 97, Gömlek no. 4847; C. MF, Dosya no. 95, Gömlek no. 4737.

²⁰⁴¹ VAD, no. 1154, s. 9.

²⁰⁴² KARŞS, no. 317, s. 87.

4.7.3. Mimari Yapısı

Günümüze kadar ayakta kalamayan medresenin müstemilatında diğer birçok medresede olduğu gibi bir de mescit bulunuyordu²⁰⁴³. Bunun dışında bir dersane ile öğrencilerin kalacakları hücreler mevcut idi.

4.7.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Arslancızade Hacı Ahmet Medresesi'nin vakfiyesine ait bilgilere henüz ulaşılamamakla birlikte giderlerini karşılamak için vakıflar oluşturulmuştur. Bunlardan biri Sakabaşı Mahallesi'nde bulunan Alime Hatun vakfının "*mûsakkâfât*"ına ait Ağa Değirmeni olarak bilinen değirmenin bir kısım gelirleridir. Vakfın bu değirmenden gelen senelik kazancı on esedî altın olup bunun rayiç bedeli, 21 Zilkade 1313/04 Mayıs 1896 yılında 40 para idi²⁰⁴⁴.

4.7.5. Görevlileri

Arslancızade Hacı Ahmet Medresesi'ne görevli atamalarının yapıldığı görülmektedir. En eski tarihli atama, Zilkade 1110/Mayıs 1699'da medresenin bitişiğindeki mescide aittir²⁰⁴⁵.

Aslancızade Medresesi'ne incelenen dönemde müderris atamaları da olmuştur. Medresede "*vazîfe-i mu'ayyene*" ile müderris olan Hacı Ömer Efendi, çocuksuz olarak vefat ettiğinden yerine din ve fen ilimlerinin tedrisi için Seyit Hüseyin Efendi, 29 Zilhicce 1182/06 Mayıs 1769 tarihinde beratla tayin edilmiştir²⁰⁴⁶.

Aslancızade Medresesi'ne XIX. yüzyılda müderrislik kadrosunda birden çok görevli bulunuyordu. Seyit Şeyh Süleyman'ın çocuksuz olarak vefatı üzerine Ahmet oğlu Mehmet, 27 Zilhicce 1231/18 Kasım 1816 tarihinde müderrisliğe getirilmiştir²⁰⁴⁷. 15 Şevval 1232/28 Ağustos 1817 tarihinde ise medresenin nısf hisse müderrisliği, yapılan bir imtihanda başarılı olduğu tespit edilen Şeyh Hacı Akif oğlu Mehmet'e devredilmiştir²⁰⁴⁸. Medreseye yapılan müderris ve mütevellî atamaları, XX. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir²⁰⁴⁹.

²⁰⁴³ VAD, no. 1140, s. 319.

²⁰⁴⁴ KARŞS, no. 317, s. 89.

²⁰⁴⁵ VAD, no. 1140, s. 319.

²⁰⁴⁶ BOA, C. MF, Dosya no. 97, Gömlek no. 4847.

²⁰⁴⁷ BOA, C. MF, Dosya no. 3, Gömlek no. 109.

²⁰⁴⁸ BOA, C. MF, Dosya no. 95, Gömlek no. 4737.

²⁰⁴⁹ BOA, C. MF, Dosya no. 254, Gömlek no. 8; EV. BRT, Dosya 254, Dosya no. 8; KARŞS, no. 317, s. 99; VAD, no. 562, s. 9; no. 569, s. 3, 6; no. 1103, s. 110-111; no. 1131, s. 53, 56, 113; no. 1148, s. 2, 19; no. 1150, s. 11; no. 1154, s. 9.

4.8. Çavuşzade Hacı Zeynelabidin Ağa Medresesi

4.8.1. Adı ve Yeri

Zeynel Ağa olarak da bilinen Çavuşzade Hacı Zeynelabidin Ağa Medresesi, Dahhak Mahallesi'nde, bir diğer adı Çavuşzade olan Zeynel Ağa Camii'nin kible tarafında bulunmaktaydı²⁰⁵⁰.

4.8.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Banisi, İbrikli Mahallesi sakinlerinden Abdurrahman Ağa'nın oğlu Çavuşzade Seyit Hacı Zeynelabidin Ağa'dır. Zeyne'de zaviye ve türbesi bulunan Şeyh Ali Semerkandî'nin torunlarından olan²⁰⁵¹ ve iyi bir eğitim alan Zeynelabidin Ağa, İstanbul ve taşrada bürokratik görevler üstlenmiştir²⁰⁵².

Medresenin 1186/1772 tarihinde tescil edilen vakfiyesi, yapılış tarihi hakkında bir fikir vermektedir. Buna göre medrese, vakfiyenin tescil tarihinden biraz önce muhtemelen 1771'de inşa edilmiştir.

4.8.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Günümüzde mevcut olmayan medresenin, bir avlu çevresinde on hücre ile içinde 79 adet yazma eserden oluşan bir kütüphanesi vardı. Bitişliğinde cami de mevcut idi²⁰⁵³. Avlusunda antik sütunlardan yararlanılarak yapılmış bir de şadırvanı bulunmaktaydı²⁰⁵⁴.

4.8.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Çavuşzade Hacı Zeynelabidin Ağa'nın inşa ettirdiği medrese ve müştemilâtı ile ilgili bir adet vakfiye sureti mevcut olup tescil tarihi evasıt-ı Muharrem 1186/14-25 Nisan 1772'dir. Buna göre medreseye vakfedilen mülkler şunlardır:

- 1- Vâkıfın, Muslu Ağa Hanı'nın bitişliğinde bina ettirdiği Yeni Han'ın tamamı ile Nuh Paşa Camii civarında bulunan iki katlı Paşa Hanı,
- 2- Mağriplioğlu Hanı'nda üç, Karakulah Hanı'nda on iki, Pazarbozan Hanı'nda bir odanın tamamı,

²⁰⁵⁰ KARŞS, no. 322, s. 43.

²⁰⁵¹ KARŞS, no. 289, s. 83; VAD, no. 484, s. 458. Semerkandî ailesinin seyitlik şeceresini gösteren “siyâdet-nâme” için bk. Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 357.

²⁰⁵² Merkezde Dergâhımualla Kapıcıbaşı'na kadar yükselmiş, İçel sancağında mütesellim olarak görev yapmıştır. Merkezden gelen emirler doğrultusunda Gülnar ve Karataş kazalarının avarız ve nüzul vergisi gelirlerinin bir kısmını, 24 Rebiyülahir 1219/2 Ağustos 1804 tarihinde Maderimevlâna ve Hacı Bektaş Veli Camii'nin bakım ve onarımına tahsis etmiştir. (BOA, C. ML, Dosya no. 54, Gömlek no. 2510; C. EV, Dosya no. 633, Gömlek no. 31910). Vâkıfın eşi Fatma Hanım da bir hayırsever olup O da Lârende İbrikli Mahallesi'nden arazi satın alarak hayır kurumlarına vakfetmiştir. BOA, C. EV, Dosya no. 46, Gömlek no. 2255.

²⁰⁵³ VAD, no. 484, s. 458.

²⁰⁵⁴ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 182.

3- Demirciler, Debbağlar, Kılıççılar, Attarlar, Berberler, Eskiciler, Semerciler ve Haf-faflar Çarşısı'nda bulunan dükkânlar ile Pazar Meydanı, Unkaparı, Yeni Han, Kârbansaray ve Tuzcular'daki toplam 48 adet dükkân,

4- Şam Pazarı ve Hacı Celâl Mahallesi'ndeki mengenehane hisseleri ile Kurşunlu Mektep ve Yesriye köyü civarındaki diğer mengenehanenin hisseleri,

5- Lârende'ye tabi Çukurbağ ve Gaferiyat kazasına bağlı Pınarbaşı köylerindeki birer adet değirmen ile değişik yerlerde bulunan dört adet değirmenin hisseleri,

6- Mağriplioğlu Hanı'nın yakınında iki adet dolap,

7- Şam Pazarı Mahallesi'nde fevkani ve tahtani odaları, ahır ile samanlığı bulunan; etrafı duvar ve evlerle çevrili menzilin tamamı,

8- Değişik yerlerdeki toplam beş ambar,

9- Bostancı Camii yakınındaki hamamın bazı hisseleri.

Yukarıdaki vakıf gayrimenkullerinden elde edilecek gelirden medresenin her hücresi için günlük bir dirhem burs tayin edilmiştir²⁰⁵⁵.

4.8.5. Görevliler

Banisi Çavuşzade Hacı Zeynelabidin Ağa, medresenin müderrisliğini çocuklarına şart koşmuş, bunlara yapacakları eğitim hizmetleri karşılığında günlük kırk akçe ücret tayin etmiştir. Müderris, dinî ilimlerin yanında akli ilimleri tedris edebilen biri olacaktır. Vakfın tevliyet ve nezaretini de öncelikle “*kayd-ı hayat*” şartı ile kendi nefesine, sonra kendi neslinden olan çocuklarının salih olanlarına bırakmıştır. Bu esaslar çerçevesinde müderris ve mütevellî atamaları yapılmış, 1186/1772-1773 yılında Hacı Zeynelabidin Ağa'nın oğlu Seyit Abdurrahman Efendi, beratla müderris ve mütevellî olarak tayin edilmiştir. Seyit Abdurrahman Efendi'nin vefatı sonrasında ise oğlu Seyit Ömer Necip Efendi, 29 Cemaziyelevvel 1199/09 Nisan 1785 tarihinde aynı görevlere getirilmiştir²⁰⁵⁶.

4.9. Emir Musa Medresesi

4.9.1. Adı ve Yeri

Emir Musa Medresesi, Evliya Çelebi'nin eserinde; “*Musa Bey Medresesi ve Mescidi*” olarak geçmektedir²⁰⁵⁷. Medrese, Hisar Mahallesi'ndeki orta kalenin kapılarından Pazar Kapısı'nın güneyinde, Alaettin Türbesi'nin karşısında²⁰⁵⁸; günümüzde Çeltek olarak bilinen mahallenin sınırları içerisindeydi²⁰⁵⁹.

²⁰⁵⁵ VAD, no. 484, s. 458.

²⁰⁵⁶ BOA, C. MF, Dosya no. 148, Gömlek no. 7396.

²⁰⁵⁷ *Seyahatnâme*, IX, s. 159, 313.

²⁰⁵⁸ Sapançalı, *Ahval-i İctimaîyye*, s. 41.

²⁰⁵⁹ Tapuda 192 pafta, 1085 (767) ada, 11 (6) parselde bulunan kalıntılar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 24.05.1991 tarih ve 1036 nolu kararı ile birinci grup tarihî eser

4.9.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Emir Musa Medresesi, Karamanoğlu Mahmut Bey'in oğlu Emir Bedrettin Musa tarafından yaptırılmıştır. Banisinin ölüm tarihi (1345) ve türbe bölümündeki mezar taşı kitabeleri göz önüne alınırsa 1345'ten önce yaptırılmıştır²⁰⁶⁰.

4.9.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Emir Musa Medresesi'nin mescit ve türbe bölümleri de bulunmaktaydı²⁰⁶¹. F. Sarre'nin 1895'te incelediği medrese bütünüyle kesme taştan idi. Simetrik bir plan dâhilinde toplam sekiz odası bulunuyordu²⁰⁶². Medreseye, doğuda bulunan mescidin minaresinin bitişiğindeki işlemeli taç kapıdan girilmekteydi. Totaysalgır'a göre basık kemerli kapıdan tonoz örtülü giriş eyvanına, oradan da kubbe ile örtülü revaklı orta avluya geçilmekteydi²⁰⁶³. Girişin karşısında yer alan, çinilerle kaplı ana eyvan; mescit ve dersane olarak kullanılmaktaydı²⁰⁶⁴.

4.9.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Emir Musa Medresesi'nin vakfiyesinin nerede bulunduğu bilinmemektedir. Bununla birlikte vakfiye ile ilgili bazı bilgilere 27 Ramazan 1187/12 Aralık 1773 tarihli bir hüccet kaydından ulaşılabilmektedir. Bu tarihte vakfin evladiyet ve meşrutiyet üzere mütevellisi olan Hüseyin kızı Şerife Aynî; müderrislerin tedris için aldıkları ücreti yetersiz bulup buna kanaat etmemeleri üzerine, oğlu Osman oğlu Seyit Yahya'yı dava vekili tayin ederek Konya Kadısı'na müracaat etmiştir. Şerife Aynî, elinde Emir Musa Medresesi'nin vakfiye sureti ve bir emrişerif olduğunu söylemiş, buna göre müderrislerin günlük yirmi beşer akçeden fazla alamayacağını ispatlamaya çalışmıştır²⁰⁶⁵. Müderrisler ise eldeki vakfiyenin aslı olmadığını ve delil olarak kullanılamayacağını beyan etmişlerdir. 27 Ramazan 1187/12 Aralık 1773 tarihinde orijinalinin mevcut olup olmadığı tartışılan bu vakfiye²⁰⁶⁶, günümüze kadar ulaşmamış olmalıdır.

olarak tescil edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, "Emir Musa Medresesi ve Mescidi Dosyası", Klasör no. 12.

²⁰⁶⁰ Konyalı, Karaman Tarihi, s. 459-460; Nermin Şaman Doğan, "Kültürel Etkileşim Üzerine: Karamanoğulları-Memluklu Sanatı" *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, XXIII/1 (2006), s. 135.

²⁰⁶¹ Seyahatneme, IX, s. 159, 313.

²⁰⁶² Aynı yer.

²⁰⁶³ Totaysalgır, *aynı eser*, s. 10; Sapancalı, 1341/1922 tarihinde medresenin harabiyetinden dolayı eğitim-öğretim yapılmadığını yazmıştır (*Ahval-i İctimaîye*, s. 43). Medrese 1912 yılında harap bir halde idi. (Edhem, "Karamanoğulları Hakkında Vesâiki Mahkûke", *TOEM*, II/11 (1327), s. 705). Medreseler kapatılınca daha sahipsiz kalmış, 1927 yılında ortadan kaldırılarak taşları Gazi Mustafa Kemal Atatürk İlkokulu'nun inşasında kullanılmıştır. Konyalı, medresenin taç kapısı ve kitabelerinin Almanlara 1.500 liraya satıldığını, bu eserlerin numaralanarak sandıklara yerleştirildiğini ve Almanya'ya gönderildiğini görgü şahitlerini delil göstererek yazmıştır (*Karaman Tarihi*, s. 459-460). Uzluk'da aynı durumu tekrar etmekte ve medresenin taşları için yıktırıldığını yazmaktadır. Bk. *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 25, numaralandırılmamış dipnot.

²⁰⁶⁴ Temizsoy-Uysal, *aynı eser*, s. 79.

²⁰⁶⁵ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 14, s. 42.

²⁰⁶⁶ VAD, no. 776, s. 154.

Emir Musa'nın medrese için zengin vakıflar oluşturduğu vakıf tahrirlerinden anlaşılmaktadır. Fatih Dönemi'nin 881/1476 tarihli tahririnde medresenin vakıfları şu şekilde yazılmıştır: Lârende'ye bağlı Tavca ve Kaldırca köyünden gelirler; Lârende'de iki taşlı bir değirmen ile şehre yakın farklı bir değirmen; Murat Paşa yeri ve Karabudak mezarası ile şehir yakınında Harbanda Bahçesi olarak bilinen yer; Hızır İlyaslık mevki, Güvende köyü, Sinle, Yeni Köprü ve Mağara Hamamı civarları ile şehir yakınında bulunan farklı miktardaki bağlar; Göde, Dozat ve Nasıra köyleri ile Alacasuluk Mahallesi, Tayı Buzluğu ve şehrin kible yönünde yerler; Gazalpa'da bahçe, Lârende'de dükkânlar ve Lal Hamamı'nın gideri suyunun aktığı yerin ücreti²⁰⁶⁷.

Emir Musa Medresesi'nin vakıfları daha sonraki tahrirlerde tekrar edilmekle birlikte gelirlerinin 888/1483²⁰⁶⁸ ve 937/1530²⁰⁶⁹ tahrirlerinde artış gösterdiği görülmektedir. XVI. yüzyıldaki bir kısım vakıfların durumunu kadı sicillerinden de takip etmek mümkün olmaktadır²⁰⁷⁰.

Emir Musa Medresesi'nin vakıfları XVIII. yüzyılda da mevcut olup medresenin ihtiyaçları vakıf gayrimenkulleri ile öşür gelirlerinden karşılanıyordu. Nitekim Karaman Valisi'ne ve Lârende Kadısı'na yazılan evaili-i Rebiyülahir 1198/23 Şubat 1784 tarihli bir hükümde; Kaş nahiyesine tabi 177 nefer reyanın çeşitli öşrü ile yedi ayrı zemin ve Davudlar köyünün öşrü Emir Musa Medresesi'nin gelirleri arasında olduğu zikredilmiştir²⁰⁷¹.

Emir Musa Medresesi Vakfı'nın XIX. yüzyılın ilk yarısındaki vakıflarına ait bilgilere de ulaşılabilmektedir. Bu dönemde de bir kısım gayrimenkuller, vakıf mütevellileri tarafından şahıslara kiraya verilmek suretiyle medresenin ihtiyaçları karşılanmıştır. Buna göre vakfın 57 dönüm ekilip dikilen tarlası vardı²⁰⁷².

4.9.5. Görevlileri

Medresenin müderrisleri ile ilgili ilk bilgilere vakıf tahrirlerinden ulaşılabilmektedir. Buna göre 881/1476 tarihli tahrirde medresenin beratlı müderrisi Mevlâna Davut²⁰⁷³ iken 888/1483'teki müderrisi Mevlana Behlül idi²⁰⁷⁴. Ele alınan dönemde müteveli atamaları düzenli olarak devam etmiştir²⁰⁷⁵.

²⁰⁶⁷ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 25-26.

²⁰⁶⁸ *Murad Çelebi Defteri*, s. 119.

²⁰⁶⁹ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 118.

²⁰⁷⁰ *KARŞS*, no. 324, s. 417-418.

²⁰⁷¹ *BOA, Karaman Ahkâm Defteri*, no. 18, s. 154; no. 20, s. 146.

²⁰⁷² *Karaman Temettüat Defteri*, s. 430, 454, 473, 486, 493.

²⁰⁷³ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 25-26.

²⁰⁷⁴ *Murad Çelebi Defteri*, s. 119.

²⁰⁷⁵ *BOA, SABH. I*, Dosya no. 45, Gömlek no. 5136; *BOA, C. MF*, Dosya no. 45, Gömlek no. 2213; *BOA, C. MF*, Dosya no. 119, Gömlek no. 5930; *KARŞS*, no. 281, s. 52, no. 305, s. 277; *VAD*, no. 1131, s. 51.

Emir Musa Medresesi'nin müderrisliği yukarıda da geçen belgelere göre vâkîf tarafından Lârende kazasındaki müftülere şart koşulmuştur. Buna rağmen dışarıdan kendi üzerlerine berat çıkartanlar olsa da bunlar görevinden alınmışlardır²⁰⁷⁶.

Emir Musa Medresesi ellili bir medrese idi. Genellikle iki müderris görev yapıyor²⁰⁷⁷ ve 50 akçeyi 25'er akçe olarak paylaşıyorlardı²⁰⁷⁸. Recep 1140/Şubat-Mart 1728 tarihinde medresenin müderrisleri ile vakfın mütevellisi Seyit Ömer arasında ücretle ilgili birtakım hukuki sorunlar yaşanmıştır. Medresenin iki müderrisine 25'er akçe, vakfın mütevellilerine ise gelirlerden belli bir hisse verilmesi kural iken mütevellî Seyit Ömer bu teamüle uymamış, müderrislerin hakkı olan ücretleri alıp kendi özel ihtiyaçları için harcamıştır. Müderrislerin bu durumdan şikâyetçi olması üzerine şahitler dinlenmiş ve müderrislerin haklılığına karar verilmiştir²⁰⁷⁹. Müderrislerin ücret itirazları 27 Ramazan 1187/12 Aralık 1773 tekrar gündeme gelmiş²⁰⁸⁰, bunun üzerine merkezden meselenin soruşturulması için yerel mahkemeye talimat verilmiştir²⁰⁸¹.

İncelenen dönemde medreseye; muit²⁰⁸², nazır²⁰⁸³, mukayyit²⁰⁸⁴, ferraş²⁰⁸⁵, bev vap²⁰⁸⁶ atamaları da yapılmıştır.

4.10. Emir Şah Zaviye Medresesi

4.10.1. Adı ve Yeri

Belgelerde “*Emir Şah binâsı medrese*” ve “*Emir Şah Medresesi dimekle ma'rûf zâviye*” şeklinde de geçen Emir Şah Zaviye Medresesi, Çeltek Mahallesi'nde idi²⁰⁸⁷. Belgelerdeki bilgilerden hareketle aynı zamanda bir tasavvuf yapısı olarak inşa edilen yapı; incelenen dönemde medrese olarak kullanılması sebebiyle tekke, zaviye ve hânkahlar bölümünde de ele alınmıştır.

4.10.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Emir Şah Zaviye Medresesi, başlangıçta Karamanoğullarından Emir Şah tarafından zaviye olarak inşa edilmiştir. Emir Şah, Mirzade Alaettin Halil Bey'in 769/1367 tarihli Maderimevlâna vakfiyesindeki bilgilere göre Karamanoğullarından Emir İshak'ın oğludur

²⁰⁷⁶ BOA, *İE, EV*, Gömlek no. 5136.

²⁰⁷⁷ KARŞŞ; no. 285, s. 233; , no. 290, s. 149

²⁰⁷⁸ VAD, no. 776, s. 154; BOA, *İE, EV*, Dosya no. 45, Gömlek no. 5136; Baltacı, *aynı eser*, s. 190.

²⁰⁷⁹ KARŞŞ, no. 281, s. 13.

²⁰⁸⁰ BOA, *C. MF*, Dosya no. 114, Gömlek no. 5691; VAD, no. 776, s. 154.

²⁰⁸¹ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 14, s. 42.

²⁰⁸² 1191/1777-1778 tarihinde günlük dört akçe ücretle görev yapıyordu. BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 14, s. 42.

²⁰⁸³ VAD, no. 1140, s. 319.

²⁰⁸⁴ VAD, no. 1140, s. 653.

²⁰⁸⁵ VAD, no. 1131, s. 52; no. 1140, s. 320.

²⁰⁸⁶ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 14, s. 42.

²⁰⁸⁷ BOA, *C. MF*, Dosya no. 112, Gömlek no. 5580.

(Bk. Ek- X)²⁰⁸⁸. Konyalı, bu zatı isim benzerliğinden dolayı Turgutoğlu Pir Hüseyin Bey'in babası Emir Şah'la²⁰⁸⁹ karıştırmış olmalıdır. Emir Şah, 1367'de hayatta olduğuna göre bu eğitim kurumunun en geç XIV. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği söylenebilir. Zaviyeler bölümünde de zikredildiği üzere Hüseyin oğlu Ali Ağa tarafından XVIII. yüzyıl başlarında zaviye hücrelerine yeni odalar ilave edilerek medrese olarak da kullanılmıştır²⁰⁹⁰.

Zaviyeler aslında birer eğitim kurumudur. Bunun için zaman zaman medrese olarak da kullanıldıklarına daha önce değinilmişti. Zira XVII. yüzyıldan itibaren medreseler ön plana çıkınca tarikatlar da zaviyelerin bünyesinde kurdukları medreselerle etkinliklerini artırmayı düşünmüşlerdir. Emir Şah Zaviyesi bunlardan biridir.

4.10.3. Mimari Yapısı ve Müstemilatı

Günümüze ulaşamayan medresenin mimari yapısı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Belgelerden anlaşıldığına göre zaviyede medrese bölümünden başka bir de mescit bulunuyordu²⁰⁹¹. Öyle ise Emir Şah Zaviye Medresesi; zaviye, mescit ve medreseden oluşan büyük bir eğitim yapısı idi.

4.10.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Emir Şah Zaviye Medresesi'nin vakfiyesi hakkında henüz bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte zaviye ile medreseye gelir sağlayan birtakım vakıfların oluşturulduğuna dair belgeler bulunmaktadır. Nitekim Ermenek'e bağlı Resuller köyünde Ergene ismini taşıyan mezranın öşrü bu medresenin vakfı idi²⁰⁹².

4.10.5. Görevlileri

Emir Şah Zaviye Medresesi'ne incelenen dönem içinde eğitim kadrosuna atamalar yapılmıştır. Bunlardan müderris olarak görev yapan Hüseyin Maden Efendi vefat edince yerine, 10 Muharrem 1145/03 Temmuz 1732 tarihinde Abdurrahman Efendi tayin edilmiştir²⁰⁹³.

Emir Şah Zaviye Medresesi vakfına mütevellî atamaları da yapılmış; mütevellîsi olmadığı gerekçesi ile Seyit Abdurrahman, Rebiyülevvel 1202/Aralık 1787-Ocak 1788 tarihinde mütevellîliğe tayin edilmiştir²⁰⁹⁴.

²⁰⁸⁸ Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, vakfiye no. 10389; VAD, no. 579, s. 360.

²⁰⁸⁹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, 541; aynı yazar, *Konya Tarihi*, s. 776.

²⁰⁹⁰ BOA, C. MF, Dosya no. 112, Gömlek no. 5580.

²⁰⁹¹ VAD, no. 1150, s. 1.

²⁰⁹² KARŞS, no. 290, s. 158; VAD, no. 1119, s. 189; no. 1131, s. 54, 113; no. 1139, s. 155; no. 1147, s. 97; no. 1154, s. 9; no. 1155, s. 3.

²⁰⁹³ BOA, C. MF, Dosya no. 112, Gömlek no. 5580.

²⁰⁹⁴ VAD, no. 1155, s. 3.

4.11. Hacı Ahmet/Yeni Medrese

4.11.1. Adı ve Yeri

Hacı Ahmet Medresesi, belgelerde “*Yeni Medrese dimekle ma’rûf Hâcî Ahmed binâsı medrese*” olarak geçtiğine bakılırsa bir diğer ismi Yeni Medrese idi. Zaviye Mahallesi’nde inşa edilmiştir.

4.11.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Erken dönem Osmanlı vakıf tahrirlerinde adı geçmeyen medreseye ait tespit edilebilen en eski kayıt, 1127/1715 tarihli bir *Hurufat Defteri*’nde yer almaktadır. Buna göre medresenin bu tarihten önce, en geç XVII. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği tahmin edilebilir²⁰⁹⁵.

4.11.3. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Ahmet Medresesi’nin vakfiyesine ait bir bilgiye henüz ulaşamamıştır. Vakfına yapılan müderris atamaları, ihtiyaçlarının karşılanması için kurulmuş vakıflarının olabileceğine işaret etmekle birlikte bunlar hakkında bir kayda henüz rastlanmamıştır.

4.11.4. Görevlileri

Hacı Ahmet Medresesi’ne müderris ve müteveli atamaları yapılmıştır. Müderris Mehmet Efendi, Karaman’dan ayrılıp “*Konya’da mutavattın olmağla*” görevini bırakmış, yerine Yusuf Efendi, Recep 1128/Haziran-Temmuz 1716 tarihinde atanmıştır. Diğer bir kayıt, müteveli ataması ile ilgili olup günlük yarım akçe ücretle görev yapan Hacı Mehmet vefat etmiş, bunun üzerine oğlu İbrahim, babasının görevini devralmıştır²⁰⁹⁶.

4.12. Hacı İshak/İshakiye Medresesi

4.12.1. Adı ve Yeri

Diğer bir ismi İshakiyye olan Hacı İshak Medresesi, Ali Şahne Mahallesi’nde, Hatuniye Medresesi’nin yakınında idi²⁰⁹⁷. Yerinde bugün Kale İlkokulu bulunmaktadır²⁰⁹⁸.

4.12.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hacı İshak Medresesi, Sefer oğlu Hacı İshak tarafından inşa edilmiştir. Medresenin banisine ait 29 Şevval 1146/4 Nisan 1734 tarihli zeyl vakfiyesine göre²⁰⁹⁹ yetersiz olduğu görülen vakıfları artırılmış; bu sebeple ek bir vakfiye düzenlenmiştir. Öyle ise medrese vakfiyenin tescil tarihinden önce, muhtemelen XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilmiş olmalıdır.

²⁰⁹⁵ VAD, no. 1131, s. 31.

²⁰⁹⁶ VAD, no. 1131, s. 32.

²⁰⁹⁷ BOA, C. MF, Dosya no. 24, Gömlek no. 1407; Dosya no. 131, Gömlek no. 6503.

²⁰⁹⁸ D. Ali Gülcan, *Karamanlı Halk Ozanlarından Gufrani ve Kenzi*, Karaman 1991, s. 7.

²⁰⁹⁹ VAD, no. 735, s. 170.

4.12.3. Mimari Yapısı ve Müstemilatı

Basit taş malzemeden ve toprak damlı olarak inşa edilen Hacı İshak Medresesi günümüze kadar ulaşamamıştır. Medrese yapısı içinde mescit ile bitişiğinde bir sarnıç yer almaktaydı. 1341/1922-1923 yılında medrese “*hâlî ve mensî*” yani boş ve terk edilmiş idi²¹⁰⁰. Konyalı; medresenin Cumhuriyet Dönemi’nde yıkılıp arsa hâline getirildikten sonra bir kısmına değirmen bir kısmına da konut yapıldığını, sarnıcının ise 1967’den önce ayakta olduğunu yazmıştır²¹⁰¹. Günümüzde sarnıçtan da eser kalmamıştır.

4.12.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı İshak Medresesi’nin aslında biri zeyl olmak üzere iki adet vakfiyesi bulunuyordu. Bunlardan sadece ek vakfiyeye ulaşılabilmiştir. 29 Şevval 1146/4 Nisan 1734 yılında Ali Şahne Mahallesi sakinlerinden Sefer oğlu Hacı İshak adına tescil edilen bu vakfiyede medresenin yer aldığı manzumeye bir kısım gayrimenkuller ilave edilmiştir²¹⁰². Buna göre; Karaman şehir merkezinde dört dönüm bahçe ile altı adet boyalık, Pazarbozan Hanı’nın içinde yer alan bir “*bâb tahtânî*” oda medreseye vakfedilmiştir²¹⁰³.

Hacı İshak Medresesi Vakfı’na ait bazı gayrimenkullerin 1260/1844-1845 yılındaki durumu *Temettüat* kayıtlarından anlaşılmaktadır. Buna göre medresenin vakfına ait 2.5 dönüm bahçe bulunuyordu²¹⁰⁴.

4.12.5. Görevlileri

İshakiye Medresesi’ne eğitim-öğretim işlerinden sorumlu olan müderrislerin atamalarına inşa tarihinden hemen sonra başlamış, tayinler incelenen dönemin sonuna kadar devam etmiştir. Tespit edilen en erken atama 29 Cemaziyelahir 1154/11 Eylül 1741’de Seyit Şeyh Molla Efendi ibtida-i hariç müderrisliğine getirilmesidir²¹⁰⁵.

Müderrisler, Muharrem 1198/Kasım-Aralık 1783 tarihinden sonra nazır olarak da görev almışlardır²¹⁰⁶. Hacı İshak Medresesi’ne XIX. yüzyılda da müderris ve nazır atamaları yapılmaya devam edilmiştir²¹⁰⁷.

Yukarıda zikredilen vakfiyeye göre vakfın tevliyeti hayatta olduğu sürece vâkıfın kendisinde olacak, vefatından sonra ise çocukları mütevelliliği devam ettirecekti. Bu

²¹⁰⁰ Sapançalı, *Ahval-i İctimaiyye*, s. 86.

²¹⁰¹ *Karaman Tarihi*, s. 302.

²¹⁰² “... akaratın galleşi vezâyifine vefâ etmemekle sonradan vakfına zamm eylediği def’a-i sânde vech-i meşrûh üzere kayd ettirdiği vakfiyesidir.” VAD, no. 735, s. 170.

²¹⁰³ VAD, no. 735, s. 170.

²¹⁰⁴ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 297.

²¹⁰⁵ BOA, C. MF, Dosya no. 57, Gömlek no. 2828.

²¹⁰⁶ VAD, no. 1147, s. 104; BOA, C. MF, Dosya no. 126, Gömlek no. 6278; C. MF, Dosya no. 131, Gömlek no. 6503.

²¹⁰⁷ KARŞŞ, no. 291, s. 41; VAD, no. 560, s. 148; no. 562, s. 10.

çerçevede medresenin de yer aldığı müstemilata, düzenli olarak mütevellî atamaları yapılmıştır²¹⁰⁸.

Medresedeki mescitte müderrisler imamlık da yapmış olmalıdır. Günlük altı akçe ücretle imam olan Seyit Mehmet Sait vefat edince yerine Seyit Mehmet, 29 Zilkade 1193/08 Aralık 1779 tarihinde atanmıştır²¹⁰⁹.

Medrese öğrencilerinden olan Mehmet Efendi oğlu Seyit İbrahim'in 08 Şevval 1166/08 Ağustos 1753 tarihli terekesinden çıkan kitaplar, Hacı İshak Medresesi'nin eğitim programı hakkında önemli bilgiler vermekte olup medreselere giriş kısmında bunlar hakkında bilgi verilmiştir.

Aynı tarihli terekeden medrese talebesinin kitaplarının dışında vârislerine kalan her türlü mal ve eşyanın dökümüne ulaşılabilmektedir²¹¹⁰. Bu sayede talebenin gündelik hayatı, yaşam tarzı ve maddi dünyası tasavvur edilebilmektedir.

4.13. Hacı Süleyman Efendi Medresesi

4.13.1. Adı ve Yeri

Hacı Süleyman Efendi Medresesi; XVIII. yüzyılda tutulan *Lârende Hurufat Defterleri*'ndeki bazı kayıtlarda Say Mahallesi'nde²¹¹¹, bazı kayıtlarda ise yakınındaki Gazi Dükkânı Mahallesi'nde gösterilmiştir²¹¹².

4.13.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Belgelerde “*el-Hâcc Süleyman Efendi binâ eylediği medrese*”²¹¹³ olarak geçtiğine bakılırsa banisi, Lârende'nin müderrislerinden Hacı Süleyman Efendi'dir. Medreseye ait ulaşılabilen en eski kayıta bu eğitim kurumlarında görev yapan müderris Hacı Süleyman'ın beratı, Rebiyülahir 1163/Mart-Nisan 1750 tarihinde yenilenmiştir²¹¹⁴. Onun görev yaptığı süre de hesaba katılırsa medrese, en geç XVIII. yüzyılın ikinci çeyreğinde inşa edilmiştir.

4.13.3. Mimari Yapısı

Hacı Süleyman Efendi Medresesi ayakta kalamamıştır. Uzun soluklu faaliyet gösteremediğine bakılırsa basit mimari tekniklerle toprak ve taş malzemeden yaptırılmış olmalıdır. Diğer klasik Lârende medreselerinde görüldüğü üzere bir avlu etrafında yer alan dersane ile öğrenci hücrelerinden oluştuğu düşünülebilir.

²¹⁰⁸ VAD, no. 735, s. 170; VAD, no. 558, s. 167-172; no. 561, s. 5; no. 562, s. 5; no. 569, s. 19; no. 1154, s. 9.

²¹⁰⁹ BOA, C. MF, Dosya no. 156, Gömlek no. 7784.

²¹¹⁰ KARŞS, no. 286, s. 10. Buna göre talebenin özel eşyaların dökümü şunlardır: Kullanılmış ve yeni birer adet peştamal, birer adet eski pabuç, kürk, yeni yorgan, yeni pabuç, eski gömlek, eski yeşil biniş, eski iç çamaşırı, kapaklı tencere, yeşil kuşak, tava, eski bez cübbe, eski zıbın, tespih, küçük leğen, eski yeşil kuşak ile ikişer adet eski minder, kahve ibriği, eski kavuk sarık, köhne sarık, kullanılmış heybe, eski bohça ve 25,5 kuruş akçe.

²¹¹¹ VAD, no. 563, s. 5; no. 569, s. 19.

²¹¹² VAD, no. 569, s. 2, 8, 11, 20.

²¹¹³ KARŞS, no. 295, s. 111.

²¹¹⁴ VAD, no. 1139, s. 155.

4.13.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hacı Süleyman Efendi Medresesi'nin vakfiyesi ve gelir kaynaklarını oluşturan vakıfları hakkında henüz bir belgeye ulaşamamıştır. Medresenin vakıflarına müteveli tayinlerinin bulunmaması, vakıflarının olmadığına işaret kabul edilebilir.

4.13.5. Görevlileri

Hacı Süleyman Efendi Medresesi'ne görevli atamaları yapılmış olup bunların başında eğitim kadrosuna yapılan müderris atamaları gelmektedir. Günlük yarım akçe ücret ile müderris olan Hacı Süleyman'ın beratı Rebiyülahir 1163/Mart-Nisan 1750 tarihinde yenilenmiştir²¹¹⁵. Bu zatın görev süresinin ne zaman bittiği bilinmemektedir. Daha sonra medresenin müderrislerinden olan Seyit Abdurrahman oğlu Seyit Ömer görevinden feragat edince yerine, yapılan bir imtihanla Seyit Hacı Halil oğlu Seyit İzzettin, 14 Recep 1196/25 Haziran 1782 tarihinde atanmıştır²¹¹⁶.

Hacı Süleyman Efendi Medresesi'nin müderris kadrosunda birden fazla müderris görev yapıyordu. Mesela “sülüs hisse” ile müderrisi olan Seyit Mehmet oğlu Seyit Abdullah çocuksuz olarak vefat edince diğer müderris Hacı Yahya oğlu Seyit Abdullah, Rebiyülevvel 1199/Ocak-Şubat 1785 yılında beratla tayin edilmiştir²¹¹⁷. Medresenin üçte bir hisse ile görev yapan müderrislerinden Seyit Mustafa oğlu Seyit İbrahim çocuksuz olarak vefat edince boşalan kadro için imtihan yapılmış; başarılı olan Mustafa oğlu Mehmet, 02 Şevval 1225/31 Ekim 1810 tarihinde görevlendirilmiştir²¹¹⁸. Birden fazla müderrisin sülüs hisse ile görev yapma geleneği incelenen dönem boyunca devam etmiştir²¹¹⁹.

4.14. Hatuniye/Hatun/Sultan Hatun/Melek Hatun Medresesi

4.14.1. Adı ve Yeri

Hatuniye Medresesi; Melek Hatun, Hatun, Sultan Hatun gibi değişik isimlerle de anılmakta olup belgelerde Ali Şahne Mahallesi'nde gösterilmektedir²¹²⁰. Bazı belgelerde Maderimevlâna Türbesi'nin de olduğu mahallede yer alması sebebiyle Valide Mahallesi şeklinde de kaydedilmiştir²¹²¹. Günümüzde ayakta bulunan medrese İmaret Mahallesi'ndedir²¹²².

²¹¹⁵ Aynı belge.

²¹¹⁶ VAD, no. 569, s. 2.

²¹¹⁷ VAD, no. 569, s. 3.

²¹¹⁸ Aynı belge.

²¹¹⁹ KARŞS, no. 295, s. 111; no. 285, s. 65; no. 297, s. 7; no. 335, s. 45; VAD, no. 1155, s. 3; no. 1147, s. 3; no. 559, s. 3; no. 563, s. 2, 5; no. 569, s. 3, 8, 11, 15, 16, 17, 19, 20.

²¹²⁰ KARŞS, no. 310, s. 16.

²¹²¹ VAD, no. 1131, s. 53.

²¹²² Tapuda 28-24 D pafta, 745 ada, 16 (10) parselde bulunan medrese, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün 07.04.1993 tarih ve 1611 nolu kararı ile I. grup tarihî eser olarak tescil

4.14.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hatuniye Medresesi'nin banisi, Osmanlı Sultanı Murat Hüdavendigâr'ın (1364-1389) kızı, Karamanoğlu Alaettin Ali Bey'in eşi Melek Hatun'dur²¹²³. Nefise Hatun ve Sultan Hatun gibi isimlerle de anılmıştır. Medrese Karamanoğlu Alaettin Ali Bey zamanında, eşi tarafından 783/1381-1382 tarihinde Mimar Hoca Ahmet oğlu Numan'a yaptırılmıştır²¹²⁴. Medrese müderrislerinin aldığı maaşa göre yirmili medrese statüsünde idi²¹²⁵.

4.14.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Avlu çevresinde sıralanan öğrenci hücreleri, dershaneler, mescit ve türbe ile bitişiğindeki bağdan meydana gelen Hatuniye Medresesi, bütünüyle kesme taştan yapılmış ve simetrik olarak planlanmıştır. Avlunun sağında ve solunda toplam sekiz adet kubbeli medrese odası yer almaktadır²¹²⁶. Mescit olarak kullanılan ana eyvanın sağındaki oda kışlık derslane, solundaki ise medreseyi yaptıran Melek Hatun'un türbesidir. Buralara ince işçilikle tezyin edilmiş kapılardan girilmektedir. Her iki mekânın üzeri de kubbe ile örtülmüştür. Zeminden bir miktar yükseltilmiş olan eyvanın önü revaklıdır. Avlunun ortasında dikdörtgen biçiminde küçük bir havuz mevcuttur. Medresenin dikkat çeken yerlerinden biri de taç kapısı olup altı mermer malzemedi, üst tarafı ise kalker taştan yapılmıştır. Taç kapı, eyvan kemerleri ve kubbeli odaların girişleri süslemeli olup buradaki zengin geometrik tezyinat, yazı ve bitkisel dekor olarak kendini göstermektedir. Bunların dışında herhangi bir bezeme bulunmamaktadır²¹²⁷.

Hatuniye Medresesi'nin müştemilatında birçok medresede olduğu gibi mescit ve türbenin dışında bir de hazire mevcuttu. Yapının kible yönünde bulunan söz konusu mekân günümüze kadar ulaşamamıştır²¹²⁸.

Hatuniye Medresesi'nin 1341/1922 yılında sıbyan mektebi olarak hizmet verdiğine bakılırsa²¹²⁹ 1913'ten sonra sıbyan mektebine çevrilmiş olmalıdır.

4.14.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Melek Hatun'un evası-ı Rebiyülevvel 787/22 Nisan- 01 Mayıs 1385 tarihli vakfiyesi ile bunun zeylleri bulunmaktadır. Melek Hatun vakfiyesinde medreseye vakfedilen

edilmiştir. Bk. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124; Karaman Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, "Hatuniye Medresesi/Nefise Sultan Dosyası", Klasör no. 13.

²¹²³ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 43; BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 27, s. 82.

²¹²⁴ Halil Edhem, "Karamanoğulları Hakkında Vesâiki Mahkûke", *TOEM*, II/11 (1327), s. 710-711.

²¹²⁵ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 27, s. 82.

²¹²⁶ Totaysalgır, *aynı eser*, s. 33.

²¹²⁷ Dülgerler, *aynı eser*, s. 113.

²¹²⁸ Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Dosya no. 70-00-124.

²¹²⁹ Sapançalı, *Ahval-i İctimaiyye*, s. 86.

gayrimenkuller aşağıdaki gibi kaydedilmiştir²¹³⁰: Medresenin yanında bulunan üzüm bağı, Lârende’de bir değirmen, bir şırlağanhane, şireçhane, bir bezirhane, Lârende’nin değişik mahallelerde tarla, bağ ve dükkânlar, Sinle, Güderegözü, Davut ve Yenice köylerine yakın yerlerde bulunan arsalar.

Hatuniye Medresesi’nde, burada okuyan talebelere ve gelen misafirlere yemek çıkartılıyordu. Vakfiyeye göre mütevellî; kandil ve bayram günlerinde zaferan, tahin, bal ve sıradan helva yaptıracak ve medrese talebeleri ile misafirlere ikram edecektir.

Fatih Dönemi’nin 881/1476 tarihli tahririnde, vakfiyede zikredilen vakıf gayrimenkulleri ayrıntılı olarak kaydedilmiş²¹³¹, bunlara daha sonra yeni vakıflar ilave edilmiştir. Nitekim II. Bayezit Dönemi’nde yapılan 888/1483 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*’nde, önceki tahrirde geçmeyen Kale içindeki Hatun Hamamı ile Fisendon köyünde bir başka değirmen medresenin vakıfları arasında zikredilmiştir²¹³². Kanuni Dönemi’nde yapılan 937/1530²¹³³ ve III. Murat Dönemi’nin 992/1584 tarihli tahririnde ise önceki vakıflar tekrar edilmiştir²¹³⁴.

Hatuniye Medresesi Vakfı’na ait bir kısım bilgilere *Lârende Kadı Sicilleri*’nden de ulaşılabilmektedir. Şaban 939/18-26 Mart 1533 tarihli bir kayıta Subaşı Değirmeni’nin²¹³⁵, 28 Cemaziyelevvel 1000/12 Mart 1592 tarihli diğer bir kayıta Çeltek Değirmeni’nin²¹³⁶, evail-i Şevval 1057/30 Ekim-8 Kasım 1647 tarihinde ise vakfa ait üç dönüm tarlanın adı geçmektedir²¹³⁷.

Melek Hatun Vakfı’nın mütevellisi Ali oğlu Seyit Hacı Mustafa ile Lârende Mutasarrıfı arasındaki ihtilafın konu edildiği belgelerden, medresenin evail-i Ramazan 1228/Ağustos-Eylül 1813 tarihindeki bazı vakıf gayrimenkullerinin durumu şöyledir: Kale içindeki Hatun Hamamı, Kaş nahiyesine tabi Güderegözü köyünde Burçak yeri ismi ile bilinen zemin, Alacasuluk’ta bağ ve zemin, Vadikoyunda değirmen, Subaşı’nda değirmen, Zırmağrası mevkiindeki zemin, Halil Değirmeni olarak bilinen değirmen ile Kıran köyündeki değirmenin bazı hisseleri²¹³⁸.

²¹³⁰ Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, vakfiye no. 10391. Ayrıca bk. Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 466-467.

²¹³¹ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 26.

²¹³² 888/1483 Tarihli *Karaman Vakıf Tahriri*, s. 78-79.

²¹³³ *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 43.

²¹³⁴ TKGM. TADB. TTD, no. 564, s. 27.

²¹³⁵ KARŞS, no. 324, s. 412.

²¹³⁶ KARŞS, no. 297, s. 22.

²¹³⁷ KARŞS, no. 280, s. 37.

²¹³⁸ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 27, s. 82.

Hatuniye Medresesi Vakfı'nın 1260/1844-1845 yılında farklı yerlerde bulunan toplam 50 dönüm tarlası bulunuyor²¹³⁹, bu mülkler müteveli tarafından belli bir süreliğine icara verilerek gelir elde ediliyordu.

4.14.5. Görevlileri

Hatuniye Medresesi'nde eğitim-öğretim Hanefi Mezhebi'nin kurallarına göre yapıyordu. Yukarıda zikredilen evasıt-ı Rebiyülevvel 787/22 Nisan-01 Mayıs 1385 tarihli vakfiyeye göre müderrisler, Hanefi Mezhebi ulemasından; fıkıh, usul, hadis, tefsir ilimlerine vâkıf biri olacak, eğer Hanefi Mezhebi'nden bir müderris bulunamazsa Hanefi Mezhebi'nin erkânına vakıf olan Şafii Mezhebi'nden bir müderris görevlendirilebilecekti.

Osmanlı Dönemi'nde vakfiyedeki mezhep kuralı devam ettirilmiş, bu esaslar çerçevesinde medresenin eğitim kadrosuna atamalar yapılmış olmalıdır. Fatih Dönemi'nde Mevlâna Şemsettin ile Mevlâna Burhanettin müderrislik görevini ifa ediyorlardı²¹⁴⁰. II. Bayezit Dönemi'ndeki müderris Mevlâna Tacettin²¹⁴¹, III. Murat'ın saltanatı sırasında ise medresenin müderrisi Şemsettin Kasım, muidi ise Bedrettin Yakup idi²¹⁴².

Hatuniye Medresesi'nin yukarıda zikredilen vakfiyesine göre vâkıf sağlığında kendisi müteveli olacak, vefatından sonra görevi evladına kalacaktır. Eğer vâkıfın nesli kesilirse Lârende Kadısı müteveli olacaktır. Bununla birlikte Karamanoğulları Dönemi'nde müteveli atamalarının yapıldığına dair bilgi şimdilik tespit edilememiştir. Osmanlı belgelerinde müteveli atamaları XVI. yüzyıl başlarında²¹⁴³ tespit edilebilmekte, söz konusu tayinler XX. yüzyıl başlarına kadar devam etmektedir²¹⁴⁴.

4.15. Hocazade Seyit Hacı Mehmet Efendi Medresesi

4.15.1. Adı ve Yeri

Hocazade Seyit Mehmet Efendi Medresesi, Karaman kent merkezinde²¹⁴⁵ inşa edilmiş olup bulunduğu mahalle henüz tespit edilememiştir.

4.15.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Hocazade Seyit Mehmet Efendi Medresesi'nin banisi Abbas Mahallesi sakinlerinden Hocazade Hacı Mehmet Efendi olup isminin atama kayıtlarında Lârende Naibi olarak²¹⁴⁶

²¹³⁹ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 399, 437, 438, 444, 455, 481, 486, 492, 519, 524.

²¹⁴⁰ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 26.

²¹⁴¹ *888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri*, s. 78-79.

²¹⁴² TKGM. TADB. TTD, no. 564, s. 27.

²¹⁴³ KARŞS, no. 324, s. 412, Şaban 939/18-26 Mart 1533.

²¹⁴⁴ BOA, EV. d, Defter no. 38414; AE. SMST. III, Dosya no. 46, Gömlek no. 3338; İE. EV, Dosya no. 10, Gömlek no. 1226; KARŞS, no. 280, s. 37; no. 292, s. 53; no. 296, s. 96; no. 310, s. 16; no. 322, s. 87; VAD, no. 1131, s. 50; no. 2180, s. 281.

²¹⁴⁵ KARŞS, no. 293, s. 127.

²¹⁴⁶ VAD, no. 561, s. 7, 8, 9, 10, 11.

geçtiğine bakılırsa Lârende Naibi Hocaşade Hacı Mehmet Efendi medresenin banisi olmalıdır. Söz konusu medreseyi 1225/1810'da inşa ettirmiştir.

4.15.3. Mimari Yapısı

Hocaşade Seyit Mehmet Efendi Medresesi, sadece bir odadan oluşan küçük bir medrese olarak inşa edilmiştir.

4.15.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Hocaşade Seyit Mehmet Efendi Medresesi'nin vakfiyesi hakkında henüz bir bilgiye ulaşılammakla birlikte vakıfları mevcuttu. Vâkıf, Şaban 1225/Eylül 1810 tarihinde Sakabaşı Mahallesi'nde bulunan bir bab menzili 400 akçeye satın almış, medreseye vakfetmiştir²¹⁴⁷.

4.15.5. Görevlileri

Hocaşade Seyit Mehmet Efendi yukarıda zikredilen *Kadı Sicili*'ne göre gayrimenkulün gelirleriyle müderrislere günlük beş akçe ödenmesini şart koşmuştur.

Mütevellilik vâkıfın soyundan gelenlere aitti. 19 Rebiyülahir 1278/24 Ekim 1861 tarihli belgeye göre medrese vakfına yapılan müdahale vâkıfın kızı ve vakfın mütevellisi olan Şerife Hatun tarafından şikâyet edilince Lârende Kadısı müdahaleyi usulsüz bulmuştur.

4.16. Kandilli Medresesi

İnşa edildiği mahalle hakkında bilgi bulunmayan Kandilli Medresesi'nin ilk dönem Osmanlı vakıf tahrirlerinde ismi geçmemekte; adına, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki *Hurufat Defterleri*'nde rastlanmaktadır. Safer 1138/Ekim-Kasım 1822 tarihli kayda göre medresede müderris olmadığından ulemadan Mehmet Efendi, ücretsiz olarak görev yapmak koşulu ile Kandilli Medresesi'ne müderris olarak atanmıştır²¹⁴⁸. 1822'de yapılan bir atama, medresenin bu tarihten önce muhtemelen XVIII. yüzyılın sonlarında mevcut olduğunu göstermektedir. Şu anda ayakta olmadığına bakılırsa XIX. yüzyıl ortalarında yıkıldığı söylenebilir.

4.17. Kara Fakih Mehmet Efendi Medresesi

4.17.1. Adı ve Yeri

Kara Fakih Mehmet Efendi olarak isimlendirilen medrese, Lârende şehir merkezindeki büyük mahallelerden biri olan Çeltek Mahallesi'nde inşa edilmiştir²¹⁴⁹.

4.17.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Belgelere göre Lârendeli bir müderris olan Kara Fakih Mehmet Efendi tarafından yaptırılmıştır²¹⁵⁰. Banisinin Şaban 1136/Nisan-Mayıs 1724 tarihinden biraz önce vefat ettiğine bakılırsa²¹⁵¹ en geç 1724'ten birkaç sene önce yaptırıldığı söylenebilir.

²¹⁴⁷ KARŞS, no. 293, s. 127.

²¹⁴⁸ VAD, no. 1091, s. 150.

²¹⁴⁹ VAD, no. 560, s. 150.

4.17.3. Mimari Yapısı

Günümüzde mevcut olmayan medreseye 1827 yılına kadar müderris ataması yapıldığına ve bundan sonra yıkıldığına göre muhtemelen kerpiç ve taş malzemeden geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş olmalıdır.

4.17.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Kara Fakih Mehmet Efendi Medresesi'nin vakfiyesi ve vakıfları ile ilgili şimdilik herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Müderrislerin ücretsiz olarak görev yaptıkları tespit edilmiştir. Bu durumda medresenin vakıflarının yeterli olmadığı veya vakıflarının bulunmadığı düşünülebilir.

4.17.5. Görevlileri

Kara Fakih Mehmet Efendi Medresesi'nin eğitim kadrosuna daha ilk yıllardan itibaren yapılan müderris atamaları tespit edilmiş olup bunlar “*hasbî*” yani ücretsiz olarak görev yapıyorlardı. Yukarıda geçen belgeye göre müderrisliğini kendi üzerine berat ettirmek için İstanbul’a gittiği sırada vefat eden Mehmet Efendi’nin yerine ulemadan Seyit Hasan, evasıt-ı Şaban 1136/05-14 Mayıs 1724 tarihinde müderris olarak beratla atanmıştır. Evasıt-ı Rebiyülevvel 1184/05-14 Temmuz 1770 tarihinde medresede “*bilâ-ücret*” görev yapan müderrislerden Mustafa oğlu Hüseyin’in beratı yenilenmiştir²¹⁵². Mustafa oğlu Hüseyin’in vefatı üzerine kendi oğulları olan Seyit Mustafa ve Seyit Mahmut’a vazife verilmesi gerekirken Mustafa’nın, İstanbul’da; Mahmut’un ise Hadim Müftüsü’nün yanında “*tahsîl-i ’ulûm-u şetta*” ile yani Karaman şehri dışında farklı ilim dallarında eğitim görmesini fırsat bilen Seyit Hasan, usulsüz bir yolla kendi adına berat çıkartmıştır²¹⁵³. Durumun anlaşılması ile Seyit Hasan görevden alınarak yerine Seyit Mustafa ve Seyit Mahmut, 16 Cemaziyelahir 1206/Ocak-Şubat 1792 tarihinde görevlendirilmişlerdir²¹⁵⁴. Atamalar 20 Rebiyülahir 1243/10 Kasım 1827’ye kadar düzenli olarak devam etmiştir²¹⁵⁵.

4.18. Kırçalı Mustafa Efendi Medresesi

4.18.1. Adı ve Yeri

Kırçalı Mustafa Efendi Medresesi, Şam Pazarı Mahallesi’nde bulunan Debbağ-hane’nin yakınlarında inşa edilmiş olup²¹⁵⁶ yanında bir de Nakşibendi Zaviyesi bulunuyordu²¹⁵⁷.

²¹⁵⁰ VAD, no. 1146, s. 6.

²¹⁵¹ Aynı belge.

²¹⁵² VAD, no. 1155, s. 3.

²¹⁵³ VAD, no. 1147, s. 97.

²¹⁵⁴ VAD, no. 558, s. 171.

²¹⁵⁵ VAD, no. 560, s. 150; no. 563, s. 5.

²¹⁵⁶ VAD, no. 563, s. 4.

4.18.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Kırcalı Mustafa Efendi Medresesi'nin banisi, Karamanlı müderrislerden Kırcalı Mustafa Efendi idi²¹⁵⁸. Bu zat yaptırdığı medresenin müderrisliğini kendisi yapmış, Zilhicce 1214/Mayıs 1800 yılında vefat etmiştir. Buna göre medrese onun ölüm tarihinden önce muhtemelen XVIII. yüzyılın son çeyreğinde inşa edilmiştir²¹⁵⁹.

4.18.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Günümüze kadar gelemeyen medresenin mimari yapısı hakkında belgelerden yola çıkarak bazı bilgiler edinmek mümkün olmaktadır. Buna göre medresenin “*derûnunda*” Hüseyin oğlu Hacı Hüseyin tarafından bir mescit yaptırılmıştır²¹⁶⁰. Öyle ise medresenin talebe hücreleri ile dershanesi dışında bir de mescidi bulunmakta idi.

4.18.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Kırcalı Mustafa Efendi Medresesi'nin banisine ait veya sonradan başkaları tarafından düzenlenen herhangi bir vakfiyeye ve medreseye gelir getirecek vakıflarına dair bir bilgiye henüz ulaşamamıştır.

4.18.5. Görevlileri

Kırcalı Mustafa Efendi Medresesi'ne inşa tarihinden hemen sonra eğitim işlerinden sorumlu müderrisin atandığı belgelerden anlaşılmaktadır. Medresenin banisi ve ilk müderrisi Kırcalı Mustafa Efendi'nin vefatı ile yerine ulemadan Dersiam Seyit Nuh Efendi, 17 Zilhicce 1214/12 Mayıs 1800 tarihinde müderris olarak atanmıştır²¹⁶¹.

Seyit Nuh Efendi, bir süre sonra Hac vazifesini yapmak için yolculuğa çıkmış, uzun bir müddet Lârende'den ayrı kalmıştır. Bu arada Seyit Ahmet isimli bir kişi Nuh Efendi'nin Adana'da çiftçilikle meşgul olduğunu, yerine de bir vekil bırakmadığını ve medresenin eğitim-öğretim işlerinin aksadığını şahitler huzurunda beyan ederek kendisinin buraya atanmasını talep etmiş, bunun üzerine yapılan sınavda başarılı olan Seyit Ahmet Efendi, Şeyhülislam Mevlâna Ömer Efendi'nin işareti ile 09 Safer 1217/11 Haziran 1802 tarihinde görevlendirilmiştir. Fakat Seyit Nuh Efendi'nin Hacca gittiğinin ve müderrislikte hakkı olduğunun anlaşılmasıyla Lârende eşrafından Ali oğlu Mustafa, Ebubekir oğlu Mehmet, Yahya oğlu Mustafa'nın şahitliği, Naip Mehmet Sait Efendi'nin arzı, Anadolu Kazaskeri

²¹⁵⁷ VAD, no. 563, s. 2; no. 560, s. 11, 145.

²¹⁵⁸ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 28, s. 82.

²¹⁵⁹ VAD, no. 562, s. 10.

²¹⁶⁰ VAD, no. 560, s. 154, 150. 24 Şevval 1223/13 Aralık 1808 tarihli bir belgede ise ittisalinde olarak kaydedilmiştir. VAD, no. 563, s. 7.

²¹⁶¹ VAD, no. 562, s. 10.

Mehmet Salih Efendi'nin ilamı ve Şeyhülislam Dürrizade Seyit Abdullah Efendi'nin işareti ile Seyit Nuh Efendi, Zilkade 1229/Ekim-Kasım 1814 tarihinde görevine iade edilmiştir²¹⁶².

Medresenin müderrisliği ile ilgili sorunlar bundan sonra da devam etmiştir. Seyit Nuh Efendi, sekiz yaşındaki oğlu Seyit Mustafa'ya berat çıkarttırmak isteyince konu merkeze intikal etmiş²¹⁶³, sekiz yaşındaki çocuğun müderris olarak atanmasının önüne geçilmiş, Seyit Ahmet isminde başka bir müderris, 09 Safer 1231/10 Ocak 1816 tarihli bir fermanla tayin edilmesiyle konu kapanmıştır²¹⁶⁴. Medreseye tayinler incelenen dönem devam edilmiştir²¹⁶⁵.

4.19. Maderimevlâna Medresesi

Mevlevihane'nin mimari yapısı, onarımları, vakıfları-vakfiyeleri ve görevlileri birinci bölümde Maderimevlâna/Aktekke/Valide Sultan Camii/Kalemiye Zaviye Camii başlığı altında detaylı olarak incelenmiştir. Karaman Mevlevihanesi'nin medrese olarak kullanıldığını Evliya Çelebi; "...Hazret-i Mevlânâ Vâlide'si'nin medresesi gayet ma'mûr ve evkâfı ve talebeleri çokdur. Ve bu medresenin misli yokdur. Meğer Sivas'da Kızıl Medrese ola..." şeklinde yazmıştır²¹⁶⁶.

İncelenen dönemde medresenin faal olduğu ve esaslı bir onarımdan geçtiği, 13 Rebiyülevvel 1181/07 Ağustos 1767 tarihli bir ferman suretinden anlaşılmaktadır²¹⁶⁷.

4.20. Molla Fenari/Külahçızade Hacı Ahmet ve Hacı Abdullah Medresesi

4.20.1. Adı ve Yeri

Osmanlı Dönemi ulemasından Şeyhülislam Molla Fenari'nin (ö. 834/1431) ismini taşıyan medrese, mescit ve hamamla birlikte aynı isimle anılan mahallede inşa edilmiştir²¹⁶⁸. Bu medreseyi daha sonradan Külahçızade Hacı Ahmet ve Hacı Abdullah tamir ettirdiği için belgelerde; "Külahçı-zâde'nin ta'mir eylediği medrese"²¹⁶⁹ veya "Külahçızade binâsı medrese" olarak da geçmektedir²¹⁷⁰.

4.20.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Lârende'de 10 yıl kadar kalan²¹⁷¹ Molla Fenari'nin adı ile anılan mimari eserlerin, Karamanoğlu Mehmet Bey veya onu seven varlıklı kimseler tarafından Molla Fenari adına XV. yüzyılın ilk çeyreğinde yaptırılmış olabileceği düşünülebilir.

²¹⁶² VAD, no. 569, s. 9.

²¹⁶³ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 28, s. 82.

²¹⁶⁴ VAD, no. 569, s. 11.

²¹⁶⁵ BOA, C. MF. Dosya no. 66, Gömlek no. 3299; VAD, no. 563, s. 5.

²¹⁶⁶ *Seyahatnâme*, IX, s. 158.

²¹⁶⁷ BOA, C. EV, Dosya no. 630, Gömlek no. 31794.

²¹⁶⁸ VAD, no. 563, s. 2; no. 2180, s. 177.

²¹⁶⁹ VAD, no. 2180, s. 6; no. 1155, s. 3; no. 262, s. 7.

²¹⁷⁰ VAD, no. 569, s. 17.

²¹⁷¹ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr*, I, (haz. A. Uğur, M. Çuhadar, İ. H. Çuhadar, A. Gül), Kayseri 1997, s. 184-185; Aydın, *aynı madde*.

4.20.3. Mimari Yapısı-Müştemilatı ve Onarımları

Günümüze kadar gelemeyen Molla Fenari/Külahçızade Hacı Ahmet ve Hacı Abdullah Medresesi hakkındaki bir kısım bilgilere belgelerden ulaşmak mümkün olmaktadır. Buna göre bünyesinde bir mescit²¹⁷², bir hamam ve Müftü Abdurrahman Efendi tarafından yaptırılmış bir çeşme bulunuyordu²¹⁷³. Bu durumda medrese; bir avlunun çevresinde öğrenci odaları, dersane, mescit, hamam ve çeşmeden meydana geliyordu. 1161/1748 tarihli Lârende *Hurufat Defteri*’nde Külahçızade Hacı Ahmet ve Hacı Abdullah’ın medreseyi “müceddeden” yaptırdığı kayıtlıdır²¹⁷⁴. Buna göre medresenin 1740’larda tamir edildiği söylenebilir.

4.20.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Molla Fenari/Külahçızade Hacı Ahmet ve Hacı Abdullah Medresesi’nin; gelirleri medrese ve eklentilerinin masraflarında harcanmak üzere vakfedilen taşınmaz mülkleri bulunmaktaydı. Seyit Mustafa adında bir hayırsever evail-i Muharrem 949/17-25 Nisan 1542 tarihli bir vakıf kaydına göre Fenari Mahallesi’ndeki iki evi ile bir bab dükkânını buraya vakfetmiştir²¹⁷⁵.

Lârende Müftüsü Abdurrahman Efendi, Fenari Medresesi’nin içinde bulunan çeşmenin de dâhil olduğu, Karaman şehrinin değişik yerlerde bulunan toplam altı adet çeşme için 1810’dan önce 200 kuruş vakfetmiştir²¹⁷⁶.

Molla Fenari/Külahçızade Hacı Ahmet ve Hacı Abdullah Medresesi’nin vakıflarının XIX. yüzyılın ilk yarısındaki durumu *Temettüat* kayıtlarından anlaşılmaktadır. 1260/1844-1845’te Molla Fenari Vakfı’nın 10 dönümlük tarlası ile Vakfın Cedit boyalık olarak tabir edilen yerdeki 1.5 dönüm boyalığı kirada idi²¹⁷⁷.

4.20.5. Görevlileri

Molla Fenari/Külahçızade Hacı Ahmet ve Hacı Abdullah Medresesi’ne incelenen dönem boyunca imtihan yapılarak aynı anda birden fazla müderris atamaları yapılmıştır²¹⁷⁸.

Molla Fenari Medresesi’nin vakıflarına mütevelliler de atanmıştır. Yukarıda bazı gayrimenkullerini vakfettiğine işaret edilen Seyit Mustafa, vakfın mütevelliliğini evladiyet ve meşrutiyet üzere kendi nesline şart koşturmuştur. Vâkıf Seyit Mustafa’nın çocukları Seyit

²¹⁷² BOA, C. MF, Dosya no. 79, Gömlek no. 3925.

²¹⁷³ VAD, no. 558, s. 167; no. 560, s. 147, 154; no. 561, s. 4.

²¹⁷⁴ VAD, no. 1155, s. 3.

²¹⁷⁵ Totaysalgır, *aynı eser*, s. 66. İlgili vakıf kaydına diğer belgelerden de ulaşılabilmektedir. BOA, C. MF, Dosya no. 79, Gömlek no. 3925.

²¹⁷⁶ VAD, no. 560, s. 150; no. 561, s. 4.

²¹⁷⁷ Karaman *Temettüat Defteri*, s. 289, 460.

²¹⁷⁸ KARŞS, no. 293, s. 435; no. 297, s. 227; VAD, no. 560, s. 145; no. 563, s. 2,7; no. 1126, s. 121; no. 1154, s. 11; no. 1155, s. 3; no. 2180, s. 177.

Mehmet ve Şerife Hatice isimli kardeşler çocuksuz olarak vefat edince “*evlâd-ı vâkıfın nesli münkârîz*” olmuş, yani nesli kesilmiştir. Bunun üzerine Hacı Hüseyin oğlu Seyit İshak 10 Muharrem 1213/24 Haziran 1798 tarihinde mütevellî olarak görevlendirilmiştir²¹⁷⁹.

4.21. Rahime Hatun Hânkah Medresesi

4.21.1. Adı ve Yeri

Tekke ve zaviyeler bölümünde hânkah-zaviye olarak incelenen Rahime Hatun Hânkahı Osmanlı Dönemi belgelerinde “*Rahime Hatun Hânkahı demekle ma'rûf medrese*” olarak da geçmektedir²¹⁸⁰. Bu sebeple aynı yapının medreseye ait hususiyetleri bu bölümde incelenecektir. Daha XVI. yüzyılın başlarında medrese olarak kullanılmaya başlayan bu tasavvuf yapısının, XVII. yüzyıldan itibaren medrese özelliği ön plana çıkmış görünmektedir.

Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in 835/1432 tarihli vakfiyesinde, imaretin hudutları sayılırken Rahime Hatun Hânkahı'na da değinilmiş, imaretin güney yönünde olduğu belirtilmiştir²¹⁸¹. Ayrıca 881/1476 tarihli tahrirde Emir Musa Medresesi ile bitişik olduğu kaydedilmiştir²¹⁸². Bu durumda adı geçen medrese, İmaret Mahallesi'nde idi.

4.21.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Sonradan medrese olarak kullanılan, temelde hânkah olan bina, Karamanoğulları hanedanına mensup olan Rahime Hatun tarafından yaptırılmıştır²¹⁸³. Karamanoğlu İbrahim Bey'in 1432 tarihli vakfiyesinde adı geçtiğine göre yapının en geç XV. yüzyılın başlarında inşa edildiği ileri sürülebilir.

4.21.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Diğer hanedan mensuplarının inşa ettirdiği yapılarda olduğu gibi bu hânkah da kesme taşla yaptırılmış olmalıdır. XVII. yüzyıl sonlarında onarılan yapı²¹⁸⁴, bitişigindeki Emir Musa Medresesi 1927'de yıkılırken ortadan kaldırılmış, yerine evler yaptırılmıştır²¹⁸⁵.

4.21.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Rahime Hatun'un adına bu kurumun tesis edilmiş bir vakfı bulunuyordu. Ancak 881/1476 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*'nde vakfiyesinin kayıp olduğu kaydedilmiş, vakıfları şöyle tespit edilmiştir: Bir elma bahçesi, Yeniköprü civarında bir yer, Sinle köyü

²¹⁷⁹ VAD, no. 562, s. 7; no. 2176, s. 520.

²¹⁸⁰ VAD, no. 1140, s. 320.

²¹⁸¹ VAD, no. 2113, s. 336.

²¹⁸² *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 27.

²¹⁸³ *Karaman Tarihi*, s. 544.

²¹⁸⁴ BOA, *İE. TCT*, Dosya no. 9, Gömlek no. 1035; *İE. TCT*, Dosya no. 21, Gömlek no. 2249.

²¹⁸⁵ Konyalı, *aynı yer*.

civarı ile Tuzaltı ve Köşkbağı denilen yerde arsalar, iki taşlı değirmen. 888/1483²¹⁸⁶ ve XVI. yüzyıldaki tahrirlerde²¹⁸⁷, 1476'daki tahrirdeki vakıflar hemen hemen aynı şekilde tekrarlanmıştır.

4.21.5. Görevlileri

Rahime Hatun Medresesi'ne eğitim işlerinden sorumlu olan müderrisler görevlendirilmiştir. XVI. yüzyıl başlarında müderrisi Mevlâna Numan idi²¹⁸⁸. İncelenen dönemde de müderris atamalarına dair belgeler bulunmaktadır²¹⁸⁹. Medrese vakfına mütevellî atamaları da tespit edilmiştir²¹⁹⁰.

4.22. Rakrak Medresesi

4.22.1. Adı ve Yeri

Rakrak Medresesi Lârende kent merkezinde²¹⁹¹ bulunmakla birlikte mahallesi hakkında belgelerde herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

4.22.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Rakrak Medresesi'nin banisi tespit edilememiştir. 1155/1742-1743 tarihinde yapılan müderris atamasına bakılırsa bu tarihten önce muhtemelen XVIII. yüzyılın ilk yarısında yaptırılmıştır.

4.22.3. Mimari Yapısı

Rakrak Medresesi, ayakta kalmadığına bakılırsa yörenin medrese mimarisine uygun olarak kerpiç ve taş malzemeden geleneksel yöntemlerle inşa edilmiş olmalıdır.

4.22.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Vakfiyesi henüz tespit edilememekle birlikte vakıflarının olduğu yukarıda zikredilen belgeden anlaşılmaktadır. Medrese'nin müderrisi ve mütevellisi olan Seyit Mehmet Efendi, evail-i Rebiyülevvel 1155/06-15 Mayıs 1742'de Divanühümayun'a sunduğu bir arzla Celali taifesinin ve Levendat istilasının medrese vakıflarına verdiği zararlardan şikâyetçi olmuş, vakfa ait tarım arazilerinden gelen mahsulün düşmesi sonucu ihtiyaçların karşılanamadığını belirterek yardım talep etmiştir. Öyle ise medreseye gelir getiren birtakım tarım arazisi medresenin vakfı idi.

²¹⁸⁶ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 82.

²¹⁸⁷ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 148; Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman, s. 119.

²¹⁸⁸ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 148.

²¹⁸⁹ BOA, İE. TCT, Dosya no. 9, Gömlek no. 1035; İE. TCT, Dosya no. 21, Gömlek no. 2249.

²¹⁹⁰ VAD, no. 1131, s. 51; no. 1140, s. 320.

²¹⁹¹ BOA, AE. SMST. III, Dosya no. 46, Gömlek no. 3338.

4.22.5. Görevlileri

Rakrak Medresesi'nin müderrisi Müftüzade Seyit Mehmet Efendi, aynı zamanda vakfın mütevelliliğini de yürütüyor, Lârende damga ve ihtisab mukataası malından günlük altı akçe ücret alıyordu²¹⁹².

4.23. Rüknettin Zaviye Medresesi

Tekke, Zaviye ve Hânkahlar bölümünde zaviye olarak ele alınan bu yapının; XVI. yüzyıl vakıf tahrirlerinde adı, Rüknettin Zaviye Medresesi olarak geçmektedir. Ancak XVIII. yüzyılda buraya yapılan müderris atamalarına bakılırsa zaviye, Lârende'deki diğer bazı tasavvuf kurumları gibi incelenen dönemde medrese olarak da kullanılmıştır. Nitekim 04 Recep 1188/10 Eylül 1774'te Abdurrahman Efendi'nin müderris olarak atanması buna işaret etmektedir²¹⁹³.

Rüknettin Zaviye Medresesi'ne nazır ve müteveli atamaları da yapılmıştır. Şeyh Abdurrahman vefat edince oğlu İbrahim ile yeğeni Şeyh Seyit Mustafa, 10 Rebiyülevvel 1204/28 Kasım 1789 tarihinde nazır olarak atanmışlardır²¹⁹⁴. Medresenin yarı hisse mütevellisi olan Seyit Şeyh Mustafa, çocuksuz olarak vefat edince yerine İsmail oğlu Ahmet, 02 Muharrem 1225/07 Şubat 1810'da tayin edilmiştir²¹⁹⁵.

4.24. Seyit Abdullah Efendi Medresesi

4.24.1 Adı ve Yeri

Seyit Abdullah Efendi Medresesi; Çeltek Mahallesi'nde, Alaca Mescit Camii'ne sınırları olan bir buçuk dönümlük bir arazi üzerine inşa edilmiştir²¹⁹⁶.

4.24.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Banisi, Lârendeli müderrislerden Abdurrahman oğlu Seyit Abdullah Efendi'dir. Kendi adıyla anılan medreseyi 1198/1783-1784 yılında, mülkü olan boş bir arazi üzerine yaptırmıştır²¹⁹⁷.

4.24.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Medrese ile ilgili ulaşılabilen son belgenin tarihi 1227/1812'dir. Muhtemelen bu tarihten sonra yıkılan yapı hakkında, bir kısım bilgilere ulaşmak mümkün olmaktadır. Buna

²¹⁹² Aynı zamanda Fasih Camii'nin cuma vaizi idi. Babası Mehmet Efendi'nin vefatı üzerine Safer 1157/Mart-Nisan 1744 senesinde aynı görev beratla kendisine verilmiştir. BOA, AE. SMHD. I, Dosya no. 225, Gömlek no. 17906.

²¹⁹³ KARŞS, no. 290, s. 45.

²¹⁹⁴ VAD, no. 558, s. 166.

²¹⁹⁵ VAD, no. 560, s. 147.

²¹⁹⁶ VAD, no. 569, s. 3.

²¹⁹⁷ VAD, no. 562, s. 5.

göre medrese, sekiz adet hücre ve bir dershaneden oluşuyordu²¹⁹⁸. Bitişindeki Alaca Mescit Camii, medresenin ibadethanesi olarak kullanılmış olmalıdır.

4.24.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Seyit Abdullah Efendi Medresesi'nin vakfiyesine şimdilik ulaşamamakla birlikte daha önce mevcut bir vakfiyesinin olduğu arşiv vakıf kayıtlarından anlaşılmaktadır. Medresenin ihtiyaçlarını karşılayacak vakıf gayrimenkulleri mevcut olup bu, Alaca Mescit yakınlarındaki üç buçuk dönüm bahçe idi²¹⁹⁹.

4.24.5. Görevlileri

Seyit Abdullah Efendi Medresesi'nin müessisi ve aynı zamanda müderrisi olan Seyit Abdullah Efendi'nin belgelere yansıyan vakfiye şartlarına göre müderrislik ile tevliyet hayatta olduğu müddetçe kendisinde olacak, daha sonra erkek çocuklarından layık olanlar bu görevleri devam ettirecekti²²⁰⁰. Buna göre medresede müderrislik ve tevliyet görevleri Şevval 1198/Ağustos 1784 tarihinde medresenin banisi olan Seyit Abdullah Efendi'ye verilmiştir²²⁰¹. Abdullah Efendi'nin vefatı sonrasında “*erşed evlâdı*” olan Abdurrahman Efendi, bu görevleri üstlenmiştir. Atamalar ele alınan dönem boyunca devam etmiştir²²⁰².

4.25. Seyit Ahmet Kadı Bey Medresesi

4.25.1. Adı ve Yeri

Seyit Ahmet Kadı Bey Medresesi ile ilgili bilgilere belgelerden ulaşılabilir. Buna göre bu eğitim kurumu, Koçakdede Mahallesi'nde bulunuyordu²²⁰³.

4.25.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Medresenin banisi Lârendeli müderrislerden, daha önce kadılık da yapmış olan Mendesenlizade Seyit Ahmet Kadı Bey'dir. Vakfiyesinden anlaşıldığına göre medresesini 21 Zilkade 1241/27 Haziran 1826'daki tescil tarihinden kısa bir süre önce muhtemelen 1825'te yaptırmıştır²²⁰⁴.

4.25.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Günümüzde mevcut olmayan medresenin mimari yapısı hakkında vakfiyesi ile belgelerden bilgi edinilebilmektedir. Buna göre Seyit Ahmet Kadı Bey medresesini mülk

²¹⁹⁸ VAD, no. 569, s. 3.

²¹⁹⁹ VAD, no. 1147, s. 3.

²²⁰⁰ VAD, no. 562, s. 5.

²²⁰¹ VAD, no. 1147, s. 97.

²²⁰² VAD, no. 562, s. 5; no. 569, s. 3; no. 1147, s. 3.

²²⁰³ VAD, no. 580, s. 330.

²²⁰⁴ KARŞS, no. 296, s. 38.

arsası üzerine inşa ettirmiş olup medrese; yedi adet hücre, bir derslane ile mescitten oluşuyordu²²⁰⁵. Öyle ise hücreler, bir avlu çevresinde dizilmişti.

4.25.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Medreseyle ilgili Seyit Ahmet Kadı Bey'e ait 21 Zilkade 1241/27 Haziran 1826 tarihli bir vakfiye bulunmaktadır. Vakfiyeye göre “*Develik*” olarak bilinen yer, vakfın gayrimenkulü hâline getirilmiştir²²⁰⁶.

4.25.5. Görevlileri

Yukarıda zikredilen vakfiye şartlarına göre; tedris, tevliyet ve imamet görevleri öncelikle müderris Seyit Ahmet Kadı Bey'in kendisinde olacak, ondan sonra ise liyakatli evladına intikal edecektir. Vakfiyenin tescil tarihinden hemen sonra görevli atamaları yapılmıştır. Nitekim Seyit Ahmet Kadı Bey, müteveli ve imam olarak 22 Zilhicce 1241/28 Temmuz 1826 tarihinde tayin edilmiş²²⁰⁷, Cemaziyelevvel 1242/Aralık 1826 tarihinde ise aynı şahsa müderrislik beratı verilmiştir²²⁰⁸.

4.26. Seyit Hacı Yahya Medresesi

4.26.1. Adı ve Yeri

Seyit Hacı Yahya Medresesi; Külhan Mahallesi'nde, aynı mahalledeki “*Câmi'-i Cedid*”/Yeni Cami'nin hemen yanında²²⁰⁹ olup bazı kayıtlarda yakınlarındaki Mansur Dede Mahallesi'nde gösterilmektedir²²¹⁰.

4.26.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Seyit Hacı Yahya Medresesi'nin banisi, Hacı Abdizade Seyit Hacı Yahya Efendi'dir. Medreseye ait Şaban 1134/1722 tarihli en eski atama kayıtlarından XVIII. yüzyıl başlarında inşa edildiği anlaşılmaktadır.

4.26.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Günümüzde mevcut olmayan Seyit Hacı Yahya Medresesi'nin bitişiğindeki Yeni Cami'nin bu medresenin mabedi olduğu söylenebilir. Muhtemelen caminin bitişiğinde yer alan birçok hücre ve dershaneden meydana geliyordu. Uzun süre ayakta kalamadığından hareketle Karaman şehrindeki birçok medresede görüldüğü gibi taş ve kerpiç malzemeden geleneksel yöntemlerle inşa edildiği söylenebilir. Vakıf gayrimenkulü oldukça sınırlı idi. Bunun için bakım ve onarımı yapılamadığından 1818'den sonra yıkılmış olmalıdır.

²²⁰⁵ VAD, no. 559, s. 5.

²²⁰⁶ VAD, no. 580, s. 330.

²²⁰⁷ KARŞS, no. 296, s. 38.

²²⁰⁸ Aynı belge.

²²⁰⁹ KARŞS, no. 290, s. 158; no. 295, s. 67.

²²¹⁰ VAD, no. 1147, s. 97.

4.26.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Seyit Hacı Yahya Medresesi'nin vakfiyesi ile ilgili bilgilere şimdilik ulaşamamıştır. Bunun yanında medreseye gelir getiren vakıfları olduğu 1844-1845 tarihli *Temettüat* kayıtlarından anlaşılmaktadır. Buna göre vakfın üç dönüm tarlası bulunuyordu²²¹¹. Müderrislerin ücretsiz olarak görev yaptığına bakılırsa vakıf gelirleri yeterli bir eğitim kurumu değildi.

4.26.5. Görevlileri

Seyit Hacı Yahya Medresesi'ne görevli atamaları yapılmıştır. Bunların başında eğitim-öğretim işlerinden sorumlu müderrisler gelmektedir²²¹². Tespit edilebilen ilk atama, Şaban 1134/Mayıs-Haziran 1722 tarihli olup bu tayinle “*hasbî*” olarak görev yapan Müderris Ali'nin vefatı sonrası yerine Musa Efendi getirilmiştir²²¹³.

Seyit Hacı Yahya Medresesi vakıflarına müteveli tayini de yapılmıştır. Rebiyülevvel 1187/Mayıs-Haziran 1773 tarihinde Molla Hüseyin oğlu Seyit Mehmet, müteveli olarak atanmıştır²²¹⁴. Bu zatın görev süresinin ne zaman bittiği bilinmemektedir. Daha sonra evasıt-ı Rebiyülevvel 1196/1781-1782/24 Şubat-05 Mart 1782 tarihinde vakfın işlerini takip etmek üzere müteveliye ihtiyaç olduğundan Seyit Hacı Mustafa, beratla görevlendirilmiştir²²¹⁵.

4.27. Seyit İbrahim Efendi/Şaban Çavuş Camii Medresesi

4.27.1. Adı ve Yeri

İsmi belgelerde “*Seyyid İbrahim Efendi*” olarak geçen medrese²²¹⁶, Dahhak Mahallesi'ndeki Şaban Çavuş Camii'nin avlusunda bulunduğu²²¹⁷ buraya Şaban Çavuş Camii Medresesi de deniyordu²²¹⁸.

4.27.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Seyit İbrahim Efendi Medresesi'nin müessisi Lârendeli müderrislerden Seyit İbrahim Efendi idi. Tespit edilebilen ilk müderrisinin, aynı zamanda medresenin banisi Seyit İbrahim Efendi olduğu²²¹⁹ göz önüne alınırsa Zilkade 1179/Nisan-Mayıs 1766'dan kısa bir süre önce yaptırılmış olmalıdır.

²²¹¹ *Karaman Temettüat Defteri*, s. 492.

²²¹² *KARŞS*, no. 290, s. 158; no. 295, s. 67; *VAD*, no. 569, s. 14; no. 1150, s. 1.

²²¹³ *VAD*, no. 1131, s. 113.

²²¹⁴ *VAD*, no. 1150, s. 1.

²²¹⁵ *VAD*, no. 1147, s. 97, 101.

²²¹⁶ *VAD*, no. 2180, s. 257.

²²¹⁷ *KARŞS*, no. 289, s. 40.

²²¹⁸ *KARŞS*, no. 297, s. 193.

²²¹⁹ *KARŞS*, no. 289, s. 41.

4.27.3. Mimari Yapısı ve Müştemilatı

Günümüze ulaşmayan Seyit İbrahim Efendi Medresesi, Lârende'deki birçok medrese yapılarında görüldüğü gibi merkezî bir avluda sıralanan dersane ve öğrenci hücrelerinden müteşekkil olmalıdır. Bu eğitim kurumunun mabedi, aynı avlunun içindeki Şaban Çavuş Camii idi. Medreseye 1797'den sonra müderris atamalarıyla ilgili herhangi bir kayıt tespit edilememiştir. Bu durumda medresenin XIX. yüzyıl başlarında kullanılmayacak durumda olduğu söylenebilir.

4.27.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Seyit İbrahim Efendi Medresesi'nin düzenlenmiş bir vakfiyesinin bulunduğu dair şimdilik bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte Şaban 1179/Ocak-Şubat 1766 tarihli bir belgeden vakıflarının olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Hüseyin isimli bir şahıs vefat edince vârisleri olan zevcesi Rahime ve kızı Hatice, Şabaniye Camii yakınlarındaki bağhanenin sülüs hissesini medresenin ihtiyaçlarını karşılamak üzere vakfetmiştir²²²⁰.

Zaman içinde Seyit İbrahim Efendi Medresesi'ne gelir getiren başka vakıflar da bağlanmıştır. Şam Pazarı Mahallesi sakinlerinden Hacı Mehmet oğullarından Tartanzade Seyit Hacı Mehmet ve Seyit İnayet adlı iki kardeş, 15 Zilhicce 1214/10 Mayıs 1800 tarihinde Kadı Dükkânı Mahallesi'ndeki sofa, mutfak ve bir miktar avludan müteşekkil evlerini, medrese müderrislerinin ikametleri için vakfetmişlerdir²²²¹.

Medrese vakfına ait bir de dükkân mevcuttu. Burası, 1260/1844-1845 yılında Abbas Mahallesi sakinlerinden Hacı Mahmut Efendi oğlu Hacı Mehmet'in tasarrufunda idi²²²².

4.27.5. Görevlileri

Seyit İbrahim Efendi Medresesi'nin Şaban 1179/Ocak-Şubat 1766 tarihli belgeye göre ilk müderrisi, aynı zamanda banisi olan İbrahim Efendi'dir²²²³. Medresenin 22 Zilkade 1192/12 Aralık 1778 tarihinde müderrisi olmadığı gerekçesi ile Seyit Mustafa, beratla tayin edildiğine göre İbrahim Efendi kısa bir süre müderrislik yapmıştır²²²⁴. Müderris Seyit Mustafa'nın çocuksuz olarak vefatı sonrasında Abdullah Efendi, 22 Safer 1210/07 Eylül 1795 tarihinde görevlendirilmiştir²²²⁵. Bu zatın müderrisliğinin neden sona erdiğine dair herhangi bir kayıt mevcut değildir. Bununla birlikte medresenin müderrisliği ile ilgili diğer

²²²⁰ KARŞS, no. 289, s. 40-41.

²²²¹ KARŞS, no. 297, s. 193.

²²²² Karaman Temettüat Defteri, s. 351.

²²²³ KARŞS, no. 289, s. 40.

²²²⁴ KARŞS, no. 305, s. 242; VAD, no. 1147, s. 97.

²²²⁵ VAD, no. 561, s. 15; no. 562, s. 4.

bir kayıttta Seyit Veli müderrislikten feragat etmiş, yerine Mehmet oğlu Seyit Halil, gurre-i Cemaziyelahir 1212/21 Kasım 1797 tarihinde atanmıştır²²²⁶.

4.28. Seyit Mehmet-Seyit Abdülkerim Efendi/Keşlizade Medresesi

4.28.1. Adı ve Yeri

Koçakdede Mahallesi'ndeki Seyit Mehmet ve Seyit Abdülkerim Efendi Medresesi²²²⁷, Seyit Mehmet Efendi'nin Keşlizade olarak bilinen lakabından dolayı Keşli veya Keşlizade olarak da isimlendirilmiştir²²²⁸.

4.28.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Seyit Mehmet ve Seyit Abdülkerim Efendi Medresesi'nin banisi Lârendeli müderrislerden Seyit Mehmet ve Seyit Abdülkerim'dir. Zilhicce 1222/Ocak-Şubat 1808 tarihli vakfiyesi²²²⁹ dikkate alınırsa tescil tarihinden önce, muhtemelen 1807'de inşa edildiği düşünülebilir.

4.28.3. Mimari Yapısı ve Müstemilatı

Günümüzde mevcut olmayan medresenin yapısı ile ilgili belgelerden yola çıkarak bazı bilgilere ulaşılabilmektedir. Buna göre medresenin içinde dershaneler, hücreler, mescit ve çeşmeler bulunuyordu²²³⁰. Konyalı; Karaman şehrinin en büyük medreselerinden biri olduğunu söylemekte, hücre sayısının 40-50'ye çıktığına vurgu yapmaktadır. Medreselerin kapatılmasına dair 03 Mart 1924'te çıkarılan kanun sonrasında tamamen yıkılarak şahıslara satılmış, yerine evler yapılmıştır²²³¹.

4.28.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Seyit Mehmet ve Seyit Abdülkerim Efendi/Keşlizade Medresesi ile ilgili şimdilik iki adet vakfiye tespit edilmiştir. Bunlardan biri, medresenin banisi olan müderrisler Seyit Mehmet ve Seyit Abdülkerim efendilere ait evail-i Zilhicce 1222/Ocak-Şubat 1808 tarihli Arapça vakfiye suretidir. Buna göre kurumun banisi olan müderrisler Koçakdede Mahallesi'ndeki kendi mülk arsaları üzerine, aklî ve naklî ilimlerin tahsili için medrese ve mescit yaptırmış, bazı gayrimenkullerini de bu kurumun ihtiyaçlarının karşılanması için vakfetmişlerdir²²³².

Medrese ile ilgili diğer bir vakfiye, Hacı Hüseyin oğlu Seyit Mahmut'a ait 04 Cemaziyelahir 1234/31 Mart 1819 tarihli olup Seyit Mahmut; medrese içindeki çeşmeler ile

²²²⁶ KARŞS, no. 296, s. 142; VAD, no. 562, s. 6.

²²²⁷ VAD, no. 561, s. 26.

²²²⁸ KARŞS, no. 285, s. 197.

²²²⁹ Aynı belge.

²²³⁰ VAD, no. 569, s. 12; 580, s. 165.

²²³¹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 482.

²²³² KARŞS, no. 285, s. 197.

Lârende'nin farklı yerlerinde bulunan diğer bir çeşme ve harap bir şadırvan için nukut vakfı kurmuştur. Vâkıf Seyit Mahmut, zikredilen çeşme ile şadırvan için 2.500 kuruş akçe vakfetmiştir²²³³.

4.28.5. Görevlileri

Seyit Mehmet ve Seyit Abdülkerim Efendi/Keşlizade Medresesi'nin evail-i Zilhicce 1222/Ocak-Şubat 1808 tarihli vakfiyesinde belirtildiğine göre imamet ve tevliyet aynı zamanda müderris olan vâkıfların üzerinde olacak; daha sonra liyakatli salih evladı, bu mümkün olmazsa söz konusu görevler için Lârende Kadısı'nın marifeti ile ulemadan hak edenler atanacaklardır²²³⁴.

Yukarıda zikredilen vakfiye şartlarına göre medresenin banileri Seyit Mehmet ve Seyit Abdülkerim Efendiler; 23 Zilkade 1223/10 Ocak 1809'da müderris, medresedeki mescidin imamı ve mütevellisi olarak beratla atanmışlardır²²³⁵. Banilerden Seyit Mehmet'in vefatı üzerine Seyit Mehmet'in oğlu Seyit Mustafa, 28 Rebiyülahir 1231/28 Mart 1816 tarihinde babasının yerine müderris, imam ve mütevellî olarak görevlendirilmiştir²²³⁶. Medresenin diğer banisi Seyit Abdülkerim'in de vefatı üzerine oğlu Seyit Ali, yapılan bir imtihan sonrası başarılı olunca 07 Rebiyülahir 1232/24 Şubat 1817 tarihinde babasının yerine müderris, imam ve mütevellîliğe atanmıştır²²³⁷. Seyit Ali'nin vefatı sonrasında oğlu Halil Halife, babasının nısf hisse cihetlerine Şevval 1243/Nisan-Mayıs 1828 tarihinde tayin edilmiştir²²³⁸.

Yukarıda zikredilen banilerden Müderris Seyit Mehmet'in oğullarından; müderrislik, imamet ve tevliyet görevlerini yarım hisse olarak yerine getiren Seyit Mustafa'nın çocuksuz vefatı sonrasında imtihan yapılmış, başarılı olduğu görülen Halil oğlu Seyit Mehmet, 17 Rebiyülevvel 1244/17 Eylül 1827'de beratla atanmıştır²²³⁹.

4.29. Seyit Mehmet Efendi Medresesi

4.29.1. Adı ve Yeri

Seyit Mehmet Efendi Medresesi; Karaman şehir merkezi, Külhan Mahallesi'nde, Bostancı Camii'nin hemen yanında inşa edilmiştir.

²²³³ VAD, no. 580, s. 165.

²²³⁴ KARŞS, no. 285, s. 197.

²²³⁵ KARŞS, no. 285, s. 197-198.

²²³⁶ VAD, no. 569, s. 12.

²²³⁷ VAD, no. 569, s. 17.

²²³⁸ VAD, no. 563, s. 5.

²²³⁹ KARŞS, no. 292, s. 116; VAD, no. 563, s. 5.

4.29.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Seyit Mehmet Efendi Medresesi, Abdullah Efendizade lakabı ile bilinen Lârendeli müderrislerden Seyit Mehmet Efendi tarafından kendisine ait boş arsa üzerinde 1219/1804-1805'te yaptırılmıştır. O halde Bostancı Camii, medresenin ibadethanesi idi.

4.29.3. Mimari Yapısı

Seyit Mehmet Efendi Medresesi ayakta kalamamıştır. Günümüze ulaşamadığına bakılırsa geleneksel yöntemlerle küçük bir medrese olarak inşa edilmiştir.

4.29.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Seyit Mehmet Efendi Medresesi'nin vakfiyesi henüz tespit edilememiştir. Bununla birlikte detayları şimdilik bilinmeyen vakıflarının mevcut olduğu, yapılan müteveli atamalarından anlaşılmaktadır.

4.29.5. Görevlileri

Seyit Mehmet Efendi, medresenin müderrislik ve mütevelliliğini kendi evladına şart koşmuştur. Medresenin inşası tamamlandıktan sonra Seyit Mehmet Efendi'nin sulbi oğulları Seyit Yahya ve Seyit Mehmet Durmuş için imtihan yapılmış, liyakatli oldukları tespit edildikten sonra 29 Şaban 1219/03 Aralık 1804 tarihinde aynı görevlere tayin edilmişlerdir²²⁴⁰. Seyit Mehmet Durmuş'un çocuksuz olarak vefat etmesinden sonra kardeşi Seyit Yahya'ya hisse devri yapılmış, beratı 22 Safer 1242/25 Eylül 1826'da yenilenmiştir²²⁴¹.

4.30. Zincirli/Eskici Medresesi

4.30.1. Adı ve Yeri

Zincirli Medresesi'nin diğer adı Eskici olup Karaman Eyaleti vakıf tahrirlerinde “*Eskici nâm-ı diğer Zencirlü Medrese*” olarak geçmektedir²²⁴². Karaman'ın eski mahallelerinden biri olan Sinle Mahallesi'nde bulunuyordu²²⁴³.

4.30.2. Banisi ve Yapım Tarihi

Zincirli Medresesi'nin banisi, Hüsametdin Hasan oğlu Emir Muhsin Hayrettin'dir. 992/1584 tarihli *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*'nde, banisi Emir Muhsin Hayrettin'e ait Safer 652/Mart-Nisan 1254 tarihli bir vakfiyenin olduğu kayıtlıdır²²⁴⁴. Buna göre medrese, Emir Muhsin Hayrettin tarafından Türkiye Selçukluları Dönemi'nde yaptırılmıştır. Karamanoğullarından Osmanlılara geçtiğinde harap vaziyette idi²²⁴⁵. Bununla birlikte

²²⁴⁰ VAD, no. 561, s. 12.

²²⁴¹ VAD, no. 563, s. 7.

²²⁴² *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 118.

²²⁴³ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 460.

²²⁴⁴ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 35.

²²⁴⁵ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 26.

medreseye XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar çeşitli atamalar tespit edilmiştir. XVII. yüzyılda ismi geçmediğine göre bu yüzyılın başlarında tamamen ortadan kalkmış olmalıdır.

4.30.3. Mimari Yapısı ve Müstemilatı

Günümüzde mevcut olmayan Zincirli Medresesi; XIII. yüzyıl Türkiye Selçuklu mimarisine uygun olarak kesme taştan, merkezî avlu etrafında yer alan hücreler, derslikler ve mescit olarak kullanılan mekânlardan meydana gelen bir plana sahip olmalıdır.

4.30.4. Vakfiyesi ve Vakıfları

Vakıf kayıtlarından, Safer 652/Mart-Nisan 1254 tarihli şu anda nerede bulunduğu bilinmeyen bir vakfiyesinin olduğu anlaşılmaktadır. Vakıf tahrirlerine göre medresenin vakıf gayrimenkulleri bulunmakta idi. Buna göre: Hacı Ömer Değirmeni, Giyrent köyünde bir dönüm bağ, Harbanda Bağı ve Porsuk Mahallesi yakınlarında birer dönüm arsa, Mağara yanında ve Hacı Beğler Mahallesi'nde birer dönüm yer medresenin vakfı idi²²⁴⁶. 888/1483²²⁴⁷, 937/1530²²⁴⁸ ve 992/1584²²⁴⁹ tarihli tahrirlerde vakıflar tekrar edilmiştir.

XVI. yüzyıl başlarında hazırlanan *Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri*'nde medresenin Kürd köyündeki Hacı Bağı olarak bilinen iki dönümlük yer ile Çavundur ve Salur sınırında bulunan ve diğer ismi Yalnuzca olan Bilici mezrasının öşrü de vakıf gayrimenkulleri arasında sayılmaktadır²²⁵⁰. Bu durum, medreseye sonradan yeni vakıf gayrimenkulleri ilave edildiğine işaret etmektedir.

4.30.5. Görevlileri

Zincirli Medresesi'ne XV. yüzyılın son çeyreğinde müderris ve mütevellî atamaları tespit edilmiştir. 888/1483 tarihinde medresenin mütevellisi olan Mevlâna Muhyittin, Karamanoğlu İbrahim Bey'in beratıyla görev yapıyordu²²⁵¹. XVI. yüzyılın başlarında medresenin mütevellisi Sinan Çelebi Halife²²⁵², evahir-i Rebiyülahir 940/20-29 Ekim 1533 tarihinde ise Yakup Çelebi mütevellî idi²²⁵³. Zincirli Medresesi'ne müderris ataması da yapılmıştır. 17 Rebiyülevvel 940/06 Ekim 1533 tarihinde Mevlâna Hamid Halife müderris olarak görev yapıyordu²²⁵⁴.

²²⁴⁶ Aynı yer.

²²⁴⁷ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 80.

²²⁴⁸ Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman, s. 118.

²²⁴⁹ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 35.

²²⁵⁰ Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 170.

²²⁵¹ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 79-80.

²²⁵² Karaman Vilâyeti Vakıfları, s. 170.

²²⁵³ KARŞS, no. 324, s. 425.

²²⁵⁴ KARŞS, no. 324, s. 424.

5. KARAMAN ŞEHİRİ DARÜLHUFFAZLARI

Darülhuffaz; “yer, mekân, ev” anlamındaki “*dâr*” ile “*hifz eden*” manasındaki “*hâfiz*” kelimesinin çoğulu olan “*huffâz*” kelimelerinden meydana gelmektedir. Kur’an’ın ezberletildiği mektepler için kullanılmıştır. Bu müesseselere M. Zeki Pakalın, “*dârü’l-Kur’ân*” adının da verildiğini ileri sürmektedir²²⁵⁵. Darülkuran, darülkurrayı ifade eden bir terim olmalıdır. Bu konuya darülkurra başlığı altında değinilmiştir.

Kur’an öğretimi Hz. Peygamber zamanında başlamak üzere uzun süre camilerde yapıldı. Daha sonra mescit ve camilerin bitişiğinde veya yakınında darülhuffazlar yapıldı. Küçükdağ; darülhuffazı bitiren başarılı öğrencilerin isterlerse eğitimlerini devam ettirmek için bir üst ihtisas kurumu olan darülkurraya devam ettiklerini, yani darülkurranın darülhuffazların bir üst derecesi olduğunu tespit etmiştir²²⁵⁶.

Darülhuffazlarda merkezî bir eğitim müfredatı olmayıp, vâkıfların vakfiyelerinde belirttiği esaslara göre bir eğitim programı uygulanırdı. Genellikle Kur’an’ın ezberlenmesinin dışında başka temel dersler de okutulurdu. Mesela Konya’da Mehmet oğlu Hacı Mustafa’nın hizmete açtığı darülhuffaz için düzenlediği vakfiyede ders programı ayrıntılı olarak tespit edilmiş, müfredatta Kur’an ezberi dışında lügat, fıkıh ve bazı akli ilimlere de yer verilmiştir²²⁵⁷.

Karaman’da hafızlık, eski geleneğe uyularak bazı mescit veya camilerde yapıyordu. Bununla birlikte müstakil binaları olanlar da vardı. Mesela Arapzade Darülhuffazı, Hisar Mahallesi’ndeki Arapzade Camii’nin bünyesinde yer alıyordu²²⁵⁸. Erdoğan Bey Darülhuffazı ise türbe, mektep ve darülhuffazdan oluşan bağımsız bir kompleksi²²⁵⁹. Evliya Çelebi, 1671’de Karaman’da bir darülhuffaz bulunduğunu yazmıştır²²⁶⁰. İncelenen dönemde ise arşiv kayıtları ışığında camidekiler dâhil olmak üzere toplam beş adet darülhuffaz tespit edilmiş olup bunlar sırası ile aşağıda incelenecektir.

5.1. Arapzade Camii Darülhuffazı

Arapzade Camii Darülhuffazı, Hisar Mahallesi’ndeki Arapzade Camii’nin bünyesinde bulunuyordu. Hemen yanında ise Abdülkadir Ağa Medresesi vardı²²⁶¹. Bu durumda darülhuffazın Abdülkadir Ağa Medresesi’nin alt birimi olduğu söylenebilir. Daha önce

²²⁵⁵“Dâr-ül-Huffâz”, *Tarih Terimleri*, I, s. 399; Nebi Bozkurt, “Dârülkurrâ” , *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 543.

²²⁵⁶“Konya’da Hacı Ali Efendi Darü’l Kurrâsı ve Vakfiyesi”, *Konya Şehrinin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Makaleler*, I, Konya 2014, s. 397.

²²⁵⁷ Yusuf Küçükdağ, *Konya Darülkurraları (1400-1920)*, Konya 2014, s. 38.

²²⁵⁸ *KARŞS*, no. 286, s. 98; *VAD*, no. 1146, s. 6; no. 1147, s. 97-98-104.

²²⁵⁹ *VAD*, no. 605, s. 162-163; no. 569, s. 16.

²²⁶⁰ *Seyahatnâme*, IX, s. 159.

²²⁶¹ BOA, AE, *SSLM. III*, Dosya no. 428, Gömlek no. 24480; BOA, C. *MF*, Dosya no. 140, Gömlek no. 6973; Dosya no. 121, Gömlek no. 6044.

incelendiği üzere 899/1493 tarihinde Arapzade adında bir hayırsever tarafından inşa edilen Arapzade Camii içindeki darülhuffazın faaliyete geçmesinin, caminin inşasından çok sonra, atama kayıtlarından hareketle XVIII. yüzyılın ilk yarısında olduğu söylenebilir.

Ele alınan dönemde *dârü'l-huffâz ciheti*” adı altında görevliler atanmış olup bunlar öğrencilerin eğitim-öğretim işlerinden sorumlu idiler. Darülhuffazda görevli olmaması sebebi ile ulemadan Osman Efendi, Zilkade 1167/Ağustos-Eylül 1754 tarihinde Lârende Naibi Mevlâna Seyit Ahmet’in arzı üzerine beratla darülhuffaz cihetine atanmıştır²²⁶². Osman Efendi’nin vefatı ile yerine oğlu Seyit Hafız Mehmet, Şevval 1182/Şubat-Mart 1769 tarihinde beratla tayin edilmiştir²²⁶³. Günlük üç akçe ücretle darülhuffaz görevlisi olan Seyit Hafız Mehmet’in vefatı ile boşalan göreve oğlu Seyit Osman, 19 Rebiyülahir 1194/24 Nisan 1780 tarihinde beratla atanmıştır²²⁶⁴. Seyit Osman’ın feragat etmesi üzerine Cemaziyelevvel 1197/Mart-Nisan 1783 tarihinde Seyit Mehmet, günlük üç akçe ücretle tayin edilmiştir²²⁶⁵. Seyit Mehmet’in de görevini kendi isteğiyle bırakması üzerine Seyit Mehmet oğlu Seyit Mustafa, Ramazan 1198/Temmuz-Ağustos 1784 tarihinde günlük yine üç akçe ücretle görevlendirilmiştir²²⁶⁶.

Arapzade Camii Darülhuffazına 1784’ten sonra görevli atamasıyla ilgili herhangi bir kayda şimdilik rastlanmamıştır. Bu durum, darülhuffazın 1800’den sonra faal olmadığına işaret olarak kabul edilebilir.

5.2. Çaşnigir Mahmut oğlu Recep/Hoca Mahmut/Sadettin Çelebi Darülhuffazı

Çaşnigir Mahmut oğlu Recep Darülhuffazı, Hoca Mahmut Mescidi’nin bitişiğinde inşa edilmiştir. Burası 881/1476 tarihli vakıf tahririnde “*dârü'l-hadîs ve dârü'l huffâz ve mescid-i Receb ibn Çaşnigîr Mahmûd*”²²⁶⁷ olarak kaydedilip 888/1483²²⁶⁸ ve sonrası yapılan tahrirlerde de aynı şekilde tespit edildiğine göre²²⁶⁹ manzume; daha başından itibaren mescit, darülhuffaz ve darülhadisten oluşan bir eğitim kompleksi idi. Mescit ve darülhadis bölümleri ilgili yerlerde incelenmiştir.

Bahşayış oğlu Hoca Mahmut, kitabesinden anlaşıldığı üzere 855/1451’de söz konusu darülhuffazı bina etmiştir²²⁷⁰. Mescit bölümünde incelenen vakfiyesine göre darülhuffaz bölümünü manzumedeki türbenin üzerine yaptırmıştır.

²²⁶² KARŞS, no. 286, s. 98.

²²⁶³ VAD, no. 1146, s. 6.

²²⁶⁴ VAD, no. 1147, s. 97.

²²⁶⁵ VAD, no. 1147, s. 98.

²²⁶⁶ VAD, no. 1147, s. 104.

²²⁶⁷ Fatih Devri Karaman Vakıfları, s. 26.

²²⁶⁸ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 80.

²²⁶⁹ Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman, s. 112; TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 34.

²²⁷⁰ Oral, aynı yer.

Darülhuffazın dahil olduğu müstemilata 1584'teki vakıf tahririne göre daha önce aynı aileden Sadettin Çelebi de ilave vakıflar kurmuş, beş hafızın burada Kur'an okumasını şart koşturmuştur²²⁷¹. Bu nedenle darülhuffaz, Osmanlı Dönemi belgelerinde Sadettin Çelebi Darülhuffazı olarak da isimlendirilmiştir.

İncelenen dönemde darülhuffaza görevli atamaları tespit edilmiş olup bunların başında “*dârü'l-huffâz ciheti*” ile görevli cüzhanlar gelmektedir. Söz konusu cüzhan adı altında atanan kişiler, kıraat görevini yaptıkları gibi buradaki eğitimden de sorumlu olmalıydılar.

Yukarıda zikredilen 1584 tarihli tahrirde darülhuffazın harap olduğu bildirilmiştir. Ancak incelenen dönemde darülhuffaza atamalar devam ettiğine göre bu eğitim kurumunun onarıldığı söylenebilir. Sayıları değişmekle birlikte darülhuffazda birden fazla cüzhan görev yapmıştır. Mehmet, Süleyman ve Ali Halifeler müşterek cüzhanlar olarak görev yaparken Mehmet Halife'nin vefatı ile yerine Abdülatif Halife ve Seyit Mustafa, Ali'nin vefatı ile de Seyit Abdullah, Zilhicce 1122/Ocak-Şubat 1711 tarihinde görevlendirilmiştir²²⁷². Darülhuffazın günlük iki akçe ücret ile cüzhanı olan Ahmet'in vefatı ile yerine oğlu Abdürrahim Halife, Muharrem 1127/Ocak 1715 tarihinde cüzhan olarak atanmıştır²²⁷³. Abdürrahim Halife'nin vefatı ile yerine oğlu Ali Halife, Rebiyülevvel 1138/Kasım-Aralık 1725 tarihinde cüzhanlığa tayin edilmiştir²²⁷⁴. Şevval 1185/Ocak-Şubat 1772 tarihinde günlük iki akçe ücret ile cüzhan olan Ali Halife'nin feragat etmesi ile yerine diğer Ali, beratla görevlendirilmiştir²²⁷⁵. İncelenen dönemde bunların dışında da cüzhan²²⁷⁶ ve mütevellî²²⁷⁷ atamaları bulunmaktadır.

5.3. Eminüttinzade Ahmet Bey/Erdoğdu Bey Darülhuffazı

Diğer adı Erdoğdu Bey olan Eminüttinzade Darülhuffazı, diğer bölümleri ile birlikte Lârende kent merkezinde, Küçükdede Mahallesi'nde bulunuyordu. Banisi, Eminüttinzade Ahmet Bey olarak bilinen Erdoğdu Bey'dir. Evail-i Recep 958/05-14 Temmuz 1551 tarihli Erdoğdu Bey'in vakfiyesinden²²⁷⁸ anlaşıldığı üzere darülhuffaz, mekteple birlikte XVI. yüzyılın ortalarında inşa edilmiş olup bu birimler ilgili yerde incelenmiştir.

Erdoğdu Bey'in tescil ettirdiği evail-i Recep 958/05-14 Temmuz 1551 tarihli vakfiyesinde, yaptırmış olduğu darülhuffaza dair bilgiler bulunmaktadır. Buna göre Lârende'deki İşlan mezrası ve Kuştumur mezrasının bir kısım gelirleri, Seydi Hamamı'nın

²²⁷¹ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 34.

²²⁷² VAD, no. 1131, s. 103.

²²⁷³ VAD, no. 1131, s. 106.

²²⁷⁴ VAD, no. 1091, s. 249.

²²⁷⁵ VAD, no. 1149, s. 3.

²²⁷⁶ VAD, no. 562, s. 16, 18.

²²⁷⁷ KARŞS, no. 324, s. 343; VAD, no. 1139, s. 323; no. 1150, s. 5, 7.

²²⁷⁸ VAD, no. 605, s. 162.

bir miktar hissesi, Oğulbeyi Değirmeni'nin altı sehmi ile değişik yerlerdeki bazı tarla ve bahçeler darülhuffazın da dâhil olduğu müştemilatın vakıfları idi²²⁷⁹.

Erdoğdu Bey'in yukarıda zikredilen vakfiyesinde; darülhuffazda kimlerin görev alacağına, bunların vasıfları ve maaşlarına dair esaslar da tespit edilmiştir. Buna göre darülhuffazda cüzhanlar görev alacak bunlar; “*tecvîde ve ilm-i kırâ'ate âşinâ mütehasıs ve müttakî*” olacaklardır. Bu görevliler darülhuffaza konulan vakıf cüzlerden pazartesi ve perşembe günleri Kur'an kıraati yapacaklardır. Belgelerde darülhuffaz ve mektep daima birlikte zikredildiğine göre atanan görevliler her iki kurumda da vazifeli idiler.

Ele alınan dönemdeki atamalarda vakfiyede geçtiği üzere tecvit ve kıraat ilminde yetkin olması gereken eğitimden de sorumlu olan cüzhanların vasıflarına dair bir bilgi bulunmasa da atanan cüzhanlar vakfiyede ifade edilen hususiyetleri taşıyor olmalıdır. Buna göre darülhuffaza cüzhan atamaları tespit edilmiştir. Cüzhan olarak görev yapan Seyit Hafız Ömer vefat edince yerine Seyit Mehmet, 12 Zilkade 1193/21 Kasım 1779 tarihinde beratla cüzhan olarak atanmıştır²²⁸⁰. Bunun dışında incelenen dönem boyunca cüzhan atamaları düzenli olarak devam etmiştir²²⁸¹. Ayrıca darülhuffazın da dâhil olduğu müştemilata ihlashan, müteveli, nazır, cabi atamaları yapılmış olup bunlar mektepler bölümünde ele alınmıştır.

5.4. Hacı Şemsettin Darülhuffazı

Köhnebedesten Mahallesi'nde bulunan Hacı Şemsettin Darülhuffazı'na, Recep 1205/Mart-Nisan 1791 tarihli bir belgede “*Hâcî Şemseddîn Dergâhı*” dendiğine göre darülhuffaz aynı zamanda bir tasavvuf yapısı olarak da kullanılmakta idi²²⁸².

Hacı Şemsettin Darülhuffazı'nın XVI. yüzyıl Karaman Eyaleti vakıf tahrirlerinde ismi geçmemektedir. Bununla birlikte Hacı Şemsettin Ahmet tarafından tescil ettirilen Rebiyülahir 903/Kasım-Aralık 1497 tarihli vakfiyeden hareketle Hacı Şemsettin Ahmet tarafından muhtemelen 1496'da inşa edilmiştir²²⁸³.

Yukarıda da zikredilen vakfiye suretinde darülhuffazın müessisi Hacı Şemsettin Ahmet, kendi mülkü olan altı üstlü odalar, ahır ve bir kısım dükkânlarını kurumun ihtiyaçlarını karşılamak için vakfetmiştir.

Vakıf kayıtlarına göre tevliyet , vâkıfın çocukları ve torunlarına şart koşulmuştu. Aynı zamanda bunların “*eslah, ekber ve erşed*” olanlarının bu göreve atanacağı belirtilmiştir²²⁸⁴.

²²⁷⁹ VAD, no. 605, s. 163.

²²⁸⁰ VAD, no. 1147, s. 258.

²²⁸¹ VAD, no. 561, s. 12; no. 562, s. 13; no. 569, s. 18; no. 1147, s. 97; no. 1150, s. 1; no. 1155, s. 3-4.

²²⁸² VAD, no. 558, s. 168.

²²⁸³ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 586.

²²⁸⁴ VAD, no. 1148, s. 19; no. 1155, s. 3; no. 561, s. 10.

Belgelerde yukarıda zikredildiği üzere ele alınan dönemde nedense sadece mütevellî atamalarına rastlanmıştır²²⁸⁵.

5.5. İshak Çelebi Darülhuffazı

İshak Çelebi Darülhuffazı, Hatip Mahallesi'ndeki İshak Çelebi Mescidi'nin bünyesinde bulunuyordu²²⁸⁶. Banisi, mescidi de yaptıran İshak Çelebi'dir. XV. ve XVI. yüzyıl Karaman Eyaleti vakıf tahrirlerinde ismi geçmeyen kurum, XVIII. yüzyıl başlarında faaldi. Darülhuffaza ait ulaşılabilen bir adet belgede; Hafız Seyit Abdurrahman'ın 1150/1738 senesinden beri tevliyet ve tilavet cihetlerine mutasarrıf olduğu halde beratsız olduğu belirtilmiş, bu sebeple Rebiyülahir 1201/Ocak-Şubat 1787 tarihinde beratla görevlendirilmiştir²²⁸⁷. Öyle ise İshak Çelebi Darülhuffazı'nın, 1738'den önce 1700'lerin başlarında inşa edildiği; 1700'ün sonlarında ortadan kalktığı düşünülebilir.

6. KARAMAN ŞEHİRİ DARÜLKURRALARI

Kıraat ilminin ortaya çıkışı Hz. Peygambere kadar gitmektedir. Zira Kur'an'ı doğru ve "tertil" üzere okumak bizzat Kur'an'ın emriydi²²⁸⁸. Bu açıdan ilk Kur'an kıraatini hicretten önce Hz. Peygamber başlatmış; daha sonra diğer İslam ülkeleri, O'nun bu geleneğini devam ettirmişlerdir. Kıraat ilmi başlangıçta cami ve mescitlerde öğretiliyordu. Darülkurraların camilerin dışında "dârü'l-kur'ân" adıyla müstakil olarak kurulması X. yüzyılın sonlarında gerçekleşmiştir²²⁸⁹.

Yer, mekân, ev gibi manalara gelen "dâr" kelimesi ile okuyan anlamındaki "kârî" kelimesinin çoğulu olan "kurrâ'nın birleşmesinden meydana gelen "dârü'l-kurrâ" kıraat dersleri yapılan medreselerdir²²⁹⁰. Buraya darülhuffazlarda eğitimini tamamlayanlar alınır²²⁹¹, başarı ile mezun olanlara "kurra" unvanı verilirdi²²⁹².

Karamanoğulları'nın hüküm sürdükleri XIV. ve XV. yüzyıllarda Konya çevresinde mektep ve medrese yanında darülkurrarlar da bulunmaktaydı. Örneğin Konya şehrinde, Selçuklu devrinde inşa edilen medreseler ihtiyaca cevap verecek sayıda bulunduğundan, Karamanoğulları medreseden çok darülhuffaz ve darülkurrarların inşasına önem vermiştir²²⁹³. Osmanlılar hem bu eğitim kurumlarının devamını sağlamış hem de yenilerini açmışlardır.

²²⁸⁵ KARŞŞ, no. 288, s. 48; no. 333, s. 29; VAD, no. 558, s. 167-168; no. 561, s. 1, 10; no. 1126, s. 121; no. 1148, s. 18-19; no. 1154, s. 9; no. 1155, s. 3.

²²⁸⁶ KARŞŞ, no. 297, s. 160; VAD, no. 569, s. 8-9-10-11.

²²⁸⁷ VAD, no. 1155, s. 3.

²²⁸⁸ Kur'an, 25/32; 73/4.

²²⁸⁹ Eşref Temel, "Dârülkurrâ", *Konya Ansiklopedisi*, III, Konya 2012, s. 15.

²²⁹⁰ Nebi Bozkurt, "Dârülkurrâ", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 543.

²²⁹¹ M. Zeki Pakalın, "Dâr-ül-Huffaz, Dar-ül-Kurrâ", *Tarih Terimleri*, I, s. 399.

²²⁹² Mustafa Öz, "Kurrâ", *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 445-446.

²²⁹³ Yusuf Küçükdağ, "Konya'da Hacı Ali Efendi Dârü'l-Kurrâsı ve Vakfiyesi", *Konya Şehri'nin Fizikî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Makaleler*, I, Konya 2004, s. 395-417.

Darülkurralara sınırlı sayıda öğrenci alınırdı. Örneğin Konya'daki Hacı Ali Efendi Darülkurrası'na on öğrenci devam ediyor; bunlarda on yaşından yukarıda olma şartı aranıyordu. Selçuklulardan beri eğitim kurumlarında devletin belirlediği bir tatil günü mevcut değildi. Mektebi bina eden hayır sahipleri veya görevli müderrisler, tatil günlerini kendileri belirliyordu. Genellikle cuma günleri ile Ramazan ve Kurban bayramları dışında senenin hemen her günü ders yapılırdı²²⁹⁴.

Lârende'de Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti Darülkurrası gibi müstakil darülkurralara kurra tayin edildiği gibi cami ve mektep gibi yaygın ve örgün eğitim kurumlarına da “*kurra*” unvanı ile yetkin eğitimcilerin ataması yapılmıştır. Mesela Boyalıkadı Pir Ahmet Camii'nde Recep 1197/Haziran 1783'te “...*talebe-i 'ulûm ve hamele-i Kur'ân olan kimesnelere tâlim-i Kur'ân itmek...*” amacı ile Kurra Hafız Abdurrahman imam olarak görevlendirilmiştir²²⁹⁵. Benzer atamalar Arapzade Camii²²⁹⁶ ve Baklazade Mehmet Efendi Mektebi²²⁹⁷ için de yapılmıştır.

Diğer eğitim kurumları gibi darülkurralar için de vakıflar kurulmuş, hazırlanan vakfiyelere vâkıf tarafından darülkurralarda yapılacak eğitime yönelik şartlar konulmuştur. Bunlar, kurumun eğitim programını oluşturmuştur. Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti'nin bünyesinde bulunan darülkurranın da evaili-i Şevval 835/01-11 Haziran 1432 tarihli vakfiyesinde eğitim programına ve görevlerine ait bilgilere ulaşılabilmektedir. Aşağıda bu kuruma ait bilgiler mevcut olup arşiv kayıtları doğrultusunda incelenecektir.

6.1. Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti Darülkurrası

Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti, daha önce incelendiği üzere aynı zamanda bir eğitim kurumu idi. İbrahim Bey İmareti'nin bünyesinde vâkıfın belirlediği şartlar çerçevesinde faaliyet gösteren bir darülkurra mevcuttu²²⁹⁸.

İmaretin banisi Osmanlı-Karamanoğulları ilişkilerinin yoğun ve sıkıntılı olduğu bir dönemde işbaşında olan Karamanoğlu II. Mehmet'in oğlu II. İbrahim Bey'dir²²⁹⁹. Kitabesine göre yapı 836/1433 yılında inşa ettirilmiştir²³⁰⁰.

Yukarıda bahsedilen vakfiyeye göre darülkurrada devamlı Kur'an okuyan 10 kişi bulanacak, her birine senede 225 dirhem saf gümüş akçe verilecektir. Kur'an tilavet edecek on kişinin hepsi günde üçer cüz Kur'an okuyacaklardır. Böylece her gün hatim yapılmış

²²⁹⁴ Yusuf Küçükdağ, *Konya Darülkurraları (1400-1920)*, Konya 2014, s. 36, 38.

²²⁹⁵ VAD, no. 1147, s. 263.

²²⁹⁶ VAD, no. 569, s. 10.

²²⁹⁷ Aynı belge.

²²⁹⁸ VAD, no. 2113, s. 336; KARŞS, no. 291, s. 49.

²²⁹⁹ Münecimbaş, *aynı eser*, s. 214-215.

²³⁰⁰ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 409.

olacaktır. Karilerden biri şeyhülkurra olarak tayin edilecektir. Kur'an okuyucularından biri de tefsir ve hadis okutmak üzere darülkurranın müderrisliğine tayin edilecektir. Bu müderris, Kur'an'dan her gün üç cüz okuyacak ve müteakiben Kur'an ve tefsir dersi verecektir. Müderrise de ayrıca her sene için 375 dirhem gümüş akçe verilecektir. Berat, Regaip ve Kadir gecelerinde müderris ve hafızlara ücretlerinden başka birer flori verilecektir.

İncelenen dönem içerisinde darülkurraya vakfiyede belirtildiği gibi cüzhan adı altında görevliler atanmıştır. BOA, *Maliyeden Müdevver Defterler* arasında yer alan gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661 tarihli bir kayıta “*cemâ’at-i cüzhân*” başlığı altında on adet cüzhan kadrosunun isim ve maaşları tespit edilmiştir (Bk. Ek- IX)²³⁰¹. Bu durum, vakfiyede belirtilen görevlilere ait hususların Osmanlı Dönemi’nde de devam ettirildiğini göstermektedir. Bununla birlikte vakfiyede belirtilen maaş sistemi Osmanlı idaresinde mevcut şartlara göre yeniden düzenlenmiş olmalıdır. Nitekim söz konusu cüzhanların her birine günlük üç akçe ücret ödenecektir. Darülkurra’daki cüzhanlar aynı zamanda burada ihtisas düzeyinde kıraat dersi alan talebeler olmalıdır. Bu durumda Karamanoğlu İbrahim Bey Darülkurrası öğrenci kadrosunun 10 kişiden oluştuğu söylenebilir. Benzer şekilde Konya’daki Kadı Hacı Ali Efendi Darülkurrası’nda eğitim görecektir öğrencilerin sayısı 10 ile sınırlandırılmıştır²³⁰². Darülkurralarda sayının düşük tutulmasının sebebi, ihtisasa yönelik bir eğitim kurumu olması ile alakalı olup böylece kendi sahasında derinleşmek isteyen öğrencilere, ilgili şeyhülkurra tarafından daha fazla vakit ayrılabilirdi.

Yukarıda zikredilen vakfiyede dikkat çeken hususlardan biri de Kur'an tilavet edenlerden liyakatli birinin tefsir ve hadis okutmak üzere darülkurranın müderrisliğine tayin edilecek olmasıdır. Bu müderriste Kur'an'dan her gün üç cüz okuyup tefsir etme ve güzel Kur'an okuma dersi verme şartı aranmıştır. Ücret olarak ise her sene için Kur'an tilaveti için 225, müderrislik için 375 olmak üzere toplam 600 dirhem gümüş akçe takdir edilmiştir. Çalışılan dönemde de bu vazife için eğitim kadrosuna “*tefsirhan*” adı altında atamalar yapıldığı görülmektedir. Nitekim gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661’de Sait Efendi günlük dört, yıllık 1440 akçelik bir ücretle tefsirhanlığa getirilmiştir²³⁰³. Bunun dışında müderris atamaları da bulunmaktadır. Nitekim ulemadan Süleyman Efendi, Lârende Kadısı Seyit İbrahim’in arzı üzerine Cemaziyelahir 1129/Mayıs-Haziran 1717 tarihinde beratla müderris olarak tayin edilmiştir²³⁰⁴. Yapılan bu atamalar darülkurranın Osmanlı Dönemi’nde de eğitim fonksiyonunu devam ettirdiğini, vakfiyede belirtilen şartlara riayet edildiğini göstermektedir.

²³⁰¹ BOA, *MAD. d*, Defter no. 4994, s. 12.

²³⁰² Küçükdağ, *aynı eser*, s. 36.

²³⁰³ *Aynı defter*.

²³⁰⁴ VAD, no. 1131, s. 107.

Yukarıda zikredilen eğitim görevlileri dışında şeyh, imam, müezzin, naathan, duagû, sema-ger; türbedar, müteveli, nazır, kâtip, cabi, mutemet, mühürdar, nakîb, ferraş, bevvap, serrac, چراغی, kennas, kilerci/kilarî, çeşmeci, karakullukçu, noktacı, su yolcu atamaları da yapılmış olup din görevlilerine ait tayinler; İmaret Mescidi/Camii bölümünde, diğerleri ise imaret ve görevliler başlığı altında ilgili yerlerde incelenmiştir.

7. KARAMAN ŞEHİRİ DARÜLHADİSLERİ

Darülhadis, “yer, ev, mekân” anlamındaki “dâr” ile “söz, haber” anlamındaki hadis kelimelerinden oluşmakta olup hadis derslerinin verildiği mekân ve hadis ilimlerinin okutulduğu eğitim müessesesini ifade etmektedir²³⁰⁵.

İslam âleminde Kur'an'ı farklı kıraatlara göre okumayı öğretmek için darülkurrallar açıldığı gibi Hz. Peygamber'in hadislerini öğretmek için de darülhadisler açılmıştır²³⁰⁶.

Hadis ilmini öğrenmek; manasını anlamak ve kritiğe tabi tutmak kuvvetli Arapça bilmeye bağlı olduğundan bu iş ancak medreselerde verilen dersleri okuyup icazet alanlar tarafından yapılabilirdi. Yani buralarda okuyan öğrencilerin arasına girebilmek için genel eğitim veren medreselerde belli bir seviyeye kadar çıkmak gerekiyordu. Bu bakımdan darülhadisler medreselerden daha yüksek ihtisas kurumları olarak kabul edilmiştir²³⁰⁷.

Darülhadislerin ilk örneklerini Hz. Peygamber dönemine kadar uzatmak mümkündür. Nitekim “*ashâb-ı suffe*” Kur'an taliminin yanında Hz. Peygamberden hususi dersler almış, burada öğrendiklerini diğer kabilelere anlatmaları için muallim olarak görevlendirilmişlerdir²³⁰⁸.

Mescit ve cami merkezli eğitim-öğretim faaliyetlerinin zamanla yeterli gelmemesi bir çeşit hadis araştırma enstitüsü olan darülhadislerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır²³⁰⁹. Türkiye Selçuklularının başkenti Konya, darülhadislerin yoğunlaştığı bir merkez olmuştur. Bu dönemde Konya'da inşa edilen ilk darülhadis; XII. yüzyılın sonlarında yaptırılan Kadı Hürremşah, ikincisi ise Sahip Ata Darülhadis Medresesi'dir²³¹⁰.

Darülhadislerde, Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai'nin sünenleri, Ahmet b. Hanbel'in müsnedi gibi meşhur hadis kitapları yanında; fıkıh, tefsir ve kıraat gibi diğer disiplinler de

²³⁰⁵ M. Zeki Pakalın, “Dâr-ül-Hadîs”, *Tarih Terimleri*, I, s. 398.

Zekeriya Güler, “Darülhadis”, *Konya Ansiklopedisi*, III, Konya 2012, s. 9.

²³⁰⁶ Osman Ergin, *Türk Maârif Tarihi*, I, İstanbul 1977, s. 140; Fuat Sezgin, “Dâr-al-Hadith”, *Encyclopedia of Islam*, II, Leiden 1991, s. 125-126.

²³⁰⁷ Abdullah Hikmet Atan, “Dârü'l-Hadis Müessesinin Ortaya Çıkışı ve İlk Dönem Dımaşk Dârü'l-Hadisleri”, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1993, s. 50.

²³⁰⁸ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, İstanbul 1979, s. 940-941.

²³⁰⁹ Nebi Bozkurt, “Darülhadis”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 528.

²³¹⁰ Yusuf Küçükdağ, “Konya'da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Darülhadisler, Vakıfları ve Vakfiyeleri”, *yayınlanmamış tebliğ*.

okutulurdu²³¹¹. Müderrisleri, “*muhaddis*” unvanı ile anılırdı²³¹². Bazı araştırmacılar tefsir gibi diğer derslerin Osmanlı Dönemi’nde okutulmaya başlandığını belirtmişlerdir²³¹³.

Öğretim üyeliği derecelerinin en yükseği olan darülhadis müderrisliğine yani muhaddisliğe “*rivâyet ve dirâyet*” ilmini en iyi bilenler tayin edilirdi²³¹⁴.

Bir İslam kültür merkezi olan Lârende/Karaman şehrinde iki darülhadis tespit edilmiştir. Bunlar, arşiv belgeleri ışığında aşağıda incelenecektir.

7.1. Cemalettin Darülhadisi

Osmanlı belgelerinde de Karaman’da bulunduğu işaret edilen Cemalettin Darülhadisi hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır. Zilhicce 1122/Ocak-Şubat 1711 tarihli bir belgeye göre günlük bir akçe ücretle görev yapan Ahmet Efendi dersiam unvanıyla Cemalettin Darülhadisi’nde vazifeli idi. Onun vefatı ile yerine Mustafa Efendi atanmıştır²³¹⁵. Osmanlı Devleti’nde XVIII. yüzyılda çok sayıda darülhadis inşa edildiği bilinmektedir. Konya’da 1700’lerin başında üç adet darülhadisin inşa edildiğini Küçükdağ tespit etmiştir²³¹⁶. Karaman’daki Cemalettin Darülhadisi de XVIII. yüzyılda ortaya çıkmış olmalıdır. Buraya yapılan dersiam tayini de bunu göstermektedir. 1711’den sonra herhangi bir atama kaydına rastlanmadığına göre XVIII. yüzyıl ortalarından önce yıkıldığı veya alt düzeydeki bir medreseye dönüştürüldüğü söylenebilir.

7.2. Çaşnigir Mahmut oğlu Recep/Hoca Mahmut Darülhadisi

Çaşnigir Mahmut oğlu Recep olarak da kayıtlara geçen Hoca Mahmut Darülhadisi; Hoca Mahmut Mahallesi’nde, Hoca Mahmut Mescidi’nin yanında XV. yüzyılın başlarında mescitle birlikte faaliyete geçmiş, sonradan buraya bir de darülhuffaz eklenmiştir. Günümüze mescit ve çeşme ile hazirenin bir bölümü ulaşmıştır.

Hoca Mahmut Darülhadisi’nin, 881/1476 tarihli vakıf tahririnde “*dârü’l-hadîs ve dârü’l-huffâz ve mescid-i Receb ibn Çaşnigîr Mahmûd*”²³¹⁷ olarak tespit edildiğine bakılırsa banisi, Çaşnigir Mahmut oğlu Recep’tir. 888/1483 ve sonrasında yapılan tahrirlerde de aynı şekilde geçmektedir²³¹⁸. Mescit bölümünde incelendiği üzere baninin soyundan gelen Hoca

²³¹¹ Bozkurt, *aynı madde*, s. 529.

²³¹² Baltacı, *aynı eser*, s. 21.

²³¹³ Yusuf Küçükdağ, *Konya Darülhadisleri*, AA, III, Konya 2012, s. 11.

²³¹⁴ Uzunçarşılı, *aynı eser*, s. 11, 231; Bilge, *aynı eser*, İstanbul 1984, s. 14.

²³¹⁵ VAD, no. 1131, s. 50.

²³¹⁶ Küçükdağ, *aynı yer*.

²³¹⁷ *Fatih Devri Karaman Vakıfları*, s. 26.

²³¹⁸ 888/1483 Tarihli Karaman Vakıf Tahriri, s. 80; *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman*, s. 112; TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39.

Mahmut; sonradan buraya 855/1451’de darulhuffaz yaptırmış, bu manzumeye gurre-i Cemaziyelahir 865/14 Mart 1461’de vakıflar kurup vakfiye düzenletmiştir²³¹⁹.

III. Murat Dönemi’nin 992/1584 tarihli tahririnde darülhadisin binasından eser kalmadığı, yapının “*metrûk ve mehcûr*” olduğu²³²⁰ kaydedildiğine göre yapı, XVI. yüzyıl ortalarında harap ve kullanılmaz bir halde idi.

Hoca Mahmut Darülhadisi’nde, 992/1584’ten sonra eğitimin devam ettiğini gösteren bir atama kaydına rastlanmasa da “*metrûk*” darülhadisin de dâhil olduğu manzumeye müteveli atamaları devam etmiş olup konu mescit bölümünde incelenmiştir.

²³¹⁹ VAD, no. 2176, s. 462; Ayrıca bk. Oral, *aynı makale*, s. 216-225.

²³²⁰ TKGM. TADB. TTD, no. 584, s. 39.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LÂRENDE EĞİTİM KURUMLARINDA ÇALIŞAN PERSONEL

Osmanlı Dönemi'nde eğitim kurumlarının yönetim, denetim ve işleyişini sağlamak amacıyla çeşitli görevliler atanmıştır. Bunların bir kısmı fiilen eğitim işleri ile ilgilenirken diğer bir kısmı da bu kurumların vakıfları için istihdam edilmişlerdir. Bunların başında aynı zamanda bir ilim adamı olan kadı gelmekte olup söz konusu görevliler aşağıda incelenecektir.

1. KADI VE NAİP

Kadı, şahıslar arasında meydana gelen hukuki problemleri, şeri hükümlere göre çözüme kavuşturmak için devlet başkanı tarafından tayin edilen²³²¹ kişiyi ifade etmekle birlikte kaza yönetiminin başındaki en yetkili devlet temsilcisi idi²³²². İlmiye sınıfından olan kadıyı ifade etmek için “*hâkimü’ş-şer*” tabiri de kullanılırdı²³²³. Medrese tahsili görüp icazet alan bir kadı, bir nevi stajyerlik olan mülazemet için genellikle “*mevleviyet*” kadılıklarına gönderilir; bu durum üç veya beş yıl sürer, daha sonra tayin edilirdi²³²⁴. XVII. ve XVIII. yüzyılda kadının atanması şeyhülislamın işareti, sadrazamın telhisi, padişahın hattıhümayunu ile gerçekleştirilmekteydi²³²⁵.

Kadının mülki, beledi, mali, askerî ve adli görevlerinin (Bk. Ek- II)²³²⁶ yanında aynı zamanda eğitim kurumlarının vakıfları ve bunların başındaki mütevellileri denetlenme vazifesi de vardı. Aynı zamanda evkaf müfettişi olarak görevlendirildiği ve vakıfların denetimini yaptığı da olurdu. Nitekim selh-i Cemaziyelevvel 978/30 Ekim 1570 tarihli bir hükümde Evkaf Müfettişi olan Mevlâna Mehmet’e gönderilen bir fermana göre Lârende ve Eski Kadısı olarak vakfa kayıtlı köyler, tımarlar ve malikânelerin durumunu teftiş edecek, vakıf ve tımar defterlerinde kayıtları gözden geçirecek, yeni bir tahrir yapıp Divanlıhümayun’a gönderecekti²³²⁷.

Taşradaki vakıflarla ilgili her türlü sorun ve şikâyet kadının başında olduğu yerel mahkemeler tarafından ele alınırdı. Bazı özel durumlarda konu merkeze intikal etse de

²³²¹ Fahrettin Atar, “Kadı”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 66.

²³²² Halil Cin-Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, I-II, İstanbul 1990, s. 285; Ebül’ulâ Mardin, “Kadı”, *İA*, VI, İstanbul 1977, s. 42; İlhan Yerlikaya, “Tanzimat’tan Önce Osmanlı Devleti’nde Belediye Hizmetleri”, *Osmanlı*, VI, Ankara 1999, s. 131.

²³²³ *KARŞS*, no. 289, s. 26.

²³²⁴ İlber Ortaylı, “Osmanlı Devleti’nde Kadı”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 71.

²³²⁵ Hasan Tahsin Fendoğlu, “Osmanlı’da Kadılık Kurumu ve Yargının Bağımsızlığı”, *Osmanlı (Teskilat)*, VI, Ankara 1999, s. 457; Bahaeddin Yediyıldız, “Klâsik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış”, *Genel Türk Tarihi*, (ed. Hasan Celal Güzel-Ali Birinci), VI, Ankara 2002, s. 297.

²³²⁶ BOA, *Mühimme Defteri*, no. 58, s. 1, 12; no. 64, s. 57, 143; no. 68, s. 40; no. 73, s. 4; *KARŞS*, no. 319, s. 114; no. 324, s. 62.

²³²⁷ BOA, *Mühimme Defteri*, no. 14, s. 521.

genellikle meselenin yerinde araştırılıp çözüme kavuşturulması için merkezden kadıya emrişerif gönderilirdi. Mesela evasıt-ı Şaban 1166/13-22 Haziran 1753 tarihli bir emrişerifle İbrahim Bey İmareti'nin vakıf mütevellisi ile tımar sahipleri arasındaki anlaşmazlığın incelenmesi için Lârende Kadısı'nın müdahil olması istenmiştir²³²⁸.

Kadı, eğitim kurumlarını ilgilendiren problemleri de takip eder; özellikle bunlara ait binaların bakım ve onarımına nezaret eder (Bk. Ek- V)²³²⁹, onun raporları doğrultusunda vakıf mütevellileri işlem yaparlardı. Mesela 13 Rebiyülevvel 1181/07 Ağustos 1767 tarihli Maderimevlâna Camii, türbesi ve diğer müştemilatının tamirine gereksinim duyulmuş; yapılan keşifler sonrasında Lârende Kadısı'ndan “*mü'temed ve kârgüzâr*” bir bina emini tespit etmesi, tamire muhtaç yerlerin oldukça “*metîn ve müstahkem*” bir tarzda yapılması, gelen ödeneğin dikkatli bir şekilde kullanılması istenmiştir²³³⁰.

Kadı yukarıdakiler dışında; müderris, muallim, imam²³³¹, hatip²³³², müezzin²³³³, zaviyedar²³³⁴, türbedar²³³⁵, mütevellî²³³⁶, nazır²³³⁷ gibi görevlilerin tayini için arzda bulunur, merkezden gelen beratları şeriye sicillerine kaydederd. Beratlar sicile kaydedildikten sonra atama işlemi resmiyet kazanır, böylece yürürlüğe girmiş olurdu. Bu konuyla ilgili çalışmanın değişik yerlerinde çok sayıda örnek bulunmaktadır.

Osmanlı kaza idaresinde kadılar adına çeşitli görevleri üstlenen naipler bulunurdu²³³⁸. Naip, kelime olarak “*birini temsil etmek, vekâlet etmek*” anlamında olup bir makamın sorumluluğunu vekâleten yüklenen kimseyi ifade etmektedir²³³⁹. Bu çerçevede kadılar kendi kazaları dâhilindeki nahiyelere naip adıyla vekil tayin ederler; onlar da kadı adına o nahiyenin “*şer'i*” işlerine bakarlardı²³⁴⁰. Ayrıca merkezlerde kadının maiyetinde naipler bulunur, kadıya vekâlet eder veya herhangi bir şer'i muameleye bakmak üzere köylere giderlerdi²³⁴¹.

²³²⁸ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 6, s. 298.

²³²⁹ BOA, *Mühimme Defteri*, no. 58, s. 12.

²³³⁰ BOA, C. EV, Dosya no. 630, Gömlek no. 31794.

²³³¹ Seki Çeşme Mahalle Mescidi için. VAD, no. 558, s. 171.

²³³² Hacı Celal Mahalle Mescidi için. KARŞS, no. 284, s. 50; VAD, no. 1147, s. 97.

²³³³ Fasih/Dikbasan Camii için. VAD, no. 561, s. 4.

²³³⁴ Açıkbaş Tekkesi için. VAD, no. 569, s. 17.

²³³⁵ Yunus Emre/Kirişçi Baba Türbesi için. VAD, no. 561, s. 1.

²³³⁶ İbrikli Mektebi için. VAD, no. 1154, s. 9.

²³³⁷ Hacı İshak/İshakiye Medresesi için. VAD, no. 1147, s. 104.

²³³⁸ Barış Sarıköse, *Sille Bin Yıllık Birliktelik, Tarihçesi ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Konya 2009, s. 133; Ayşe Değerli, *Seydişehir Fiziki ve Sosyoekonomik Yapı (1305-1920)*, Konya 2013, s. 97.

²³³⁹ Casım Avcı, “Nâib”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 311.

²³⁴⁰ Uzunçarşılı, *aynı eser*, s. 117; Mehmet İpşirli, “Bab Mahkemesi”, *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 362.

²³⁴¹ Gerekirse gittikleri köyde mahkeme kurarlardı. KARŞS, no. 296, s. 64.

Naipiler, “mürâsele” adı verilen bir belge ile²³⁴² ilgili kadının arzı üzerine merkez tarafından atanırlardı. Bunlar, medrese eğitimi almış müderrislerden özellikle fıkıh alanında bilgili kişilerden seçilirlerdi. Mesela Lârende’de görev yapan naiplerden Mehmet Efendi, 23 Rebiyülahir 1180/tarihli bir buyrulduya göre aynı zamanda müderristi²³⁴³.

Naiplerin de kadılarda olduğu gibi, beledi, adli, idari geniş bir yelpazede görevleri vardı²³⁴⁴. Bunlardan bazıları eğitim kurumları ve buradaki görevlilerle ilgili idi. Mesela evasıt-ı Şevval 1237/01- 09 Temmuz 1822 yılında merkezden Lârende Naibi’ne gelen bir fermanda, birçok şaibeye karışan Hatip Hacı Mehmet’in Bursa’ya gönderilmesi ve sürecin naip marifetiyle gerçekleştirilmesi istenmiştir²³⁴⁵.

Lârende’de vakıf kurumlarına yapılan birçok atama naiplerin arzı üzerine merkezden gönderilen beratla gerçekleşmiştir. Mesela Cemaziyelahir 1109/Aralık 1697-Ocak 1698 tarihinde Naip Hasan’ın arzı üzerine Rahime Hatun Medresesi’ne müteveli²³⁴⁶, Cemaziyelevvel 1139/Aralık 1726-Ocak 1727 tarihinde Naip Seyit Mehmet’in arzı üzerine Arapzade Muallimhanesi’ne muallimisıbyan²³⁴⁷, Zilkade 1183/Şubat-Mart 1770 tarihinde Naip Seyit Mustafa’nın arzı üzerine Fındıklı Sultan Türbesi’ne türbedar²³⁴⁸, 10 Rebiyülahir 1194/15 Nisan 1780 tarihinde Naip Ahmet’in arzı üzerine Bostancı Camii’ne imam²³⁴⁹ atamaları bunlardan sadece bazılarıdır.

2. VAKFIN İDARESİNDEN SORUMLU GÖREVLİLER

2.1. Müteveli

Vakıfların işlerini vakfiye şartları doğrultusunda idare etmek üzere atanan görevliyi ifade eden “müteveli” kelimesi, “başkasının işini gören ve bakımını üstlenen” gibi anlamlara gelmektedir²³⁵⁰. Diğerlerinde olduğu gibi eğitime yönelik vakıflarda da mütevelliler görev alırlardı. Müteveli olabilmenin şartları vakfiyelerde belirtilmiş olmakla birlikte belgelerde genellikle vâkıfın soyundan gelenlere bu görevin tevdi edildiği görülmektedir²³⁵¹. Vâkıfın

²³⁴²“Sûreti Mürâsale...Hatıpzâde Ali Efendi ... İnhâ olunur ki iş bu sene tis’a ve seb’in ve mi’e ve elf Cemâziye’l-âhiresi gurrasinden mansıbımız olan Lârende kazâsının ’umûr-ı niyâbeti tarafımızdan size tefvîz ve sipâriş olunmuştur. Gerekdir ki kazâ-yi mezbûru gurre-i merkûmeden zabt ve beyne’l-ahâli icrâ-yı ahkâm-ı şer’-i eyleyesiz ve vâkıa olan ’umûr-ı askerîye muhallafâtını dahî tahrîr ve terkîn ve beyne’l-verese bil-ferizâtı ş-şer’iyye tevzî ve taksîm eyleyüb câdde-yi şer’-i şerîfeden inhirâf eylemeyesiz ve’s-selâm. el-fakîr es-Seyyid Yahya el-Kâdı be-kazâ-yi Lârende”. KARŞS, no. 289, s. 8.

²³⁴³ KARŞS, no. 289, s. 69.

²³⁴⁴ BOA, Mühimme Defteri, no. 7, s. 24; KARŞS, no. 289, s. 32; no. 324, s. 113.

²³⁴⁵ KARŞS, no. 335, s. 57.

²³⁴⁶ VAD, no. 1140, s. 319.

²³⁴⁷ VAD, no. 1128, s. 53.

²³⁴⁸ VAD, no. 1146, s. 6.

²³⁴⁹ KARŞS, no. 284, s. 51.

²³⁵⁰ M. Zeki Pakalın, “Müteveli”, Tarih Terimleri, II, s. 606; Nazif Öztürk, “Müteveli”, DİA, XXXII, İstanbul 2006, s. 217-218.

²³⁵¹ VAD, no. 580, s. 247.

vefatından sonra kendi soyundan yerine geçebilecek bir kimsenin olmaması durumunda nasıl bir yol izleneceği ve hangi nitelikte bir mütevellinin göreve getirileceği de vakfiyelerde açık olarak belirtilmiştir. Örneğin Mehmet Raşit Ağa'nın 04 Kasım 1820 tarihli kütüphane vakfiyesinde; vâkıfın soyunun kesilmesi durumunda “...medîne-i mezkûrede hâkimü'ş-şer' efendi ma'rîfetiyle mütedeyyin ve müstakîm kimesne müteveli ola ...” şeklinde ifade edilerek neslin kesilmesi durumunda Lârende Kadısı'nın uygun bulduğu bir kimsenin vakfa müteveli olarak atanacağı belirtilmiştir²³⁵².

Müteveli tayin edilecek kişinin; akil baliğ, adil, emin, vakfın işlerini yürütecek bilgi ve tecrübeye sahip bir özellikte olması gerekmektedir²³⁵³. Bu kişi vakfiyede aksi belirtilmemişse kadın da olabilirdi. Mesela Hacı Hüseyin Ağa'nın 05 Şevval 1229/20 Eylül 1814 tarihli Şeyh Hacı İsmail Zaviyesi ile ilgili vakfiyede; “...ba'de vefâtihi mutlaka evlâd-ı zükûr ve inasına...”²³⁵⁴ denilerek erkek çocuklar gibi kız çocuklarının da müteveli olabileceği açıkça belirtilmiştir²³⁵⁵. Bunun dışında Lârende'de “utekâlar” yani azatlı köleler ile onların erkek ve kız çocukları da vâkıfın isteği doğrultusunda vakıf mütevellisi olarak görevlendirilmişlerdir²³⁵⁶.

Vefat eden mütevellinin yerine bazen akrabalarının erkek ve kız çocukları da geçebilirdi. Bu durum, bazı vakfiyelerde açıkça ifade edilmiştir. Mesela Karaman'da Seyit Hacı İbrahim Efendi'nin hazırlattığı 1237/1821-1822 tarihli Ahi Osman Mescidi'ne ait vakfiyesinde²³⁵⁷ soyundan kimse kalmazsa “akâribimin zükûrunun ekber ve erşedi mütevellî olub galle-i vakf-ı mezbûre mutasarrıf ola ve ba'de'l-inkırâz akârib-i inâsımızın ekber ve erşedi mütevellî olub galle-i vakf-ı mezbûreye mutasarrıf ola...” şeklinde bu durum belirtilmiştir. Birçok berat suretinden de bu hususa dair bilgilere ulaşılabilmektedir²³⁵⁸.

Mütevelliler, yerlerine vekillik yapmak üzere bir kaymakam tayin edebilirlerdi. Kale Mahallesi'ndeki Boyalı Kadı Camii mütevellisi Mehmet'in vakfın işlerini görmek üzere 1166/1752-1753 tarihinde Piri Yusuf Ağa'yı yerine kaymakam tayin etmesi buna örnek

²³⁵² VAD, no. 580, s. 210.

²³⁵³ Şam Pazarı Mahallesi'ndeki Ali Dede Medresesini müceddeden bina eden Hacı Mehmet Efendi'nin 08 Safer 1325/23 Mart 1907 tarihli vakfiyesinde mütevelliden istenen vasıflar zikredilmiştir. VAD, no. 596, s. 175.

²³⁵⁴ VAD, no. 580, s. 247.

²³⁵⁵ Lârende'de başka eğitim kurumlarında bu uygulanmıştır. Emir Musa Medresesi'nin, evail-i Safer 1191/11 Mart 1777 yılında mütevellisi Şerife Aynî Hatun idi (BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 14, s. 42). Bunun dışında Atike Hatun, Arapzade Camii Vakfı'nın (KARŞS, no. 283, s. 20), Ahmet kızı Ümmügülüm Hatun, Gedik Ahmet Paşa Mescidi Vakfı'nın (KARŞS, no. 284, s. 48); Ayişe Hatun, Bostancı Camii Vakfı'nın mütevellisi olarak görev yapmışlardır. KARŞS, no. 281, s. 34; VAD, no. 1149, s. 1.

²³⁵⁶ VAD, no. 747, s. 178.

²³⁵⁷ VAD, no. 580, s. 295.

²³⁵⁸ “Lârende'de Sekiçeşme Mahallesinde Merhûm Gedik Ahmed Paşa'nın binâ eylediği Mescid-i Şerîfin ber-vech-i meşrût tevliyetine mutasarrıf olan Ümmügülüm bint Ahmed tevliyeti mezkûresini Seyyid Ahmed bin Hacı İbrahim'e feragat ve yedinde berâtı verüb vazîfe-i mu'ayyene ile Ümmügülüm kasr-ı yedinden akrabâsı Seyyid Ahmed'e Nâibi İbrahim 'arzıyla tevcih buyruldu. Şehr-i Cemaziyülevvel sene 1193”. VAD, no. 1147, s. 255.

gösterilebilir²³⁵⁹. Bu hususta diğer bir örnek Lâl Paşa Medresesi Vakfı'dır. Medrese vakfının mütevellisi 1232/1816-1817 tarihinde Seyit Ahmet Halife, “*mütevelli kâimmakâmı*” ise Seyit Şeyh Hacı Ahmet Muslihittin idi²³⁶⁰.

Mütevellinin; eğitim kurumlarına ait vakıf binalarını kiraya vermek, gelirlerini toplamak, bunları vakfiye şartlarına uygun şekilde harcamak, hizmetlerin eksiksiz yerine getirilmesi için vakıf gayrimenkullerin tamirini yaptırmak, ücretleri zamanında ödemek, personel ihtiyacını karşılamak için kadı aracılığı ile tayin teklifinde bulunmak, verimli çalışma ortamı oluşturmak ve personelin görevlerini gereği gibi yapmalarını sağlamak gibi çeşitli vazifelerinin bulunduğu bu çalışmada değişik yerlerde kullanılan birçok arşiv kaydından anlaşılmaktadır.

Vakıflar ve onların idarecisi konumundaki mütevelli hem yerelde hem de merkezî olarak denetlenebilirdi. Bunun için mütevelli vakfın hesaplarını doğru tutmak veya tutturmak, yılsonu bilançolarını da ilgili makamlara vermek zorunda idi²³⁶¹.

Osmanlı ülkesinde yaşayan herkes gibi mütevelliler de uğradıkları bir kısım haksızlıkların çözümü için yargıya müracaat edebilmiş, problemlerine çözüm aramışlardır. Bunun için sorumlu oldukları vakıfların haklarını savunabilmek için Divanühümayun'a müracaat etmekten çekinmemişlerdir. Mesela Karaman'da Nuh Paşa Camii'nin mütevellileri Şeyh Seyit Nuh ve Hacı Abdurrahman Efendi, evail-i Şevval 1169/19-28 Temmuz 1756 tarihinde padişaha hitaben yazdıkları bir arzuhâlde vakfın icarına yapılan müdahaleyi şikâyet etmiş, yardım talebinde bulunmuştur²³⁶². Bu hususta başka bir örnek ise Hacı Mustafa Mektep ve Medresesi'nin mütevellisi olan Mevlâna Mustafa'ya ait bir arzuhâldir. Mevlâna Mustafa, yerel yöneticilerin vakfa hukuksuz müdahalelerini Divanühümayun'a şikâyet etmiş, bunun üzerine evasıt-ı Muharrem 1174/23 Ağustos-02 Eylül 1760'ta Lârende Kadısı'na yazılan bir emrişerifle vakfa “...*Mîrîmirân ve mirlivâ ve voyvoda ve sâ'ir ehl-i 'örf tâifesi taraflarından müdâhale ve ta'arruz olunmaması...*” istenmiştir²³⁶³.

Görevini layıkıyla yerine getirmeyen, vakfın malını usulüne göre harcamayan ve bir şekilde vakfa zarar veren mütevelliler görevden alınırdı. Karaman'da Nuh Paşa Camii Vakfı'nın mütevellisi iken caminin kubbe kurşunlarını söküp kendi zimmetine geçiren İbrahim görevden alınmış, yerine Recep 1133/Nisan-Mayıs 1721 tarihinde Lârende Kadısı Hüseyin Efendi'nin arzı üzerine Seyit Hacı Abdurrahman atanmıştır²³⁶⁴. Zimmetine para

²³⁵⁹ KARŞS, no. 286, s. 53.

²³⁶⁰ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 31, s. 233.

²³⁶¹ BOA, *Mühimme Defteri*, no. 55, s. 120, 150. Yıllık bilanço örneği için. KARŞS, no. 319, s. 14.

²³⁶² BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 6, s. 316.

²³⁶³ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 8, s. 192.

²³⁶⁴ VAD, no. 1131, s. 55.

geçirdiği tespit edilen mütevelliler yargılanıp vakfa ait paranın tahsil edilmesi yoluna gidilmiştir²³⁶⁵. Bunun dışında görevini yapmayan mütevelliler azledildiği gibi²³⁶⁶ bazen ağır kusurlu bulunanların idam edildiği de olmuştur²³⁶⁷.

Vâkıfın koyduğu şartlara aykırı olarak hakkı olmadığı halde kendini müteveli tayin ettirenler de olmuş, bu durum açığa çıkınca o kişiler görevden alınmışlardır. Bu konuda değişik arşiv kayıtlarında çok sayıda belge bulunmaktadır. Mesela Karaman Nizamettin Camii'nde, evail-i Rebiyülahir 1155/05 Haziran 1742 tarihinde günlük iki akçe ücret ile müteveli olan Şeyh Seyit Ahmet bu görevi vakfiyedeki kurallara uygun bir şekilde sürdürmesine rağmen dışarıdan Yakup isimli bir şahıs kendi adına hile ile berat çıkarttırmıştır. Durumun tespit edilmesi üzerine görevden alınarak Şeyh Seyit Ahmet tekrar bu göreve getirilmiştir²³⁶⁸. Yine Alacasuluk Mescidi'nde babasının yerine müteveli olarak görevlendirilen Seyit Şeyh Mehmet, vazifesine devam ederken Seyit Ahmet ve Seyit Hasan isimli kimseler, Seyit Şeyh Mehmet'in vefat ettiğini beyan ederek adlarına berat çıkartmayı başarmışlar fakat ahalinin durumu ilgili makamlara haber vermeleriyle Seyit Şeyh Mehmet'in mütevelliliği devam ettirilmiştir²³⁶⁹.

Mütevellilik genellikle müstakil bir görev olmakla birlikte bunlar; imam, hatip, zaviyedar, şeyh, müderris nazır, cabi, muallimlik gibi görevleri de üstlenebilirdi. Karaman Çeltekk Mahallesi'ndeki Alaca Mescit'in mütevellisi aynı zamanda imamlık ve hatiplik yapıyordu²³⁷⁰. Hatip Mahalle Mescidi'nin kürsü şeyhliği ve mütevelliliği²³⁷¹, Abbas Mahalle Mescidi'nin imamlığı ve mütevelliliği²³⁷², Hacı Ali Ali Mektebi'nin nazırlığı ve mütevelliliği²³⁷³, Attarlar Camii'nin hatipliği ve mütevelliliği²³⁷⁴ bir kişide toplanmıştır. Büyük vakıfların mütevellileri tek başlarına yeterli olamayacakları için onlara yardımcı olarak ayrıca nazır²³⁷⁵, kâtip²³⁷⁶, cabi²³⁷⁷, mühürdar (Bk. Ek- IX)²³⁷⁸, mukayyit²³⁷⁹ ve mutemet²³⁸⁰ gibi memurlar da tayin edilmiştir²³⁸¹.

²³⁶⁵ BOA, *Mühimme Defteri*, no. 58, s. 43.

²³⁶⁶ VAD, no. 558, s. 166; no. 1131, s. 50.

²³⁶⁷ Yusuf Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, (kısaltma: *Sultan Selim*), Konya 1997, s. 115.

²³⁶⁸ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 1, s. 81.

²³⁶⁹ VAD, no 1147, s. 97.

²³⁷⁰ VAD, no. 1155, s. 3.

²³⁷¹ KARŞS, no. 290, s. 170.

²³⁷² KARŞS, no. 333, s. 82.

²³⁷³ KARŞS, no. 305, s. 41.

²³⁷⁴ KARŞS, no. 305, s. 178.

²³⁷⁵ Gedik Ahmet Paşa Camii için. VAD, no. 562, s. 4.

²³⁷⁶ KARŞS, no. 277, s. 19.

²³⁷⁷ Fasih/Dikbasan Camii için. VAD, no. 1154, s. 9.

²³⁷⁸ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 12; VAD, no. 1139, s. 155.

²³⁷⁹ VAD, no. 1140, s. 653.

²³⁸⁰ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 12.

²³⁸¹ Bahaeddin Yediyıldız, "İslâm'da Vakıf", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, XIV, İstanbul 1993, s. 62.

2.2. Nazır

Nazır, “*bakmak, görmek, nezaret etmek, incelemek, hüküm vermek*” anlamlarındaki nazar kökünden gelen bir kelime olup vakıf ve mütevellî ile yakından ilgilenen, harcamaları kontrol edip denetleyen görevliye denirdi²³⁸². Nazırın vakıf işlerini denetlediğine bakılarak mütevellîyi dengeleyici bir işleve sahip olduğu söylenebilir. Vâkıfın şartları ve menfaatleri noktasında mütevellînin meşru olmayan hareketlerini ve usulsüzlüklerini tespit ettiğinde gerekli yerlere şikâyet eden bir görevli durumundadır. Nitekim Karaman’da Alaca Mescit Vakfı’nın nazırı olan Seyit Mustafa, vakfın nakit parasının mütevellî tarafından “...*sadakât ve istikâmet üzere hıfz edilmeyüb...*”, şahsi işleri için kullandığını tespit etmiş, konuyu hemen yargıya intikal ettirerek takip ve denetim görevini yapmıştır²³⁸³. Yine Seyit Hüseyin Zaviyesi’nin beratlı nazırı olan Şeyh Ebubekir görevi karşılığı alması gereken günlük dört akçeyi, mütevellînin çıkardığı zorluk sebebiyle tahsil edemeyince evail-i Cemaziyelahir 1202/9-18 Mart 1788 tarihinde hakkını mahkemede aramıştır²³⁸⁴.

Karaman’da nazırlar vakfın imkânları ile orantılı olarak farklı ücret alırlardı. Vakıfları zayıf olan nazırlar ücret almayabilir, hasbi olarak görev yaparlardı. Mesela Fasih Camii Vakfı’nın 1177/1763²³⁸⁵ ile Attarlar Camii vakfının 1211/1796-1797 yılındaki nazırı hasbi yani ücretsiz olarak görev yapmaktaydı²³⁸⁶. Bunun dışında günlük yarım akçeden başlayıp bir, iki, üç, dört ve beş akçe alanlar da vardı. Baklazade Mescidi’nin vakfında 1234/1818-1819 yılında nazır olarak görev yapan Hüseyin ve Abdülkerim kardeşler günlük yarım²³⁸⁷, Kurşunlu Mektep Vakfı’nın 25 Zilkade 1224/01 Ocak 1810’da nazırı olan Gümüşzade Mehmet Nuri bir²³⁸⁸, Alaca Mescit Vakfı’nın 1169/1755-1756 tarihindeki nazırı Seyit Mustafa Halife iki²³⁸⁹, Boyalıkadı Camii’nin 1191/1777-1778 yılında nazırı Seyit İsmail üç²³⁹⁰, Hacı İshak Medresesi’nin 1211/1796-1797 yılında nazırı olan Seyit Hafız Ahmet ise dört akçe ücret ile görev yapmaktaydı²³⁹¹.

Hünkâr ve vezir vakıflarının nazırlıklarındaki uygulamalar farklı olurdu. Bunun için Haremeyn vakıflarından sayılan Karaman’daki Karamanoğlu İbrahim Bey ve Emir Musa vakıflarının nazırı, Darüssaade Ağası idi. Mesela 1140/1727-1728 yılında Emir Musa

²³⁸² Cengiz Tomar, “Nâzır”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 449; Mehmet Genç, “Nâzır (Osmanlılar’da)”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 449-450.

²³⁸³ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 6, s. 298.

²³⁸⁴ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 20, s. 228.

²³⁸⁵ KARŞS, no. 288, s. 25.

²³⁸⁶ KARŞS, no. 297, s. 264.

²³⁸⁷ KARŞS, no. 295, s. 120.

²³⁸⁸ VAD, no. 560, s. 145.

²³⁸⁹ KARŞS, no. 333, s. 80.

²³⁹⁰ VAD, no. 1147, s. 97.

²³⁹¹ KARŞS, no. 291, s. 41.

Medresesi²³⁹² ile Karamanoğlu İbrahim Bey İmaretî'nin nazırları Darüssade Ağası ve Haremeyn Evkafı Nazırı Beşir Ağa idi²³⁹³. Bu vakıflara personel atamalarını söz konusu nazır teklif eder, vakfı müfettiş sıfatı ile denetler, yıllık vakıf bilançolarını incelerdi.

Nazırlık çoğu kez müstakil bir görev idi. Mütevellilik ile nazırlığın aynı kişide toplanması, mütevellinin muhtemelen teftiştan uzak kalacağı endişesiyle etik görülmemiş ve buna itiraz edilmiştir. Mesela Alaca Mescit vakfında mütevellilik ile nazırlık tek bir kişide toplanınca Konya Naibi Seyit Mehmet, nezaret kaydının “*terkîn*” olunmasını talep etmiş, “...tevliyet ve nezâretin cem'inin nâ-meşrû'...” olduğunu savunmuştur²³⁹⁴. Buna rağmen Karaman'da nazırlık ve mütevelliliğin aynı kişi tarafından yürütüldüğü de olmuştur. Nitekim Kirişçi Baba Mahallesi'ndeki Hacı Ali Sıbyan Mektebi'nin nazırı ve mütevellisi Mehmet Ağa oğlu Hacı Derviş Ağa idi²³⁹⁵.

Nazırlık genellikle babadan oğula geçmiş²³⁹⁶, görevini terk eden, görevine rağbet etmeyen veya başka memlekette olanlar görevlerinden azledilerek yerlerine başka biri atanmıştır²³⁹⁷. Nazırlık, hisseli bir şekilde farklı kişiler tarafından müşterek yürütülebildiği²³⁹⁸ gibi sadece erkeklere mahsus olmayıp bayanlar da bu görevi yerine getirebilirdi²³⁹⁹.

Eğitim kurumlarına ait vakıflarda mütevellî ve nazırdan başka kâtip, cabî, mutemet, mühürdar, mukayyit gibi yardımcı görevliler de bulunurdu. Bunlar aşağıda “*Diğer Vakıf Görevlileri*” başlığı altında incelenecektir.

3. DİĞER VAKIF GÖREVLİLERİ

3.1. Kâtip

Arapça “yazmak” anlamındaki “ketb” fiilinden türetilen ve çoğulu “*küttâb*” olan kâtip kelimesi “*kitâbet eden, yazan, yazıcı*” manalarında kullanılmıştır²⁴⁰⁰. Vakıflarda görev yapanlar, mütevellilerin yardımcılarında olup vakfın gelir ve giderlerini doğru kaydetmekle görevliyidiler²⁴⁰¹.

Diğer vakıf görevlilerinde olduğu gibi Osmanlı vakıf sisteminde kâtiplik de babadan oğula geçebiliyordu. Mütevellinin teklifi kadı veya naibin arzı üzerine kâtiplere merkezden berat çıkartılırdı. Kâtibin beratı kaybolduğunda veya padişah değişikliklerinde beratları

²³⁹² KARŞS, no. 281, s. 52.

²³⁹³ KARŞS, no. 289, s. 101.

²³⁹⁴ BOA, AE, SMST. III, Dosya no. 52, Gömlek no. 3763.

²³⁹⁵ KARŞS, no. 305, s. 41.

²³⁹⁶ VAD, no. 561, s. 14.

²³⁹⁷ VAD, no. 561, s. 4.

²³⁹⁸ VAD, no. 1155, s. 3.

²³⁹⁹ VAD, no. 569, s. 16.

²⁴⁰⁰ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Kâtip”, *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 49-50.

²⁴⁰¹ Küçükdağ, *Sultan Selim*, s. 115.

yenilenirdi. Mesela İdemit Mahalle Mescidi Vakfı'nın kâtibi olan İsmail'in beratı kaybolduğundan Şevval 1175/Nisan-Mayıs 1762 tarihinde yenilenmiştir²⁴⁰².

Kâtipler diğer görevliler gibi ücretlerini çalıştıkları kurumun vakfindan günlük olarak alırlardı. Ücretin miktarı vakfın imkânlarına göre değişirdi. Mesela Çavuşzade Zeynelabidin Camii Vakfı'nın kâtibi beş akçe ücret alıyordu.

Lârende'de bazen kâtiplerle mütevelliler arasında problemler yaşanmıştır. Zeynelabidin Camii'nin mütevellisi; vakfın kâtibe ihtiyacı olmadığını söyleyerek Kâtip Seyit Muharrem'in beratını önce iptal ettirmiş sonra da kâtipliği, 06 Muharrem 1216/19 Mayıs 1801'de kendi uhdesine almaya kalkınca Seyit Muharrem hukuki yollara başvurmuştur²⁴⁰³.

Bazen kâtiplikle birlikte diğer görevler de bir kişide toplanmıştır. İdemit Mescidi Vakfı'nın kâtibi olan Hacı Lütfullah oğlu Seyit Mehmet Emin, 1222/1807-1808 tarihinde vakfın kâtibi aynı zamanda da cabisi idi²⁴⁰⁴.

3.2. Cabi/Süvari Cabi/Atlıbaşı

Tahsildar anlamına gelen “*câbi*”, vakfa ait gelirleri tahsil etmekle görevli idi²⁴⁰⁵. Cabiler, defterlerini mütevelliyeye gösterip hesap vermeye, mütevelliler de bu hesapları kadıya onaylatmaya mecburlardı. Osmanlı'da genellikle küçük “*zürri*” vakıfların birçok işleri müteveli aracılığı ile çözülürken daha büyük vakıflarda mütevelliyeye yardımcı mahiyette cabi bulunurdu. Yaptıkları işe “*cibâyet*”²⁴⁰⁶ adı verilen cabilerin; tayin, azil, teftiş, berat yenileme gibi her türlü idari işleri ilgili kadı veya naibin arzı üzerine merkezî idarenin beratı ile gerçekleştirilirdi²⁴⁰⁷.

Lârende'de vakıflarda görevli cabilerin birden fazla vazifeyi birlikte yürüttükleri de görülmektedir. Mesela Fasih Camii Vakfı'nın cabisi Ömer, aynı zamanda vakfın mütevellisi idi²⁴⁰⁸. Yine İdemit Mahalle Mescidi cabisi, bu görevinin yanında vakfın kâtipliğini de yürütüyordu²⁴⁰⁹. Vakfın büyüklüğüne göre birden fazla cabinin görev aldığı vakıflar da mevcuttu. Mesela Erdoğan Vakfı'nın 1196/1781-1782 yılında iki cabisi²⁴¹⁰ varken gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661'de Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti'nin toplam beş cabisi mevcuttu (Bk. Ek- IX)²⁴¹¹.

²⁴⁰² VAD, no. 1126, s. 171.

²⁴⁰³ VAD, no. 562, s. 12.

²⁴⁰⁴ VAD, no. 561, s. 3.

²⁴⁰⁵ Arabacı, *aynı eser*, s. 107.

²⁴⁰⁶ Mehmet İpşirli “Câbi”, *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 529-530.

²⁴⁰⁷ BOA, C. EV, Dosya no. 327, Gömlek no. 16636; VAD, no. 558, s. 173; no. 1155, s. 105.

²⁴⁰⁸ VAD, no. 562, s. 5.

²⁴⁰⁹ VAD, no. 561, s. 3.

²⁴¹⁰ VAD, no. 562, s. 13.

²⁴¹¹ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 12.

Cabilerin alacakları ücret, vakfiyede belirtilen hükümlere göre belirlenir ve bu, görev yaptıkları vakfın ekonomik gücüne göre değişkenlik arz ederdi. Örneğin Attarlar Çarşısı içindeki Hacı Ahmet Camii Vakfı'nın cabisi günlük yarım²⁴¹², Erdoğan Vakfı'nın cabisi günlük iki²⁴¹³, İbrahim Bey İmareti Vakfı'nın cabisi ise günlük dört akçe ücret almaktaydı²⁴¹⁴.

Diğer vakıf görevlilerinde olduğu gibi cabilik de babadan oğula, kardeş veya akrabaya intikal edebiliyordu. Nitekim Cemaziyelevvel 1168/Şubat-Mart 1755 tarihinde İdemit Mahalle Mescidi vakfının cabisi Ahmet'in yerine oğlu İsmail, beratla aynı göreve tayin edilmiştir²⁴¹⁵. Yine Erdoğan Darülhuffaz ve Türbe vakıflarının cabisi Seyit Nasuh oğlu Seyit Yahya vefat edince kardeşleri Seyit Mehmet ve Seyit Nasuh'a Lârende Naibi'nin arzı üzerine merkezden berat gönderilmiştir²⁴¹⁶.

Lârende'de bayanlar da cabi olarak görevlendirilmişlerdir. Mesela Rebiyülahir 1227/Nisan-Mayıs 1812 tarihinde Eminüttinzade Ahmet Bey Vakfı'nın cabisi Seyit Yahya kızı Şerife Fatma iken²⁴¹⁷ aynı vakfın 1236/1820-1821 yılında görev yapan cabisi ise İsmail kızı Safiye idi²⁴¹⁸.

Para tahsilat işi ile uğraşan cabilere düzenlenen beratlarla ilgili birtakım suistimaller de yaşanmıştır. İdemit Mahalle Mescidi cabisi Hacı Lütfullah vefat edince yerine oğlu Seyit Mehmet Emin'e berat verilmişken dışarıdan Seyit Süleyman “*ben müteveffâ câbinin oğluyum*” diyerek kendi adına berat çıkartmış fakat ahalinin devreye girip durumu haber vermeleriyle beratı iptal edilerek tekrar Seyit Mehmet Emin görevlendirilmiştir²⁴¹⁹. Cabinin vakıf çalışanlarının hakkını adil şekilde teslim etmediğinde tereddüt edilmeden işine son verilmiştir²⁴²⁰.

Lârende'de bazen cabiler ile vakfın mütevellileri arasında sorunlar yaşanmıştır. Onlar da ücretlerini alamadıkları veya haksızlığa uğradıklarında mahkemeye müracaat etmiş ve haklarını aramışlardır. Böyle durumlarda mahkeme şahitler huzurunda yapılr ve haksızlıklar giderilirdi²⁴²¹.

²⁴¹² VAD, no. 558, s. 173.

²⁴¹³ VAD, no. 562, s. 13.

²⁴¹⁴ VAD, no. 1139, s. 155.

²⁴¹⁵ VAD, no. 1103, s. 105.

²⁴¹⁶ VAD, no. 562, s. 13.

²⁴¹⁷ VAD, no. 569, s. 16.

²⁴¹⁸ VAD, no. 563, s. 9.

²⁴¹⁹ VAD, no. 561, s. 5.

²⁴²⁰ Pakize Yıldız, *Maraş Şehri Vakıf Eserleri*, Konya 2012, s. 47.

²⁴²¹“Lârende Kadısı'na hüküm ki: Lârende'de vâki' İbrahim Bey İmâret Vakfı'nın bâ-berât câbisi olan Hâcî Hasan zîde kadrihü gelüb bu uhdesinde edâsı lâzım gelen hıdmeti edâ edüb berâtı mücebince hıdmeti mukâbelesinde müstahakk olduğu vazîfesi vakf-ı mezkûr mütevellisi olan kazâ-yi mezkûr sâkinlerinden Mehmed nâm kimesneden taleb eyledikde vakıfda müsâ'ade var iken vermeyüb gadr sevdâsında olduğunu bildirüb şer'ile

Beldelerdeki vakıfların gelirlerini atla gezerek toplayan ve koruyan kişiye “*Süvari Cabi*” denirdi. Vakıfları zengin olan ve farklı yerlerde birçok vakıf gayrimenkulü bulunan kurumlarda Süvari Cabi görevlendirilirdi. Bu kişilere vakıf tarafından dönemin hızlı ulaşım vasıtası olan atlar tahsis edilirdi. Lârende’de bazı vakıflarda süvari cabiler görev yapmıştır. Nasuh Bey Vakfı’nın şehir dışındaki gayrimenkullerini takip etmek için Yakup, Zilkade 1108/Mayıs-Haziran 1697 tarihinde süvari cabi tayin edilmiştir²⁴²². Yine gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661’de beş kişilik bir cabi kadrosu olan Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti’nin süvari cabisi günlük üç akçe ücret karşılığı görev yapan Mehmet idi (Bk. Ek-IX)²⁴²³.

Eğer vakfın kadrosunda birden çok cabi var ise “*atlıbaşı*” adı altında görevliler tayin ediliyordu. Mesela 15 Muharrem 1057’de Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti Vakfı’na günlük altı akçe ücretle atlıbaşı tayin edilen Mehmet, “*mecîd-i sâ’î*” iken yani görevini şerefle yaparken dışarıdan Yusuf adlı kişinin müdahalesi ile karşılaşmış, sonuçta Yusuf cezalandırılırken Mehmet’in görevine devam etmesi sağlanmıştır²⁴²⁴.

3.3. Mutemet

Büyük ve fonksiyonel vakıf kurumlarının ihtiyaçlarını karşılaması için çok miktarda vakıf gayrimenkulü bulunur, buna bağlı olarak müesseseye giren-çıkan para miktarı da o ölçüde fazla olurdu. Lârende’de Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti bunlardan biri olup çok sayıda vakıf personeli istihdam edilmekte idi. Bunların ücretleri günlük olarak verilir, maaşlarının dışında her yıl belli ölçüde vakfın mahsulünden pay alırlardı. İmarette personele günlük olarak ücret dağıtan “*mu’temed*” denilen bir vakıf görevlisi bulunmakta idi. Bunlar, ayrıca her türlü harcamalarda vakfın hesabından para çıkışını yaparlardı. Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti Vakfı’nda gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661’de günlük üç akçe ücret ile Derviş Abdi, mutemetlik vazifesini yapmakta idi²⁴²⁵.

3.4. Mühürdar

Zengin vakıfları olan vakıf müesseselerinde “*mühürdâr*” adında bir görevli bulunurdu. Mühürdar; kurumun resmi yazışmalarını takip eder, ayrıca kiler, depo gibi bölümlerde bulunan vakfa ait her türlü malzemenin giriş ve çıkış kayıtlarını tutardı. Yaptığı işlerden mütevellîye karşı sorumlu idi. Lârende’de Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti’nde mühürdar

görülp berâtı mücebince hıdmeti mukâbelesinde müstahakk olduğu vazifesin mütevellî-yi mezkûrdan alıvirüb hilâf-ı şer’-i şerîf ve muğâyir-i berât ta’addi ve muhâlefet ettirilmemek bâbanda emr-i hümayûnum ricâ eylediği ecilden berâtı mücebince şer’ ile görülmek için yazılmışdır. Fî evâsıtı R sene 1198”. BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 19, s. 1.

²⁴²² VAD, no. 1140, s. 319.

²⁴²³ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 12.

²⁴²⁴ KARŞS, no. 280, s. 4.

²⁴²⁵ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 12.

olan Yusuf, Şevval 1071/Mayıs 1661’de bu vazifeyi günlük iki akçe karşılığında yürütmekte idi²⁴²⁶.

3.5. Mukayyit

Sözlükte “*kayd eden*” anlamına gelen “*mukayyid*”²⁴²⁷, vakıf müesseselerinde gerekli bilgilerin kaydını tutan görevliyi ifade etmekte olup bu konuda her türlü kayıt, kabul ve doküman hazırlama görevini yerine getirirdi. Bunun dışında mütevellinin kendisinden istediği işleri yapardı. Yoğunluğun fazla olduğu vakıf kurumlarında mukayyit istihdam edilmiştir. Lârende’de Emir Musa Medresesi’nde medrese öğrencilerine ait kayıtları tutan bir mukayyit bulunmakta idi. Recep 1109’da Ahmet Efendi, günlük beş akçe ücret ile Emir Musa Medresesi’nin mukayyit kadrosunda çalışıyordu²⁴²⁸.

4. ÖRGÜN EĞİTİM KURUMLARINDA ÇALIŞAN ÖĞRETİM ELEMANLARI

4.1. Müderris

Arapça “*tadrîs*” mastarından gelen müderris kelimesi medreselerde ders veren görevliyi ifade etmekte idi²⁴²⁹. Müderris, medresenin akademik personeli olduğu gibi aynı zamanda idarecisiydi²⁴³⁰.

Müderris olarak görev yapacakların medreselerde okuyup “*icâzet*” almaları şarttı. Bunlar, daha sonra Anadolu’da hizmet verecekse Anadolu Kazaskeri’ne, Rumeli’de görev alacaksa Rumeli Kazaskeri’ne müracaat ederek “*mülâzım*” yazılır, böylece bir nevi staj yaparak nöbetini beklerdi. Sırası geldiğinde en alt derecedeki haşiyeitecrîd yani yirmili medreselerden birine tayin edilerek müderrisliğe başlar, daha sonra terfi ederek üst dereceli medreselerde görev alırdı²⁴³¹. Bu tür müderrislere vakıfların teftiş görevi verildiği de olurdu²⁴³².

Müderris tayinleri; XV. yüzyılın sonlarına kadar kazaskerlerin teklifiyle yapılırken XVI. yüzyıldan itibaren ilk kademe müderrislerin tayini kazaskerlerin, üst düzey müderrislerinki ise şeyhülislamın teklifi ve sadrazamın arzıyla padişah tarafından beratla yapılmıştır²⁴³³. Karaman medreselerine müderris atamaları da bu silsileye uygun olarak yapılmıştır. Seyit Ahmet’in Emir Musa Medresesi’nin müderrisliğine, 09 Şevval 1113/09

²⁴²⁶ Aynı defter.

²⁴²⁷ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1996, s. 1393.

²⁴²⁸ VAD, no. 1140, s. 653.

²⁴²⁹ Bilge, *aynı eser*, s. 17.

²⁴³⁰ Arabacı, *aynı eser*, s. 30.

²⁴³¹ Uzunçarşılı, *aynı eser*, s. 56-57; Baltacı, *aynı eser*, s. 26, 34.

²⁴³² BOA, *Mühimme Defteri*, no. 55, s. 151.

²⁴³³ Mehmet İpşirli, “Müderris (Osmanlılar’da)”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 468.

Mart 1702’de, Lârende Kadısı Şeyh Ahmet Efendi’nin arzı ve Şeyhülislam Mevlâna Seyit Feyzullah Efendi’nin işareti üzerine atanması bu husustaki birçok örnekten biridir²⁴³⁴.

Bazı medreselerde muhtemelen vakıf gelirleri az olduğu için müderrisler ücret almadan karşılıksız olarak ders veriyorlardı. Mesela Kandilli Medresesi’nin müderrisi bulunmadığından ulemadan Mehmet Efendi, Safer 1138/Ekim-Kasım 1822 tarihinde hasbi müderris olarak atanmıştır²⁴³⁵. Yine Kara Fakih Mehmet Efendi Medresesi müderrislerinden Seyit Hasan²⁴³⁶, Mustafa oğlu Hüseyin²⁴³⁷, Seyit Mustafa ve Seyit Mahmut da²⁴³⁸ aynı şekilde hasbi müderrislik yapmışlardır. Bu durum, yukarıda zikredildiği üzere adı geçen medrese vakıflarının zayıf olduğunu, bağlı olduğu medresenin ise alt kademede bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte müderrisler normalde medrese vakıflarından ücretlerini günlük olarak alıyorlardı. Yevmiyeler, görev yapılan medreseye göre değişiklik gösteriyordu. Mesela Abdülkadir Ağa Medresesi’nin müderrisi Abdüssamet Efendi günlük 15 akçe ücretle atanırken²⁴³⁹, Çavuşzade Medresesi’nin müderrisi 40 akçe²⁴⁴⁰, Emir Musa Medresesi müderrisi ise 50 akçe ücretle görev yapıyordu²⁴⁴¹.

Gelirlerini arttırmak için müderrislere ilave görevler verilebilirdi. Buna binaen bazen çalıştığı medrese vakfının nazırlık ve mütevelliliği de müderrisin uhdesinde toplanmıştır. Mesela Çavuşzade Medresesi Müderrisi olan Seyit Abdurrahman Efendi, günlük 40 akçe müderrislikten, ayrıca 50 akçe de mütevellilikten olmak üzere toplam günlük 90 akçe gelir elde ediyordu²⁴⁴².

Lârende’de incelenen dönemde ulema çocuklarının atamayla ilgili öncelikleri devam etse de bunlarda “*beşik ulemâsı*” olarak adlandırılan küçük yaşta mansıplar verilmesi hadisesine rastlanmamıştır. Müderris vefat ettiğinde oğlu medreseye devam edip henüz yerine geçecek yaş ve ehliyetle değilse asıl hak sahibi kabul edilen oğlu yetişinceye kadar yerine ehliyetli bir müderris “*nâib*” olarak tayin edilirdi²⁴⁴³. Bu usule aykırı hareket edenlere fırsat verilmezdi. Lârende’de Kırçalı Mustafa Efendi Medresesi Müderrisi Seyit Nuh Efendi görevini; sekiz yaşındaki oğlu Seyit Mustafa’ya berat çıkarttırarak devretmek isteyince

²⁴³⁴ BOA, *İE. EV*, Dosya no. 45, Gömlek no. 5136.

²⁴³⁵ VAD, no. 1091, s. 150.

²⁴³⁶ VAD, no. 1146, s. 6.

²⁴³⁷ VAD, no. 1155, s. 3.

²⁴³⁸ VAD, no. 558, s. 168.

²⁴³⁹ BOA, *C. MF*, Dosya no. 121, Gömlek no. 6044.

²⁴⁴⁰ BOA, *C. MF*, Dosya no. 148, Gömlek no. 7396.

²⁴⁴¹ VAD, no. 776, s. 154; BOA, *İE. EV*, Dosya no. 45, Gömlek no. 5136. Ayasofya ve Sahnıseman Medreselerinin müderrisleri günlük 60 akçe ücret alıyorlardı. BOA, *Mühimme Defteri*, no. 4, s. 118.

²⁴⁴² BOA, *C. MF*, Dosya no. 148, Gömlek no. 7396.

²⁴⁴³ VAD, no. 569, s. 11.

Karaman'dan bir gurup insan bu durumu Divanühümayun'a bildirerek²⁴⁴⁴ konunun mahkemeye intikalini sağlamış, sonuçta Seyit Nuh Efendi'nin talebi kabul edilmeyerek 09 Safer 1231/10 Ocak 1816 tarihli bir fermanla dışarıdan Seyit Ahmet, ehliyetli bir müderris olarak görevlendirilmiştir²⁴⁴⁵. Böyle durumlarda müderrisin oğlunun kendisine uygun bir medreseden eğitim ve icazet aldıktan sonra merkezin izni ile göreve başlama hakkı vardı. Nitekim ulemadan Hüseyin Efendi'nin genç yaştaki oğlu Mahmut Efendi, 16 Cemaziyelahir 1206/Ocak-Şubat 1792 tarihinde “*akli ve nakli*” ilimleri öğrenmek için uygun bir medreseye tahsile gitmiş; eğitimini tamamladıktan sonra Lârende'de vefat eden babasının yerine müderris olarak göreve başlamıştır²⁴⁴⁶.

Yukarıdaki örnekler çerçevesinde Karaman şehri medreselerinde eğitimin incelenen dönemde belli bir düzeyde tutulmaya çalışıldığı, bozulmanın daha geç dönemlere tekabül ettiği söylenebilir. Belgelerdeki bilgiler XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Karaman medreselerinde kalitenin belli bir seviyede tutulması için önlemler alındığını göstermektedir. Mesela Abdülkadir Ağa Medresesi'nde görev alacak müderrislerde “*ehl ve müsta'id*” olma şartı aranmakta²⁴⁴⁷, Arslancızade Medresesi Müderrisi'nden “*ulûm-u dîniye*” yanında “*funûn-ı medeniye*” de okutması istenmekte²⁴⁴⁸, bazı müderris adayları arasında başarılı ve tecrübeli olan adayları seçmek için komisyonlar huzurunda imtihanlar yapılmaktaydı²⁴⁴⁹.

Eğitim düzeyini düşürmemek adına yapılan dikkat çekici uygulamalardan biri de belli başlı medreselerde müderrislik görevinin sadece müftülere verilmesi idi. Nitekim Emir Musa Medresesi'nin müderrisliği ile tevliyeti sadece Karaman'da müftü olan kişilere tahsis edilmişti²⁴⁵⁰. Bu uygulamanın söz konusu medresenin Lârende dışından gelenler tarafından da tercih edilmesinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Müderrisler, Lârende'de incelenen dönemde yeni medreselerin inşasında da aktif olarak rol oynamışlardır. Karaman'da günümüze ulaşan medreselerden birçoğu ilgili bölümde değinildiği üzere, XV. yüzyıl ortalarından önce Karamanoğulları hanedanına mensup kişilerce yaptırılmıştır. Lârende'de Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen medreselerin büyük bir bölümü ise alışılmışın dışında hükümdar ailesi veya üst düzey devlet erkânı

²⁴⁴⁴ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 28, s. 82.

²⁴⁴⁵ VAD, no. 569, s. 11.

²⁴⁴⁶ VAD, no. 558, s. 171.

²⁴⁴⁷ VAD, no. 578, s. 215.

²⁴⁴⁸ BOA, C. MF, Dosya no. 97, Gömlek no. 4847.

²⁴⁴⁹ VAD, no. 561, s. 3.

²⁴⁵⁰ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 14, s. 42. Müderris atamalarındaki bozulmalar XIX. yüzyılda da düzeltilmeye çalışılmıştır. Bunun için maarif nazırları ve şeyhülislam tarafından ıslah amaçlı hazırlanan Tevcih-i Cihâd Nizamnâmeleri ile eğitimi tamamlamamış çocuk yaşta olanların müderris olarak atanmaları engellenmiştir. Bk. Düstur, II, İstanbul 1289, s. 177-179; Düstur, III. İstanbul 1293, s. 500-504; Düstur, Tertib-i Sâni, V. (22 Temmuz 1329/1913), İstanbul 1332, s. 608-617.

tarafından değil, eğitim öğretim işleri ile bizzat iştigal eden müderrisler tarafından yaptırılmış ve bunların ihtiyaçları için vakıflar yine müderrisler tarafından kurulmuştur. Karaman şehir merkezinde bulunan Hacı Süleyman Efendi, Kara Fakih Mehmet Efendi, Kırçalı Mustafa Efendi, Seyit Abdullah, Seyit Ahmet Kadı Bey, Seyit İbrahim Efendi, Seyit Mehmet Efendi ve Seyit Mehmet-Seyit Abdülkerim Efendi medreseleri ile Abbas Mahalle Medresesi'nin inşası müderrisler tarafından gerçekleştirilmiş, bunlara vakıflar oluşturulmuştur. Kadro bekleyen müderrislerin kendilerine ve çocuklarına iş imkânı hazırlamak istemeleri de yeni medrese inşasında etkili olmuştur. Nitekim bazı müderrisler yaptırdıkları medreselerde kendileri müderris olarak görev almış, onlardan sonra çocukları da yeterli bir eğitim aldıkları takdirde bu medreselerde vazife yapmışlardır²⁴⁵¹.

4.2. Muid

Muid, Arapça “i’ade” kökünden gelen bir kelime olup müderrisin verdiği dersi tekrar eden, müderris yardımcısı pozisyonundaki görevliye verilen isimdir. Bunlar, sadece ders tekrarı ve müzakeresi ile değil talebenin gözetimi ile de ilgileniyorlardı²⁴⁵². Muitleğe danışmentler arasından en kabiliyetlisi seçilirdi. Osmanlı ilmiye teşkilatında muid, müderris adayı demekti. Bir müderrisin yanında yetişen muid, tahsilini tamamladıktan sonra bir medreseye atanırdı²⁴⁵³. Zaman zaman bu göreve yeni mezun olmuş medrese öğrencisi veya kendisine müstakil bir medrese verilememiş bir hoca da tayin edilmiştir²⁴⁵⁴.

Lârende/Karaman'da tamamında olmasa bile büyük medreselere muid ataması yapıldığı görülmektedir. Bunlardan birisi Hatuniye Medresesi olup 787/1385 tarihli vakfiyesine göre müderris haricinde ders müzakere ve takririnden sorumlu bir muid görev yapacaktır²⁴⁵⁵. Bu kuralın daha sonra da uygulandığı görülmektedir. Nitekim 992/1584'teki vakıf tahririnde; vakfiyesinin görüldüğü, müderrisinin Şemsettin Kasım, muidinin ise Bedrettin Yakup olduğu kaydedilmiştir²⁴⁵⁶.

Karaman'daki Emir Musa Medresesi'nde de bir muidin görev yaptığı atama kayıtlarından anlaşılmaktadır. Buna göre Mustafa, 1109/1697-1698 tarihinde beratla bu medresede muitlek görevine başlamıştır²⁴⁵⁷. Bu medresede müderris gibi muidinin de Hanefi Mezhebi'nden olması şartı vardı. 1191/1777-1778 yılında Lârende Kadısı'na gönderilen bir

²⁴⁵¹ VAD, no. 561, s. 12.

²⁴⁵² Sâmî Es-Sakkâr, “Muîd”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 86–87.

²⁴⁵³ BOA, *Mühimme Defteri*, no. 25, s. 245. Ayrıca bk. Baltacı, *aynı eser*, s. 33; Mevlüt Eser, *Ermenek Kazası ve Köyleri Vakıf Eserleri*, Konya 2012, s. 59.

²⁴⁵⁴ Bilge, *aynı eser*, İstanbul 1984, s. 35.

²⁴⁵⁵ Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, *vakfiye* no. 10391.

²⁴⁵⁶ TKGM. TADB. *TTD*, no. 564, s. 27.

²⁴⁵⁷ VAD, no. 1140, s. 320.

hükümde, muidin Hanefî Mezhebi'nden olmak kaydı ile yevmî dört akçe ücret alacağı yazılmıştır²⁴⁵⁸.

4.3. Kurra/Şeyhülkurra

Kur'an tilavet eden manasına gelen ve Arapça "*kārî*" kelimesinin çoğulu olan "*kurra*", Kur'an'ın tamamını ezberledikten sonra kıraat ilmini yani Kur'an'ı yedi farklı kıraatle okumayı öğrenmiş olanlara verilen isimdi. Hafızlara kıraat ilmini öğretmek için açılan darülkurranın başında bulunan hocaya ise "*şeyhü'l-kurrâ*" denmekteydi²⁴⁵⁹.

Lârende'deki Karamanoğlu İbrahim Bey İmaretî'nin vakfiyesine göre bünyesinde bulunan darülkurrada bir şeyhülkurra bulunuyordu²⁴⁶⁰. Kurra hafızlar darülkurraların dışında diğer eğitim kurumlarında da görev almışlardır. Mesela Kurra Hafız Mehmet Halife, Şevval 1228/Eylül-Ekim 1813 tarihinde Lârende Naibi Seyit Hasan Efendi'nin arzı üzerine Hacı Ali Mektebi'nde sıbyan ve müteveli olarak beratla görevlendirilmiştir²⁴⁶¹. Ayrıca kurralar cami ve medreselerde de görevlendiriliyorlardı. Boyalıkadı Pir Ahmet Efendi Camii'nde Kur'an tahsili gören talebeler için bir kurraya ihtiyaç duyulduğundan günlük yarım akçe ücretle Hafız Abdurrahman, Recep 1197/Haziran 1783 tarihinde beratla kurralığa tayin edilmiştir²⁴⁶².

4.4. Muallim/Muallimisıbyan/Mektep Hocası

Belgelerde "*mu'allim-i sıbyân*"²⁴⁶³, "*tâ'lîm-i sıbyân*"²⁴⁶⁴, "*mekteb hocası*"²⁴⁶⁵ gibi isimlerle geçen muallimler; "*mahalle mektebi*", "*sıbyân mektebi*"²⁴⁶⁶, "*muallimhâne*"²⁴⁶⁷ veya "*mektebhâne*"²⁴⁶⁸ denen ilkökul düzeyindeki eğitim kurumlarında belli bir müfredat dâhilinde çocukları eğiten görevlilerdi²⁴⁶⁹.

Muallim olmak için en az ilk düzeydeki bir medreseden mezun olmak gerekir, bunların "*istikâmet üzere*" olması istenirdi²⁴⁷⁰. Kadının arzı padişahın beratı ile görev alan²⁴⁷¹ muallimlerin belirlenmiş bir görev süresi yoktu. İşin kendi isteğiyle bırakılması veya vefat

²⁴⁵⁸ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 14, s. 23.

²⁴⁵⁹ Yusuf Küçükdağ, *Konya Şehri*, s. 406.

²⁴⁶⁰ VAD, no. 2113, s. 336.

²⁴⁶¹ VAD, no. 569, s. 8.

²⁴⁶² VAD, no. 1147, s. 97.

²⁴⁶³ VAD, no. 1147, s. 97.

²⁴⁶⁴ KARŞS, no. 289, s. 71.

²⁴⁶⁵ KARŞS, no. 305, s. 41.

²⁴⁶⁶ BOA, C. MF, Dosya no. 148, Gömlek no. 7382.

²⁴⁶⁷ VAD, no. 560, s. 145.

²⁴⁶⁸ VAD, no. 605, s. 162; no. 1155, s. 3.

²⁴⁶⁹ Baltacı, *aynı eser*, s. 19; Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi, I-II*, İstanbul 1977, s. 82-83.

²⁴⁷⁰ KARŞS, no. 305, s. 41.

²⁴⁷¹ KARŞS, no. 305, s. 266; no. 289, s. 71.

gibi durumlarda yerine başka biri atanırdı²⁴⁷². Karaman sıbyan mekteplerinde muallimler, mütevellî veya nazır olarak da görev yapmışlardır²⁴⁷³.

Lârende’de bulunan muallimlerin birçoğu görevlerini ücretsiz olarak yürütüyorlardı. Mesela Nakip/Nakip Çelebi Mescidi yanında bulunan; Nakip²⁴⁷⁴, İbrıklı²⁴⁷⁵, Gözlüoğlu²⁴⁷⁶ ve Hacı Ali mekteplerinin muallimisıbyanları hasbi, yani ücretsiz olarak görev yapıyorlardı²⁴⁷⁷. Vakıfları olmayan veya yetersiz olan bazı mekteplerde ise muallimin ücreti başta olmak üzere ısınma onarım gibi genel giderleri mahalle sakinleri tarafından karşılanmış olmalıdır. Vakıfları yeterli olan mekteplerde ise muallime ücret veriliyordu. Örneğin Cambazzade/Kurşunlu Mektebi’nin muallimisıbyanı olan Şeyh Mehmet günlük üç akçe ücret almaktaydı²⁴⁷⁸.

Mektepler genellikle mabedin hemen yanında veya bizzat içinde bulunur, burada görev alan muallimler, mescit/caminin imamı ve mütevellisi olarak da görev alırlardı²⁴⁷⁹.

5. YAYGIN EĞİTİM KURUMU ÇALIŞANLARI

5.1. EĞİTİM GÖREVLİLERİ

5.1.1. Dersiam

Kelime olarak “*halka açık ders veren*” manasındaki “*dersiâm*”, camide ders okutan müderrislere denirdi. Dersiam olabilmek için medreseyi bitirip icazet aldıktan sonra yeniden bir imtihana girip başarılı olmak gerekiyordu. Halk arasında nüfuzları olan dersiamlar, cami derslerini genellikle sabah namazı ile öğle namazı arasında verir, halka açık olan bu derslere medrese öğrencileri dâhil hemen her kesimden birçok kişi katılırdı. Böylece halkla ilmiye sınıfı arasında samimi bir ilişki kurulmuş olurdu²⁴⁸⁰.

Lârende şehir merkezindeki bazı camilerde de dersiamlar görev yapıyorlardı. Mesela Nuh Paşa Camii’nde günlük bir akçe ücretle görevli olan Dersiam Mehmet Efendi’ye, beratı olmadığı için Cemaziyelahir 1223/Temmuz-Ağustos 1808 tarihinde merkezden berat çıkartılmıştır²⁴⁸¹. Camilerin dışında medreselere de dersiam ataması yapılmıştır. Cemalettin Darülhadişi’nde görev yapan Ahmet Efendi vefat edince yerine, Zilhicce 1122/Ocak-Şubat 1711 tarihinde Mustafa Efendi, günlük bir akçe ücretle atanmıştır²⁴⁸². Dersiamlar isterlerse

²⁴⁷² KARŞS, no. 295, s. 127.

²⁴⁷³ VAD, no. 562, s. 11.

²⁴⁷⁴ VAD, no. 558, s. 170.

²⁴⁷⁵ VAD, no. 1154, s. 9.

²⁴⁷⁶ VAD, no. 1155, s. 3.

²⁴⁷⁷ VAD, no. 1131, s. 50.

²⁴⁷⁸ BOA, C. MF. Dosya no. 79, Gömlek no. 3936.

²⁴⁷⁹ VAD, no. 563, s. 6.

²⁴⁸⁰ Arabacı, *aynı eser*, s. 37; Mehmet İpşirli, “Dersiâm”, *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 185-186.

²⁴⁸¹ VAD, no. 1131, s. 51.

²⁴⁸² VAD, no. 1131, s. 50.

medreseye müderris olarak atanabilirlerdi. Kırçalı Mehmet Efendi Medresesi'ne Zilhicce 1214/Mayıs 1800 tarihinde Dersiam Süleyman oğlu Seyit Nuh, müderris kadrosuna beratla tayin edilmiştir²⁴⁸³. Zikredilen atamalar, ilgili yerin kadı veya naibinin arzı, şeyhülislamın işareti ile gerçekleşiyordu.

5.1.2. İmam

Arapça “*öne geçmek, sevk ve idâre etmek*” manasındaki “*emm*” kökünden gelen “*imâm*” cemaate namaz kıldırma yetisi olan kişi demektir²⁴⁸⁴. Osmanlı’da imamlar, Müslüman topluma hizmet veren kadrolar içinde bulunuyordu. Yaptıkları işin özelliği nedeniyle hem ilmiye hem de askerî sınıfta görevli sayılıyorlardı²⁴⁸⁵.

Namazdan başka günümüzde muhtarların yaptığı işleri de Osmanlılarda XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar Müslüman mahallerde imam, gayrimüslim mahallerde haham veya papaz yapardı. İmamlar, mahallelerinde mülki ve beledi amir olan kadının bir nevi temsilcisi konumunda idi²⁴⁸⁶. Mahallede ve köylerde doğum, ölüm, evlenme ve yer değiştirme gibi olayları kaydetmek de imamın göreviydi. 1245-1246/1830 tarihinde Lârende Kadısı’na gönderilen bir emrişerifte köy ve mahallelerde “*hâl kayıtlarına*” imamların nezaret etmesi, bu işler için bir defter emininin tahsis edilmesi, ayrıca ahaliden bu iş için para talep edilmemesi istenmiştir²⁴⁸⁷.

İmamlık için “*ehl*” yani yeterli dinî bilgilere sahip, iyi ahlaklı ve yapılan imtihanlarda başarılı olmak gerekirdi²⁴⁸⁸. Osmanlı vakıf teşkilatı içinde diğer görevlilerde olduğu gibi imam kadroları da babadan oğula veya aile fertlerinden bir erkeğe geçebilmekteydi²⁴⁸⁹. Mesela Kirişçi Baba Camii’nde 06 Ramazan 1212/22 Şubat 1798’de imam Şeyh Osman’dan sonra oğulları Seyit İsa ve Seyit Musa’ya²⁴⁹⁰, selh-i Cemaziyelahir 1213/08 Aralık 1798’de Musa oğlu Seyit Salih Halife’ye²⁴⁹¹, ondan sonra 10 Rebiyülevvel 1216/21 Temmuz 1801’de kardeşinin oğlu Osman’a²⁴⁹² imamlık görevi verilmiştir²⁴⁹³.

Bu sistemde imamların, çocuklarını doğal olarak bir “*halef*” olarak yetiştirmeleri gerekiyordu. Bu sebeple erkekler, temel eğitimi öncelikle aile içinde babalarından alıyor sonrasında büyük ölçüde medreselerde okuyorlardı. İmamların nasıl bir eğitimden geçtiği

²⁴⁸³ VAD, no. 562, s. 10.

²⁴⁸⁴ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “İmam”, *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 178.

²⁴⁸⁵ Kemal Beydilli, “İmam (Osmanlı Devleti’nde İmamlık)”, *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 181-182.

²⁴⁸⁶ *KARŞS*, no. 289, s. 102-103, 112-113, 127.

²⁴⁸⁷ *KARŞS*, no. 296, s. 60.

²⁴⁸⁸ BOA, AE. *SMHD*. I, Dosya no. 225, Gömlek no. 17906; *KARŞS*, no. 292, s. 58.

²⁴⁸⁹ VAD, no. 561, s. 16; no. 569, s. 15.

²⁴⁹⁰ VAD, no. 562, s. 14.

²⁴⁹¹ VAD, no. 562, s. 15.

²⁴⁹² VAD, no. 562, s. 19.

²⁴⁹³ VAD, no. 563, s. 10.

çok sayıdaki belgeden anlaşılmaktadır. Nitekim Çukurçeşme Mescidi'nde imamlık yapan Seyit Mehmet, XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yerine vekil bırakarak eğitim için Hadimî Medresesi'ne kaydolmuştur²⁴⁹⁴. Yine Cedit Mahallesi'ndeki Hacı Ali Camii'nde imamlık kadrosuna sahip olan Hafız Mehmet Halife, Recep 1222/Eylül-Ekim 1807'de Hadimî Medresesi'nden icazet alıp görevine başlamıştır²⁴⁹⁵. İncelenen dönemde Lârende'de imamlık yapanların diğer meşhur ilim merkezlerinde okudukları belgelerden anlaşılmaktadır. Nitekim Lârende şehir merkezindeki Say Mahallesi Mescidi'nde imam olarak görev yapan Seyit Ahmet oğlu Seyit Mehmet, 1224/1809-1810'da yerine vekil bırakarak medrese tahsili için Bursa medreselerine ilim tahsili için gitmiştir. Bunu fırsat bilip başkaları kendi üzerine imamlık beratı çıkartınca Bursa Medresesi müderrislerinin şahitlikleri neticesinde Seyit Mehmet'in görevine devam etmesi sağlanmıştır²⁴⁹⁶.

Diğer vakıf görevlileri gibi kadının denetimi altında bulunan imamlar için ahali de bir otokontrol vazifesi görmüştür. Halk, imamda bilgi birikimi konusunda sıkıntılı bir durum tespit ettiğinde bunu ilgili mercilere ileterek görevden alınmasını sağlayabilirdi²⁴⁹⁷. Mesela Lârende'de Ali Şahne Mahallesi'ndeki Ebülfeth Mescidi'nde imam olan Mehmet Efendi, “*câhil ve nâ-ehl*” olması sebebiyle Recep 1194/Temmuz-Ağustos 1780 tarihinde ahalinin itirazıyla görevinden alınmıştır²⁴⁹⁸.

Osmanlılarda din görevlileri vergiden muaf olmalarına rağmen bu konuda birtakım problemlerle karşılaşınca yargıya müracaat ederlerdi. Mesela “...*Eimme ve muktedâ-yı nas olması...*” itibarıyla vergiden muaf olan Ramazan Çavuş Mescidi'nin beratlı imamı Mehmet oğlu Seyit İshak'tan kanuna aykırı bir şekilde vergi talep edilince Seyit İshak Divanühümayun'a şikâyetle bulunmuştur. Bunun üzerine Lârende Naibi'ne gönderilen evahir-i Cemaziyelahir 1224/Temmuz-Ağustos 1809 tarihli bir emrişerifte; Seyit İshak'ın “...*kasaba-i mezkûrda hâne-i avârıza bağlı emlâk ve arâzisi âhar gûnâ medâr-ı teayyüşü olup olmadığı ve öteden beri ahâli ile ma'an tekâlif verür makûleden olup olmadığının...*” araştırılması istenmiştir²⁴⁹⁹. Bunun üzerine Divanühümayun'a arz edilen evahir-i Ramazan 1225/20-29 Ekim 1810 tarihli bir ilamda Seyit İshak'ın emlak ve arazisi olmadığından daha

²⁴⁹⁴ VAD, no. 569, s. 11.

²⁴⁹⁵ KARŞS, no. 293, s. 423; VAD, no. 561, s. 21.

²⁴⁹⁶ VAD, no. 559, s. 3.

²⁴⁹⁷ KARŞS, no. 282, s. 44; VAD, no. 1150, s. 1.

²⁴⁹⁸ VAD, no. 1147, s. 101.

²⁴⁹⁹ BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 25, s. 170.

önce vergi vermediği şahitler huzurunda tespit edilerek vergiden muaf olduğu bildirilmiştir²⁵⁰⁰.

İmamların ücretleri müteveli aracılığı ile günlük olarak ödenirdi. Karaman'da görev yapan imamların çoğunluğu genelde günlük yarım ya da bir akçe ücret alırdı. Bunun yanında alınan ücretler görev yaptıkları kuruma göre değişiklik gösterirdi. Mesela Şeyh Ali Semerkandî Mescidi'nde 1179/1765-1766 tarihinde imam olan Mehmet Efendi günlük iki akçe ücret ile görev yaparken²⁵⁰¹ Arapzade Camii imamı Halil oğlu Seyit Hasan, 13 Şaban 1212/27 Ocak 1798 tarihinde günlük üç akçe ücretle imamlık yapmakta idi²⁵⁰².

İmamlar, alacağı ücret ile görev ve sorumluluklarıyla ilgili konularda vâkıfın koyduğu şartlara göre hareket etmesi gerekirdi. Buna riayet etmeyenler müteveli tarafından uyarılırdı. Eğer bir anlaşma olmazsa problem merkeze intikal edebilirdi. Boyalı Kadı Pir Ahmet Efendi Camii imamı Seyit Ahmet, günlük üç akçe ücretine kanaat etmeyip daha fazlasını talep ettiğinden Müteveli Seyit Veliyyüttin tarafından merkeze şikâyet edilmiştir. Bunun üzerine evasıt-ı Şevval 1206/02-11 Haziran 1792 yılında Lârende Kadısı'na gönderilen bir hükümde söz konusu imamın alması gereken günlük üç akçe ücrete “*ziyâde mütâbelesiyle zâhir olan müdâhalesi*” yasaklanmış ve mahallinde yargılanması istenmiştir²⁵⁰³.

İmamlar görev yaptıkları cami veya mescitlerin vakıflarına yönelik yolsuzluklara müdahale ederler, durumu ilgili mercilere duyurur, vakfın zarar görmesini engellerlerdi²⁵⁰⁴.

5.1.3. Hatip

Kelime olarak “*hitâb eden*” anlamına gelen “*hatîb*”, camilerde cuma ve bayram namazları öncesinde hutbe okuyup ardından namaz kıldırان görevlidir. Yaptığı işe “*hitâbet ciheti*” denirdi. Nitekim 1190/1776-1777 tarihli bir berat sureti kaydında Arapzade Camii'nde görevli olan hatiplerin “*cum'a ve îdeyn*”de vazife yaptıkları belirtilmiştir²⁵⁰⁵.

Hatipler medrese okumuş kişiler arasından seçilip padişah beratı ile atanırlardı. Belirli bir görev süresi olmayıp normal şartlarda ancak vefatıyla kadrosu boşalırdı²⁵⁰⁶. Bununla birlikte kendi isteği ile görevinden ayrılabilirlerdi. Karaman'da Nuh Paşa Camii'nin hatibi Seyit Mehmet oğlu Seyit Ahmet, bir buçuk akçe ücretle hatiplik yaparken kendi talebi

²⁵⁰⁰ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 26, s. 24. Benzer şekilde Seyit Hüseyin Zaviyesi Mescidi'nin imamı Hacı Abdullah ve Hacı Mehmet, kendilerinden kanunsuz bir şekilde “...rüsûm-ı râiyyet ve tekâlif-i şâkka...” adı altında vergiler talep edilmesi üzerine şikâyetlerini Divanühümayun'a iletmışlerdir. Evasıt-ı Muharrem 1230/24 Aralık 1814-02 Ocak 1815 tarihli bir emrişerifle; Lârende Naibi'nden vergilerin kanunlar çerçevesinde toplanması ve mağduriyetin giderilmesi istenmiştir (BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 28, s. 19). Eğitim görevlilerinin vergiden muaf olduklarına dair birçok belge bulunmaktadır. BOA, *Karaman Şikâyet Defteri*, no. 110, s. 259.

²⁵⁰¹ KARŞS, no. 288, s. 101.

²⁵⁰² VAD, no. 561, s. 19.

²⁵⁰³ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 20, s. 246.

²⁵⁰⁴ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 6, s. 316.

²⁵⁰⁵ KARŞS, no. 290, s. 154.

²⁵⁰⁶ Yusuf Küçükdağ, *Armutlu*, Konya 2008, s. 128.

üzerine beratını Lârende Naibi'ne teslim etmiş; boşalan kadroya Şaban 1241/Mart-Nisan 1826 tarihinde, Seyit Hüseyin tayin edilmiştir²⁵⁰⁷.

Osmanlı Devleti'nde her mabette cuma namazı kılınmaz, merkezden gelen özel bir izinle minber konup camiye çevrilince bu ibadet yapılabilirdi. Lârende'de de durum böyleydi²⁵⁰⁸. Camiye çevrilen mabetlerde hatibe ihtiyaç duyulduğundan beratla bir hatip atanırdı²⁵⁰⁹.

Hatiplere verilen ücretler standart değildi. Belli bir ücret alanlar olduğu gibi yetersiz vakıflara sahip olan mabetlerde karşılıksız olarak vazife yapanlar da bulunmaktaydı. Örneğin Külhan Mahallesi'ndeki Cami-i Cedit Hatibi Seyit Mehmet, 25 Cemaziyelevvel 1211/26 Kasım 1796 tarihinde vazifesini ücretsiz yapıyordu²⁵¹⁰. Bunun yanında Bostancı Camii Hatibi Hacı Ali Halife bir akçe ücret alırken²⁵¹¹ Arapzade Camii'nin hatibi Seyit Şeyh Mehmet iki²⁵¹², Çavuşzade Hacı Zeynelabidin Camii hatibi ise günlük beş akçe ücret almaktaydı²⁵¹³. Hatipliğin yanında imamlık, müezzinlik, naathanlık gibi ek görevler üstlenenler ise daha fazla ücret alıyorlardı²⁵¹⁴.

5.1.4. Vaiz/Nasih/Cuma Vaizi

Sözlüklerde; “*öğüt vermek, sakındırmak, uyarmak*” olarak geçen “*va'z, mev'ize*” kelimesi, camilerde Müslümanları dinî ve sosyal konularda aydınlatmak için yapılan konuşma ve sohbetlere verilen isim olup vaaz yapan kişiye “*vâ'iz*” yapılan işe de “*vâ'izlik*” denilmektedir²⁵¹⁵. Vaizler için, cemaate nasihat ettiklerinden “*nâsih*” unvanı da kullanılmıştır.

İmam ve müderrislerde olduğu gibi medrese eğitimi sonunda aldıkları icazetle göreve başlayan vaizler genellikle cemaati fazla olan büyük camilerde görev alırlardı. Lârende'de de incelenen dönemde Hacı Beyler, Bostancı, Arapzade, Demirciler/Beşir Efendi, Hacı Ali, Fasih, Boyalıkadı Pir Ahmet Efendi, Kale/Hisar, Hacı Bekir/Bekir Efendi, Şaban Çavuş/Şabaniye, Nuh Paşa, Hacı Ahmet/Attarlar ve Debbağhane gibi camilerde vaiz/nasihlerin görev yaptıkları tespit edilmiştir. Bunlara ait bilgiler ilgili yerlerde verilmiştir.

²⁵⁰⁷ VAD, no. 563, s. 8.

²⁵⁰⁸ KARŞS, no. 287, s. 22.

²⁵⁰⁹ VAD, no. 569, s. 18/1.

²⁵¹⁰ VAD, no. 562, s. 6.

²⁵¹¹ KARŞS, no. 305, s. 242.

²⁵¹² BOA, AE, SSLM. III, Dosya no. 20, Gömlek no. 1177.

²⁵¹³ KARŞS, no. 290, s. 154.

²⁵¹⁴ KARŞS, no. 297, s. 268.

²⁵¹⁵ Hasan Cirit, “Vaaz”, DİA, İstanbul 2012, s. 404.

Vaizler ücretlerini görev yaptıkları kurumun vakfindan alıyorlardı. Vakfın imkânlarına göre yarım akçe²⁵¹⁶ ile dört akçe²⁵¹⁷ arasında ücret alanlar olduğu gibi görevini ücretsiz yapanlar da bulunuyordu. Mesela Hacı Ali Camii'nde 1191/1777-1778'de Seyit Hüseyin²⁵¹⁸, Kale Camii'nde selh-i Muharrem 1191/10 Mart 1777 tarihinde Seyit Mehmet²⁵¹⁹, Boyalıkadı Pir Ahmet Camii'nde Cemaziyelevvel 1192/Mayıs 1778'de Yunus²⁵²⁰, ücretsiz çalışmak üzere atananlara örnek olarak gösterilebilir.

Vaizler vâkıfın şartlarına göre farklı zamanlarda görev yaparlardı. Sadece cuma günleri görev yapanlara “*cuma vaizi*” deniliyordu. Fasih Camii'nde Ahmet oğlu Mehmet²⁵²¹ ve Mehmet Efendi, 29 Zilhicce 1159/12 Ocak 1747'de cuma vaizi olarak görev yapıyorlardı²⁵²². İkinci vakitlerinde veya Ramazan aylarında vaaz etmek için atanan vaizler de vardı. Mesela Fasih Camii'nde Şeyh Hüseyin, Ramazan ayında ve sair günlerin ikinci vakitlerinde vaaz etmek için Safer 1187/Mart 1773'te görevlendirilmiştir²⁵²³. Lârende halkı bayram namazlarını Musalla'da topluca kılar ve toplu bayramlaşmalar yapıldı. Bayram namazlarında vaaz ve nasihatte bulunmak, sonrasında bayram namazı kıldırmak için Ramazan 1180/Ocak-Mart 1767 tarihinde Seyit Ali oğlu Seyit Hacı Hafız, Musalla'nın vaiz ve imamı olarak beratla tayin edilmiştir²⁵²⁴.

Berat kayıtlarından anlaşıldığına göre görevin sona ermesi, kendi iradesiyle işi bırakma veya vefat sebebiyle oluyordu. Bu durumda vaizin belli bir görev süresi bulunmamakta idi. Vaizlik, ilmiyeden olan diğer görevlilerdeki gibi babadan oğula geçer, eğer çocukları yapabilecek durumda ise birden fazlasına müşterek berat çıkartılabilirdi. Örneğin Fasih Camii'nde vaiz olarak görevli Şeyh Hüseyin'in vefatından sonra oğulları; Şerif Mehmet, Seyit Mustafa, Seyit Mahmut ve Seyit Ahmet'e, 04 Ramazan 1192/26 Eylül 1778 tarihinde müşterek hatiplik görevi beratla tevcih edilmiştir²⁵²⁵.

5.1.5. Kürsü Şeyhi

Tekke, zaviye, imaret gibi kurumlarda görev yapan şeyhlerden ayrı olarak bazı büyük camilerde “*kürsi şeyhi*” adında cami görevlisi bulunmaktaydı. 25 Zilhicce 1191/24 Ocak 1778 tarihli bir belgeye göre “...*kürsîde va'az ve nasîhat itmesi*” için kürsü şeyhi atandığı

²⁵¹⁶ VAD, no. 1140, s. 319.

²⁵¹⁷ VAD, no. 560, s. 147.

²⁵¹⁸ VAD, no. 559, s. 4.

²⁵¹⁹ VAD, no. 1150, s. 2.

²⁵²⁰ VAD, no. 1147, s. 97.

²⁵²¹ VAD, no. 1131, s. 54.

²⁵²² BOA, AE, SMHD. I, Dosya no. 225, Gömlek no. 17906.

²⁵²³ VAD, no. 1150, s. 3.

²⁵²⁴ VAD, no. 1147, s. 3.

²⁵²⁵ VAD, no. 1147, s. 97.

görülmektedir²⁵²⁶. Bir başka belgede şeyhin görevi “*ümme-i Muhammed’e eyyâm-ı mübârekede nush-pend etmek*” olarak kaydedilmiştir²⁵²⁷. Öyleyse kürsü şeyhi bazı günlerde ve özellikle önemli dinî gün ve gecelerde halka vaaz ve öğüt veriyordu. Bununla birlikte şeyhlik, seviye olarak vaizlikten bir derece aşağıda idi²⁵²⁸.

Karaman’da bulunan birçok camiye kürsü şeyhi atandığı belgelerden anlaşılmaktadır. Mesela Hacı Ali Camii’nde görev yapmak üzere Mevlâna Seyit Hasan, 25 Zilhicce 1191/24 Ocak 1778 tarihinde kürsü şeyhi olarak beratla tayin edilmiştir²⁵²⁹. Arapzade Camii’nin Muharrem 1132/Kasım 1719’da kürsü şeyhi Şeyh Hacı Mehmet idi²⁵³⁰. Yine Seyit Musa, Hacı Ahmet Camii’ne Cemaziyelahir 1214/Ekim-Kasım 1799 tarihinde kürsü şeyhi olarak tayin edilmiştir²⁵³¹.

Lârende’de görev alan kürsü şeyhlerinden vazifesini ücretsiz yapanlar olduğu gibi ilgili kurumun vakfından ücret alanlar da vardı. Mesela Hacı Ali Camii’nin kürsü şeyhi ücretsiz görev yaparken²⁵³², Arapoğlu Camii kürsü şeyhi günlük iki²⁵³³, Beşir Efendi Mescidi’nin kürsü şeyhine ise dört akçe ücret veriliyordu²⁵³⁴. Kürsü şeyhleri; mütevellinin dilekçesi, ilgili kadı veya naibin arzı, şeyhülislamın işareti ile beratla atanırlardı²⁵³⁵.

Lârende’de aynı kürsü şeyhi kadrosuna birden fazla kişi talip olursa görev yapacak olanı belirlemek için imtihan yapılırdı. Mesela Şaban Çavuş Camii’nin boş olan kürsü şeyhliği için imtihan yapılmış, başarılı olan Abdurrahman oğlu Seyit Ahmet, Zilkade 1218/Şubat-Mart 1804 tarihinde kürsü şeyhi olarak Lârende Kadısı Hadizade Seyit Abdülhadi’nin arzı üzerine beratla atanmıştır²⁵³⁶.

5.1.6. Müezzin

Anlam olarak “*namâz vaktini i’lân için çağrıda bulunan, ezan okuyan, kâmet getiren kimse*”yi ifade eden müezzin²⁵³⁷; minare veya yüksekçe bir yerde ezan okuyan, farz namazından önce kamet getiren ve namaz sonrasında da tesbihat yaptıran görevlidir. Müezzinlik genellikle güzel sesli ve iyi bir musiki bilgisine sahip olmayı gerektiriyordu²⁵³⁸.

²⁵²⁶ KARŞS, no. 305, s. 209.

²⁵²⁷ VAD, no. 561, s. 5.

²⁵²⁸ Küçükdağ, *aynı eser*, s. 128.

²⁵²⁹ KARŞS, no. 305, s. 209.

²⁵³⁰ VAD, no. 1131, s. 54.

²⁵³¹ VAD, no. 562, s. 9.

²⁵³² KARŞS, no. 305, s. 209.

²⁵³³ VAD, no. 1131, s. 54.

²⁵³⁴ VAD, no. 1147, s. 97.

²⁵³⁵ KARŞS, no. 305, s. 209.

²⁵³⁶ VAD, no. 561, s. 5.

²⁵³⁷ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1996, s. 1427.

²⁵³⁸ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Müezzin”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 491, 493.

Fakat vazifenin diğer eğitim görevlilerinde olduğu gibi babadan oğula veya diğer aile fertlerine devri²⁵³⁹ sebebiyle bu gereklilik her zaman gerçekleşmemiş olmalıdır.

Cami ve mescitlerde ezan okumak ve kamet getirmekle görevli olan müezzinler, imamların birinci dereceden yardımcısı durumundaydılar. Bu göreve adayın dilekçesi, mütevellinin arzuhâli, kadının arzı üzerine beratla tayin edilirdi²⁵⁴⁰. Bazen müezzinlikle birlikte diğer görevler de aynı kişi tarafından yürütülebilirdi. Mesela Çavuşzade Camii'nde müezzin olan Seyit Mehmet Halife'nin 1211/1796 tarihinde müezzinlik vazifesinin yanında muvakkit, naathan, devirhan, nebehan, mülkhan, ferraş ve bevvaplık vazifelerini birlikte yerine getirmesi²⁵⁴¹, Hacı Beyler Camii'nde imam olanların aynı zamanda müezzinliği üstlenmesi buna örnek olarak gösterilebilir²⁵⁴².

Müezzinlerin ücretleri vakfın durumuna göre verilirdi. Karaman'da müstakil olarak görev yapanlar; yarım akçe ile dört akçe arasında ücret alırken birden fazla görev alan müezzinlerin ücretleri 23 akçeye kadar çıkıyordu²⁵⁴³. Bazı müezzinler beş vakit²⁵⁴⁴, bazıları sadece günün belli vakitlerinde²⁵⁴⁵, bazıları ise cuma ve bayram namazlarında görev yaparlardı²⁵⁴⁶. Cuma günü görev yapanlar “*cuma müezzini*” adıyla anılmaktaydı.

Müezzinler, görevlerine düzenli olarak devam etmek ve vakfiye şartlarına uymak zorunda idiler. İşlerinde “*tekâsül*” yani tembellik ve gevşeklik gösteren ve vâkıfın şartlarına aykırı hareket eden müezzinler görevden alınırlardı. Örneğin Nuh Paşa Camii müezzini Mehmet; ezanları minarede okumadığı için görevden alınmış, 1159/1746-1747 tarihinde yerine Seyit Abdurrahman Halife müezzin olarak atanmıştır²⁵⁴⁷. Yine Hacı Beyler Camii'nin, evahir-i Rebiyülevvel 1208/Ekim-Kasım 1793 tarihinde askerî beratla imamı ve müezzini olan Seyit Abdurrahman, vâkıfın şartına aykırı olarak maaşına zam yaptırmak isteyince görevinden azledilmiştir²⁵⁴⁸.

5.1.7. Sermahfil

Büyük camilerde namaz kılan halka imamın tekbirlerini tekrar etmek için mahfilde görevli olan müezzinler de bulunurdu. Bunların en kıdemlisine sermahfil denilirdi²⁵⁴⁹.

²⁵³⁹ KARŞS, no. 297, s. 268; VAD, no. 558, s. 173; no. 562, s. 7; no. 1131, s. 50.

²⁵⁴⁰ KARŞS, no. 278, s. 42; no. 281, s. 75; no. 285, s. 297.

²⁵⁴¹ KARŞS, no. 297, s. 268.

²⁵⁴² BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 21, s. 252.

²⁵⁴³ KARŞS, no. 297, s. 268.

²⁵⁴⁴ KARŞS, no. 285, s. 297; VAD, no. 561, s. 12, no. 562, s. 6; no. 569, s. 11; no. 569, s. 19; no. 1131, s. 50; no. 1150, s. 1; no. 1155, s. 3.

²⁵⁴⁵ KARŞS, no. 278, s. 42.

²⁵⁴⁶ VAD, no. 1103, s. 105.

²⁵⁴⁷ KARŞS, no. 284, s. 5.

²⁵⁴⁸ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 21, s. 252.

²⁵⁴⁹ M. Zeki Pakalın, “Ser Mahfil”, *Tarih Terimleri*, III, s. 182.

Lârende’de bazı büyük camilere sermahfil ataması da yapılmıştır. Kale Mahallesi’ndeki Pir Ahmet Camii’nde günlük iki akçe ücretle sermahfil olan Hafız Seyit Mustafa’nın beratının Zilhicce 1183/Mart 1770 tarihinde yenilenmesi²⁵⁵⁰, onun çocuksuz olarak vefatıyla da Seyit Abdurrahman’ın 05 Cemaziyelevvel 1192/9 Mayıs 1778 tarihinde beratla tayin edilmesi²⁵⁵¹ bu tayinlerin sadece bir kısmıdır.

5.1.8. Cüzhan

Kur’an’ın 20 sayfalık bölümlerini ifade eden cüz kelimesi ile Farsça “okumak” anlamındaki “han” kelimelerinden oluşturulmuş olan “cüz-hân”, cüz okuyan anlamında olup namazlardan önce Kur’an’dan birer cüz okumakla vazifeli görevliler hakkında kullanılan bir tabirdir²⁵⁵².

Cüzhanların gelirleri vakfın imkânlarına göre değişmekteydi. Mesela Gedik Ahmet Paşa Vakfı’nın cüzhanı günlük yarım²⁵⁵³, Karamanoğlu İbrahim Bey Türbesi’nin cüzhanı üç²⁵⁵⁴, İshak Çelebi Darülhuffazı’nın cüzhanı ise beş akçe ücret alıyordu²⁵⁵⁵. Lârende’nin bazı vakıflarında cüzhanların ücretleri öşür vergisi ile karşılanmakta²⁵⁵⁶, bazılarında ise vakfın kira gelirleri cüzhanlara tahsis edilmekteydi. Mesela Arapzade Camii Vakfı’nın cüzhanı Eskiçiler Çarşısı’ndaki vakfa ait dükkân kirasının üç akçesini gündelik ücret olarak alıyordu²⁵⁵⁷.

Cüzhanlar, aldığı ücretin bir kısmından feragat edip bir başkasına resmî yollarla devredebilirdi. Mesela Arapzade Camii cüzhanı olan Seyit Hamza evahir-i Ramazan 1039/04-13 Mayıs 1630’da görevinin yarısını Mehmet Halife’ye devrederek almış olduğu üç akçe ücretin bir buçuk akçesinden feragat etmiş, böylece her iki görevliye de ayrı ayrı beratlar çıkartılmıştır²⁵⁵⁸.

Cüzhanlar diğer eğitim elemanlarında olduğu gibi birden fazla görevi kendi şahıslarında toplamış, böylece aldıkları ücretlerde artış olmuştur²⁵⁵⁹. Mesela Gedik Ahmet Paşa Camii’nde gurre-i Cemaziyelevvel 1173/21 Aralık 1759’da cüzhan olan Seyit İbrahim, bu görevinin yanında nazırlık da yapıyor, her iki vazifesinden birer akçe olmak üzere toplam iki akçe ücret alıyordu²⁵⁶⁰.

²⁵⁵⁰ VAD, no. 1146, s. 6.

²⁵⁵¹ VAD, no. 1147, s. 97.

²⁵⁵² M. Zeki Pakalın, “Cüzhan”, *Tarih Terimleri*, I, s. 318.

²⁵⁵³ VAD, no. 1103, s. 105.

²⁵⁵⁴ KARŞS, no. 292 s. 77.

²⁵⁵⁵ VAD, no. 1155, s. 3.

²⁵⁵⁶ VAD, no. 561, s. 18, no. 562, s. 20, no. 562, s. 12, no. 569, s. 18.

²⁵⁵⁷ KARŞS, no. 285, s. 187.

²⁵⁵⁸ KARŞS, no. 293 s. 46.

²⁵⁵⁹ VAD, no. 562, s. 4; no. 1131, s. 50.

²⁵⁶⁰ VAD, no. 1154, s. 13.

Lârende’de büyük kurumlara birden fazla cüzhan ataması da yapılmıştır. Örneğin Arapzade Camii²⁵⁶¹, Sadettin Çelebi Darülhuffazı²⁵⁶² ve Şeyh Alaettin Zaviyesi’nde²⁵⁶³ birden fazla cüzhan görev yapıyordu. Darülkurra olarak faaliyet gösteren eğitim kurumlarında ise diğerlerine göre daha fazla cüzhan ataması yapılmıştır. Karamanoğlu İbrahim Bey İmaret Darülkurrasında 10 kişilik cüzhan ekibi görev yapmakta idi (Bk. Ek-IX)²⁵⁶⁴. Bu, darülkurrada kıraat dersi alan 10 öğrencinin bulunduğu işaret etmektedir.

Cüzhanlık görevi babadan oğula geçebilir, ya da akrabaya intikal edebilirdi. Mesela Gedik Ahmet Paşa Camii’nin cüzhanı Seyit Ahmet oğlu Abdullah, 1133/1720-1721 tarihinde cüzhanlığı günlük üç akçe ücret ile oğlu Seyit Ahmet’e devrederken²⁵⁶⁵, Cambazkadı Abdurrahman Efendi Vakfı’nın cüzhanı olan Osman’dan sonra akrabası Seyit Abdullah Efendi, Ramazan 1135/Haziran-Temmuz 1723’te cüzhan olarak görevlendirilmiştir²⁵⁶⁶.

Lârende’de cüzhanlık için birden fazla aday olduğunda imtihan yapılıyordu. Nitekim Şeyh Abdullah oğlu Seyit Şeyh Feyzullah Efendi, yapılan imtihanı başarınca 1211/1796-1797 tarihinde Lârende Naibi Seyit Mustafa’nın arzı üzerine beratla tayin edilmiştir²⁵⁶⁷.

5.1.9. Muhammediyehan

Yazıcıoğlu Mehmet’in (ö.855/1451) Hz. Peygamber’in hayatını ve kişiliğini anlatan Muhammediye adlı eserini²⁵⁶⁸, camilerde halka okuyan ve açıklayan okuyuculara muhammediyehan denirdi²⁵⁶⁹. Cuma, bayram ve muharrem günlerinin dışında özellikle uzun kış gecelerinde ahalinin bir araya geldiği; cami, mescit, tekke, zaviye hatta evlerde halkı bilinçlendirmek için muhammediyehanlar görev yapmışlardır.

Lârende’de de bu görevi üstlenen vakıf görevlilerinin bulunduğu belgelerden anlaşılmaktadır. Mesela Debbağhane Camii’nde muhammediyehan olarak görev yapan Süleyman oğlu Süleyman’ın feragat etmesiyle yerine oğlu Mustafa, Rebiyülevvel 1207/29 Kasım 1792 tarihinde beratla tayin edilmiştir²⁵⁷⁰.

Muhammediyehanlar ücretlerini vakfın imkânları doğrultusunda müteveli kanalıyla alırlardı. Lârende’deki muhammediyehanlar genellikle bir akçe ücret almışlardır.

²⁵⁶¹ VAD, no. 563, s. 1.

²⁵⁶² VAD, no. 1131, s. 50.

²⁵⁶³ VAD, no. 561, s. 17.

²⁵⁶⁴ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 12.

²⁵⁶⁵ KARŞS, no. 292, s. 77; VAD, no. 1131, s. 55.

²⁵⁶⁶ VAD, no. 1119, s. 189.

²⁵⁶⁷ VAD, no. 563, s. 1.

²⁵⁶⁸ Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye*, (haz. Âmil Çelebioğlu), İstanbul 1996, s. 1, 81, 85; Mustafa Uzun, “Muhammediye”, *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 586-587.

²⁵⁶⁹ İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara 2006, s. 1116.

²⁵⁷⁰ VAD, no. 558, s. 170.

Debbağhane Camii'nin muhammediyehanı aynı zamanda bu caminin imamı idi²⁵⁷¹. Bu görev de babadan oğula geçebilirdi. Nitekim Debbağhane Camii'nde görev yapan muhammediyehanlar görevlerini kendilerinden sonra oğullarına bırakmışlardır²⁵⁷².

5.1.10. Seccadenişin/Tekkenişin/Postnişin/Zaviyedar/Şeyh

Tekke şeyhlerine postnişin, seccadenişin ve tekkenişin de denirdi. Zaviyelerin başında bulunan görevliye ise zaviyedar adı verilirdi. Aynı işi yapan bu görevlilerin unvanları belgelerde zaman zaman birbirinin yerine kullanılmıştır²⁵⁷³.

Seccadenişinler, görev yaptıkları yerin sevk ve idaresini sağlarlar, müntesiplerin yetişmesi için gerekli faaliyetleri düzenlerlerdi. Lârende'de; Ak Tekke'ye postnişin²⁵⁷⁴, Mansur Dede Zaviyesi'ne seccadenişin²⁵⁷⁵, Açıkbaz Tekkesi'ne²⁵⁷⁶, Siyahser/Alaettin²⁵⁷⁷ ve Şeyh Şehabettin zaviyelerine tekkenişin (Bk. Ek- VI)²⁵⁷⁸ unvanlı görevliler atandığına dair birçok berat kaydı mevcuttur. Genellikle bu kişiler aynı zamanda tekkenin veya zaviyenin mütevelliliğini de yapıyorlardı. Mesela Şeyh Şehabettin Zaviyesi'nin zaviyedarı ve mütevellisi evail-i Rebiyülahir 1156/25 Mayıs 1743te Recep Halife idi²⁵⁷⁹.

İncelenen dönemde Lârende'de tekke ve zaviyeler için vakıf kuran bürokrasiden veya eşraftan kişilerin yanında bizzat bu kurumlarda görev yapan zaviyedarlar vardı. Mesela Lârende'deki Mevlevi Tekkesi'nde görev yapan ser-postnişin Seyit Şeyh Ebubekir oğlu Seyit Şeyh Mehmet Arif Efendi, 07 Rebiyülevvel 1250/14 Temmuz 1834 tarihinde Aktekte için vakfiye düzenleterek vakıflar oluşturmuştur²⁵⁸⁰.

Karaman'daki tekke ve zaviyelerde görevli şeyhler, müritlerine yaptıkları derslerin dışında ilmî-edebi çalışmalar da yapmışlardır. Mesela Kirişçi Baba/Yunus Emre Zaviye ve Camii'ne Şaban 1185/Kasım-Aralık 1771'de atanan Uryani Osman, şeyhlik ve imamlık görevinin yanında Mevlâna'nın Mesnevisi üzerine çalışmalar yapmış, Mesnevi'yi şerh etmiştir²⁵⁸¹.

Tekke ve zaviye şeyhi olanların yaptıkları eğitim faaliyetleri ve edebi çalışmaları bizzat padişah tarafından takdir edilip mükâfatlandırılmıştır. Mesela Lârende'de Ketenci

²⁵⁷¹ Aynı belge.

²⁵⁷² VAD, no. 558, s. 167, 170.

²⁵⁷³ Küçükdağ-Akman, aynı makale, s. 23-24.

²⁵⁷⁴ BOA, C. EV, Dosya no. 612, Gömlek no. 30866; Dosya no. 250, Gömlek no. 12552; Dosya no. 377, Gömlek no. 19135; KARŞS, no. 296, s. 104, 142.

²⁵⁷⁵ KARŞS, no. 289, s. 17.

²⁵⁷⁶ VAD, no. 561, s. 1.

²⁵⁷⁷ KARŞS, no. 290, s. 142.

²⁵⁷⁸ BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 1, s. 142; BOA, C. EV, Dosya no. 258, Gömlek no. 13178; VAD, no. 1131, s. 50; no. 1119, s. 184.

²⁵⁷⁹ BOA, Karaman Ahkâm Defteri, no. 1, s. 142.

²⁵⁸⁰ KARŞS, no. 298, s. 27.

²⁵⁸¹ VAD, no. 1149, s. 3.

Baba Zaviyesi şeyhi olan Ebubekir Efendi; “*ma’ârif-i sûfiye ehliyeti ve dinî tedrisât ve terbiyeye sülûk ile iştigâli*”ndeki başarıları yanında Padişah III. Selim’e takdim ettiği bir kasidesi sebebiyle 02 Zilhicce 1220/21 Şubat 1806’da verilen bir hattühümayunla ödüllendirilmiştir²⁵⁸².

Zaviyelerin şeyhleri sorumlu oldukları vakıflarıyla ilgili meselelerde şehrin yerel idarecileri ile karşı karşıya geldiklerinde, hukuki bir delil olarak ellerindeki vakfiyeleri de kullanarak merkezî idareye müracaat etmişlerdir. Nitekim zaviyenin şeyh/mütevellisi Şeyh Seyit Hacı Sunullah Efendi, mütesellim Tartanzade Hacı Halil Ağa’yı vakıf gayrimenkullerine yapmış olduğu müdahale sebebi ile şikâyet etmiş; bunun üzerine 23 Zilkade 1246/5 Mayıs 1831’da yazılan bir emrişerif ile Lârende Naibi’nden, Tartanzade Hacı Halil Ağa’nın uyarılması istenmiştir²⁵⁸³.

5.1.11. İmaret Şeyhi

İmaret şeyhi; imareti idare eden, misafirleri, fakir ve muhtaç kimseleri karşılayıp ağırlayan, ikramda bulunan imaret görevlisidir²⁵⁸⁴.

Lârende’de Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti’nin vakfiyesinde imaret şeyhine ait hususiyetler tespit edilmiştir. Buna göre şeyh gelip gidenlere; Berat, Regaip ve Kadir gecelerinde imarette bulunanlara vakfiye şartları doğrultusunda hizmet edecektir²⁵⁸⁵.

Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti’ne imaret şeyhi atamaları yapılmış ilgili bölümde bu konuyla alakalı bilgi verilmiştir.

5.1.12. Nüvvabıimaret

Büyük imaretlerde şeyhin yardımcısı konumunda “*nüvvâb-ı imâret*” denilen bir görevli bulunurdu. Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti’nde imaret şeyhinin vekili durumunda olan biri, nüvvap olarak görev yapıyordu. Nüvvap Ömer oğlu Ahmet vefat edince yerine Seyit Hafız Mehmet, 10 Cemaziyelahir 1181/4 Eylül 1767 tarihinde beratla nüvvabıimaret olarak tayin edilmiştir²⁵⁸⁶.

5.1.13. Tefsirhan

Eğitim kurumlarında tefsir okuyan kişiye “*tefsirhan*” adı verilmiştir. Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti’nin vakfiyesinde belirtilen hususlardan biri de darülkurrada Kur’an tilavet edenlerden liyakatli bir kişinin tefsir okumak üzere tayin edilecek olmasıdır. Bu görevli Kur’an’dan önce üç cüz, müteakiben tefsir okuyacaktır. İncelenen dönemde bu

²⁵⁸² BOA, C. EV, Dosya no. 340, Gömlek no. 17265.

²⁵⁸³ KARŞS, no. 296, s. 76.

²⁵⁸⁴ Yusuf Küçükdağ, *Konya Şehri*, s. 273.

²⁵⁸⁵ VAD, no. 2113, s. 336.

²⁵⁸⁶ KARŞS, no. 289, s. 101

kadroya atamalar yapılmış olup Sait Efendi, gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661’de günlük dört akçe ücretle imarethane darülkurrasının tefsirhanlığına getirilmiştir²⁵⁸⁷.

5.1.14. Muvakkit

Muvakkit; saat ve iletişim teknolojilerinin gelişmediği dönemlerde, vakitlerin tayinine yarayan saatleri düzenleyen, bunların ayar ve tamirlerine bakan kişi idi. Namaz vakitlerinin belirlenmesi, Ramazan ve bayram günlerinin tespitinde muvakkitlere müracaat edilir, isteyenlere pratik bilgiler de öğretirlerdi²⁵⁸⁸.

Osmanlı Dönemi’nde hemen her büyük kasabada namaz saatlerini tespit eden görevlinin çalıştığı bir muvakkithane bulunurdu²⁵⁸⁹. Karaman’da ise XVIII. yüzyılda Dahhak Mahallesi’nde bulunan Ağa Camii Muvakkithanesi’nde 03 Zilhicce 1211/30 Mayıs 1797 tarihinde Osman oğlu Hafız Mustafa günlük üç akçe ücretle muvakkit olarak görev yapıyordu. Muvakkitlik diğer vakıf görevlilerinde olduğu gibi babadan oğula geçebilirdi. 30 Mayıs 1797’de Muvakkit Hafız Mustafa vefat ettiği için yerine oğlu Seyit Mehmet Halife, vakfin mütevellisi olan Seyit Ömer’in arzı üzerine beratla atanmıştır²⁵⁹⁰.

5.1.15. Hafızıkütüp

Hafızıkütüp, kütüphanedeki kitapları düzenleyen koruyan ve okuyucunun hizmetine sunan görevlidir. İlgili yerde incelendiği üzere Lârende’de Zeynelabidin Ağa Medresesi’nin müştemilatında kubbeli bir kütüphane bulunuyordu. Bu kütüphaneye vakıf mütevellisinin teklifi ve ilgili kadının arzı sonrasında Seyit Muharrem, hafızıkütüp olarak 29 Cemaziyelahir 1204/14 Şubat 1790 tarihinde beratla görevlendirilmiştir²⁵⁹¹.

Hafızıkütüplerden beklenen en önemli hizmet, vakfedilen kitapları muhafaza etmektir. Belli zamanlarda kitaplar sayılır, müteveli bu sayıya nezaret ederdi. Kitaplar kütüphaneden dışarıya çıkarılmazdı²⁵⁹². Hafızıkütübün ihmali ve kusuru neticesinde kitaplar kaybolur veya zarar görürse hafızıkütüp görevden alınır, bu zararı müeyyide olarak tazmin ederdi. Hafızıkütüplerin kütüphaneyi vakfiyede belirtilen günlerde açık tutması ve kitapları medrese öğrencileri ile ahaliden ilgili olanların hizmetine sunması gerekiyordu. Lârende’de mevcut hafızıkütübün ihmali sonucu kitaplar zarar görmüş, kütüphane açık olması gereken pazartesi ve perşembe günleri açık tutulmamıştır. Bu sebeple yine mütevellinin teklifi ve ilgili kadının arzı üzerine hafızıkütüp Seyit Muharrem görevinden “ref” edilerek beratı iptal edilmiştir.

²⁵⁸⁷ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 12.

²⁵⁸⁸ M. Zeki Pakalın, “Muvakkit-Muvakkithane”, *Tarih Terimleri*, II, s. 587.

²⁵⁸⁹ Yusuf Küçükdağ, *Sultan Selim*, s. 124.

²⁵⁹⁰ KARŞS, no. 297, s. 268.

²⁵⁹¹ BOA, C. MF, Dosya no. 130, Gömlek no. 6496; C. MF, Dosya no. 24, Gömlek no. 1186.

²⁵⁹² İsmail Erünsal, “İslâm Medeniyetinde Kütüphaneler”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, XIV, İstanbul 1989, s. 293-294.

Yerine atanan Seyit Mehmet de işinin ehli olmadığı gerekçesi ile görevinden alınmış, bunun için bilirkişinin görüşü alınarak Seyit Mahmut, evahir-i Rebiyülahir 1226/15 Mayıs 1811’de hafızıkütüp olarak atanmıştır²⁵⁹³.

Hafızıkütübün ücreti müteveli tarafından vakfiyede belirtilen şartlar doğrultusunda ödenirdi. Lârende’de görev yapan hafızıkütüpler genellikle günlük beş akçe ücret alıyorlardı. Hafızıkütüplük babadan oğula geçebilir, müteveli ve kadının onayı ile başka bir kimseye de devredilebilirdi.

5.2. DİĞER EĞİTİM GÖREVLİLERİ

5.2.1. Duagû/Duahan

Duacı anlamına gelen duagû; dinî toplantılar, birtakım merasimler ve özel günlerde dua eden kişilere verilen isimdir²⁵⁹⁴. Duagûlar, görevlerini genellikle çocuklarına veya akrabalarına devrederlerdi²⁵⁹⁵.

Gelir durumuna göre bazı vakıflarda birden fazla duacı da bulunabilirdi. Mesela Karaman’daki Nasuh Bey Camii kadrosunda iki kişilik²⁵⁹⁶, Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti’nde ise gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661’de toplam 12 kişilik duagû kadrosu mevcuttu (Bk. Ek- IX)²⁵⁹⁷.

Lârende’de ücretlerini bağlı bulunduğu kurumun vakfindan günlük olarak alan bazı duagûlara nakit ödeme yapılmaz, vakfın öşür gelirleri ayni olarak tahsis edilirdi. Mesela Nasuh Bey Vakfı’nın duagûları Seyit Mehmet ve Seyit Nasuh, ücretlerini vakfa ait “...*Keçi Cemil nâm-ı diğer Öküzsınırı Mezraası*...”nın öşür gelirlerinden alıyorlardı²⁵⁹⁸.

Lârende’de kadınlar da duagûluk görevi alabilirdi. Mesela gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661’de Karaman oğlu İbrahim Bey İmareti’nde duagû kadrosunda Sitti Banu Hatun ve Ayşe Hatun isimli iki bayan görev yapıyordu (Bk. Ek- IX)²⁵⁹⁹. Yine Nasuh Bey Camii’nde Rebiyülahir 1227/Nisan-Mayıs 1812 tarihinde Seyit Yahya kızı Şerife Fatma, duagû olarak görev yapmakta idi²⁶⁰⁰.

5.2.2. Yasinhan

Yasin Suresi’ni okumakla görevli olan kişilere, “*Yasinhân*” denirdi. Osmanlı Devleti’nde yasinhanlık yapan çok sayıda vakıf görevlisi vardı. Lârende/Karaman’daki

²⁵⁹³ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 27, s. 7.

²⁵⁹⁴ M. Zeki Pakalın, “Duagû”, *Tarih Terimleri*, I, s. 479.

²⁵⁹⁵ VAD, no. 561, s. 8.

²⁵⁹⁶ VAD, no. 562, s. 13.

²⁵⁹⁷ BOA, *MAD. d*, Defter no. 4994, s. 13.

²⁵⁹⁸ VAD, no. 561, s. 14.

²⁵⁹⁹ BOA, *MAD. d*, Defter no. 4994, s. 13.

²⁶⁰⁰ VAD, no. 569, s. 5.

mescit ve camilere de ele alınan dönemde birçok yasinhan ataması yapılmıştır. İdemit Mahalle Mescidi, Hacı Recep Mescidi, Nuh Paşa Camii bunlar arasında sayılabilir.

Yasinhanlık kadroları babadan oğula veya akrabaya intikal etmiştir²⁶⁰¹. Hacı Recep Mescidi'nde, Şevval 1175/Nisan-Mayıs 1762'de yasinhan olan Yahya vefat edince yerine torunu Hafız Mehmet görevlendirilirken²⁶⁰² Nuh Paşa Camii'nde yasinhan olan Nuh oğlu Seyit Ahmet'in vefatıyla yerine oğlu Seyit Abdurrahman, 06 Şaban 1221/19 Ekim 1806'da beratla atanmıştır²⁶⁰³.

Sorumluluğunu aksatanlar ve okuma görevini yapmayıp vazifesini terk eden yasinhanlar, tespit edildiğinde görevden alınıp yerine başka kişiler atanırdı. Mesela Nuh Paşa Camii'nde Şaban 1196/Temmuz 1781'de görev yapan Seyit Ahmet'in görevini yapmaması üzerine beratı iptal edilerek yerine Seyit Hafız Eşref, yasinhanlığa tayin edilmiştir²⁶⁰⁴.

Bu görev ölen kişinin çocuklarına verildiği için vakıfların birden fazla yasinhan kadrosu ortaya çıkabilirdi. Mesela Nuh Paşa Camii'nin Yasinhanı Hafız Seyit Mehmet'in vefatı üzerine yerine oğulları Seyit Osman ve Seyit Ahmet, 18 Cemaziyelahir 1194/21 Haziran 1780'de birlikte görevlendirilmişlerdir²⁶⁰⁵. Böylece kadronun ikiye çıkmasıyla ücretler de bölünerek küçülmüştür.

5.2.3. Nebehan

Kur'an'dan Nebe Suresi'ni okuyanlara “*Nebehan*” denirdi. Lârende/Karaman'da bazı vakıflara nebehan atamasına dair kayıtlara rastlanmıştır. Çavuşzade Zeynelabidin Camii'ne 17 Zilhicce 1211/14 Haziran 1797'de ikinci namazı sonrası Nebe Suresi tilaveti için bir görevli atanmıştır (Bk. Ek- IV)²⁶⁰⁶. Nebehan ataması olan diğer bir cami ise Nuh Paşa Camii olup burada Cemaziyelahir 1186/Ağustos 1772 tarihinde yine ikinci namazı sonrası bu görevi icra eden bir nebehan mevcuttu²⁶⁰⁷.

5.2.4. Mülkhan

Cami ve mescitlerde belli vakitlerde Kur'an'dan Mülk Suresi'ni okuyan kişilere “*mülkhân*” denmekteydi.

Lârende'de mülkhan olarak görev yapanlar genellikle bu kadroyla birlikte başka vazifeleri de üstlenmişlerdir. Ücretini Eminüttin Vakfı'na ait köylerin gelirlerinden alan Nuh Paşa Camii mülkhanı Nuh oğlu Seyit Ahmet, bu vakfın aynı zamanda yasinhan ve nebehanı

²⁶⁰¹ VAD, no. 1146, s. 10.

²⁶⁰² VAD, no. 558, s. 173.

²⁶⁰³ VAD, no. 569, s. 9.

²⁶⁰⁴ VAD, no. 558, s. 168; no. 1147, s. 262.

²⁶⁰⁵ VAD, no. 1147, s. 97.

²⁶⁰⁶ KARŞS, no. 289, s. 83.

²⁶⁰⁷ VAD, no. 1150, s. 3.

idi. Mülkhanlık da babadan oğula geçen bir görevdi. Nuh Paşa Camii’nde mülkhanlık yapan Seyit Ahmet vefat edince yerine oğlu Seyit Abdurrahman, Lârende Naibi Seyit Ahmet’in arzı üzerine 06 Muharrem 1220/06 Nisan 1805’te aynı görevlere beratla atanmıştır²⁶⁰⁸.

5.2.5. Devirhan

Arapça “*dönmek, yukarıdan aşağıya okumak, müteselsilen hatmetmek*” gibi manalara gelen “*devr*” kelimesi ile Farsça okumak anlamındaki “*hân*” kelimesinin birleşiminden oluşturulan “*devir-hân*”, Osmanlılarda cami ve mescitlerde namaz vakitlerinden önce bir miktar Kur’an tilaveti yapan görevliler için kullanılan bir tabirdir²⁶⁰⁹.

Lârende’de birçok camiye devirhan atanmış olup bunlar, görevlerini kaydıhayat şartıyla yaparlardı. Boyalı Kadı Pir Ahmet Camii’nde günlük iki akçe ücretle devirhanlık yapan Seyit Mustafa’nın vefatı sebebiyle Hattat Abdurrahman’a, 06 Muharrem 1192/04 Şubat 1778’de devirhanlık görevi beratla tevcih edilmiştir²⁶¹⁰.

5.2.6. Fetihhan

Cami ve mescitlerde belli vakitlerde Kur’an’dan Fetih Suresi’ni okuyan kişilere “*fetih-hân*” denmekteydi. İbadethanelerin dışında bazı kamu kurumlarına da fetihhan atanmıştır. Lârende mahkemesinde her gün ikindi namazlarından sonra fetihhan olarak görev yapan kişi “*Kısmet-i askeriyeden*” yevmî altı akçe alıyordu.

Fatihhanlık da babadan oğula geçen bir görevdi. Seyit Hafız Ahmet, çocuksuz olarak vefat edince yerine Osman oğlu Hafız Mustafa, Cemaziyelahir 1209/Aralık 1794-Ocak 1795 tarihinde Lârende Mahkemesi’nde fetihhan olarak görevlendirilmiştir. Hafız Mustafa’nın da vefat etmesi üzerine yerine oğlu Seyit Mehmet Halife, 05 Zilhicce 1211/01 Haziran 1797 tarihinde fetihhanlığa atanmıştır²⁶¹¹.

5.2.7. İhlashan

İhlashan, cami ve mescitlerde farz namazlarından önce ihlas suresini okumakla görevli kişilere verilen isimdir. Lârende şehir merkezinde, bazı camilerde ihlashanlar görev yapıyorlardı. Bunlar da diğer görevliler gibi beratla atanıyordu. Eminüttinzade Vakfı’nda günlük bir akçe ücret ile ihlashan olan Seyit Yahya’ya, beratı bulunmadığından, talebi üzerine 1193/1779-1780 yılında berat verilmiştir²⁶¹².

²⁶⁰⁸ VAD, no. 569, s. 7.

²⁶⁰⁹ M. Zeki Pakalın, “Devirhan”, *Tarih Terimleri*, I, s. 436; Bayram Ürekli, “17. Yüzyılda Osmanlı Taşra Teşkilatında Görevliler: Konya Örneği”, *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yılında Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi (07-09 Nisan 1999)*, Konya 2000, s. 716.

²⁶¹⁰ VAD, no. 1147, s. 253.

²⁶¹¹ KARŞS, no. 297, s. 267.

²⁶¹² VAD, no. 1147, s. 97.

Diğer görevlilerde olduğu gibi ihlashanların kadroları da çocuklarına kalıyordu. Vefat edenin birden fazla çocuğu aynı göreve atanabiliyordu. Emunittinzade Vakfı ihlashanı Seyit Yahya vefat edince bu göreve oğulları Seyit Mehmet ve Seyit Nasuh, müştereken tayin edilmiştir²⁶¹³.

5.2.8. Naathan

Hız. Peygamber'i öven naat adı verilen kasideleri okumakla görevli kişiye “*naat-hân*” denirdi²⁶¹⁴. Lârende'deki bazı cami, mescit ve tekkelere ele alınan dönemde naathan ataması da yapılmıştır²⁶¹⁵.

Naathanlar, “*kayd-ı hayât*” şartı ile görevde kalır, vazifelerini genellikle çocukları veya yakın akrabaları devralırdı. Lârende'de görev yapan naathanlar çoğunlukla günlük bir akçe ücretle görev yapmışlardır²⁶¹⁶.

Görevini layıkıyla yerine getirmeyenler veya vazifesini terk edenlerin beratı elinden alınır, onun yerine yeni bir görevlendirme yapılırdı. Nuh Paşa Camii'ne naathan olarak atanan Celal Efendi, görevini terk edince beratı iptal edilerek bu kadroya Seyit Şeyh İbrahim, Muharrem 1142/Temmuz-Ağustos 1729 tarihinde beratla tayin edilmiştir²⁶¹⁷.

6. EĞİTİM KURUMLARININ GÜVENLİK/TEMİZLİK/BAKIM/ONARIM/ HİZMET VE TEKNİK İŞLERİNDEN SORUMLU OLAN GÖREVLİLERİ

6.1. Tabbah/Aşçı

Tabbah/Aşçı; yemek çıkarılan vakıf müesseselerinde yemekleri pişiren görevlidir. Lârende'de Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti'nin tabbah/aşçı kadrosu bulunmakta idi²⁶¹⁸. Gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661'de Mustafa, imaretin aşçısı olarak görev yapıyordu (Bk. Ek- IX)²⁶¹⁹.

6.2. Şakirditabbah

Büyük vakıflarda aşçının yanında “*şakird-i tabbâh*” denilen aşçı yardımcıları da olurdu. Bu kişiler tabbah tarafından yetiştirilirdi. Nitekim İbrahim Bey İmareti'nde 06 Nisan 1609-03 Mart 1612 yılları arasında bir şakirditabbah bulunuyordu²⁶²⁰.

6.3. Meremmetçi

Sözlük anlamı “*sathîce ta'mîr etmek*” olarak geçen meremmet kelimesi, “*merâmmetçi*” olarak da kullanılmakta idi²⁶²¹. Vakıf binalarının bakım ve onarım işlerini

²⁶¹³ VAD, no. 561, s. 14.

²⁶¹⁴ Mustafa Çiçekler, “Na't”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 435-436.

²⁶¹⁵ *KARŞS*, no 293, s. 199; no. 297, s. 268; VAD, no. 1147, s. 254.

²⁶¹⁶ VAD, no. 1154, s. 9.

²⁶¹⁷ VAD, no. 1139, s. 322.

²⁶¹⁸ VAD, no. 2113, s. 336.

²⁶¹⁹ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 12.

²⁶²⁰ Aköz- Belli, *aynı yer*.

yapan meremmetçi, “*meremmim*” adıyla istihdam edilmiştir. Lârende’de genellikle büyük vakıflara meremmetçi atanıyordu. Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti’nde gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661’de Mehmet, meremmetçi olarak görev yapmakta idi²⁶²².

6.4. Su Yolcu

Suyu kaynağından alıp şehre kadar akıtan, su yollarının bakım ve onarımını yapan teknik elemana “*su yolcu*” denilmektedir²⁶²³. Lârende’de Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti’nin çeşmelerinin ve su yollarının bakım ve onarımı için Cemaziyelahir 1057/12 Temmuz 1744 tarihinde beratla su yolcu atanmıştır²⁶²⁴.

6.5. Çeşmeci

Vakıflarda su hizmetleri ile ilgilenen görevlilerden biri de çeşmecilerdir. Büyük kurumlarda su yolculardan ayrı bir de çeşmeciler görevlendirilirdi. Bunlar; görevli oldukları yerlerde çeşmelerin bakım ve onarımını yapar, sık sık çeşmeleri kontrol ederlerdi²⁶²⁵. Çeşmeciler su künklerinin temizliğini yapar, tıkanıklıkları açarlardı. Bunun yanında suların tadını ve kokusunu kontrol eder; suyun azalması, çoğalması, kirlenmesi gibi durumlarda su yolcu ile beraber gerekli önlemleri alırlardı. Görevleri babadan oğula intikal ederdi. Dışarıdan birinin çeşmeci olabilmesi için küçükken bir ustanın yanına girip bir müddet çalışması ve yetişmesi gerekirdi²⁶²⁶.

Lârende/Karaman şehrinin büyük vakıflarından olan İbrahim Bey İmareti’nde XVII. yüzyılda bir çeşmeci görev yapmakta idi²⁶²⁷.

6.6. Saraç

Belgelerde “*sarraç*” olarak geçen görevli; eğer, koşum takımı gibi eşyaların yapım ve tamiri ile ilgilenen meslek erbabı idi. Osmanlı Dönemi’nde büyük vakıf yapılarında saraç adı verilen biri görev yapıyordu. Lârende’de Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti’nde de görevli bir saraç bulunuyordu. Safer 1130/Ocak-Şubat 1718’de saraç olan Seyit Ömer vefat etmiş, yerine İbrahim, Lârende Kadısı Hacı Hüseyin’in arzı üzerine beratla saraç olarak atanmıştır²⁶²⁸.

²⁶²¹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1996, s. 1319.

²⁶²² BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 12.

²⁶²³ Küçükdağ, *Sultan Selim*, s. 137.

²⁶²⁴ KARŞS, no. 291, s. 46.

²⁶²⁵ Ali İhsan Karataş, “Bursa Suları ve Su Vakıfları”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVII/2 (2008), s. 379-384.

²⁶²⁶ Murat Alpaca, “Bursa’nın Eski Çeşmeleri”, *Uludağ Bursa Halkevi Dergisi*, S. 3 (Ocak-Şubat 1948), s. 23-24.

²⁶²⁷ Aköz-Belli, *aynı yer*.

²⁶²⁸ VAD, no. 1131, s. 53.

6.7. Mücellit

Kütüphanesi bulunan cami, tekke, zaviye, medrese gibi kurumlarda kitapların bakım, onarım, cilt işlerini yapan ve “*mücellid*” olarak isimlendirilen bir vakıf görevlisi bulunurdu. Karaman’da kütüphanesi bulunan Çavuşzade Zeynelabidin Camii’nde bir mücellit kadrosu mevcuttu. Kitap tamiri yanında sarnıcın bakım ve temizlik işlerine de bakan Osman oğlu Hafız Mustafa, günlük toplam on akçe ücret alıyordu. Görevlerinin önceden belirlenmiş bir süresi yoktu. Vefatları ile birlikte kadrosu çocuklarına, çocukları yoksa yakınlarına geçebilirdi. Nitekim Hafız Mustafa vefat edince görevi Muharrem 1212/Haziran-Temmuz 1797 tarihinde oğlu Seyit Mehmet Halife’ye, mütevellinin teklifi ve Lârende Kadısı’nın arzı üzerine beratla devredilmiştir²⁶²⁹.

6.8. Kilerci/Kilârî

Yemek pişirilen tekke, zaviye, medrese ve imaret gibi kurumların mutfağı için alınan erzakı depolayan; gerektiğinde ihtiyaç sahiplerine veren, alıp verdiklerini kiler kâtibine kaydettiren görevlidir. Lârende’de Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti’nin evail-i Şevval 835/01-11 Haziran 1432 tarihli vakfiyesinden bu görevlinin varlığı ve ücreti hakkında bilgi edinilebilmektedir²⁶³⁰. İmaretin kilercisi Gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661’de Seyit Ahmet idi²⁶³¹.

6.9. Noktacı

Nokta kelimesi “*mevki, mahal*” manasına gelip²⁶³² vakıf müesseselerinde güvenlik ve kontrolle ilgili işleri yapan görevliye “*noktacı*” adı verilmiştir. Bu bağlamda noktacı; cami, imaret, medrese, darülhuffaz gibi birden fazla personelin çalıştığı kurumlarda güvenlik görevini yerine getirirdi²⁶³³. Lârende’de Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti’nde noktacı kadrosu bulunmakta olup Gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661’de Abdurrahman bu hizmeti yürütüyordu²⁶³⁴.

²⁶²⁹ KARŞS, no. 297, s. 268.

²⁶³⁰ VAD, no. 2113, s. 336.

²⁶³¹ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 12.

²⁶³² Şemseddin Sâmî, *ayn eser*, s. 1468.

²⁶³³ Emin Kılınç, “Klâsik Osmanlı Eğitim Kurumlarından Konya Darü’l-Huffâzları (XVII. Yüzyıl)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VII (1) (2008), s. 27; Tahsin Özcan, “Osmanlı Devleti’nde Eğitim Hizmetlerinin Finansmanı”, *Türkler*, X, Ankara 2002, s. 875; Salih Pay, “Klasik Dönem Osmanlı Külliyyelerinde Personel Sistemi”, *Türkler*, X, Ankara 2002, s. 492-493.

²⁶³⁴ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 12.

6.10. Bevvap

Arapça “*kapıcı, kapı bekçisi*” anlamına gelen “*bevvâb*” kelimesi kapıcılık manasında “*bevvabçılık*” şeklinde de kullanılmış, birden fazla bevvabı ifade etmek için de “*bevvâbîn/bavvâbân*” olarak çoğullaştırılmıştır²⁶³⁵.

Lârende’de Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti ile büyük cami ve medreselerde bevvaplar görev yapmakta idiler²⁶³⁶. Bazı camilerde bevvaplar ek görevler de üstlenmişlerdir. Mesela Nuh Paşa Camii’nde cuma müezzinliği ile bevvaplık bir kişide toplanmış²⁶³⁷, Çavuşzade Zeynelabidin Camii’nde ise bevvap olan kişiler aynı zamanda naathanlık, devirhanlık, nebehanlık, müezzinlik, muvakkitlik ve ferraşlık yapmışlardır²⁶³⁸.

Bazı büyük vakıf kurumlarında önemine binaen birden fazla bevvap görev yapabilirdi. Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti’nin evail-i Şevval 835/01-11 Haziran 1432 tarihli vakfiyesine göre imarete iki kişilik bevvap kadrosu tahsis edilmiştir²⁶³⁹.

6.11. Çerağdar

Çerağdar; kandilci manasında kullanılmakta olup kandillerin yağlarını değiştiren, fitillerini hazırlayan ve geceleri kandilleri yakan aydınlatma işlerinden sorumlu görevliyi ifade etmektedir²⁶⁴⁰. Bu sebeple vazifesi belgelerde “*İkād-ı kanâdîl*” olarak tanımlanmıştır²⁶⁴¹.

Aydınlatma vakıf kurumlarında önemli bir işti. Bunun için Lârende’deki hayır eserlerine çerağdar atamaları yapılmıştır²⁶⁴². Çerağdarlık babadan oğula geçen bir görevdi. Erkek çocuğu olmayanların yerine ise en yakın akrabası atanırdı. Şaban Çavuş Camii’ne Şaban 1172/Mart-Nisan 1759 tarihinde günlük iki akçe ücretle Seyit Mehmet, abisinin yerine çerağdar olarak atanmıştır²⁶⁴³.

6.12. Kayyım

Cami ve mescitlerdeki bir diğer görevli kayyım idi. Camilerin temizlik işlerini yapan görevli anlamı dışında kayyımların adı, vakıf mütevellisi veya onların yardımcısı olarak da geçmektedir²⁶⁴⁴. Karaman’daki kayyımlar, temizlik işlerine bakmakla yükümlü idiler.

²⁶³⁵ M. Zeki Pakalın, “Bevvâb”, *Tarih Terimleri*, I, s. 212.

²⁶³⁶ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 14, s. 42; BOA, *MAD. d*, Defter no. 4994, s. 12; VAD, no. 561, s. 16; no. 1131, s. 51; no. 1146, s. 6; no. 1147, s. 97; no. 1150, s. 1; no. 1155, s. 3.

²⁶³⁷ VAD, no. 1150, s. 1.

²⁶³⁸ KARŞS, no. 297, s. 268.

²⁶³⁹ VAD, no. 2113, s. 336.

²⁶⁴⁰ M. Zeki Pakalın, “Çerağdar”, *Tarih Terimleri*, I, s. 159.

²⁶⁴¹ VAD, no. 1147, s. 97.

²⁶⁴² BOA, *MAD. d*, Defter no. 4994, s. 13; VAD, no. 1147, s. 251.

²⁶⁴³ VAD, no. 1147, s. 98.

²⁶⁴⁴ İsmet Özmel, “Kayyım”, *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 107-108.

Bazı kurumlardaki kayyımlar, başka görevleri de yürütebilirlerdi. Hacı Ali Camii'nde Rebiyülevvel 1130/Şubat-Mart 1718'de Abdurrahman, kayyım olarak görev yapıyordu²⁶⁴⁵. Bu zat, aynı zamanda Nuh Paşa Camii'nde müezzinlik, ferraşlık ve kayyımlık²⁶⁴⁶; Şaban Çavuş Camii'nde kayyımlık ve çerağdarlık²⁶⁴⁷; Kale Mahalle Mescidi'nde ise imamlik ve kayyımlık yapıyordu²⁶⁴⁸.

Kayyımlar ücretlerini çalıştıkları kurumun imkânları ölçüsünde vakıf mütevellisinden almakta idi. Ücretler günlük bir veya iki akçe arasında değişmekle birlikte birden fazla görevi olan kayyımlar doğal olarak daha fazla para almış oluyorlardı. Mesela Bostancı Mescidi kayyımı ferraşlıkla birlikte günlük dört akçe alırken²⁶⁴⁹ Şaban Çavuş Camii'nin kayyımı müezzinlik ve çerağdarlıkla birlikte günlük toplam yedi akçe alıyordu²⁶⁵⁰.

Kayyımlık kaydıhayatla sınırlı olup vefat durumunda yerine çocuğu, kardeşi veya akrabası geçebilirdi. Atamalar mütevellinin teklifi ve ilgili kadı veya naibin arzı üzerine beratla yapılırdı²⁶⁵¹.

6.13. Ferraş

Osmanlı Devleti'nde cami, mescit, imarethane ve diğer eğitim kurumlarının temizliğine özen gösteriliyordu. Bu sebeple söz konusu kurumlara; tertip, düzen ve temizliğin sağlanması, halı, kilim ve hasırın serilip toplanması için ferraş adı verilen görevliler atanmıştır²⁶⁵².

Ücretlerini çalıştıkları kurumun vakfından alan ferraşlar, genellikle vakfın imkânlarına göre günlük bir ya da iki akçe ücretle çalışıyorlardı. Vazifelerini çocuklarına devredebilir, çocukları yoksa birinci derece akrabalarından biri için mütevellinin teklifi ve ilgili kadı veya naibin arzı üzerine berat çıkartılabilirlerdi²⁶⁵³. Ferraşlar, çalıştıkları kurumun vakıf imkânlarına göre nakdi ücretlerinin yanında aynı yardımlar da almışlardır. Örneğin İbrahim Bey İmareti'nin ferraşları günlük iki akçe ücretinin yanında yıllık “*altmış keyl galle*” alıyorlardı²⁶⁵⁴.

Ferraşlar birden fazla görev yaparak gelirlerini artırabilirlerdi. Mesela Nuh Paşa Camii'nde müezzinlik, kayyımlık ve ferraşlık bir kişide toplanmıştır²⁶⁵⁵.

²⁶⁴⁵ VAD, no. 1131, s. 50.

²⁶⁴⁶ KARŞS, no. 285, s. 289, 297; VAD, no. 1154, s. 9.

²⁶⁴⁷ VAD, no. 562, s. 6.

²⁶⁴⁸ VAD, no. 569, s. 11.

²⁶⁴⁹ VAD, no. 1131, s. 51.

²⁶⁵⁰ VAD, no. 1147, s. 97.

²⁶⁵¹ VAD, no. 1131, s. 50.

²⁶⁵² M. Zeki Pakalın, “Ferraş”, *Tarih Terimleri*, I, s. 608.

²⁶⁵³ KARŞS, no. 285, s. 297.

²⁶⁵⁴ VAD, no. 1131, s. 51.

²⁶⁵⁵ VAD, no. 561, s. 17; KARŞS, no. 285, s. 289.

Görevinde ihmali veya ihaneti görülenler azledilirdi. Nuh Paşa Camii'nde Hacı Abdurrahman, caminin kömürlerini kendi zimmetine geçirmekle itham edilmiş, suçu sabit olunca 19 Ramazan 1160/24 Eylül 1747'de görevinden alınmıştır²⁶⁵⁶.

6.14. Karakullukçu

Yeniçeri Ocağı'nda ayak hizmetlerini görenler için de kullanılan bir tabir olup hizmet eden anlamında “*kullukçu*”, yapılan hizmetin ayak hizmeti olmasından dolayı da “*karakullukçu*” denilmiştir²⁶⁵⁷.

Karakullukçunun hademe kadrosunda görev yaptığı arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır. Gurre-i Şevval 1071/30 Mayıs 1661 tarihli maliye defterinde (Bk. Ek-IX)²⁶⁵⁸; Karamanoğlu İbrahim Bey İmaretinde görev alan karakullukçunun, “*hademe-i imâret*” başlığı altında zikredilmesi, buna işaret etmektedir. Bu çerçevede imaret karakullukçusu; misafir odalarının temizliği, çamaşırların yıkanması, odunların kırılması, taşınması ve diğer hamaliye işlerinde çalışmış olmalıdır.

6.15. Kennas

Kennas; çöpçü, süpürücü anlamına gelen abdesthane temizleyicisidir²⁶⁵⁹. Görevi belgelerde “*tathîr-i kenef*” olarak tanımlanmakta, bu vazifesinin yanında sarnıcın bakımı ve diğer tamir işleriyle de ilgilendiğine işaret edilmektedir.

Kennasların belli bir görev süresi yoktu. Vefatları ile birlikte görevleri çocuklarına, çocukları yoksa mütevellinin teklifi ile yakınlarına geçebilirdi. Lârende'de Çavuşzade Zeynelabidin Camii'nin kennası Hafız Mustafa vefat edince görevi Muharrem 1212/Haziran-Temmuz 1797 tarihinde oğlu Seyit Mehmet Halife'ye devredilmiştir²⁶⁶⁰.

²⁶⁵⁶ KARŞS, no. 285, s. 297.

²⁶⁵⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, I, Ankara 1943, s. 64-65, 152, 236, 285; Abdülkadir Özcan, “Karakullukçu”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 439.

²⁶⁵⁸ BOA, MAD. d, Defter no. 4994, s. 13.

²⁶⁵⁹ M. Zeki Pakalın, “Kennas”, *Tarih Terimleri*, II, s. 242.

²⁶⁶⁰ KARŞS, no. 297, s. 268.

SONUÇ

Bu çalışmada, zengin tarihî ve kültürel mirasa sahip olan Lârende/Karaman şehri kent merkezinin 1600-1839 yılları arasını kapsayan Osmanlı klasik eğitim kurumları incelenirken başta *Karaman Kadı Sicilleri*, *Hurufat* ve *Mühimme Defterleri*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi tasnifleri ile *Vakıf Tahrir Defterleri* olmak üzere çeşitli arşiv kaynakları kullanılmıştır. Kuruluşu Osmanlı hâkimiyetinden öncesine dayanan köklü eğitim kurumlarının incelenen dönem öncesine ait bilgilerine de konu bütünlüğünün sağlanması açısından atıfta bulunulmuştur. Eğitim kurumlarının XIX. yüzyıldan sonraki durumu ile günümüzde hâlen ayakta kalan eğitim kurumlarının güncel bilgileri ise dipnotlarda verilmiştir.

Araştırmanın bir çok yerinde tespit edildiği üzere Karamanoğullarından Osmanlılara intikal eden eğitim kurumlarının vakıfları ve hukuki statüleri, vakfiyeleri esas alınarak aynen devam ettirilmiştir. Çok geniş bir coğrafyada hüküm süren ve etnik kökeni, dili, rengi, kültürü birbirinde ayrı pek çok milleti uzun yıllar barış içinde bünyesinde barındıran Osmanlı Devleti; kuruluşundan itibaren eğitim-öğretime önem vermiş, eğitim siyasetini büyük ölçüde vakıflar üzerinden yürütmüştür. Ülkenin hemen her tarafında olduğu gibi Karaman'da da yapılan cami, mescit, tekke, zaviye, imaret, mektep, kütüphane, medrese, darülhuffaz, darülkurra, darülhadis gibi eğitim kurumlarına vakıflar tahsis edilmiş; bunların her türlü gideri, vakfı kuran vâkıfın koyduğu kurallar çerçevesinde, gayrimenkullerden elde edilen gelirlerden, mütevellilerce karşılanmıştır. Osmanlı şehirleri bu kurumlar etrafında şekillenmiş ve güçlü vakıflara sahip olan kurumlar günümüze kadar gelebilmiştir.

Karaman'da ibadet yeri olarak kullanılan cami ve mescitler aynı zamanda eğitim-öğretim mahalli olarak da kullanılmıştır. Bunun için şehir merkezinde inşa edilen sıbyan mektepleri genellikle mahalle camisinin veya mescidinin hemen yanında veya bizzat bünyesinde faaliyet göstermiştir. Bu sayede öğrenciler cami müstemilatının imkânlarını rahatlıkla kullanabilmişlerdir. Bazı cami imamı bu mekteplerde bizzat muallim olarak görev almışlardır. Karaman'da camiler sadece temel eğitimin alındığı mekânlar değil aynı zamanda daha üst eğitim kurumlarının ihtisas ve staj yeri idi. Medrese öğrencileri, kaldıkları medreselerde belirli dersleri gördükten sonra bazı genel dersleri camilerde takip etmişlerdir. Takrir şeklinde halka açık olarak verilen bu dersler için camilere “*dersiâmlar*” tayin edilmiştir.

Camilerin her türlü eğitim müessesinin kendinden doğduğu merkezi bir pozisyonu bulunuyordu. Lârende'de de söz konusu kurumlar mabedin dışına çıksa bile onun yakınında bir cami veya mescit yer almış, böylelikle mabet ile eğitim kurumları arasında bir bütünlük oluşturulmuştur. Bu bağlamda muvakkithane, medrese, darülhuffaz ve darülhadis gibi eğitim kurumları mabedin hemen bitişiğinde veya yakınında inşa edilmiştir.

Karaman’da mabetler eğitim faaliyetlerine pek çok açıdan katkı sağlamıştır. Nitekim bazı camilerde kütüphaneler oluşturulmuştur. Kitaplar “*hizâne*” denilen dolaplarda muhafaza edilmiş, buralara hafızıkütüp denilen görevliler atanmıştır. Bazı camilerin bir köşesi kütüphane olarak düzenlenmiştir.

Karaman’da eğitim-öğretim mekânlarından olan tekke ve zaviyeler; dinî-tasavvufi bilgilerin verildiği, pratikte uygulamasının yapıldığı bir çeşit halk eğitim merkezi ve okul durumunda olmuşlardır. Tekke, zaviye ve buk’alarda; medreseye devam etme imkânı bulamamış her yaştaki insana ahlaki, dinî, kültürel bilgiler kazandırılmıştır. Bazı tekkelerde burada verilen eğitimi destekler mahiyette kütüphaneler de ihdas edilerek ihtiyaç duyanların istifadesine sunulmuştur.

Lârende’de tekke ve zaviyelerde görevli âlim ve şeyhler, müntesiplerine yaptıkları derslerin dışında ayrıca büyük mutasavvıfların eserlerini de şerh etmişlerdir. Tekke ve zaviye şeyhi olanların yaptıkları eğitim faaliyetleri ile edebî çalışmaları, bazen bizzat padişahlar tarafından da takdir edilmiş ve ödüllendirilmiştir.

Tekke ve zaviyeler daha çok toplumun manevi ve ahlaki açıdan eğitilmesine yönelik esaslar üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bu kurumlar halk için bir eğitim mekânı olmasının yanında bir rehabilitasyon ve dinlenme yeri de olmuş, eşkıyalık olaylarını azaltmak gibi toplumun huzuruna yönelik katkılar da sağlamıştır. Bu sebeplerle Karaman’da yaygın olarak bulunan tekke ve zaviyelerin ihtiyaçlarını karşılamak için Osmanlı Devleti birtakım vergi muafiyetleri getirmiştir. Ayrıca Karaman ve çevresinden toplanan bazı vergilerin bir kısmının veya tamamının bu kurumlara aktarıldığı da olmuştur.

Karaman’da türbeler, tekke ve zaviyelerle iç içe geçmiş durumdaydı. Buralara atanan görevliler çevredeki çocuk ve yetişkinlere Kur’an eğitimi vermişlerdir. Bu yapılar, birer okul durumunda idiler. Hoca Mahmut ile Erdoğan Bey türbeleri aynı zamanda darülhuffaz işlevi görüyordu.

Lârende’de eğitim yapılan kurumlardan biri de çok amaçlı bir yapıya sahip imarethanelerdir. Bunlar, sosyal hizmetlerinin yanında sundukları eğitim hizmeti ile de şehrin eğitim ve kültür seviyesinin gelişmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Karaman’daki Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti bir eğitim-öğretim mekânı olarak dikkat çekmektedir. İmaret’in imkânlarından fakirlerin yanında talebeler de yararlanmışlardır. İmaretin çalışma prensipleri, imarete çalışanların alacağı ücret, ne kadar ve nasıl yemek dağıtılacağı, dağıtılacak yemeğin cinsi, müteveli ve diğer personelin görevleri, mevcut demirbaşlar, imarete görev alacak kişilerde aranacak özellikler, vakfin mallarının kira şartları, vakıf gelirlerinin nereye ve nasıl kullanılacağı gibi birçok konu vakfiyesinde belirtilen İmaret, Osmanlı Dönemi’nde de kuruluş misyonuna uygun olarak faaliyetini sürdürmüştür.

Lârende’de etkin olan örgün eğitim kurumlarından biri de medreselerdir. Bu kurumların şehrin eğitim ve kültür merkezi hâline gelmesinde önemli bir yeri vardı. Karamanoğulları Dönemi’nde Lârende’de görev yapan Molla Fenari gibi meşhur müderrislerin şehrin eğitim hayatının canlanmasında katkısı olmuştur. Mevlâna Kara Yakup ile Sarı Yakup gibi Fenari’den icazet alıp kendini yetiştiren ilim erbabı da bu süreci devam ettirmiştir. Lârende’ye gelip eğitim alanlar kadar burada temel eğitimi aldıktan sonra diğer merkezlerde eğitimini tamamlayanlar da medrese veya tasavvuf kurumlarında faaliyet göstermiş, bunlardan bir kısmı önemli telif eserler verirken bazıları da devlet kademelerinde önemli hizmetler vermişlerdir.

Lârende kültür ortamında yetişip İstanbul’a giden, orada devletin üst makamlarında görev yapan ve icraatlarıyla devleti derinden etkileyen ilim ve devlet adamlarının bulunması, bu kentin eğitim düzeyini göstermektedir. XV. yüzyılın son çeyreğinde Hamza-i Karamani’de okuyan Zenbilli Ali Cemali Efendi, ilimde çığır açmış; kızı tarafından torunu Piri Mehmet Paşa, Osmanlı Devleti’nin XVI. yüzyılın ilk çeyreğindeki gelişiminde önemli roller üstlenmiştir.

Lârende’de kurulan medrese vakıflarının talebeleri imkânları ölçüsünde maddi açıdan destekleyip onlara burs vermesi şehirdeki eğitim hayatını canlandırmış ve ilmi teşvik edici olmuştur. Bu durum, öğrencilerin maddi sıkıntıya düşmeden kendilerini tamamen eğitime vermelerini sağlamıştır.

Lârende’de görev yapan müderrisler yeni medreselerin inşasında kendi imkânlarını kullanarak aktif bir şekilde görev almışlardır. Osmanlı Dönemi’nde Lârende’deki medreselerin büyük bölümü hükümdar ailesi veya üst düzey devlet erkânı tarafından değil, eğitim öğretim işleri ile iştigal eden müderrisler yaptırmış, bunların ihtiyaçları için vakıflar kurmuşlardır. Böylece kendileri ve çocukları için de bir iş imkânı oluşturmuşlardır.

Diğer vakıf görevlilerinde olduğu gibi müderrisliğin de nesiller boyu aynı sülalelerin elinde olması, dışarıdan bu yola girmek isteyenler için bir engel teşkil etmiştir. Bunun yanında mesleğin babadan oğula geçmesinin dönemin şartları içinde değerlendirildiğinde çocuğun küçüklükten itibaren bir eğitim ortamında büyümesi ve kitaplara ulaşmanın zor olduğu yıllarda ailesinin imkânlarından yararlanarak kendisini geliştirmesi gibi olumlu yanları olmuştur. Fakat devletin diğer müesseseleri ile birlikte eğitim kurumlarında da görülen bozulma beklenen neticeleri vermemiş, zaman içinde liyakatsiz kişilerin atanması mesleği geriletmiştir.

Lârende’de incelenen dönemde ulema çocuklarının atama sistemindeki ayrıcalıkları devam etse de “*beşik ulemâsı*” olarak adlandırılan küçük yaşta mansıplar verme hadisesine rastlanmamıştır. Nitekim müderris vefat ettiğinde oğlu henüz yerine geçecek yaş ve ehliyet

değilse asıl hak sahibi kabul edilen oğul yetişinceye kadar yerine ehliyetli bir müderris “*nâib*” olarak tayin edilmiştir. Böyle durumlarda müderris çocuklarının bir medreseden eğitim ve icazet aldıktan sonra babasının görev kadrosuna atanma hakları vardı. Bu çerçevede yukarıda bahsedilen bozulma, Karaman şehrinde incelenen dönemde ortaya çıkmamıştır.

Karaman’da eğitim kurumlarına gerçek dışı beyanlarda bulunup, hileli yollardan atananlar da olmuş, bunlar tespit edildiği zaman resmî yollarla görevden alınmışlardır. Bunun haricinde görevini terk eden, layıkıyla yapmayan veya hakkında şikâyet olanlar da azledilmiş, bunların yerlerine liyakatli kişiler atanmıştır.

Karaman kentinde eğitim-öğretimin yapılan vakıf kurumları aynı zamanda bir istihdam alanıydı. Bu nedenle çok sayıda insan, kurumlarda yaptığı iş karşılığı ücret alarak geçimlerini sağlıyorlardı. Hatta vakıf kurumları potansiyel iş alanı olarak görüldüğü için bu kurumlarda yeni görev ve görevliler ihdas edilmek suretiyle birçok kişinin buralarda vazife almasına imkân hazırlanmıştır. Karaman’da güçlü vakıfları olan cami, mescit, mektep, medrese, imaret, tekke, zaviye gibi kurumlarda birçok kişi çalışmıştır. Böylece birçok aile geçimini vakıf kurumlarından sağlamıştır. Bunun yanında vakıf kurumlarında çalışanların görev sürelerinin yaşam boyu devam etmesi, verimliliğin düşmesi anlamında birtakım sıkıntıları da beraberinde getirmiştir.

Osmanlı Devleti’nde yaşayan eğitim görevlisi, bayan, erkek herkesin istek, talep ve şikâyetlerini padişaha veya onun yetkilendirdiği makamlara iletme hakkı vardı. Zulme uğrayan, mağdur olan veya yerel mahkeme kararlarını beğenmeyen eğitim ve vakıf görevlileri ile öğrenciler merkezle irtibat kurarak sorunlarının çözülmesi talebinde bulunmuşlardır. Böylece eğitim faaliyetinde bulunanlar; kendilerini çaresiz hissetmemiş, en üst düzeyde dertlerini anlatabilecekleri bir muhatap bulabilmişlerdir. Eğitimciler, vakıf sorumluları ve vakıflardan yararlananların kendi bölgelerinde halledemediği meseleleri bir üst mahkeme olan Divanihümayun’a götürme hakları da vardı. Bu durum, söz sahibi yetkililerin tavır ve davranışlarında daha dikkatli davranmalarını sağlamış, böylece sosyal adaletsizliğin önlenmesine yardımcı olunmuştur.

Yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı gibi bu araştırmada Karamanoğulları Beyliği ile Osmanlı Devleti’nin tarihî ve kültürel izlerini taşıyan Lârende/Karaman’ın 1600-1839 yılları arasındaki klasik eğitim kurumlarından bir kısmının binası günümüze ulaşmışken önemli bir kısmı ayakta kalamamıştır. Karaman’ın geçmişini, kültür birikimini yansıtan bu yaygın ve örgün eğitim kurumlarından bazılarının banisi, mimari yapısı ve vakfiyeleri hakkında birçok bilinmeyen günyüzüne çıkartılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV BELGELERİ

1. Yayımlanmamış Arşiv Belgeleri

1.1. Şeriye Sicilleri

1.1.1. Karaman Şeriye Sicilleri

Defter no. 277, 278, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 295, 296, 297, 298, 300, 301, 305, 309, 310, 317, 319, 322, 324, 332, 333, 335.

1.1.2. Konya Şeriye Sicilleri

Defter no. 9, 27, 30, 44, 49, 144.

1.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

1.2.1. Lârende Hurufat Defterleri

Defter no: 558, 559, 560, 561, 562, 563, 569, 1091, 1103, 1119, 1126, 1128, 1131, 1139, 1140, 1145, 1146, 1147, 1148, 1149, 1150, 1154, 1155.

1.2.2. Diğer Vakıf Defterleri

Defter no: 578, 579, 580, 585, 592, 596, 605, 608, 661, 662, 614, 735, 739, 746, 747, 1184, 1191, 2113, 2123, 2176, 2180.

1.3. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi

Defter no: 584.

1.4. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tasnifleri

1.4.1. Defterler

Mühimme Defterleri

Defter no: 4, 7, 14, 25, 55, 58, 64, 68, 69, 73.

Evkaf Defterleri

Defter no: 9517, 12003, 13564, 16662, 24325, 38414.

Karaman Ahkâm Defterleri

Defter no: 1, 2, 3, 6,7, 8, 11, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 34.

Şikâyet Defterleri

Defter no: 110.

Maliyeden Müdevver Defterler

Defter no: 24, 4994, 7640, 7801, 18082.

1.4.2. Belgeler

C. MF: Dosya no. 3, Gömlek no. 109; Dosya no. 13, Gömlek no. 6503; Dosya no. 24, Gömlek no. 1407; Dosya no. 39, Dosya no. 45, Gömlek no. 2213; Gömlek no. 1911; Dosya no. 48, Gömlek no. 2394; Dosya no. 55, Gömlek no. 2721; Dosya no. 57, Gömlek no. 2828; Dosya no. 59, Gömlek no. 2919; Dosya no. 65, Gömlek no. 3232; Dosya no. 66, Gömlek no.

3299; Dosya no. 73, Gömlek no. 3645; Dosya no. 79, Gömlek no. 3925; Dosya no. 95, Gömlek no. 4737; Dosya no. 97, Gömlek no. 4847; Dosya no. 112, Gömlek no. 5580; Dosya no. 114, Gömlek no. 5691; Dosya no. 119, Gömlek no. 5930; Dosya no. 121, Gömlek no. 6044; Dosya no. 124, Gömlek no. 1186; Dosya no. 130, Gömlek no. 6496; Dosya no. 131, Gömlek no. 6503. Dosya no. 138, Gömlek no. 6880; Dosya no. 140, Gömlek no. 6973; Dosya no. 143, Gömlek no. 7116; Dosya no. 148, Gömlek no. 7382; Dosya no. 156, Gömlek no. 7784; Dosya no. 183, Gömlek no. 9106; Dosya no. 254, Gömlek no. 8; Dosya no. 495, Gömlek no. 25026.

C. EV: Dosya no. 7, Gömlek no. 331; Dosya no. 10, Gömlek no. 476; Dosya no. 36, Gömlek no. 1753; Dosya no. 46, Gömlek no. 2255; Dosya no. 58, Gömlek no. 2866; Dosya no. 62, Gömlek no. 3072; Dosya no. 64, Gömlek no. 3155; Dosya no. 70, Gömlek no. 3771; Dosya no. 72, Gömlek no. 3590; Dosya no. 111, Gömlek no. 5509; Dosya no. 117, Gömlek no. 5810; Dosya no. 119, Gömlek no. 5950; Dosya no. 131, Gömlek no. 6523; Dosya no. 148, Gömlek no. 7382; Dosya no. 152, Gömlek no. 7584; Dosya no. 200, Gömlek no. 9968; Dosya no. 201, Gömlek no. 10494; Dosya no. 209, Gömlek no. 10442; Dosya no. 230, Gömlek no. 11495; Dosya no. 236, Gömlek no. 11763; Dosya no. 249, Gömlek no. 12435; Dosya no. 250, Gömlek no. 12552; Dosya no. 254, Gömlek no. 12954; Dosya no. 258, Gömlek no. 13198; Dosya no. 259, Gömlek no. 13212; Dosya no. 261, Gömlek no. 13328; Dosya no. 264, Gömlek no. 13472; Dosya no. 289, Gömlek no. 14701; Dosya no. 322, Gömlek no. 16380; Dosya no. 323, Gömlek no. 16416; Dosya no. 324, Gömlek no. 16481; Dosya no. 326, Gömlek no. 16558; Dosya no. 327, Gömlek no. 16636; Dosya no. 328, Gömlek no. 16688; Dosya no. 340, Gömlek no. 17265; Dosya no. 344, Gömlek no. 17480; Dosya no. 352, Gömlek no. 17855; Dosya no. 362, Gömlek no. 18359; Dosya no. 367, Gömlek no. 18648; Dosya no. 376, Gömlek no. 19082; Dosya no. 377, Gömlek no. 19135; Dosya no. 381, Gömlek no. 19347; Dosya no. 405, Gömlek no. 20515; Dosya no. 429, Gömlek no. 21726; Dosya no. 439, Gömlek no. 22240; Dosya no. 442, Gömlek no. 22369; Dosya no. 447, Gömlek no. 22636; Dosya no. 474, Gömlek no. 23986; Dosya no. 479, Gömlek no. 24229; Dosya no. 485, Gömlek no. 24533; Dosya no. 495, Gömlek no. 25026; Dosya no. 545, Gömlek no. 26913; Dosya no. 523, Gömlek no. 26416; Dosya no. 572, Gömlek no. 28881; Dosya no. 586, Gömlek no. 29566; Dosya no. 612, Gömlek no. 30866; Dosya no. 630, Gömlek no. 31794; Dosya no. 633, Gömlek no. 31910; Dosya no. 639, Gömlek no. 32241; Dosya no. 645, Gömlek no. 32525; Dosya no. 657, Gömlek no. 33150.

C. ML: Dosya no. 39, Gömlek no. 1774; Dosya no. 54, Gömlek no. 2510.

AE. SSLM. III: Dosya no. 20, Gömlek no. 1177; Dosya no. 381, Gömlek no. 21944; Dosya no. 382, Gömlek no. 22007; Dosya no. 428, Gömlek no. 24480.

AE. SABH. I: Dosya no. 45, Gömlek no. 5136; Dosya no. 64, Gömlek no. 4447.

AE. SAMD. III: Dosya no. 221, Gömlek no. 21354.

AE. SMHD. I: Dosya no. 32, Gömlek no. 1904; Dosya no. 223, Gömlek no. 17702; Dosya no. 225, Gömlek no. 17906; Dosya no. 256, Gömlek no. 20847.

AE. SMST. III: Dosya no. 46, Gömlek no. 3338; Dosya no. 52, Gömlek no. 3763; Dosya no. 206, Gömlek no. 16233.

AE. SOSM III: Dosya no. 31, Gömlek no. 2194.

AE. SMMD. IV: Dosya no. 18, Gömlek no. 1934.

AE. SSÜL. I: Dosya no. 3, Gömlek no. 193.

EV. BRT: Dosya no. 161, Gömlek no. 13; Dosya 254, Dosya no. 8.

EV. VKF: Dosya no. 1, Gömlek no. 27.

HAT: Dosya no. 594, Gömlek no. 29123; Dosya no. 1544, Gömlek no. 12; Dosya no. 1664, Gömlek no. 55; Dosya no. 1654, Gömlek no. 45; Dosya no. 1664, Gömlek no. 56; Dosya no. 1598, Gömlek no. 43.

İE. EV: Dosya no. 10, Gömlek no. 1226; Dosya no. 26, Gömlek no. 3090; Dosya no. 45, Gömlek no. 5088; Dosya no. 45, Gömlek no. 5136; Dosya no. 50, Gömlek no. 5571.

İE. TCT: Dosya no. 9, Gömlek no. 1035; Dosya no. 21, Gömlek no. 2249.

İE. ŞD: Dosya no. 63, Gömlek no. 3653.

1.5. KÜTÜPHANELERDEKİ VAKFİYELER

Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi: *vakfiye* no. 10388; 10389; 10391.

1.6. KONYA KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ

Karaman ili tescil işlemleri klasörü, no. 70-00-124.

1.7. KARAMAN BELEDİYESİ İMAR VE ŞEHİRCİLİK MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ

Karaman şehir merkezi tescilli eser, höyük, ören yerleri, hazire ve mezarlıklar klasörü, no. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18.

1.8. KARAMAN VALİLİĞİ KADASTRO MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ

Karaman şehir merkezi mahalle paftaları, envanter kayıt no. A.187/1-40.

2. Yayımlanmış Arşiv Belgeleri

Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi, (haz. Feridun Nafiz Uzluk), Ankara 1958.

Taksim Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, no. 0-116/1; Fahri Coşkun, “888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri (Tanıtım, Tahlil ve Metin)”, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996.

Mehmet Akif Erdoğan, “Murat Çelebi Defteri: 1483 Yılında Karaman Vilayetinde Vakıflar, I, II, III, IV”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/1 (2003), XVIII/2 (2003), XIX/1 (2004), XIX/2 (2004).

XVI. yüzyıl başlarında Karaman Vilâyeti Vakıfları, (haz. Seyit Ali Kahraman), Kayseri 2009.
387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937-1530), İstanbul 1997.

10 Numaralı Konya Şer'îye Sicili, (1070-1071/1659-1661), Transkripsiyon, (haz. İzzet Sak) Konya 2003.

Kanunî Devrine Ait 939-941/1532-1535 Tarihli Lârende (Karaman) Şer'îye Sicili, Özet-Dizin-Tıpkıbasım, (haz. Alaaddin Aköz), Konya 2006.

Karaman Temettü'at Defterleri 1256-1261/1840-1844, (haz. Doğan Koçer), I, Karaman 2007.

3. Konya Vilayet Salnameleri

tarih: 1289/1872; 1330/1912.

4. İlmiye Salnamesi

tarih: 1334/1916.

II. YAZMA ESERLER

Nişancı Mehmet Paşa, *Tevârih-i Âlî Osmân*, Yusuf Ağa Kütüphanesi Yazma no. 437/1-2.

Celalzade Salih Çelebi, *Hadikatü's-Selâtîn*, TTK Kütüphanesi, no. 21.

III. KRONİK, VAKAYİNAME VE TARİHLER

Gregory Abü'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abü'l-Farac Tarihi, I*, (çev. Ömer R. Doğrul), Ankara 1945.

Âşık Paşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (haz. Âli Bey), İstanbul 1332.

Şükrullah, *Behcetü't-Tevârih*, (haz. Hasan Almaz), İstanbul 2010.

Kemal, *Selâtîn-nâme*, (haz. Necdet Öztürk), Ankara 2001.

Oruç bin Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2008.

Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991.

İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman I. Defter*, (haz. Şerafettin Turan), Ankara 1970.

_____, *Tevârih-i Âl-i Osman II. Defter*, (haz. Şerafettin Turan), Ankara 1991.

_____, *Tevârih-i Âl-i Osman, IV. Defter*, (haz. Koji İmazawa), Ankara 2000.

_____, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, (haz. Şerafettin Turan), Ankara 1991.

_____, *Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter*, (haz. Ahmet Uğur), Ankara 1997.

Enverî, *Düstûr-nâme*, (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2003.

Şikârî, *Karamannâme*, (haz. Metin Sözen, Necdet Sakaoğlu), İstanbul 2005.

Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992.

Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, I-II, (haz. F. R. Unat-M. A. Köymen), Ankara 1987.

- İdris-i Bitlisî, *Heşt Bihişt*, I,II, (haz. M. Karataş, S. Kaya, Y. Baş), Ankara 2008.
- Lütfî Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (haz. Âli Bey), İstanbul 1341.
- Celalzade Salih Çelebi, *Hadîkatü's-Selâtin*, TTK Kütüphanesi, no. 21.
- Şükrî-i Bitlisî, *Selîm-nâme*, (haz. Mustafa Argunşah), Kayseri 1997.
- Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, İstanbul 1279.
- Selanikî, *Târîh*, İstanbul 1281.
- Gelibolulu Mustafa Âli, *Kitâbü't-Târîh-i Künhü'l-Ahbâr*, (haz. A. Uğur, M. Çuhadar, H. Çuhadar, A. Gül), Kayseri 1997.
- _____, *Künhü'l-Ahbâr*, I, (haz. Faris Çerçi), Kayseri 2000.
- Peçevî İbrahim Efendi, *Târîh*, I, İstanbul 1281.
- Solakzâde Mehmet Hemdemî, *Târîh*, İstanbul 1297.
- Müneccimbaşı Ahmet b. Lütfullah, *Camîü'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, (haz. Ahmet Ağırakça), İstanbul 1995.
- Naîmâ Mustafa Efendi, *Târîh-Ravzatü'l-Hüseyn Fî-Hülâsati Ahbâri'l-Hâfikayn*, I, II, İstanbul 1281.
- IV. BİYOGRAFİ, VEFAYAT, TEZKİRE, LAYİHA VE MENAKIPNAMELER**
- Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri/Menakib al-Ârifîn*, I, İstanbul 1973; II, (yay. Tahsin Yazıcı), Ankara 1980.
- Anonim, *Kitâb-i Müstetâb, Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler*, I, (haz. Yaşar Yücel), Ankara 1983.
- Atâî, *Hadâikü'l-Hakâik fî-Tekmileti's-Şakâik*, (haz. A. Özcan), İstanbul 1989.
- Bağdatlı Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, (haz. Süleyman Solmaz), Denizli 2009.
- Beyânî, *Tezkiret's-Şu'arâ*, (haz. İbrahim Kutluk), Ankara 2008.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, II, III, İstanbul 1333-1342.
- Fatîn Davut, *Hâtîmetü'l-Eş'âr*, (haz. Ömer Çifçi), Ankara 2009.
- Ferîdûn bin Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafindakiler (Risâle)*, (çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1977.
- Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994.
- Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl*, (haz. Fahri Ç. Derin), İstanbul 1978.
- _____, *Vefâyât*, (haz. Ramazan Ekici), İstanbul 2013.
- Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye ez-Lemeât-ı Ulviyye*, (haz. Mehmet Serhan Tayşi), İstanbul 2013.
- Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn an-Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, I, (terc. Rüştü Baltacı), İstanbul 2007.
- _____, *Mizânü'l-Hak fî-İhtiyâri'l-Hak*, İstanbul 1286.

Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, (haz. Aysun Sungurhan Eyduran), Ankara 2009.

Koçi Bey, *Koçi Bey Risâlesi*, (haz. Zuhuri Danışman), İstanbul 1972.

Lâmîî Çelebi, *Tercüme-i Nefahatü'l-Üns*, İstanbul 1289.

Latîfî, *Tezkire-i Latîfî*, İstanbul 1314.

Mecdi Mehmet Efendi, *Tercüme-i Şakâik*, İstanbul 1269.

Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, I, II, III, IV, İstanbul 1311.

Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî-Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâidi'l-Eş'âr*, (haz. Pervin Çapan), Ankara 2005.

Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, I, (haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006.

Şeyhî Mehmet Efendi, *Vekayîü'l-Fudalâ*, I, II, III, (haz. A. Özcan), İstanbul 1989.

Taşköprüzade, *eş-Şeâiku'n-Nu'mâniyye fî-'Ulemâi'd-Devleti'l-Osmânîyye*, (yay. Ahmet Subhi Furat), İstanbul 1985.

_____, *Osmanlı Bilginleri*, (terc. Muharrem Tan), İstanbul 2007.

Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye*, (haz. Âmil Çelebioğlu), İstanbul 1996.

Yunus Emre, *Dîvân ve Risâlet'ün-Nushiyye*, (haz. Mustafa Tatcı), İstanbul 2008.

V. SEYAHATNAMELER

İbn Battûta, *Tuhfetü'-Nüzzâr fî-Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr*, (çev. A. Sait Aykut), I, İstanbul 2004.

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, (haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankoff), İstanbul 2000.

VI. KUTSAL METİNLER

1. Kur'an

Furkan, 32; Muhammed, 24; Müzzemmil, 4.

2. Hadis Kaynakları

Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, XI, (terc. Mehmed Sofuoğlu), İstanbul 1988.

Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî*, V, (terc. Osman Zeki Mollamehmedoğlu), İstanbul 1977.

İbn Mâce el Kazvini, *Sünen-i İbn-i Mâce*, I, VI, (terc. Haydar Hatipoğlu), İstanbul 1982.

VI. DİĞER ESERLER

1. Kitaplar

AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celalî İsyanları*, Ankara 1975.

AKDAĞ, Ömer-Bekir Şahin, *Dirilişin Şifresi: Ahilik*, Konya 2016.

_____, *Ana Hatlarıyla Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk İnkılâbı*, Konya 2007.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Şer'îye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Katoloğu ve Seçme Hükümler*, I, İstanbul 1988.

_____, bk. CİN, Halil.

AKGÜNDÜZ, Hasan, *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi Amaç- İşleyiş Yapı*, İstanbul 1997.

ARABACI, Caner, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya 1998.

_____, bk. KÜÇÜKDAĞ, Yusuf.

ASLANAPA, Oktay, *Türk Sanatı II. Anadolu Selçuklularından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar*, İstanbul 1973.

_____, bk. DİEZ, Ernest.

ATALAR, Münir, *Osmanlı Devleti'nde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları*, Ankara 1991.

ATLAY, Neşri, *Şeyh Aliyy-i Semerkandî*, Konya 1965.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı, *Osmanlı Mi'mârisinde Fâtih Devri 855-886 (1451-1481)*, III, İstanbul 1973.

BABİNGER, Franz, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, (çev. Dost Körpe), İstanbul 2002.

BAKIRER, Ö., *Anadolu Mihrapları*, Ankara 1976.

BALTACI, Cahit, *XV. XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976.

BANARLI, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*, I, İstanbul 1971.

BAYKARA, Tuncer, *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Ankara 1990.

_____, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara 1985.

_____, *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İzmir 1990.

BİLGE, Mustafa, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984.

BİNARK, İsmet, *Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri*, Ankara 1980.

CENGİZ, Ahmet, *Karaman Tarihi (XVIII. Yüzyıl)*, Konya 2014.

CİN, Halil- Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, I-II, İstanbul 1990.

ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991.

DAĞ, Mehmet- Hıfzırahman Raşit Öymen, *İslâm Eğitim Tarihi*, Ankara 1974.

DEĞERLİ, Ayşe, *Seydişehir Fiziki ve Sosyoekonomik Yapı (1305-1920)*, Konya 2013.

_____, bk. KÜÇÜKDAĞ, Yusuf.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2010.

DİEZ, Ernest- O. ASLANAPA, M. KOMAN, *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950.

Doktor Nazmi, *Türkiye'nin Sihhi-i İctimâ'î Coğrafyası Konya Vilâyeti*, Ankara 1338.

- DURU, Ahmet Talat, *Yunus Şeyhliği*, Ankara 1993.
- DÜLGERLER, Osman Nuri, *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*, Ankara 2006.
- ERGİN, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, I-II, İstanbul 1977.
- ESER, Mevlüt, *Ermenek Kazası ve Köyleri Vakıf Eserleri*, Konya 2012.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983.
- GÜLCAN, D. Ali, *Karaman Mahalle Kasaba ve Köyleri Tarihçesi*, (basım yeri yazılmamış), 1989.
- _____, *Geçmiş Yüzyılların Karaman Büyükleri ve Şairleri*, (basım yeri ve yılı yazılmamış).
- _____, *Karamanlı Halk Ozanlarından Gufrani ve Kenzi*, Karaman 1991.
- _____, *Karaman Velilerinden Şeyh Aliyü's-Semerkandî ve Kemal Ümmi*, İstanbul 1987.
- _____, *Karamanoğlu 2. İbrahim Bey ve İmareti Tarihçesi*, Karaman 1983.
- GÜMÜŞÇÜ, Osman, *XVI. Yüzyıl Lârende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Ankara 2001.
- GÜNDÜZ, İrfan, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, İstanbul 1984.
- HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (çev. M. Sait Mutlu-Salih Tuğ), II, İstanbul 1980.
- HİTTİ, Philip K, *İslâm Tarihi*, II, (çev. Salih Tuğ), İstanbul 1980.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, *Büyük Cihad'dan Frenk Fodulluğuna*, İstanbul 1996.
- İLKİN, Selim, bk. TEKELİ, İlhan.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606), Siyasal, Kurumsal, Ekonomik Gelişim*, İstanbul 2009.
- _____, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar*, I, Ankara 1987.
- KARA, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1995.
- KARAUĞUZ, Güngör, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II. Binde Orta Anadolu'nun Güney Kesimi*, Konya 2005.
- KARPUZ, Haşim, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Karaman-70*, Ankara 1993.
- KAZICI, Z.- M. Şeker, *İslam Türk Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1993.
- KIZILTAN, A, *Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescidler*, İstanbul 1958.
- KOÇER, Doğan, *Karaman Temetü'at Defterleri*, I, Karaman 2007.
- KOMAN, Mesut, bk. DİEZ, Ernest.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Âbideleri*, İstanbul 1967.
- _____, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1967.

- KOMİSYON, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul 2010.
- _____, *Düstûr*, I. Tertip, II Cilt, İstanbul 1289; , I. Tertip, III. Cilt, İstanbul 1293; II. Tertip, V. Cilt, İstanbul 1332.
- _____, “Karaman Merkez İlçe Raporu”, (Mevlana Kalkınma Ajansı), Karaman 2014.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1981.
- KURAN, Aptullah, *Anadolu Medreseleri*, I, Ankara 1969.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, *Vezîr-i Âzam Pîrî Mehmed Paşa*, Konya 1994.
- _____, Caner ARABACI, *Selçuklular ve Konya*, Konya 1994, s. 271.
- _____, *II. Bâyezid, Yavuz ve Kanûnî Devirlerinde Cemâlî Ailesi*, İstanbul 1995.
- _____, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, Konya 1997.
- _____, *Armutlu*, Konya 2008.
- _____, *Türk Aleviliği Araştırmaları*, Konya 2010
- _____, *Konya Darülcırraları (1400-1920)*, Konya 2014.
- _____, *Konya'nın Kırk Tekkesi*, Konya 2014.
- _____, *Konya Şehrinin Fizikî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Makaleler*, I, Konya 2014.
- _____, *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya 2015.
- _____, Ayşe Değerli, Bekir Şahin, *Vesâik-i Bektaşîyan'a Göre Osmanlı Devleti'nde Bektaşî Tekkeleri*, Konya 2015.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, İstanbul 1995.
- MADEN, Fahri, *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları*, Ankara 2013.
- MERCAN, İsmail Hakkı, *Şeyh Alâeddin Ali es-Semerkanî ve Menâkıb-nâmesi*, Ankara 2009.
- MEVDÛDÎ, Seyyid Ebü'l-Â'lâ, *Selçuklular Tarihi*, Ankara 1966.
- Nizamülmülk, *Siyasetnâme*, (haz. Mehmet Altan Köymen), Ankara 1982.
- OCAK, Ahmet Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfîlik: Kalenderilik (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara 1992.
- ORTAYLI, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Ankara 1994.
- ÖNGÖREN, Reşat, *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyılda)*, İstanbul 2003.
- ÖZDEMİR, Rifat, *XIX. Yüzyılın ilk Yarısında Ankara*, Ankara 1998.
- ÖYMEN, Hıfzurrahman Raşit, bk. DAĞ, Mehmet.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, II, III, İstanbul 1971.
- PARLATIR, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara 2006.
- RAMSAY, W. M, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, (çev. Mihri Pektaş), İstanbul 1960.

- Şemseddin Sâmî, *Kāmûsu'l-A'lâm*, IV, İstanbul 1314.
- _____, *Kāmûs-ı Türkî*, İstanbul 1996.
- H. Hüseyin Sapançalı, *Karaman Ahval-i İctimaiyye Coğrafiyye ve Tarihiyyesi*, (Birinci Kitap, Tıpkıbasım), (haz. İbrahim Güler), Ankara 1993.
- SARIÇELİK, Kerim, *Konya'da Modern Eğitim Kurumları*, Konya 2010.
- SARIKAYA, Yaşar, *Ebu Said el-Hâdimî-Merkez ile Taşra Arasında Bir Osmanlı Âlimi*, İstanbul 2008.
- SARIKÖSE, Barış, *Sille Bin Yıllık Birliktelik, Tarihçesi ve Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Konya 2009.
- SARRE, Friedrich, *Konia*, Berlin 1921.
- ŞAHİN, Bekir, bk. KÜÇÜKDAĞ, Yusuf.
- _____, bk. AKDAĞ, Ömer.
- ŞEKER, M, bk. KAZICI, Z.
- ŞENER, Abdüllatif, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İstanbul 1990.
- TEKELİ, İlhan-Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Dönüşümü*, Ankara 1993.
- TEMİZSOY, İlhan- Vehbi Uysal, *Karaman*, Konya 1987.
- TOTAYSALGIR, Gaffar, *Karaman (Lârende) Tarihi İncelemeler*, Konya 1944.
- TURAN, Osman, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul 1980.
- _____, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1993.
- _____, *Selçuklular ve İslâmiyet*, İstanbul 1993.
- UĞUR, Mücteba, *Hicri Birinci Asırda İslâm Toplumu*, İstanbul 1980.
- UNAT, Faik Reşit, *Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara 1964.
- UYSAL, Vehbi, bk. TEMİZSOY, İlhan.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, I, Ankara 1943.
- _____, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988.
- _____, *Osmanlı Tarihi*, I, II, IV/II, Ankara 1988.
- _____, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara 1988.
- _____, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara 1988.
- _____, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara 1988.
- YAZICI, Nesimi, *İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi*, Ankara 2012.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, İstanbul 1979, s. 940-941.
- YILDIZ, Pakize, *Maraş Şehri Vakıf Eserleri*, Konya 2012.

YILMAZÇELİK, İbrahim, *XIX. Yüzyılın ilk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, Ankara 1995.

YİNANÇ, M. Halil, *Türkiye Tarihi, I, Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944.

2. Makaleler, Tebliğler ve Ansiklopedi Maddeleri

AKKUŞ, Mehmet, “İsmâil Rûmî”, *DİA*, XXIII, İstanbul 2001, s. 120.

AKMAN, İbrahim Hakkı, “Liselerde Riskli Davranışların Yaygınlaşmasında Etkili Olan Ailesel Faktörler ve Çözüm Önerileri”, *Uluslararası Eğitimde Değişim ve Yeni Yönelimler Sempozyumu*, II, Konya (22-24/11/2013), s. 248-260.

_____, bk. KÜÇÜKDAĞ, Yusuf.

_____, “Karamanoğulları Beyliği Dönemi'nde Lârende/Karaman'da Mevleviliğin Doğuşu ve Gelişmesi”, *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-II (Karamanoğulları Beyliği)*, II, Karaman (23-25 Ekim 2015), (ed. Mehmet Şeker ve arkadaşları), Konya 2016, s. 222-245.

BELLİ, Şükriye, bk. AKÖZ, Alaaddin.

AKMAYDALI, Hüdavendigar, “Mihraplı ve Minberli Namazgâhlarımız”, *VD*, S. 23 (1995), s. 123-143.

AKÖZ, Alaaddin, Şükriye Belli, “Karamanoğlu II. İbrahim Bey İmareti (Karaman) ve 1612-1643 Muhasebe Kayıtları Üzerinden Bir Şehirleşme Tahlili”, *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-II (Karamanoğulları Beyliği)*, Karaman (23-25 Ekim 2015), (ed. Mehmet Şeker ve arkadaşları), Konya 2016, s. 330-354.

AKPINAR, Cemil, “İcâzet”, *DİA*, XXI, İstanbul 2000, s. 393-400.

ALGAR, Hamid, “Nakşibendiyye”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 335-342.

ALPACA, Murat, “Bursa'nın Eski Çeşmeleri”, *Uludağ Bursa Halkevi Dergisi*, S. 3 (Ocak-Şubat 1948), s. 21-25.

AŞKAR, Mustafa, “Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiye Silsilesinin Tahlili”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 39 (1999), s. 535-563.

ATAR, Fahrettin, “Kadı”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 66-69.

AVCI, Casim, “Nâib”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 311-312.

AYDIN, İbrahim Hakkı, “Molla Fenârî”, *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 245-247.

AYDÜZ, Salim, “Muvakkithâne”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 413-415.

AYTEKİN, Arif, “Bâbertî”, *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 377-378.

AZAMAT, Nihat, “Kâdiriyye”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 131-135.

BAKTİR, Mustafa, “Suffe”, *DİA*, XXXVII, İstanbul 2009, s. 469-470.

BALTACI, Cahit, “Osmanlılarda Mektep”, *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 6-7.

- BARKAN, Ömer Lütfi, “Osmanlı imparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak vakıflar ve temlikler (I)- İstîlâ devirlerinin kolonizatör Türk dervişleri ve zâviyeler”, *VD*, S. 2 (1942), s. 279-386.
- BEYDİLLİ, Kemal, “İmam (Osmanlı Devleti’nde İmamlık)”, *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 181-186.
- BOZKURT, Nebi, “Dârülkurrâ”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 543-545.
- _____, “Dârülhadis”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 527-529.
- _____, “Namazgâh”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 357-358.
- BOZKURT, Nebi, bk. ÖNKAL, Ahmet.
- CİRİT, Hasan, “Vaaz”, *DİA*, İstanbul 2012, s. 404-407.
- ÇAM, Nusret, “Arasta”, *DİA*, III, İstanbul 1991, s. 335-336.
- ÇAM, Mevlüt, “Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi”, *AA*, II, Ankara 2016, s. 332-334.
- ÇİÇEKLER, Mustafa, “Na’t”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 435-436.
- DIEZ, Ernest, “Musallâ (Mimari), *İA*, VIII, İstanbul 1979, s. 674-675.
- DOĞAN, Nermin Şaman, “Kültürel Etkileşim Üzerine: Karamanoğulları-Memluklu Sanatı” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, XXIII/1 (2006), s. 131-149.
- DURUKAN, Aynur, “İbrahim Bey İmaret ve Kümbeti”, *DİA*, XXI, İstanbul 1995, s. 287-290.
- EDHEM, Halil, “Karmanoğulları Hakkında Vesâiki Mahkûke”, *TOEM*, II/11 (1327), s. 704-714.
- _____, “Karmanoğulları Hakkında Vesâiki Mahkûke”, *TOEM*, III/13 (1328), s. 820-836.
- ENGİN, Mustafa, “Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi”, *AA*, II, Ankara 2016, s. 283-284.
- ERASLAN, Kemal, “Ahmed Yesevi”, *DİA*, II, İstanbul 1989, s. 159-161.
- ERTUĞ, Zeynep Tarım, ”İmaret”, *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 219-220.
- ERÜNSAL, İsmail, “İslâm Medeniyetinde Kütüphaneler”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, XIV, İstanbul 1989, s. 253-294.
- _____, “Kütüphane”, *DİA*, XXVII, Ankara 2003, s. 11-32.
- EYİCE, Semavi, “Beyazıt II Camii ve Külliyesi”, *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 45-49.
- _____, “Hüdâvendigar Külliyesi”, *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s. 290-295.
- _____, “Hoca Mahmud Dârülhuffâzi ve Mescidi”, *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s. 189.
- FARÛKÎ, S, bk. OCAK, A. Y.

- FENDOĞLU, Hasan Tahsin, “Osmanlı’da Kadılık Kurumu ve Yargının Bağımsızlığı”, *Osmanlı (Teskilât)*, VI, Ankara 1999, s. 453-469.
- GENÇ, Mehmet, “Nâzır (Osmanlılar’da)”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 449-450.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, “Mevlevilik”, *İA*, VIII, İstanbul 1979, s. 164-171.
- GÜLER, Zekeriya, “Darülhadis”, *Konya Ansiklopedisi*, III, Konya 2012, s. 8-12.
- GÜNAY, Ramazan, “Osmanlı Arşiv Kaynakları İçerisinde Ahkâm Defterleri Gelişim Seyri Muhtevası ve Önemi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 17 (2013/1), s. 9-29.
- GÜNGÖR, Hulûsi, “Devlet Arşivlerinde Yunus Emre ile İlgili Belgelerin Ortaya Koyduğu Gerçekler”, *Vakıf Haftası Kitabı*, VIII, Ankara 1991, s. 35-81.
- GÜNYOL, Vedat, “Mektep”, *İA*, VII, İstanbul 1972, s. 652-659.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, “Klâsik Dönemde Osmanlı Devlet Teşkilâtı”, *Genel Türk Tarihi*, VI, (ed. Hasan Celal Güzel-Ali Birinci), Ankara 2002, s. 149-224.
- HEFFENİNG, W, “Kütüphâne”, *İA*, VI, İstanbul 1955, s. 1126-1130.
- HIZLI, Mefail, “Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II/2 (1987), s. 273-281.
- _____, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVII/1 (2008), s. 25-46.
- HİCKMAN, C. William, “Who was Ümmi Kemal?”, *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, S. 4-5 (1976-1977), s. 57-82.
- İLGÜREL, Mücteba, “Evliya Çelebi”, *DİA*, XI, İstanbul 1995, s. 529-533.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Bab Mahkemesi”, *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 362.
- _____, “Câbi”, *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 529-530.
- _____, “Cer”, *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 388-389.
- _____, “Dersiâm”, *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 85-86.
- _____, “İlmiye”, *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 141-145.
- _____, “Osmanlı Dönemi Medreseleri”, *DİA*, XXVIII, Ankara 2003, s. 327-333.
- _____, “Naib (Osmanlılarda)”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 312-313.
- _____, “Müderres (Osmanlılarda)”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 468-470.
- _____, “Şeyhülislâm”, *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 91-96.
- KALLEK, Cengiz, “el-Hidâye”, *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 471-473.
- KARA, Mustafa-Hamid Algar, “Abdullah-ı İlâhî”, *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 110-112.
- KARATAŞ, Ali İhsan, “Bursa Suları ve Su Vakıfları”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVII/2 (2008), s. 379-417.

- KAZICI, Ziya, “Eğitim”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, XIV, İstanbul 1993, s. 62-127.
- KILINÇ, Emin, “Klâsik Osmanlı Eğitim Kurumlarından Konya Darü’l-Huffâzları (XVII. Yüzyıl)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VII/1 (2008), s. 18-43.
- KİEL, Hedda Reindl, “Gedik Ahmed Paşa”, *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s. 543-544.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, “Yunus Emre Nerelidir?”, *Yedigün Dergisi*, S. 626 (1945), s. 4-7.
- _____, “Bir Hüccet İki Vakfiye”, *VD*, S. 7 (1968), s. 97-110.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, “Bektaş”, *İA*, II, İstanbul 1943, s. 461-462.
- KÖSE, Ensar, “İçel’de Bir Ulu Çınar: Şeyh Ali Semerkandî ve Nesli”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları*: 7, (Şehirlerin Sevdalıları İbrahim Hakkı Konyalı Armağanı), (2015), s. 335-360.
- KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, “İmam”, *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 178.
- _____, “Kâtip”, *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 49-50.
- _____, “Müezzin”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 491-493.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, “Hadimî Medresesi’ne Dair Bir Vakfiye”, *VD*, S. 27 (1998), s. 79-94.
- _____, “Konya’da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Tekke ve Zâviyeler”, *Osmanlı Döneminde Konya*, Konya 2003, s. 151-394.
- _____, “Osmanlı Döneminde Konya’da Tasavvufî Hayata Kısa Bir Bakış”, *Osmanlı Döneminde Konya*, Konya 2003, s. 163-170.
- _____, “Valide Sultan Tekkesi Karaman Mevlevihanesi Vakıfları ile Vakfiyeleri ve Karaman Turizminin Geliştirilmesi İçin Önemi”, *Karaman Ulusal Kültür ve İnanç Sempozyumu (23-24-25 Mart 2012)*, Karaman 2012, s. 183-188.
- _____, “Zenbilli Ali Efendi”, *DİA*, XLIV, İstanbul 2013, s. 247-249.
- _____, “Kübreviyye”, *AA*, II, Ankara 2014, s. 79-80.
- _____, “Ahi Baba”, *AA*, I, Ankara 2014, s. 41.
- _____, “Kalemi Zaviyesi”, *AA*, II, Ankara 2014, s. 47-48.
- _____, “Karamanoğlu Alâeddin Bey Vakfiyesi”, *AA*, II, Ankara 2014, s. 53.
- _____, “Ketenci Baba Tekke ve Türbesi ile Mansur Dede Tekkesi”, *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-II (Karamanoğulları Beyliği)*, II, Karaman (23-25 Ekim 2015), (ed. Mehmet Şeker ve arkadaşları), Konya 2016, s. 2-13.
- _____, İ. Hakkı Akman, “Konya’da Ali Gâv Tekkesi, Vakıfları ve Vakfiyeleri”, *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S.19 (2015), s. 19-34.

- _____, Güler Silay, “Osmanlı Döneminde Belviran Kazası’nda Tasavvuf, Tekke ve Zaviyeler”, *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 20 (2015), s. 19-50.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S, “Osmanlı Sosyal ve İktisâdî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, *Belleten*, LIX/225 (1995), s. 395-418.
- _____, “Mühimme Defterleri”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 520-521.
- MARDİN, Ebül’ulâ, “Kadı”, *İA*, VI, İstanbul 1977, s. 42-46.
- OCAK, A. Y.- S. Farûkî, “Zaviye”, *İA*, XIII, İstanbul 1989, s. 468-476.
- _____, “Zaviyeler”, *VD*, S. 12 (1978), s. 247-269.
- ORAL, M. Zeki, “Karaman’da Hoca Mahmut Mescidi, Dârü’l-Huffâzı, Vakfiyesi ve Kitabeleri”, *Belleten*, XXIII/90 (1959), s. 213-227.
- ORMAN, İsmail, “Türbe”, *DİA*, XLI, İstanbul 2012, s. 464-462.
- ORTAYLI, İlber, “Osmanlı Devleti’nde Kadı”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 69-73.
- ÖNKAL, Ahmet- Nebi Bozkurt, “Cami”, *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 47-56.
- ÖNTUĞ, M. Murat, “Uşak’ta Hacım Sultan Zaviyesi ve Vakfiyesi”, *Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1 (1998), s. 107-122.
- ÖZ, Mustafa, “Kurra”, *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 445-446.
- _____, “Karakullukçu”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 438-439.
- ÖZCAN, Tahsin, “Osmanlı Devleti’nde Eğitim Hizmetlerinin Finansmanı”, *Türkler*, X, Ankara 2002, s. 872-877.
- ÖZMEL, İsmet, “Kayyım”, *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 107-108.
- ÖZÖNDER, Hasan, “Karaman (Lârende) Mevlevîhânesi”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 14 (1994), s. 143-152.
- _____, “Konya’nın Son Muvakkiti: Yusuf Ziya TOKCAN ve Vakit Cetvelleri”, *Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi, Konya Kitabı*, VI, (ed. Caner Arabacı), Konya 2003, s. 295-324.
- ÖZTÜRK, Nazif, “Mütevelli”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 217-220.
- ÖZTÜRK, Sait, “Kassâm”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 579-582.
- _____, “Konya Temettüat Defterleri”, *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yılında Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi (07-09 Nisan 1999)*, Konya 2000, s. 533-539.
- PARLAK, Sevgi, bk. TANMAN. M.
- PAY, Salih, “Klasik Dönem Osmanlı Külliyyelerinde Personel Sistemi”, *Türkler*, X, Ankara 2002, s. 491-509.
- PEDERSEN, Johs, “Mescid”, *İA*, VIII, İstanbul 1960, s. 1-118.
- SAHİLLİOĞLU, Halil, “Ahkâm Defteri”, *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 551-552.
- Sâmî SAKKAR, - “Muîd”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 86-87.

- Seyyid İlyas Kirmânî, *Karamannâme*, (çev. M. Koman), *Konya Dergisi*, S. 64-65 (Şubat-Mart 1944), s. 56-61.
- SEZGİN, Fuat, “Dâr-al-Hadîth”, *Encyclopedia of Islam*, II, Leiden 1991, s. 125-126.
- SİLAY Güler, bk. KÜÇÜKDAĞ, Yusuf.
- SÜMER, Faruk, “Abbâsiler Tarihinde Orta Asyalı Bir Prens Afşin”, *Belleten* LI/200 (1987), s. 651-665.
- ŞAHİNOĞLU, M. Nazif, “Bahâeddin Veled”, *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 460-462.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut H, “Cem Sultan”, *DİA*, VII, İstanbul 1993, s. 283-284.
- TANMAN, M. Baha, “Gedik Ahmet Paşa Külliyesi”, *DİA*, XIII, İstanbul 1991, s. 544-547.
- _____, “Asitâne”, *DİA*, III, İstanbul 1991, s. 485-487.
- _____, “Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları/Tekkeler”, *Türkler*, XII, Ankara 2002, s. 149-161.
- _____, Sevgi Parlak, “Tekke-Mimari”, *DİA*, XL, İstanbul 2011, s. 370-379.
- TANRIKORUR, Barihüda, “Mevleviyye”, *DİA*, XXIX, Ankara 2004, s. 468-471.
- TEKİN, Cemile Haliloviç, “Karaman Turizmi İçin Yunus Emre Tekkesi’nin Önemi”, *Karaman Ulusal Kültür ve İnanç Sempozyumu (23-24-25 Mart 2012)*, Karaman 2012, s. 213-217.
- _____, “Mevlâna Hamza-i Karamanî’nin Osmanlı Bürokrasisine Etkisi”, *Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-II, (Karamanoğulları Beyliği)*, I, Karaman (23-25 Ekim 2015), (ed. Mehmet Şeker ve arkadaşları), Konya 2016, s. 412-417.
- TEKİNDAG, M. C. Şihâbeddin, “Karamanlılar”, *İA*, VI, İstanbul 1955, s. 318-328.
- TEMEL, Eşref, “Dârülkurrâ”, *Konya Ansiklopedisi*, III, Konya 2012, s. 14-16.
- TİRYAKİ, Yavuz, “Namazgâh (Mimari)”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 359-360.
- TOMAR, Cengiz, “Nâzır”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 449.
- TOPBAŞ, Ahmet, “Gedik Ahmet Paşa ve Vakfı”, *Vakıf Haftası Kitabı*, II, Ankara 1985, s. 179-181.
- TOSUN, Necdet, “Yeseviyye”, *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, s. 487-490.
- UZUN, Mustafa, “Muhammediye”, *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 586-587.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, “Karamanoğulları Devri Vesikalarından İbrahim Bey’in Karaman İmareti Vakfiyesi”, *TTK Belleten*, I/1 (1937), s. 56-144.
- ÜNVER, İsmail, “Kemal Ümmî”, *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 229-230.
- ÜNVER, Süheyl, “Anadolu ve İstanbul’da İmarethanelerin, Aşhane, Tabhane ve Misafirhanelerine ve Müessislerinin Ruhî Kemallerine Dair”, *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, S. 15 (1941), s. 1973-1979.

ÜREKLİ, Bayram, “17. Yüzyılda Osmanlı Taşra Teşkilatında Görevliler: Konya Örneği”, *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yılında Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi (07-09 Nisan 1999)*, Konya 2000, s. 707-717.

WENSINCK, A. J, “Musalla”, *İA*, VIII, İstanbul 1979, s. 673-674.

YAYLA, Mustafa, “Hâdimî Ebû Said”, *DİA*, XV, İstanbul 1997, s. 24-26.

YAZICI, Nesimi, “Din Hizmetleri Açısından Caminin Yeri ve Önemi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLVIII/2 (2007), s. 1-10.

_____, “Hoca Ahmet Yesevî Döneminde Türk İslâm Kültürünün Oluşumu-Gelişimi”, *Diyanet Dergisi*, XXIX/4 (1993), s. 3-16.

_____, “Fatih’in Yetişmesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLIX/1 (2008), s. 1-15.

YAZICI, Tahsin, “Haydariyye”, *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 35-36.

_____, “Ârif Çelebi”, *DİA*, III, İstanbul 1991, s. 363-364.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Klâsik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış”, *Genel Türk Tarihi*, (ed. Hasan Celal Güzel-Ali Birinci), VI, Ankara 2002, s. 287-343.

_____, “İslâm’da Vakıf”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, XIV, İstanbul 1989, s. 19-68.

YERLİKAYA, İlhan, “Tanzimat’tan Önce Osmanlı Devleti’nde Belediye Hizmetleri”, *Osmanlı*, VI, Ankara 1999, s. 130-144.

YILDIZ, Sara Nur, “Şikârî”, *DİA*, XXXIX, Ankara 2010, s. 162-163.

3. Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

AKGÜNDÜZ, Hasan, “Teşkilât ve İdare Bakımından Osmanlı Medrese Sistemi (Klasik Dönem)”, (SÜSBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1989.

AKKUŞ, Mücahit, “Siyâh-i Karamanî Lârendevî’nin Mecnâ’-i Tıp Adlı Eseri, (Gramer-Metin-Sözlük)”, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2008.

AKÖZ, Alâaddin, “XVI. Asırda Karaman Kazası”, (SÜSBE Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1992.

ALPARSLAN, Mevlüde, “İbrahim Şânî Lârendevî’nin Gülşen-i Efkâr Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)”, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2007.

ALSAN, Şenay, “Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik Kaynaklı Hayvan Figürleri (Orta Asya’dan Selçuklu’ya)”, (M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2005.

ATAN, Abdullah Hikmet, “Dâru’l-Hadis Müessesesinin Ortaya Çıkışı ve İlk Dönem Dımaşk Dâru’l-Hadisleri”, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1993.

DEMİRALP, Yekta, “Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)”, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 1997.

GÜNDÜZ, Ahmet, “XVIII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Kayseri (1775-1800)”, (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 1998.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, “Lâle Devri’nde Konya”, (SÜSBE Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989.

MURAT, Sibel, “Lügat-ı Müşkilât-ı Ecza Derviş Siyâhî Lârendevî (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler)”, (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı), Sakarya 2009.

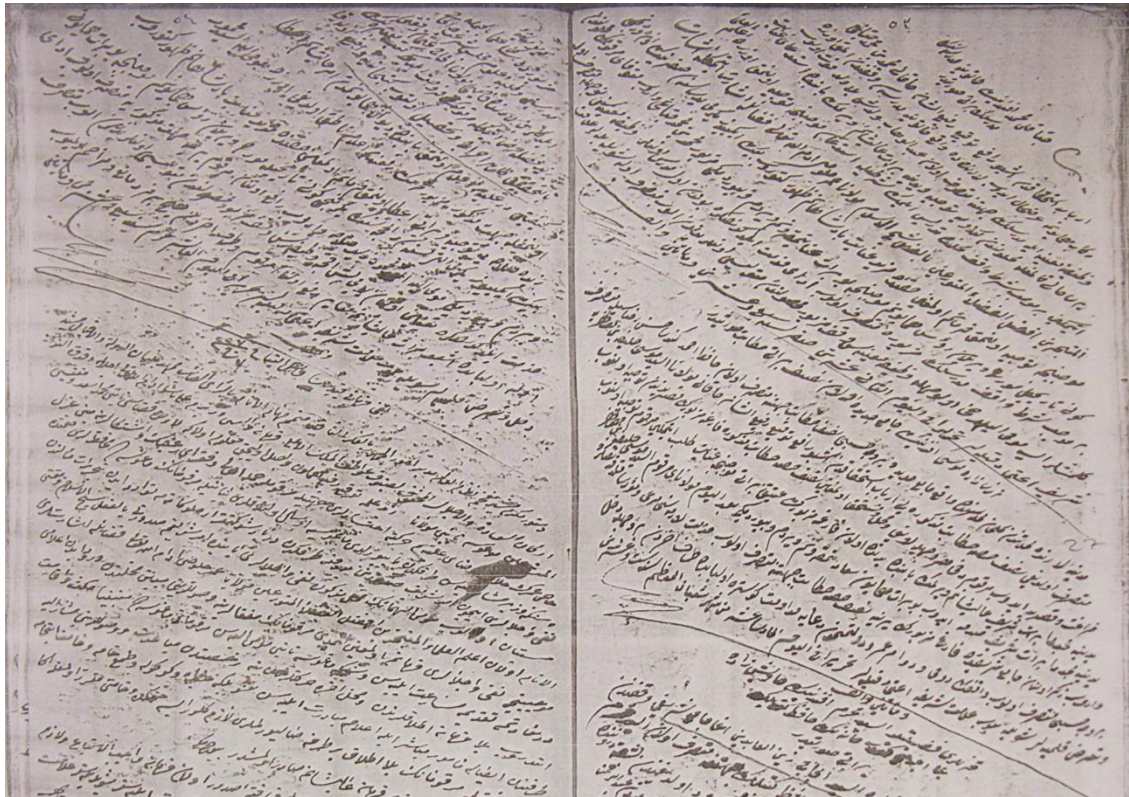
ÖNTUĞ, Mustafa Murat, “XVII. Yüzyılın ilk Yarısında Balıkesir Şehrinin Fizikî, Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı”, (SÜSBE Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2003.

ÖZTÜRK, Ali, “XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din Ve Tasavvuf”, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2003.

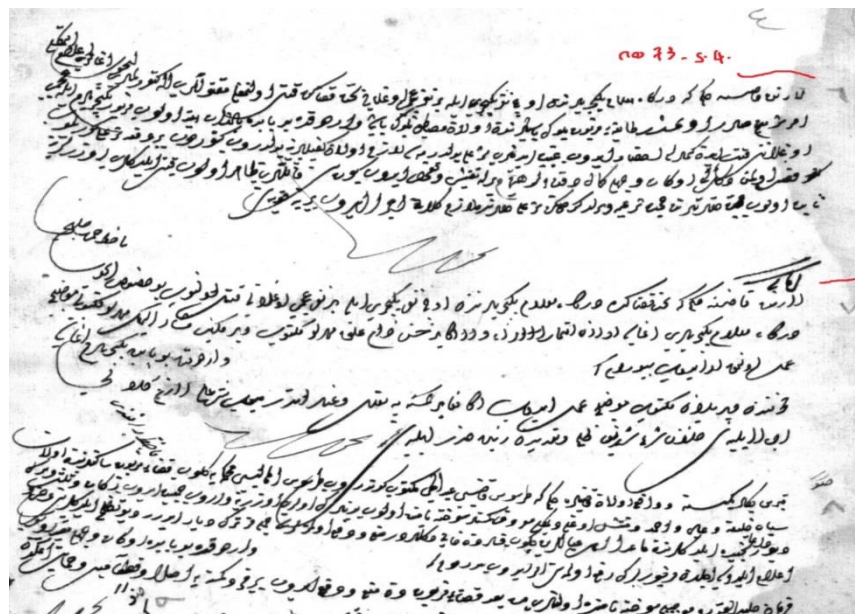
SARIÇİÇEK, Ramazan, “Kemâl Ümmî Hayatı, Sanatı ve Divanı İnceleme-Metin”, (İÜSBE Basılmamış Doktora Tezi), Malatya 1997.

YAVUZER, Hayati, “Kemâl Ümmî Dîvanı İnceleme-Metin”, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1997.

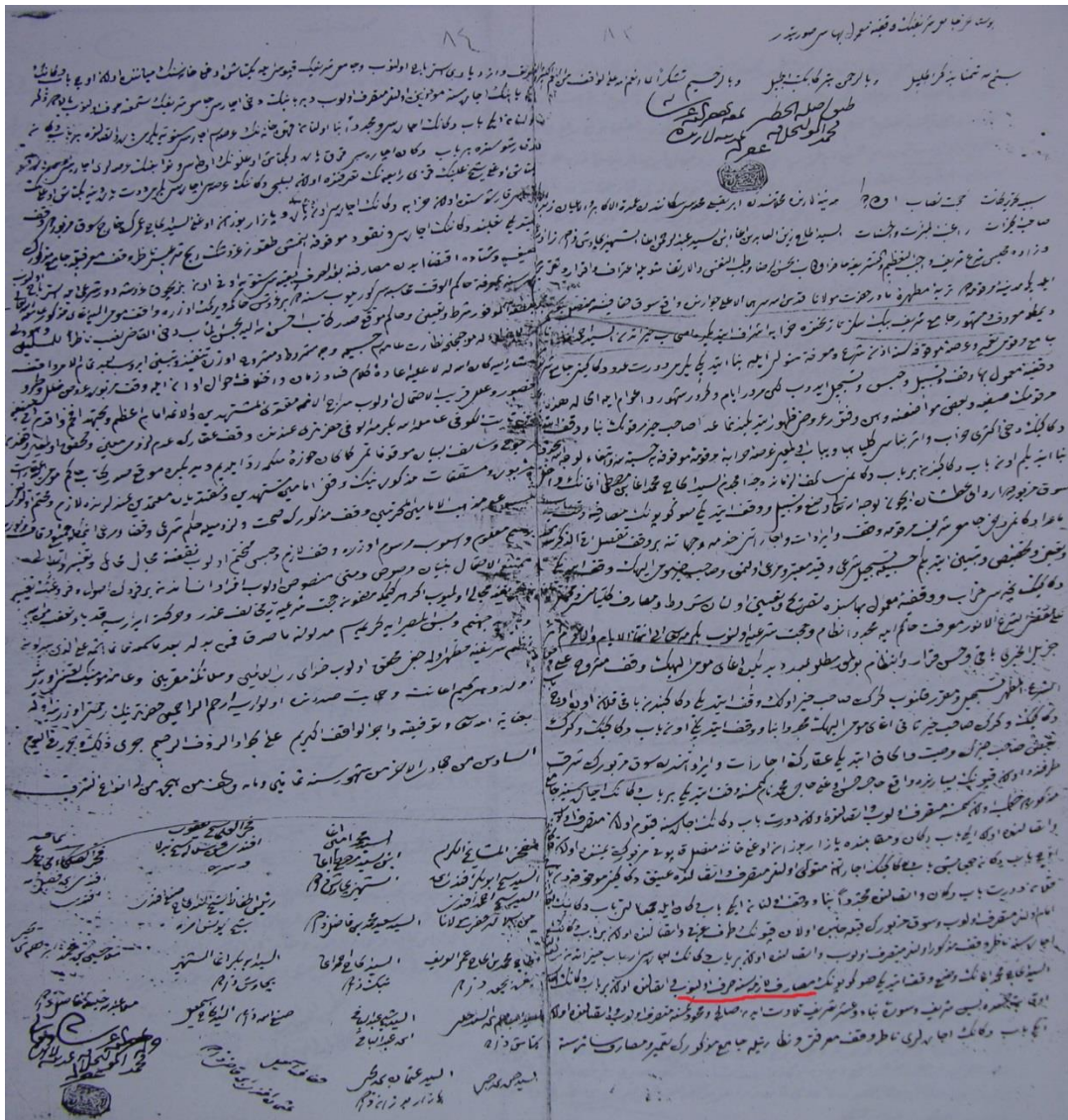
EKLER

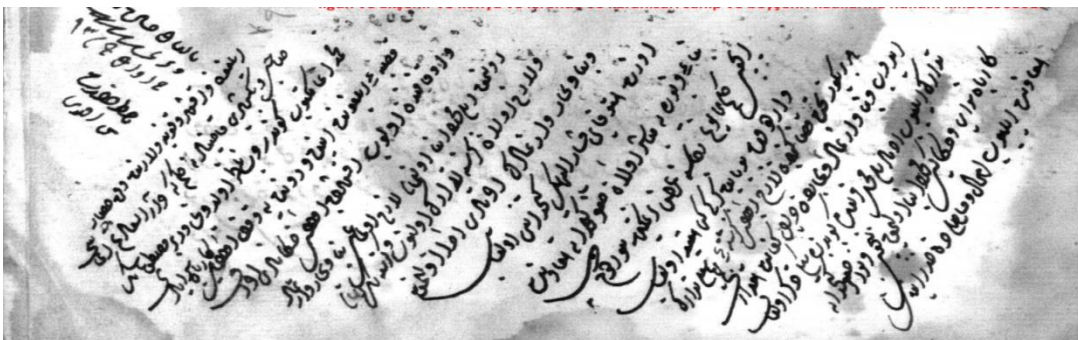
EK-I: Hatuniye Medresesi'ne dair bir müderrris beratı sureti, KARSS, no. 292, s. 53.

EK-II: Lârende Kadısı'na gönderilen bir hüküm, BOA, Mühimme Defteri, no. 73, s. 4.

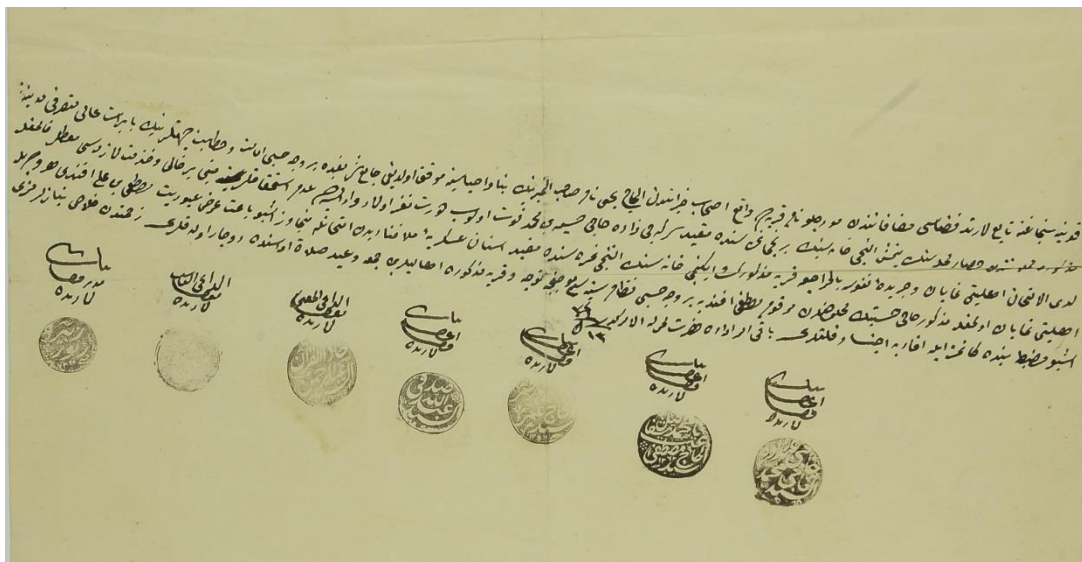
EK-IV: Zeynelabidin Ağa'nın 1180 tarihli Bostancı Camii Vakfiyesi, KARŞS, no. 289, s. 83.

EK-V: Lârende Kadısı'na gönderilen bir ferman sureti, BOA, Mühimme Defteri, no. 58, s. 12.

EK-VI: Şeyh Şehabettin Zaviyesi zaviyedarı hakkında bir emrişerif sureti, BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no. 1, s. 142.

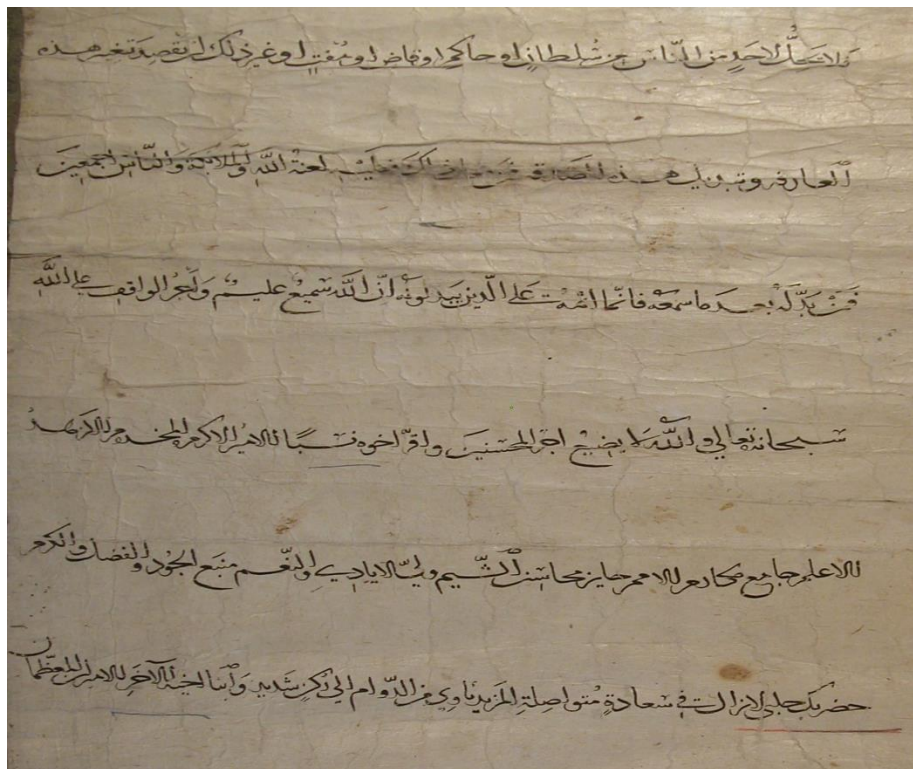
EK-VII: Hacı Yahya Camii'ne imam ve hatiplik tevcihine dair berat, BOA, C.EV, Dosya no. 111, Gömlek no. 5509.

[illegible]

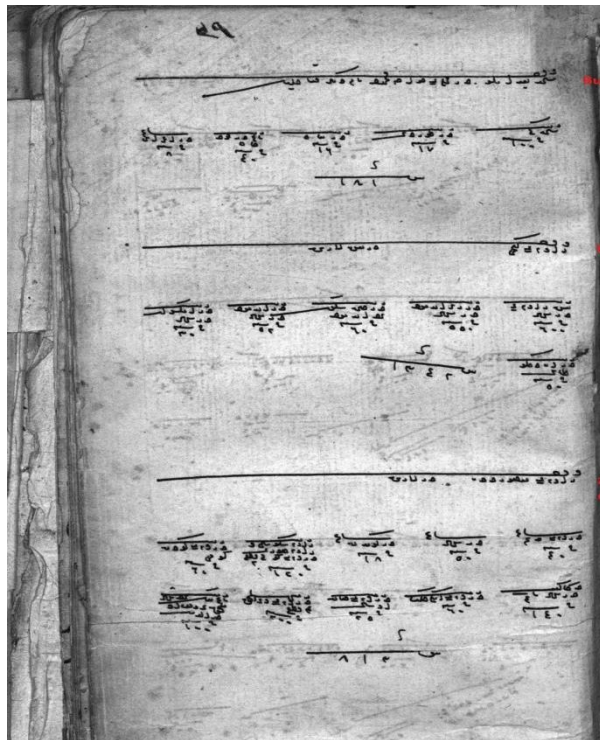
The figure consists of 12 hand-drawn graphs on lined paper, arranged in a grid-like fashion. Each graph shows a linear relationship between two variables, with axes labeled in Persian. The graphs are titled as follows:

- 1. **تغییرات در قیمت** (Price Changes): Shows a downward-sloping line with points labeled 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
- 2. **تغییرات در تولید** (Production Changes): Shows an upward-sloping line with points labeled 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
- 3. **تغییرات در مصرف** (Consumption Changes): Shows a downward-sloping line with points labeled 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
- 4. **تغییرات در درآمد** (Income Changes): Shows an upward-sloping line with points labeled 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
- 5. **تغییرات در سود** (Profit Changes): Shows a downward-sloping line with points labeled 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
- 6. **تغییرات در هزینه** (Cost Changes): Shows an upward-sloping line with points labeled 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
- 7. **تغییرات در قیمت** (Price Changes): Shows a downward-sloping line with points labeled 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
- 8. **تغییرات در تولید** (Production Changes): Shows an upward-sloping line with points labeled 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
- 9. **تغییرات در مصرف** (Consumption Changes): Shows a downward-sloping line with points labeled 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
- 10. **تغییرات در درآمد** (Income Changes): Shows an upward-sloping line with points labeled 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
- 11. **تغییرات در سود** (Profit Changes): Shows a downward-sloping line with points labeled 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.
- 12. **تغییرات در هزینه** (Cost Changes): Shows an upward-sloping line with points labeled 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

Each graph includes a title, a set of axes, a line, and numerical data points. The axes are labeled with Persian text, and the data points are marked with numbers and symbols like 'x' and 'y'.

EK-X: Alaettin Bey'in 769/1367-1368 tarihli vakfiyesinden bir bölüm, Yusuf Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, *vakfiye* no. 10389.

EK-XI: III. Murat Dönemi vakıf tahrir defterinden bir bölüm, TKGM. TADB. *TTD*, no. 584, s. 39b.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	İbrahim Hakkı AKMAN	İmza:	
Doğum Yeri:	İstanbul		
Doğum Tarihi:	15.07.1973		
Medeni Durumu:	Evli		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	İstanbul Fatih İO.	-	İstanbul	1985
Ortaöğretim	İstanbul Gelenbevi OO.	-	İstanbul	1988
Lise	İzmir Mithat Paşa L.	-	İzmir	1991
Lisans	Atatürk Üniv.	Tarih	Erzurum	1995
Yüksek Lisans	GAZÜ.	Eğitim Yönetimi	Gaziantep	2009

Becerileri:	MC. Office
İlgi Alanları:	Osmanlı Paleografyası, Osmanlı Diplomatiği
Meslek:	Öğretmen
Aldığı Ödüller:	Comenius Project (AB)/Norveç (Oslo), 2009. Leonardo de Vinci Project (AB)/İngiltere (Belfast), 2011.
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Prof.Dr. Yusuf Küçükdağ Prof.Dr. Güngör Karauğuz Yrd. Doç.Dr. Kerim Sarıçelik
Tel:	05324582014
Adres	Beyhekim Mh. Gülsaray Sk. Azra St. C5/55 Selçuklu/Konya.